

תוספת ראשונים

פירוש

מיוסד על כתבי יד התוספתא וספרי ראשונים ומדרשים
בכתבי יד ודפוסים ישנים

הוצתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשס"ט

מאת

שאול ליברמן

ראש מכון הערי פישעל בירושלים

חלק שלישי

כלים - נדה

במברגר את, וואהרמן

ירושלים, תרצ"ט

כל הזכויות שמורות

דפוס מרכז, ירושלים אי"י
PRINTED IN PALESTINE

לרב ר' חיים יהושע קאסאווסקי,
למחבר הקונקורדנציות
למשנה ולתוספתא,
לאיש ולמפעלו
כבוד והערצה

בהקדמה לח"ב מספרי זה מסרתי מודעה: השתדלתי להצטמצם במסגרת קבועה — לציין לתורת הראשונים ולא יותר וכו' לא ציינתי למקבילות בירושלמי, בבלי ותוספתא עצמה אם הציונים נמצאים כבר במצפה שמואל ובהערות צוקרמנדל¹ וכו'. אבל ידידי וחבירי יעצוני שלא לנהוג כן בסדר הששי — סדר טהרות, כי לסדר זה לא נדפס עדיין שום פירוש מקיף, חוץ מהגהות הגר"א והפירושים הקצרים שנדפסו על הגליון בתוספתא הוצ' ראם. וזהו הספר היחיד מתורת התנאים שלא נתחבר עליו פירוש מפורט לא מראשונים ולא מאחרונים (חוץ מר' דוד פרדו שחבר פירוש גם על סדר טהרות והוא מזכירו כמה פעמים בספרו, ספרי דבי רב, ועיין שם הגדולים בערכו, אבל לא זכינו עד עכשיו לאורו). ולא ראיתי אף ספר אחד ממקורות התנאים והאמוראים כ"כ עזוב ומוזנח כמו התוספתא סדר טהרות. ולפיכך שמעתי לעצת ידידי וחבירי ועמדתי בפירושי על כל פרט ופרט, ציינתי למקבילות שהיו ידועות לי (חוץ מפסקאות המשנה שבתוספתא, ושם הסתפקתי לציון המשנה גרידא, אם אין התוספתא מלמדת אותנו על גירסת המשנה ופירושה), והכנסתי לתוך ציוני גם את הציונים של בעל מצפה שמואל ובעל מנחת בכורים ופירושיהם.

ברכה לעצמה קובעים באורי הגר"א שנדפסו על כמה מסכתות בתוספתא הוצ' ראם ופירושו זר זהב שנדפס יחד עם התוספתא (נוסח הגר"א) בטהרת הקודש זאלקאווא תקס"ד (על אופן שמושם של המדפיסים האחרונים בנוסח זה ועל עצם הנוסח בכלל, אדבר אי"ה במבואי לח"ד). אבל עלי להדגיש שאין שום ספק בעיני כי לרבינו לא היה שום כת"י של התוספתא סדר טהרות. רוב הגהותיו נובעות מהר"ש והתלמודים, ורק מיעוטן ממקורות אחרים או מסברא.

ולא דק ה' צוקרמנדל בכתבו בהקדמה לתוספתא (שהוציא לאור) עמ' 3 ריש הערה 2: „ואף אם נראה שהגר"א היה לו כתב יד כאשר נראה בעליל מסוף נגעים וריש פרה שהוסיף שם שני פרקים בסדר טהרות היוצא לאור על ידו (!) אשר חסרו בכל ספרי הדפוס". כי המעיין שם יראה בעליל את ההפך הגמור. שרבינו לא היה שום כת"י, והוא הוסיף ע"פ הפיסקאות בר"ש בלי תוספת וחסרון. ולפיכך בכל מקום שהגהות הגר"א מתאימות לנוסח הר"ש לא ציינתי, וכן הגיה הגר"א, מפני שלדעתי לא כיוון רבינו אלא לציין את גירסת הר"ש, אע"פ שלא גילה את מקורו.

חוץ מהפירושים הנ"ל היו בקביעות לפני עיני גם ספר סדרי טהרות להגאון ר' גרשון חנוך זצ"ל מרדוין לכלים ואהלות, וכן השתמשתי בקביעות בספר חזון איש להגאון ר' אברהם ישעיה קרליץ שליט"א על כמה מסכתות מסדר טהרות. וזאת לדעת כי בעקב השינויים שחלו בווינה לא יכולתי לקבל את הצילומים מכת"י התוספתא סדר טהרות שנמצא בספריה שם, ובכל מקום שאני מציין לכ"ו (בניגוד לנוסח צוקרמנדל) כוונתי לשינויי נוסחאות שפרסם ד"ר י. קרינגיל במ"ח חמ"ה עמ' 21 ואילך. ובהקדמתי לח"ד אדבר אי"ה ביתר באור על כמה דברים הנוגעים לתוספתא טהרות. וגם אשלם את חובי — חוב הכרת תודה — לכמה מידידי על העזרה בהספקת ספרים וכתבי יד שהיו נחוצים לעבודתי.

בעה"י יום ג' ט"ז אדר תרצ"ט

ש. ל.

מכון הערי פישעל בעיה"ק ירושלם

ראשי תיבות וקיצורים.

מ"ע — מכתב עתי.	אהצ"ו, אהצוי — אהבת ציון וירושלים
מק"נ — מקיצי נרדמים.	אוה"ג — אור הגנוז, אוצר הגאונים.
מ"ש — מצפה שמואל.	אויז — אור זרוע.
משי"ש — מה שכתבתי (שכתוב) שם,	אויש — אור שמח.
משה שטיינשניידר	איח — ארחות חיים.
נוע"י — נועם ירושלמי.	בה"ג — בהלכות גדולות, בעל הלכות גדולות.
ני"י — נימוקי יוסף.	גי' — גירסא, גירסת.
ס' — ספר, סדר.	גנו"ש — גנוזי שכטר.
סד"ס — סדרי טהרות.	ד (בלי סימן קיצור) — תוספתא דפוס ראשון.
סה"י — ספר היובל.	ד' (עם סימן קיצור) — דפוס, דפוסים.
סה"מ — ספר המצות.	ד"ב — דפוס ברלין.
ס"ז — ספרי זוטא, סגנון זה.	ד"ו — דפוס ווינה, וויניציאה.
עבוה"ק — עבודת הקודש.	ד"ח — דפוסים חדשים.
עה"ש — ערוך השלם.	ד"ל — דפוס ליפטיאה, למברג.
ע"י — עין יעקב.	ד"נ — דפוס גפולי.
פיה"ג — פירוש הגאונים (טהרות הוצ' אפשטיין).	ד"ס — דפוס סביוניטה.
פיה"מ — פירוש המשניות.	ד"ק — דפוס קושטא, דפוס קרימונא.
פ"מ — פני משה.	דק"ס — דקדוקי סופרים.
צ. — צוקרמנדל.	דיר — דפוס ראשון, דברים רבה.
ק"א — קרבן אהרן, קונטרס אחרון.	הגה"מ, הג"מ — הגהות מיימוניות.
קג"י — קטעים מן הגניזה.	ויר — ויקרא רבה.
ק"ע — קרבן עדה.	ח"ד — חסדי דוד.
רא"מ — ר' אליהו מזרחי.	טה"ד — טעות הדפוס.
ר"ג — רבינו גרשום.	ט"ס — טעות סופר.
רד"ף — ר' דוד פרדו.	כ"א, כ"ב — כך א', כך ב' וכו'.
ר"ה — רבינו הלל.	כ"ז — כל זה.
רו"ף — ר' זכריה פרנקל.	כ"א — כתב יד אוקספורד.
ריבמ"ץ — ר' יצחק בן מלכי צדק.	כ"ו — כתב יד ווינה.
ריצ"ג — ר' יצחק בן גיאת.	כ"ל — כתב יד לונדון, לידן.
רמ"ש — ר' מאיר איש שלום.	כ"מ — כתב יד מינכען.
רש"ס — ר' שלמה סיריליאוו.	כ"ס — כתב יד סיריליאוו.
שבה"ל — שבלי הלקט.	כ"ע — כתב יד ערפורט.
ש"י — שורה.	כ"מ — כסף משנה, כמה מקומות.
שטמ"ק — שטה מקובצת.	כנה"ג — כנסת הגדולה.
שי"ק — שירי קרבן.	כס"ז — כסגנון זה.
שלטה"ג — שלטי הגבורים.	כפ"ס — כפתור ופרח.
שמ"ר — שמות רבה.	מ"א — מצפה אריה.
שנו"ס — שנויי נוסחאות.	מ"ב — מנחת בכורים.
שרי"ר — שרידי הירושלמי.	מה"ג — מדרש הגדול.
תוה"ב — תורת הבית.	מה"פ — מראה הפנים.
תוי"י — תוספות ישנים.	מ. ה. מ"ח — מכתב חדשי.
תוי"כ — תורת כהנים.	מחז"ו — מחזור ויטרי.
ת"י — תמת ישרים, תרגום ירושלמי.	מלא"ש — מלאכת שלמה.
תס"ד — תוספת ראשונים.	מנ"ב — מנחת בכורים.
תשה"ג — תשובות הגאונים.	מנוה"מ — מנורת המאור.

כלים בבא קמא

פ"א

עמ' 569

3 חומר בשרץ שאין בשכבת זרע וכו'. כל הברייתא עד שו' 16 נעתקה בר"ש פ"א מ"ד עיי"ש. ובס' הכריתות להר"ש מקינון לשון למודים ש"ב סי' נ"ח כתב: ושם כוונת הראשונים היה להתחיל בטומאה כי כל הסדר מדבר לענין טומאה ולסיים בטהרה וזה היה דרך הקודמים לר' ואח"כ הלך ר' בדרכם וראה לזה כי גם התוספתא מתחלת גם כן בטומאה חומר בשכבת זרע מבשרץ ומסיימת בטהרה האלף והקולמוס וכו'. ויתכן שלפניו היה סדר הבבות מהופך, וכ"ה בנדה מ"ג ב', ועיין מ"ש להלן בשו' 10. ועיין בס' הישר לר"ת ס"ז סע"ד, הוצ' מק"נ עמ' 33.

3/4 חומר בשרץ שהשרץ לא חלקה טומאתו. בר"ש ד"ר במקום כ"ז: השרץ חלק טומאתו. וט"ס היא.

7 שמי חטאת שלהן מהורה וכו'. בר"ש לנכון: שמי חטאת יש להן טהרה וכו' כדתנן במסכת פרה (פ"ב מ"ד) שנעשית מצותן.

7/8 ואין מטמאין בצרופן. כס"ז להלן 656¹⁰, וכגו' רוב הספרים, עיין משי"ש. ועיין הפ"י כאן בר"ש הנ"ל.

8 שמי חטאת שיבשו הרי אלו טהורים. בד ובר"ש הנ"ל: מי חטאת וכו'. ועיין מ"ש להלן 662 שו' 21/22.

8/9 נבלה שיבשה אם יכולה לשרות וכו'. עיין משנת נדה רפ"ז.

10 שטמא מת טעון הזאה שלישי ושביעי וכו'. וכ"ה הסדר גם בר"ש הנ"ל. אבל ברא"מ על התורה מצורע ט"ו כ"ד (ד"ו ש"ה קצ"ז רע"ד): „ותניא נמי במסכת כלים חומר בבוועל נדה מטמא מת שבועל נדה מטמא הכר התחתון כעליון ולא הטמא מת וחומר בטמא מת מבוועל נדה שטמא מת טעון הזיה שלישי ושביעי מה שאין כן בבוועל נדה, הא לענין לטמא זה וזה שוין שכמו שהטמא מת מטמא אדם ואין האדם ההוא מטמא בגדים שעליו אף בועל נדה כן דאי סלקא דעתך דבוועל נדה מטמא אדם לטמא בגדים שעליו לתני נמי חומר בבוועל נדה מטמא מת שבועל נדה מטמא אדם לטמא בגדים שעליו ואין טמא מת מטמא אדם לטמא בגדים שעליו כך פירשו רבינו אברהם ועירא ורבינו ישעיה הראשון) ז"ל. ואין להוכיח הרבה מהעקת הראשונים על הסדר שהיה להם בתוספתא (עיין גם לעיל שו' 3).

(1) כנראה שר' ישעיה הביא את ר' אברהם ועירא, וכן הביאו בשו"ת שלו כת"י, עיין בצופה האנגלי מהדורה ישנה ח"ד עמ' 94 ובהערה 6 שם.

כי יתכן שמסרו כאן רק התוכן ולא את המלים ממש. ולעצם העניין שדנו בו הריא זעירא והרי"ד עיין במשנה למלך פ"ג מה' מטמאי משכב ומושב ה"א. ובתוספ' יומא ו' ב' ד"ה אל"א: תימא ל"י דטמא מת נמי חמור מבוטל נדה שטעון הוא ג' ו' וכו' ושמא בסיפ' דברייתא חשיב נמי להני חומרי דטמא מת מבוטל נדה. ועיין מ"ש ע"ז בתיו"ט סוף זבים. אבל הפירוש הנכון הוא בשיח יצחק יומא שם שהתוספות כיוונו לברייתא כאן. וכן בר"ש זבים פ"ה מ"א: סיפא איצטריכא ליה וכו' טמא מת נמי חמור ממנו לענין הזאה כדתניא בפרק קמא דכלים.

11 חומר בבוטל נדה וכו'. מפתח לר"ן שבת פ"ד א' (מ"א ע"א) ור"ש הנ"ל.
12 זוכו של זכ ורוקן וכו'. כל הברייתא במפתח לר"ן שבת פ"ב ב' (מ' ע"א).
12/13 ורביעית מן המת ודם הנדה וכו'. בד' ורביעי' מן המת למה אמרו רביעית לפי שכל עובר תחילת ברייתו יש בו רביעית דם ודם הנדה וכו'. וכו' בר"ש הנ"ל.
אבל מכיון שבכ"ז ובס' המפתח הנ"ל חסרה בבא זו הרי מסתבר שהר"ש הוסיף את הטעם מדנפשיה ע"פ התוספתא אהלות פ"ג 599: אבא שאול אומר רביעית תחילת דמו של קטן. ועיין בר"ש שם פ"ב סמ"ב. ובפיה"מ להר"מ שם פ"ב רמ"ב, עמ' 9: באמרם שהמעט מה שיהיה מן הדם באדם בתחילת ברייתו רביעית. ואפשר שע"פ הר"ש הוסיפוהו בד' עיין מ"ש להלן 571.

15 תחת אבן מסמא. בד' וכו': מסמא, וכו' להלן 575 (בכ"ז), 637. אבל במפתח ור"ש הנ"ל לנכון: מסמא, ולפנינו צ"ל: משמא, עיין פיה"ג עמ' 8 ועמ' 147.
15/16 חומר בכזית מן המת... בארבעה טפחים. מפתח לר"ן שבת כ"ח א' (פ' ב'). עיין מ"ש בח"א עמ' 230. ובר"ש זבים פ"ד סמ"ו: ואיכא טובא חומר בזה מבזה ובזה מבזה דתניא בתוספתא דכלים ועוד איכא טובא דלא תני לא הכא ולא התם כדפרישית בפ"ק דכלים (סוף מ"ד).

16/17 ר' נתן אומר חזר להיות טמא מת לטמא שנים לפסול אחד. בכ"ז לנכון: ולפסול אחד. ועיין מפרשים כאן שהגיהו את המאמר והעבירוהו למעלה עיי"ש. וכ"ז גרמה להם גי' ד שנשמטה שם המלה "חזר", אבל לפי גי' כ"ז הפירוש ברור שר' נתן מוסיף על משנה ה': חזר להיות בעל קרי וכו'. ובר"ש שם: הוה מצי למתני חזר להיות טמא מת מטמא שני' ופוסל אחד וכו' והא דלא תני לה משום דהנך עשר סמאות פורשו' מן האדם וזו טומאת מגע. ולפלא שהר"ש לא העיר כי כן מפורש בתוספתא.

17 בשלשה דברים שוה סוריא לארץ ישראל וכו'. כל הברייתא בפיה"מ להר"מ אהלות פ"ח מ"ו בשם תוספת כלים. ובכפ"פ פ"ג עמ' שצ"ט (ד"ר ע"ז ע"ב): מסכת גיטין פ"ק (ח' א') וכן היא בתוספת ריש מסכת סהרות (עיין הערות אפשטין לפיה"ג עמ' 1 הערה 18) בשלשה דברים שוה סוריא וכו' כל הברייתא עיי"ש.
18 והמביא גט מסוריא וכו'. לעיל ריש גיטין 323 לפי גי' ד.

20 ובשביעית. בפיה"מ להר"מ ידים פ"ד מ"ג: וידוע שהשמטה אינה נוהגת אל"א בארץ ישראל ומדבריהם גם כן בסוריא כמו שאמרה התוספתא בראשון מכלים וכמו שהתבאר במסכת שביעית (פ"ו מ"ב) וכו'.

21 נכנסין לבין האולם ולמזבח וכו'. כל הברייתות עד סוף הפרק נעתקו בפי' הר"י ברצלוני לס' יצירה עמ' 51 (ורמזתי לו בח"ב עמ' 216) ואיך והג"י שם משובשת מאד ויש לתקנה ע"פ הכתי' בהגהות והערות שם עמ' 289. ועיין תוס' זבחים נ"ח ב'.

ד"ה הא, מיוחס להראב"ד תמיד ספ"א כ"ח א', מיוחס להר"ש תו"כ נדבה סוף פרק ד', ז' ע"ד.

21/22 דברי ר' מאיר וחכמים אומרים אין נכנסין. בפ"י הר"י ברצלוני לס' יצירה סוף עמ' 50: ואשכחן בבריתא נמי האי פלוגתא דפליגי בה ר' מאיר וחכמים וקתני לה לדר' יוסי בשם חכמים וכדתנא קמא בשם ר' מאיר. ובפיה"מ להר"מ כאן מ"ט עמ' 46: ואין הלכה כר' יוסי אף על פי שהתוספתא כבר ייחסה מאמרו לחכמים ומאמר התנא קמא לר' מאיר אמר.

22 אמר שמעון הצנוע לפני ר' אליעזר וכו'. פי' ר"י הברצלוני הנ"ל (נכשו) 21 עיין משי"ש, תוס' יומא ה' ב' ד"ה להביא. תוס' סנהדרין פ"ג א' ד"ה ולא. ר"ש ורא"ש כאן מ"ט.

26 בעל הפול. בפ"י הברצלוני (לפי התיקונים שם בעמ' 289) והר"ש הנ"ל: בעל הפ"ל, ועיין בתוס' ור"ש הנ"ל.

27/28 ושירי עבודה רה. וכן בד: ושירי וכו', אבל בכ"ו: ושעירי ע"ז. 28/29 הוי מה מעלה... לעבודה ושלא לעבודה וכו'. במיוחסות להגרא הגיהו ע"פ הבבלי יומא מ"ד א', אבל כגירסתינו כ"ה גם בפ"י ר"י הברצלוני הנ"ל (אלא שיש שם ט"ס: "אמר ליה" במקום "אלא", "א"ל") ובמ"ר נשא פ"ז ח'. 31/32 כהן גדול נכנס... ארבע פעמים ביום וכו'. פיה"מ להר"מ כאן מ"ט בשם

התוספתא. ועיין ספרי זוטא נשא, הוצ' הורוביץ עמ' 228. 32/33 אין נכנסים אלא לשנים לידע וכו'. עיין הגי' בפסחים פ"ו א', ובפ"י ר"י הברצלוני הנ"ל (עיי"ש עמ' 289) משובש. ובפ"י המשניות להר"מ ספ"א: ואמרו בתוספתא אין נכנסין לה אלא לשנים לידע מה היא צריכה. אבל בתיו"ט מדות פ"ד מ"ה כתב: ושוב מצאתי בפ"י הרמב"ם בספ"ק דכלים שהעתיק התוספתא דהתם אין נכנסים לה אלא לשנים. ובנא"י מוגה לשבע שנים וכו'.

33 אמרו לו אין זו מעלה. ר"ש ורא"ש ספ"א. 33/34 נכנסו מצורעים לפנים מן החומה לוקין את הארבעים זבין חובות נדות ויולדות להר הבית לוקין שמונים. וכ"ה הגירסא גם בפ"י ר"י הברצלוני הנ"ל, בפיה"מ להר"מ מ"ח עמ' 45 ובר"ש ספ"א. וכתב ע"ז הר"ש: ולא ידענא הני שמונים למאי עבדיתייהו. ואח"כ כתב: ועוד תניא התם מצורע שנכנס לפנים ממחיצתן בארבעים ושמונים, גירסא משובשת היא בתוספתא דהיא אותה ברייתא דפסחים (ס"ז א') ואם באנו ליישבה יש לפרש במצורע שהוא זב". ובפיה"מ הנ"ל כתב: וענין זאת הברייתא אצ"ל שהמצורע שנכנס להר הבית או הזב שנכנס לח"ל לוקין שמונים. ואולי יש לפנינו השמטה וצ"ל: להר הבית לוקין [ארבעים מצורע שנכנס להר הבית זבין זובות נדות ויולדות שנכנסו לח"ל לוקין] שמונים. ומדברי הר"ש הנ"ל אנו למדים שניסו כבר להגיה את הברייתא. ועיין ההשלמה במיוחסות להגרי"א. ועיין תוס' פסחים ס"ז א' ד"ה זבין ובדק"ס שם.

35 ולא טמא מת בלבד אמרו וכו'. פיה"מ להר"מ מ"ח עמ' 45. והמפרשים כאן לא ציינו כי ברייתא זו מובאת בסוטה כ' ב'. אבל בס' הזכרון לר"א בקראט נשא ס"ב ע"ד: אבל קשיא לי מה שאמרו ג"כ בתוספתא ובסוטה פרק היה נוסף ולא טמא מת בלבד וכו'.

36/37 החיל ועזרת נשים מעלה יתרה בבית העולמים וכו'. בד: החיל ועזרת

נשים בבית העולמים וכו'. ובס' הישר לר"ת ס"ז ע"ד, הוצ' מק"נ עמ' 33: וראיה לדברי בפ"ק בתוספתא דטהרות שמתחיל חומר בשרץ ר' שמעון אומר החיל ועזרת נשים מעלה יתירה בבית עולמים וכו'. וכן בפיה"מ מ"ח עמ' 45: אבל כבר בארו בתוספתא ואמרו החיל והעזרת הנשים מעלה יתירה בבית העולמים וכו'. ובכ"י: מעלה יתרה אכית (=על בית) העולמים וכו', וכן בפ"י ר"י ברצלוני הנ"ל (לפי התיקונים בעמ' 289 שם): מעלה יתירה אבות (צ"ל: אבית) העולמים וכו'. 39 שהיו במדבר. בפ"י ר"י הברצלוני הנ"ל (לפי התיקונים שם): שהיו במזבח.

עמ' 570

1 כל הטמאים שנכנסו משערי ניקנור ולפנים אפילו הן מחוסרי כפרה וכו'. מפתח לר"ן ברכות ב' א' (י"א ע"ב), עירובין ק"ד א' (ס"ג ע"א), פ"י ר"י הברצלוני הנ"ל, השגות הראב"ד פ"ג מה' ביאת המקדש ה"ט, מאירי יבמות ח' א', הוצ' אלבק עמ' 48, סנהדרין עמ' 301.

2 ושאר כל הטמאין שנכנסו. בפ"י הר"י ברצלוני הנ"ל: ושאר כל הטמאים. כל הטמאים שנכנסו וכו'. וכן כנראה היתה הגירסא גם לפני הר"ש כאן רמ"ט. 3 נכנסין לקודש וכו'. בכ"י לנכון: נכנסו לקודש וכו', וכ"ה בר"ש הנ"ל, ובפ"י הר"י ברצלוני הנ"ל: נכנסו למקדש.

3/4 ר' יהודה אומר על פני הקדש במיתה וכו'. עיין הפירוש בר"ש הנ"ל. 4 הכל נכנסים לבנות ולתקן וכו'. פ"י ר"י הברצלוני הנ"ל, פיה"מ להר"מ מדות פ"ד מ"ה, ר"ש ורא"ש מ"ט, מאירי מדות עמ' 158.

5/6 נכנסים ישראלים מצוה בטהורים אין טהורים וכו'. וכ"ה בפ"י ר"י הברצלוני ופיה"מ הנ"ל (ובפיה"מ ד"ג חסרות המלים: מצוה בטהורים), אבל במאירי הנ"ל: יכנסו ישראל. ישראל מצוה בטהורים וכו', ועיין בהערת ר"א סופר שם. ועיין תו"כ אמור סוף פרשה ג' ובראב"ד (צ"ו ע"א) ובמיוחד להר"ש (פ"ח ע"ג) שם. ועיין בהגהות ת"י לספרא שם.

8/9 ר' יהודה אומר... ונגה של היכל קדש. עיין ספרי זוטא נשא עמ' 229 ובבבלי פסחים פ"ו א'.

9 אין אוכלין שם קדשי קדשים וכו'. בר"ח שבועות י"ז ב': חניא נמי הכי בתוספתא תחלת סדר טהרות גגין הללו [אין] אוכלין שם וכו'. וברור שהריח העתיק שם רק את ג' הברייתא שבבבלי אלא שהוסיף את ציון מקור הברייתא. 10/11 וכשם שהיו במדבר שלש מחנות וכו'. פ"י ר"י הברצלוני הנ"ל, פיה"מ להר"מ מ"ח עמ' 44, במ"ר נשא פ"ז ח', ס' הזכרון לר"א בקראט נשא ס"ב ע"ד. ועיין רלב"ג מצורע קניג ע"ד: כי הם אשר להם חוץ [למחנה] כבר נתבאר זה בראשון מתוספות כלים.

12 מפתח ירושלם ועד פתח הר הבית וכו'. ספרי במדבר פ"א עמ' 4, הראשונים הנ"ל, המיוחס להראב"ד תמיד כ"ו א' (לשון חכמים ה' ע"א), סמ"ג עשין קס"ד, ר"י ע"ג, כפופ רפ"ו עמ' ע"ד.

שם: מפתח הר הבית ועד שערי ניקנור וכו'. הראשונים הנ"ל, ר"ש מ"ה, תוס' יבמות ז' ב' ד"ה ר"י, תוס' זבחים ל"ב רע"א, רמב"ן, רשב"א וריטב"א (ושם: כדאיתא בספרי ובתוספתא דפרק בתרא דזבים, וצ"ל: ובתוספתא ובפרק בתרא

דובחים, קט"ו ב') יבמות ז' ב', ריטב"א יומא ו' א' ד"ה מביתו, רא"ש כאן מ"ח, תוס' הרא"ש יבמות ז' ב'.

13 משערי נקנר ולפנים וכו', ס' המפתח לר"ן עירובין ק"ד א' (ס"ג ע"א).
13/14 ובשעת מסעות אין בהם משום קדושה וכו', עיין מפרשים שהגיהו, אבל כלפנינו כ"ה גם בפ' ר"י הברצלוני הנ"ל ובמ"ר נשא פ"ה, ועיין מ"ש ע"ז בח"ב עמ' 216.

14/15 וכמה היא כדי להעלות ארוכה רואין אותו כאילו ייחור וכו', בפ' ר"י הברצלוני הנ"ל: וכמה הוא כדי להעלות ארוכה ר' יהודה אומר יחור של תאנה רואין אותו כאלו נפשח ומעירה בקליפתה תסנה (ו) ואם יכול להיות וכו', ולפי גי' זו יוצא שהברייתא חולקת על המשנה בדברי ר' יהודה, אבל כנראה שהגי' שלפנינו נכונה, וכן בפ' הראב"ד לתו"כ שמיני פרש' ד', נ"א ע"ב: ובתוספת' דכלים מפרש ל"ת ק רואין אותו כאלו הוא יחור תאנה שנפנשח ומעורה בקליפה קטנה אם יכול להחיות ממנה טמא ואם לאו טהור, אבל עיין עוקצין פ"ג מ"ח: יחור של תאנה שנפשח ומעורה בקליפה ר' יהודה מטהר (כלומר, נחשב כתאנה) וחכ"א אם יכול להיות, ועיין חולין קכ"ט ב', וצ"ע.

ועיין מפרשים כאן שהעבירו בבא זו למעלה, אבל ברור שיש לפנינו שני מקורות בתוספתא, והיינו מבבא זו ועד סוף הפרק שאב המסדר ממקור אחר שהוסיף למשנתנו ממשנה ה' ואילך.

18 ומסבכין בתוכן המת וכו', עיין במשנה פ"א מ"ז ומה שהאריך בסד"ט מ"ט ע"ב בפ' הארוך ד"ה ומסבכין, ועיין מ"ש בפירוש הדברים להלן 625, ד"ה אין מעמידין.

19 וכן הוא אומר וישכב עוזהו וכו', עיין תרביץ ש"ב ס"ג עמ' 293.

21 כך משכבן ומושכן כיוצא בהן, בפ' הר"י ברצלוני (עמ' 52) הנ"ל: כך משכבן ומושכן טמא, ועיין הגהות הגר"א בירוש' סוף שקלים.

פ"ב

22 כלי נתר בית שמאי אומרים וכו', ר"ש כאן פ"ב סמ"א, ר"ש כלאים פ"ח מ"ה (ובירושלמי שהביא שם, והוא המקור לדברי הגר"א במשנה כאן), מיוחס להר"ש ת"ר צו רפ"ז, ל"ב ע"ד.

24 מטמאין כחצי כלי ומטמאין ככלי שלם, בד: מטמין... ומטמין, ובכ"ז: מיטמאין... ומיטמאין, אבל הנכון הוא ברי"ש כאן: מיטמין כחצי כלי ומטמין ככלי שלם, פי' לענין קבלת טומאה כחצי כלי דדינן ככלי חרס לאוירן וככלי שטף לאחוריהן, אבל לטמא אחרים דינן לגמרי ככלי חרס דכלי חרס מטמין אחרים מאוירן ומאחוריהן.

26 לנ וכלמטה וכו', חולין נ"ה א'.

28 חמש וכלמטה מהן, מלשון זו משמע שחבית המחזיקה יותר מחמש סאין שיעורה הוא ביותר מלוג (לפי החשבון של אחת מתשעים ושש), ועיין להלן.
28/29 ר' עקיבא אומר מלחמיות ועד חצבים גדולים בלג מכאן ואילך בלג נשתקעו דברים ולא נאמרו עכשיו, פיסקא קשה והרבה פירושם נאמרו בה: בר"ש פ"ב סמ"ב פירש שהבבא, נשתקעו דברים וכו' היא מסתם הברייתא, ופירושה:

נשתקעו הדברים שבימי ר' עקיבא לא נחלק אדם עליו אף על גב דרבן יוחנן בן זכאי פליג במתניתין נשתכחו דבריו ולא נאמרו. ובתו"כ שמיני פרשה ז' ה"ג: ר' עקיבא אומר וכו' (כלשון המשנה כאן) מלחמיות ועד חצבים גדולים בלוג נשתקע הדבר ולא נאמר עכשיו וכו'. ובראב"ד שם (נ"ג ע"ד): נשתכח הדבר ולא נאמר, פי' ר' ישמעאל הוא שאמר לר' עקיבא וכו' ויש לפרש כי ר' נחמיה ור' אליעזר בן יעקב הם היו שאמרו לו נשתכח הדבר ולא נאמר וכו'. ובפי' רבינו הלל לספרא שם (לפי קרבן אהרן שם, ד"ו ע"ח ע"א): דמחצבים גדולים ואילך נשתקע הדבר ולא נאמר עכשיו שיעור קרקרותיהן בכמה, ולפי פירוש זה הכל הוא מדברי ר"ע, אלא שצריך למחוק את המלה בלג" (אחרי: ואילך). והוא חולק על הת"ק שאמר שיש שיעור יותר מלוג.

30 בשני לגין, בכ"ו: בשני שני לגין, ועיין תו"כ ור"ש הנ"ל.

30/31 הפכין והגלילין והאוביונות שביהודה וכו'. בכ"ו: והגלילין, ולפי גי' התוספתא יוצא שהגלילין מין כלי, ואפשר, שביהודה הולך על הכל, אבל במשנה גורס: הפכים הגליליים (ועיין הפי' בפיה"ג שם עמ' 9 ובמל"א"ש כאן בשם רי"ץ גיאת) והחביונות וכו', וכ"ה גם בתו"כ הנ"ל (אבל בילקוט שם רמז תקל"ט מעתיק מתו"כ: הפכין והחביונות הגלילין) וכן מעתיק בר"ש הנ"ל גם מן התוספתא: הפכין הגלילין והחביונות שביהודה וכו', וזוהו משמע שהגליליים תואר לפכים. ועדיין צ"ע בדבר.

31 יש להם קרקרנות וכו'. בר"ש הנ"ל: יש להן תוך וכו' היינו קרקרות.

31/32 הסילונו והקמדין שעשה בהן בית קבול מים או צרורות טמאין.

בכ"ו: והקמדין, ועיין מקואות פ"ד מ"ג.

32 או לולגין פרוסה טהורה מגופת דרי זו טמאה. בד: אלו לגין, אבל הנכון באגור לר"ש ג'מ"ע 20: בתוס' טהרות אי"ל לגין פרוסה טהורה מגופת דרי זו טמאה. ולנכון פי' בובר שם שהכוונה ל-ἀναλογεῖον, ספסל שמשמין עליו את הספר לקרות בו, עיין להלן במשנה פס"ז מ"ז ובפיה"ג שם עמ' 48 (ובהערה 6 בפיה"ג שם כיוון הפרופיסור י. ג. אפשטין מעצמו לגי' האגור ולפירושו של בובר. אבל הוא גם מביא שם מתוספתא כת"י ערפורט¹), או לולגין²). ועיין ירוש' מגילה פ"ג ה"א, ע"ג ע"ד: אינגלין אין בו משו' קדושת ארון. יש בו משום קדוש' בית הכנסת וכו' יהבין מכושא בגו ארונא וכו'. ומכאן אנו רואים שהירושלמי מתיר להשתמש באינגלין, ולפיכך אומרת התוספתא שאם היתה האינגלין פרוסה אינה מקבלת טמאה, אבל אם היתה מגופת טמאה, מפני שמשתמשים בבית קבולה. ואינגלין זו היתה של חרס כמו ספסל וכסא השנויים מיד בסמוך, ופרוס" (וא"צ להגיה: פרוץ) בניגוד למגופף גם להלן 583³³.

33 וכל מדרס... אף הספינה. ברייתא בשבת פ"ד א', עיי"ש. ועיין ר"ש סוף מסיכתין ויש שם ט"ס.

שם: ומגופת היוצריין. פיסקא קטועה של פ"ב משנה ד', כדרך התוספתא (ועיין עדותו של ר"ת בח"א עמ' 10 ועמ' 61, ועיין מש"ש בעמ' 79, עמ' 96 ועוד בכ"מ). ועליה חולק ר' נחמיה ואומר חילוף הדברים. ועיין בהגהות המיוחסות להגר"א.

35 דבלין, צ"ל: רוכלין.

(1) זו היא פליטת הקולמוס של הרינא שליט"א כי כתיי כזה לסדר טהרות אינו קיים.

37 ומדריך בו, צ"ל: ומריח בו, כמו במשנה (פ"ב מ"ד).

38 כסוי כבכב וכיסוי אלפס וכו'. מכאן אנו רואים שחתם "כבכב" אינו כיסוי אלפס (כפירושו של בעל סדרי טהרות ע"ז רע"ב ד"ה כבכב), וכן להלן 571₁₂ נשנו יחד: הכבכב (עיין מש"ש) והאיפס והקדרה. ועיין פיה"ג עמ' 10 ועמ' 147 וגירסתם במשנה. ולולא דברי הראשונים היה נראה ל"י שכבכב הוא מין קדרה, ויגיד עליו רעו: איפס וקדרה, וקבקב אינו אחר אלא כבכב, קבכב, קדרה בסורית, עיין להלן. וכן מפורש באבות דר"ן נ"ב פ"כ הוצ' שכתר עמ' 43: אני יורד עליו בקבכיות, ובכ"פ שם (עיין הוספות שם פ"ה ע"א): בקבכיות. ובב"מ פ"ו א' (כג') הגאונים והערך): ואנא אהיב לך ככבין דגירד וכו' כמה ככבין דגירד. ועיין פיה"ג עמ' 47 הערה 11 ובעמ' 167 שם. והמשנה אומרת שאם עשה את הכבכב לסל הלחם, והיינו שאינו מניח את הלחם בתוכו אלא כופה אותו על הלחם (עיין להלן שם במשנה) טהור, לפי כלל התוספתא להלן 571₂: כל המשמש כפוי בכלי חרס טהור.

ברם ראיתי בתשובת הרשב"ם שבראב"ן קמ"ד ע"א: דהכי תניא לעיל כסוי קדירה וכסוי איפס בזמן שנקוב כו' זה הכלל המשמש כפוי כולל. אבל ברור שגירסתינו היא המקורית והנכונה, אלא שלפי פירושי היינו כבכב היינו קדירה.

עמ' 571

1/2 מפני שמצננת לתוכו את הירק, בד: מפני שמכנסת לתוכו וכו'. ובפ"ב מ"ה: מפני שהיא מסננת לתוכו את הירק. אבל ברמב"ם פ"ח מה' כלים ה"ה (בד"ק רס"ט): מפני שהאשה מצננת לתוכו את היד. וכן כתב במלא"ש פ"ב מ"ה: "תמהתי שבהרמב"ם פ"ח בכל הדפוסים אני רואה מצננת לתוכו את היד ואין הגהה עליו אפי' בספר מוגה שבא לידי מוגה מספר כתיבת יד שבצובא בחתימת ידי הרמב"ם ז"ל עצמו בסוף הספר" וכו'. אבל בשנו"ס מרמב"ם כת"י ישן נוסח (פרנקפורט תר"ן) סוף עמ' 104 מעתיק: את הירק. ולפ"ז מתאימים דברי הרמב"ם בדיוק לתוספתא שלנו. אבל יתכן שהיינו מצננת, היינו מסננת, עיין לעיל 135₂: מפנין את הביצה, ובד: מסננין, ובכ"ז: מצננין, וכבר העירוני שם בח"א עמ' 146 על החילוף הרגיל בין מצנן ומסנן, (עיין דק"ס סנהדרין עמ' 169 ובהערה ז' שם) ויתכן שיש כאן רק שינוי בכתיב.

2 את הרוקמ"י. וכן גם במשנה הוצ' לו: את הרוקמ"י.

2/3 זה הכלל כל המשמש כפוי בכלי חרס טהור. במ"ש כאן העיר שהר"ש גרס כאן: כסוי בכלי חרס וכו', אבל בר"ש ד"ר גורס בכל מקום, כפוי" כלפנינו, עיין פ"ב מ"א, מ"ג ומ"ה, וכ"ה בתוספתא שבת ט"ז א' ד"ה ה"ג ובתשובת הרשב"ם שבראב"ן קמ"ד ע"א וברא"ש פ"ב מ"ה, עיי"ש הפירוש. ובפ"י מהר"ם מרוטנברג אהלות ספ"ה: וכפישה הוי מלשון הכפישני באפר, שהוא לשון כפייה וטהורה כדתניא בתורת כהנים כל המשמש כפוי בכלים טהור.

3/5 גסמרא שנסדקה בכבשן... היו שכריה שוין וחוכה מאדים בידוע משנגמרה מלאכתה נסדקה אין שכריה שוין... שער שלא נגמרה מלאכתה נסדקה. וכן בר"ש פ"ב מ"ו: כדתניא בתוספתא גיסמרה שנמצאת (כמו במשנה) בכבשן כיצד משערין אותה אם היו שבריהן שוין וחוכה מאדים בידוע שנגמרה מלאכתה

ונסדקה. וכ"ה ברא"ש שם. וזה מתאים לגירסתינו בעיקר הדברים, אלא שצפי גירסתם הספק הוא אם הכלי נתפרק (לפני שנגמרה מלאכתו) או שנסדק, וזה ע"פ רוב אחרי שנגמרה מלאכתו. אבל בד: גסטרס שנסדקה בכבשן כיצד משערין אותה אם היו שבריה שוין ותוכה מאדי' בידוע שעד שלא נגמרה מלאכתה נסדקה. וכן ברמב"ם פ"ט מה' כלים ה"ח: חבית שנסדקה בכבשן וכו' והאיך יודע דבר זה, אם היו שבריה שוין ותוכה מאדים עד שלא נגמרה מלאכתה נסדקה. אין שבריה שוין ואין תוכה מאדים בידוע שאחר שנגמרה מלאכתה נסברה. וזה מתאים לגירסת ד, וכ"ה במציאות, ולפ"ז צריך להפוך את גי' כ"ו (למרות זה שהיא מתאשרת ע"י הר"ש והרא"ש).

6 ואין לזיבין, בכ"ו: ואין לו לזבין.

שם: וחברו טמא. צ"ל: וחברו ואינו טמא.

9/10 קבעו במסמר חיבור... אין חיבור לא לטומאה ולא להואה. עיין להלן 579, 587, 591. ועיין ירוש' שבת פ"ב ה"א. י"ג ע"ג, וצריך להפך שם את הגירסא בהתאם לתוספתא שלפנינו.

11 מסרוק של צרצור... אין מטמא באויר וכו'. לעיל 457, ר"ש ספ"ב, עיי"ש הפירוש, ועיין ח"ד עדיות רפ"ב, משנה אחרונה כאן ספ"ב וסדרי טהרות פ' ע"א ד"ה מסרק.

12 העשויו לכך ולכך כגון וכו'. ר"ש ורא"ש פ"ג מ"א, רא"ש פ"י מ"ח, ועיין תוס' זבחים צ"ה א' סד"ה לא (מתחיל ציד ב'). ומכאן קשה לפירושם במשנה, עיין משנה אחרונה פ"ג מ"א ד"ה העשויו.

שם: הכנכב. כ"ה בד, אבל בכ"ו ור"ש הנ"ל לנכון: הכנכב, ועיין מ"ש לעיל 570. וברא"ש פ"י הנ"ל: הכנכב.

12/13 לחומר להכניס טומאה לאחרים ככונס וכו'. בכ"ו וד: לחומרו להכניס ול"הוציא (בד: להוציא) טומאה לאחרים ככונס (בד: ככונס) וכו'. וכג"י כ"ו כ"ה גם בר"ש הנ"ל, ופירש: להכניס היינו דאם שרץ בתנור אוכלין שבתוכה טמאין, ולהוציא היינו דאם שרץ בתוכה התנור טמא.

14/15 נר שעורו במשקן ור' שמעון אומר כורעונין. במשנה פ"ג מ"ב (לפי גירסת הר"ש והרא"ש): ר' שמעון אומר בפרוטה קטנה. אבל בכל שאר הנוסחאות (נפול, לו, כ"מ, קויפמן, פרמה ועוד) גורס שם: ר' אליעזר. וכ"ה להלן 582, (אבל עיין מש"ש) ועיין במשנה רפ"ד ובתוס' אנשי שם כאן פ"ג מ"ב.

15 והפתיק הרי זה טהור. בד: והפתיק, ופירשו המפרשים שזה הוא מין כלי, ואולי צ"ל: זיפתן, כלומר זיפת את הסדקים שבגיסטרה וכו', עיין להלן שו' 18. והג"י: והעתיקה שבד"ח בדויה מן הלב.

16/17 והצרצורין והשיקורין... והסקין והגאין טמאין. בר"ש פ"ג סמ"ב: הצרצורין והשיקורין עד שלא הוסקו טהורין משהוסקו טמאין, הוסקו והנאים טמאין, פירוש כמו והן נאין שלא הוסקו יפה וכו', ועיין במלזנו של לוי ערך גא שהגיה: והנאם, פירוש עשה אותם נאים. ועיין מ"ש להלן 634 שו' 22/23. ופירוש המלה שיקורין (בד: שקורי, ובר"ש: שקודין) לא נתברר לי.

17 חרש שפירש מן החבית וכו'. ר"ש ורא"ש פ"ב מ"ב, ר"ש פ"ג מ"ג, תוס' ר"ה י"ט א' ד"ה יהודה, חידו' המיוחסים להר"ן שבת ט"ו ב' ד"ה מטמא עיי"ש.

18 שכלי חרש שמהור שעה אחת וכו'. עיין בראשונים הנ"ל, ובר"ש ורא"ש פ"ב מ"ב מציינים לברייתות להלן 572, 578, עיין מש"ש.

פ"ג

20 הביא שברי כלי חרש וכו'. ר"ש ורא"ש פ"ג מ"ד, עיי"ש הפירוש, ועיין רמב"ם פט"ז ה"ז.

שם: ועשאו תנור. בר"ש: ועשאו כתנור, אבל ברמב"ם הנ"ל כלפנינו.
22 טקנונים הגדולים שטיפלן כיכלות וכו'. בכ"ו: הקטנים (ועל ה"ט תלוי ינו', כלומר קרי: הקנונים)... ביבליית וכו'. ובר"ש ורא"ש פ"ג מ"ו: הקנקנים שטפלן וכו'. שם: הרי אלו מן חיבור. בכ"ו: אין חיבור, ובד: מין חיבור. ובר"ש הנ"ל: הן חיבור, אבל מפירושו יוצא שצ"ל: אין חיבור, וכן הגיהו בגליון הר"ש בד"ח. וברא"ש הנ"ל: אינו חיבור. אבל עיין מלא"ש (ולפניו היה רא"ש כת"י) שהעתיק מן הר"ש והרא"ש: הרי אלו הן חבור. ומ"ש להלן: הטבילן הרי זו חוצצות אינו מוכיח כלום על הגירסא, עיין להלן.

23 כלי חרס שטיפלו להיות מבשל וכו'. ר"ש פ"ג מ"ה.
24 היקירן שטפלן להיות זופת וכו'. בכ"ו: והיקירן שטפלן וכו'. ובר"ש הנ"ל: והיקירן שטפלן וכו' פירוש יקירן הם כלים שמבשלין בהן זפת וזפת הספינות וטפילתן לצורך היא אפילו בבריאם וכו'.
שם: מודים חכמים לר' מאיר ור' שמעון וכו'. תשה"ג בערוך ערך טפל א', ר"ש הנ"ל.

25/26 ועד מקום... שאין חבור. חסר בר"ש הנ"ל.

26 הטבילן אין חוצץ עליו. בכ"ו: הטבילן אינו חוצץ וכו', ובבא זו הולכת על הרישא לפי גירסת הר"ש הנ"ל, אבל יתכן מאד שהיא הולכת גם על הסיפא, עיין מה שכתבתי להלן.

26/27 בהידוק כרויה הברויה הרי זה חבור הטפילה הרי זה אינו חבור הטבילה אינה חוצצת עליו. וכ"ה גם בד. ובר"ש יש השמטה בפיסקא מן התוספתא, אבל מתוך פירושו אנו עומדים על גירסתו בתוספתא, וכ"ה שם: הכרויה (צ"ל: הברויה), כמו הבריא. אינו חיבור, דהיינו פלוגתייהו כדתנן במתני' וכן בחידוק קירוויא. הטבילה אין חוצץ. היה ראוי לומר חוצץ וכו' אינו חוצץ דמתוך שהיא חלקה ביותר אין הטפילה נדבקת בה והמים באים בנתיים, אי נמי הוי כמיעוטא שאינו מקפיד. ואנו רואים מתוך פירושו שהוא גרס: אינו חיבור. אבל קשה לשבש את גי' כ"ו וד, ויתכן מאד שבתוספתא שלפני הר"ש היתה השמטה ע"י הדומות (נשמטו המלים: הרי זה חבור הטפילה). ונמצאנו למדים לפי הגירסא שלנו בתוספתא, כי במשנה, וכן בחידוק הקרויה פירושו שדינו כמו טפילת כלי רעוע, וכוס מודים שהוא חיבור. ורק ע"פ זה אפשר לפרש את התחלת הבבא: בהידוק קרויה הברויה כלומר מודים חכמים לר"מ ולר"ש (לעיל שו' 24) במיחם... בהידוק קרויה הברויה — בשני מקרים אילו הם מודים, מפני שדרכם היה להדק את הקרויה שלא תשבר. אבל אם לא הדק אלא רק הטפיל לבריא אינו חבור לשיטת החכמים. ומ"ש, אינה חוצצת פירושו שאפילו אם אינו חבור לסומא בכ"ו הוא חיבור לטבילה, עיין ע"ז להלן.

27/28 כשות שליכמו הרי זה אינה חיבור הטבילין צואה שעל הכסא אינה חוצצת עליו. אין לזה שום מובן. והגר"א ז"ל הגיה: כשות של קטן הרי זה אינה חבור הטבילין (כ"ה גם בכ"ו, ופירושו הטבילין את הקטן) אינו חוצץ. וברור שהגהתו זו היא ע"פ משנת מקואות פ"ט מ"ד: כשות של קטן לא טמא ולא מטמא, ומכאן יוצא שכשות של קטן אינו חיבור, וכמו כן נראה מתוספתא שם שאינה חוצצת. וכ"ה שם 658^ה (לפי גירסת הראשונים, עיין מ"ש): כשות של גדול שאינו מקפיד עליה... אין חוצצין, ומכ"ש כשות של קטן. ומתוספתא כאן ושם הוציא הרמב"ם את דינו פ"ב מה' מקואות הי"ד, ודברי בעל התו"ט מקואות פ"ט מ"ד צ"ע.

מעתה נ"ל להשלים גם את הבבא השניה וכצ"ל: צואה שעל הכסא נהרי זה אינה חיבור הטבילין אינו חוצצת עליו. וכן מפורש להלן סוף פרה 641^ז: וצואה שעל הכסא חבור להואה ואין חבור לסומא דברי ר' יוסי הגלילי. ועיין להלן 659^י ומ"ש. ולא עוד אלא שמעני המפרשים נעלם לרגע שלכל הברייתות שלנו רמז הירושלמי בפסחים פ"ג ה"ב, ל' ע"א: ר' שמעון בן לקיש אמר כך שנה רבי צואה שתחת הכסא חיבור לסומא ואינו חיבור להוייה (עיין שיטת ר"ע בתוספתא הנ"ל). ר' שמעון בן לקיש בשם ר' שמעון בר כהנא אבר מדולדל צפורן מדולדלת וצואה שתחת הכסא והידוק קירויה וברויה ר' יוסי בי ר' בון אומר כשות שליכמו (= שלקטן) = של קטן. עיין לעיל, וכשיבוש זה גם להלן 687^ז. ובירוש' כלאים פ"ח ה"ו, ל' ע"א: בעלה קטן אחד, וצ"ל ע"פ כ"ר וכ"ס שם: בשלקטן אחר) חיבור לסומא ואינו חיבור להוייה. מה בין סומא מה בין הוייה אמר ר' לא בהוייה כתיב והזה ע"ל האהל וע"ל כל הכלים וע"ל כל המקויימין שבכלי, ברם הכא לכס כל שהוא לצורך לכס. וקרוב לוודאי שהג"י בירושלמי מסורסת, וצ"ל (עיין בגליון הש"ס שם) בדברי ר' יוסי בר' בון: חיבור להוייה ואינו חיבור לסומא. והירושלמי נותן טעם לדבריו, כי בסומא אינו חיבור אלא הספילה המשמשת לצורך הכלי, אבל בהוייה לא איכפת לן כ"ז אלא מספיק אם הספילה מתקיימת בכלי באופן קבוע, והוא הדין בטבילה, כי הספילה אינה גרועה ממיעוט ואינו מקפיד, כדברי הר"ש הנ"ל.

מעכשיו ברור שאין להגיה בברייתות למעלה, והתוספתא אומרת כאן שאעפ"י שאינו חיבור לסומא בכ"ז אינו חוצץ בטבילה, וכטעמו של ר' לא בירושלמי שם לענין הוייה. בכל אופן אנו רואים שהירושלמי מנה שם את כל הדינים שנשנו בהלכה זו בתוספתא. ועיין להלן.

28/29 האיבר והבשר המדולדלין... אין חוצצין עליו. עיין בתוספתא מקואות 658^ה ומ"ש, ועיין לעיל מ"ש מן הירושלמי. ועיין מ"ש להלן 644 שו' 34/35. וכמובן שכל הדברים האמורים לעיל הם רק בסוג ידוע של חיבור, אבל במקרה של ספק חיבור ספק אינו חיבור, הרי הדין יהיה להפך: חיבור לסומא ואינו חיבור לטבילה — בשניהם לחומרא.

29 הופת חיבור בכלי מתכות וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ג מ"ז.
31/33 קיתון שניקב ועשאו כופת... ושאר כל הדברים אינו חיבור. בר"ש הנ"ל: כיצד קיתון שניקב ועשאו כופת הרי זה אינו חיבו' הטבילין הרי זה חוצצת עליו אבל חבית שניקב ועשאה בכעין (צ"ל: בבעץ) ובקסטרין (ג"י נכונה, וכן בכ"ו: ובקסטרין, ולפנינו בטעות: ובקסטרין, והשיבוש נולד ע"י שה"צ נתפרדה ל"ג. ויצא ובקסטרין" והסופרים שכתבו כתיב חסר השמיטו את ה"י — ובקסטרין, וממש כע"ז

במדרש אכ"ר הוצ' בובר סוף עמ' 124: זו קנטרה של פרסיים, ובדפוסים שם: קסטרא, וברור שבכת"י שם צ"ל: קצטרה — ממש אותו השיבוש שלפנינו. וקסטרא כאן הוא בדי'ל, עיין מלונות בערך קסיטרא וקסיטרון) בזפת ובגפרית בסיד חיבור ושאר כל דברים אינם חיבור ברייתא זו כתובה בשיבוש ברוב תוספות כמו שכתבתיה כן היא. פי' ראוי לה צונן אין ראוי לה חמין. כיצד קיחון חסר בשלנו עד אבל חבית, ולמאי קאי האי אבל. ועוד כתוב בשלנו בכלהו אינם חיבור דלא גרסינן חיבור בסיד ובגפסים, (מה) [וזה] אי אפשר דלעיל תנינן דזפת בנקב של חבית הוא סתימה".

ונ"ל לשער שהמלים: ,בריתא זו כתובה בשיבוש ברוב תוספות כמו שכתבתיה כן היא" הן הוספת המגיה (וע"ז מראים גם הסימנים על התיבות, עיין לעיל), והוא העיר שנוסחת הר"ש שהעתיקה בשביל המדפיסים נכונה. ועיין גם מ"ש להלן 622 שו" 2/4. ואח"כ בא פירוש הר"ש: ,פי' ראוי לה צונן, אין ראוי לה חמין", ומכאן ואילך הם דברי המגיה שגילה לנו את נוסחת רוב התוספות ובאר למה הוא מעדיף את נוסחת הר"ש. ולפי דבריו נוסחת רוב התוספות היה: אבל דבר שאין ראוי לה הרי זה חוצצת עליו אבל חבית שניקבה וכו' ובגפסים אינו חיבור. והמגיה תמה מה פירוש, אבל אם הבבא של קיתון חסירה? ואיך אפשר לגרוס אינו חבור?

ולא רחוק בעיני שגם גי' הכת"י של התוספתא שלפני בומבירגי היתה כגירסת רוב התוספות, אלא שהמגיהם תקנוה ע"פ הר"ש (עיין מ"ש לעיל 569a), כי התוספתא נדפסה בדפוס זה בשנת רפ"ב והר"ש בשנת רפ"ג. ובוודאי היה כבר כת"י הר"ש מוכן אצלם בשעה שהדפיסו את התוספתא. ועיין בחתימת המגיה במשנה עם הר"ש סוף סדר טהרות (הדפיסו מחדש רנ"ג רבינוביץ במאמרו על הדפסת התלמוד עמ' 36 הערה מ"ט), והוא מעיד מפורש שתיקן כמה פעמים את הר"ש ע"פ התוספתא, ובוודאי עשו גם להפך — תקנו את התוספתא ע"פ הר"ש.

ונוסחא זו של רוב התוספות היתה גם לפני הרמב"ם שכן הוא כותב בפ"כ מה' כלים ה"ג: חבית שניקבה ועשאה בזפת בבעץ וגופרית בסיד ובגפסים אינו חיבור ושאר כל הדברים חיבור. והראב"ד מעיר ע"ז: ,מצאתי בשתי נסחאות בהפך לזה באלו חבור ובשאר הדברים אינן חבור".

ואם השערתי לעיל נכונה הרי גם כאן גי' ד מתאימה לנוסחאות ספרד שהיו לפני הרמב"ם. עיין מ"ש בח"א עמ' 52, עמ' 72, ח"ב עמ' 69 ועוד בכ"מ. אבל לפני הר"ש והראב"ד היו נוסחאות צרפתיות והתאימו כאן לכי"ו (אע"פ שע"פ רוב כי"ו מתאים לה, אבל ישנם הרבה יוצאים מן הכלל).

33 ור' עקיבא מטמא בשל עץ. פיסקא מן המשנה, והתוספתא מוסיפה את הטעם: מפני שהוא מינו. ועיין ר"ש פ"ג מ"ח.

33/34 עריבה גדולה של חרס וכו'. כל הברייתא ברמב"ם פייט מה' כלים ה"ג.

35 שמתחלה לכך נעשית. בד: שמתחילה לא לכך נעשית. וכן ברמב"ם הנ"ל: שמתחילתה לא נעשית לכך.

35/36 המביא ארונות ותנורין וספלין וכלי חרס וכו'. כל הברייתא עד שו" 39 כפולה לעיל חולין 501²⁴, ולהלן 615²⁶ עד שו" 5 בעמ' הבא. ובר"ש אהלות פ"ב מ"ג: ,תניא בתוספתא מכלים פרק שלישי המביא ארונין ותנורין וספסלין וכלי חרס" וכו', כל הברייתא עד ה"ח. וברמב"ם פי"א מה' טומאת מת ה"ד: המביא תנורים וספלין וכלי חרש מחוצה לארץ עד שלא הוסקו טמאים וכו'.

עמ' 572

2 גבלו על גבי הסלע וכו'. בר"ש הנ"ל: פ"י גבלו על גבי סלע אפילו במקום טהרה טמא, כבר שנה דאפילו על במקום טהרה טמא אלא סלע איצטריך ליה דלא תימ' במקום טהר' שיש לחוש דטומאה תחתיו, קא משמע לן אפי' סלע דמששת ימי בראשית וליכא למיחש אפילו הכי טמא". ועיין בר"ש למעלה שם וברא"ש שם.

3 ר' שמעון אומר אפילו לבינה מבית הפרס וכו'. בר"ש הנ"ל: אפילו לבנה מבית הפרס במקום הטומאה טהור וכו'. ובר"ש למעלה שם: ובתוספתא דכלים פליגי תנאי דרבנן סברי דאפילו הביא עפר וגובל טמא ור' שמעון סבר דלא אמרו אלא גוש כברייתא. וכו' בערך גם ברא"ש שם. ועיין ר"ש ורא"ש אהל"ת פ"ג מ"ו.

4 שלא אמרו אלא גוש כברייתא. בכ"י, ד ולהלן 615: כברייתא. ובר"ש הנ"ל: שלא אמרו טמא אלא גוש בלבד כברייתא וכו' שמדובק מעצמו ולא שגיבל הוא ודיבק דלא מצטרף.

4/5 חוקת חרסין הנמצאין בכל מקום טהורין חוק מן הנמצאין בבית היצירה מפני שרובן מן הגסטראות. ברמב"ם ספ"ח מה' כלים: "חוקת חרסים הנמצאים בכל מקום טהורים חוק מהנמצאים בבית היוצר מפני שרובן גסטירות הן לכלים והגסטרא מקבלת טומאה אע"פ שהיא משברי כלים". וכנראה שלפני הרמב"ם חסרה המלה "מן" ובהכרח עלינו לפרש שהחרסים הן בעצמם גסטירות, ולפיכך סתם חרסים אינם בחוקת גסטירות אלא שברי גסטראות שבע"ב זורקים אותם, אבל בבית היצירה שמרובים שם השברים והשירים יש לחשוש שהן בעצמן גסטראות, כי היוצר אינו זורק את שיריו המרובים ומייחד אותם לגסטראות.

אבל בהשגות שם: במקצת הספרים, הנמצאים בכל מקום טמאין חוק וכו' מפני שרובן מן הגסטראות. וחיי ראשי זו הנסחא מיושבת בעיני יותר מן האחרת כלומר חוקתן שנשברו עד שלא באו להיות כל' והיוצר הסיקן עם שאר הכלים שלא לצורך וכו' והגרסא האחרת איני יודע לפרשה". והנה נוסחתנו מתאשרת ע"ד והרמב"ם, וגם הראב"ד מעיד שהגירסא, טמאין היא רק במקצת הספרים. וללא דברי הראב"ד היה אפשר לומר שהטעם, מפני שרובן מן הגסטראות" הולך על הרישא (וסיגנון כזה רגיל במשנה ותוספתא), והיינו רוב החרסים הנמצאים פורשים מן הגסטראות, ולפיכך טהורים מפני שאין גסטרא לגסטרא, משא"כ בבית היוצר יש לחשוש יותר שהן גסטראות שלמות כמו שכתבתי לעיל. אבל פירוש הרמב"ם הוא לפי גירסתו שגרס: מפני שרובן גסטראות, ובהכרח זה הוא טעם לסמא ולא לטהר.

6 חרש שפירש מדפנה של חבית מדופנה של קדרה וכו'. בכ"י: מן הדפנות של חבית מדפנה וכו'. ובר"ש פ"ד מ"א נעתקה כל הברייתא.

7/8 נטלה האון ונשברה הדות מטמא וכו'. וכן בד: נטלה האון ונשבר הדות מטמא וכו'. אבל בכ"י: ונשבר ר' יהודה מטמא וכו'. ובר"ש הנ"ל: נטלה האון ונשבר הד' ר' יהודה מטמא וכו'. ובמשנה פ"ד מ"א: או שהיה בו חדוד וכו' נשבר החדוד וכו'. אבל בר"ש שם: ואית דגרסי הד' דדרך היוצרים לעשות ד' כל' כדי לשותות.

8 שכלי שטהר שעה אחת וכו'. בכ"י ור"ש הנ"ל: שכלי חרס שטהר וכו', ועיין מ"ש לעיל ספ"ב.

9 חבית שנפחתה וכו'. ר"ש הנ"ל.

11 ואם היתה גסטרה וכו'. בס' המפתח לר"נ שבת צ"ה ב' (מ"ג ע"א): וכן עוד אמרו אם היתה גסטרה הרי זו טהורה שלא אמרו שירים לשירים אלא שירים לכלים.

12 אי זו היא גסטרה כל שנמדקן אוניה וכו'. בכ"י: כל שנמדקן אוניה וכו'. וכן בר"ש פ"ד מ"ג: תניא בתוספתא אי זו היא גסטרה כל שנמדקן אוניה וכו'. 12/13 נמדקה למטה מאוניה אף על פי שאוניה קיימות וכו'. בספר המפתח לר"נ שבת צ"ה ב' (מ"ג ע"א): ובתוספתא בפר' ג' נמדקה למטה מאוניה אע"פ שאוניה קיימות הרי זו כגסטרה וכו'. ועיין רמב"ם פ"ט מה' כלים ה"ז.

13 ואם מתחילה עשאה של אונים נדונית כחבית. בס' המפתח הנ"ל: ואם מתחילה עשאה בלא אונים נידונה כחבית. וכן בס' המפתח שבת נ"ה ב' (ל"ה סע"א): ואמרו בתוספתא ואם מתחילה עשאה בלא אונים נידונה כחבית. וברמב"ם הנ"ל: ואם עשאה מתחילה שלא באונים נדונה כחבית. אבל גם בר"ש הנ"ל: "אם מתחילה עשאה של אונים נידונות (צ"ל: נידונית) כחבית וכו' של אונים, אי הוה גרסינן בלא אונים הוה ניהא טפי דכיון דמתחילה עשאה היוצר בלא אונ' יש לה תורת חבית" וכו'. הרי לך שגרסתינו שהיא גם גי' ד והר"ש היא בלי ספק הנכונה. ושל אונים = שלאונים = שלא אונים, עיין מ"ש בח"ב עמ' 278 ולהלן 597³³, 628²⁸, 635²² ממש כעין זה, ואין בין גירסתינו וגירסת רבינו נסים והרמב"ם אלא שינוי כתיב בלבד.

15 מטמא במגע ובאוויר. בר"ש הנ"ל: מטמא במגע דאין מטמא באוויר. וקרב מאד שיש שם השמטה בר"ש. עיי"ש.

17 וכדברי ר' נתן הכוזב והקיד הכבלי וכו'. בר"ש פט"ז סמ"א: יעוד יש קור אחר של חרס דתניא לעיל בס' המביא שברי כלי חרס ובדברי ר' נתן הבוז והקור הבבלי וכו' עיי"ש.

19 קורדסן שהן ועשאן כלים וכו'. בכ"י: קירדסן שפן (וכ"ה גם בד) ועשאן וכו'. וכ"ה להלן 578¹⁰, 578⁸ (בד וכ"י): קרדסן שפן ועשאן וכו'. ועיין גם להלן 634³⁷, 681¹⁶. ועיין במשנה פ"ל מ"א.

20/21 כלי חרש בתוכן מאימתי מקבלין טומאה וכו'. בר"ש פ"ד מ"ד: תניא בתוספתא כלי חרס מאימתי (והמלה "בתוכן" אינה גם בד וכ"ה, והיא בדויה מן הל"ב) מקבלין טומאה וכו'. ובר"ש פ"ב מ"ד: דאמרינן בפרק המביא כלי חרס מאימתי מקבלין טומאה וכו'. ולא רחוק בעיני שהר"ש כיוון לתוספתא שלפנינו (והוא גרס בריש הפרק: המביא וכו', ולא: הביא, עיין ר"ש פ"ג מ"ד) ולא לפרק המביא בביצה, וזכר לדבר שהרא"ש (שהולך כרגיל בעקבות הר"ש) שם אומר: וכו"מ אתי דאמר בתוספתא בפרק המביא כלי חרס מאימתי וכו'.

21/22 ר' יהודה אומר משיצטרפו בכבשן וכו'. וכן בר"ש פ"ד הנ"ל: ר' יהודה אומר משיצטרפו בכבשן וכו'. וכ"ה בבבלי ביצה ל"ב בכת"י, עיין דק"ס שם עמ' 84 הע' ר'.

22 אינו חושש שמא מיצה משקין בתוכן. בד חסרה המלה "בתוכן". ובר"ש הנ"ל: אינו חושש שמא מיצה משקין לתוכו. פירוש גפת הוא פסולת של זתים וכו' ואם גפת זה הוא מזתים טמאים לא חיישינן שמא מכה האש יצא הגפן (צ"ל: השמן) מן הגפת ומיצה לתוך הקדירות ונטמאו דהא לא מקבלי טומאה עד גמר צירופן וכבר בלה השמן באש.

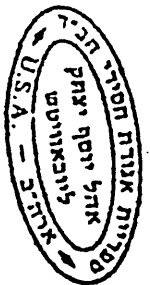
23 וחבירתה אפילו בא וכו'. בכיו: וחביר בא וכו', וקרינא מציין לתוספתא פרה פ"ה סה"א. 634²⁰.
34 גילה חפאין וכו'. כל הברייתא להלן פרה הנ"ל, עיין מש"ש בשם הר"ש.
שם: הרי זו נוטל אחד כולו ברשות בעם הארץ וכו'. בכיו: הרי זו נוטל אחד כולו ברשות עם הארץ וכו'. אבל הנכון הוא בר"ש פרה הנ"ל (מתוספתא פרה): הרי זו נוטל. ניטל אחד מהן כולן ברשות עם הארץ וכו', עיי"ש.
25 והחיבור עומד על שיקוע. בכיו: והחביר עומד על שיקועו וכו', ועיין מ"ש בתוספתא פרה שם.

פ"ד

28 תנור של בנות וכו'. וכ"ה בד. אבל בד"ח: של לבנות, וכ"ה בר"ש פ"ג מ"ד, והנכון כלפנינו, עיין רש"י נדה כ"ו רע"ב ור"ש פ"ה מ"א.
30 ר' יוסי אומר... כאלו לא הוסקו לאחר רדיית הפת. בר"ש פ"ה מ"א: תניא בתוספתא ר' מאיר אומר רואין את העצים שהוסק בהן כאילו לא הוסקו אלא לאחר רדיית הפת.
31 משום ר' יוחנן הסנדלר מפילת תנור וכו'. חסרון יש כאן, והנכון הוא בר"ש הנ"ל: משום ר' יוחנן הסנדלר משיגמר. פי' שיגמר כל ההסקה שצרי' לעשות לו. ואח"כ מתחיל ענין אחר: מפילת תנור וכו'.
שם: מפילת תנור עד כמה וכו'. ר"ש פ"ה מ"ב.
32/33 שלש אבנים שחברן זו לזו וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ה מ"ג, עיי"ש הפירוש. ועיין רמב"ם פט"ו מה' כלים ה"א.
37 תנור שהסיקו להיות צולה בו טמא להיות טומן בו אוניץ של פשתן טהור וכו'. בר"ש פ"ה מ"ד: תניא בתוספתא תנור שהסיקו להיות צולה בו טמא להיות טומן בו אוניץ (וכן תלוי גם בכיו' וכ"ה ברמב"ם, עיין להלן) של פשתן טהור שאינו עושה מלאכה בגופו וכו' ואית דלא גרסי טמא בהסיקו להיות צולה, [ו]אתרווייהו קאי טהור, דלא חשיב מעשה בגופו אלא לצורך פת שמדבקין אותו בכתליו וצריך רדייה. אבל כלפנינו כ"ה גם ברמב"ם, שכן הוא בפט"ו מה' כלים ה"ד: תנור שהסיקו להיות צולה בו ה"ז מקבל טומאה לצבן בו אוניץ של פשתן טהור שאין זה עושה מלאכה בגוף התנור. ועיין בס' חזון איש סי' ז' ס"ק ט"ו, ועיי"ש בס"ק ט"ו.
38 תנור שהסיקו עד שלא נמרה מלאכתו טמא וכו'. וכ"ה בד (והערת צ' אינה נכונה) ובר"ש הנ"ל. ועיין רא"ש פ"ה מ"ד.
39 זה היה מעשה בתנור כפר סוגנא וכו'. בכיו: בתנורי כפר סוגנא, ובר"ש הנ"ל: בתנור בכפר סוגנא וכו'. ובמשנה כאן: מעשה שנפלה דליקה בתנורי כפר סוגנא. וכנראה שדליקה זו נזכרה גם בתוספתא תרומות פ"ג 30¹³: מעשה שנפלה דליקה בגרני כפר סוגנא (כצ"ל שם), עיין מ"ש בח"א עמ' 46.

עמ' 573

1 מפני מה מוסיף תנור של נחתמין וכו'. בכיו' דלנכון: מפני מה מוסיף תנור של נחתמין וכו'. וכל הברייתא בראב"ד עדיות ספ"ג בשם תוספתא דכלים.

- 2 שפור שצלי. כ"ה בד, וצ"ל: שלצלי. וכן בכ"ו וראב"ד הנ"ל: של צלי.
- שם: תולדה יורה. כ"ה בד, אבל בכ"ו, ראב"ד הנ"ל ור"ש פ"ה מ"ה לנכון: תולדה יורה.
- 3 רבן שמעון בן גמליאל אומר... מסיף תנור טפח. בכ"ו וד לנכון: מוסף תנור וכו'. ועיין ראב"ד הנ"ל, ר"ש ורא"ש פ"ה מ"ה.
- 4 ואינו מטמא באויר וכו'. עיין להלן 640 ומש"ש.
- 5 משיתחיל לשולקן. בר"ש הנ"ל לנכון: משיתחיל לשולקן (כלומר, את הזיתים). ובראב"ד הנ"ל: משיתחיל לשלוק.
- שם: תנור שנתן בו עפר עד חציו וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ה סמ"ו כג"י שלפנינו בערך. ועיין הפירושים במשנה שם, ועיין מ"ש במלא"ש שם בשם פיה"מ להר"מ.
- 7 ר' יוסי אומר מעפר ולמטה וכו'. לפי הג"י שלפנינו אין הבדל בין ר' יוסי ות"ק במחלוקת ר"מ וחכמים. ועיין בהגהות הגר"א שמגיה, ועיין בסד"ס פ"ו ע"ב. אבל קשה מאד לשבש את ג"ד, כ"ו והר"ש. ואולי באמת אין מחלוקת בין ר"י ות"ק, ור' יוסי בא להוסיף רק את מחלוקת ר' יהודה.
- 10/11 ומודה ר' יהודה לחכמים וכו'. ר"ח שבת קכ"ה א' בשם תוספתא, ר"ש הנ"ל. על פי הבאר. וכ"ה בד ור"ש הנ"ל, אבל בר"ח: ע"פ הבור.
- 12/13 תנור שחצצה לשנים וכו'. רמב"ם וראב"ד פט"ו מה' כלים ה"ה. עיי"ש.
- 13 וניטמא הוא טמא וכו'. ברמב"ם וראב"ד הנ"ל: ונטמא במשקין הוא טמא וכו'.
- 13/14 כולו טמא והעובי שביניהן כולו טמא וכו'. וכן ברמב"ם הנ"ל: הכל טמא ועובי שביניהן טמא. ובראב"ד שם: הכל טמא והעובי שביניהן כולן טמאי קשה ל' בזה וכו' ולפיכך קרוב אני לומר שהעובי שביניהם טמא פי' הוא למה הכל טמא.
- 16/17 אבל הסיקו ואחר כך חצצו... נטמא אחד מהן במשקה הרי חברו טהור. וכן בראב"ד הנ"ל: אבל הסיקו... במשקין הרי חבור טהור כך מצאתי בתוספתא בשתי נוסחאות שלא כדבריו ולא נתבררה אצלי. וברמב"ם שם: אבל הסיקו ואחר כך חצצו ונטמא אחד מהן אפילו במשקין נטמא הכל. ואולי חסרה לפני הרמב"ם המלה "טהור" וגרס: הרי [זה] חבור (כג"י הראב"ד). ועיין בסד"ס צ"ה ע"א שהאריך בבאור התוספתא.
- 17 תנור שחלקו לשנים וכו'. ר"ש פ"ה מ"ו.
- 18 לפי שאי אפשר לכוון, בכ"ו מוסיף: ואם אי אפשר לכוון טהור. וגי' נכונה היא (א"א שצ"ל: ואם אפשר) וכ"ה בר"ש הנ"ל עיי"ש הפירוש. ועיין תו"כ שמיני פרש' ח' פ"י ה"ג נ"ה רע"ג. ועיין ק"א שם פ"ד ע"ג ודבריו לקוחים מהר"ש כאן.
- 18/20 תנור של סדקין... וחכמים מטהרין. רמב"ם פט"ו מה' כלים ה"י.
- 20 דף של תנור שנתנו בוית להיות אופה וכו'. רמב"ם שם ה"א. ר"ש פ"ה מ"ו (למעלה מהפיסקא הנ"ל).
- 21 תנור של סדקין שעשה טפלה וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ה מ"ח. ועיין רמב"ם פט"ו מה' כלים ה"ט.
- 21/22 ומקום הסדקים מגולה טמא. וכ"ה בד ור"ש הנ"ל. אבל ברמב"ם הנ"ל: אינו מקבל טומאה.
- 22 כפרן טיט. בכ"ו ור"ש: נתן טיט.
- 22/23 חרש על גבי... מבחוק טמא. כ"ז חסר בכ"ו.
- 23 מעלה מבחוק. בר"ש הנ"ל לנכון: טפילה מבחוק.

- 24 ט"ט חרסית וכו'. ברמב"ם הנ"ל חסרה כאן המלה חרסית. וגרס אותה להלן אצל הטהורין. אבל בר"ש הנ"ל כלפנינו.
- 25 זפת וגפרית וכו'. וכן בר"ש הנ"ל ובר"ש פ"ג מ"ד, אבל ברמב"ם הנ"ל: נתן עליה חרסית או זפת וגפרית וכו'. ועיין סד"ס צ' ע"א ד"ה נתן.
- 26 שאין עושין בו. בכ"ו: שאין עושין הימנו. וכן בר"ש ורמב"ם הנ"ל: שאין עושין ממנו.
- 27 תנור שבא מחותך וכו'. כל הברייתא בראב"ד תו"כ שמיני פרש' ח' פ"י ה"ד, נ"ה ע"ג ובר"ש פ"ה מ"ט.
- 27/28 ונתן עליו טהור מירחו בטיט טמא. בראב"ד הנ"ל: ונתן עליו מרחו בטיט טמא. ונשמטה המלה, טהור" בט"ס, כפי שיוצא מפירושו שם (אע"פ שהעניין אינו משתנה גם בלי המלה, טהור"). ובר"ש הנ"ל: נותנן עליו והו' טהור (כג"י המשנה) מרחו בטיט טמ'. ועיין להלן.
- 28 נישמא טילק... מקבל טומאה. כ"ז ליתא בכ"ו, אבל ישנו בראב"ד ור"ש הנ"ל, וכנראה שבכ"ו מקוצר מפני שחשבוה לפיסקא מן המשנה. ועיין בסד"ס צ' ע"א שסרס את הגירסא, אבל כלפנינו כ"ה גם בראב"ד ור"ש (אלא שבר"ש נשמטה המלה, טהור" עיי"ש) וזו היא הג"י הנכונה, עיין הפי' בראב"ד שם, ועיין להלן.
- 29 ואין צריך להסיקו שכבר הוסק, כאן נגמרה הפי' בראב"ד ור"ש הנ"ל, והראב"ד כתב על הברייתא שלנו: זו הנסחא מתוקנת מאד בעיני ומושרת וכן פירושה וכו' והרבה הפרש יש בין שתי הנסחאות (כלומר, בין נוסחת המשנה ותו"כ ובין נוסחת התוספתא) כי לפי נסחת התוספתא לעולם אין הלמודין עושים אותו כלי בלי מרות. ועיין בר"ש הנ"ל וברא"ש שם. ועיין להלן.
- 29/30 משיסיקנו כדי לאפות בו סופגנין ור' שמעון מטמא מיד. עיין בסד"ס הנ"ל שמעביר פי' זו למעלה, וכבר כתבתי לעיל שהגהתו מתנגדת גם לג"י הראב"ד והר"ש. אבל נ"ל ברור שלפני מסדר התוספתא היה סדר אחר במשנה, והיינו משנה ט' לפני מ"ח (שינוי סדר במשניות רגיל מאד אפילו בכת"י שונים ובהוצאות שונות של המשנה עצמה), והמלים: משיסיקנו כדי לאפות בו סופגנין הן פוסקא ממשנה ח', ועליה חולק ר"ש וסובר שאין צורך בהסקה מכיוון שבא מתנור שהוסק כבר. ועיין להלן. ועיין מ"ש בשו" 39.
- 30/32 תנור של חליות... מטמאות במגע ואין מטמאות באויר. גם בבא זו הולכת על הפוסקא הנ"ל של מ"ח, והיינו: מרחו בטיט מקבל טומאה משיסיקנו וכו', וע"ז מוסיפה התוספתא שהחוליא בת ד' מטמאה במגע ובאויר והשאר מטמאות מטעם יד (עיין פ"ג מ"ד). ועיין להלן.
- 32/34 תנור של חליות... היא מטמא במגע ואין מטמא באויר והשאר טהור. כ"ז מוסב על הסיפא של מ"ח הנ"ל, והיינו: הרחיק ממנו את הטפלה ונתן חול או צרור בינתים וכו'. וכן ברמב"ם פט"ז מה' כלים ה"ג: הרחיק ממנו את הטפלה ונתן חול וכו' היתה בו חוליא אחת שיש בה ארבעה טפחים היא מתטמאה במגע ולא מתטמאת באויר ושאר החליות טהורות. וכן בר"ש פ"ה מ"ח: תניא בתוספתא תנור של חליות שכל אחת ואחת פחותה מארבעה טפחים, בהן אחת שיש בה ארבעה טפחים היא מטמאה במגע אינה מטמאה באויר והשאר טהורין (כ"ה בר"ש ד"ר ובר"ש ד"ח משובש) פירוש כשלא טפלו כלל איירי וכו' ומיהו כאן לא ידעתי טעם מאי שנא אויר

(במגע) [ממגע] וכו'. אבל מפירוש הרמב"ם אנו למדים שכאן מדברים שהיה חולץ בין חוליא לחוליא, ותנור כזה אינו מחזיק חומו. וזה יותר גרוע מתנור בן ד' שאין עליו כלום למעלה ולמטה, וגזרו על מגעו ולא גזרו על אוירו.

34 רבן שמעון בן גמליאל אומר הרוצה וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ה סמ"ח.
35 תנור של חרש. בר"ש הנ"ל לנכון: יתנור חדש, כלומר שלא הסיקו, וממילא התנור החיצון טהור מפני שהיסק הפנימי אינו מועיל לו, והפנימי טהור מפני שהוא תנור של סדקין.

36 פיטים שקירו לו ועשאו תנור וכו'. הנכון הוא ברמב"ם פט"ז מה' כלים ה"ח: פטס שקרזלו ועשאוהו תנור וכו', וכצ"ל לפנינו: פיטס שקרזלו (במלה אחת), וכן הגיה ע"פ הר"מ בסד"ט צ' סע"א. וכן מביא בכר מר' תנחום הירושלמי (פיקוסים מספר המספיק, עברית עמ' 26): פיטס שקרזלו. ומקורו מכאן, ופירושו שתיקנו והחליקו, ועיין בערוך ערך מקורזלות. והפטס טהור מפני שתקנו לתנור, ובתנור תנור טהור מפני שלא הסיקו עדיין.

37 אף על פי שמקבל טומאה וכו'. המלה טומאה היא ט"ס ואיננה בכ"ו ורמב"ם הנ"ל.

37/38 תנור מאימתו מקבל טומאה וכו'. וכן ביחסי תנאים ואמוראים ערך בוריה הוצ' רנ"ג רבינוביץ י' ע"א: דתניא בתוספתא דכלים פ' תנור של בנות כלפי סופו, תנור מאימתי מקבל טומאה וכו'. אבל בכ"ז נראית הגהת הגר"א שמוחק את המלה, תנור" (יתכן שהיא באה באשגרה מלמעלה 572²⁹). והכל מוסב על פיטס שקרזלו, ור"ש מטמא מיד מפני שבא מכלי, ועיין לעיל שו' 29 ומש"ש.

38/39 רבן שמעון בן גמליאל אומר משם רבי שילא הטיחו וכו'. הגר"א משלים כאן: משם ר' שילא [משיגמר מלאכתו]. הטיחו וכו'. ועיין לעיל 572³¹ ומש"ש.
39 הטיחו בטהרה ונטמא מאימתי טהרתו וכו'. ברייתא זו הולכת על מ"ז, וקרוב מאד בעיני שלפני מסדר התוספתא היתה במשנתו מ"ז שלנו אחרי מ"ה, עיין מ"ש לעיל שו' 29/30.

עמ' 574

1/2 ששאל את בנו של ר' חנניא בן תרדיון וכו'. ביחסי תו"א הנ"ל: ששאל את ר' חנניא בן תרדיון.

2 משיפשט את חלוקן. בכ"ו: משיפשיט את חלוקן, ובד: משיפשטו את חלוקן, וביחסי תו"א הנ"ל: משיפשטו את חלוקן.

2/3 כשנאמרו דברים וכו'. ביחסי תו"א הנ"ל: וכו' נאמרו דברים וכו', וצ"ל שם: וכשנאמרו דברים וכו'.

3 יפה אמרה בתו מבנו, וגו' זו היא לפי גירסתנו בשו" 1: ששאל את בנו של ר' חנניא וכו', אבל ביחסי תו"א הנ"ל: יפה אמרה בתו ממנו (וכן בד: בתו מהוא), וזה מתאים לגירסתו שם ששאלו את ר"ח בן תרדיון עצמו. וכתב ביחסי תו"א הנ"ל ע"ז: דרך קצר, לר' חנניא אין נתיצה אלא עקירתו ממקומו ולברוריא אין נתיצה אלא בגוף התנור, וקליפת טיח טפילתו זהו נתיצתו והכריע ר' יהודה בן בבא לדברי בתו וכו' וכשתעין ותדקדק יפה פלוגתא דר' מאיר ורבנן ור' שמעון דמתניתין היא הברייתא דתוספת' דבאותו פרק ובאותו ב"ב דר' חנניא (וברי מכו) [וברוריא]

לכבא דמתניתין פלוגתא דר' מאיר (פלוגתא דר' מאיר) ורבנן ור' שמעון. מיהו ר' שמעון דאמר צריך להסיעו משמע אפילו גרר הספילה וכבתו דר' חנניה סביריה ליה. 3/4 תנור של מתכות שעשה לו טפלה וכו'. כל הברייתות עד שו' 15 נעתקו בר"ש פ"ה מ"א, עיי"ש הפירוש, ועיין הפירוש בסד"ס צ"א ע"ב, והם דברים של טעם. 7 נגע בו כזית מן המת וכו'. בפיה"מ להר"מ פ"ה מ"א עמ' 74: על מה שהתבאר בתוספתא והוא אמרם בתנור של מתכות נגע בו כזית מן המת מאחוריו כולו מטמא שנים ופוסל אחד מפני שנעשה אב הטומאה וכו', ועיין רמב"ם פ' ט"ו מה' כלים ה"ו, ועיין ר"ש הנ"ל.

14 אם להטיחו לעמוד בפני עצמו. בד: אם להטיחו בפני עצמו. אבל הנכון בר"ש הנ"ל: אם יכופ' הטיח לעמוד בפני עצמו. 15/16 כירה של מתכות שעשה לה מגור וכו'. בר"ש פ"ה מ"א: תניא בתוספתא כירה של מתכת שעשה לה מגיר ועשה לה פטפוטי' טהורה וכו' פ"י מגיר הוא מקום שהכירה יושבת וגבה עליה, וכן פטפוטי' ואין עשויין מעניין אחד וקורין לזה מגיר ולזה פטפוט, והא דקתני מתניתין טמאה והכא קתני טהורה משום דמתניתין מירי בניקבה והכא מירי בלא ניקבה ולכך טהורה מדין כל' חרס וכו' עיי"ש. 17 אם יכול להטיחו לעמוד וכו'. בר"ש הנ"ל וברא"ש שם: אם יכול הטיח לעמוד וכו'. 18 בין כך ובין כך טמאה. כ"ז חסר בד, אבל ישנו לנכון בר"ש ורא"ש הנ"ל.

פ"ה

19 שלשה מסמרים... שנתן בארץ וכו'. בכ"ו: שנתן בארץ וכו', וכ"ה בר"ש פ"ו מ"א, עיי"ש כל הברייתא.

22 שלש אבנים וכו'. ר"ש פ"ו סמ"א.

24 שתי אבנים גדולות וכו'. ר"ש ספ"ו כל הברייתות עד שו' 32.

25/26 מקום שפיתת טפח. בר"ש הנ"ל לנכון: מק' שפיתה טפח. ועיין רא"ש פ"ו מ"ג ולהלן שו' 30/31 וצ"ע.

26 ושתי קדרות שעש' אן כרה. בכ"ו: כירה, וכ"ה בר"ש, אבל בד בטעות: ושתי קדרות כרה.

26/27 ונטמא ביניהן כמגע ובאור ותוכו טהור. בד ור"ש לנכון: ונטמא ביניהן מסמ' במגע וכו' ותוכן (וכ"ה בכ"ו) טהור.

28 ר' יהודה אומר עליו ועל הזית... והזית עומד וכו'. בכ"ו: עליה ועל הזית... והזית עומד וכו'. ובד: ועליו ועל היין וכו' והיין עומד וכו', וצ"ל: הזית (במקום: היין). והנכון כלפנינו, וכ"ה בר"ש הנ"ל, וכן בסתם ספרא שמיני פרש' ח' פ"י סה"ס ג"ה רע"ד. והחילוף בין נ"ז, רגיל מאד (השוה: מפרינו, מפרין וליוביו, ליובין ועוד) וישנו גם במלה זו במובן אחר, עיין ערוך ערך לטר ובהערת קהוט שם. ועיין גם מ"ש להלן 586. וכן מפורש בשו"ת הרא"ש כלל מ"ה סי' ב': יש מקומו' שכותבין גון זקופה קטנה ונקראת זי"ן.

29 כירה שניתנה על נבי הטיף של אבן וכו'. בר"ש הנ"ל: כירה שנתנה (וכ"ה בכ"ו, ובד: שנותנה) על גבי הטיף של אבן וכו' על גבי הטיף של אבן לא נתברר אותו טיף מה הוא ולפי הענין נראה (והי' [שהי']) אבן דקה וקלושה והיא רחבה חוץ

לתנור והכיר' מונחת עליה ומחברין אותה בטיט אל הכירה וכו'. וכן באגודה ספ"ו, ר"ז ע"ד: על גבי הטף של אבן, פירוש אבן דקה והיא חוץ לתנור והכירה מונחת עליה. והשוה, תפ"י שנכתב גם, טפ"י, עיין יסטרוב ערך תפ"א.

30/31 צורך שלש אצבעות. ר"ש הנ"ל, ועיין מ"ש לעיל שר' 25/26 בשם הרא"ש.

31 והטיף עולה עמה. בכ"ו: והטיף עליה עמה, וצ"ל: והטיף שעליה עולה

עמה, וכן בר"ש הנ"ל: והטיף שעליה עולה עמו.

32 ר' אלעזר בר' שמעון או' אם מטה את הטיף וכירה עומדת הרי זה

חיבור וכו'. ר' אלעזר בר' שחלק על ר' נתן וסובר שאוחז בגדול וקטן עולה אינו מספיק

אלא צריך שיהיה אוחז בקטן וגדול עולה עמו, כשיטת אביו בחולץ קכ"ז ב', עיי"ש.

(סד"ט צ"ג ע"ב). ולפ"ז צריך לפרש שהכירה עומדת על הטיף, ובד הגי': וכירה

עומדת, ואולי צ"ל: עוברת, כלומר זזה ממקומה הקבוע.

33/34 וכמה היה שיעורה. בכ"ו לנכון: וכמה היא שיעורה. ובד: וכמה הי' שיעור.

34 חצר הכירה ר' שמעון אומר וכו'. ר"ש פ"ז מ"ג.

35 ואם היתה חלקה טהורה. בר"ש הנ"ל: פי' חלקה כמו חלוקת התנור (עיין

פ"ה מ"ז. אבל יותר נ"ל שצ"ל: החבור) שחלק הכירה מן החצר טהורה אע"פ

שעדיין הכירה בחצר, ור' יהודה סבר דאם לא נחלק' כל כך שהיא ניטלת עם הכירה

אכתי ככירא דמיא וכו' ועוד יש לפרש חלקה בלא בית קיבול וכו'. ובמיד כתב

הר"ש: ועוד יש לפרש שהיתה חלקה, כלומר שנבנית בחיבור ואחר כך נחלקה

לגמרי כדפיר' (= כדפירשתי) בתוספתא.

36/37 בית הפך ובית התבלין ובית הגר היוצא מן הכירה תוכן נידון כאחורי

כירה וכו'. בכ"ו לנכון: ובית הגר הבנוין בכירה תוכן נידון וכו', ועיין גם ג"ד.

ואחורי כירה פירושו כמו, אחורים בפ"ב מ"א, עיין ר"ש ומשנה אחרונה שם,

והיינו שהן מטמאים במגע ולא באויר, והכל הוא מדברי ר"מ להלן, וא"כ יש לפנינו

ממש משנתינו בפ"ה מ"ג.

37/38 פחות מכן טהור דברי ר' מאיר ור' שמעון מטהר. צ"ל: יותר מכן וכו',

כמו שהגיה הגר"א. ודברי ר"מ הולכים גם על הרישא בבנוין בכירה, וגם ע"ז חולק

ר"ש, עיין במשנה הנ"ל.

38 כסא שעשאו דבין וכו'. בכ"ו בכ"מ כאן: דכון. וכן בר"ש פ"ז מ"ב: תניא

בתוספתא כסא שעשאו דכון וכו' פי' כסא של עץ שמטמא משכב ומושב אבל

של חרס לא וכו'.

עמ' 575

1 טהור היה טמא וכו'. כע"ז להלן 582³⁹, 589³⁰, 597²⁶, 605⁸.

2 שהטיט שוקע בו וכו'. בכ"ו: שוקע בתוכו וכו', ובר"ש הנ"ל: שוקע לתוכו.

2/3 ניארת של מתכות של בעלי בתים עשויה ככפיש'ה וכו'. בכ"ו: כיארת

של מתכת של בעלי בתים העשויה ככפיש'ה וכו', וכן בר"ש הנ"ל: כוורת של מתכת

וכו', כג"י כ"ו. ובד משובש. ובכ"ו צ"ל: כוארת, עיין להלן שו' 15 בשנו"ס אצל צ"ל.

4 דבין של אולירין וכו'. בר"ש הנ"ל: דכון של אוליריים אף על פי שעשה לו

פטפוטים טהור וכו' אולירין הן מחממי מרחצאות ודכון שלהן אין עשוי לכירה.

5 ארבעה פטפוטי כירה וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ז מ"ה.

- 6 שנים השנים וכו'. בכ"ו ור"ש לנכון: שנים השנים וכו'.
 7 ור"י שמעון מטהר. פסקא ממשנה ה', וע"ז מוסיפה התוספתא את הטעם:
 שהיה ר' שמעון אומר וכו'. ובר"ש בט"ס: ור"י שמעון מטהר שהיה ר' שמעון וכו'.

פ"ו

- 9 אין כלי חרש מטמא אלא באב וכו'. בד וכ"ו לנכון: מיטמא וכו'. וכן
 בהקדמת הר"מ לפיה"מ טהרות עמ' 23: הוא אמרם בתוספת כלים אין כלי חרס
 מיטמא אלא באב הטומאה ומשקין. וכן בר"ש פ"ח סמ"ה. ועיין ירוש' שבת פ"ז ה"ב,
 ט' ע"ד ומ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 134.
 10 ולא היקל עליו ובא להקל עליו אפילו בביאת מים וכו'. בכ"ו: ולא
 היקל ובא להקל אפילו בביאת מים וכו'. ונראה שצ"ל: אפי' (וכ"ה בד) לא
 (ונתחבר יחד: אפילו) בביאת מים וכו', והפירוש הוא שאם היה אב הטומאה בשעתו,
 בחיבורים, שלא היקל מכובד טומאתו, כלומר, לא פירש, ואח"כ בא להקל, כלומר
 פירש והקל מעליו את משא הטומאה, אפילו לא בביאת מים אלא בפרישה בעלמא והוא
 מטמא אחד ופוסל אחד, הרי איננו מטמא אדם וכלי חרס.
 12 לטמא אחד ורפסול אחד. עיין הגהת הגר"א. ואולי צ"ל כאן: לטמא שנים
 וכו', כלומר, לפני שהקל בביאת מים.
 12/13 כל המטמא אדם מטמא כלי חרס ושאין מטמא אדם וכו'. הקדמת
 הר"מ לפיה"מ סדר טהרות עמ' 23 ור"ש פ"ח סמ"ה הנ"ל.
 14 ואין טומאה לכלי חרש אלא מאוירו ובהיסט וכו'. מגילת סתרים לרבינו
 נסים (כפי שמובא ברמב"ן שבת פ"ב ב' ד"ה ומטמאה, מיוחס להריטב"א שם ד"ה
 באבן, ריטב"א נדה נ"ה א' ד"ה אי) פיה"מ להר"מ עדיות פ"ב מ"ה. הקדמתו לפיה"מ
 טהרות עמ' 23, תוס' שבת פ"ב ב' ד"ה באבן, תוס' בכורות ל"ח א' ד"ה הרי, תוס'
 נדה כ"ו א' ד"ה מן, שם נ"ה א' ד"ה אבן, תוס' הרא"ש נדה כ"ו א' ונ"ה א'. ועיין
 ירוש' מע"ש ספ"ב נ"ג ע"ד.
 15 האבן מטמא. בכ"ו: מטמא, ועיין מ"ש לעיל 569is.
 18/19 אמר ר' יוחנן בן נורי נמתי לו לר' אליעזר... שכן חולקין אוהלין וכו'.
 וכ"ה הגי' ב, אמרו לו' במשנתנו, וכן היא תשובת ר' יוחנן בן נורי בתו"כ שמיני
 פרש' ז' ה"א, ג"ד ע"ב, לפי גי' הילקוט רמז תק"מ ור"ש כאן פ"ח מ"א ותוס'
 זבחים ג' ב' ד"ה שכן. אבל לפנינו בתו"כ שם (וכ"ה במקצת ספרים גם לפי עדות
 התוספות הנ"ל): אמר ר' יוחנן בן נורי אמרתי לו לר' אליעזר אם הציטו אהלים
 מיד אהלים במת החמור מקום שמחיצה מצלת יציטו אהלים מיד אהלים בשרץ
 הקל מקום שאין מחיצה מצלת: וגם לפי גירסא זו משמע שצ"ק מחלוקת ר' אליעזר
 וחכמים היתה רק בכורות, ולא בחצו בנסרים, עיין ר"ש ותוס' הנ"ל. וע"ז השיב לו
 ר' יוסי: שהוא הנדון, כלומר, גם ע"ז יחלוק ר' אליעזר, אבל עיקר המחלוקת
 בפירוש היתה רק בכורות.
 21 אם קבל הימך ר' אליעזר תשובה אלא תשובה לדבריו וכו'. בכ"ו: אם
 קבל הימך ר' אליעזר תשובה זו אלא תשובה לדברים וכו'. כלומר, אלו הם דברי
 התו"כ הנ"ל: שהוא הנדון, וגם ע"ז יחלוק ר' אליעזר.

22 טפח על טפח לרום טפח. בכ"ו: רום טפח. ועצם ההלכה מפורשת באהלות פ"ג מ"ז.

23/24 אמר ר' היא תשובת ר' יוסי היא תשובת ר' יוחנן בן נורי. כלומר, כמו שר' יוסי השיב לר' יוחנן בן נורי: תמיה אני וכו', מפני שגם ע"ז יחלוק ר"א. כן יכול ר' יוחנן בן נורי להשיב לר' יוסי: תמיה אני וכו'. וכן מפורש בתו"כ הנ"ל (בתשובת ר"י בן נורי לר' יוסי): אמר לו הוא הנדון (ממש כתשובת ר' יוסי לר"י בן נורי). ועיין ר"ש פ"ח סמ"א.

24 הכל מצילין מיד כלי חרש וכו'. פיה"מ להר"מ פ"ח מ"י, ר"ש פ"ח מ"ג, כל הברייתות עד שו" 3 בעמ' הבא. ועיין ר"ש ורע"ב פ"ח מ"י.

25 וכלי אדם. כ"ה בד, אבל בכ"ו וראשונים הנ"ל לנכון: וכלי אדמה. וכ"ה במשנה רפ"י.

26 שמא מחוברין למעון. בר"ש הנ"ל: שמא מחוברין למעין וכו' פי' מחוברין למעין טומאה בלועה [אינה] מטמאה וטהרה בלועה אינה מטמאה כדאמרין בפרק מקשה (חולין ע"א א').

26/27 הסנום והרדיר שהיו נותנין וכו'. בכ"ו: נתונין, ובר"ש הנ"ל: ניתנין. ועיין רמב"ם פ"ד מה' כלים ה"ג.

28 אין לך שהוא מציל מיד כלי חרס וכו'. ר"ש הנ"ל, רא"ש שם, רמב"ם הנ"ל.

29 הכל והקופה והחמת שהיו נתונין בתנור ופיהן למעלה וכו'. ר"ש הנ"ל, ר"ש פ"ב מ"ו, ועיין ר"ש פ"ח מ"ב. ונ"ל שאלה עשויין מעור (עיין היטב ברמב"ם הנ"ל) הדג או החיה שבים.

31/32 שרץ בתוכה אוכלין שבתוכה טמאין. בר"ש הנ"ל: שרץ בתנור אוכלין שבתוכו (וכ"ה בכ"ו, ובד: שבתוכו, וצ"ל: שבתוכו) טהורין. וכנראה, שזו היא הגי' הנכונה, והטעם שצמיד פתיל מציל, עיין לעיל.

32 חבית שהיא משוקעת בתנור וכו'. רא"ש פ"ט מ"ה, ועיין ר"ש שם. וכאן מדברים כבר בכלי חרס.

34 שאין צמיד פתיל לטומאה. פיה"מ להר"מ פ"ח מ"ו, עמ' 86.

34/35 ואם עשאה בזפת התנור טהור וכו'. מפני שחושבים כאילו הכלי שלם (ויותר טוב מצמיד פתיל) ואינו מטמא את התנור משום דהוי ליה תוך תוכו, כמו שפירש את התוספתא בהשגות הראב"ד פ"ד ה"י, אבל עיין ברמב"ם שם. ובר"ש הנ"ל: עשאה בזפת. יש תורת כלי עליה כאילו לא ניקבה.

37 היתה דופנה מעובה לתוכה וכו'. בר"ש הנ"ל: היתה דפנה מעובה לתוכו וכו' דפנה מעובה מעט מפיה לתוך התנור. ויותר נ"ל שצ"ל: מעובה לתוכה, עיין להלן 659²⁴: מעוך לתוכו... מעוך לתוכו, וכן לעיל 85²⁸. ועיין מ"ש להלן 577¹⁴.

עמ' 576

1 שבקדרה הוי טמאין התנור טמא. צ"ל: שבקדרה [ט]הו [היו] טמאין וכו'. ובכ"ו: שבקדרה היו טמאין, וצ"ל: שבקדרה [טהור] היו טמאין וכו', ויש כאן השמטה ע"י הדומות. ובר"ש הנ"ל לנכון: שבקדרה טהורין. היו טמאין התנור טמא וכו'.
1/2 כלי שטף שהוא מוקף צמיד פתיל וכו'. ר"ש פ"ט מ"ח.
2/3 שאינו מציל באהל המת אינו מציל באוהל השרץ. בר"ש הנ"ל: פי' על

ידי צמיד פתי, אבל אשכחן כלי שטף שפיהן למעלה מן התנור דאינו מציץ באהל המת ומציץ באהל השרץ (משום תוך תוכו). ועיין רא"ש שם ורא"ש פ"ח מ"ו. ועיין רמב"ם רפ"ד מה' כלים.

3 שלשה דברים מצילין באהל המת וכו'. רמב"ם ריש פ"כ מה' טומאת מת. ר"ש פ"ח מ"ה, כל הברייתות עד שו' 10.

5 הבלועין מציקין על הטהורין מלטמא ואין מצילין על הטמאין מלטמא. חסרון ע"י הדומות יש כאן, והנכון הוא בכ"ו: הבלועין מצילין על הטהורין מלטמא ומצילין על הטמאים מלטמא צמיד פתיל ואוהליו מצילין על הטהורים מלטמא ואין מצילין על הטמאים מלטמא. ועיין גם ביד החזקה פ"כ מה' טומאת מת ה"א הנ"ל. ובר"ש הנ"ל בפיסקא מן התוספתא הגי' כמו בדפוסים, אבל מתוך פירושו יוצא ברור שהיתה לפניו הגירסא כמו בכ"ו.

5/6 הבלועין אין מטמאין במשא הוב וצמיד פתיל ואוהליו מטמאין במשא הוב. עיין להלן אהלות פט"ו 613 שו' 11/12 ובמשנה כאן פ"ט מ"ו, עיי"ש. ועיין גיטין ס"א ב', נדה ו' א', טהרות פ"ז מ"ה ומ"ו, ירוש' חגיגה ספ"ב, ועיין רמב"ם פ"ח מה' מטמא משכב ומושב ה"ג. ועיין המשך הברייתא בהגהות הגר"א.

6/7 החמת והכפישה שנפחתו... מצילין באהל השרץ. ר"ש הנ"ל, ר"ש ורא"ש פ"ט מ"ח, רמב"ם פ"ד מה' כלים ה"ב. ועיין מ"ש במשנה אחרונה פ"ח מ"ב.

8 החמת שהיא נתונה בתנור וכו'. כל הברייתא בר"ש הנ"ל, ר"ש אהלות פ"א מ"א, תוספ' זויר נ"ד ב' ד"ה ת"ש, סמ"ג עשין ר"א, ר"ל ע"ד, רמב"ן ב"ב כ' א' ד"ה ואיב"א, פירוש הרא"ש אהלות פ"א מ"ג.

9/10 ואחז בו נטמא ונטמא החמת וכו'. בכ"ו: ואחז בו והעלהו נטמא וטימא את החמת וכו'. וכ"ה בראשונים הנ"ל.

13 תנור ששפתות וכו'. בד: ששפתי, ובכ"ו: ששפתיו.

14 מביא אמה או מחק של מתכות. נשנו יחד גם להלן 582.

15 שפתיו שופעות לאחוריו. בכ"ו: היו שפתיו שופעות וכו'. וכס"ז להלן 659.

שם: ר' אחי אומר משם ר' עקיבא עין של תנור וכו'. הגר"א משלים: ר' אחא (כ"ה בד וכ"ו) אומר משם ר' עקיבא [נידון כתוכו]. עין של תנור וכו'.

16/17 מן הסתומה ולפנים וכו'. ריש ורע"ב פ"ח מ"ח.

18 כור של נפחין... וחיברו כטיט להיות שופת עליהן את הקרדה וכו'. בכ"ו: כור של נפחין... להיות שופת עליו וכו'. ובר"ש פ"ח מ"ט: תניא בתוספתא תנור של נפחין שהוא עומד בארץ שופת עליו וכו', וחסרות שם המלים: וחיברו כטיט להיות... ואולי צ"ל גם לפנינו [תנור של נפחין וכו'. ועיין ברע"ב ומלא"ש פ"ח מ"ט.

19 על נב ארובה העליונה וכו'. בר"ש הנ"ל: פירוש וכו'. ארובה העליונה של כבשונות הללו.

20/21 פורנא דרי זו טהורה שלא נעשית אלא לשמש עם הקרקע. ר"ש הנ"ל

למעלה שם בר"ש ורא"ש. ועיין רע"ב ומלא"ש שם.

- 22 אם יש לה סטאנאות. בד: אם יש לה ספונאו. ובר'ש הנ"ל: אם יש לו סטיאות. ובמלא'ש הנ"ל: אם יש לה איצטגיות. ועיין להלן.
- 23 אם יש לה ספיות וכולן שם אחד הן. ובר'ש הנ"ל: אם יש לה ספיות והכל אחד. ולמעלה שם כתב: ליוביו איסטגיות ספיות הכל אחד, ולא פליגי אלא שחייב אדם לומר בלשון רבו. וכן בירושלמי ע"ז ספ"ב, מ"ב ע"א: הן איסטגיות הן ספיות. 23/24 גפת שנעשת בטהרה וכו'. כל הברייתא בר'ש פ"ט מ"ה, עיי"ש. ועיין סד"ס ק"ז ע"א ובבאור הארוך שם ד"ה גפת.
- 24/25 ושנעשית בטהרה וניטמאת וכו'. בר'ש הנ"ל: פירוש שנעשית בטהרה ונטמאת כגון שהיכלו עליה טמאים. ועיין סד"ס הנ"ל.
- 25/26 ור' שמעון מטהר. בר'ש הנ"ל: ור' שמעון מטהר כדקתני מתניתין בסמוך שמתחילתן נעשו בטהרה. ובמיו כתב: וסתם מתניתין כר' שמעון דתוספתא דלעיל.
- 27/28 ואיזו היא ישנה לאחר שנים עשר חדש. בירוש' ע"ז פ"ב ה"ה, מ"א ע"ג: תמן תנינן וכן בגפת חדשה אבל בישנה טהור. אי זו היא חדשה בתוך שנים עשר חדש, ישנה לאחר שנים עשר חדש. ועיין מ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 92.
- 28/29 נגבה לאחר שלשים יום לא נגבה אפילו לאחר שלש שנים. בד: לא נגבה אפי' לאחר שנים עשר חדש. ובר'ש הנ"ל: לא נגבה לאחר שלש שנים. ולפי גי' הר"ש לאחר ג' שנים טהורה אפילו לא נגבה, ועיין תוי"ט פ"ט סמ"ה.
- 29 פתילה שהיא מלאה משקין טמאין ונגבו מבחוץ וכו'. בר'ש פ"ט מ"ד: תניא בתוספתא פתילה שהיא מלאה משקין טמאים מבפנים וניגבו מבחוץ וכו'. וכן בהשגות הראב"ד פ"ד מה' כלים ה"ו: וכך שנינו בתוספתא פתילה מלאה משקין טמאין מבפנים ונגבו מבחוץ וכו'.
- 30/31 אבל ספוג בין כך ובין כך טמא מפני שהוא עשוי למכנס. בכ"ז וד: מפני שהוא עשוי למכנס. ובר'ש הנ"ל: מפני שהוא עשוי למכנס וכו' פירוש וכו' ספוג עשוי להכניס לתוכו ולהוציא ואף על פי שבדעים כפלוטים דמ"י. ואנו רואים שהר"ש פירש את התוספתא ע"פ גירסת המשנה. ועל פיו הגיהו כבר בתוספתא ד"ח: מפני שהוא עשוי להכניס.
- אבל הגי' שלפנינו היא בלי שום ספק הנכונה, והפ"י הנכון הוא בראב"ד הנ"ל: מפני שהוא עשוי למכנס וכו' מפני שהוא כלי שמצניעין בו משקין. ופירוש זה מתאשר גם מתוספתא ע"ז פ"ח 473: אילו עשויות למכנס ואילו עשויות שלא למכנס. ובבבלי שם (ע"ד ב') באותה הברייתא: זה מכניסו בקיום וזה אין מכניסו בקיום. ועיין מ"ש ע"ל מוכנס" בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 118.
- מעשה הפירוש ברור שבספוג המשקין מטמאים אפילו שלא בשעת היסק מפני שהם בעין (והספוג אינו כלי שיציץ עליהם), אבל בפתילה אינם מטמאים כ"ז שלא יצאו מפני שבטל הוא על גב פתילות" (ירושלמי תרומות פ"א ה"ז, מ"ח ע"ב ובהקבלה, עיין מ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 65).
- 32 ר' יוסי מטמא בגמי מפני שהרופא נותנו על גבי המכה שהוא מוצץ את הליחה. עיין ר"ש וראב"ד הנ"ל. ובס' המפתח לר"נ עירובין ק"ג ב' (ס"ב ע"ב): ודקתני כורך עליה גמי איתא בטהרות בתוספתא מסכת כלים פ"ו ר' יוסי מטמא בגמי מפני שהרופא נותנו על המכה שמוצץ הליחה. ובסמ"ג לאווין ס"ה, מלאכת השוחט, ט"ו ע"ב: ותניא בתוספתא דכלים שהרופא נותנו על גבי המכה שהוא מוצץ

הליחה. ועיין במקורות שהביא למעלה שם (והם מס' התרומה ה' שבת סוף סי' רמ"ב. ועיין בהוספות ר"א שטיין שם, רע"ט ע"ב).

פ"ז

34 מחט וטבעת שנמצאו במנופה וכו'. ר"ש פ"ט מ"א.
 36 כנגד תוכה של חבית בין שהטיט צף וכו'. בר"ש הנ"ל: כנגד תוכה של חבית חבית מצלת עליהן באה"ל המת בין שהטיט צף תחתיה בין שאין הטיט צף תחתיהן ואם היו טמאי וכו'. וגירסתינו עדיפה.
 37 ואם היו טהורין חבית מצלת וכו'. בר"ש הנ"ל: ואם היו טהורין אין חבית מצלת אותן וכו'. והנכון כלפנינו, ובר"ש יש חסרון והשמטה, וכנראה שנשמטה שם הסיפא של הברייתא שלנו. ובתוספתא בדפוסים יש השמטה גדולה, ורבינו הגר"א השלימה מדעתו. ובסדר"ט ק"ג ע"ב ד"ה נמצאו כתב על הגהה זו של הגר"א, ותמיהני דהבבא דאין הטיט כו' שהוסיף הגר"א ז"ל הוא ללא צורך וכו' ומה שמגיה בבבא דבזמן שהטיט צף תחתיהן אם היו טמאין לא טמאו את החבית לא מצאתי ליתן מקום להגהה זו' וכו', אבל רבינו יגע ומצא וכיוון אות באות לגירסת הכת"י, ועיין גם מ"ש להלן לעמ' 594 שו' 21/22.

עמ' 577

1/2 אם היו טהורין אין החבית מצלת עליהן וכו'. מפני שאין כלי חרס מציל על כלי שטף.
 2/3 למטה נחושתו. בכ"ו דלנכון: למטה מנחשתו.
 3 מחט או טבעת שנמצאו באפרו וכו'. וכן צריך לפרש גם את המשנה. עיין דברי הגר"א באלוהו רבא פ"ט מ"ג. ופירוש הרא"ש והרע"ב שם צ"ע.
 4/5 ר' שמעון אומר כעין שני שעורים וכו'. בכ"ו: כעין שני שיעורין, וצ"ל: בעין שני שיעורין. עיין במשנתנו פ"ט מ"ח ובס"ו בכת"י מן הגניזה (תריבין ש"א ס"א עמ' 27) ובהוצ' הורוביץ עמ' 311.
 5/6 כיצד בודקין כלי חרס לידע וכו'. במצפה שמואל אות ג' ציין: "עיין בנוסח הגר"א הנדפס". ונעלם ממנו לרגע שכל הברייתא שלנו הובאה בנדה מ"ט א', ועל פיה הגיה הגר"א. וכבר ציינו את מקורה רבותינו הראשונים ז"ל. וכ"ה בס' המפתח לר"ג שבת צ"ה ב' (מ"ג ע"א): ובפר' ז' כיצד בודקין כלי חרס לידע אם ניקב וכו' ומשכחת לה בגמ' במס' נידה בפר' בא סימן התחתון. וכן בר"ש פ"ג מ"א: ובריש בא סימן תניא כיצד בודקין כלי חרס לידע אם ניקב בכונס משקה אם לאו. ומתניא בתוספתא בפרק מחט וטבעת.
 7 הקדרה לתוכה ואם לא כנסה וכו'. הנכון הוא במפתח הנ"ל: הקדירה לתוכה אם כינסה בידוע שבכונס משקה ואם לאו וכו'. וכ"ה בברייתא נדה הנ"ל.
 8 ונותן לתוכה מים ואם לא כנסה וכו'. לפי הברייתא הנ"ל צ"ל גם כאן: לתוכה מים [אם כנסה בידוע שבכונס משקה] ואם לאו וכו'.
 9 היה נותנו על גבי האור וכו'. פירוש, או היה נותנו וכו' כבברייתא שם.

11 שאינו ככונס משקה היה טורד וכו'. בכ"ו: שאין ככונס משקה אין הרמץ מעמידו בידוע שהוא ככונס משקה. וכ"ה (בערך) בד.

11/12 היה טורד טפה... ככונס ומשקה. ליתא בד, אבל ישנה בברייתא בנדה הנ"ל.

12 אין הרמץ... משקה. ליתא בכ"ו, ונכון. עיין לעיל ש' 11.

12/13 עצמות והעופות וגלמי כלי מתכות וכו'. בכ"ו: עצמות העופות וגלמי

כלי מתכות וכו'. וכן בר"ש פ"י מ"א: תניא בתוספתא עצמות העופות וגלמי כלי מתכות וכלי עץ וכו'. ובפיה"מ להר"מ שם (עמ' 99): ובתוספתא כלים אמרו בעצמות הדג והדומה להן וכו' (עיין ע"ז להלן). וכנראה שהיתה לפניו הגירסא: עצמות [הדג] והעופות וכו' וע"ז מראה גם גירסת ד: עצמות והעופות (ב,ר) וכו' אבל אין להשלים עצמות [הדג ועורו ועור] העופות וכו', כי הר"מ בפ"א מה' כלים ה"ד כתב כן מסביר דנפשיה. וכנראה שדברי הר"מ נעלמו לפ"ש מבע"ל משנה אחרונה פ"י מ"א.

13 ור' יוסי מוסיף אכסי קמטרא ומוקף. בר"ש הנ"ל: ור' יוסי מוסיף או (צ"ל: א' = אף) כסוי קמטרא ומקיף. עיין ביאור המפרשים. ול"נ שהפירוש הוא שהקמטרא מוקף, כלומר עגול. וכן יוצא מירושלמי שבת פ"א ה"א ב' ע"ד: כמין קמרסטא היו וכו' אלא בשעה שהיו מושיטין את הקרשים מזו לזו תרוטות היו. וכבר כתבתי בירושלמי כפשוטו שם ח"א עמ' 14: „ובכל אופן ברור שתרוטות הן בניגוד למוקפות“. ונמצאנו למדים משם שסתם קמטראות הן מוקפות. עיי"ש. וכן מפורש בא"הו רבא להלן פט"ז מ"ז: כסוי קמטרא טהור שהוא עגול ואינו יכול להשתמש עליו.

14 חקק שבבקעת ושבקורה והמיעך שבחבית אין מצילין צמיד פתיל.

בר"ש הנ"ל: חקק שבבקעת הקורה והמיעך שבחבית אין מצילין צמיד פתיל. ונ"ל שהמיעך שבחבית אינו אחר אלא דופן חבית שהיתה מעוכה לתוכה (לעיל 575³⁷ ומש"ש). וכן להלן 578: ודפנותיהן מאחריהן וכו' ואין מצילין בצמיד פתיל.

14/15 ואם בהן טפח ער טפחים מצילין. בכ"ו לנכון: ואם יש בהן טפח על

טפח מצילין. ובר"ש הנ"ל: ואם יש בו פות' (= פותי) טפח מצילין. ולכאורה הגי' תמוהה, שהרי במעך של חבית (שסתמה כלי חרס) לא יועיל טפח על טפח. כי אין אהל בכלי חרש. ועיין מ"ש ע"ז להלן בסמוך.

15/16 בכסוי חבית שכפאה על הכותל... שכנגדה בקרקע. כ"ז ליתא בד

ובר"ש הנ"ל. אבל נראה שהמלה „בכסוי“ אינה מיותרת, וצריך למשכה לסוף ה"ד: מצילין בכסוי, וזה הולך על הרישא, שהכלים הטהורים מצילים בצמיד פתיל, אבל אם יש בהם טפח על טפח הם מצילים בכסוי. וכן בספרי חקת פי' קכ"ו: מיכן אמרו כלים מצילים צמיד פתיל באהל המת, אוהלים בכסוי. וברור שכך היתה הגירסא לפני הר"מ, שכן הוא כותב בפיה"מ פ"י מ"א, עמ' 99: ובתוספתא כלים אמרו בעצמות הדג והדומה להן אם יש בהן טפח על טפח מצילין בכסוי. וברור שמשך את המלה „כסוי“ למעלה, ופירש כנ"ל. ועל המשך הברייתא עיין להלן.

17/18 ועל מה שכנגדה... שבתוכה. כ"ז ליתא בכ"ו ור"ש הנ"ל, אבל היה, כנראה,

לפני מהר"ם ב"ב, עיין בפירושו לאהלות ספ"ט.

עכשיו נסכם את הגירסאות שיש לפנינו בברייתות אלו. 1. גי' כ"ו: חבית

(המלה „בכסוי“ שייכת למעלה, עיין מ"ש לעיל) שכפאה על הכותל ומירח שפתותיה

עם הכותל מצלת על מה שבתוכה ועל מה שכנגדה בקרקע. חבית שכפאה על הפתיל

ומירח שפתותיה על הכותל מצלת על מה שבתוכה ועל מה שכנגדה בקרקע. וא"כ הכפילות ברורה. 2. גי' ד: חבית שכפאה על הפתיל ומירח שפתיה על הכתל מצלת על מה שבתוכה ועל מה שכנגדה בכותל כפאה ומירח שפתותיה עם הקרקע מצלת על מה שבתוכה ועל מה שכנגדה בקרקע. וכ"ה (בערך) בהשגות הראב"ד פכ"א מה' טומאת מת ה"ג (א"א שהוא גרס: הכותל, במקום הפתיל שבד). 3. גי' הר"ש הנ"ל: חבית שכפאה על הכותל ומירח שפתותיה עם הכותל מצלת על מה שבתוכו ועל מה שבקרקע. אבל בפירושו שם: "שהכותל חלול ומלא אוכלין ומשקין" וכו', ומכאן נ"ל שגם הוא גרס כגי' ד והראב"ד, אלא שנשמטה הבבא ע"י הדומות. אבל מהכפילות הברורה שבכ"ו נ"ל קרוב מאד שיש לפנינו ערבוביא של שני נוסחאות: גירסא אחת היתה: כפאה על הכותל וכו' וגי' שניה: כפאה על הקרקע. והנה לפי הגירסא, כפאה על הקרקע" מפורש שהחכמים סוברים שכלי חרס מציץ בצמיד פתיל גם בכפוי על הקרקע. אבל לפי גי' ב' אין התוספתא מדברת אלא על כלי חרס הכפוי על הכותל. ומדברי הרמב"ם פכ"א מה' טומאת מת ה"ג אנו רואים ברור שהוא גרס בתוספתא כגי' א, והיינו רק: כפה על הכותל וכו'. ולפיכך פסק שאין כלי חרס מציץ בכפוי. והכפויין שבמשנתנו (פ"י מ"א) הם שאר הכלים חוץ מכלי חרס, ומצילים מטעם אהל, ור' אליעזר חולק גם על שאר כלים, כמו שהוא חולק בתוספתא גם בכלי חרס הכפויים על הכותל. ושיטת הר"מ מבוארת באריכות בפיה"מ כאן פ"י מ"א, והוא מסתייע מן הספרי חקת פי' קכ"ו: מיכן אמרו חבית שכפאה על פיה וכו' שנא' צמיד פתיל ע"יו ולא צמיד פתיל על גביו (ועיין בפיר' זרע אברהם ובהערות הרוביץ שם, ונעלם מהם לפ"ש דברי הר"ש כאן פ"י מ"ד שהביא את הספרי ופירשו, ועיין גם בתיר"ט פ"י מ"א, ולפלא שלא העיר על הר"ש, ועיין גם ראב"ד הנ"ל). ודחוק להעמיד את הספרי רק כר' אליעזר. וכן מפורש גם בס"ז שם. הוצ' הרוביץ עמ' 310: הכלים ניצולים בצמיד פתיל ואין הקרקע ניצול בצמיד פתיל. ולפי שיטת הראב"ד נצטרך לדחוק ולהעמיד גם את הס"ז כר' אליעזר. מכ"ז נראה שגירסת הרמב"ם בתוספתא יש לה ויש לה על מה לסמוך, ובכלי חרס הכפויים על הקרקע לא חלק אדם מעולם לטהרם.

18/19. ר' אליעזר אומר כפוי על פיו אינו מציל ומודה ר' אליעזר בשני לפסין וכו'. לפי גירסת הרמב"ם הנ"ל חולק ר' אליעזר בכלי חרס הכפויים על הכותל, ולפיכך אומר: ומודה ר' אליעזר וכו'.

20/21. ואם היה כלי קטן ואין בו טפח על טפח וכפוי על פיו אין מציל. לפי פירוש הר"מ הנ"ל שבמשנתנו מדברת בכלים הטהורים הכפויים שמצילים מטעם אהל, התוספתא מוסיפה עליה: ואם היה כלי קטן וכו'. וזה ברור ופשוט.

21/22. אין מקיפין בקסטרון... ואם עשאו לחיזוק הרי זה מציל. וכן במשנתנו פ"י מ"ב אין מקיפין לא בבעץ וכו'. ובר"ש שם: בדיל בתרגו' ירושלמי בעצא וכו' והוא קסטרון (בירושלמי סנהדרין פ"ז ה"ב, כ"ד ע"ב: בעץ וכו' אבר וקסטיטרין מעורבין) דקתני בתוספתא אין מקיפין בקסטרון מפני שהוא פתיל ואינו צמיד שאם (= ואם, כמו שמצוי גם במשנה) עשאו לחיזוק הרי זה מציל. אבל בספרי זוטא חקת בקטע מן הגניזה (תרביץ ש"א ס"א עמ' 25): במה מקיפין בצמיד ופתיל בסיד וכו' בשעוה ובזפת ובכסיטרון. ולפי הפשט הפשוט הוא חולק על המשנה והתוספתא. ועיין בוית רענן על הילקוט שם.

22 כפותין של מוריים שנפסן עם השפה וכו'. בד כפית' של מוריים שנפס' עם השפה וכו'. ובר"ש פ"י מ"ו: קבותין של מוריים שגפפן (אבל גם במשנה, בהוצ' לו, פרמה ור"ש: שגפסן, ואצל קויפמן ופיה"ג עמ' 19: שגיפסן, אבל בכי"מ, ד' נפול' והוצאות שלנו: שגפסן. והשוה גי' ד בתוספתא) עם השפה וכו'.

23 שהמיט שוקע לתוכן מלא זרת וכו'. כ"ה בד, אבל בכי"ו: מלא זית, ובר"ש הנ"ל: "מלא הזוית וכו' פי' מלא הזוית מלא כל הריוח של כלי אין מצי' כיון דנתגלת השפה", כלומר, והרי באהל המת ניטמא הכלי ע"י קצת האויר המגולה, וכלי טמא אינו מצי', וממילא אינו מצי' גם באהל השרץ מפני: "שכל מי שאינו מצי'" וכו', וגם חכמים מודים בבבא זו, עיין בא"הו רבא פ"י מ"ה.

24 שכל מי שאינו מציל וכו'. עיין לעיל 576₂ ומש"ש.

24/25 ר' יהודה אומר אין צמיד פתיל מבפנים וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ן שבת צ"ה ב' ד"ה עד ורשביא שם ד"ה לא קשיא. וביחוס תו"א כת"י ערך ר' יוחנן בן החורנית האריך בזה.

28/29 כפישה שנתן בה טיט עד חצייה והשקיע בה את הכלים ר' יהודה אומר אינה מצלת וכו'. הר"ש הנ"ל הביאה ולא פירשה. וברמב"ם פכ"ב מה' טומאת מת ה"ב: כלי חרש שנתן בו טיט עד חציו לא בטלו ואם השקיע בו את הכלים מצי'. ובהשגות שם: לשון התוספתא אינו כן אלא כך כפישה שנתן בה טיט עד חצייה והשקיע וכו' פי' כפישה כלי של אבן ואינו מקבל טומאה ואם נתנה על פי החבית ומירח בה את הטיט היתה מצלת על מה שבתוכה והוא לא עשה כן אלא שנתן בה טיט וכפה את החבית לתוכה עד ששקע פיה בטיט ר' יהודה אומר אינה מצלת שאין זה דרך צמיד פתיל וכו'. והנה לפי פירוש חראב"ד אין מחלוקת זו של ר' יהודה וחכמים נוגעת למחלוקתם למעלה, וכ"ה גם לפי הרמב"ם (כפי שהבינו אותו כל מפרשיו). ומצד שני קשה מאד קושיית הראב"ד על הר"מ, איך כלי חרס מצי' בפתוח מקצתו, הרי ניטמא באהל המת. (ואשר לקושייתו השנייה שאפילו במלאו כלו אינו בטל, כמו שמפורש להלן 578₃, עיין מש"ש, יש לומר שזהו לחומרא מחשש שמא ימלך לפנותם, עיין מש"ש, אבל לעניין צמיד פתיל אינו כלי ואינו מצי').

ולפיכך נ"ל לומר דבר חדש בפירוש הרמב"ם, והיינו שהר"מ פירש את התוספתא בכפישה של חרס שהיתה מלאה טיט עד חצייה והשקיע בה כלים בתוך הטיט בפנים וע"י זה עלה הטיט למעלה עד השפה, ולוא היינו אומרים שהטיט מבטל את הכלי, הרי זה כאילו כלים שקועים בטיט גרידא ואינם ניצולים, אבל מכיוון שאין הטיט מבטל את הכלי הרי זה כאילו נתן כלים בכלי חרס (והוא הדין אוכלים ומשקין אלא אורחא דמילתא נקט, שהרי לא ישקיע אוכלים ומשקים בטיט) ומרח למעלה בטיט. וכן יוצא ברור מלשון הר"מ: שאין מצי' בצמיד פתיל אלא כלים כלי חרש שנתן בה טיט עד חציו לא בטלו ואם השקיע בו את הכלים מצי'.

ונמצאנו זוכים לפי פירוש זה כי מחלוקת ר' יהודה וחכמים כאן היא בשיטתם לעיל, שהרי כאן עלה הטיט רק מבפנים וסתם את הכפישה משפתותיה ולפנים, ולפיכך אינה מצלת לשיטת ר"י, אבל מצלת לשיטת חכמים.

30/31 כפאה על פיו חבית... ועל מה שבינה לבין החבית. בד ור"ש הנ"ל: כפאה על פי חבית... שבינה לחבית. ובכי"ו: שבינה לחבית. והפירוש הוא שהכפישה רחבה מן החבית, ופי' החבית נכנס בפנים הכפישה, ולפי זה אין הכפישה צמיד פתיל

להחבית שהרי היא אינה על פי החבית אלא על דפנותיה, אבל החבית נעשית צמיד פתיל לכפישה, שהיא סותמת את פיה.

31/32 מטלית שנחנה... וצדדה מצלת על מה שבחבית ועל מה שבינה לחבית.

כ"ו ליתא בד ובר"ש הנ"ל. ונראה שצ"ל: וצדדה (עין להלן). פי' שקשרה. ועין על מטלית בפ"י מ"ד, אבל לא ידעתי איך מצילה על מה שבינה לחבית.

32/33 ר' יוסי בר' יהודה אומר על שבחבית אינה מצלת עד שתמרח עם

השפה. הוא חולק על הרישא בכפה כפישה ע"ג חבית, וכפי' הר"ש שם: דקסבר ר' יוסי בר' יהודה דחבית טמאה כיון דדפנותיה כנוסין, עד שימרח עם השפה, שיהו מונחין שפתי הכפישה על שפתי החבית וממורחין.

33/34 החמת מעור הדג והנייר וכו'. כל הברייתות עד סוף הפרק בר"ש פ"י מ"ד.

ועין להלן.

34 וצדדה למטה הרי הרי מצלת. בכ"ו: הרי זו מצלת. ובד: וצדדה למטה

הרי מצלת. ובר"ש הנ"ל: וצדדה למטה הרי זו מצלת וכו'. וברמב"ם פכ"ב מה' טומאת מת ה"י: חמת של עור הדג או הנייר שהלביש בהן את החבית וצדדה למטה הרי זו מצלת. ואם לא צדדה אע"פ שמירח מן הצדדין לא תציל. ובהשגות שם: זו התוספתא משובשת ואין ללמוד ממנה והיא מתוכה נפרכת שהרי אמרו צמיד פתיל על פיה ולא על גבה ואם הלבישה וצדדה למטה היאך המירוח על פיה וכו'. אבל בר"ש הנ"ל פירש שאין החמת נעשית צמיד פתיל לחבית אלא להפך החבית נעשית צמיד פתיל לחמת, מפני שהיא סותמת בשוליה את פי החמת, וכאן הרי הצמיד פתיל על פי החמת ולא על גבה. אבל בסיפא, בעור הדג סתם (שאינו כלי) שהלביש את החבית אינו מציל מפני שעור הדג אינו צמיד פתיל לחבית, לפי שהצדירה והמירוח על גבי החבית ולא על פיה, והחבית אינה יכולה להיות צמיד פתיל לעור הדג מפני שהוא אינו כלי¹).

36 קדרה שכפאה על פי חבית וכו'. ר"ש הנ"ל ורמב"ם ספכ"א מה' טומאת מת.

37/38 נתנה כדרכה וטמאה אין כלי טמא חוצק. בכ"ו: נתנה כדרכה וניטמאת

וכו', וכ"ה (בערך) בד ור"ש הנ"ל. וברמב"ם הנ"ל: הושיבה על פי החבית כדרכה (כלומר, בפ"י הקדרה למעלה) ומרח אינה מצלת מפני שהקדרה מתטמאה מאוירה ואין כלי טמא מציל. ועין גם בר"ש הנ"ל.

38/39 והעליון כנוס אף על פי שמירח וכו'. בר"ש הנ"ל: והעליון כנוס כגון שפי

התחתון רחב דאף על פי שמרח פי העליון לצדדין של תחתון אין מצילין, דבאהל המת נטמאת, שמקצת פי התחתון בולט לחוץ ומגולה, וכיון דאין מצילין באהל המת אין מצילין באהל השרץ.

עמ' 578

1 משפך אפילו טהור אין מציל וכו'. ברמב"ם פכ"א מה' טומאת מת ה"ב:

משפך שכפהו מציל בכסוי אע"פ שקצתו נקוב נקב קטן הרי הוא כסתום. ובהשגות שם: תוספתא דכלים משפך אפי' טהור אינו מציל בכסוי דברי ר"מ וחכ"א מציל

(1) בר"ש שם צ"ל: ומכוח (במקום: ומניח) צמיד פתיל וכו', ובחנם מחקו מלה

זו בר"ש ד"ה.

ומכאן לא למדנו אע"פ שהוא מנוקב לא סתמו אלא שבסתם הנקב וכו' ובאמת כשסתמו הוא, ואני אומר ג"כ ע"י צמיד פתיל וכו' ואינו אלא עומד על פי החבית כדרכו ומוקף צמיד פתיל עם שפתי החבית ונקבו סתום בטיט, ר"מ סבר כיון שהוא עומד כדרך תשמישו כחבית (צ"ל: בחבית) אינו מצייל וחכ"א מצייל. ובר"ש הנ"ל: משפך אפילו טהור, כגון של בעלי בתים דלעיל בפ"ב (מ"ד). בכסוי שעשאו כסוי לחבית ומרח פיו.

2 ואין טהרה לכלי חרס אלא שבירתו וכו'. ר"ש הנ"ל, ר"ש פ"ה מ"ז, רמב"ם פ"א מה' מקוואות ה"ג.

3 מלח וסיד וגפרית רבן שמעון וכו'. בד: מלח וסיד וגפסיס רבן שמעון וכו'. ובכ"ו: מילחו סיד וגפסיס רבן שמעון וכו'. אבל הנכון הוא בר"ש כאן הנ"ל: מילחו סיד וגפסיס טמא ורבי שמעון וכו'. וכן בר"ש פ"ה הנ"ל: ומילח סיד וגפסיס (!) טמא רשב"ג מטהר. וכן ברמב"ם הנ"ל: ואפילו מלאהו סיד או גפסיס הרי הוא כמו שהיה עד שישבר. וכן בהשגות הראב"ד רפכ"ב מה' טומאת מת: ואפילו אטומה כולה טמאה היא, והכי איתא בתוספתא. מעתה ברור שגם בכ"ו צ"ל: מילחו סיד וגפסיס [טמא] רבן שמעון וכו'. ופירש בר"ש כאן ושם: דת"ק חייש דילמא ממליך ומפני ליה.

3/4 שולי המחצין ושולי הפחתין וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: שולי המחצין שולי הפחתין וכו'. וכ"ה בר"ש פ"ד מ"א, עיי"ש כל הברייתא. וכן מעתיקים את הברייתא בתוספ' שבת ט"ז רע"א. חולין נ"ה א' ד"ה שיעורן. ובתוס' נדה מ"ט א' ד"ה שלא חסרות המלים. ושולי הפחתין, וכן דלג עליהם הרמב"ם ברפכ"ב מה' טומאת מת. ועיין תוס' הרא"ש נדה מ"ט א'. ואולי צ"ל: שולי המחצין והפחתין (כלי המלה שוליים), כלומר. שקערורות הכלים, שכן מתרגם באונקלוס את המלה "שקערורת" בויקרא י"ד ל"ז: פחתן. ו"פחתין" הם גומות הכלים מבפנים, בניגוד לדפנותיהן מאחריהם שהן המעכים שבחוץ. עיין מ"ש להלן בסמוך, ושניהם אינם כלים להציל. 4 וקרקעות הכלים ודפנותיהן מאחוריהן. כ"ה בד. אבל בכ"ו: וקרקות (עיין פ"ב מ"ב) הכלים וכו'. וכן הוא בר"ש כאן: וקרקות הכלים ודפנותיהן (והמלה "מאחריהן" חסירה. ואיננה גם בתוס' חולין ונדה הנ"ל). ועיין בהגהות המיוחסות להגרא"ש שנמחקה שם המלה "מאחריהן" (בוודאי ע"פ הר"ש והתוספ' הנ"ל). אבל כ"ה בד וכ"ו, וכ"ה בר"ש פ"ד הנ"ל: וקרקות הכלים ודפנותיהן מאחריהן וכן ברמב"ם רפכ"ב מה' טומאת מת: ודפנותיהן מאחוריהן. ונ"ל שהדפנות המקבלות מאחוריהן הן המעכים שבחבית, דופני החבית שהיו מעוכים לתוכה, עיין מ"ש לעיל 577, ושם מפורש שהמעך אינו מצייל בצמיד פתיל, וזה מקביל לפחתים השנויים למעלה שהם הדפנות שהיו מעוכים לחוץ, עיין מ"ש לעיל.

4/5 ואין מקדשין בהן ואין מוין מהן ואין מצוללים וכו'. בכ"ו לנכון: ואין מציילין וכו'. ועיין פרה פ"ה מ"ה.

5/6 קדרסן שהן ועשאן כלים ממלאין וכו'. בכ"ו: קירדסן שפן ועשאן כלים ממלין בהן ומקדשין ומזין מהן וכו'. ובד: קרדסן שפן וכו'. ובר"ש כאן הנ"ל: קירדסן ושיפן וכו', ובר"ש פ"ד הנ"ל: קירצפן שפן וכו'. ועיין בתוספות הנ"ל, ועיין מ"ש לעיל 572, ובר"ש פרה פ"ה מ"ה: ולא בשולי המחץ אם חזר ותקנן ממלאין בהן ומקדשין בהן כדתניא בתוספתא דכלים. ועיין במשנה פ"ל מ"א.

6/7 ומצילין מיד כלי ומקבלין חרש טומאה וכו'. המלה 'חרש' נשתרבה כאן בטעם, ואיננה בכ"ו, וצ"ל כמו בד ור"ש: ומצילין מיד כלי חרש ומקבלין טומאה וכו'.
7 טומאה מכאן ולהבא דברי ר' וחכמים אומרים וכו'. וכ"ה בד. אבל בר"ש כאן הנ"ל, בר"ש פ"ד, בתוס' שבת, חולין, נדה, תוס' הרא"ש הנ"ל, גורסים כאן: דברי ר' מאיר וחכמים אומרים וכו'. וכ"ה בד"ה. ועיין גם תוס' ר"ה י"ט א' ד"ה יהודה.

7/8 כלי חרש שטהר שעה אחת וכו'. עיין מ"ש לעיל ספ"ב.
8 שולי כלי עץ עצם וכלי זכוכית וכו'. בתוס' שבת ט"ז א' ד"ה לא: דתוספתא כלים [פ'] מחט וטבעת ושולץ כלי עץ וכלי זכוכית וכלי עצם אין ממלאין וכו'. ועיין ר"ש כאן הנ"ל. ועיין להלן 634³⁶ ומש"ש.
10 קרדסן שהן וכו'. בכ"ו וד' לנכון: קירדסן שפן וכו'. עיין מ"ש לעיל שו" 5/6.
11/12 שברי כלי חרס שמקבלין אפילו כל שהן ממלאין בהן ומקדשין ומזין מהן אין מצילין בצמיד פתיל אבל מצילין מיד כלי חרש. וכן בכ"ו: ממלין בהן ומקדשין בהן ומזין מהן ואין מצילין וכו'. אבל בר"ש הנ"ל: ומצילין בצמיד פתיל ומצילין מיד כלי חרס. וג"ז זו נראית יותר נכונה. אולם ברשב"א ב"ק ק"ה א' ד"ה אמר (בשם הראב"ד) וכ"ה בשטמ"ק שם בשמו: ולפי מה שראיתי בתוס' דאזהלות (ליתא לפנינו באזהלות) שאין מציל בצמיד פתיל אלא כלים גמורים דתניא שברי כלי חרס אע"פ שמקבלין טומאה (מלה זו איננה בשטמ"ק, ונכון) כל שהן ומזין מהן ומקדשין בהן וממלאין בהן אין מצילין בצמיד פתיל וכו'.
ובירושלמי שבת ספ"ח, י"א ע"ג, בג"י כ"ה: חרש כל שהוא (כו') ר' יוחנן אמר מקדשין בו ר' שמעון בן לקיש אמר אין מקדשין בו וכו' משום שאין עליו תואר כלי וכו'. תני ר' חייא מסייע לר' יוחנן. והכוונה לברייתא שלנו, עיין מ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 158. ואנו רואים מכאן שהג"י: אין מצילין בצמיד פתיל אפשרית. מפני שאין עליהם תואר כלי (או מפני שאינם כלים גמורים, כדברי הראב"ד הנ"ל). אבל מה נעשה עם המשך הברייתא: אבל מצילין מיד כלי חרש? ואם אין עליהן תואר כלי (או שאינם כלים גמורים) להציל בצמיד פתיל, למה יצילו בתוך תוכו? ויש לחלק. וצ"ע.

12/13 שברי כלי מתכות חזרו לטומאתן הישנה. וכ"ה בר"ש הנ"ל. ולפי העניין צ"ל שהתקינו קצת, ועיין הגהות הגר"א. ואולי יש כאן חסרון וצ"ל: שברי כלי מתכות [אפילו מקבלין אין ממלאין בהן וכו' חזר והתיקן] חזרו לטומאתן הישנה. עיין להלן 681¹⁸ ומש"ש.

13 גולמי כלי מתכות הרי הן ככלים אלא שהן טהורין. וכ"ה בד. ובר"ש הנ"ל חסרה המלה 'אלא'. ובמפתח שבת נ"ב סע"ב (ל"ו ע"א): הוא דתירגם אביי אציבא דרבה בגלומי וכו' כמו שאמרו בתוספת' בסוף בבא קמא דכלים גולמי כלי מתכות הרי הן ככלי הכלים אלא שהן טהורין. ולפי פירושו הן ככלי הכלים פעניין טיטול שבת.

כלים בבא מציעא

פ"א

20 רבן שמעון בן גמליאל וכו'. עיין תוס' שבת ט"ז ב' ד"ה הניחא ומ"ש בתשלום תוספתא ע"מ 30.

21 וחזר להיות וכו'. וחזר = הוא חזר. עיין מ"ש בתרביץ ש"ד ע"מ 377.

22 והעושה כלים מן העקל שהוא עשוי להכבד בו את הספינה וכו'. וכו' בד ור"ש פ"א מ"ג. אבל בכ"ו: שהוא עשוי להכבד ב"א את הספינה. ובמשנת מכשירין פ"ה מ"ז: המים העולים בספינה וב"עקל ובמשוטות וכו'. ועיין מפרשים שם וע"פ פיהם במלונים שלנו. אבל נ"ל ברור שהפ"י הנכון הוא ברא"ש שם: בעוקל, ברזל גדול שזורקים במים לע"כ הספינה. ולפ"ז עקל (עיקל, עוקל) הוא- *ancora, ἄγκυρα*. ועיין להלן.

22/23 ומכלי גדול שעשאו לגבות בו את המכס... וחכמים מטהרין. הנכון הוא בר"ש הנ"ל: "ומכלי גדול שעשאו לגבות בו את המכס וכו' לגנוב בו את המכס כשמוציין ברזל או סחורה נותנים מכס לפי חשבון הליטראות, ומן הכלים אין נותנין שעשוין להשתמש, וזה עשה כלי גדול וכבד לא מפני שצריך להשתמש אלא להפטר בו את המכס וסופו לשוברו ומטהרי רבנן כיוון דאין רוצה בקיומו". ונראה קצת מדבריו שהוא מפרש את הברייתא לעניין קבלת טומאה. ולפ"א דברי רבינו הייתי אומר, שכל הברייתא עוסקת כאן בטומאה ישנה, כלומר, אינו חושש שמא נעשה העקל מכלים טמאים. כי חזקת העקל שבא מן החררה ומן העשת ולא משברי כלים. ועיין בספרי האזינו פ"י שם"ו: משל לאדם שהביא שתי ספינות וקשרם בהוגנים ובעשות וכו'. וכן גם בכלים גדולים שנעשו רק לשם הברחה מן המכס, אין לחשוש שמא באו מכלים ישנים, כי נראה שעיקר המכס היה על עשת ועל חררה, אבל על שברי כלים לא היה המכס כ"כ גדול עד כדי כך שיהיה כדאי לו לעשות מהם כלים חדשים. או שאנו מניחים כי בשברי כלים היה כדאי יותר לתקן קצת את הכלים שיהיו נראים כראויים לשימוש מלהתיך הכל מחדש, ולפיכך מטהרים חכמים בעקל וכו', כמו שמטהרים בית הלל במשנתנו בכלים הבאים מסתם מסמרים.

24 מן הקצוצות טמאין... מן הגרודות טמאין. בכ"ו: מן הקציצת... מן הגרודות וכו', ועיין מלא"ש פ"א מ"ג. ולעצם העניין עיין בר"ש הנ"ל. ולפי פשט גירסתנו נראה שהמשנה והתוספתא חולקות בסברות הפוכות.

24/25 אמר ר' אלעזר ברי יוסי לא נחלקו בית שמאי ובית הלל וכו'. וכן בפיה"מ להרי"מ פ"א ס"ג: ולשון התוספתא אמר ר' אלעזר ברי יוסי לא נחלקו בית שמאי ובית הלל וכו'. אבל בר"ש הנ"ל: א"ר אלעזר ברי צדוק לא נחלקו שמאי והלל וכו'.

25/26 שנעשו מהן כלים... שלא ידוע שנעשו מהן כלים וכו'. וכה בר"ש הנ"ל, אבל הנכון ברמב"ם הנ"ל: שנעשו מן הכלים... שידוע שלא נעשו מן הכלים וכו'.

29 של חוצה לארץ טהורין, מפני שבחור' אין חשש של שכחת מי חטאת, והעמידום על דין תורה שנטהרים בשבירה. (מ"ב).

29/30 כלים הטהורין שאנכן באנך הטמא טהורין העושה כלים מן האנך הטמא טמאין, וכן בר"ש פ"א מ"ד: ומצופה אם נעשה הקלוסטר' מברז' טהור וציפוייה ממתכת טמא כמו שמוזהבין כלי כסף לנוי טהורה דבתר עיקרה אוזני' וכי האי גוונא בתוספתא דכלים טהורים שאנכן באנך הטמא טהורין וכו' תניא בתוספתא כלי הטהורים שאנכן באנך הטמא טהורין. העושה כלים מן האנך הטמא טמאין וכו' פי' אנכן באנך כגון כלי כסף המוזהבים. והנה המלונים פירשו אנך-ט' (יותר נכון לדעתיו δυνάμει). אבל לא ידעתי איך יתכן אנך טמא לפי זה, הרי כלי אבן אינם מקבלים טומאה לא מדאורייתא ולא מדרבנן. ובוי"ר בהר"ג-ב' (כג') הנכונה שבי"קוס המכירי עמוס (23): מה הורה אין מעמידה אלא אונכה כך אמ' הב"ה אונככם אני ביסורין בעולם הזה אבל לעתיד לבא לא אוסיף עוד. ומכאן משמע שהאנך היה מעמיד את הורה באופן כזה שבלעדיו לא היה עומד ומתקיים.

ולפיכך נראה ברור ע"פ העניין שהאנך הוא מתכת וגם כאן עוסקים בטומאה ישנה של כלי מתכת. ואולי יש לפנינו המלה היוונית ἀναχώνευσις, ἀναχώνεω, והיינו היתוך מחדש של כלי מתכת והוא ממש העניין שאנו עוסקים בו. וכשהכלי היה משתחק מרוב שימוש היו שופכים עליו ומצפים אותו במתכת חדשה. ולפיכך אומר המדרש הנ"ל: מה הורה אין מעמידה אלא אונכה וכו' כלומר בלי האונך החדש לא היה הורה עומד, וביורה של מתכת עסקינן.

אבל יש לציין כי הגי' בתוספתא לפנינו אינה בטוחה כי ברמב"ם פ"ב מה' כלים ה"ה: כלי מתכות הטהורין שאנכן באנך טמא טמאין. אבל העושה כלים מן האנך הטמא הרי הן טהורין (והראב"ד אינו משיג עליו, ויש יסוד לשוב שגם לפניו היה כן בתוספתא). והפירוש הוא שאנך כלי מתכות טהורים במתכת שבאה מהיתוך כלים טמאים, הרי הכלים טמאים, מפני שעיקר המלאכה היא על ידי האינוך, וכדברי המדרש הנ"ל, וע"ז אומרת התוספתא להלן: הכל הולך אחר עושה מלאכה (ואין זה דומה לא לבדל ברז' טמא בחדש ולא למצופים). אבל אם גרר את האינוך הטמא ועשה מהם כלים חדשים הם טהורים, מפני שבזה לא גזרו, כמו שלא גזרו טומאה בקצוצות לדעת ר"י בן נורי במשנה ג', עיין תי"ט שם.

ובשיטה זו אפשר לפרש גם את גירסתינו, והיינו שהאינוך הטמא מתבטל לגבי הכלי הטהור, אבל אם גרר אותו ועשה ממנו כלים חוזר לטומאתו הישנה.

וגי' חדשה ברא"ש פ"א מ"ד: ומצופה שעשה קלוסטר' מברז' טהור וצפוייה מברז' טמא וכו' דבתר עיקר אוזנין וכה"ג אמרינן בתוס' כלים טמאים שאנכן באנך טהור טמאים.

30/31 קרדום שעשאו מן הטמא ועשהו מן הטהור טהור עשאו מן הטהור ועשאו מן הטמא טמא הכל הולך וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: קרדום שעשאו מן הטמא טמא עשאו מן הטהור טהור עשאו מן הטהור ועשאו מן הטמא טמא הכל הולך וכו'. אבל הנכון הוא בד וכו': שעשאו מן הטמא ועשפו מן הטהור וכו' ועשפו מן הטמא

טמא וכו'. וכן ברמב"ם פ"ב מה' כלים ה"ו (והסדר שם הפוך). ועיין להלן במשנה פ"ג מ"ג ובפיה"ג שם. ועיין בהערת ר"ן אפשטיין בפיה"ג עמ' 30 הערה 14 חומר רב לפירוש המלה "עשף".

31/32 הכל הולך אחר עושה מלאכה. ר"ש ורמב"ם הנ"ל. ר"ש ורא"ש פ"ג רמ"ד. 32 אף על פי שמחכומיתו מן הטמא טהור. בכ"ו: שמחכמתו, ובר"ש הנ"ל (בשו' 29/30): שחסימתו וכו'. וברמב"ם הנ"ל ה"ז: קורדום טהור שחסמו בברזל טמא טהור. וכן מפורש להלן 581²⁵: ובקרום אף על פי שניטלה חסימתו טמאה. אבל בר"ש הנ"ל סמ"ד: וקצת תימה אמאי טהור דהא חסימה עושה עיקר מלאכה וכו'. 32/33 קיתון שעשאו מן הטמא וכו'. ר"ש ורמב"ם הנ"ל ה"ח. יחוסו תו"א כתי"י ערך יהודה בן שמוע. ובמרדכי סוף ע"ז סי' תתנ"ט: ובתוספת' דמס' כלים יש קיתון שעשאו מן הטמא ושוליו מן הטהור טהור עשאו מטהור ושוליו מן הטמא טמא הכל הולך אחר המקבץ מכאן היה דן הר' שמואל מבונבירק לכוסות של עץ וכו'.

34 כוורת שעשאה מן החלמא וכו'. בכ"ו: כוארת שעשאה וכו'. ובפיה"ג עמ' 22: החלמא פ' טיט עבה הוא ששמה חלמא ועושין ממנו הכיורת דתניא כיורת שעשאה מן החלמא ושוליה מן הגללים טהורה. וכן בערוך ערך חלם א'. ועיין מ"ש לעיל 575 שו' 2/3. אבל בר"ש הנ"ל: כירה שעשאה מן החלמא וכו'. וכן ביחוסו תו"א כתי"י הנ"ל: כירה שעשאה מן החלמא, פי' חלמא הוא ביצי היוצר (עיין בערוך הנ"ל) שנעשה מהן כלי חרש (עיין במשנת ב"מ ע"ב ב'). ושוליה מן הגללים טהורה עשאה מן הגללים ושוליה מן החלמא הכל הולך אחר השוללים דברי ר' נתן ר' אומר עד שיהו שוללים מקבלים. ועיין מ"ש להלן על "חלמא".

37/38 מחצה על מחצה ר' אליעזר אומר שורפין עליהן את התרומה ואין חייבין עליהן וכו'. וכ"ה בדור"ש הנ"ל, אבל בכ"ו: ר' אלעזר אומר וכו' ועיין להלן 604²⁷ ומש"ש, 640⁶ ומש"ש.

ובירושלמי נזיר פ"ז ה"ד, נ"ו ע"ד: ר' זריקא בשם רב המנונא תניי תמן פליג על ר' אלעזר (בגליון כ"ט: אילא) כלי שחציו מן האדמה (בכ"ו תלוי בין השורות: החלמה) וחציו מן הגללי' חייבין (בגליון כ"ט: נ"ט אין) עליו על ביאת המקדש מפני שחציו מן האדמה וחציו מן הגללים וכו'. וכל הפיסקא משובשת והנכון הוא בר"ש אהלות פ"א מ"ב: ר' זריקא בשם רב המנונא תניי תמן פליג על ר' אילא כלי שחציו מן החלמה וחציו מן הגללים אין חייבין עליו על ביאת המקדש מפני שחציו מן החלמא וחציו מן הגללים אבל אם היה כולו מן החלמא חייב וכו' חלמא הוא דבר המקבץ טומאה ונעש' אב הטומאה שיהא בר הזאה כדמוכח הכא מדמיחייב עליה אביאת מקדש ובפרק אחד עשר בכלים פירשתי מה הוא חלמה". ונ"ל שצ"ל בירושלמי לפנינו: תניי תמן פליג על [ר' אילעי תני] ר' אלעזר כלי שחציו מן החלמה וכו', כגו' הר"ש הנ"ל, והכוונה לתוספתא שלנו (כגו' כ"ו).

וכן מפורש בתוס' רי"ד נזיר נ"ו ב' (מ"ג ע"ב מן הספר), אלא שהפיסקא שם משובשת מאד, וכ"ה שם: ר' זריקא בשם רב המנונא תנא תמן פליג על ר' אילא ברזל טמא שבדלו עם ברזל טהור פירש בפ' א' (אולי צ"ל: ובתוס' בפ"א) דכלים תנינא להו אם רוב מן הטהור [טהור] מחצה על מחצה טמא ר"ע (צ"ל: ר"א, כפי שיוצא מפירושו להלן) אומר שורפין עליהן את התרומה ואין חייבין עליהן על

טומאת המקדש הא כולו מחלמה חייבין וכו' פי' דוקא אנה (צ"ל: אלה) אמר ר' אלעזר דאין חייבין עליהן על ביאת המקדש כשהיו מחצה על מחצה מברזל טמא ומברזל טהור (כנראה שהיתה לפניו בתוספתא כאן גם פיסקא מן המשנה: ברזל טמא שבלעו וכו', והסופרים השמיטוה, כרגיל בתוספתא, וסבר רבינו שדברי ר' אלעזר הולכים גם על ברזל טמא וכו', אבל לא זכיתי להבין את דבריו, כי הרי במשנתנו אנו עוסקים בטומאה ישנה דרבנן, ומה שייך חיוב על ביאת המקדש? משא"כ בתוספתא כאן שמדברים בכלי שנעשה חציו מגללים וחציו מחלמא ונטמא אח"כ במת, ואין זה עניין לטומאה ישנה. וצ"ע אצ"ל) או מחלמה ומגללין (צ"ל: ומגללין) אבל אם היה כולו מברזל טמא או (כולו מברזל טמא או) כולו מחלמה אפי' על ביאת מקדש חייבין עליו וכו'. ומוזה אנו רואים שהיתה לפניו בירוש' התוספתא שלפנינו כאן, וגרס ר' אלעזר אומר וכו', והיינו ר' אלעזר בן שמוע.

38/39 אמר ר' יוסי בא ר' יוחנן בן גורי אצל ר' חלפתא וכו', וכ"ה בר"ש הנ"ל. אבל הגר"א ז"ל מגיה: אצל אבא חלפתא, ועיין מ"ש בח"ב עמ' 137. וכן בתוספתא מעשר שני פ"א ה"ג, 87¹⁴: א"ר יוסי בא ר' יוחנן בן גורי אצל ר' חלפתא וכו', ובד וכיו שם: אצל חלפתא וכו'. ובירושלמי מגילה פ"ד ה"י, ע"ה ע"ג: ר' פדת הוה אמורא דר' יסא מילין דשמע מן אבוי הוה אמר כך אמר רבי בשם אבא. מילין דלא שמע מן אבוי הוה אמ' כן אמר רבי בשם ר' לעזר. ועיין גם להלן 591³⁶ ומש"ש, ולהלן 644 שו' 16/22 ומש"ש.

אבל בס' הכריתות להר"ש מקינון, לשון למודים ש"ב סי' צ"ג: מצינו אשה נזכרת בברייתא חולקת עם התנאים כדין תנא בתוספתא דמסכת כלים פרק י"א (כ"ה בד"ר, וציין את התוספתא ע"פ מספר הפרק במשנה, כרגיל אצל הראשונים. אבל בד' קרימונא מתוקן כבר: פרק א' בבא מציעא) אמר ר' יוסי בר' חנינא [בא] ר' יוחנן בן גורי אצל ר' חלפתא וכו', וכן גם בשערי ציון לר"י די לאטיש הוצ' בובר עמ' 24: בתוספתא מסכת כלים פרק ראשון (צ"ל י"א, עיין לעיל) אמר ר' יוסי בר' חנינא בא ר' יוחנן בן גורי אצל ר' חלפתא וכו'. ולפי זה ר' יוסי שלפנינו הוא איננו סתם ר' יוסי, אלא ר' יוסי בר' חנינא התנא שנזכר בתוספתא ערכין 550¹. אבל ברור שר"י די לאטיש וס' הכריתות הם רק מקור אחד, עיין מ"ש ע"ז באריכות בתשלום תוספתא עמ' 16.

39 בפיקה של מתכות, וכ"ה בר"ש וס' הכריתות הנ"ל: בפיקה של מתכת. אבל בשערי ציון הנ"ל בטעות: בכירה של מתכת.

40 אלא שעקיבא מטדר. וכ"ה בר"ש הנ"ל, אבל בס' הכריתות הנ"ל: שר' עקיבא מטהר. והנכון לפנינו, עיין מ"ש בח"ב עמ' 137 בשם יחזקיאל תורא כת"י. ובכל אופן ברור שהתוספתא חולקת על המשנה בדין ר' עקיבא.

40/1 קלוסטרא ר' טרפון מטמא וחכמים מטהרין וכו'. וכן בר"ח שבת קכ"ד א': תוספתא דכלים בתחלת בב"מ קלוסטרא ר' טרפון מטמא וחכמים מטהרין ברוריה אומר וכו'. וממנו בערוך ערך קלוסטרא. והיבאו דבריהם בס' יחזקיאל תורא ערך ברוריה הוצ' רנ"ג רבינוביץ י"א ע"א, עיי"ש. וכג"ל שלפנינו כ"ה גם בס' הכריתות ושערי ציון הנ"ל. וכן ברא"ש פ"א סמ"ד: וכן משמע בתוספתא דקתני ר' טרפון מטמא וחכמים מטהרים וברוריא אומרת וכו'. אבל בר"ש הנ"ל בט"ס: קלוסטרא ר' טרפון מטהר וחכמי מטמא.

- 1 שומטה מן הפסח וכו'. צ"ע: מן הפסח וכו'. כמו שהוא בד וראשונים הנ"ל.
- 2 כשנאמרו דברים לפני ר' יהודה וכו'. בד, ר"ה, ערוך, ס' הכריתות (שערי ציון), ר"ש ורא"ש הנ"ל לנכון: ר' יהושע. וכן ביוחסין השלם צ"ב ע"א: בתוספתא דמסכת כלים פ' י"א (עיין מ"ש לעיל, וכנראה גם דבריו לקוחים מס' הכריתות או משערי ציון) וכשנאמרו דברים לפני ר' יהושע אמר יפה אמרה ברוריה.
- 3 2/3 סימפוניא מצופה טהורה עשה בה בית קיבול כנפים וכו'. בכ"ו: בנפים וכו'. וכל הברייתא בר"ש פ"א מ"ו, ועיין במשנה שם.
- 3 ואינו טמא אלא המשמש את הצורך. עיין להלן 580^ז, 580^י, 580^{יג}, 586³⁴ ועוד.
- 3/4 חלול המצופה... את הצורך, צ"תא בכ"ו, אבל ישנו בד ור"ש הנ"ל.
- 5 היתה מציבות של מתכות כלי חיבור למציבות. צ"ע: כלו (הגר"א) חיבור למציבות. ולכאורה משמע שזה הולך על המשנה: אם היתה מצפית שלה של מתכת טמאה. והיינו מצפית, היינו מציבות (מצובית), בחילוף, ב"ב, ב"פ, ועיין הפירוש של מצפית בפיה"מ להר"מ, אבל מתוך התוספתא יוצא שכל הכלי טמא.
- 6 חצוצרות של פרקי וכו'. בד וכ"ו: חצוצרת של פרקים (בד: פרקי) וכו'. ובר"ש פ"א סמ"ז: תניא בתוספתא חצוצרות של פרקים הרי זו טמאה נתפרקה העליון טמא והתחתון טהור. וכן בהשגות הראב"ד ספ"י מה' כלים: וכך היא שנויה אצלנו בשני ספרים חצוצרות של פרקים הרי זו טמאה נתפרקה העליון טמא והתחתון טהור.
- 6/7 מסמר שהוא מוציא בו את הפתילה וכו'. רמב"ם פ"י מה' כלים ה"א.
- 7 ומלקחיים שהוא ממעך בו הפתילה טמאין, בכ"ו: שהוא ממעך טמאה. וברמב"ם הנ"ל ה"י: המלקחיים שממעך בהן את הפתילה מקבלין טומאה.
- 7/8 מסמר שהוא מעלה ומוריד בו קנה לבסים טהור. וכו' בד. ומדברים כאן במסמר שהוא חלק מן המנורה והוא טהור כמו הקנים.
- 8 ורבן שמעון בן גמליאל מטהר. הגר"א ז"ל מגיה לפני כן: טמא, וע"ז חולק רשב"ג. ולולא דבריו הייתי אומר שרשב"ג הולך על המשנה שאומרת: ובשעת חבורן הכל טמא, וע"ז חולק רשב"ג ומטהר. ולעיל בתוספ' שבת 130^{יג}: מלבין של מטה וכו' רבן שמעון בן גמליאל אומר אם היו רפין נוטף ומחזיר, ובבבלי שם מ"ז א': המחזיר קנה מנורה בשבת חייב חטאת וכו' אינהו דאמור כי האי תנא דתניא מלבנות המטה וכו' רשב"ג אומר אם היה רפוי מותר, ומכאן משמע שאם אינו רפוי אינו חייב חטאת לרשב"ג שאם לא כן לא היה מתיר לכתחילה ברפוי. עיין תוספ' שם ד"ה רבן. ולפיכך מטהר רשב"ג גם כאן מפני שחיבור הקנים אינו חיבור גמור.
- 8/9 עשאו בבעץ ובקסטרון חיבור לטומאה וכו'. במקרה זה כולם מודים (עיין לעיל) שהוא חיבור.
- 9 תקעו חיבור לטומאה ואין חיבור להואה. עיין מ"ש לעיל 571^ו.
- 10 הרחוש שנפרק וכו'. לפי העניין נראה שהוא מין תכשים או כלי מלחמה. ועיין לעיל 468^{יב} ובהקבלה בירושלמי שם.
- 11 קטלא שחליות שלה של אילמוג ואוחזות וכו'. בכ"ו: ומוחזות, וכן

בר"ש ספ"א: תניא בתוספתא קטלא שחליות שלה של אילמוג ומאותות באונקליות של מתכת וכו'. והיינו מוחזות, היינו מאוחזות, עיין דק"ס שבת עמ' 33 הערה ח' ומלא"ש שם פ"א מ"א.

13 צינורא של כוס טמאה וכו'. בכ"ו: של נים טמאה וכו', וצ"ל: של נזם טמאה וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל: צינורה של נזם טמאה בפני עצמה. פי' אמתניתין פליג דתני צינורה טהורה. אבל בד כאן: צינורה של כוס טהורה וכו'. 14 כל הפרצופות שמאין ופרצוף הדקה טהור. הגר"א ז"ל פירש שהטמאה היא טומאת ע"ז והגיה: ופרצוף הכרכין טהור, מפני שעשויין לנוי, עיין ע"ז רפ"ג. וברמב"ם פ"ח ה"ט: כל הפרצופות מקבלות טומאה. הרי לך שפירש את התוספתא לעניין קבלת טומאה ממש, ואולי היה פרצוף זה מסוה של ברזל שהיו נותנים על הפנים בשעת מלחמה וטמא משום כלי מלחמה, אבל אם היה דק טהור מפני שאינו מגן. וצ"ע.

14/15 הרי זה טמא טמא מת. ולא מדרס, מפני שאינו עשוי להליכה. (מ"ש).

15 כל החותמות טהורין וכו'. רמב"ם הנ"ל.

16 קמיע של מתכות הרי זה טמא וכו'. ברמב"ם הנ"ל ה"ו: וכן קמיע של

מתכת מתטמא ככל תכשיט אדם.

17 עור שכורך בו את הקמיע וכו'. רמב"ם פ"ז מה' כלים ה"א.

18 פס' ל"ן שהוא כותב וכו'. בד וכ"ו: פוס' ל"ן שהוא כותב וכו'. ואולי צ"ל: סופ' ל"ן (= ספלים עיין לעיל 132¹⁰) שהוא כותב עליו וכו', כי הרי ידוע שהיו כותבים קמיעות והשבעות על גביעים עוד בזמן עתיק מאד. והספ"ל הזה טהור מפני שאיננו עשוי לקבלה וגם איננו תכשיט כקמיע הנישא על הגוף.

אבל יש לציין כי בד חסרה המלה, ביום, ולפי עדות הבחור בתשבי ערך משקט נהגו הסופרים לכתוב את הי"ד בתוך הבי"ת. ובמקרים כאלה אין להבחין בין ב"י ופ", ולפי זה היו הסופרים יכולים לקרא, פוס' במקום ביום, ואין להתפלל אם פתרו אח"כ: פוס' ל"ן (שמתקצר לעתים קרובות: פוס'). ולפי זה היה הגי' הנכונה בד: מטמא ומטהר אפילו עשרה פעמים (פוס' ל"ן) [ביום]. ושהוא (1) כותב עליו את הקמיע טהור וכו' והמלים, ושהוא כותב" הולכים על עור שנזכר למעלה: עור שכורך בו וכו' ושהוא כותב עליו. וכן מפורש ברמב"ם הנ"ל: ועור שכתב עליו את הקמיע טהור. ואם כרת ממנו ועשה חוליא לתכשיט מקבל טומאה.

שם: ספ"ת דימנו ועשה חוליא וכו'. עיין לעיל. וכ"ל להלן 581¹².

18/19 עליה... הרי זה חסר בכ"ו.

19 אפ"ט שיש בו מתכות הרי זה טמא טמא מת. פי' המלונים אין להביא בחשבון, כי מלשון התוספתא משמע שבא למעט טומאת מת, ובע"כ מדברים כאן בדבר שיכול להטמא גם טומאת מדרס. ואולי צ"ל: אפניט (ני נתחבר ל"ט), אבניט, אבנט. ואבנט זה הוא אבנט של קישוט ואינו ראוי למדרס מחמת המתכת שבו, ולפיכך טמא טמא מת כשאר תכשיטים.

(1) לפנינו: שהוא, אבל יתכן שהסופרים משכו ה"ו ל"פוס' - פוסו - פוס' - פוס' ל"ן. והשיבוש בין ביום, וכ"ו, פוס' יצא ע"י שהיו כותבים את הי"ד בתוך הבי"ת, ויצא: פוס' (במקום: ביום), פוס', פוס'.

19/20 כל תכשיט בהמה כגון השירים וכו'. רמב"ם פ"ח מה' כלים ה"ו. ועיין ירושלמי שבת פ"ה ה"א, ז' ע"ב.

21 העושה זגין למכתשת וכו'. תוספ' שבת נ"ט רע"א, בבלי שם נ"ח ב', עיי"ש הגירסא. ועיין מ"ש רי"מ פינס בירושלים של לונץ ח"ב עמ' 160 בפירוש תוספתא זו, ונעלם ממנו שזו היא ברייתא בשבת נ"ח ב' ושעיקר פירושו נמצא ברש"י שם.

23 זוג של דלת שעשאו לבהמה טהור. בשבת נ"ח רע"ב הגי': טמא. (מ"ש).

24 חזקת זגין הנמצאין בכל מקום טהורין כו'. צ"ל: טמאין. כפי שיצא מהמשך התוספתא: חוץ וכו' מפני שרובן של דלתות הן. והרי בוגין של דלתות מטהרת התוספתא (לעיל בשו" 22), וכן הגיה הגר"א, וכן ברמב"ם פ"ח מה' כלים הי"ד, עיי"ש.

25 אמר לאומן עשה לי שני זגין וכו'. כל הברייתא בירושלמי גיטין פ"ג ה"א, מ"ד ע"ד, והגי' הנכונה היא בשרי"ר עמ' 224: דתני א' לאומן עשה לי שני זגין אחד לקרקע ואחד לבהמה עשה לי שני מחצלות אחת לשיבה ואחת לאוהלים עשה לי שני סדינים אחד לשכיבה ואחד לצורות עד שיפרישם בטהרם ר' שמע' מטהר עד שיפרישם בטומאה. ועיין רמב"ם ספ"ח מה' כלים.

28 אבל אומן שהוא עושה ומניח זגין לבהמה לדלתות וכו'. בכ"ז: זגין לבהמה וזגין לדלתות. וכל הברייתא ברמב"ם פ"ח מה' כלים הי"ג, עיי"ש.

פ"ב

31 טבעת שהוא חונר בו את מתניו וכו'. בבלי שבת נ"ב ב'.

33 אמר תלמיד אחד וכו'. בבלי שבת נ"ב ב'.

35/36 עוד אמר תלמיד אחד וכו'. בבלי שם.

37 שהוצא בנקובה חייב ושאין נקובה פטור. עיין מ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 28.

38 שלשלת דוסיקאות הרי זו טהורה. בר"ש פ"ב מ"א: 'תניא בתוספתא שלשלת דיסקאות הרי זו טהורה'. ונראה שלשלת זו אינה מחוברת בקביעות לדיסקיא אלא מקושרת לה כשקושים אותה לדרך, או שמפשילים אותה דרך אזני הדיסקיא (נזכרו בירוש' שבת פ"ז ה"ב, י' ע"ג), ולפיכך טהורה כתשמישי כלים.

38/39 מפני שממתיח בה את אוהליו, וכן בר"ש הנ"ל: ושל משוחות הרי זו טמאה מפני שמו"ח (בד"ח בטעות: שפותח) בה את האוהליו. ועיין במשנה פי"ד מ"ג.

39 ושל קופלאות וכו'. בפ"י רש"י לב"ר ספמ"ח: 'קפלות. פותחות כעין שעושין למרצופין'. ועיין ערה"ש ערך קפ".

עמ' 580

1 מפני מה שלשלת הסימונות טמאה מפני שהיא עשויה לכפיתה. בר"ש הנ"ל יש חסרון: מפני מה שלשלת שהיא עשויה לכפיתה, ובמשנתנו (פ"ב מ"א): שלשלת וכו' העשויה לכפיתה טהורה שלשלת של סימונות וכו'. ובתוספתא אינו מובן מה עניין שלשלת הסימונות לכפיתה. ואולי צ"ל: לכפישוה. עיין ירוש' שביעית פ"ח ה"ג, ל"ח ע"ב: זה שהוא מודר בכפישה וכו', וכן בירוש' יבמות פ"ג

סה"א, י"ג ע"ג: לפי שמדד בכפישה לפיכך מדדו לו חכמים בכפישה (אבל עיין הלשון בבבלי שם ק"ז ב'). ואפשר שהסיטונות שמכרו וקנו כמויות גדולות לא הקפידו כ"כ על המדה ומדדו בכפישה, והיו מטלטלים את הכפישה על ידי השלשלת. ואצלינו נשתבש באשגרה מלשון המשנה הנ"ל.

3 היו שניהן וכו'. בר"ש הנ"ל: היו שנים וכו', ועיין במשנה.

3/4 קנה מאזנים של סריקות יש בו אונקיות ואין בו אונקלאות וכו'. בכ"ו: של סדיקות יש בו אונקיות וכו'. והג"י סדיקות היא ג"י צרפתית, עיין להלן. ובס' הישר לר"ת שבת סי' ר"ב, כ"א ע"ג: כדחני בתוספת' בפי טבעת שהיא חוגר בו מתנה וכו' קנה מאזנים של סדוקית פי' מוכרי מוכין ויש בה [אונקיות ואין בה אונקלאות פי' יש בה] משקולת ואין בה מזלגות יש בו אונקלאות ואין בו אונקיות טמא פי' (=פירשו) אונקלאות טהור וכשמחברן חיבר לסומאה ולזהוזה. ונ"ל (דהמקלאות) [דהאונקלאות] טמאין (ודלא) [מדלא] קאמר הכל טהור. וכן הובאה התוספתא בהשגות הראב"ד ספ"ט מה' כלים, אלא ששיבשו אותה מאד בד"ח ואצתיק אותה מד"ק ואתקנה: ולשון התוספתא קני מאזנים של צדוקות (=סדוקות) אם יש בו אונקיות¹ אין בו אונקלאות [יש בו אונקלאות] ואין בו אונקיות טמא פירוש (צ"ל: פיר' =פירשו) אונקלאותיו טהורי. ולשון המשנה המדיק (צ"ל: המדייק) [קנה מאזנים של צדוקות טמא מפני אונקיות] ושל בעלי בתים אם יש בו אונקלאות טמא. וכך פי' המשנה קנה מאזנים של צדוקות שהן שוקלים משקלים קטנים (מוכרי מיני סידקית?) ויש באותו הקנה חריצים דקים בצד האחד ותול' בו אוקיא אחת של מתכת בחוט אחד ובאותה אוקיא שוקלין כמה אוקיאות לפי הרחקה וכו' אבל של בעלי בתים שהם שוקלים משקלים גדולים אותה האוקיא התלויה בחוט אינה כלום וצריך שיעשה בראשי הקנה כעין אונקלאות שקורין גופונש וכו' וזהו אור המשנה.

5/6 דלוסקים הנעול וכן קלוסטרא הנעולה חיבור לטומאה ואין חבור להזאה. בכ"ו: דלוסקים הנעול וקלוסטרא הנעולה וכו'. וכן בפיה"ג ע"ב 22: כדא' דלוסקים הנעול וקלוסטרא הנעולה. ומשם בערוך ערך קלוסטרא. אבל בד: דלוסקים הנעול וכו' וקלוסטרא הנעולה וכו'. ובד"ח תקנו: וכן קלוסטרא. ונראה קצת לפי העניין שבקלוסטרא כאן הוא הקלוסטר שנוכר בפ"ב מ"א ויגיד עליו רעו, גלוסקמא (דלוסקמא, דלוסקוס), והפ"י הוא שהמנעול חיבור להם לטומאה בשעה שהם נעולים. 6/7 טורטני: שיש בה בית קיבול מעות טמאה. במשנה פ"ז מט"ז: קנה מאזנים והמחוק שיש בהן בית קבול מתכות והאס"ל שיש בו בית קבול מעות וכו' הרי אלו טמאין. וכ"ה להלן 586. ולולא פירוש רבותינו במשנה שם הייתי אומר כי אס"ל שם הוא אס"ל המאזנים, טורטני שלנו. וכן מתרגם בת"י במדבר י"ג-כ"ג: וישאהו במוט—וסובריהי באס"ל, אבל בסוטה ל"ד א': וישאהו במוט בשנים וכו' בשני מוטות אמר ר' יצחק טורטני וטורטני דטורטני. ועיין גם בירושלמי שם פ"ז כ"א ע"ד.

7 הכיפין שלו של מתכת וכו'. הכיפין, כמו הכפין שמניחים עליהן את המשקלות ואת הסחורה. טמאות ואפילו אין בהם בית קיבול.

(1) בד"ז רפ"ד: אם יש בו אונקיות טהור!

- 9/10 פוקטי שיש בה... תמידות שלה וכו'. בכ"ו: המירות שלה וכו', ולא נתבררו לי פירושי המלים: פוקטי, תמידות.
- 13 ומסמר שהוא תולה בו את המשפכים וכו'. בכ"ו: מסמר שהוא וכו'. ומשפכים אלו הם משפכים ששופכים בהם שמן למנורה.
- 14 אקונביאות שבמגדלים וכו'. לא נתברר לי מה זה - אקונביאות.
- 14/15 והסובין והסיטיון וכו'. לפי יסטרוב בערך סובין= והסובין והסיטיון. (הגלגלים והעמודים?).
- 15/16 ובם היתה באה במדה וכו'. בד וכ"ו: לנכון: ואם היתה באה וכו'. ובר"ש פ"ב סמ"ב: תניא בתוספתא אונקלי של שידה טמאה ואם היתה באה במירה טהורה פ"י במדה שמחזקת מ' סאה בלח וכו' והמחומר לטהור טהור. ועיין רמב"ם פ"ט מה' כלים ה"א.
- 16 מפני מה של רובלון וכו'. בד וכ"ו: של רובלון וכו'. ר"ש ורא"ש פ"ב מ"ב.
- 17 כסיטנא של מתכת וכו'. בד וכ"ו: כסיטני של מתכת וכו'. וכתבו כסוי טנא במלה אחת: כסיטני, ועיין להלן.
- 18 ושל עץ טהור. כלומר, אפילו לר"ג. וכן בראב"ד עדיות פ"ג מ"ט: ומפ' בתוספתא שם היה הכסוי של עץ טהור אפי' לר"ג. ועיין גם בתוספ' משאנזא שם שהזכירו את התוספתא.
- 18/19 היה משוקע עד חציו וכו'. ראב"ד ותוס' שאנזא הנ"ל, ר"ש להלן ספט"ז.
- 19 מפני שהוא ככסי קמיא וכו'. בכ"ו: ככסי קביא. ובד: ככסיקביא (במלה אחת, עיין מ"ש לעיל שו' 17). וכן בר"ש הנ"ל: מפני שהוא ככסוי קביא וכו'. וכ"ה להלן 583: כיסוי קביא ומיחם כסוי טני וכו' טמאין. אבל בראב"ד הנ"ל: מפני שהוא ככסוי קופסא פחו' מכן טהור שהוא ככסוי קמטרא ותנן בכלים פ"ו (מ"ז) כסוי קופסא טמא כסוי קמטרא טהור. ובתוס' שאנזא שם: מפני שהוא כסוי קופסא פחות מכאן טהור קומטא טהור. ויש להשלים שם את החסרון ע"פ הראב"ד הנ"ל.
- 20 מפני מה דלת שבמגדל של רופאים וכו'. פיה"מ להר"מ פ"ב מ"ג. ראב"ד ותוס' שאנזא הנ"ל, רמב"ם פ"י מה' כלים ה"ח.
- 22 ואלו הן גולמי כלי מתכות שהן טהורין וכו'. פיה"מ להר"מ פ"א רמ"ג, ראב"ד עדיות פ"ג מ"ט, רע"ב כאן פ"א מ"ג, ועיין חולין כ"ה ב'.
- 24 מחוסרין כסויין. בכ"ו וד לנכון: מחוסרין כסויין טמאין. וכן בראב"ד הנ"ל: מחוסר כסוי טמא.
- שם: ואלו הן היתוכין אלו שהחנווני מנער וכו'. בכ"ו: ואלו הן היתוכין (וכ"ה גם בד) אלו שחנווני מנער וכו'. פיה"ג עמ' 25, שם עמ' 71, ערוך ערך יתיכין, פיה"מ להר"מ פ"ב מ"ג, ר"ש, רא"ש ורע"ב שם. השגות הראב"ד פ"י מה' כלים הנ"ל. ואשר לפירוש המלה יתיכין פירש בפיה"מ להר"מ שם: ברנלים אשר יאחזו בהן הקדרות כשהן חמות (כלומר, כדי לנערן). וביד החזקה פ"י ה"ט: טסין של מתכת שמנערין בהן את הקדרה. ועיין להלן.
- 24/25 אלו הן הפרכין אלו הקבועין בקירות. בד: הקבועין בקירום. ובפיה"ג עמ' 26: ואילו הן הפרכין הקבועים בכירים איכ' דאמ' בקיריים. ועיין בערוך ערך פרכין ובשנו"ס אצל קהוט שם. וכן בר"ש פ"ב מ"ג: בתוספתא קתני אילו הן הפרכים הקבועים בקירים. ובתיו"ט שם סמ"ג מביא בשם מהר"מ: שהם

קבועים בקיר והכי תניא בתוספתא. והגירסא: כירים היתה לפני הר"מ שכן הוא בפיה"מ הנ"ל: והפרכים הקבועים בכירים (וביד החזקה הנ"ל: והקבועין בכירה טהורין). ופירש למעלה שם: והפרכין ברזלים קבועים במוקד לשמור אותו וכו'. וכן ברא"ש שם: הפרכין הם ברזלים קבועים (בבית) [בכירה] לשמרה מלהשרף בזמן מועט ותניא בתוספתא וכו' אלו הפרכין הקבועים בכירי'.

והנה גי' זו, בכירים" נשתנתה גם ל"בנירים", שכן כותב הראב"ד בהשגות הנ"ל: "תוספתא אלו הם היתנים" (צ"ל: היתכים) אלו שחגוני מנער בהן את הקדרה אלו הן פרכים הקבועים בקירוס פי' בעל הערוך מלקחים שתופס בהם את הקדרה ומנערה לתוך הקערות (ע"כ הוא פירוש הערוך. עיין ערוך ערך יתיכין. ומכאן ואילך הוא באור הראב"ד). פרכים אותן מלקחים שתופסין בהן אורגי היריעות מעו וד' (בד"ח השמיטו מלה זו, ואולי צ"ל: מעוזלי, מעוזלי) הקנים או השתי והוא מורדור בלעז ואם עומדים קבועים לנירים (כ"ה בד"ק. ובד"ח שבשו: לכירים) ולקירוס וכו' מלשון מפרך כך נראה ל"י. והנה ברור שהראב"ד ראה את שתי הגירסאות: בנירין (בכירין). בקירוס. ולפיכך פירש שזהו קירוס של טויה, כמו במשנת שבת פי"ג מ"ב: בנירין בקירוס, וכן במשנת כלים פכ"א מ"א: בנירין ובקירוס, ועוד.

והארכתי בזה מפני שראיתי לרי"ן אפשטיין בהערותיו לפיה"ג עמ' 26 הערה 1 שכתב: "הראב"ד בהשגות וכו' ופי' בשם הערוך: מלקחים שתופסים בהם אורגי היריעות הקנים או השתי והם עומדים קבועים לכירים ולקירוס". והנה ראינו שמעולם לא פירש כן הראב"ד בשם הערוך, וגם הגי' "לכירים" שהעתיק הרינ"א מד"ח אינה נכונה.

25 גולת חנווני שכולה מסמרים וכו'. ר"ש פי"ב סמ"ג.

26/27 טהורה רבן שמעון... טהורה. כ"ו חסר בד, ובר"ש הנ"ל ישנה המלה "טהורה" והשאר חסר גם שם.

28 ר' שמעון בן יהודה אומר משום ר' שמעון וכו'. השגות הראב"ד פי' מה' כלים ה"ג (ושם בט"ס: ר' ישמעאל בן יהודה וכו'). ר"ש ורא"ש פי"ב מ"ד.

30 על תלוי מגרדות של אולירין וכו'. בכי"ו: של אולירין. ובר"ש פי"ב מ"ו: תניא בתוספתא אמר ר' נתן לא נחלקו ר"ג וחכמים על מגרדות של אולירין וכו'.

31/32 על הפות של מתכות... העשויה ככיפה. בד: על ספות של מתכות...

העשויה כמפה. ובר"ש הנ"ל: על חבית של מתכת של בעלי בתים העשויה ככיפה וכו'. וגי' כיו נראית עיקרית ומקורית, אע"פ שעניינה לא נתברר בוודאות.

33 לא נחלקו רבן גמליאל וחכמים על טבלה וכו'. בר"ש הנ"ל: לא נחלקו ר' אליעזר וחכמים על הטבלא וכו'.

33/34 ואחר מדרם גדול כשנים בחברו וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל: וכן במאירי

עדות פ"ג מ"ד עמ' 197: ופירשוה בתוספתא שהחלק הגדול כשנים בחברו הכל מודים שהגדול טמא והקטן טהור.

34/35 שאין אחד מהן גדול כשנים בחברו שהשנים שוין וכו'. בר"ש הנ"ל: שאין אחד

מהם גדול כשנים בחבירו ששניהם שוין וכו'. וצ"ל: [או] ששניהם שוין וכו'.

35/36 מסמר שעקמו לו להיות פותח ונועל וכו'. בר"ש פי"ב מ"ה: תניא

בתוספתא מסמר שעקמו להיות פותח ונועל כן] טמא וכו'. ובראב"ד עדות פ"ג מ"ח:

דתניא בתוס' מסמר שהתקינו (כלשון המשנה כאן) להיות פותח ונועץ בו טמא התקינו לשמירה וכו'.

36 התקינו למנעל או למחרים טהור. בד: התקינו למנעול או למחרים טהור. ובר"ש הנ"ל: התקינו למנעל או למדרס טהור. וגו' שלנו נראית יותר מקורית. ואולי היה כתוב: למנעול או למחר' (=למחרישה) והשלימו: למחרים. והוא טהור מפני שאיננו כלי בפני עצמו. אבל אם נתנו בחרמש הרי הוא כלי. ואולי צ"ל: או למת'רס (קרוב לגי' הר"ש) ופירושו נגר בערבית, וכן מתרגם בפיה"ג עמ' 20: הנגר וכו' ומת'רס בטיית. והתוספתא מבדילה בין עקמו' ובין התקינו למנעל ולמת'רס. 37 שלא ישמט המשיט. כ"ה בד, אבל בכי"ו: המשוט, ובר"ש הנ"ל: המסיט.

ועיין במלנו של בן יהודה ערך מסיט.

37/38 נתנו בריחיים של יד וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"י מה' כלים ה"א.

38 צנורות התופסות את הרחיים מלמעלה וכו'. ר"ש הנ"ל, ראב"ד עדיות פ"ג

מ"ה, רמב"ם פ"י מה' כלים ה"י.

39 הסדור והסדן של מתכת טמאין. נ"ל שהרמב"ם בפ"ט מה' כלים ה"ז גרס

כאן: הכדור והסדן וכו'.

עמ' 581

1 שנשתברו אף על פי שמחזירין וכו'. רמב"ם פ"ט מה' כלים ה"ט.

2 ואלו הן גולמי כלי עץ וכו'. פיה"מ להר"ם ספי"ב בשם התוספתא. חולין כ"ה א'.

3 ליטל בטינים. בפיה"מ הנ"ל: להטיח בטונס וכו' וביאורו להחליקו במחלקת

והיא הברזל אשר יחליקו בו העץ ושמו טונס. ועיין פירש"י בחולין שם.

5 כלי עץ אין מקבלין טומאה עד שתיגמר מלאכתה. הולך בשיטת אביו

שמשוה פשוטים לגולמים. (סד"ט). ועיין בקטעים מסה"מ לרב חפץ בצופה האנגלי

ח"ה עמ' 427.

שם: משיקשה בה. בכי"ו וד' לנכון: משיקשר בה.

6 חוץ משל פרשע מפני שהם מחוסרים וכו'. בר"ש ספי"ב: תניא בתוספתא

כל גלומי כלי עץ טמאים חוץ משל פרשע וכו'. וברע"ב שם: חוץ משל פרשע,

ועיין במל"א שם. וגם במשנתנו הגי': פירשע בכי"מ, פרמה, קויפמן, לו. (שם:

פרשע). פיה"ג סוף עמ' 27 וערוך.

6/7 שהם מחוסרים שליקה. עיין ר"ש הנ"ל, רא"ש שם, ועיין מ"ש להלן.

7/8 מפני שהן מחוסרים שליקה וממירים את מה שבהן, ר"ש הנ"ל. ובראב"ד

פ"ה מה' כלים ה"א: זאת הקורבה (של כלי אשכרוע וכלי עצם) לא ידעתי מאין באה

לו שהרי פרשו בו טעם מפני שמחוסרין שליקה וממירים את מה שבהם פי' עושין

מה שבהם מר וכו'. ואולי נשמטו לפני רבינו המלים: ר' יהודה אומר... שליקה,

ויצא שטעם התוספתא הולך על פירשע (אשכרוע).

פ"ג

9 הכידון והגיגין והפגש וכו'. בד וכי"ו: והניגון והפגש, וברור שהניגון

הוא "הניקון" שנשנה יחד עם הכידון במשנה פי"א מ"ה. ולא עוד אלא שבפיה"ג כת"י

א"ק (לפי הוס' ותיקונים שם סוף עמ' 164) גם במשנה: והניקין והניגין. ובד"ח כאן שיבשו: והגונין והפגיון. והנה הגי' הגונין היא המצאת המדפיסים האחרונים, אבל הפגיון היא גירסת הגר"א. אולם הפגש הוא גם בד וגם בכ"ו, וברור שפגש זה נזכר גם במשנה ספ"ז: בית החצים בית הפגושות (וכנראה שאין בין פגושות ופגושות רק שינוי בביטוי ובכתיב), והכוונה לפגש שלנו. וכן באבות דר"ג נ"ב פ"ז עמ' 20: עשאן שתי פגשות היו מזרקין בהן לחומה עד שנפרצה וכו'.

ונ"ל שהגהת הגר"א נובעת מהרמב"ם פ"א מה' כלים ה"י שהעתיק את הסיפא של הברייתא שלנו והשמיט את הרישא. ולפ"ז יש יסוד גמור להניח שהרמב"ם גרס בתוספתא: פגיון במקום פגש ונמצא שהתוספתא חולקת על משנתנו ששנתה (פ"ג מ"א) שהפגיון שנחלק מקבל טומאה, ולפיכך השמיטה ופסק כמשנתנו. אבל לפי הגירסא שלנו בתוספתא אין התוספתא חולקת על המשנה אלא מוסיפה עליה, ואין להבין למה הביא הר"מ את הסיפא והשמיט את הרישא. והשערה זאת נ"ל קרובה מאד ביסוד הגהת הגר"א.

שם: והמנפש. בכ"ו: והמנפיש. וצ"ל: והמגפיש, כמו בד, ועיין פ"א מ"ח. 9/10 שריון שנחלקו לארכו טהור וכו'. בד וכ"ו: שריון שנחלק וכו', והעתיקה הרמב"ם פ"א מה' כלים ה"ג.

11/12 רחבו מלמעלה טמא רחבו מלמטה טהור וכו'. ברמב"ם ה"ל גרס: רובו מלמעלה טמא רובו מלמטה וכו'. (סד"ט).

12 שפת הימנו ועשה חוליא וכו'. בכ"ו: ספת הימנו וכו', וברמב"ם ה"ל: קצץ ממנו ועשה חוליא וכו'. ועיין לעיל 579¹⁸ ומשיש.

12/13 מספרת של פרקים הרי זו טמאה נתפרקה וכו'. כל הברייתא בס' הישר לר"ת שבת סוף סי' ר"ב, כ"א ע"ג. ועיין תוס' שבת נ"ח ב' ד"ה מתיב, ד"ה וכו' וד"ה אלא, ועיין רמב"ן, רשב"א ומיוחס להריטב"א שבת נ"ח ב'.

16 מכתב שנמל הכותב וכו'. בכ"ו וד: שניטל הכותב וכו'. וכל הברייתות עד שו' 22 בר"ש פ"ג מ"ב.

17 ונשתתירו בכותב ובמוחק לקשרי אצבעותיו מניע מלא פס וכו'. בכ"ו: ונשתתיר בכותב מגיע לקשרי אצבעותיו ובמוחק מלא פס וכו'. וכ"ה (בערך) בר"ש ה"ל. וברמב"ם פ"א מה' כלים ה"כ: אם נשאר מאורכו כדי שיגיע לקשרי אצבעותיו טמא שהרי איפשר שיאחו בו ויכתוב בו ניטל הכותב ונשאר המוחק אם נשאר מאורכו מלא פס ידו טמא שהרי איפשר לו למחוק בו נשאר פחות מזה טהור וכו'. ועיין ירוש' שבת פ"ח ה"ה, י"א ע"ב ובק"ע שם, ופירושו הוא הנכון. 18 מבחול שניטל הזכר שלו וכו'. כל הברייתא בפיה"ג פ"ל מ"ד עמ' 79 ומשם בערוך ערך סרח. ועיין ר"ש ה"ל.

20 שהוא סורח את העין. בר"ש ה"ל בט"ס: שהוא מורח את העין. אבל הנכון כלפנינו, וכ"ה בפיה"ג וערוך ה"ל, והם מבארים על ידה גם את המשנה שם: סורחת את היר, עיי"ש. וכן האפונים החיים שמסריחים את הפה (ירוש' פ"א ה"ה, כ' סע"ד, עירובין פ"ג ה"א, כ' ע"ד) פירושו שסורחים את הפה ופוצעים אותו. ועיין מ"ש ר"ן אפשטיין בתרביץ ש"ח ס"א עמ' 120.

שם: וילמסטרון שניטלה וכו'. בכ"ו: וילמסטרון וכו', ובר"ש ה"ל: זומא ליסטרון שניטל וכו'. ועיין במשנה פ"ג מ"ב ובפיה"ג עמ' 29 הערה 14.

- 22 מרדה ניטל... הצינורות ניטלה הצינורת וכו'. בכ"ו: מרדה שניטל... הצינורה ניטלה הצינורה וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: מרדה שניטל הרודה טמא מפני צינורא ניטלה צינורא טמא מפני מרדה (צ"ל: הרודה, כלפנינו וד) וכו', פי' מרדה כל' שרודין בו הפת מן התנור ויש בו צינורא שמשמש עוד תשמיש אחר.
- 23 נחלק לשנים ונשתיירו בחרחור וכו'. בכ"ו וד: ונשתייר בחרחור וכו', ובשניהם יש חסרון גדול ע"י הדומות, ואני משלימו במרובעים ע"פ הר"ש הנ"ל והר"ש ורא"ש מ"ג וכצ"ל: נחלק לשנים [אם משמש מעין מלאכתן ראשנה טמא ואם לאו טהור. מרדע שניטל חרחור טמא מפני הדרבן ניטל הדרבן טמא מפני החרחור נחלק לשנים] ונשתייר בחרחור וכו'.
- 23/24 בחרחור עד שבעה טפחים וברובה עד ארבעה טפחים טמא וכו'. בד וכ"ו: וברובן עד ארבעה טפחים וכו', וצ"ל: וברובן עד ארבעה וכו', וכ"ה בר"ש הנ"ל. ולהלן בר"ש שם: שניטל רובו (כלומר, החרחור) היינו שלא יסאר י' טפחים כדקתני בתוספתא. וכנראה שצ"ל: י' טפחים. ועיין להלן במשנה פכ"ה מ"ב, פכ"ט מ"ז ומ"ח.
- 24 ואם מתחלה עשאו לכן וכו'. מפתח לר"ג שבת נ"ב ב', ל"ה סע"א. וכ"ה גם להלן 590¹².
- 25 ובקידום אף על פי שניטלה חסימתו טמא. בד: מחסימותו, ובכ"ו: מחסימתו. וכן בר"ש פי"ג סמ"ג: תניא בתוספתא ובקידום אע"פ שניטל מחסימותו טמא. וכן בסמ"ד: והא דתנן הכא ניטל חיסומן טהורין צריך לחלק בינה לקידום דתניא בתוספתא ובקידום אע"פ שניטלה מחסומה טמאה. ועיין מ"ש לעיל 578³².
- 26 אמר ר' נתן בר יוסף וכו'. נזכר בתוספתא רק בשם אביו, אלא שלפעמים נקרא גם ר' יונתן בר יוסף, והוא הוא.
- 27 האיזמל של דיקני וכו'. בכ"ו לנכון: האיזמל של דיקני (עיין בפיה"ג עמ' 31 ובהערה 17 שם) וכו'. ובבבלי שבת מ"ח ב', ג"ח ב': ואיזמל של רהיטני. ובתוספ' שם ד"ה וכו': שתי ברייתות הן במסכת כלים. וברמב"ם פי"א מה' כלים ה"ו: והרונקי בפני עצמה אינה מקבלת טומאה (כמשנתינו) וכו'. ובראב"ד שם: פי' בערוך ברזל של רהיטני (עיין בערוך ערך איזמל) וכו' ועוד מצאתי בתוספתא כלים פרק הנידון (צ"ל: הכידון) האיזמל של רונקי טמא בפני עצמו למדנו שהרונקי האמור במשנה שהוא טהור על העץ נאמר ולא על הברזל וכו'. ובר"ש פי"ג מ"ד: הרונקי בפני עצמה טהור פירש בערוך וכו' ונראה לפרש דבפני עצמה טהורה היינו העץ בפני עצמה אבל הברזל בפני עצמו טמא דתניא בתוספתא האיזמל של רונקי טמא בפני עצמו וכשהוא מחברו חיבור לטומאה ואין חיבור להזאה וכו'. וכ"ה בערך גם ברא"ש שם.
- 28 מחט של מוכסין וכו'. לא נתברר לי מה טיבה. ואולי צ"ל: של כובסין. אבל קשה להגיה נגד ד וכ"ו.
- 28/29 מפני חודה ניטלה חודה טמא וכו'. בכ"ו: מפני חררה ניטלה חררה טמאה וכו'. ועיין פיה"ג עמ' 31 הערה 19, וספרי זוטא בקטע מן הגניזה תרביץ ש"א ס"א עמ' 14 ובהערה 1 שם.
- 30 הסייף והסכין שהעלו חלודה וכו'. רמב"ם פי"א מה' כלים ה"ו, ועיין תוס' ב"מ פ"ד א' ד"ה הסכין שהביאו את התוספתא וכתבו: ונראה דשפן קאי אסייף

והשחיון קאי אסכין, אע"ג דקתני לשון רבים, והוי השתא התוספתא כמו המשנה.
31 שפופרת של זהבין ושל זוגין ושל נפחים וכו'. ברמב"ם פ"א מה' כלים ה"א:

שפופרת של זהבים ושל זוגין ושל נפחים וכו'.

33 כלבה של ספרין ושל רופאין וכו'. בכ"ו: כלבא של ספרין וכו'. וברמב"ם
הנ"ל ה"ב: כלביא של ספרים וכו'. ובוודאי היה כתוב: כלב, ופתרוה הסופרים כל
אחד ע"פ דרכו, ובאמת צריך היה לפתור: כלבוס, עיין סוטה י"ט ב': ר' יהודה אומר
כלבוס של ברזל וכו', ובתוספתא שם 294²⁰: ר' יהודה אומר בצבת של ברזל וכו'.
ועיין מלונים.

36 אנגיסטור טמא וכו'. בד וכ"ו: אנגיסטור טמא וכו'. ובבאור הגר"א
בד"ח: אנגיסטרי הוא כלי שמוציאין ממנו יין מן החביות וכו'. וברור לי שמעולם
לא יצאו דברים אלו מפי הגר"א, ופירוש זה הוא לא לאנגיסטור אלא לדיופי, וכ"ה
בטהרת הקודש י' ע"ג, עיי"ש היטב ותראה שהרחיבו את פירוש שם וחילקוהו לשנים,
אחד לאנגיסטור ואחד לדיופי. אבל אנגיסטור, נגוסטרי, רגיל בתלמוד, עיין מו"ק
י"ח א', נדה י"ז א' ומפרשים שם.

38 המטריד שנפרד וכו'. בד: המטריד שנפרץ וכו'. ובבאור המיוחס להגר"א:
צ"ל המגל שנפרץ, פי' שנפרצו פגימותיו. ולפי באור זה יותר נוח להגיה:
המגוליד = המגלד וכו', עיין פ"ג מ"א. ואולי, מטריד"ה הוא, מטריד"א (ברש"י ב"ר
פרש"י פ"ג: מטרידא) שבת"י וישלח ל"ו ל"ט — חנית קצרה, עיין יסטרוב ערך מטריד.
38/39 אפילו פותחת טהורין וכו'. צ"ל: אפי' פותחת וכו'. ובברייתא בשבת
פ"א א': חפי פותחת טהורין וכו', עיי"ש. ובתוספ' שם ד"ה חפי, וכן ברמב"ן שם
ציינו שזו היא הברייתא שלנו בתוספתא, ועיין ר"ח שם ואוה"ג, הפירושים, עמ' 40.
ואשר לכתוב, אפי"ן יש לציין את פיה"ג (לפי הוספות ותיקונים עמ' 166): לעשות אף
(ותוקן: חף). ובכת"י א"פ שם: אפופתחת, וצ"ל אפי' פותחת, ממש כמו בתוספתא לפנינו.

עמ' 582

1 ר' נחמיה מטהר. תוספות שבת נ"ט ב' ד"ה ר"ג, רמב"ן, רשב"א ומיוחס
להריטב"א שם.

2 בעול ובסממנין הולכין אחר הרוב הסמננין. בכ"ו: בעול ובסמננין הולכין
אחר הרוב הסמננין. וכנראה שצ"ל: בעול [אחר הסמננין] ובסמננין הולכין אחר הרוב.
ועיין בשבת הנ"ל, ובירושלמי שם פ"ו ה"ג ח' ע"ב. ועיין קרויס LW ערך סמלון.
2/3 בסולם ובקולב אחר השלובים בערשה וכו'. בכ"ו: אחר השולבים.
ובפי' הראב"ד לתו"כ שמיני פרש' ו' ה"ד, נ"ב סע"ג: דקולב כעין סולם הוא דתניא
בתוספתא כלים פרק ג' בסולם וקולב אחר השלבים (כעדשה) [בעדשה] אחר המסמר
ר' שמעון בן אלעזר אומר בשם ר' יוסי בסולם אחר העומדים בקולב אחר השלבים.
והשלבים דקתני הכא הוא המסמרים דמפרש במס' שבת (הנ"ל), לפי שיש לקולב שתי
זרועות עומדים כמו הסולם, ומזרוע לזרוע הולכים השלבים וכשהם ממתכת נקראו
מסמרים והוא טמא, אבל של עץ הם נקראים שלבים והוא טהור. לפי שאין לו בית קבול.
4 השרתוע והדוקרן והמעדר וכו'. בפיה"ג עמ' 33 (לפ"ג מ"ז): המעבר
א"י דא' המעדר, ועיין בהערה 9 שם. וכן גם במשנה כת"י פרמה: והמעדר.
ועיין ע"ל שרתוע בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 98.

- 5 של כובשין שניטלה אחת משניהן ועשה וכו'. בכ"ו: של כובסין (וכ"ה בד) שניטלה אחת משניהם ועשאה וכו'.
- 7 ר' שמעון מטמא. עיין יבמות מ"ג א'.
- 8/9 האמום והחפוי... שנים. בד: האמו' והחפוי... שיני' (וגם בכ"ו: שינים).
- 10 ויוצאין בה בשבת. כרבי במשנת שבת פ"ו סמ"ה.

פ"ד

- 1 כלי מתכות הבאות במדה וכו'. רמב"ם פ"א מה' כלים ה"ט.
- 12 כגון השולחן וכו'. הגר"א משלים: [פשוטי כלי מתכות] כגון השולחן וכו'.
- 12/13 כלל אמרו כלי מתכות המחוסר המפה טמא וכו'. בד וכ"ו: המחוסר השפה טמא וכו'. והיא השפה היא השיפה היא שיפה. ובר"ש פ"ד מ"א: 'תניא בתוספתא כלל אמרו בכלי מתכות המחוסר חטיפא (כגירסתו במשנה) טמא ומחוסר לטישה טמא' וכו'. כל הברייתא עד שו' 19. ולעיל בסמוך שם: ובתוספ' נמי קתני מחוסר לטישה טמא ותרי תנאי אליבא דר' עקיבא.
- 13/14 וחכמים אומרים כלי מתכות שנתרועעו וכו'. מלשון זו משמע שהחכמים חולקים על ר"ע, וא"כ גם ר"ע מדבר בכלים שנשברו, ומוכח כפירוש הגר"א בדברי ר"ע במשנתנו (עיין אליהו רבה פ"ד סמ"א). ובר"ש ורא"ש שם הוכיחו מהמשך דברי התוספתא כאן שגם המשנה (ברישא שם) מדברת בכלים שנתרועעו ולא בכלים שניקבו. וברא"ש שם: כדמוכח בתוספתא דב"ק וקומקום וכו'. וצ"ל: בתוספתא דבוקמקום וכו'.
- 15 דלי כדי למלאות בו לשתות וכו'. בר"ש הנ"ל: דלי כדי למלאות בו מים לשתות וכו'.
- 16 ספסל כדי להדיח בו וכו'. בכ"ו לנכון: הספל כדי להדיח וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל.
- 17 הלבם וכו'. וכ"ה הגירסא גם במשנה פ"ד מ"א לפי כמה עדיות, עיין פיה"ג עמ' 34 ובהערה 2 שם. ועליו יש להוסיף שכן הוא גם בכ"י פרמה. ובכ"י קויפמן וכ"י: הלב"ס, וכ"ה גם בפיה"ג כת"י א"פ, עיין פיה"ג הנ"ל הערה 5, ולפ"ז ברור שגם 'לפס' שבהוצאות הוא 'לב"ס', והי"ד נכתבה בתוך הבי"ת ויצא: לפס, עיין מ"ש לעיל 579¹⁸ בשם התשבי. וכן עיקר לב"ס-λέβης, עיין עה"ש ערך לבס, ונכון. 18/19 נר שיערו... בפרומות. כ"ז ליתא בכ"ו: ובר"ש הנ"ל: נוד שיעורו במשקין ר' אליעזר אומר בפרומות. ועיין מ"ש לעיל (לעניין נר של חרס) 571 שו' 14/15.
- 19/20 מקל שעשה בראשו מסמר להיות תופס בו ממקום הדייש וכו'. וכן בר"ש פ"ד מ"ב: תניא בתוספתא מקל שעשה בראשו מסמר להיות תופס בו במקו' הדייש טהור ואם בשב"י שלא תהא הארץ אוכלתו טמא וכו'. וברמב"ם פ"ד מה' כלים ה"ח: מקל שעשה בראשו מסמר כמין רימון כדי שיהיה אוחו בו אינו מקבל טומאה עשאו שלא תהיה הארץ אוכלת את העץ מקבלת טומאה. ונראה שהפירוש הוא שהיה אוחו ותופס בו כשהיה הולך במקום הדייש, במקום שדשו בו רבים, ונמצא שהמסמר אינו עושה את עיקר המלאכה, ואינו אלא משמש את העץ, אבל אם הוא שומר ומעמיד את העץ ומקיים אותו מקבל טומאה, עיין במהרי"ק שהביא בכ"מ לרמב"ם הנ"ל. וכן צריך לפרש גם להלן 584¹⁶, עיין מ"ש.
- 21 דוד אחד טמא ושני דודין וכו'. וכ"ה בד, אבל בר"ש הנ"ל: דוד אחד טמא

שני דורי' טהור וכו'. ופירש הגר"א שראב"צ חולק על ר"ש במשנתנו וסובר שאם ריבה בשורות טהור.

22/23 מסרק שיש בו דרבן הרי זה טמא טמא מת. וכ"ה בד וכ"ו אלא שבשניהם דורבן במקום: דרבן. ומהלשון: טמא טמא מת, משמע שיש כאן מקום לטומאת מדרס. וזה לא יתכן לא במסרק ולא בדורבן. ואולי צ"ל: מסרק. וא"ו הן הרצועות המקשרות את האוכף לחמור או לסוס. עיין שבת נ"ג א' ובהקבלות. ואם היה דרבן במסרק זה הרי הוא טמא טמא מת. מפני שהוא מטמא רק מחמת הדרבן, ובדורבן אומרים קום ונעשה מלאכתנו.

23 שהוא מוציא בו את המספרים וכו'. הגר"א מגיה: את המספרים.

24 מיניקות שעשאה לתחת הדלת וכו'. ר"ש פ"ד מ"ב.

24/25 היתה טמאה ועשאה לתחת הדלת וכו'. פיה"מ להר"מ פ"ד סמ"ב, השגות

הראב"ד ספ"א מה' כלים ור"ש הנ"ל.

26/27 ובית הלל אומ'... משיחבל ויחבר. כ"ז ליתא בכ"ו. אבל ישנו גם בד

ור"ש הנ"ל, ובכ"ו נשמט בטעות ע"י הדומות.

28 כל כלי השחת טמאין וכו'. בד וכ"ו: הסתת. ובפיה"ג ע"ב 61: כדחניא

כל כלי הסתת טמא והערעין עמהם. ועיין בערוך ערך ער ה' ור"ש להלן פכ"א מ"ב.

30 אפרומביא טהורה וכו'. כלומר, אפרומביא מצופה טהורה. ועיין במשנה פ"א מ"ה.

31 שלשה דברים טמאין בסוס השילין והפגר והכולונים וכו'. בכ"ו: טמאין

בשוק השילין והפגר והכלונים הכליגס של סוס וכו'. והמפרשים מגיחים: השיריין במקום: השילין, ועיין יסטרוב ערך פגר. וספק גדול מאד בעיני אם מדברים ברישא בסוס ותשמישיו.

32 תפורות חיבור וקשורות אינן חיבור. עיין להלן 588¹², 595³⁹, ועיין במשנה

מקואות פ"י מ"ה.

33 אנדרטין וחליות של מצודה וכל היוצא משום מטבע וכו'. הגר"א מגיה:

וחליות של צורה וכל שאין יוצא (עיין פ"ב מ"ז) משום מטבע וכו'. ולפי מסורת אחרת הוא מגיה: וחליות של מנורה וכו'.

34 אנדרטין שעשאה בתוך הבית אם לחור טמא. בכ"ו: אנדרטין שעשאן

וכו'. ובד: אנדרטין שעשאה וכו'. ובמיוחסות להגר"א בד' ראם בארו שעשאן לחור, לסתום את החור, וצ"ע.

35/36 שלשלת נר חבור על המסרק אין שם מסרק חיבור על הטבעת.

לכאורה נראה שמדברים כאן במסרק שהתקינו לנר (עיין במשנה ספ"ג). ואולי מדברים במסרק של אורגים, עיין הירשברג הארג ותעשיית הארג ע"ב קפ"א הערה 1.

37 ושל עולי בבל עשרה מפחים וכו'. עולי בבל' כאן אין פירושו כמו עולי

בבל' במשנה, אלא עולי בבל הם העולים בזמנם שהביאו אתם את הדליים שלקחו לצורך הדרך. וכל הברייתא בר"ש פ"ד סמ"ג. ועיין קדמוניות של קרויס כ"ב ח"א

ע"ב 108 שפירש שהדלי הוא של באר של עולי רגלים, עיי"ש.

38 מנירה שעשה שניה לחור הדלת וכו'. ר"ש הנ"ל, רא"ש שם, רמב"ם ספ"י

מה' כלים. ובפיה"מ שלו פ"ד מ"ג פירש את המשנה בדרך אחרת.

38/39 אף על פי שמשתמש בה טהורה... במסמר. עיין הרשימה לעיל 575.

עמ' 583

- 1 כיסוי קביא וכו'. ר"ש הנ"ל, רא"ש שם סמ"ג, ועיין מ"ש לעיל 580¹⁹.
- 2 הטבעות המקבלות את הרצועות וכו'. בר"ש פ"ד מ"ה: יתניא בתוספתא הטבעות המקבלות הרצועות הרי אלו טהורות שאינן עשויות אלא לגוי העשויות להכביר וכו', משמע מן התוספתא דכנפים דמתני' טבעות הן.
- 4/5 מסמר שהוא מחבר בו את הגלגל וכו'. ר"ש הנ"ל, רא"ש שם.
- 5/6 מודה ר' יהודה לחכמים וכו'. ר"ש פ"ד מ"ו.
- 6/7 שעשה בו מראה נשבר ובטל מתשמישתו טהור וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: שעשה בו מראה ונשבר בטל מתשמישתו טהור. והדברים אינם מובנים. ואולי צ"ל: בנשבר (עיין גי' הר"ש ומ"ש בח"א סוף עמ' 19) ובטל וכו', כלומר, בנשבר ובטל מודה ר' יהודה, והמלה "טהור" נוספה ע"י סופרים שלא הבינו את העניין. ועיין בהגהות הגר"א.
- 8 נטשטשה אם מראה רוב הפנים וכו'. רמב"ם פ"א מה' כלים הי"ג. ובכ"מ שם: ומ"ש או שנשטטשה, ולא יותר, ולא הראה מקורו. וברמב"ם כת"י (פ"י שנו"ס, פרנקפורט חר"ן עמ' 104) חסרות המלים, או שנשטטשה, כלומר נשטטה ההלכה של התוספתא שלפנינו.
- 9 ר' אליעזר אומר וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ד מ"ז, ועיין רא"ש שם.
- 12 ושנה עליו בו ביום וכו'. בר"ש הנ"ל לנכון: ישנה עליו בו ביום וכו'.
- 13 מפתח של רוכבה וכו'. בכ"י: מפתח וכו'. וכל הברייתות עד שו" 19 בר"ש ספ"ד.
- 18 על מה נחלקו על השנים וכו'. בר"ש הנ"ל: על השנים וכו'.
- 18/19 קיתון שהוא עתיד לטפוח על פיו וכו'. בר"ש פ"ד מ"א: ויש מפרשי חטיפה כמו טפיחה ופליגא בריית' (אמר רבי) [אדר'] עקיבא דקתני בתוספתא קיתון שהוא עתיד לטפוח על פיו ולעשותו כצינור טהור עד שיטפח פיו פירוש כגון שפיו עגול ומשפע פיו לצד אחד ומכה בקורנס ונעשה כעין צינור שמתוך כך כשמערה ממנו מים יוצאי ומקלחי' דרך אותה שפה. ולטפוח מלשון טפח ליה בסנדליה (ב"ב כ"ב א'). ועיין גם ברא"ש שם. ובהגהות המיוחסות להגר"א הגיהו כאן בתוספתא, עיי"ש.

פ"ה

- 20/21 כלי גללים וכלי אבנים... הרי הן כאוהלין, רמב"ם פ"ב מה' טומאת מת הי"ב. שם פ"ג הי"ג.
- 21 ר' נחמיה אומר וכו'. תו"כ שמיני פרשה ו' פ"ו ה"ז, נ"ג ע"א.
- 22/23 אף על פי שאין מטלטלין במשתייר בהן. בתו"כ הנ"ל לנכון: שאעפ"י שאין מטלטלים במלואם מטלטלים במה שנשתייר בהם.
- 23 וכמה הן אמה על אמה וכו'. רמב"ם פ"ג מה' כלים ה"ד.
- 24/25 ר' יוסי אומר כים שעשה שלמה הוא אומר מחזיק בתים וכו'. כל הברייתא בירושלמי עירובין פ"א סה"ה, י"ט סע"א, בלי השם, ר' יוסי. ועיין בבבלי שם י"ד ב'.
- 28/29 הרחוינית שבמרקלינין בעלי בתים האוכלים וכו'. בכ"י: הרחוינות

(בד: הרחיונות) שבטריקלינין של בעלי בתים וכו'. בתשובת דונש עמ' 58: ופתרת ודחון לא הנצל קדמוהי מיני כלי זמר המה לפי הענין וגודע כי דחון בספר תוספתא כשלחן. ובהכרעת ר"ת שם: אמנם בלשון תוספתא הדחנות מענין השולחנות וכו'. וברש"י דניאל שם (ו' י"ט): ודחון ושלחן במשנה כך פתר דונש. וברד"ק שם: ובתוספתא הדחונות של (כג' כ"ו) בעלי בתים, פיר' שלחנות. (ר"ש בובר באוצר חכמה של כ"צ ח"ג עמ' 60).

30/31 ראה שהן צריכין להן נותנין להן במתנה וכו'. בכ"ו: נתנן להן וכו'. והפירוש הוא שמבית משתה קבוע היו רגילים לשאל את הנסרים האלה (כנראה במקרים שהיו הרבה אורחים). וכשראה בעה"ב שהם צריכים להם לעתים קרובות נתן להם את הנסרים במתנה, ונמצא שנתייחדו לטבלאות, ולפיכך טמאום חכמים. ובד יש כאן השמטה מוטעית ע"י הדומות.

31/32 מפני מה ארובות של נחתומין טמאות מפני וכו'. כל הברייתא בר"ש פט"ו מ"ב. ובראב"ד עדיות פ"ז מ"ז: (עריבות) ויש שגורסין ארובות מכל מקום חד פירוש אית להו וכו' ומפרש בתוספתא מפני מה אמרו עריבות של נחתומין טמאות מפני שהן מיוחדות לכלים וכו'. ועיין גם בתוס' שאנזא שם.

32 של בעלי בתים טהורות עד שיחזירם לכלי. בר"ש הנ"ל: עד שייחדם לכלי. וכן בתוס' שאנזא הנ"ל: עד שייחדם לכלים. אבל בראב"ד הנ"ל: ושל בעלי בתים טהורות עד שיחזירם לכלי, ואית דגרסי עד שייחדום לכלי, שאף על פי שהם משופות שמא לצורך חיבה שיפה אותם. ואעפ"י ששתי הגירסאות היו ידועות דרבינו תפס לעיקר את הגירסא השנייה בהשגותיו לה' כלים פ"ה ה"א: אבל של בעל הבית אין תשמישו תדיר ואין מייחדו לכלי ואם ייחדו טמא והכי איתא בתוספתא. 33 מפני מה סוור של נחתומין הפרוס טמא וכו'. בר"ש הנ"ל: מפני מה סוור של נחתומין הפרוס טמא וכו'. ובהגהות המיוחסות להגר"א הגיהו כאן: הפרוך, אבל עיין מ"ש לעי' 570³².

35 סוור של צפורה אם יש לו גפיים וכו'. בכ"ו: סוור של צפירה אם יש לו גפיים וכו'. ולהלן 594³⁵: בין של שעם ובין של שק ובין של צפור וכו'. וכ"ה גם בד. וכ"ו. וכן כנראה היה גם לפני הר"ש, אעפ"י שבפכ"ו מ"ו הוא מעתיק משם: של צפירה, אבל בפירושו שם: "צפירה גרסינן בסמוך ממה שמסתפר מזנבי הסוסים" וכו' (והגהתו מוכרחת, ויגיד עליו רעו, שעם" שנשנה יחד עם צפירה להלן 592²⁵, 595³⁰; כג' כ"ו ור"ש, עיין מש"ש). והוא מעיר שם, כי זו היא הברייתא בסוכה כ' ב', ועי"ש בפירש"י, וגם שם מחלק בין אית ליה גדנפי ללית ליה עי"ש. 36 ומפני מה נפה של סולחין טמא וכו'. בר"ש פט"ו מ"ג: תניא בתוספתא מפני מה נפה של סלתים (בד"ח בטעות: של סלתית) טמא וכו'. ועיין משנה אחרונה שם. 37/38 ר' שמעון... לכלי. כ"ו נשמט בכ"ו ע"י הדומות, אבל ישנו גם בר"ש הנ"ל.

עמ' 584

1 מפני שענדיהו כלי הבנות יושבות וכו'. בד: מפני שעודיהו כלי וכו', ופירושו לא נתברר לי.

1/2 כל התלויין הנקובין חבור ור' יוחנן בן נורי אמר אף הרוקי וכו'. בר"ש פט"ו מ"ד: תניא בתוספתא כל התלויין הנקובין חבור ור' יוחנן בן נורי אומר

אף הסרקי'ן וכו'. אבל להלן במשנת פרה פ"ב מ"ח: כל ידות הכלים הקדוחות חבור ר' יוחנן בן גורי אומר אף החרוקות. ובמשנה אחרונה שם: אבל ראיתי בתוספתא דכלים פ"ה דב"מ כל התלויין הנקובין חיבור ריב"נ אומר אף הרוקין (צ"ל: הרוקי) וכו' ובכולם צ"ל החרוקין והיינו פלוגתייהו כמתני' דהכא. ועיין מש"ש להלן 641. וברור שצדק בהגהתו וצ"ל לפנינו: הרוקי' = הרוקים, חרוקים. ועיין פיה"ג פרה שם עמ' 109 ובגי' כת"י ג' שם.

2 מוסף עליהן תלוי ויני וספמני וכו'. כל המשך הברייתא בר"ש הנ"ל.
5 של בעל הבית אלא בזמן שהוא משל שני ראשון לצד אחד. בכ"ו:
של בעל הבית בזמן שהוא משל שני ראשון וכו'. ובר"ש הנ"ל: של בעל הבית בזמן (וחסרה המלה, אלא, כמו בכ"ו) שהוא משל (צ"ל: משל, כגי' כ"ו) שני ראשון מצד אחד. ובד: אלא בזמן שהוא משל שני ראשון לצד אחד. וגי' הר"ש וכ"ו נכונה ופירושה שלא טיהרו אלא בזמן שהוא משל (מאן דתני משל'ין לא משתבש) את שני הראשון לצד אחד, מפני שאין חיבור גמור עד כדי לסייע בשעת מלאכה. ולע"ל כלאים 80²³: עשה שני ראשים לצד אחד אסור. וכן במשנה שם סוף כלאים: עשה שני ראשים לצד אחד חבור וכו'. ומשמעים לנו שאע"פ שאין זה החיבור הרגיל בכ"ו הוי חיבור לעניין כלאים ושבת, אבל כמובן שאינו חיבור עד כדי כך שיוכל לסייע בשעת מלאכה.

5/6 כל הבורית מהורה וכו'. בכ"ו: כל בורית טהורה וכו'. ובשבת פ"ו מ"ד: בירית טהורה. ועיין בבלי וירושלמי שם.

6 וכל החתיכות טמאות וחתיכה אלתית טהורה. מכשירין פ"ו מ"ג. (ו"ז).
7 כל הנבלקן מהורין ונבלי שרץ וכו'. בר"ש פט"ו מ"ו: תניא בתוספתא כל הנבלים טהורים ונבלי שרץ טמאין וכו'. וברור שגם לפנינו צ"ל: ונבלי שרין וכו'. שם: משקה בית מטבחיא מהורין. עדיות פ"ח מ"ד.

8 זה הדם והמים נטמאו בפנים וכו'. בר"ש הנ"ל: ואלו הן משקה בית מדבחי' הדם המים היין והשמן נטמאו בפנים וכו'. וכן בפסחים י"ז א': תניא כוותיה דלוי הדם והמים היין והשמן (כ"ה הסדר בכת"י וראשונים, עיין דק"ס שם עמ' 46 הערה ט', וזה מתאים בדיוק לגירסת הר"ש כאן) משקי בי מדבחי' שנטמאו בפנים וכו'. 8/9 נטמאו בפנים... ונכנסו בפנים טמאים. בירוש' חגיגה פ"ג ה"א, ע"ח ע"ד: כמא דת אמר תמן משקה בית מטבחיא מהורין במקומן (כלומר בעזרה) וטמאי במקום אחר וכו' משקה בית מדבחיא שיצא לחוץ גיטמא. והא תנינן (הכוונה לתוספתא שלפנינו) משקה בית מטבחיא שיצא לחוץ בקדושתן הן. א"ר יוסי קיימה וכו' כשיצאו וחזרו. 11 מטפות בני לוי טהורות. משנה פכ"ד מ"ד.

11/12 בעל הבית שעשה מטפות וכו'. רמב"ם פכ"ב מה' כלים ה"ח. ועיין להלן עמ' 590 שר' 4/5.

12 מלבני בני לוי מהורין. משנה פ"ח מ"ד. (ו"ז). ועיין להלן 592²¹.
12/13 כיוצא בו בעל הבית שעשה מלבן וכו'. בראב"ד עדיות פ"א סמ"א: ומסתברא כי המלבן אינו אלא מסגרת דתניא בתוספ' דכלים כיוצא בו בעל הבית שעשה מלבן להיות גותנים ממטה למטה ומאבוס לאבוס טהור ייחדו למטה אחת וכו'. והוא ציין שם גם לתוספתא פ"ח 587¹¹ ואילך.

15 ר' יהודה אומר מרכוף של זמר וכו'. ר"ש ספ"ו.

16 להיות תופס בו ממקום הדייש טהור. וכו' בר"ש הנ"ל, ועיין מ"ש לעיל
 דעמ' 582 שו' 19/20. וגם כאן הפירוש כן. וכנראה שאם עשה בו מסמר כדי להיות
 נאחו בו כשהולך בדרכים מקולקלות או מטפס בהרים יהי טמא, כדין עץ המשמש
 את המתכת.

17 הקור והקערה האונפיל והתמחוי וכו'. בר"ש פט"ז מ"א: תניא בתוספתא
 הקור והקער' והאנפול' והתמחוי וכו'. ונ"ל שג' הר"ש היא הנכונה והכוונה
 ἄμφορεύς, ampulla, כד בשביל יין או חלב וכדומה. ויגיד עליו ריעו הקור
 והקערה והתמחוי שכולם כלי אכילה ושתייה. ובליקוטים מס' המליצה לרשב"ש הוצ'
 בכר עמ' 25: אמפי' כלי חרש יפה שלא נשתמשו בו עדיין ב"ב. ועיין מ"ש
 הרוביץ במ"ח חמיה עמ' 91.

18 המטה והכסא והספסל וכו'. בר"ש הנ"ל חסרה המלה 'המטה', וגם הגר"א
 מחקה. ובדרך השערה יש לומר שאולי היתה מלה זו בשורה שלפניה בין כלי האכילה
 (המטה = חמטה, עיין ערוך ערך חמט א'). וכתוב כזה גם בירושלמי ברכות פ"ט ה"ב,
 י"ג ע"ד: כחצי המטה, ופירושו קערה, עיין אהצו"י שם עמ' 203, ויש להוסיף על
 דבריו ספר האורה עמ' 79 סי' ע"ב), והסופרים שלא הבינו מה לה למטה בין כלי
 אכילה העבירוה לשורה שלמטה — לכסא וספסל וכו'.

19 מטה שנתפרקה כל אבר ואבר טמא בפני עצמו. עיין להלן ספ"ח, 587³³.
 19/20 מודים חכמים לר' מאיר ולר' שמעון וכו'. בר"ש הנ"ל חסרות המלים
 'ולר' שמעון', והברייתא כאן הולכת על משנתנו פט"ז מ"א. וכע"ז גם להלן 588
 שו' 30/31 עיין משי"ש.

20 שאין חבלים חיבור למטה וכו'. בכ"ז: שאין הכלים חיבור וכו'
 ובר"ש הנ"ל: שאין חבלים חיבור לטומאה וכו'. ועיין במשנתנו רפ"ט. ושינוי כזה
 בין חבלים וכלים גם להלן 587³⁹ בכ"ז (בשנו"ס אצל צ') ולהלן 679²¹ עיין משי"ש.
 21 עריסה מאימתי מקבלת טומאה וכו'. ר"ש הנ"ל, ראב"ד עדיות פ"ג מ"ח,
 חוס' שאנזא שם.

22 בית הלגנין וכו'. בית הלגינין וכו'. ובר"ש פט"ז מ"ב: תניא בתוספתא בית
 הלגינין ובית הכוסות וכו'.

23 הקנונים והקלתות וכו'. בר"ש פט"ז מ"ג: תניא בתוספתא הקנונים הקטנים
 (הסופרים קראו את הטי"ת של 'הקטנים' כ"נו', ויצא להם 'הקנונים', ולפיכך השמיטוה
 ככפילות מיותרת) וכן הקלתות וכו'. וכו' הגי' במשנה שם.

24 הקנינים הגדולים וחסאין הגדולים וכו'. בר"ש הנ"ל: הקנונים הגדולים
 והסואין (עיין פיה"ג 43 הע' 11) הגדולים משעשה (בתוס' כ"ז: משיעשה) שני וכו'.

25 שעל גבי הארונים. בר"ש הנ"ל: של גבי האריג.

26/27 שעל גבי הערוג. בד וכ"ז: הארוג, ובר"ש הנ"ל: האריג.

27 הערק משיעשה בה וכו'. עיין הגי' והפירושים במשנה פט"ז מ"ג, ובפיה"ג עמ' 44.

27/28 הסלן של גמלים התיך טהורין וכו'. ר"ש פט"ז מ"ב, רמב"ם פ"ז מה' כלים ה"ד.

28 ומטמאין ומטהרין וכו'. בכ"ז: ומיטמאין ומיטהרין וכו'. וכו' בר"ש הנ"ל.

ועיין לעיל 579.

28/29 כל נצרין שלא קינבן וכו'. בד וכ"ז: כ"ז נצרין וכו'. וכן בר"ש הנ"ל:

כלי נצרים שלא קינבן וכו'.

- 31 בכלי פפיר. עיין ר"ש הנ"ל, ופי"ז מ"ג, עיי"ש הפירוש.
32 חור אחר. בכ"ז ור"ש הנ"ל לנכון: דור אחד.

פ"ו

- 33 כלי עור מאימתי מקבלין טומאה וכו'. בס' המצות לרב חפץ (הצופה האנגלי מהדור' חדשה ח"ה עמ' 426): כל עץ מאימתי מקבל וכו'. ובתרגומו של הלפר (שם ח"ו עמ' 147): כל עץ וכו'.
- 33/34 משיגוב על האימום. בס' חפץ הנ"ל: משיגוב על האמום וכו' משייבש על הדפוס. וברמב"ם רפ"ז מה' כלים: הסנדל משיקמיע המנעל משיגוב האימום. כ"ה בד"ק. ובד"ו רפ"ד: משיגוב על גבי האימום.
- 34 ואם עתיד לזכרכם... עד שישרטם איסקורטי' וכו'. בכ"ז: עד שישרטם איסקורטיא וכו'. ובס' חפץ הנ"ל: ואם עתיד לזכרכם עד שיכרכם ולשרטט עד שישרטם אסקרטיא עד שיטפטף וקיטבליא משישרטט וכו', אבל בתרגומו של הנ"ל: וקיטבליא משישרטט וכו' לזכרכם, כשישימו עליו כרכם, ישרטט, יצייר. וברמב"ם הנ"ל: ואם עתיד לזכרכם ולשרטט עד שיכרכם וישרטט.
- 35 עור העריסה שהוא עתיד לעשות לו וכו'. ס' המצות הנ"ל, רמב"ם הנ"ל (וכג' כת"י בשנו"ס פרנקפורט תר"ן עמ' 102), ר"ש ורא"ש פט"ז סמ"ד, עיי"ש.
- 36 בכר אין פחות מחמשה וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין מלא"ש שם.
- 37 כלי עצם מאימתי מקבלין טומאה וכו'. בכ"ז: כל עציים מאימתי וכו', וכן בד: כל עצי' וכו'. ובס' חפץ הנ"ל עמ' 427: כל עץ אין מקבלין טמאה עד שתגמר מלאכתו (לעיל 581) כל עציים מאימתי מקבלין טמאה משתגמר מלאכתו היו מחוסרין כסויין טמאין וכו'. והיה מקום לומר שיש השמטה לפנינו וצ"ל: כל עציים [אין מקבלין טמאה עד שתגמר מלאכתו, כל עציים] מאימתי וכו', ורב חפץ העתיק את הכל מלא, אבל ברור שאין להגיה, כי אין דרך המשנה לאמר כל עציים, אלא כל עץ, וגם דוחק הוא לפרש שהכלל הזה בא כאן רק דרך אגב, אלא פשוט הוא ש"עציים" הוא רק כתיב אחר לעצם (עיין להלן 634₃₆ ומש"ש. ועיין בס' המעשים הוצ' לוין, תרביץ ש"א ס"א עמ' 97 שו" 1, הוצאה מיוחדת עמ' 19), ורב חפץ צרף כאן כמה ברייתות, כמו שרואים גם מן ההמשך שם.
- 37/38 שופר טהור חתכו לקוק טמא. בד: חתכו לקרן טמא. וכן ברמב"ם פ"ה מה' כלים ה"ח: השופר אינו מקבל טומאה חתכו להיות קרן תשמיש מקבל טומאה. ועיין בבבלי שבת ל"ה סע"ב, תוספתא שבת 130₁₅, ירוש' שם פ"ו ה"א. ו' ע"ד. והטעות בין 'קוק' ו'קרן' מצויה ומובנת, כי 'רנ' מחוברים אפשר לקרא גם 'וצ' בכתב"י. וכן צ"ל בפיה"ג עמ' 69 שו" 2: שמכין אותם הקוצים (במקום: הקרנים). ועיין בהערה 2 שם. וע"ש מ"ש בח"א עמ' 159.
- 38 הקרן שהוא משתמש בה ומשליכה וכו'. רמב"ם הנ"ל סה"ז.

עמ' 585

- 1 חותל של תמר... ולזורקה טהור וכו'. בכ"ז וד: חותל של תמרה (בד: תמר)... ולזורקו וכו'. ובר"ש פט"ז מ"ה: תניא בתוספתא חותל שהוא עתיד לאכילת

תמרה ולזורקו טהור וכו'. וכן בהשגות הראב"ד פ"ה מה' טומאת אוכלין הי"ד: ובתוספתא כלים פרק כ"י עור מצאתי חותל שהוא עתיד לאכל תמרה ולזרקו וכו'. ועיין ר"ש למעלה שם שפירש את משנתינו: „אם אי' יכול להוציא את התמרי' וכו' דכיון דקורעו ומתירו משליכו לא שפה והוי ההוא תשמיש עראי'. וברור מכאן שלפי פירושו היא התוספתא היא המשנה, אלא שהסדר הפוך. אבל ברמב"ם פ"ה מה' כלים הי' העתיק את דין משנתינו והוסיף: או שחשב לאכול מה שבתוכו ולזרקו טהור. ונמצאנו למדים מדבריו שהתוספתא מוסיפה על משנתינו ואומרת שאפילו אם יכול להוציא מתוכו בלי קריעה והתרה, אלא שהוא משתמש בו ארעי ובדעתו להשליכו אח"כ טהור. ועיין סדיט קנ"ז ע"א ד"ה חותל שפירש כן ע"פ הרמב"ם.

2/3 כל הכלים הנארגים במחט וכו'. רמב"ם פכ"ב מה' כלים הי"ב, ואעתיק אותו להלן.

4 ואנפוליא כדי לקבל את הבקעת. אנפוליא כאן היא כמו בכ"מ פחמק ושיעורה בפקעת.

4/5 כל הכלים הנארגין על נבי מחט כגון גרנותני ומצודה וכו'. התוספתא מבדילה בין ארוגים במחט, כלומר, נתפרים. ובין נארגין על גבי מחט, כלומר נארגין.

וברמב"ם פכ"ב מה' כלים הי"ב: וכל הכלים הנארגין במחט כגון הכוס (בד"ו רפ"ד: הכיס) ואנפוליא אין מקבלין טומאה עד שתיגמר מלאכתן. כל הכלים הנעשין על גבי מחט כגון מצודה כיון שנעשה בהן בית קיבול מלאכתן מקבלין טומאה. ומרן שם לא הראה את מקורו. ועיין לעיל שו" 2/3.

אבל ברלב"ג שמיני, קמ"א רע"ב: ואולם אם לא נשלמה המלאכה בחלק ההוא כמו העניין בארוג במחט אינו מקבל טומאה כי תשחת מלאכתו ולא תתקים כרגע, ואולם אם היה ארוג על גבי מחט הרי זה מקבל טומאה כיון שעשה בו בית קבול מלאכתו, אע"פ שלא השלימו לשיעור שכיון, כבר נתב' (=נתבאר) זה בי"ג מתוספות כלים. ולא היתה התוספתא חלוקה לפניו לג' בבות.

5/6 הסל והפחלץ של גמלים וכו'. וכן בר"ש פי"ז מ"ג: תניא בתוספתא הסל והפחלים' (בד"ח בטעות: והשחלים) של גמלים וכו'. ובראב"ד פ"ו מה' כלים הי"ג: ועוד תניא פרק כ"י עור הסל והפחלץ של גמלים וכו'. אבל העיקר כלפנינו: והפחלץ, עיין פיה"ג עמ' 65, ובהוספות ותיקונים שם עמ' 169, ופירושו סל גדול בנקבים גדולים. 6 ופיפארות שעשאן מחזילתן מקבלין רימונין טמאין. וכ"ה בערך בר"ש וראב"ד (בראב"ד חסרה המלה: ופיפארות) הנ"ל. ולפי' התוספתא אינה סותרת את משנתינו (פכ"ד מ"ט). מפני שסתם פחלץ אינם מקבלים רימונים ולפיכך טהורים, אבל אם מקבלים טמאים. ועיין רמב"ם שם. וכנראה שהיתה לו גי' אחרת בתוספתא כאן, עיי"ש. ואשר לפיפארות כאן, כנראה שהוא סל שמחזיקים בו לחם, עיין במשנה כאן (פי"ז מ"ג) ובתוספתא שבת 131¹⁰.

7/8 חמת חרשה אף על פי מקבל וכו'. ר"ש פי"ז ב', חולין קל"ח א'. 9/10 המסחיט של דלת הרי זה טמא מפני שהוא נותן עליו עד שלא יכלה הראשון וכו'. לא נתברר לי מה זה, ועיין פירושי המפרשים. ואולי מדברים כאן במסחיט פשוט שאינו שייך לדלת, אלא שע"י כח הדלת היו מחזקים את הסחיטה, והנה המסחיט העיקרי, הראשון, או התחתון היה טהור מפני שהוא מחובר לקרקע או לכותל, אבל

העליון טמא מפני שנותנין עליו את הפירות לפני שיכלה הראשון את הסחיטה ואוכלים עליו, ודינו כטבלא, ושעורו בטפה (שו' 11) כדין טבלא (לעיל 582₁₂). ולפיכך אומרת התוספתא שאם נתפרק התחתון טמא, מפני שלא נתבטל תשמיש העליון, אבל אם נתפרק העליון טהור. ועיין להלן עמ' 591 שו' 9/10 ומש"ש, וצ"ע.

11 ר' יהודה אומר בהן שלש מדות משום ר' עקיבא וכו', עיין במשנה פט"ז סמ"ז, ובפיה"מ להר"מ שם (עמ' 143): ובתוספתא כלים אמרו ר' יהודה נותן בהם שלש מדות משום ר' עקיבא וכו', ולמעלה שם הביא את הספרא שמיני פרש' ו' ה"ד, עיי"ש. ובפ"ה הרא"ש פכ"ב מ"א: דתניא בתוספתא ר' יהודה אומר בהם ז' מדות משם ר"ע וכו', וצ"ל: ג' מדות וכו'.

12 כגון הסודם, את הכלים וכגון הקולב וכו', בקטעים מס' המצות לרב חפץ (הצופה האנגלי מהדור' חרשה ח"ה עמ' 439): לקר' העשוי לשמש את האדם כגון הסולם וכגון הקולב וכו', וכן בתשובות המיוחסות להרמב"ן סי' רט"ו: וכן שנינו בתו' כלי' העשויים לשמש האדם כגון הסולם והקולב טהורי'. והנכון כלפנינו, אלא שצ"ל: כגון הקולב וכו', וכ"ה בפיה"מ הנ"ל: העשוי לשמש את האדם כגון הסולם ואת הכלים כגון הקולב וכו', ועיין גם ביד החזקה רפ"ד מה' כלים. וכ"ה גם באותה תשובת הרשב"א שבשור' שלו ח"א סי' קצ"ה: וכן שנינו בתוספתא כלים העשוי לשמש את האדם כגון הסולם ואת הכלים כגון הקולב וכו', וכ"ה בערך בפ"ה הרא"ש הנ"ל, עיי"ש.

13/14 בית הלנינין ובית הכוסות וכו', רמב"ם פ"ו מה' כלים ה"ט.
15 ארבעה סלים שבמרחץ שנפחת אחת מהן וכו', בכי"ו: ארבעה סלים שבמרחץ. וכבר העירותי בטה"י לכבוד קרויס עמ' 304 שזו היא הגירסא הנכונה. וכן בקהלת רבה פ"ב כ (בדפוס פיזור): מה עבד, מלא מרחיצה תאנין, ובהוצ' ראם שם (ח' ע"ג): מלא מרחיצה תאנין, וכ"ה בוי"ר פכ"ה"ה: מלא מרחיצה תנין, ובמקבילה בתנחומא שם קדושים ח' (הוצ' בובר עמ' 76): ונטל סל גדול ומילא אותו וכו', ועיין ערוך ערך מרעל וקהוט שם. ועכשיו העניין ברור מאדיו, והשאלה היא אם נפחת סל אחד מן הקטנים שבמרחץ המורכב מכמה סלים.

17 הרחב שביניהן חולקין אותו וכו', עיין לעיל 571.
18/19 משפלת שאמצעית גבוה וזיתיה וכו', בכי"ו: שאמצעיתה גבוהה וזיתיה וכו', וכן בר"ש ספ"ט: תניא בתוספתא לעיל פ' כלי עור משפלת שבאמצעיתה גבוהה וזיתיה יורדות וכו' כר"מ דמתני' אתיא. וכל הבבא גם ברמב"ם פ"ו מה' כלים ה"י.
20 ושאר כל הכלים שאין יכולין וכו', ר"ש פי"ז סמ"ד.

21 כגון השפופרת והטננין וכו', וכ"ה גם בד, אלא שבד"ח שבשו ע"פ המשנה: והקנונין, ובר"ש הנ"ל: כמו השפופרת והשנגון וכו', וכנראה, שהעיקר כלפנינו ופירושו, טנים קטנים.

22 נפנמו שיעורן כמה שהן, בר"ש הנ"ל: נגממו שיעורן בכל שהו. ועיין במשנה שם.

22/23 אמר ר' יהודה... וחצר גבע של בית הכותים וכו', בפיה"ג עמ' 49: כותנן א' ר' יהודה לא הוזכרו רימוני באדן וחצרי גבע של בין הכותים אלא שמעשרין וכו', ומשם בערוך ערך חצר א'. וכן בר"ש ורא"ש פי"ז סמ"ה. וכן בכפ"פ ספ"ז עמ' תקכ"ט (ד"ר ש' רע"ב): וכדאמר' בתוספתא מסכת כלים פרק י"ג

(מנה ע"פ סדר המסכת ולא ע"פ הבבות. ועיין גם להלן שו' 28 ושו' 33) אמר ר' יהודה לא הוזכרו רימוני בדן וחצירי גבע של בין הכותים אלא שמתעשרין ודאי בכל מקום. ועיין במשנה ה' כאן. ואשר לחילוף בין בית' ובין' עיין מ"ש בקרית ספר שי"ב עמ' 56.

23/24 ר' יהודה אומר מביא נדולה שבנדולה או קטנה וכו'. בכ"ז: גדולה שבגדולות וכו'. ובר"ש פי"ז מ"ו לנכון: וקטנה שבקטנות וכו', וכ"ה במשנה שם. 24 מביא כוס מלא מים וכו'. בתשה"ג אסף ח"א סי' ס"ב (מדעי היהדות ח"ב עמ' 81, הוצ' מיוחדת עמ' ע"ה): ומפורש בתוספתא מביא כוס מלא מים וכו'.

24/25 שאין בלועין, בכ"ז: שאין בולעין. וכן בתשה"ג ור"ש הנ"ל: שאין בלועין. 27 בכוש בכוש הבינוני. עיין כלים פ"ט מ"ח.

שם: בשפור בשפור הבינוני. לא נתברר לי לעניין מה נאמרו הדברים. ועיין כלים פ"ז מ"ג וירושלמי כלאים ספ"ו. ל' ע"ג, וברור שאין זה עניין לכאן.

שם: במרדע במרדע הבינוני. בכ"ז: במרדא במרדא הבינוני. ולמקום זה כיוון הרמב"ן כי תצא כ"א י"ד: ובמשנה במסכת כל' בתוספתא שנינו מרדא במקום מרדע. וכן בתוספתא ר"ה פ"ב 210²³: מרדאיות, ובד שם: מרדעות (כמו שהוא במקבילות). ובס' המליצה (בכר עמ' 63) פירש מרדע כמו מרדה שרודין בה את הפת. ועיין מ"ש הורוביץ במ"ח חמ"ה עמ' 85, ונעלם ממנו כל החומר הנ"ל. וכבר העירותי על כ"ז בקרית ספר שי"ד עמ' 226. ולעצם העניין עיין כלים פ"ט מ"ז ופי"ז מ"ח.

28 בעובי המרדע עובי שתי אצבעות וכו'. במפתח לר"נ שבת י"ז א' (כ"ט סע"א): אמר ר' ינאי ומרדע שאמרו אין בעביו טפח כו' תמצא בתוספת כלים פ"ר י"ד (לפנינו פי"ג, עיין מ"ש לעיל בשו' 22/23) בעבי המרדע עביו ב' אצבעות והיקפו טפח. ועיין ר"ש ורא"ש פ"ט מ"ז, ר"ש פי"ז מ"ח.

שם: אצבע מארבעה אצבעיים כמפתח וכו'. בס' המפתח לר"נ עירובין ג' א' (נ"ה ע"א): ובתוספתא גרסי בפר' כל' עור, אצבע מארבע אצבעות בטפח טפח מו' טפחים באמה וכו'. וכ"ה בר"ש פי"ז מ"ח (אלא שהסדר שם הפוך. עיי"ש).

29 זרת אמורה בתוכה חצי אמה של ששה טפחים וכו'. בד, כ"ז ומפתח הנ"ל: זרת האמורה בתורה חצי אמה של ששה (בד ומפתח: ו') טפחים. ובר"ש הנ"ל בטעות: זרת האמורה בתורה וחצי אמה של ל"ש כה. ובס' חסידים סי' תרצ"ב, הוצ' מק"נ עמ' 180: זרת האמורה בתורה חצי אמה של ה' טפחים וכו'. ועיין מ"ש בח"א עמ' 89 בשם סי' הכריתות.

29/30 א"זו היא אמה בינונית זה אמה של חמ"ש טפחים. בכ"ז: זו אמה של חמ"ש (ולא יותר). ולפי עדות גולדינטל בהקדמתו לס' המפתח לר"נ ז' ע"ב היה כתוב בכת"י התוספתא: ששה חמש, כלומר, עירוביאי של שתי נוסחאות. והג"י: ששה נכונה, וכ"ה במפתח, ר"ש וס' חסידים הנ"ל.

30 ר' מאיר אומר כל המדות וכו'. בכ"ז: ר' אומר וכו'. אבל הנכון כלפנינו, וכ"ה במפתח וס' חסידים הנ"ל. וכן בר"ש פי"ז מ"י: תניא בתוספתא ר"מ או' כ"ל מדות וכו'. ועיין גם במשנה שם.

31/32 כנן חרבן הכרם ומחול הכרם... כולן באמה של חמ"ש טפחים וכו'. וכ"ה בד ור"ש הנ"ל. אבל במפתח וס' חסידים הנ"ל: באמה בת ששה (במפתח: ר')

טפחים. וכן ברוקח סי' קע"ב: דאמרינן בתוספתא דכלים קרחת הכרם מחול הכרם ופסקי אריס וכולם ו' טפחים. ועיין בר"ש שם פירוש כל הדברים המנויים. ועיין להלן. 32 חוץ ממוכח הוהב... שהן באמה של ששה וכו'. וכה' בד ור"ש הנ"ל. ובמלא"ש פי"ז מ"י העתיק מן הר"ש כלפנינו, והוסיף: ואם אין טעות בתוספתא נראה דתרי תנאי אליבא דר"מ. אבל בס' המפתח וס' חסידים הנ"ל: שהם באמה של חמשה (במפתח: בת ה') טפחים.

33 שנ' ואלה מדות המוכח וכו'. מפתח ור"ש הנ"ל. ובפיה"מ להר"מ מדות פ"ג מ"א (לפי הגי' בשטמ"ק שם אות ג'): וראיה לזה מיחזקאל כשאמר ואלה מדות המזבח באמות אמה וטפה אמרו בי"ג (עיין מ"ש לעיל שו' 22/23) מתוספתא דכלים שיהא למזבח שתי מדות באמות יכול יהא כולם באמה אחת בת ה' טפחים ת"ל באמות וכו' עיי"ש. ועיין תוספ' מנחות צ"ז סע"א.

פ"ז

36 מלא תרוד רקב שאמרו וכו'. בר"ש פי"ז מ"ב: מלא תרוד רקב שאמרו וכו', וצ"ל שם: תניא בתוספתא ומייתי לה בנזיר (נ' ע"ב) מלא תרוד רקב וכו'. ועיין להלן 598^ה ומש"ש. ועיין ירושלמי נזיר פ"ז ה"ב, ג"ז ע"ב. ובשו"ת הרשב"א ח"א סי' קצ"ה (=המיוחסות סי' רט"ו): בתוספתא פרק מלא תרוב רקב. 37 גוש מארץ טהרה וגוש מארץ הפרס וכו'. בד וכי"ז: וגוש מבית הפרס וכו'. והבבא שלנו הובאה בבכורות כ"ב א'.

עמ' 586

1 אנרופ שאמרו ר' טרפון פורש ראשי אצבעותיו וכו'. בר"ש פי"ז סמ"ב: עוד תניא בתוספתא אנרופ שאמרו ר' טרפון אומר פושט ראשי אצבעותיו ומראה ר' עקיבא אומר קופץ אצבעותיו ומראה ר' יהודה אומר מניח אצבעו על גודלו כופץ חוזר ומוריד וכו'.

2/3 ר' יוסי אומר ישנו בראש כרים גדול של צפורי, וכה' בר"ש הנ"ל (שם: ציפורי). וביחוסית תנאים ואמוראים כת"י ערך רב טובי בר קיסנא: ובתוספתא דכלים פ' מלא תרוד רקב ר' יוסי אומר ישנו בראש הגדול של צפ (ריוח בכת"י) אחרים אומרים משמו וכו'. ובמלא"ש פי"ז מ"ב: בתוספתא קאמר ר' יוסי כראש פר גדול של צפורי וכו'. ובמשנה שם: אמר ר' יוסי ישנו כראש גדול של אדם. אבל בכת"י פרמה שם: אמר ר' יוסה כרי ישנו כראש גדול של אדם. ועל המלה "כרי" ישנן שתי גקודות לסי' מחיקה.

אבל לא נתברר לי מה זה כרים של ציפורי. ועיין איכה רבה פתיחתא כ"ג. הוצ' בובר עמ' 20: לשום כרים. פלימר כוס, ועיין הערה שם. ועיין בס' השרשים לרי"ן ג'נח עמ' 229.

4 עד שלא יבוא בן בטיח. בכי"ו: בן בטי'. ובס' יחוסי תו"א כת"י הנ"ל ציין גם לתוספתא אהלות 604^ה (לפנינו שם: בן בטי, והיא היא). וברבינו גרשום בכורות ל"ז ב': אגרופו של בן בטיח. בן אחותו של ר' יוחנן בן זכאי. ועיין בתולדות תנאים ואמוראים בערך בן בטיח.

5 ואיוז היא פיקה גדולה שלהן וכו'. פיה"ג עמ' 50, ר"ש פ"ז מי"ב (למעלה מן הפיסקא הנ"ל).

6 מפני שהן מקבלין מן הנקב ולמטה. בר"ש הנ"ל: מפני שהם מקבלים טומאה מן הנקב וכו'. וזה שיבוש רגיל מאד של הסופרים שכותבים באשגרה, מקבלים טומאה במקום, מקבלים.

7 עד שיפח ויגם נגממו שיעורן כמה שהן. בר"ש הנ"ל: עד שינפח ויגם ואם נגממו שיעורן במשהו. ועיין מ"ש בשם הר"ש לע"ל 585²².

7/8 מקבלין מן הנקב... כמה שהן, כ"ז כפילות מוסעית ואיננה בר"ש הנ"ל.

9 העושה כלים מן הגדל בים טמאין חיבור להן וכו'. בד וכ"ז: חיבר להן וכו'. והג"י שלפנינו משובשת, והנכון בראב"ד תו"כ שמיני פרשה ו' ה"י, ג"ג ע"א: וכן פירשו בתוספת' כלים פרק ז' העושה כלים מן הגדל בים טהורים חבר להם וכו'.

9/10 כדרך שחיבורן לטומאה. בראב"ד הנ"ל: כיוון שחברו לטומאה. אבל הנכון כלפנינו, וכן בתו"כ שם: ובלבד שיחברנו לו כדרך חיבורו לטומאה. ועיין רמב"ם פ"א מה' כלים ה"ג.

10 אפילו כלי גללים כלי אבנים וכו'. וכ"ה בראב"ד הנ"ל, ואין לו מובן. ואולי צ"ל: אב' לא (במקום: אפילו) כלי גללים וכו'. ויתכן שהמלה, כלי' נשתבשה מהמלה, כול', כלומר הסופרים קיצרו את לשון המשנה: אפילו [חוט אפי' משיחה דבר שהוא מקבל טומאה טמא אבל לא] כלי גללים וכו', ויש כאן השמטה ע"י הדומות (כול' — כלי'). ועיין במשנה אחרונה נגעים רפ"א.

11 ר' יהודה אומר כלי ים ראויים לטומאה וטיהורם וכו'. במכילתא דרשב"י עמ' 142 (כג"י הקטע מן הגניזה): יכול שאני מוציא את כלי הים, מן הגדל בארץ ת"ל או כלים דב' ר' יהודה. והנה אנו רואים שלעניין שבועה ריבה ר' יהודה מהמלה, או' את כלי הים, וכאן לעניין טומאה למדו בסתם תו"כ מהמלה, או' (כג"י הראב"ד שם והר"ש כאן פ"ז סמ"ג ועוד) שאם חיבר לכלי הים דבר גדל מן הארץ טמא. וע"פ זה אמר ר' יהודה כאן שגם כלי הים היו ראויים לטומאה וטיהורם וכו', עיין להלן.

12 לכשתמצא להן עלא יהו טמאין. בכ"ז: לכשתימצי להן עילא וכו'. ובין בד בין בכ"ז נשמטה כאן בבא, והנכון הוא בראב"ד הנ"ל: לכשתמצא להן עילא יהיו טמאים. כלי זכוכית ראויים לטהרה וטמאום לכשתמצא להן עילא יהיו טהורים. ועיין בתשלום תוספתא עמ' 40. ובפירוש הדברים כתב הראב"ד להלן שם: וע"י עילא טהרו אותם והעילא הזאת לא ידענו מה היא. ואיפשר שאמר על מה שהקלו בהם שיהיו פשוטיהן טהורים (פ"ב מ"א, פט"ו מ"א ופ"ל מ"א) ושלא יחזרו לטומאתם ישנה (עיין פ"ג מ"א ושבת ט"ז א'). עוד יש ל' לפרש העילא דתנן בכלים פ' בתרא (מ"ג) גבי כלי זכוכית ניקב ועשאו בין בזפת בין בעץ טהור, ר' יוסי אומר בעץ טמא בזפת טהור ואילו גבי שאר כלים אפי' עשאו בזפת טמאים כדאיתא בכלים פרק ג' (מ"ג) וכו'.

שם: העושה כלים מעצמות העופות וכו'. סה"מ לרב חפץ (הצופה האנגלי מהדו' חדשה ח"ה עמ' 430), ר"ש פ"ז מ"ד.

13 דבר המקבל טומאה טמא אמר ר' יוחנן וכו'. בר"ש הנ"ל: דבר המקב'

טומאה טמא חוץ מכנף העוז וכיצ' נעמית המצופה א"ר יוחנן וכו'. ולפנינו קיצרו הסופרים את הפיסקא מן המשנה כרגיל בחוספתא.

14 כנף העוז וכו'. בכ"ו: כנף העוז. וכן להלן בשר 17: כנף העוז. ועיין מ"ש לעיל 574²⁸ בשם תשובת הרא"ש.

14/15 המקבלות טמאות ושאיין מקבלות טהורות. כ"ה בד, אבל בכ"ו: המקבלות טומאה ושאיין מקבלות טומאה. ובר"ש הנ"ל: שמקבלות טומאה טמא ושאיין מקבלו טומאה טהור. והנכון כלפנינו, והמלה, טומאה בר"ש נוספה ע"י הסופרים באשגרה, ועיין גם מ"ש לעיל שו' 6.

15/16 טהורה לפי שאינה אלא במעמד. בר"ש הנ"ל: טמאה לפי שאינה אלא כמעמד. והוא מפרש: שאינה ראויה בפני עצמי אלא ע"י ציפוי המעמד. ולפי גי' זו אין רשב"א בשם ר' מאיר חולק על הת"ק אלא מבאר יותר. ועיין להלן. 17 ולא הוזכרו כנף העוז וביצת הנעמית אלא בהווה. בתוי"ט פ"ז סמ"ד:

המצופה וכו' ומהר"ם כתב דקאי נמי אנוצות העזניה ושכן משמע בחוספתא. אבל כל רבותינו הראשונים שלא פירשו כן במשנה יכולים לפרש כי דברי רשב"א בשם ר"מ הולכים על ר' יוחנן בן נורי. ור"מ אומר שלא דווקא כל הכנפים המקבלים טמאים אלא אף כל הביצים המצופות טמאות. ולא הוזכרו כנף העוז (לטומאה, במשנה) וביצת הנעמית המצופה אלא בהווה. ועיין על ביצת הנעמית להלן 635 ומש"ש. 17/18 העושה כלים מדבר שהוא של מעמד וכו'. כל הברייתא בסה"מ לרב חפץ

(הצופה האנגלי ח"ה עמ' 428), ר"ש ורא"ש פ"ז סמ"ט, רמב"ם פ"ב מה' כלים ה"א, רשב"א שבת ס"ו א' ד"ה גמרא.

18/19 הלפת ואתרוג ודלעת יבישה שחקקום וכו'. הראשונים הנ"ל. ובס' השרשים לר"י י' גי' ערך חקק, הוצ' בכר עמ' 167: ובמשנה הוא אומר הלפת והאתרוג ודלעת יבשה שחקקום התינוקות למוד בהם את העפר או שהתקינם לךף מאונים טהורים. ובתוספות שבת ס"ו א' ד"ה טמא: ואילו גבי לפת ואתרוג שחקקו קתני שאינן מקבלים טומאה לפי שאינן מתקיימין. וכיוונו לתוספתא כאן, כמו שהעיר לנכון בהגהות הרש"ש שם. וכן מפורש ברשב"א הנ"ל בשם התוספות.

21/22 מכת של פתין שיש בו בית קבלת אבר טהור כדרכו מעלה טמא. בד וכ"ו: מכת של פתן שיש בו בית קבלת (בכ"ו: קיבול) אבר טהור כדרכו מלמעלה טמא. ואנו רואים שהגי' שלפנינו אין לה שום יסוד, והיא אינה מובנת. כי למה תהא מכתשת טהורה, והרי יש לה בית קיבול. וברור שהנכון הוא בד וכ"ו, ופירושו מכת (= מכתת) של פתן, של צורף זהב. עיין עה"ש ערך פתן (אלא שהוא הביאה מתוספתא ב"ב, ושם צ"ל: כתן, כמו בד ובמשנה, עיין מש"ש. וכאן קבל את הנוסחא: פתין, שאין לה יסוד כלל). ואולי צ"ל: פחן = פחם, עושה מחטים (ירוש' ברכות פ"ד סה"ב, ז' ע"ד בהשוואה לבבלי שם כ"ח א') או ככלים (מדרש תדשא רפ"ט¹). ועכשיו מובן כי המכתת טהור מפני שאין הבית קבול שלמטה עשוי לקבלה ממש, אלא הוא מכניס שם אבר כדי להעביר אותו ע"י הכיתות לחומר המכותה, אבל אם יש בו בית קיבול למעלה (כדרך המקבלים) טמא.

22 שפופרת שחתכה ונתן בה את המזוזה וכו'. כל הברייתא בגירסתה המלאה והנכונה ברמב"ם פ"ב מה' כלים ה"ה, וחלק ממנה גם בתוספ' מנחות ל"ג א' ד"ה הא, עיי"ש.

22/23 אפילו בדרך קבלתה טהורה. נתנה בכותל ואחר כך נתן בה את המזוזה בדרך קבלתה טמאה וכו'. בד: אפילו שלא בדרך קבלתה טהורה נתנה וכו'. ובתוספות הנ"ל: אע"פ שלא בדרך קבלתה טמאה נתנה בכותל וכו'. והג"י הנכונה בכ"ז כאן: אפילו (צ"ל: אפילו לא) בדרך קבלתה טמאה (כג"י התוספות הנ"ל) קבעה בכותל בדרך קבלתה טמאה שלא בדרך קבלתה טהורה. וכה ברמב"ם הנ"ל. ואח"כ יש השמטה בכ"ז וצ"ל: כגירסת ד [נתנה בכותל ואחר כך נתן בה את המזוזה בדרך קבלתה טמאה שלא בדרך קבלתה טהורה] קבעה אפילו בדרך קבלתה טהורה. וכה ברמב"ם הנ"ל. ואנו רואים שבד (וכן בתוספות מנחות) נשמטה הרישא ובכ"ז נשמטה הסיפא. ורק ברמב"ם נשמרה לנו הגירסא המציאה. ויש לנו כאן שני מקרים שהן ד': א. שנתן בה את המזוזה בתלוש, והתוספתא מבדילה בין נתנה בכותל ובין קבעה במסמר. ב. שנתן בה את המזוזה במחובר, וגם כאן מבדילה התוספתא כנ"ל. ועיין להלן פ"א ה"ו.

24 קנה מאוניים והמחוק וכו'. כ"ז במשנה פ"ז מט"ז ע"י"ש.

25 והאוסל שיש בית קבול מעות. בכ"ז: שיש בו בית קבול מעות וכו'. ועיין

מ"ש לעיל לעמ' 580 שו" 6/7.

28/29 אם אומר עכשיו מלמד אני את הרמאין... דבר אחר שלא יהו הרמאין

אומרים וכו'. בבא בתרא פ"ט ב', וכגירסת המדרש בקהלת רבה פ"ט"ג, הוצ' ראם כ"ה ע"ב.

30 מפני מה תחתית צרפית של זהבים טמאה וכו'. בר"ש ספ"ז: יתניא

בתוספתא מפני מה תחתית של צורפי זהבים טמאה וכו' כל הברייתות עד סוף הפרק.

ועיין גם ברא"ש שם. ובהשגות פ"ב מה' כלים ה"ג: תוספתא מפני מה תחתית של

צורפי ושל זהבים טמאה מפני שמכניס לתוכה גרוטאות וכו'. ובשו"ת הרשב"א ח"א

סי' קצ"ה (= מיוחסות סי' רט"ו) ופרשו. בתוספתא פרק מלא תרקב רקב מפני

מה צרפית של זהבי טמאה מפני שמכניס בה את הגרוטאות וכו'.

32 ושל נפחין... גרוטאות. כ"ז היא כפילות מיותרת מלמעלה, וליתא בר"ש,

רשב"א ורא"ש הנ"ל. ובראב"ד הנ"ל: ושל נפחים טהורה ואם התקינה להכניס לתוכה

גרוטאות טמאה.

33 משחות שיש בה וכו'. משנה פ"ז מ"ו, ר"ש הנ"ל.

33/34 כולן אין טמא אלא המשמש את הצורך. רמב"ם פ"ב מה' כלים ה"ב, ע"י"ש.

35 משיקשה ראשי המדנין של א. בכ"ז: משיקשר וכו'. ובר"ש הנ"ל:

משיקשור ראשי המדנים שלה וכו' פי' מדנים מלשון התקשר מעדנות כימה וכמו

ראשי מדנים דפ"ק דסוכה (י"ג ב'). ועיין במשנה להלן ספ"כ. ובר"ש שם: עוד תניא

במתני' מחצלת מאימתי מקבלת טומאה משיחוסם ויקנב ר' יהודה אומר משיקשור

ראשי המדנים היו דבוללים יוצאין ממנה כל שדרך המדנים טמאה וכו'. ע"י"ש הפירושים.

36 שפופרת מאימתי מקבלת וכו'. בר"ש ספ"ז הנ"ל: שפופרת הקנה מאימתי

מקבלת וכו'. ועיין במשנה ספ"ז.

37/38 משיחוסם ויקנב... טומאה. כ"ז חסר בכ"ז, אבל ישנו בר"ש הנ"ל.

37 משיחוציא את הזכר מתוכה. בר"ש הנ"ל: משיחוציא הכיני שבתוכו. ועיין

במשנה הנ"ל, ומשנתינו כר' יהודה.

37/38 הקרן מאימתי מקבלת טומאה... משיחוציא את הזכר מתוכה. עיין רש"י

ר"ה כ"ז ב' ד"ה שקדחו.

עמ' 587

1 משויציא את בני מעיין. בר"ש הנ"ל: משויציא המעיין וכו' מעיין הוא הפנימי שלה כמו מעי אבטיח דפרק שלשי דמסכת פאה (צ"ל: עדיות. פ"ג מ"ג). שם: חתוכין ומקונבין. גי' נכונה, ובד ור"ש הנ"ל בט"ס: חתוכין ומנוקבין. 1/2 מצא גלמי טהורין בידוע שאין כלום. בד וכ"ו: מצא גלמין טהורין בידוע שאינן כלום. ובר"ש הנ"ל: מצא גולמיהן וכו'.

פ"ח

3 שידה שהמגירות שלה וכו'. בד: שידה שהמגורות שלה וכו', ובכ"ו לנכון: שהמגורות שלה וכו'. וכן בר"ש פ"ח מ"ב: חניא בתוספתא שידה שהמגורות שלה וכו'. וכן ברמב"ם פ"ג מה' כלים ה"ו: היו בו מגורות מבפנים נמדדות עמו ואם היו מבחוץ אינן נמדדות עמו. ועיין להלן במשנה פ"ט מ"ו. ועיין להלן.

שם: ומבחוץ אין נמדדות עמה. בר"ש הנ"ל (בד"ר): בפנים ומבחוץ אין נמדדות עמה. ואם אין כאן ט"ס, הפירוש הוא שהמגורות היו קצתן בפנים וקצתן בחוץ, ולפיכך אין גוף המגורות נמדד עמה. ועיין רמב"ם הנ"ל, ונראה שגרס כגירסתינו. אבל דברי ר' יהודה להלן מתפרשים יותר יפה לפי גירסת הר"ש.

3/4 אבר מודד את חללה. בד וכ"ו: את החללה, ובר"ש הנ"ל: את החלל. 4 ור' יהודה אומר מודד את מקומו מבפנים. לפי גירסת הר"ש הנ"ל הפירוש הוא שבחלק הנמצא בפנים מודד גם את מקומו.

5 ר' שמעון בן שזורי וכו'. בכ"ו: ר' שמעון שזורי, ובר"ש הנ"ל: ר' שמעון שזורי אומר וכו'.

6 שאין נמדדין עמה וכו'. בר"ש הנ"ל: ונראה שיש טעות סופר ולא גרסינן שאין אלא גרסינן שהן נמדדין. ועיין במשנה רפ"ח.

7 והקוסת שבו וכו'. בד וכ"ו: והקוסות שבו וכו', ובר"ש הנ"ל: והקופר שבו וכו' במגדל נמי עושין מגורי כעין קופות או קובעין קופר.

9 והגשישין של קיטליאקי אף על פי שמופקדין וכו'. בד וכ"ו: הגשישין של קיטליוקי אף על פי שמופקדין (כ"ה רק בכ"ו, ובד כלפנינו) וכו'. ואעפ"י שלא נתברר לי בדיוק מה זה קיטליוקי (זו הגי' הנכונה, וכ"ה בד גם בשו" 8), אבל אנו רואים מן העניין שזו היא מעין מיטה, ויגיד עליו ריעו: הגשישין (עיין עליהם בפיה"ג זבים רפ"ג עמ' 131 ובהערות שם) המשמשים למיטה.

10/12 חמור שתחת המלבן והספילין שתחת הרגלים טהורים כפותין שתחת הרגלים אף על פי שחקוקות ומקבלין טהורין ואין בהם משום קבול. בד וכ"ו: והספסלין שתחת הרגלים וכו' שחקוקין וכו' ואין בהם משום בית (כ"ה רק בכ"ו) קבול. ובסה"מ לרב חפץ (הצופה האנגלי מהד' חדשה ח"ה סוף עמ' 428): חמור שתחת המלבן והספסלין שתחת הרגלים אף על פי שחקקים ומקבלין טהורים ואין בהן משום קבול. ובערוך ערך חמר א': וכן העץ הסובל שידה או מגדל או חבה דת"ר חמור שתחת המלבן והספסלים שתחת הרגלים טהורין, והנה בסה"מ הנ"ל נשמטו המלים, כפותין שתחת הרגלים, אבל הנכון כלפנינו, וכפותין הן כפתין.

עיין במשנה פ"כ מ"ה ופכ"ב מ"ט ובכ"מ בתוספתא. ונ"ל שלפני הר"מ חסרו האותיות "ין" והיה לפניו: וכפות שתחת הרגלים, שכ"ה אומר בפ"ב מה' כלים ה"ד: הכף החקוק שתחת רגלי המטות והמגדלות (השוה ערוך הנ"ל) וכיוצא בהן אע"פ שהוא מקבץ טהור ואין בו משום כלי קיבול.

12 מלבן של מטה ושל עריסה נקליטי המטה וכו'. וכ"ה בר"ש פ"ח סמ"ג: תניא בתוספתא מלבן של מטה ושל עריסה נקליטי המטה וכו'. ובר"ש ד"ח: ושל נקליטי המטה! ועיין לעיל 130¹³ ובהקבלות שם.

13 ולוחין של סטיכס וכו'. בר"ש הנ"ל: ולוחיים של סקבס וכו' פירו' לוחיים של סקבס עץ קטן כעין דף' וכו'. והנכון הוא: סטיכס, עיין מ"ש בח"א ריש עמ' 143. 13/14 בזמן שהן קבועין חיבור לטומאה ולהזאה וכו'. עיין מ"ש לעיל 571. 14/16 מלבן של עריסה שהוא מלובש בפיקת... מסירוג בחבלין... שאינו עושה מלאכה בנופה. בכ"י: מלובש בפיקות וכו'. ובראב"ד עדיות פ"א סמ"א: וכן שנו במלבן של עריסה בזה הענין דתניא מלבן של עריס' שהוא מלובש בפיקות ויש לו הרגלים טמא מסורג בחבלים ואין לו הרגלים' וכו', כגירסא שלפנינו. ובר"ש כאן פ"ח מ"ד: ומתוך התוסף נראה דהני לשונות (שנוכרו במשנה שם) חבלים היוצאין מן המטה כלשוננו, דכעין פלוגתא זו פליגי הת' תנאי גופייהו. תניא בתוספתא מלבן של עריסה שהוא מלובש בפיקות ויש לו רגלי' טמא מסורג בחבלים וכו' כשאי' לו טבעת עושין סירוגי חבלים במקומות והוא נתון על לשונו' וכו', עיי"ש. וכן ברמב"ם פ"ד מה' כלים ה"ב: מלבן המטה אם היה מלובש בפיקות ויש לו רגלים שמחברין עם המטה הרי זה מתטמא עם המטה שהרי נותנין אותו בפני המטה והרי הוא כאחת מאיבריה. נתנו על שתי לשונות והרי הוא גבוה על המטה אע"פ שמסורג בחבלים הואיל ואין לו רגלים טהור מפני שהוא ממשמשי הכלים בשעת מלאכה בלבד. ובראב"ד שם: לישנא דתוספת' מפני שאינו עושה מלאכה בגופו כלומ' סומך את הבגדים שלא יפלו בארץ. ועיין בראב"ד עדיות הנ"ל. ועיין היטב להלן תוס' אהלות פ"ג 610¹⁴ ואילך.

16/17 בראשונה היו אומרים מטה שגיד בה שני לשונות אלכסון וכו'. בר"ש פ"ח מ"ה: תניא בתוספתא בראשונה היו אומרי' מטה שגיד בה שתי לשונות' לוכסן או שתי כרעים אלכסון או שגיד בה טפח על טפח אלכסו' טהור' וכו'.

18 רבותינו אומרים גורד מלמטה וכו'. בר"ש הנ"ל: דכוותה אומרים גידד מלמטה ועולה עד שימעטנה פחות טפח.

19 מלווחין מרוח אחת טמאה. המלה 'טמאה' ליתא בכ"י, ועיין גי' הר"ש להלן.

20 ארבעתן מלווחין... אלכסון טמאה. בר"ש הנ"ל (למעלה שם): דלשונות הם עצים שתחת המלבנים שתחת הכרעים נחא אבל אין התוסף מוכחא כן דמשמ' שהוא דבר המסורג דגריעי שהם מרווחי'. תניא בתוספתא וכו' מטה שעשה שתי לשונות שלה מרווחי' מרוח א' טמאה עשה ארבעתן מרווחי' או שניטלו שתי' אלכסון טהורה וכו' שתי לשונות שלה מרווחים, המטה מסורגים (צ"ל: מסורגת) שתי וערב וכו' והם היו יודעים מדת הריזח שביניהם ויש בה ארבע' מקצרה לקצרה. עשה ארבעתם מרווחים טהורה.

שם: נמלה קצרה ושתי כרעיים וכו'. ר"ש פ"ח סמ"ה, תוספות ר' יהודה ברכות ג' ב' ד"ה אלמא (צ"ח סע"ב).

21 מפני שהיא כשירי מטה מיטה וישן עליה. בכ"ו: כשירי מטה וישן עליה. וכן בר"ש הנ"ל: מפני שהיא כשירי מטה לישן עליה וכו'. ובתוספ' ר' יהודה הנ"ל: מפני שהיא כמטה ויושב עליה.

21/22 מפני שהיא כאודניא. בד: מפני שהיא כאודניא. ובר"ש הנ"ל: מפני שהיא כאדניא. ובתוס' ר' יהודה הנ"ל: מפני שהוא כאוריבו. וברור שצ"ל שם: כאודיינו, כאודייני. וכן הגיה בעל מים טהורים בר"ש מדעתו. ואשר לפירושה, עיין במלונים שצינו למחלוקת הראשונים בפירוש מלה זו. ויש להוסיף על דבריהם בתי מדרשות של וורטהיימר ח"ג עמ' ט"ו: אפילו לא הניח להם אביהם אלא מטה או קרדום וכו', ועיין בהערה ב' שם שציין כי הדברים מקבילים לב"ב קמ"ג סע"ב: אפילו לא הניח להן אביהן אלא אודייני וכו'. ויותר טוב לציין לירושלמי שם פ"ט, ט"ז סע"ד שנזכר שם גם קרדום יחד עם אודייני, אלא ששם: עירניה, וצ"ל: עידניה = אידניה = אודינא. ובכל אופן אנו רואים משם שאודייני מקבילה למטה. ובמס' שמחות פ"א, הוצ' היגר עמ' 192: הישן על גבי ספסל או על גבי מסלול דכרמא (כ"ה בכת"י שם) האודייני. ומסלול (= מסרתא) דכרמא הוא פירוש לאודייני, עיין בתוספ' ב"ב קמ"ד א' ד"ה אודייני. ובמים טהורים הנ"ל ציין לתו"כ מצורע פ' זבים ריש פרק ב': משכב ולא עדיינה (כלומר, שאינה מטמא במשכב), וזהו כדן התוספתא כאן.

22/23 מפני שניתנה בצד המטה או בצד האכוס וישן עליה. וכו' בר"ש הנ"ל (אלא ששם: מפני שנותנה וכו'), אבל בתוס' ר' יהודה הנ"ל: מפני שסומכה בצד האיבוס או בצד המטה ויושב עליה וחכמים מטהרין. 23 מטה שפרש ממנה אבר אחד וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ח מ"ח, עיי"ש הפירוש. ועיין במבוא לראבי"ה עמ' 282, ודברי אפטוביצר שם בריש עמ' 283 שבר"ש אין תוספתא זו צריכים תיקון.

26 חוזר לאחרון ונתנו וכו'. בר"ש הנ"ל: חזר לאחוריו ונתנו וכו'. 29/30 מטה מטמאת חבילה... ומטהרת אברין. זו היא פסקא מן המשנה ספ"ח, ובר"ש שם כל הברייתא עד סוף הפרק.

30/31 כיצד כרע שפרש עם הארוכה ועם הקצרה וכו'. מכאן הוכיחו הראשונים שאביא להלן שהמחלוקת של ר"א וחכמים במשנתנו היא לעניין חיבור לסומאה במקרה שנטמא רק אבר אחד ולעניין חציצה אם הטביל שניהם, עיי"ש. ואשר לגירסא בתוספתא, הביאה הר"ש הנ"ל: כיצד כרע שפירש מן הארוכה עם הקצרה וכו'. וכ"ה בתוספות סוכה ט"ז א' ד"ה מטה. ובתוס' הרא"ש שם (י' ע"ד): אבל בתוספתא דכלים קתני כיצד כרע שפי' מן הארכובה עם הקצרה ר"א אומר וכו'. וגם לפי גירסתנו אפשר לפרש שהכרע פירש עם הארוכה או עם הקצרה. אבל בס' הישר לר"ת קרוב לסופו, פ"ז ע"א, הוצ' מק"נ עמ' 206 (ומשם אני מעתיק): והיינו דתני בברייתא כיצד כרעה שפירשה עם הקצרה ועם הארוכה הרי זה חבור... (אני דולג כאן על דברי ר"ת עצמו — פירוש) דברי ר' אלעזר וחכ"א אינו חבור וכו' וכרעה דברייתא כך הוא שתי כרעיים מצד אחד והקצרה והארוכה עמה, דהיינו חצי מטה חבילה אחת. ורואים שרבינו פירש, עם הארוכה ועם הקצרה משניהם יחד, וחבילה היא חצי מטה. ועיין מ"ש מן הירושלמי להלן שו' 33.

32/33 ר' אליעזר אומר אין מטה חבילה אלא כשהיא שלמה. בר"ש הנ"ל:
 אין מטה מיטה הרת חבילה אלא כשהיא חבילה שלימה וכו'.
 33 מטה שחלקה לשמונה מיטות טמאה וכו'. בר"ש הנ"ל: מטה שנחלקה
 לשמונה מיטות טמאה וכו'. ועיין בסד"ס קפ"ו ע"ב תוד"ה מטה, שרצה לפרש לשיטת
 הר"ש שחלק את איברי המטה וחיברם למיטות טהורות וכו', ואינו נראה כן מפשט
 הלשון, והעיקר שנחלקה, שנתפרקה, וכדברי התוספתא לעיל 584: מטה שנתפרקה
 כל אבר ואבר טמא בפני עצמו.

ובירושלמי תרומות פ"י ה"ה, מ"ז ע"ב: וכמה היא חבילה עשרים וחמשה זירין.
 אמר ר' יוחנן וארבעה מינהון מטה. ואין לדברים אלו שום מובן, עיין מפרשים שם.
 ובגליון הש"ס שם ציין למשנתנו כאן פ"ח ולר"ש שם וכו', ולא ידעתי למה כיוון.
 ובדרך השערה נ"ל, כי דברי ר' יוחנן נאמרו בעיקרם על התוספתא כאן, והיינו
 שארבעה מהם (משמנה המיטות) הן מטה, כלומר חבילה של מיטה, וכדברי ר"ת
 שהבאתי לעיל ששני כרעים וארוכה וקצרה הן חבילה, ולזה כיוון אולי הירושלמי שם
 בהמשך דבריו: מילתיה אמרה עד שהן בחבילתו הן נטבלות. וכל המפרשים שם
 (לרבות גם את גליון הש"ס הנ"ל) פירשו שמדברים שם לעניין טבל, אבל לפי דברינו
 הנ"ל יתכן שהירושלמי הסיק מדברי ר' יוחנן שפירש כמה הן חבילה, כי הוא סובר
 שהחבילות הטמאות נטבלות כשהן חבילות ואינו צריך לפרק אותן, וכשיטת ר' אליעזר.
 וכבר אמר ר' יוחנן בשם ר' (בירוש' מ"ק פ"ג ה"א, פ"א ע"ד): אם יאמר לי
 אדם כך שנה ר' ליעזר שונה אני כדבריו אלא דתניא מחלפין. והירושלמי בתרומות
 הנ"ל הביא את דברי ר' יוחנן רק דרך אגב שהזכיר שם חבילה לעניין כלאים
 ומעשרות. וכעין זה מצוי מאד בירושלמי שהוא מביא דרך אגב עניינים ממקום אחר
 ע"פ קשר חיצוני. ועיין ירוש' ערלה פ"ג ה"ד, ס"ג ע"ב, ושם הגירסא: ר' יונה
 (במקום ר' יוחנן), אבל חילוף כזה מצוי בירושלמי.

34 קבועה במסמר טהורה. בר"ש הנ"ל לנכון: קבועה במסמר וכו'. והפירוש
 הוא שקבועה במסמר למקום אחר ואין בדעתו להחזירה למטה.

פ"ט

35 כליבה של חייטין טמאה וכו'. וכן בר"ש פ"כ סמ"ב: תניא בתוספתא לעיל
 כליבה של חייטין טמאה טמא מת וכו'. וכן בגליון פיה"ג (מפ"י ישן לתו"כ) עמ' 67:
 בתוספתא בבא תניינא של טהרות בפרק כליבא של חטין טמאה. אבל בכי"ו:
 כליבה של חייטין וכו'. וזו היא הגי' הנכונה, עיין הערות אפשטיין לפיה"ג עמ' 110
 ופירושה באשורית-בבלית כסא ארוך, כלומר מין מטה. ויגיד עליו ריעו כאן: עריסה
 של בנות ומטה שמוכרין וכו'. וכן בפסיקתא דר"כ קל"ה ע"א: ונטלו את הכרובים
 ונתנום בכליבה והיו מחזירין אותם בכל חוצות ירושלים וכו'. אבל בילקוט ישעיה
 רמז תע"ד (בד' שלונקי): ונתנום בכליבה. ועיין גם הערות בובר לפתיחתא דאיכה
 רבה עמ' 8 הערה ב'. ופירושו שנתנו את הכרובים על אלוניק ונשאום בחוצות ירושלים.
 ובתוספתא פיאה פ"ב 20: בעל הבית שנתן כליבה לעני למלאות לו אין בו
 משום לקט ושכחה ופאה וכו'. ועיין מ"ש ע"ז בח"א עמ' 35. ואולי הגי' שבפ"י תו"כ
 הנ"ל: של חטין נכונה, והיו כליכות מיוחדות שהיו מעבירין בהן את החטין.

ואם בעה"ב נתן לעני כלִיכה למלאות לו חטין אין בו משום לקט וכו'. עיין במשנה שם פ"ה מ"ה.

36 עריסה של בנות הרי זו טמאה וכו'. ר"ש הנ"ל. וכן בס' המפתח לר"ג שבת פ"ד א' (מ"א ע"א): ובתוספ' עריסת בנות טמאה טמא מת היתה משמשת שכיבה הרי זו טמאה מדרס וכו'.

37 מטה שמוכרים עליה את הכלים וכו'. וכ"ה בס' המפתח ור"ש הנ"ל. וכן מפורש להלן 592²⁰: שלשה מטות הן העשויה לישיבה טמאה מדרס שמוכרין עליה כלים טמאה טמא מת וכו'. ובבא זו מתאימה למשנה שם פכ"ד מ"ח: של זגגין טמאה טמא מת, וכמו שפירשו המפרשים שם: מטה שמניחין עליה כלִי זכוכית.

38 מטה שנפחתו מעיין שלה וכו'. בר"ש הנ"ל: מטה שנפחתו מעיין שלה ואין חבלים מחוברי' לה ונשתייר וכו' פי' מעיין חבלים שלה של סירוג.

עמ' 588

1 היו דבלולין יוצאין הימנו וכו'. בר"ש הנ"ל: היו דבלולים יוצאים ממנה הרי אלו טמאים מפני שהם מחזירים וכו' כשנפחת מקצת הסירוג יוצאין מן הסירוג ראשי חבלים.

1/2 החבל היוצא מן המטה עד חמשה טפחים וכו'. ר"ש פ"ט מ"ב.
2/3 חמשה וכלמעלה הימנו... עשרה וכלמטה הימנו. ר"ש הנ"ל, חולין נ"ה א'.
3/4 טהורה וכשהוא מטביל... עשרה טפחים. כ"ז נמצא בד בשורה אחת, בדיוק, ונכפל בשורה שלאחריה ורואים שם שזו היא טעות המדפיסים, ודברי צ' שגם בכ"ז היתה כפילות זו ונמחקה צריכים בדיקה, וקרינגיל במ"ח לא העיר ע"ז כלום.

4/5 כרע שהוא טמאה מדרס וחברה על המטה טהורה הכרע. אין לזה שום מובן, ועיין מפרשים שהגיהו. אבל בכ"ז: וחברה למטה והזה על המטה טהורה הכרע. ומכאן המקור לדברי הרמב"ם פכ"א מה' כלים הי"ב: ואם היוזה על המטה טהרה והכרע בכ"ל. ובכ"מ שם: ומ"ש ואם הזה על המטה וכו'. ולא הראה את מקורו.

5 וכן בשן של מעדיר. עיין במשנה פי"ח סמ"ו, ועל פיה הגיה הגר"א לעיל. שם: החבל שהוא מסרג את המטה וכו'. כל הברייתות עד שו" 15 בר"ש פ"ט מ"א.

6 קשור בו חבל אחד וכו'. בכ"ז ור"ש הנ"ל: חבל אחד וכו'.

7 לתוך שלשה בתים כולו חיבור וכו'. בר"ש הנ"ל: כולן חיבור וכו'.

7/8 החבל הקשור בחרס אפילו מאה אמה וכו'. בר"ש הנ"ל: החבל הקשור

בו אפילו מאה אמה וכו'. אבל גם ברמב"ם ספ"כ מה' כלים: החבל שקשור בחרס אפילו מאה אמה כולו חיבור וכו'. ונראה שצדק בסד"ט שהגיה כאן: בחרס, והכונה לחרס הדייגים, עיין במשנה ספכ"ג.

9/10 דרך עלייה אבל דרך ירידה אפילו קשור בקשור וכו'. נראה שהיו שני

חבלים בחרס, אחד להעלותו מלא והיה צריך להיות חזק, ולא היו גוהגים לעשותו מחבלים אחדים מפני חשש שמא יפסקו הקשרים, והשני להוריד את החרס כשהוא ריק לעומק הים וחבל זה היה יכול להיות מכמה חבלים ולא היו מקפידים לעשותו דווקא מחבל אחד. 10 החוט שהשילו למחט אפילו קשור וכו'. וכ"ה ברמב"ם פ"כ מה' כלים הי"ז.

ובר"ש הנ"ל: החוט שהשחילו למחט וכו'. וכן הובאה הברייתא שלנו בירושלמי כלאים ספ"ט, ל"ב ע"ד (ובהקבלה בשבת): חוט שהשחילו למחט אפילו קשור

מיכן ומיכן וכו'. ומאן דתני משילין לא משתבש ומאן דתני משחילין לא משתבש. ובשרייר שבת עמ' 86: שה שאילו במחט. והיא היא.

אבל מ"ש ברמב"ם שם: ואין החוט כולו חיבור וכו' החוט שפירש מן הבגד אפי' מאה אמה וכו', אינו מן התוספתא כאן אלא מתוספתא ב"ב פ"ה ה"ג, עיי"ש. 12 המשיחות והרצועות שבמשיחות הספרים וכו'. בר"ש הנ"ל: המשיחות והרצועות שבמספחות הספרים וכו'. וכ"ה ברמב"ם פ"כ מה' כלים ה"י.

13 קשורות אינן חיבור ושכאזני כלי חרס וכו'. חסרון גדול יש כאן, והנכון בר"ש הנ"ל: קשורות אינן חיבור רשב"ג אומר שבמספחות הסורק אפילו קשורות הם חיבורי מפני שהוא רוצה בקיומו. המשיחות והרצועות שבשק ובקופה תפורות חיבור קשורות אינו חיבור שכאזני כלי חרס וכו'. וכל זה נשמט ע"י הדומות. וברמב"ם פ"כ מה' כלים ה"י: וכן רצועות שבמעדר ושבקופה אבל שכאזני כלי חרס אפילו תפורות אינן חיבור שאין חיבורין לכלי חרס. ולפני הר"מ לא היתה כאן המלה, שבמעדר, אלא שפסק כן ע"פ התוספתא ב"ב פ"א ה"ח.

14 שירים שבכרעי המטה הוצין חיבור רפין אינן חיבור. בכ"י, דור"ש הנ"ל: אוצין חיבור וכו'. ועיין להלן 658²³, 659³³. ואוצים הוא כמו אפוצים, עיין בהערות רי"ן אפשטיין לפיה"ג עמ' 88 הערה 17.

14/15 ושכירי הזב אפילו אוצין אינן חיבור. בכ"י: אפילו הוצין, ובד: אפילו חוצין וכו'. והיא היא. ולעצם העניין ציין לנכון בסד"ס לתו"כ מצורע, זבים פרק ג' ה"ה (ע"ו ע"ג): בבשר הזב וכו' ולא בשירים ולא בנזמים ולא בטבעות אע"פ שאין יוצאים. ובהגהות הגר"א שם תימן: אע"פ שהן אוצין, והו"ו ע"פ התוספתא כאן. אבל גם בכ"ר שם ובמה"ג: אע"פ שאינן יוצאים. והפירוש הוא שהם מהודקים בבשרו עד כדי כך שאינם יורדין, והיינו כתוספתא שלפנינו.

15 זה חומר מדרס מכוב. בכ"י: זה חומר במדרס וכו'. ובר"ש הנ"ל: וזה חומר במדרס מבזב. וכ"ז הולך למעלה, וציון ההלכה בד"ה ואצל צ' הוא בטעות, ומקום הציון הוא לאחר פסקא זו (ועיין מ"ש על כע"ז בח"ב עמ' 212). ועיין בתו"כ הנ"ל ה"ז. שם: מורן שהוא מכרך בו את המטה. עיין פיה"מ להר"מ פ"ט רמ"ג, עמ' 165. 15/16 והכניסו לבית שהמת בתוכו אף על פי שאין באוהל אלא כל שהוא מטה טמאה בכלים הנוגעים במת. בר"ש פ"ט מ"ד העתיק את כל הברייתא, אלא שנשמטה שם הרישא, אבל מתוך פירושו שם אנו עומדים גם על גירסתו. ולמרות זה שגם פירושו שם נשתבש מאד בכ"ז אפשר לברר ממנו את גירסתו בתוספתא וכצ"ל לפנינו: אלא כל שהוא אפילו מאה אמה מטה טמאה ככלים הנוגעים במת. וכן ברמב"ם פ"א מה' כלים ה"ט: בד"א למדרס. אבל לשאר טומאות אפילו מאה אמה כולו חיבור כיצד מוזן שהוא כרוך על המטה והכניס קצתו לאהל המת וכו' נטמאת המטה ואפי' היה הקצה שנשמט יוצא מן המטה מאה אמה. אבל יתכן שהר"מ הוציא את דינו מן הסיפא, עיין להלן. אבל בר"ש הנ"ל: והכי פי' דכולה ברייתא הכניסו. המטה והמזרן (יש כאן חסרון). כל שהוא אפילו מאה אמה ככלים הנוגעים במת. דחשיב כאילו מטה עצמה נכנסה. ועיין להלן ב"ב פ"א ה"ד, 590³³ ומ"ש להלן. 17 דרם עליו הוב בתוך עשרה טפחים הוא טמא ומטה טהורה. בר"ש הנ"ל (המשך הפסקא הנ"ל): (ד)הוא טמא, במדרס, יש לו טומאת מדרס ומטה טהור' מדין מדרס, אבל טמא מגע מדרס. וכן במ"ה שם: כולה טמאה טומאת מדרס אפילו

המזרן. ואע"ג דתניא לעיל (הכוונה לתוספתא כאן) דרס עליה בתוך י' טמא והמטה טהורה אע"פ שכרוך בה משום דמזרן טפל למטה ואין המטה טפלה למזרן. ויש שמגיהים כאן ע"פ פסק הרמב"ם (פכ"א ה"ט): בתוך עשרה טפחים הוא טמא [והמטה טמאה. חוץ לעשרה טפחים הוא טהור] והמטה טהורה. אבל בר"ש הנ"ל אין להגיה כן, כפי שיצא מדבריו במ"ה. ועיין בתוספתא ב"ב פ"א ה"ד הנ"ל.

17/18 מזרין שהוא מכריך בו את המטה וכו'. בכ"ו: מיוזן שהוא וכו'. ומכאן ואילך בר"ש הנ"ל בתוך הפיסקא (ולא רק בפירוש) בשינויים חשובים, עיין להלן. 18 פרש טמא טומאת שבעה. כ"ז ליתא בד' ור"ש הנ"ל, אבל הר"ש השלימו מדעתו, וכתב: „ושמא הסופר דלג". והפירוש הוא כאן שהמת (וכו') נגע מקודם באחד מהם ואח"כ כרכו.

19/20 נגעו בהן משקין פסולין פרשו פסולין. וכו' בר"ש הנ"ל, וצ"ל: נגעו בהן משקין טמאין (שהמשקין עושין תחילה) פירשו פוסלין, ועיין בפ"י הר"ש שם, והסופרים שבשו מאד את דבריו.

20/21 זה הכלל כל טומאה ששות מטה למיוזן כגון טומאת המת והזבה בתוך עשרה טפחים חיבור לטומאה מטמאה בזב יתר על כן אינו חיבור. חסרון גדול יש כאן, ובר"ש הנ"ל: זה הכלל כל טומאה ששות מטה למזרן כגון הזב והשרץ והמשקין כולם חיבור אחד אפי' עד ק' אמה וכל טומאה שלא שות מטה למזרן כגון טומאת המת והזבה עד י' טפחים חיבור לטומאה הנטמא בזב יתר על כן אינו חיבור. ובר"ש שם מגיה לנכון שצ"ל: ששות מטה למזרן כגון המת והשרץ והמשקין וכו' שלא שות מטה למזרן כגון הזב והזבה עד י' טפחים וכו'. וכנראה שע"פ כלל זה בגירסא זו סיכם הרמב"ם הנ"ל בפכ"א מה' כלים ה"ט את ההלכה. ועיין להלן ב"ב פ"א ה"ד הנ"ל.

22 משם רבן גמליאל עד שבעה טפחים. בר"ש הנ"ל: משום רשב"ג עד ששה טפחים. ומעניין שגם במשנה ג' שם גרס הר"ש: ששה, וכו' שם: שירי מזרן שכלה ונשתיר ממנו ששה טפחים טמא וכו'. ולא מצאתי לו חבר בגי' זו, כי במשנה ד' נפולי, ד"ו רפ"ב, רמב"ם, כ"מ, פרמה, קויפמן, ל"ו — בכולם: שבעה טפחים. ובערוך ערך חבק (בד' פיזרו): בהמפרק פ"י י"ט בכלים שירי מזרן ד' טפחים וכו'. ואולי היתה שם הגי' לפני הר"ש: ו' (חילוף רגיל ומצוי, ע"י קיצור הראש של הדליית) טפחים. אבל בכל כתא"י של הערוך (לפי עדות קהוט שם) הגי': ו' טפחים.

פ"י

23 וקבע לו כסוי טמאה. שהרי היא מלאה כלים, ואין הכיסוי מבטל את הבית קיבול.

24 למה זה דומה לכדו ריקנית וכו'. צ"ל: לכדור (הרי"ש נשמטה בהשפעת התחלת המלה הבאה) ריקנית וכו'. ועיין בבאור הגר"א כאן.

25 וקבו לה מדרס וכו'. בכ"ו: וקבע לה מדרס וכו'. וצ"ל: וקבע לה מדרס.

26 טמאה מדרס טמא מת. בר"ש פ"ט מ"י: תניא בתוספתא חיבה שחצייה פתוח וחצייה נעול טמא מדרס וטמא מת.

28 חמת שנפתחה דרי זו טמא וכו'. וכן בד': חמת שנפתחה וכו'. ובר"ש פ"ט

מ"ח: תניא בתוספתא חמת שנפחתה הרי זו טמאה מפני שתחלתה משמשת ישיבה ושכיבה דרבי (צ"ף: דברי ר') מאיר והכמי' מטהרים מפני וכו'.

30/31 מודים חכמים לר' מאיר בכר וכסת וכו'. וכו' בר' הנ"ל: ומודים חכמים לר' מאיר בכר וכסת וכו'. וכו' בר' הנ"ל: 31 בכר וכסת של עור שנקרעו שאף על פי שאינן מקבלין וכו'. בר' הנ"ל: בכר וכסת שקרעו אף על פי שמקבלי' מה שבתוכן וכו'. וכו' בר' הנ"ל: 32 בכרין ובשק לא שהן טמאין וכו'. בכיו: בכרין ובשק שהן טמאין משום אריג. נמחקה שם) וכו'. ובר' הנ"ל: בכרין ש' אריג ובשק שהן טמאין משום אריג. 33 ר' יוסי אומר תיבת הבלנין וכו'. עיין דברי ר' יוסי במשנה פ"ט מ"ט. 34 תיבה שמוכרין עליה שמן במרחק וכו'. נראה שהכל הוא מדברי ר' יוסי, וגם זה דומה לתיבת הבלנין (תיבת האוירירין?), ויושבין עליה למעלה וגם מוכרין עליה שמן.

35 הביא נסר וקבעו מליוכיו לליוכיו וכו'. כלומר, וכן בכל תיבה שפתחה מצידה (עיין במשנה הנ"ל) אם הביא נסר וכו'.

עמ' 589

2 שלחנות שבכרכין שאוכלין עליהן אף על פי שקבאן במסמר וכו'. בד וכיו: שקבען במסמר וכו'. והפי' הוא שאע"פ שהשלחנות שבכרכין משמשים בעיקר להציג עליהם סחורה והם פשוטי כלי עץ וגם קבועים באדמה, מ"מ טמאים מפני שאוכלים עליהם ומעבירים אותם ממקום למקום.

4 הכוסיות שבבמה הרי אלו טהורין וכו'. צ"ל: הכיסיות שבבמה וכו', והיינו הכסאות (עיין זבים פ"ד מ"ד ובשנו"ס שם) שבבימה שדנים עליה וכו', עיין להלן.

4/5 והגרדין טהור וכו'. צ"ל: והגרדון טהור וכו', ויגיד ע"ז ריעו הבימה, עיין יסטורב ערך גרדום. וכן בירוש' תענית פ"ד ה"ח, ס"ט רע"ב: תליין בגרדון. 5 שאינו אלא ישיבת צער. להלן 591²³.

פ"א

6 ערבה שהיא פחותה משני לוגין וכו'. בכיו: משני לגין וכו', וכן להלן בסמוך: ושל שני לגין, וזהו הכתיב הרגיל בכיו. עיין ח"ב עמ' 306. וכל הברייתות בר"ש פ"כ מ"ב, עיי"ש.

8 ואינה מעמדת את הרגלים אלא המים וכו'. בכיו: ואינה מעמדת את המים וכו' (והמלים: הרגלים אלא נמחקו שם). וכ"ה הגי' בר"ש הנ"ל וברא"ש שם. וכן בתור"כ מצורע, זבים פרק ב' ה"ה, ע"ה ע"ד: שנסדקה שאינו יכול להרחיץ בה רגלו אחת וכו'.

9 ומקבלת טמאה מדרם. בר"ש שם: ומקבלת טומאת מדרם.

10 הניחה בגשמים ונפחתה וכו'. בד ור"ש הנ"ל לנכון: ונתפחה וכו'.

11 בקנים טמאה. בר"ש הנ"ל: בקדים ונצרקה טמאה. וכ"ה הגי' במשנה ד"ו רפ"ב, ובר"ש שם: ונצרק' כמו נצמקה וכיון שנצרקה נסדקה.

שם: ומטהרת אפילו עשרה וכו'. בכ"ו: ומיטמאה ומטהרת וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: מיטהרת ומיטמאת אפילו י' פעמים וכו'.

שם: נפחתה במוצא זיתים טהורה וכו'. כל הברייתא בהשגות הראב"ד פכ"ו מה' כלים ה"ז, עיי"ש. ובר"ש הנ"ל: נפחת' במוצא זיתים ורימוני' טהורה וכו', אבל בראב"ד הנ"ל נראה שגרס כלפנינו.

12 חישב עליה ר' מטמא וכו'. וכו' בר"ש הנ"ל. ובכ"ו: ויושב עליה ר' מטמא וכו'. ובראב"ד הנ"ל: ואם חישב עליה לשיבה טמאה אף מדרס כדעת רבי.

13 נפחתה במוצאי רמונים טהורה וכו'. בכ"ו: כמוצא רימונים וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: נפחתה במוצא רמון טהורה וכו', ועיין ראב"ד הנ"ל.

15 מעשה שהביא מכפר עדים לפני רבן גמליאל וכו'. בכ"ו: מכפר עדים וכו'. ובר"ש הנ"ל: מעשה שהביאו מכפר ערים לפני רשב"ג וכו'. והנה הגי' רבן גמליאל' שבד וכ"ו עדיפה מגי' הר"ש. והחילוף בין ר"ג ורשב"ג רגיל מאד (עיין תרביץ ש"א ס"ב עמ' 131 הערה 1, ועיין גם לעיל ספ"ט ומש"ש). ונראה שזהו רבן גמליאל דיבנה שהיה עובר ממקום למקום, והיה בטבריא, בעכו ובכוזב (עיין תולדות תו"א עמ' 311). וקרוב הדבר שאנשי המקום ששמעו על ביאת הנשיא הביאו לפניו את ספיקותיהם, והעריבות האלה נצטברו במשך הזמן. ומכיוון שמוסר ההלכה הוא ר' יוסי מציפורי, הרי מסתבר לחפש את כפר ערים בגליל ובסביבות ציפורי. וצדק איפוא הר"ש קצ"י (תרביץ ש"א ס"ב עמ' 128) שקבע מקום זה בגליל על יד צפורי, עיי"ש.

16 וקרובים דברים של סאה סאה מחוקת תשעה קבין. בר"ש הנ"ל: וקרובים דברים של סאה סאה המחוקת ט' קבין. ואין לזה שום מובן. ושמעתי מגיהים: של סאה סאה המחוקה ט' קבין, והיינו שסאה המחוקה מחזיקה בקירוב ט' קבין בגדושה, עיין פט"ו מ"א. והכל תלוי בגודל הכלי ובצורתו, והגודש הוא שליש הכלי גם בסאה (בערך).

17 ערבה הפיסיונות וכו'. פ"כ מ"ב, ועיין ר"ש הנ"ל.

18 והחמת בית שמאי אומרים מלאה ועומדת וכו'. ראב"ד עדיות פ"ה מ"א, ר"ש הנ"ל עיי"ש.

19 ר' יוסי בר' יהודה אומר חלוקה הן הדברים. בראב"ד הנ"ל: ר' יוסי ור' יהודה אומרים חלוקה הדברים. ובר"ש הנ"ל: ר' יהודה אומר חלוקה הן הדברים וכו' חלוקה הן הדברים ב"ש בעו מליאה וצורה ובה"א מליאה אע"פ שאינה צורה וסתם מתני' בעדויות כר' יהודה דחנן' וכו'. ועיי"ש בעדיות רפ"ה וצ"ע. ובכל אופן גי' הר"ש: ר' יהודה אומר' נראית עיקרית ומתאימה לשיטתו במשנה.

21 מקל שנתנו בקרדום וכו'. עיין פ"כ מ"ג ובר"ש שם.

22 סמים שנתנו בדיסטור להיות מסיך עליו חיבור לטומאה בין בשעת מלאכה וכו'. בד: מסמיר שנתנו בדיסטור (בכ"ו: בדיסטור) וכו'. ובפיה"מ להר"מ פ"כ מ"ג, עמ' 172: ופי' אלתוספתא קאלוא מסמר שנתנו בדיסטור להיות מסך (בכתי' ילון: מסיך) עליו. ועיין גם ביד החזקה פ"כ ה"ג. ונראה שלפי פירושו במשנה התוספתא חולקת על המשנה, ופסק כמשנתנו. ואולי מדברים כאן על החיבור של המסמר לדיסטור, ובמשנה מדברים על חיבור שני חלקי הדיסטור.

ובר"ש פ"כ מ"ג: תניא בתוספתא מסמר שקבעו בדיסטר להיות עליו חיבור
לסומא בין בשעת מלאכה בין שלא בשע' מלאכה קבעו בכלונס בשעת מלאכה
חיבור שלא בשעת מלאכה אינו חיבור עשה בו אינה טמאה אלא הצורך וכמה הוא
הצורך מקום ישיבה טפח.

23 קבעו בכלונס בשעת מלאכה וכו'. עיין לעיל, ועיין במשנה אחרונה פ"כ מ"ג.
25 כסא שנתנו בבנין ובנה עליו וכו'. בר"ש פ"כ מ"ה: תניא בתוספתא כסא
שקבע עליו בנין ובנה עליו דרך ישיבתו טמא שלא כדרך ישיבתו טהור. והג"י הנכונה
היא לפנינו, והיינו שנתנו בבנין ולא קבעו, אלא שבנה עליו והוא חדא למעלותא,
ולפיכך כדרך ישיבתו טמא וכו'. ועיין להלן.

26 קבעו אפילו שלא כדרך ישיבתו טהור. כ"ז חסר בר"ש, ולפנינו צ"ל:
אפילו כדרך ישיבתו טהור. וכאן יש כבר תרתי למעלותא: קבעו ובנה עליו, ועיין להלן.
שם: נתנו למעלה אפילו שלא כדרך ישיבתו טמא, ר"ש הנ"ל, ולהלן שם: פ"י
כדרך ישיבתו גבו למעלה ורגליו למט'. נתנו למעלה על ראש הכותל לאחר שנגמר
הבנין. וכאן יש תרתי לגריעותא, ולפיכך אפילו שלא כדרך ישיבתו טמא, ועיין להלן.
27 קבעו כדרך ישיבתו טמא וכו'. ר"ש הנ"ל, וכאן יש חדא למעלותא, והיינו
קביעות, אבל לא בנה עליו, ולפיכך שלא כדרך ישיבתו טהור. ועיין לעיל פ"ז ה"ח
586²², בעניין שפופרת של מזוזה ומש"ש. ועיין להלן 591 שו' 17/18.

27/28 ארוכה של מטה שעשה לקורות היא טמאה וכו'. בר"ש הנ"ל: ארוכה
של מטה שעשה לקורה היא טמאה וכו'. ובפירושו שם: עשאו לקורות. קורות
הבית והעליה.

28 ומטה טמא קבעה הוא טהור ומטה טמאה וכו'. בכ"ז: ומטה טמאה
קבעה היא טהורה וכו'. ובר"ש הנ"ל: ומטה טמאה קבעו הם טהורות ומטה טהורה.
וט"ס היא כפי שיוצא ברור מפירושו להלן: היא טהורה הארוכה טהורה
דקבועה ומטה טמאה (דטומאה) [מידי דהוי] אארוכה של מטה שנשברה, דאין
מטהרת אלא אם כן נשברו שתי הארוכות וכו'.

שם: שתי ארוכות שנ' מטה וכו'. ר"ש הנ"ל, עיי"ש.

29 מפץ שעשאו לקורות וכו'. ר"ח ב"ק כ"ו א'.

30 עד שיבקענה במסמר. בד, כ"ז ור"ח הנ"ל: עד שיקבענו במסמר. ועיין
הרשימה לעיל 575.

31 במסמר מלמטה וכו'. בכ"ז חסרה המלה 'במסמר', ונכון.

שם: קבעו ולא נתן עליו מעויבה טהור. המלה 'טהור' נראית מיותרת, עיין
במשנה פ"כ מ"ה.

32 קבעו ולא נתן עליו מעויבה טהור, צ"ל: ונתן עליו וכו'. עיין במשנה הנ"ל.
32/33 מאימתי טהרתו בית שמאי אומרים משיחבל וכו'. לכאורה ברור שבבא
זו הולכת על סדין (פ"כ מ"ו), וכן יוצא מדברי הר"ש (עיי"ש שהעתיק את כל
הברייתות) והרא"ש שם. אבל בר"ח הנ"ל: וקיימא לן מפץ אין לו טהרה במקוה
וטהרתו כדתנין בתוספתא דכלים מפץ שעשאו וכו' ובסיפא שנו מאימתי טהרתו
ב"ש אומר משיחבל וב"ה אומר משיחבר דברי ר' מאיר וכו', נמצא חבולו או חבורו
מטהרו (כנון) [כגון] כלי חרס שאין לו טהרה במקוה שבירתו מטהרתו. הרי לך שהוא
פירש שכ"ז הולך על מפץ וצ"ג. ועיין מ"ש להלן 590²³.

34/35 סדין שהוא טמא טמא מת ועשאו וילך הרי הוא כטמא מת ומקבל טומאת מדרס דברי ר' יוסי בר' יהודה. וכו' (בערך) בר"ש הנ"ל. וכן בר"ש נגעים פי"א מ"א: והא דתניא בתוספתא דכלים סדין טמא מת ועשאו וילך וכן סדין טמא מת ועשאו קלע לספינה (הכוונה לתוספתא להלן שו' 39) הרי הוא כטמא מת ומקבל טומאת מדרס דברי ר' יוסי בר' יהודה. היינו כל זמן שלא קשר לבית שמאי ולא חיבל לבית הלל כדפרי' במסכת כלים בסוף פ' עשרים. ובפירושו כאן: הרי הוא טמא מת. (ו) הרי הוא בטומאתו וגם מטמא מדרס בכל זמן שלא קשר וכו'.

אבל גי' חדשה ופירוש אחר בפיה"מ להר"מ פ"כ מ"ז: והנה כבר נראה מן התוספתא שאמרו כאן טהר מן המדרס אבל טמא טמא מת ענינו שזה הוילדון לא ישאר אב הטומאה כמו שהיה. רצה לומר משכב. אבל ישוב כמו כלי שנטמא בטמא מת שהוא ראשון ויהיה זה המאמר כמו המאמר אשר יתבאר בשבעה ועשרים (מ"ט) מזאת המסכתא והוא אמרם סדין שהוא טמא מדרס וכו' וזהו לשון התוספתא בזה סדין שהוא טמא מדרס ועשאו וילך הרי הוא כטמא מת המקבל טומאת מדרס וכו'. ולפ"ז הפי' גם בתוס' שהוילדון טמא מגע מדרס והוא ראשון כמו מגע טמא מת. 36 ור' אלעזר בר' שמעון אומרים טהור מכלל טמא ומקבל טומאה מכאן ולהבא. בכ"ו וד' אומר וכו'. ובר"ש הנ"ל: ר' (אומר בית שמאי אומרים) [אב"ש אומ'] (הסופרים פתרו את ראשי התיבות שלא כהוגן) טהור מכלל טומאה ומקבל טומאה מכאן ולהבא וכו' קסבר ר' אלעזר כיון שעשאו וילך טהור מטומאתו.

ולפירוש הר"מ הנ"ל צ"ל שראב"ש סובר כר' יוסי בפכ"ז מ"ט.

37/38 רובו מלמעלה טמא רובה מלמטה טהור. בר"ש הנ"ל: רובו מלמטה הוי טמא רובו מלמעלה טמא. ונראה שבמקום. הוי"צ: [ט]הור (בשו"ת הרא"ש כ"ל מ"ה סי' ב': ורי"ש כותבין גג ש"ה קצר עד שנקראת במקום אחר כמין יו"ד). ויש כאן עירוביאי של שתי גירסאות. ועיין להלן 590₂ ומש"ש.

38 ואם היה גדול וקוצעו ועשאוה לפתח קטן וכו'. בד: וקיצעו לפתח קטן. ובכ"ו: וקיצעו ועשאו לפתח קטן. ובר"ש הנ"ל: ואם היה גדול וקבעו לפתח קטן וכו'. 39 סדין שהוא טמא טמא מת ועשאו קלע לספינה וכו'. ר"ש הנ"ל ור"ש נגעים פי"א מ"א.

40 דברי רבי ר' יוסי בר' יהודה ור' אלעזר בר' שמעון אומרים וכו'. בד וכ"ו: אומר וכו'. ובר"ש הנ"ל: דר' יוסי בר' יהודה (בר"ש נגעים הנ"ל: דברי ר' יוסי בר' יהודה, עיי"ש) רשב"ג או' וכו'.

עמ' 590

2 רובו מלמעלה טמא רובו מלמטה טהור. בר"ש הנ"ל: רובו מלמעלה טמא רובו מלמעלה טהור. ועיין לעיל שו' 37/38 ומש"ש. ועיין להלן 594₃₈, 595₃. שם: ואם היה גדול וקיצעו וכו'. בכ"ו: ואם היה טהור וקיצעו וכו'. ובר"ש הנ"ל: ואם היה גדול וקיצעו וכו'.

4 להיות מהלך עליהן טהורין קבעו במסמר טמאין וכו'. וכן בד. אבל בר"ש הנ"ל: להיות מהלך עליו אף על פי שקבעו במסמר טמא וכו' להיות מהלך עליהן מכסין את קרקע הבית בסדינין להיו' מהלך עליהן לפני ולתענוג ואע"פ שקבעו במסמרי' לא מיבטלי אגב קרקע.

שם: עשאו לחפות בהן וזיון ועמודים וכו'. עיין לעיל 584: ומש"ש.

5/6 אין לך היוצא מן העק וכו'. שבת פ"כ מ"ג.

6 מחצלת שעשה לאוהליו וכו'. כל הברייתא עד סוף הפרק בר"ש פ"כ מ"ו.

7 וחישב עליה לשכיבה טהורה. וכו' בר"ש הנ"ל. ומדברים כאן שעדיין לא

קינב ולא קישר ראשי המדנין.

7/8 עד שלא קצר ראשי המדנין טהור. בד: עד שלא קשר וכו'. וכן בר"ש

הנ"ל: עד שלא קשר ראשי מעדנים שלה וכו'. (ויש שם חסרון בדברי הר"ש). וכן בכ"י:

עד שלא קישר ראשי המדנין וכו'. והיא טהורה מפני שמחשבת הטהרה באה לפני

גמר מלאכה.

9 כיצד התירה וקשרה טמאה. בר"ש הנ"ל לנכון: כיצד התירה טהורה

קשרה טמאה וכו'.

10 נחלקה לאורכה וכו'. בר"ש הנ"ל: פי' לארכה דברייתא היינו לרחבה

דמתניתין ולרחבה דברייתא היינו לאורכה דמתניתין ולא פליגא ברייתא אמתניתין.

11 ומפחיים בין מדין למדין. בר"ש הנ"ל: טפחיים בין מדין למדין.

12 ואם מתחילתה עשאה לכן וכו'. בכ"י: ואם מתחילה וכו' ועיין לעיל 581:

ומש"ש. ובפיה"מ להר"מ ספ"כ עמ' 178: ופי' אלתוספתא קאלוא ואם מתחלתה

(בתרגומו שם: מתחלה, וכו' בפיה"מ כת"י ילון) עשאו לכך אפילו פחות מכאן

טמאה. וכן בר"ש הנ"ל: ואם מתחלה עשאה לכך וכו'. ועיין גם רא"ש ספ"כ.

12/13 נתן אומר שירי מחצלת שבעה טפחים. בר"ש הנ"ל: ור' נתן דאמר

שיירי מחצלת שבעה טפחים פליג אתנא קמא ומתניתין דלא כוותיה.

13 ושירי המפך ששה טפחים. וכן בר"ש הנ"ל: ושירי המפך ששה. ובמשנה

פכ"ז מ"ב: מפך ששה על ששה. והמשנה מדברת על תחילתו ולא על שיריו. ובר"ח

שבת פ"ד ב': וטהרתו במיעוט וכו', שיעורו כדחנן מפך ששה וכו', עיי"ש והשורות

מסורסות שם, וצ"ל כמו שתקנתי בתשלום תוספתא עמ' 14. ועיין בר"ח ב"ק כ"ו א',

ושם לא הזכיר את התוספתא שלנו, אבל בשבת כנראה רמז גם לתוספתא שלנו כאן,

והיינו שטהרתו במיעוט מן השיעור שזוכר במשנה.

וברמב"ם פ"א מה' מקואות ה"ד: ואין למפך טהרה אלא קריעתו עד שישאר

פחות משה על ששה טפחים. ונ"ל שהתוספתא שלנו והר"ח הנ"ל הם מקור הרמב"ם.

כלים בבא בתרא

פ"א

- 21 נדה שמשכה את החבל וכו'. עיין הירשברג, הארג ותעשית הארג עמ' קפ"ג הערה 1.
- 22/23 מעשה באשה אחת שהיתה אורגת וכו'. שתי הברייתות עד שו' 31 בבבלי חגיגה כ' א' ובירושלמי שם פ"ג רה"ב, ע"ט ע"א, עיי"ש.
- 26 שהיו אומרים לא נתכוון לשומרו טמא. בבבלי שם: בלבו לשומרו טהור אין בלבו לשומרו טמא. ובירושלמי שם: כלים הנגמרין בטהרה צריכין טבילה לקודש אבל לא לתרומה (כלומר, המשנה שם).
- 29 נימה וקשרתיה בפי'. עיין תוספ' שם ד"ה נימא ותוס' ר' יהודה ברכות ג"ב א' ד"ה גזרינן (מ' ע"ב).
- 30/31 אם לא נתכוון לשומרו טמא. בבבלי וירושלמי שם אותם השינויים כמו בשו' 26, עיין מש"ש.
- 31 חולדה שנררה את האירה שהוא עתיד להחזירה וכו'. בר"ש פכ"א מ"א: תניא בתוספתא חולד' שגיררה את האימא והחזיר' (הנכון כלפנינו בתוספתא) וכו'. 32/33 אף על פי שאין באוהל אלא כל שהוא... מדרם. עיין לעיל ב"מ פ"ט ה"ו ומש"ש ובר"ש הנ"ל.
- 34 אינו טמא אלא עד מקום שהוא עתיד ליפצע. בר"ש הנ"ל: אינו טמא אלא מקום שהוא יכו' להפצע. וברא"ש שם: אינו טמא אלא עד מקום שיכו' ליפצע. אבל כל ברייתא זו נכפלה להלן נגעים פ"ה הי"א, ושם: אלא שהוא עתיד לפצע, וכ"ה (בערך) גם בר"ש שם פי"א מ"י.
- 34/35 הנוגע בפסיקות של שתי ושל ערב וכו'. עיין במשנת נגעים פי"א מ"ח. ועיין ר"ש כאן הנ"ל.
- 35 בפסיקות של שתי עד שלש וכו'. בר"ש הנ"ל: בפסיקא עד ג' וכו'.
- 36 מפני שחכובים אומן וכו'. בכי"ו: מפני שחביבים אומן וכו'. ובר"ש הנ"ל: מפני שהכובס אומן וכו'. וגם לפנינו צ"ל: מפני שהכובס וכו'.
- 36/37 בצמר שעל גבי האשה ובטווי וכו'. פיה"ג עמ' 57, ערוך ערך אשויה, ר"ש הנ"ל ורא"ש שם.
- 37 ובכוש ובעומא טמא. עיין בר"ש הנ"ל שפירש שאין זה סותר למשנתנו שם. ובד: ובכוש ובעומא טמא ה.
- 37/38 הנוגע בשחור שעל גבי הלבן ובלבן שעל גבי השחור השחור טהור. בד: נוגע בשחור שעל גבי השחור טהור. ויש שם חסרון. ובכי"ו מיותרת המלה "השחור". וכ"ה גם בר"ש הנ"ל: הנוגע בשחור שעל גבי לבן או בלבן שעל גבי שחור טהור. והטעם הוא מפני שסופו להסירו, עיין לעיל 371³ ובהקבלה שם.

עמ' 591

- 1 או כולו לבן מצד אחד והעבירו על גבי שחור טהור. בר"ש הנ"ל: טמא, וכצ"ל לפנינו, והטעם הוא מפני שהוא לבן מצד אחד אעפ"י שבצד ההפוך הוא שחור, מ"מ אין סופו ליתלו במקרה כזה.
- 1/2 החרב שפרשה עם יתדות המחרישה וכו'. פיה"ג עמ' 59, ערוך ערך חרב ב'. ועיין ר"ש פכ"א סמ"ב, ויש שם חסרון ע"י הדומות, עיי"ש.
- 2 שהוא מנקר בה וכו'. בד: שהוא מנק' בה וכו'. ובכ"ו: שהוא מנקב בה, וכ"ה גם בפיה"ג הנ"ל, והג"י: "מנקר" בדויה מן הלב.
- 2/3 העיין שבמצעד והעיין שבמחרישה וכו'. פיה"ג עמ' 58, ערוך ערך עב, ועיין ר"ש פכ"א מ"ב (למעלה מהפיסקא הנ"ל).
- 3 והמסוה שבמערר וכו'. בר"ש פכ"א סמ"ב הנ"ל: והמסוה שבמצעד וכו'.
- 4 המשיחות והרצועות שבמערר וכו'. עיין מ"ש לעיל 588¹³.
- 5 מכביש של נגר בזמן שהוא קבועה חיבור לטומאה וכו'. בהשגות הראב"ד פ"ד מה' כלים ה"ג גרס כאן: מכבש של שכף בזמן שהוא קבוע וכו'. והסיק מכח התוספתא כאן סוף פירקין שיש שני עניינים במכבש של אושכף. ולפי הג"י שלפנינו אין שום סתירה. אבל עיין במשנה פט"ז מ"ז ופכ"א מ"ג. ולעומת זה עיין ברמב"ם פ"כ הט"ו. ועל עצם הדין עיין מ"ש לעיל 571⁹.
- 6 ר' יהודה אומר אף הנוגע במלבן וכו'. ר"ש ורא"ש ספכ"א.
- 7 כלפי הכרול. וכ"ה ברא"ש הנ"ל, אבל בר"ש שם: בתר הכרול.
- 8 והדולפני. בד וכ"ו לנכון: והדולפקי.
- שם: ונשתתיר בהם טפחיים. בד: טפח, וכ"ה שיעור תחילתו. עיין לעיל 582¹².
- 9 מתפרק ומקבל טומאה מכאן ולהבא. בירושלמי ברכות פ"ח ה"ג, י"ב ע"א: בשלחן של שיש ושל (קרי: או של, כג"י רבינו נסים) פרקים שאינו מקבל טומאה, ועיין בספר ניר שם.
- 9/10 טבלא שגררה העליון טמאה והתחתונה טהורה. מכאן נראה שבטבלא כפולה עיקר השימוש הוא בעציונה. ועיין מ"ש לעיל עמ' 585 שר' 9/10.
- 10/11 טבלה שמלאה עצים ותקעה וכו'. רמב"ם פ"ו מה' כלים ה"ב. ועיין גם להלן 593¹², והבטוי "ותקעה" הוא גם ברמב"ם הנ"ל.
- 12 שעשה לו עץ רחב להיות מקבל בו את השיש וכו'. כלומר שעשה לשלחן ליזבז רחב סביב ואין השיש חופה אותו טהור וכו', כר' יוחנן בחגיגה כ"ו סע"ב. (סד"ט).
- 13 הספסל"ן שבפונדקאות וכו'. ר"ש פכ"ב מ"ג, רמב"ם פ"ה מה' כלים ה"ב.
- 14 קבעו במסמר טמאין. כ"ה בד ור"ש הנ"ל, אבל בכ"ו לנכון: קבעו וכו', כלומר קבע את הרגלים בתוך הנקבים וכו'. וכן ברמב"ם הנ"ל: קבע בהן רגלים במסמר מקבלין טומאה.
- 14/15 הספסל"ן של מלמדי תינוקות... במסמר טמאין. כ"ז חסר בכ"ו וליתא גם בר"ש הנ"ל. אבל היה לפני הרמב"ם הנ"ל, וכנראה שהספסל"ן של מלמדי תינוקות ושבפונדקאות היו מיטלטלים ממקום למקום והיו הסבלאות לחוד והרגלים לחוד. ועיין במשנה פכ"ב מ"ג.
- 15 ספסל שנתפרק טהור סירנו וכו'. בר"ש הנ"ל: ספסל שנתפרק טהור תקנו

במשיחות ובחבלים טמא. פי' נחפרק שניטלו ראשיו כדתניא במתני', תיקנו במשיחות וחבר בה ראשיה במשיחות ובחבלים. וברמב"ם פ"ו הי"ג: ספסל שנתפרק טהור סרגלו במשיחות או בחבלים מקבל טומאה.

16 טרקוש שעשה לו עץ כמין שרתוע וכו'. טרקוש הוא כמו דרגוש. עיין לעף אצל קרויס ערך תרונס. עמ' 593. והשרתוע הוא בעל שינים. עיין לעף 582, ועיין הירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 98. ועיין במשנה פכ"ד מ"ה.

17 כסא שקבעו בעריבה וכו'. כל הברייתא בר"ש פכ"ב מ"ד.

17/18 כדרך ישיבתו טמא שלא כדרך ישיבתו טהור. עיין מ"ש לעף 589.

ועיין ראב"ד עדיות פ"א מ"א.

19/20 ושמאי היה מטמא. וכו' בר"ש הנ"ל. ובכ"ו בטעות: ושמא היה טמא.

21 רואה אני את דברי בית שמאי שאינו אומר וכו'. בד: שני (=שאינו)

או וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: רואה אני דברי בית שמאי שאינו אומר וכו'. אבל בראב"ד עדיות הנ"ל: ומפרש בתוספתא אמר ר' יוסי רואה אני את דברי שמאי (ולא בית שמאי!) שאני אומר מלבן אפילו מבית האומן טמא, כלום ואינו צריך ליחידו לישיבה (עיין שיטת שמאי במשנה כאן ובעדיות שם לעניין מלבן של כסא). הלכך אפילו נעשה מתחילתו לכך הרי כמי שנתייחד מתחילה לישיב' ואחר כך קבעו בעריבה דמטמא ליה בית שמאי. ובתוספ' שאנזא שם: ואמרינ' א"ר יוסי בתוספת' רואה אני דברי ב"ש שאני אומר מלבן מבית האומן טמא וכו'.

22 ישיבת הקארר וקושרה טהורה. בד וקשר, ובכ"ו: וקשרה. ובר"ש פכ"ב מ"ט: תניא ישיבת הקרון וקשרה טהורה וכו' (אח"כ יש חסרון בר"ש) פי' קרון המנהיג את העגלה שנקראת קרון בלשון משנה. וכנראה שגם בר"ש צ"ל: קרר, וכפירוש. ומלה זו מצויה אצל התנאים (עיין יסטרוב ערך קרר) אלא שמשתבשת לקדר. וכן לעף ברכות פ"ג 8: לפני חמר לפני קדר אינו פוסק. ובירושלמי שם פ"ח ה"א, ט' ע"א: הרי זה מעביר מפני החמור ומפני הקרון ובבבד שלא יפסיק את תפילתו. וכן בבבלי שם ל"ב ב': וראה קרון בא כנגדו וכו'. ולפ"ז ברור שצ"ל בתוספתא: לפני חמר לפני קרר וכו'. וכן לעף 207: חמור כרגלי חמר, פרה כרגלי קדר וכו'. וכבר תקנתי בח"א עמ' 212 שצ"ל: קרר, והיינו כרגלי מנהיג הקרון שהפרה מושכת בו.

ומפשט הלשון כאן משמע שדווקא אם קשרה טהורה אבל אם היא קבועה

בקרון טמאה.

22/23 ושכאחורי קרון בין כך ובין כך טהורה שאינה אלא ישיבת הצער.

עיין לעף, וצ"ל כאן שאפילו אם היא קבועה טהורה. ועיין רמב"ם פכ"ה ה"ט. וישיבת הצער נזכרה גם לעף ספ"י, 589.

23 ישיבת הסתת התירה טהורה וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין במשנה שם. וכאן אם

קשרה לאבן טמאה, שהרי האבן אינה נודדת, אבל בישיבת הקרר אפילו אם קשרה טהורה שהרי הקרון מתנועע, וכל זמן שהישיבה אינה קבועה בתוך הקרון הרי היא ישיבה של צער.

24/25 עור האסלא וחלל שלו הרי אלו נמדדין בטפח. בבבלי עירובין י' ב':

מצטרפין בטפח. ומצינינים למקורה בתוספתא בר"ח שם. בערוך ערך אסלא.

בראבי"ה כת"י סי' תתקנ"א, בתוספ' רי"ד (א' סע"ב) ובמאירי שם (י' ע"ד). אלא

שבערוך מציין לתוספתא כלים פ"ו, ובערוך כת"י לוין: פ"ו, וכ"ה במאירי הנ"ל.
אבל בר"ח הנ"ל: פ"ט, וזה מתאים לחשבון הפרקים לפנינו.

25 הוזהב והפרד שלפני המטה הרי אלו טמאין מדרס. בריבמ"ץ כלאים פ"ט מ"ז: ומנע"ל של זהב וכו', ובמשנה שם: של זרב. ויתכן שכתבו: זריב (=זרב) והכניסו את היר"ד לתוך הרי"ש כמנהג הספרדים (וכעדותו של הבחור בתשבי ערך משקט), ויצא: זהב, במקום: זריב, זרב. אבל לא נחברר לי מה זה, הפרד", ויגיד עליו ריעו: זרב.

25/26 שחובטין עליו את השלחן. בכ"ו לנכון: את השלחין, וכן בד: את השלחין.
ובמכשירין פ"ה מ"ו: החובט על השלח וכו', ובפיה"ג שם עמ' 128: החובט על השלחן, והיינו, על השלחין, ואפשטין שם לא הגיה יפה.
26 זה הכלל כל שניטל ואין רגליו ניטלות עמו וכו'. ר"ש ספכ"ב, רמב"ם ספ"ה מה' כלים.

27/28 של עץ טהור של אבן טמא. כ"ה בד, אבל בכ"ו ור"ש הנ"ל לנכון: של עץ טמא של אבן טהור.
29 מכבש של שכף שהוא מותח עליו את העור וכו'. רמב"ם פ"ד מה' כלים ה"ג ובהשגות שם. ועיין מ"ש לעיל שו' 5.

פ"ב

30 כיפת חלק, וכן קורא לפרק זה בס' הכריתות להר"ש מקינון בתי מדות ריש בית ג', וכן בתוספ' שבת נ"ט א' ד"ה בשעה: פרק כיפה, וצ"ל: כיפת. ובפירוש ר' הל"ל לתו"כ (סה"י לכבוד פווננסקי סוף עמ' קצ"ג): בפרק כפת חלק. ובר"ש פכ"ב רמ"ט: כופת חתיכת עץ ורחבה כדמשמע בתוספתא. ועיין ר"ש פ"כ רמ"ה ובפירושו דאהלות פ"א מ"ג. ועיין להלן.

30/31 שאין בה גובה טפח טהור ושיש בה גובה טפח... ר' יוסי ור' אלעזר בר' צדוק מטהרין. בפיה"ג עמ' 55: חלק שאין בו גובה טהור ושיש בו גובה ר' מאיר ור' שמע' מטמאין ר' יוסי ור' אליעזר בר' צדוק מטהרין. וכן בס' יחוסי תו"א כת"י ערך חגי הנביא: בתוספת' דמס' כלים בבבא בתרא כופת חלק שאין בו גובה טפח טהור ושיש בו גובה טפח ר' מאיר ור' שמעון מטמאין ר' יוסי ור' אליעזר בר' צדוק מטהרים. אבל בר"ש פכ"ב מ"ט: עוד תניא בתוספתא כופת חלק שאין בגובהה טפח ר' מאיר ור' שמעון מטמאים ר' אליעזר ור' יוסי בר' צדוק מטהרים. וברור שט"ס היא.
31 אמר ר' מאיר מעשה באחד וכו'. וכ"ה בערוך ערך כפת (האחרון), וכן היתה הגירסא בס' יחוסי תנ"א כת"י הנ"ל. אבל בר"ש הנ"ל: אמר ר' אליעזר מעשה באחד שכפת שתי כופות של תמרה וכו'. ועיין ר"ש פ"כ מ"ה. ועיין להלן.

32 להיות יושב עליה. בכ"ו: עליהן. וכן בר"ש פכ"ב הנ"ל: עליהם.
32/33 אמר ר' שמעון מעשה וכו'. וכן היתה הגירסא לפני בעל ס' יחוסי תו"א כת"י הנ"ל (עיין להלן). אבל בר"ש הנ"ל: אמר ר' טרפון מעשה באחד שהיו לו גרופיות של זית שהוא משופה כמגדל לפני ר' עקיבא וכו'.

35/36 אמר ר' יהושע מעשה בארבעה וקנים שהיו יושבין אצל ר' אליעזר בן עזריה חרש בציפורי וכו'. וכ"ה בד. אבל בר"ש הנ"ל: אמר ר' יוסי מעשה בארבעה

זקנים שהיו יושבים בחנות של ר' אלעזר בן עזריה חרש בציפורי וכו'. וכן בס' יחוסי תו"א כת"י הנ"ל: ר' מאיר ור' שמעון מביאין ראייה לדבריהן ממעשה זקנים לטמא, ר' יוסי מביא ראייה לדבריו לטהר ממעשה שטהרו ארבעה זקנים שהיו יושבין בחנותו של ר' אלעזר בן עזריה חדש בציפורי וכו'. וכ"ה שם גם בערך חצפית: ובתוספת דמס' כלים פ' כיפת חלק א"ר יוסי מעשה בד' זקנים שהיו יושבין בחנותו של ר' אלעזר בן עזריה חדש בצפורי וכו'. והג"י שלנו בתוספ' היא ט"ס. 36 ר' חוצפית ור' ישכב ור' חלפתא ור' יוחנן בן נורי. וכ"ה בס' יחוסי תו"א כת"י הנ"ל בערך חגי הנביא וגם בערך חצפית. אבל בר"ש הנ"ל: ר' חוצפית התורגמן ור' ישכב ור' חלפתא אבא ורשב"ג ור' יוחנן בן נורי וכו'. והנה הג"י רשב"ג היא בוודאי ט"ס (אולי היה כתוב ריב"ג, ואח"כ פתרו כהוגן: ר' יוחנן בן נורי ושכחו למחוק את 'ריב"ג', ונשתבש: רשב"ג). אבל הג"י: ר' חלפתא אבא אפשרית מאד, שהרי המוסר הוא ר' יוסי בנו, אבל גם גירסתינו (המתקיימת גם ע"י יחוסי תו"א) אפשרית, עיין מ"ש לעיל לעמ' 578 שו' 38/39. 38 ומהדרתיו לו. בכ"ו: וטיהרתה לו. ובר"ש הנ"ל: וטיהרתה לו, וכן ביחוסי תו"א כת"י ערך חגי הנ"ל: וטהרתה לו. 38/39 ראשי כלונסאות היו כהר הבית שעליהן אומנין יושבין ושפין וכו'. בר"ש הנ"ל: ראשי כלונסאות היו בראש הר הבית שעליהן אומנים יושבין ושפין האבנים וכו'. ועיין רמב"ם פכ"ה מה' כלים ה"י.

עמ' 592

- 1 שני כתיפין היו בבית אבא וכו'. בר"ש הנ"ל: שני כפיסין היו אחד טמא וכו'. ובס' יחוסי תו"א ערך חגי הנביא הנ"ל: שני בתי תפילין (!) היו בבית אבא אחד טמא וכו'.
- 2 זה טמא וזה טהור, וכ"ה בר"ש הנ"ל, אבל בכ"ו: זה טהור וזה טמא. שם: זה שהוא חקוק טמא וכו'. בפיה"ג עמ' 55 הנ"ל וביחוסי תו"א הנ"ל מצינים לתוספתא שבת 130²¹.
- 3 ועליו ישב חגי הנביא. בפ"י הרשב"ץ לאבות פ"א מ"א (ב' ע"ב, ד"ר א' ע"ב): ובתוספתא דכלים א"ר צדוק (שהרי ראב"צ מוסר כן בשם אביו) על הטהור (עליו — על הטהור) ישב חגי הנביא וכו'. ועיין גם ביוחסין השלם ע"ו ע"ב. שם: וכולן אם לא נתכון לחקקן וכו'. ר"ש ויחוסי תו"א כת"י הנ"ל, רמב"ם פכ"ה מה' כלים ה"א, כל הברייתא. ועיין להלן שו' 10 ואילך.
- 3/4 מצאן חקוקן וחשב וכו'. עיין ר"ש פכ"ה מ"ט.
- 4 חישב עליהן חרש שוטה וקמן וכו'. ר"ש פכ"ו מ"ח.
- 5 וכן חפית של קדרה וכו'. בד: חבית של קדרה וכו'. ולא נתברר לי מה זה "חפית" של קדרה, ולפי העניין נראה שהוא פשוטי כלי עץ המשמש במטבח, עיין להלן. 6/7 שהביא פתו לפני רבן גמליאל וכו'. צ"ל: שהביא (א)פתו (ה"א) נשמטה בהשפעת האות שלפניה, אפיתו, חפיתו, עיין לעיל. ובפיוט לשביעי של פסח (ידיעות המכון לחקר השירה העברית ספר ה' עמ' קס"ט): "מי אופות וספות וכד ונבל בוקעו". אבל לאפת שלנו לא היה בית קיבוץ.
- 10 אם לא נתכוון לחקקן וכו'. רמב"ם פכ"ה מה' כלים ה"א. ועיין לעיל שו' 3 ואילך.

11/12 המקציע למשכב אין פחות משלשה על שלשה ולמושב טפח. תוספ' שבת ע"ו סע"א, ר"ש פכ"ז מ"ה, תוספות סוכה י"ז ב' ד"ה כדתנן, רבינו הלל וס' הכריתות הנ"ל (בריש פירקין). ובפ"י רבינו הלל וס' הכריתות העירו על הירושלמי ריש ב"ק (ב' ע"ב) הסובר כי מושב הוא בד' טפחים. ובפיה"מ להר"מ פכ"ז מ"ד (בהוצ' דירינבורג עמ' 211. וכ"ה בכת"י ילון, אבל בדפוסים אין זכר מזה): ובראשון מקמא ירושלמי אמרו מושב בטפח יטמא, משכב בארבעה טפחים יטמא, רצה לומר אם היה שק (ששיעורו בד'). ועיין ראב"ד ת"כ א' ע"ג ובמסורת התלמוד שם אות ח', ודבריו נכונים.

12 ולמעמד כל שהוא. בס' המצות לרב חפץ (הצופה האנגלי מהדור חדשה ח"ה עמ' 434) הביא את הברייתא במעילה י"ח א' והוסיף: ולמעמד כל שהוא. וכיוון לתוספתא כאן. וכן בר"ש הנ"ל ובתוספות סוכה הנ"ל: ולמעמד כל שהוא. ואותו מעמד היינו אחיזה דמעילה. ובתוספ' שבת ע"ו סע"א: ולמעמד כל שהו. ולא פירשו כלום. 13 הכידור והאימון והקמיע וכו'. בר"ש פכ"ג מ"א: תניא בתוספתא הכדור והאימון וכו' (ועל הכתיב, אימון עיין בפיה"ג עמ' 63 ובהערה 2 שם). ועיין להלן. 13/14 שנקרעו אם מקבלין את מה שבתוכן טמאין. במשנה אחרונה רפכ"ג כתב על המשנה שם: שנקרעו וכו', ומיירי שלא נקרעו בענין שמטהר אותן מטומאתן אלא שהותרו חוטי התפירה או נקרעו בנקב קטן שיכול ליגע במה שבתוכן. ונעלמו ממנו לפ"ש דברי התוספתא כאן שפירשה בעצמה את המשנה כן.

14/15 ר' יהושע בן קרחא אומר משום ר' אליעזר בן עזריה מטבילין כל שהן. בתוספ' סנהדרין ס"ח א': ותניא בתוספתא ר' יהושע בן קרחא אומר משום ר' אליעזר אף מטבילין כמו שהן, אלמא מדלא חייך בטבילה ש"מ דהוי חיבור. וכן בערך גורס גם בר"ש הנ"ל, עיי"ש אלא שיש בפירושו שם ט"ס. ועל פיהם מחקו בד"ח את המלים, בן עזריה.

אבל גירסתנו. ר' אליעזר בן עזריה יש לה יסוד, וכ"ה באבות דר"נ פי"ט (ואני מעתיק מנוסחת כת"י ווטיקן, בהוספות הוצ' שכטר עמ' 158): אמר ר' אליעזר בן עזריה חמשה דברים למדנו מר' אליעזר (בן עזריה) בשעת פטירתו ושמחנו בהן ואלו הן כסת עגול הכדור והאימון הקמיע ותפולה מקבלין טומאה ומטבילין אותן כדרך (בד' שם: כמה שהן) וכו'. וכ"ה בשם ר' אליעזר בן עזריה גם במס' כלה ספ"ד (קרוניץ י"א ע"ב), ועיין גם אבות דר"ן פכ"ה, הוצ' שכטר מ"א ע"א.

15 האיכוף טמא מושב והתופס שלו וכו'. בעירובין כ"ז א' דחניא האוכף טמא מושב והתופס טמא מרכב. ובר"ח שם: ותנן בתוספתא דכלים פרק ב' (צ"ל: כ', ועיין מ"ש לעמ' 591 שו' 24/25) האיכוף מטמא מושב והתופס שלו מטמא מרכב וכו'. וממנו בערוך ערך אכף (ושם בשם תוספת דכלים פרק ד', עיי"ש בד' פיורו), עיי"ש. ובר"ש פכ"ג מ"ב: תניא בתוספתא האיכוף טמא מושב והתפית (ועיין להלן) שלו טמא מרכב וכו'. ובריסב"א עירובין שם ד"ה והא דגרסי: והכין איתא בתוספתא האוכף טמא מושב והתופס שלו טמא מרכב וכו'. ועיין בריסב"א למעלה שם, ויש שם שיבושים בדפוסים. עיין מ"ש בתשלום תוספתא עמ' 11. ועיין בס' הזכרון לר"א בקרט, מצורע נ"א ע"ב.

ובמחז"ו עמ' 315: כאשר שנינו האוכף והתופס שלו טמא מרכב. והכוונה לברייתא בעירובין הנ"ל. ואני מעיר ע"ז מפני דברי המו"ל שם בהערה ה': הכוונה

למה שהביא הערוך ערך אכף בשם התוספתא מס' כלים פרק ד' ע"ש ולפנינו בתוספתא חסר!"

15/16 ושאר כל תפיות שבצדדין אם היו רחבות טפח טמאות. כ"ז ליתא בבבלי שם. אבל בד' שלוניקי שם (לפי דק"ס עמ' 102 הערה ט): והתפיות שלו מסמא מרכב ושאר כל התפיות שבצדדין אם היו רחבות טפח טמאים. וכן בר"ח הנ"ל (בשם התוספתא): ושאר כל התופיות שבצדדין אם היו רחבות טפח טמאין יש מי שמפרש התופיות הזונות והן העצים וכו', עיי"ש. וכן בערוך הנ"ל: ושאר כל התפיות וכו', עיי"ש. וכן בר"ש הנ"ל: ושאר כל תפיות שבצדדין וכו'. אבל בריטב"א הנ"ל: ושאר כל התפיות שבצדדין וכו'.

16 ר' שמעון אומר שלשה מושב וכו'. המשך כל הברייתא בר"ש הנ"ל.
18 המטה הכר והכסת וכו'. בר"ש פכ"ג מ"ד: תניא בתוספתא הכר והכסת של מת ר' מאיר אומר אינן טמאין מדרס וחכמים אומרים וכו'. ועיין למעלה שם בר"ש.
20/21 שמוכרין עליה כלים וכו'. עיין לעיל 587³⁷ ומש"ש. ועיין במשנה פכ"ד מ"ח.
21 ושל מלבני בני לוי טהורה מכלום. עיין לעיל 584¹² ומש"ש.
22 העשויה לשכיבה... ושל בנות טמאה טמא מת. עיין לעיל 587³⁶ ומש"ש.
22/23 ושל סיירין ושל ציורות טהורה מכלום. בסד"ס מגיה: ושל סיידין ושל ציורות. וכן נשנו יחד להלן במשנה פכ"ט מ"ג.

23 של זקנה טמאה מדרס ושל ילדה טמאה טמא מת. במשנה פכ"ד מט"ז להפך, וכבר העירו על התוספתא כאן בר"ש. רא"ש ורע"ב שם, והם ציינו שהתוספתא שלנו מתאימה למשנתנו פכ"ח מ"ט עיי"ש.

24 נקרעה ואינה מקבלת את רוב השער טהורה מכלום. במשנה ספכ"ח: שבכה שנקרעה אם אינה מקבלת את רוב השער טהורה. וכ"ה הגירסא: רוב השער בד' נפול, כ"מ, פרמה, פיה"מ להר"מ (דירינבורג) ועוד. ובהוצ' לוו: הסיער, קויפמן: הסיער. אבל במשנה שעם הר"ש ד"ו רפ"ב: רוב השיעור. וכן מעתיק בר"ש הנ"ל מן התוספתא כאן: נקרעה אינה מקבלת רוב השיעור טהור מכלום וכו' ושל יוצאת החוץ דהיינו נקרעה ואינה מקבלת רוב השיעור דתוספתא ודתנן לקמן בסוף פכ"ח. ועיין גם בהשגות הראב"ד פכ"ז הט"ו שהסתייע מן התוספתא כי היינו סבכה של יוצאת החוץ היינו סבכה שאינה מקבלת רוב השיער.

24/25 שלשה סנדלין של אדם טמא מדרס של מתכות ושל בהמה טמאה טמא מת וכו'. ובמשנה פ"ד מ"ה: סנדלי בהמה של (בלי וי"ו) מתכת (מתכות) וכו'. וכ"ה שם בד' נפול, ד"ו רפ"ב, פיה"מ להר"מ (דירינבורג), לוו, קויפמן, פרמה, כ"מ ועוד וכ"ה בשבת נ"ט א' וכן גרס שם במאירי. וכן העתיק משם גם ברמב"ם פ"ב ה"ז: סנדל של בהמה של מתכת טמא ושל שעם טהור וכו'.

אבל ברשב"ם הגיה שם (לפי תוספ' שבת שם ד"ה סנדל): ושל מתכת, ופירש סנדל של מתכת — סנדל של סיידין. ושיטתו באריכות נמצאת בתשובתו להראב"ן קמ"ה ע"ד והוא מסתייע מהתוספתא כאן, וכ"ה שם: וראייה מביאתו בתוספתא דכלים שלשה סנדלי' הן של אדם טמא מדרס של מתכת ושל בהמה טמא טומאת מת של שעם ושל צפירי טהור מכלום, והכי פירושה של אדם [מטמא טומא] מדרס (טומא) וכך שכן שהוא טמא מת דתנן (נדה פ"ו מ"ג) כל המיטמא מדרס מיטמא טומאת מת. של מתכת ושל בהמה טמאה טמא מת ולא טומאה מדרס, והאי סנדל של מתכת

היינו סנדל של סיידין של מתכת וכו'. ועל פי הרשב"ם הגיהו כנראה בשבת שם בכי"מ (עיין דק"ס שם).

אבל בכל אופן הגי' בתוספתא בטוחה. שכן הוא לפנינו וכן ברשב"ם הנ"ל, וכן בתוספ' שבת נ"ט א' ד"ה בשעה: ותניא בתוספתא דכלים פרק כיפה (צ"ל: כיפת) ג' סנדלים הם של אדם טמא מדרס של מתכת ושל בהמה טמא טומאת מת. וכן ברמב"ם פכ"ז מה' כלים הט"ו: שלשה סנדלין הן של אדם טמא מדרס של מתכת ושל כ"ה בד"ק ובד"ו רפ"ד, ובד"ח הוגה ע"פ הכ"מ שם) בהמ' טמא טמא מת של שעם ושל צפירה טהורה מכלום.

26 ר' יוסי אומר כל הפרגלינין טהורין. כסתם משנה פכ"ו מ"ג.
26/27 שלשה פרגלינין הן של צדי חיה טמא מדרס ושל צדי עופות טמא טמא מת וכו'. במשנה פכ"ד מט"ו: שלשה פרקלינין הן של צדי חיה ועוף טמא מדרס של חגבין טמא טמא מת וכו'.

28 ר' אלעזר בר' צדוק אומר כף של מאזנים וכו'. וכן בר"ש סוף פכ"ד: תניא בתוספתא ר' אלעזר בר' צדוק אומ' וכו', כל הברייתא עד סוף הפרק. אבל ברא"ש שם: וקתני' בתוספ' ר"א בר"ש או' כף מאזני' טמא מת וכו'. ויפה העיר בסד"ט שגי' זו נוחה יותר, והיינו שראב"ש בא לפרש את שיטת אביו במשנה שם.

פ"ג

31 בר שהפכו ונעשה אחוריו... ונעשה אחריה וכו'. בר"ש פכ"ה מ"א: כדקתני בתוספתא בר שהפכו נעשה אחוריו תוכו ותוכו אחוריו וכו' תניא בתוספתא בר שהפכו נעשה אחוריו תוכו ותוכו אחוריו קופה שהפכה נעשה אחוריה תוכה וכו', עיי"ש כל הברייתות. ועיין משנה למלך פכ"ח מה' כלים סה"א.
32/33 שיש לו תפארות... אין לו תפארות וכו'. בר"ש הנ"ל: שיש לו תפארות יש לו אחוריים ותוך וכל שאין לו תפארות אין לו אחוריים ותוך. ובמשנה שם: שיש לו תוברות וכו' שאין לו תוברות, וגי' אחרת שם: תופרות. עיין פיה"ג עמ' 67.
33 ר' יהודה אומר כל שיש לו פנים וכו'. ר"ש הנ"ל, רא"ש שם.
33/34 המזונין שנפלו משקין וכו'. ר"ש הנ"ל.
36 מרכש חלק ומבלה חלוקה וכו'. בר"ש שם: מרכש וחלק וטבלה חלקה וכו'. ועיין מ"ש לעי" 591.

40/1 אמר ר' יהודה אני אומר הלכה מימיהם של כהנים לא נמנעו מלהיות נותנין רגלו של שלחן וכו'. עיין ר"ש הנ"ל, והמלה "הלכה" חסרה שם. ולפי פשט הלשון משמע שמדברים כאן בשלחן בית המקדש, והכהנים לא נמנעו מלתת את הרגל של השלחן ע"ג משקים טמאים: אע"פ שלקודש אין חילוק בין תוכו לגבו ונטמא כולו (עיין במשנה ספכ"ה ובתוספתא סוף פירקין). מ"מ הרי משקה בית מטבחיא טהורין (עדות פ"ח מיד ולעיל ב"מ פ"ה ה"ו), ור' יהודה מוסר את ההלכה רק דרך אגב מפני שהזכירו את טומאת השלחן ע"י הרגל, וזה מצוי במשנה ותוספתא. אבל עיין להלן. וכס"ו אצל ר' יהודה להלן עוקצין 689³³. ועיין מ"ש להלן.

1 אמרו מפני רגל מנגבה והיא טהורה. בר"ש הנ"ל: (והמלה "אמרו" ליתא) שהיא רגל מנגבה והיא טהורה. ולפי פירושי הנ"ל, צריך לפרש כאן, מפני רגל — מפני שהיו מוציאים את השלחן ברגל מחוץ לעזרה (עיין מ"ש בח"ב עמ' 262), וחששו שמא יהיו עדיין המשקים עליו ויטמאו אותו מחוץ לעזרה (וכשיטת הירושלמי, עיין מ"ש לעיל לעמ' 584 שו' 8/9), ולפיכך נזהרו לנגבו לפני הרגל. ועיין מ"ש באו"ש פכ"ח מה' כלים, ויש לו דרך אחרת בזה.

אבל יותר נראה שר' יהודה מביא ראייה לדבריו שאם נפלו משקין על הרגל מנגבה והיא טהורה, שהרי הכהנים אוכלי תרומה אינם נזהרים מלתת את רגלו של שלחן שלהם ע"ג משקים טמאים, והטעם הוא שהרגל אינה מטמאה אותו, והוא מוסיף: [אבל] אמרו מפני [ה]רגל מנגבה והיא טהורה, והיינו מפני הרגל טומאה, שלא ירגילו את הטומאה, ויבואו לידי תקלה. וכן מפורש להלן שו' 8/9: אלא שנהגו הכהנים שלא יהיו מקיימין את הגפין טמאין מפני התקלה. ואולי צ"ל גם כאן: מפני תקל', במקום: מפני רגל. ועיין מש"ש להלן.

1/2 המרדע שנפלו משקין וכו'. ר"ש פכ"ה מ"ב, ועיין במשנה שם.

4 זמליסטרין שנפלו משקין וכו'. בד: זמליס טרון שנפלו וכו'. ובר"ש פכ"ה מ"ג: תניא בתוספתא זומא ליסטרון שנפלו משקין וכו'. ועיין על כתיב המלה הזאת בפיה"ג עמ' 29 הערה 7, ועיין לעיל 130²⁵ ובהוס' לפיה"ג הנ"ל עמ' 166.

6 על נבי היר מנגבם וכו'. בד ור"ש הנ"ל: נפלו על גבי היד מנגבה וכו'.

7 קיפה שנפלו משקין וכו'. בד ור"ש הנ"ל: קופה שנפלו וכו'.

8/9 אלא שנהגו כהנים שלא יהו מקיימין את הגפין טמאין מפני התקלה. וכ"ה בר"ש הנ"ל, והוסיף: "פי' גפיים אוני הכלי כדפרישי' לעיל בפ"ה (מ"ג) ובפרק י"ז (מ"ג). מפני התקלה, דאזן טמא, אף על גב דכלי טהור ולא בעי טבילה". ולפי פירושו התקלה היא מפני שהאזן נשאר טמא (אע"פ שלא נטמא הכלי), והיא מטמאה משקין. וברמב"ם פכ"ח מה' כלים ה"א: נפלו משקין טמאין על כני הכלים או על אוגניהן או על אוניהן וכו' מנגבן והן טהורין. ובראב"ד שם: מיהו לא ישתמש בו עד שינגב שמא יגע במשקה. ולפ"ז יתכן שהפירוש כאן שהכהנים לא היו מקיימין את הגפיים עם המשקים הטמאים, אלא מנגבן תיכף ומיד. ויתכן שדברי הראב"ד נובעים מתוספתא כאן שו' 1, והיינו שהכהנים לא היו משתמשים בשלחן לפני שנגבו, שמא יגעו במשקין.

9 הרובע וחצי הרובע וכו'. כל הברייתא בר"ש פכ"ה מ"ה.

10 ועתיד לחוק את חצי הרובע עד שיחוק את חצי הרובע. בר"ש הנ"ל: ,ועתיד לחוק את הרוב' טהור עד שיחוק את חצי הרובע". והכל כלי אחד, עיין חולין כ"ה סע"א.

11 וכשהוא מטביל את הרובע צריך להטביל את חצי הרובע. עיין במשנה פכ"ה סמ"ה ובמפרשים שם.

12 הרובע שמלאו עצים ותקעו וכו'. עיין לעיל 591 שו' 10/11 ומש"ש. 13/14 אמר ר' עקיבא לא הזכירו בית הצביעה אלא לכסות שלא יהא שותה וכו'. בר"ש פכ"ה מ"ז: תניא בתוספתא לא הזכירו בית הצביעה אלא לכסות

שלא יהא שותה וראשון ראשון מטמא וכו' פי' ר' עקיבא פליג אמחתינא דבסמוך דהיה שות' בכוס שאחוריו טמאין אינו חושש שמא נטמ' משקה שבפיו באחורי הכוס וקסבר ר' עקיבא דחיישינן. ועיין מ"ש במשנה אחרונה שם. ודבריו נכונים.

14/15 משקין טמאין שהיו נותנין אבית צביעתו וכו', וכן בר"ש הנ"ל: משקין טמאין שהיו נותנין אבית צביעתו וכו', עיי"ש כל הברייתא.

15/16 שיהו נותנין בית צביעתו וכו'. בר"ש הנ"ל לנכון: שהיו נותנין אבית צביעתו וכו'.

16/17 שהיו נותנין על גבי הארץ וכו'. עיין ירוש' חגיגה פ"ג ה"א, ע"ח ע"ד.

17 ונגע בו שאחוריו טהורין בית צביעתו. בר"ש הנ"ל: ונגע בהן כוס שאחוריו טהורין בית צביעתו וכו' כלומר בית צביעתו נגע בהן וכו'. ואולי הפירוש כאן שנגע בהן באחוריו או בבית צביעתו ובין כך ובין כך נטמאו אחורי הכוס, עיין להלן.

18/19 נגע בהן כוס שאחוריו טמאין אין בית צביעתו נטמאו המשקין. אין לזה שום מובן. ובר"ש הנ"ל: נגע בהן כוס שאחוריו טמאין בית צביעתו נטמאו המשקין וכו' כלומר בית צביעתו נגע בהן. נטמאו משקין כאילו נגע בהן אחורי הכוס. וגם כאן אפשר לפרש: או, או, עיין לעיל. ולפנינו היה כתוב: או, ונשתבש: או, אין. וכן מפורש בס' המפתח לר"ן ברכות ג"ב (כ"ד ע"א): ובתוספ' כלים משקין טהורין הנתונין על הארץ ונגע בהן כוס שאחוריו טמאין או בית צביעתו נטמאו משקין. 19/20 ר' מאיר אומר לידים טמאות כיצד אפשר לומר בנגוב... אפשר לומר

במלא משקין שעד שלא יגע בהן נטמא וכו'. בר"ש הנ"ל: יר"מ אומר לידים טמא כיצד איפשר (=אי אפשר) לומר בנגוב שאין הידי' מטמא' הנגוב אי אפשר לו' כמלא משקין שעד שלא יגע בהן נטמאו משקין וכו' ועד שלא יגע בהן דקאמר לא שלא יגע כלל דאם כן במאי נטמאו משקי' אלא שלא יגע בהן שלא יאחו בו כדי להגביהו. וברוש' חגיגה פ"ג הנ"ל: אמר ר' זעורה איפשר לומר בנגוב שאין הידים מיטמות בנגוב אבל איפשר (=אי אפשר) לומר במלא משקה שמכיון שנגע בו טימהו אלא כי נן קיימין במלכותך במשקה.

23 ר' יוסי אומר וכו'. ר"ש שם.

26 נטילתו באחת צביעתו באחת וכו'. כלומר, ביד אחת. ובר"ש הנ"ל:

נטילתו באחד צביעתו באח' וכו' נטילתו באחד ראוי לאוחזו באחד לא חשו לאדם האוחזו.

27 מקום אחיזתו שם צביעתו. בר"ש הנ"ל: מקום אחיזתו שם תהא צביעתו,

וזו היא אשגרה ע"פ הסיגנון הרגיל בתלמודים (עיין שקלים פ"ח סמ"ז, כג"י הוצ' לו', קויפמן ועוד, ירושלמי תרומות פ"ו ה"א, מ"ד ע"א, בבלי ברכות ו' א' ועוד בכ"מ).

27/28 אוזן ואוזן ויד. צ"ל: אוגן ואוזן ויד, כמו שהגיה הגר"א, עיין פכ"ה מ"ו.

28 כלי הקדש אין להם אחרים וכו'. פכ"ה מ"ט, ובר"ש שם כל הברייתא.

29 אמר ר' יוסי זה לשון כפול וכו'. כל הברייתא לעיל 236²³, והפירוש הוא

שארין צריך להזכיר בית הצביעה בקודש, שהרי בקודש לא חיטקו בין אחוריים לתוכו, וכל שאין לו אחוריים ותוך אין לו בית הצביעה. כן פירש הגר"א, אבל בר"ש הנ"ל פירש אחרת, ולא זכיתי להכין את דבריו.

31 כל הכלים יורדין וכו'. משנה ור"ש הנ"ל, להלן 596³⁵.

32 ר' יהודה אומר שינוי מעשה לקלקול. להלן 596³⁶ ובבלי שבת ג"ב ב'.

פ"ד

33 תפלה אחת מקבלת טומאה וכו'. בר"ש פכ"ג מ"א: עוד תניא בתוספתא דלוקמן תפילה מאימתי מקבלת טומאה משתגמר מלאכתה קצעה אע"פ שעתידי ליתן בה את הרצוע' טמאה. וברמב"ם פ"ז מה' כלים ה"א: התפילין משיגמור הקציצה אע"פ שהוא עתיד לתת בה את הרצועה מקבלת טומאה.

34/35 ומאימתי מדרהרה... בין קציצה לחברתה. בר"ש הנ"ל: מאימתי טהרתה של יד משתפרד משלש רוחות ושל ראש משישתייר בה משלש רוחות בין קציצה לחברתה. וברמב"ם הנ"ל הי"ד: תפלה שנטמאת מאימתי טהרתה של יד משיתיר אותה מג' רוחות ושל ראש משיתיר מג' רוחות ובין (בד"ק: וכן) קציצה לחברתה. וקציצה במקום קציצה גם בפיה"ג עמ' 52, עיי"ש בהערה 18.

35 כים בתוך כים וכו'. ר"ש פכ"ו מ"ב, ועיי"ש במשנה.
36/37 אבל אם היה חיצון על הפנימי וכו'. כ"ה בד' (בכ"ו חסר דף). ובר"ש הנ"ל: במה דברים אמר' בזמן שהיו שניהן שוין אבל אם היה החיצון עודף על הפנימי ניטמ' הפנימי נטמא חיצון נטמ' חיצון לא נטמא פנימי וכו'. וכן ברמב"ם פכ"ח ה"ה: בד"א שהיו שפחותיהן שוין אבל אם היה החיצון עודף ונטמא הפנימי ניטמא החיצון נטמא החיצון לא נטמא הפנימי. ועיין מ"ש במשנה אחרונה פכ"ו מ"ב ובס' חזון איש כלים מ"ו ע"ב.

וברא"ש פכ"ו מ"ב: תוס' בד"א כשהיו שניהם שוים אבל אם היו הפנימי עודף על החיצון נטמא פנימי נטמא חיצון. ובמל"א שם: בתוספתא בד"א כשהיו שניהם שוין אבל אם היה הפנימי עודף על החיצון נטמא פנימי נטמא חיצון נטמא חיצון לא נטמא פנימי. ונראה שיש טעות בתוספתא, אח"כ מצאתי כדברי בפ"י הר"ש ז"ל וגם ברמב"ם בפכ"ח דה' כלים וכו'. וקרוב מאד בעיני שבעל מלא"ש העתיק את הפוסקא מן התוספתא מפ"י הרא"ש שהיה לו בכת"י ושהוא רגיל להביאו. ועיין במשנה אחרונה הנ"ל.

37/38 במה דברים אמורים במשקה אבל בשרץ שניהן שוין. וכ"ה בר"ש הנ"ל. אבל ברמב"ם הנ"ל: ובשרץ בין כך ובין כך אם נטמא אחד מהן לא נטמא חברו. ועיין בכ"מ ומ"ל שם. אבל במל"א שם הנ"ל מעתיק מן הרמב"ם: אם נטמא אחד מהם נטמא חברו. והואיל והיה לפניו רמב"ם מוגה מספר כת"י בחתימת ידי הרמב"ם עצמו והוא רגיל להשוותו עם הרמב"ם הזה (עיין לעיל פ"ב סמ"ה ועוד בכ"מ), הרי יש להניח שכן היה לפניו ברמב"ם המוגה.

38/39 אמר ר' נתן לא נחלקו ר' אליעזר וחכמים וכו'. ר"ש הנ"ל, עיי"ש. ובתוס' הרא"ש סנהדרין ס"ח א' (לפי חמרא וחיי ק"א ע"ד): כר' יוחנן דתוספתא דתניא בתוספתא דכלים אמר ר' יוחנן (כנראה שצ"ל: ר' יונתן, = ר' נתן) לא נחלקו ר"א וחכמים על צרור המעות שהוא טהור על מה נחלקו על צרור המרגלית שר' אליעזר מטמא וחכמים מטהרים וכו'.

40 צרור המרגלית בזמן שבתוכו טמא פשוטו טהור וכו'. וכן ברא"ש הנ"ל: צרור המרגלית בזמן שבתוכו טמא פשוטו טהור מטמא ומטהר אפילו עשר פעמים ביום וכו' וניחא השתא הא דקתני בתוספתא בזמן שבתוכו טמא

משום דאין מתפשט פשוטו טהור שהוציא המרגלית וכו'. אבל בר"ש הנ"ל: צרור המרגלית בזמן שתוכו טמא פשוטו טהור ומיטהר אפילו עשרה פעמים ביום וכו' כדקחני סיפא צרור המרגלית בזמן שתוכו טמא פשוטו טהור וכו'. וכן בהשגות הראב"ד ספ"ב: תוספתא צרור המרגלית בזמן שתוכו טמא פשוטו טהור מיטמא ומטהר אפילו עשרה פעמים ביום וכו'. והגר"א ז"ל הגיה: צרור המרגלית תוכו (נדפס בטעות: תוכה) טמא וכו'. ועיין להלן 594¹⁹, וגם שם הגיה כך. ולפי"ז בבא זו הולכת על משנתנו, שגם חכמים לא טמאו בצרור המרגלית אלא אם נשאר לו תוך, ואינם מדברים כאן על הצרור בזמן שנמצאת המרגלית בתוכו. אבל עיין ר"ש ותוס' הרא"ש הנ"ל.

עמ' 594

1 עור שעשאו שטיח להיות נותנו על לבו בשעת הקציר מפני השרב וכו'. אין לזה מובן. כי עור שעשאו שטיח (עיין פכ"ו מ"ה) לחוד ועור להיות נותנו על לבו לחוד. ובד' (תחלת שורה): שעשאו שטיח להיות בכאן נמצא חסר בהעתקה (ואח"כ יש שם ריוח פנוי מקום שמונה שורות) נותנו על לבו בשעת הקציר וכו'. וברור שהמדפיסים מצאו כן בכת"י. וכתב המגיה של הר"ש ד"ו בסוף טהרות: ובקצת דוכתי דנר' לי דהוה חסר הוספתי מדעתי ומה שלא יכולתי כמו בתוספתא בכ"ס במקום א' שגם בתוספתא שלי באותו מקום עצמו חסר הנחתי המקום פנוי אף על פי שלא מעלה ומוריד מה שחסר להבנת העניין. ונראה שיש כאן חסרון ע"י הדומות: עור שעשאו שטיח להיות [...] עור שעשאו להיות נותנו על לבו וכו'. וכן בר"ש פכ"ו סמ"ג: חניא בתוספתא עור שעשאו להיות נותנו על לבו בשע' הקציר מפני השרב וכו'.

ועל עצם העניין עיין הפירושים במשנה (פכ"ו מ"ג) על, והשרוול"ם. ובמלא"ש שם: ומ"מ (= ומצאתי מוגה) השרבנים טמאים. בבי"ת ונו"ן.

2 לעקבו ולפרסותיו אם חופה וכו'. בר"ש הנ"ל: לעקבו ולפרסתו וכו'. וכ"ה ברמב"ם פכ"ד מה' כלים ה"ד.

3/4 סנדל של קש... ולא הודו לו. עיין ירוש' יבמות פ"ב ה"ב, י"ב רע"ד, בבלי שבת ס"ו א'. וברשב"א שם הביא את התוספתא כאן, והעיר שהיא היא הברייתא השנויה בירושלמי ובבלי הג"ל. ועיין גם בתוספ' שם ד"ה סנדל. ועיין בר"ש לעיל ספ"ז, ויש שם ט"ס בדבריו. ועיין בתוספתא לעיל 456, והשוה בבלי שבת הנ"ל. 4 סנדל שנתפסקו אוניו וכו'. ירושלמי שבת פ"ו ה"ב, ח' ע"א (ומקבילה). בבלי שם ק"ב א', ר"ש פכ"ו מ"ד, ס' יחסי תו"א כת"י ערך ר' יצחק בר יוסף תלמידו של ר' יוחנן.

4/5 או שפרש ממנו רוב כף אחת טהור. המלה 'רוב' מיותרת ואיננה בר"ש הנ"ל, וכן יוצא גם מירוש' יבמות (עיין הירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 105) ובבלי הג"ל. ובס' יחסי תו"א כת"י הנ"ל: או שניטל כל הכף טהור. והסדר שם הפוך, הסיפא שלנו ברישא, והרישא בסיפא.

5/6 או שפרשה ממנו כל כף אחת טמא. בר"ש הנ"ל: או שפירשה ממנו רוב כף אחת טמא. וכן יוצא מירושלמי ובבלי הג"ל. וביתחסי תו"א כת"י הנ"ל: או שניטל רוב הכף שלו טמא.

- 6/7 סנדל שנפחת ומקבל את רוב הרגל וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין לעיל בימות פ"ב ה"י.
 7/8 או שניטל האונטלית שבו. גי' כזאת אינה במציאות, כי בד גורס: או שניטל האצטלס שבו, בכ"י: האונטלס שבו ובר"ש הנ"ל: האונטלס שבו. ופירוש המלה לא נתברר לי. וע"פ העניין נראה שהאונטלס מסייע להחזיק את המנעל ע"ג הרגל.
 8 נפרם ואינו חופה וכו'. בד: נפרם וכו', בכ"י: נפרם וכו', ובר"ש הנ"ל: נפרץ וכו'.
 9 מנעול על האימוס וכו'. בד, כ"י ור"ש הנ"ל בכ"מ: מנעל. וברא"ש פכ"ו מ"ד: דתני: מנעל האמוס ר"א מטהר וכו' על מנעל האמוס וכו' על שנטל מעל האמוס וכו'.
 11 שר' אליעזר מטמא וחכמים מטהרין וכו'. וכ"ה בד. אבל בר"ש הנ"ל: שר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאין וכו'. וכן ברא"ש הנ"ל: שר"א מטהר וחכמים מטמאין וכו'.
 12 עור חמור ועור חמר וכו'. וכן במשנה הוצ' לו: עור החמור עור החמר, וכ"ה בכ"מ, פרמה, פיה"מ להר"מ כת"י ילון, וכן יוצא מתוך פירושו בהוצ' דירינבורג, וכן הוגה בין השורות במשנה כת"י קויפמן. ועיין תיורט פכ"ו מ"ה ומלא"ש שם. וכל הברייתות בר"ש פכ"ו מ"ו.
 שם: ועור הפתן. גי' כזאת אינה במציאות, כי בד, כ"י ור"ש הנ"ל: הכתן, וכ"ה במשנה שם. וצ' הדפוס ע"פ הטעות שבאוה"ג.
 12/13 ועור הלוף של קמץ. וכ"ה בד ור"ש הנ"ל. ובמשנה שם: עור הצב של קטן. ונראה שהוא עור הלוף הוא עור הצב, והיינו עור שמלפפין בו את הקטן, עור שמלפפין בו את הקטן. ולהלן שו' 28: העושה פסיקא לשפר לצבב וכו'.
 13 שהבנות טוות עליו אם יש בו וכו'. בר"ש הנ"ל: שהבנות טוות עליו טהור אם יש בו וכו'. והמלה "טהור" נראית מיותרת.
 14/16 עור השטיח ועור האריסה... ואם לאו טהור. בראב"ה כת"י סי' תתקנ"א: הא דתניא בתוספתא דסוכה (לפנינו אין זכר לזה בתוס' סוכה) ובמס' כלים פ"י (צ"ל פ"ד) תפילה עור השטיח ועור העריסה וכו' אם יש בה ה' על ה' טמא פחות מיכן טהור.
 16 עור שעשאו לחכרין וכו'. ספר המצות לרב חפץ (הצופה האנגלי ח"ה עמ' 535), ר"ש הנ"ל, ועיין להלן 595 (לעניין לבד).
 18 שהן טמאין. וכ"ה בר"ש הנ"ל, והגר"א משלים: טמאין (טמא מת). עיין במשנה פכ"ו מ"ו.
 19 שבית שמאי מטמאין וכו' מטהרין. וכ"ה בר"ש הנ"ל, והגר"א משלים: מטמאין [מדרס] וכו'. עיין לעיל.
 19/20 בזמן שתוכו טמא פשוטו טהור וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ועיין מ"ש לעיל 593.
 20/21 עובי הצור ואוירטין הבאין ממדינת הים וכו'. בד, כ"י ור"ש הנ"ל: עובי הצמר ואוירטין וכו'. ונראה שאוירטין הן מהמלה ἀορτίς, שקטן הנישא על כתפיים, ואוירטין הבאים ממדינת הים היו שקים גדולים הבאים במדה. אבל עיין מ"ש ברייל ביאהרביכער ח"א עמ' 199. ולעצם העניין, עיין להלן.
 21/22 השירה התיבה והמנדל של עצם ושל עור ר' מטמא וכו'. בד: ש' עצם ושל גמי וכו'. אבל בר"ש הנ"ל: ש' עצם ושל עור וכו'. וברמב"ם פ"ג מה' כלים סה"ב: וכן כל' עצם וכל' העור המקבלין מ' סאה בלח אין מקבלין טמאה וכו'. ומקורו מהתוספתא שלפנינו, ופסק כר' יוסי ברי' יהודה, מפני שסתם התוספתא לעיל בשו' 20 כוותיה, שהרי דווקא בעובי הצמר ואוירטין שנעשו לכתחילה להטטל כשהן

מליאין טמאים, אבל בשידה תיבה ומגדל טהורין. וכן מסיים הרמב"ם שם: אלא אם כן נעשו מתחלתן לטהר (כ"ה בד"ק ובד"ו רפ"ד, ובד"ח נשמטה מלה זו) כשהן מליאין. והכוונה לעובי הצמר ואוירטין, שהן טמאים.

ומעתה ברור שהג"י שלפנינו, של עצם ושל עור" בטוחה, שהרי כן מעתיק בר"ש וברמב"ם, וע"פ זה הגיה הגר"א ז"ל. ובספר סד"ס קמ"ב ע"ב ד"ה השידה כתב: של עצם ושל גמי וכו' הגר"א ז"ל הגיה של עצם ושל עור ולא ידעתי למה הגיה כן וגם לא אדע לפרש ע"פ הגהתו" וכו', וז"ל בכבוד רבינו, כדרכו ממיד. ועיין מ"ש לעיל 576.

ובס' משנה אחרונה כאן רפס"ו כתב: אבל בכלי עור ועצם לא אשכחן בשום דוכתא טהרת הבאים במדה, אבל הרמב"ם בחבורו פ"ג מה' כלים כתב דגם כלי עור ועצם טהורין באין במדה וכן נראה מדברי מהר"ם שבתוי"ט פכ"ד מ"ט גבי פוחלץ של גמלים". ונעצמו ממנו לרגע הברייתא בתוספתא כאן ודברי הר"ש הנ"ל.

22/23 אצבע שהוא עתיד לקצעה וכו'. בר"ש פכ"ו מ"ז: תניא בתוספתא ר' שמעון בן מנסיה אומר עוצבה שהוא עתיד וכו'. והיא היא. עיין בהוספ' ותיקונים לפיה"ג עמ' 169 ובנמושות שם עמ' 201.

23 וכולן שהן מחוסרין לשלוח וכו'. וכ"ה בד, כ"ו ור"ש הנ"ל, ובד"ח בטעות: לשלוח. ולשלוח כאן פירושו: לשרות, וכן בירוש' מע"ש פ"ב ה"ג, ג"ג ע"ג: שולח ביניהן וכו' שולח בידים טהורות וכו' שולח בידים טמאות וכו' חוץ משלוחה וכו'. ובמשנה שם: חוץ משרייתה. וזה באמת מתאים לסדר עבוד העורות, והיינו שורה, ממתח ומגנב, ואח"כ סך כדי לרכך את העור.

24 מחצלת בין בית הגנב וכו'. ר"ש פכ"ו מ"ח. והפירוש הוא שמחצלת דמיה מועטין ואינו כדאי להדיין עליה עם הגנב והגזלן והבעלים מתייאשין ממנה.

25 חיפוי בית הלנינין ובית הכוסות וכו'. כל הברייתות בר"ש פכ"ו מ"ו עד סוף הפרק.

26 ומשום חיבור כלים וכו'. בד, כ"ו ור"ש הנ"ל: ומשום חיבורי כלים וכו'.

27 הכסת שלו טהורה. בר"ש הנ"ל: כסת שלו. הכסת של עור שלא יויק לה המשאוי.

28 היתה תפורה לא יכוף וכו'. בד, בכ"ו ור"ש הנ"ל: היתה תפורה לא יכוף וכו'.

28/29 העושה פסיקא לשפר ללכב ולצייר בהמה וכו'. בר"ש הנ"ל: העושה

פסיקא לשפיר ולצב ולצייר בהמה וכו' לשפיר של בהמה אי גמי לצב של בהמה

א"נ לצייר בהמה. ובירושלמי שבת פ"י ה"ו, י"ב ע"ד: כהדא דתני העושה פסיקא

לילבב לישפר להדק בה את המרצופין לתלותה בצואר בהמה טהור. ואנו רואים מכאן

שצ"ל: ולצזור (= ולצואר) בהמה וכו'. ובברייתא שבירושלמי שם נוסף גם פסיקא

להדק בה את המרצופין, ומדברים בפסיקא של בהמה המונחת עליה כדי להדק בה

את המרצופין וכו', ועיין להלן.

29 וארבעה טפחים. בד, כ"ו ור"ש הנ"ל ענכון: ארבעה טפחים.

30/31 לחוק בה ומרצופין... טמאה. בכ"ו: לחוק בה שקין ומרצופין וכו'.

ובר"ש הנ"ל: לחוק בה סקין ומרצופין וכו' לחוק לקשו ולחכנים החבל בלואו.

אבל הגירסא, לחוק נכונה ואין בינה ובין, להדק שבירושלמי הנ"ל ולא כלום

(עיין מ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 153). אלא שבירושלמי מדברים בפסיקא של

בהמה ולפיכך טהורה וכאן מדברים בפסיקא של אדם ולפיכך טמאה.

31 כל הגדולות בבהמה טהורה וכו'. בד: כל הגדולות בבהמה וכו', ובכ"ו:

כל הגדלות בבהמות וכו', ובר"ש הנ"ל: כל הגדול' בבהמה וכו' גדול' לשון גדיל' וכו'. ובפי' הראב"ד עדיות פ"ג סמ"ד: ומה שהזכירו כאן (בשלש) [בלשון] קליעות הזכירו בתוספ' בלשון גדיל'. ולברייתא זו כיוון בירושלמי הנ"ל, עיין מ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 167.

32 הקלע שבית קיבול שלה של משיחות וכו'. משנה בעדיות פ"ג מ"ה, ר"ש הנ"ל.
34 נפסק בית הפקיעה שלה נשתייר בה טפח וכו'. בד: נפסק בית הפיקוע שלה וכו', בכ"ז ובר"ש הנ"ל: נפסק בית הפקיע וכו'. ועיין במאירי עדיות עמ' 194 ובהערה י"א שם.

34/35 כל החוצלים בין של שעם ובין של שק וכו'. בד: כל החוצצות וכו'. בכ"ז: כל החוצצוס וכו', ובר"ש הנ"ל: כל החוצצות וכו' כל החוצצות הך סיפא משנה בעדיות" (פ"ג מ"ד).
35 ובין של צפור. עיין מ"ש לעיל 583³⁵.

פ"ה

36 חלוק של בד מאימתי מקבל טומאה וכו'. כל הברייתות בר"ש עד להלן שו" 23. וכל הברייתא שלנו גם ברמב"ם פכ"ב הט"ז, עיי"ש.
38 רובו מלמעלה טמא וכו'. וכן לעיל 589³⁷ לענין סדין שבלה, עיי"ש.

עמ' 595

1 חלוק של נייר מאימתי וכו'. כ"ה בד וברמב"ם הנ"ל, וכן בכ"ז: חלוק של נייר וכו'. אבל בר"ש הנ"ל: חלוק של נייר ל"א של עור וכו'. אבל מתוך פירושו שם יוצא שגרס: של נייר. ומזה נראה שהלשינא אחרינא היא הערת הר"ש עצמו (והוא פירש ע"פ הלשון הראשון) ולא הערת המדפיסים לנוסח אחר בר"ש.
3 ואין משמשין וכו'. בכ"ז ור"ש הנ"ל: ואינו משמש וכו', ובד: ואין משמ' וכו'.
4/5 העושה חלוק מן הלבד אם יש בו שלשה וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: העושה חלוק מן הלבד וכו'. וברמב"ם פ"א מה' כלים סה"א: והלבדים כבגדים לכל דבר. ועיין בכ"מ שם. וכבר גילה הר"מ בעצמו את מקורו, שכן הוא כותב בהקדמתו לפיה"מ טהרות, הוצ' דירינבורג עמ' 7: והלבדים נכנסים בכלל הבגדים. ולשון התוספתא העושה חלוק מן הלבד אם יש בו שלשה על שלשה טמא וזהו שיעור הבגד לטומאה וכו' ובספרא (שמיני פ"ז סה"ח, נ"ג ע"א) או בגד לרבות את הלבדים. ועיין מ"ש להלן שו" 7.

5 חלוק של לבד שבלה וכו'. בד ור"ש הנ"ל: שחלוק (בד: שחלו') של לבד וכו'. והגי' שפנינו נראית יותר נוחה.

7 העושה חלוק מן הלבד אם יש בו שלשה על שלשה. כ"ז דיתא בר"ש הנ"ל. ונ"ל שאין זו ט"ס, אלא שצ"ל: העושה חלוק אם יש בו שלשה על שלשה טמא ואם לאו טהור. ובבא זו הולכת על משנתנו פכ"ז מ"ה: חלוק של קטן וכו' עד שיהיה בו כשיעור, והיינו ג' על ג', ועיין במלא"ש שם. וכן מפורש בסה"מ לרב חפץ (הצופה האנגלי מהדו' חדשה ח"ו עמ' 150): כמו שאמרו חלוק של קטן ר' אליעזר אומ' כל שהוא וחכמ' אומ' עד שיהא כשיעור ונמדד כפול. ואמרו העושה

חלוק אם יש בו שלשה על שלשה טמא ואם לאו טהור, והסופרים כתבו באשגרה מלמעלה: חלוק של לבד וכו', ולא סיימו את ההלכה, ולפיכך דלג עליה גם בר"ש הנ"ל.

7/8 העושה לחכריך אפילו כל שהוא טמא, וכו' בר"ש הנ"ל, ולפי מ"ש לעיל

הלכה זו היא בכל בגד, ועיין לעיל 594/16.

8 העושה מעטפת מן הלבד וכו', בד, כיו' ור"ש הנ"ל לנכון: מן הלבד.

10/11 שתי כפין של סיב שתפרן וכו', בר"ש הנ"ל: -שתפרן זו בוז, תפירתן

משויא להו איזור, כפין לשון כפות חמרים.

11/12 אמר ר' יוסי שאל יונתן בן חרשא וכו', ר"ש הנ"ל, ועיין להלן.

13/14 ניקורי רומב באביהן מה הן אמרו לו אפילו כל הדקל כולו אסור.

בירוש' מעשרות פ"א ה"ב, מ"ח ע"ד: אמר ר' יוסי שאל יונתן בן חרשא איש גיניסר (וכו' כאן בכ"ו) את רבן גמליאל וחכמים ביבנה ניקורי רטב באביהן מה הן אמרו לו כל אותו הדקל אסור, אמר ר' יוסי לכן צריכה בשניקרו כולן שלא תאמר הואיל ואין דרך הנחש לעשות כן אני אומר ענן של ציפורים שכן עליהן וניקרו וכו', עיי"ש. הרי לך שר' יוסי (בר זבדי) מפרש את הברייתא בשניקרו כולן וכו'.

14/15 מותר אפיפירות... להלך כל אותה שנה, עיין כלאים פ"ו מ"ג, שם פ"ו מ"ג.

15/16 העושה חגור מצדו של כנר ומצדו של סדין... מטהרין עד שעה

שימול, בר"ש הנ"ל: -העושה חגור מצדו של בגד ומצדו של סדין וכו' עד שינסט.

ס"א שימול, וברא"ש פכ"ח מ"ז: ובתוספ' קתני העושה חגור מצדו של בגד מצדו של סדין ב"ש מטמאים וכו' מטהרים עד שימול, וברמב"ם פכ"ב מה' כלים הי"ז: העושה חגור מצדו (ברמב"ם כתי, לפי שנו"ס, פרנקפורט תר"ן עמ' 105: מצדו) של בגד ומצדו של סדין אינו מקבל טומאה עד שימול שפתותיו.

19 ומאמצעיתו של סדין מרוח אחת שהוא טהור וכו', בר"ש הנ"ל:

ומאמצעיתו של סדין ומל מרוח אחת וכו', וכן פסק ברמב"ם הנ"ל.

21/22 חגור שכלו צדדיו וכו', ר"ש הנ"ל הי"ח.

22/23 שפה שפרשה מן הבגד... מפני שהוא כנגנלין, בר"ש הנ"ל: -מפני

שהיא כנגנלין וכו' מפני שהוא כנגנלין ענין איזור כי ההיא דפרק אחד עשר בנגעים (מ"א) שבים של סבכה ומטפחת של ספרים וגלגלון ס"א וכנגילין, ובנגעים שם פירש רבינו: גלגלון צלצול קטן מצמר או מפשתים, ונ"ל ברור שרבינו לקח את פירושו מירוש' עירובין פ"י הי"ג, כ"ו רע"ד: אבל בינגילון אסור מפני יתור בגדים, ורבינו גרס שם: אבל כינגילון (או דומה לזה) אסור וכו' ובמקבילה בבבלי שם: אבל צלצול קטן הוי יתור בגדים, הרי לך שגנגילין שבירושלמי הוא צלצול קטן שבבבלי, ועיין מ"ש בח"ב עמ' 246 ובירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 365.

וברמב"ם הנ"ל הי"ט: שפה שפירשה מן הבגד והתקינה לחגור בה את מותניו

מקבלת טומאה מפני שהיא כאבנט.

24/25 אפילו במפורט מכאן ומכאן ואינו חיבור... אפילו במחובר חיבור, בד:

אפי' במפורט מכאן ומכאן ואינו חיבור וכו', וכן בר"ש פכ"ח סמ"ח: עוד תניא בתוספתא משמרת של יין אין יושבין עליה מפני השמרים (נראה שכ"ז נכפל בטעות מפני הר"ש מ"ט, עיי"ש) טלית שהתחיל לקורעה עד שלא נקרע רובה הנוגע אפילו

במפורש מכאן ומכאן אינו חיבור משנקרע רובה הנוגע אפילו במחובר חיבור. וברור שהגי' מוטעית וצ"ל להפך, עיין במשנה שם.

25 אלו הן העבין ואלו הן הדקין כגון הבורסין וכו'. עיין פיה"ג עמ' 73 ובערוך ערך עב, אבל הגי' הנכונה היא בר"ש הנ"ל: ואלו הן העבין ואלו הן הרכין כגון הבורסין והברתצין והפמליאות והחמילות והלבדין והסגוסין אלו הן העבין. ואלו הן הרכין כגון השיריים והסיריקון והכלך והפיליון של ראש אין בהן משו' שלש על שלש אבל יש בהן משום שלשה על שלשה. ולפנינו בתוספתא משובש. ועיין להלן 597¹, 624³⁵.

27/28 העושה חלוק מן המשמרת... אם לאו טהור. ר"ש פכ"ח מ"ט, רמב"ם פכ"ב מה' כלים ה"ד. ועיקר החידוש כאן הוא בטומאה ולא בטהרה. 28/29 משמרת של יין שבלת וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם שם ה"ה. 30 ושל צפורה ושל חבלי שעורין וכו'. בכ"ו ור"ש הנ"ל: ושל צפירה ושל חבלים שיעורין וכו'. ועיין מ"ש לעיל 583³⁵.

31 משפך של גיתות אף על פי שהוא עשוי ככברה טמא. וכ"ה בר"ש הנ"ל, אבל בכ"ו חסר, טמא". ומשפך של גיתות הוא בניגוד למשפך (של חרס) של בע"ב. עיין במשנה סיב מ"ד. ויתכן שהכל הוא מדברי ראב"ש. וציון ההלכה של צ' הוא מוטעה. כי בד אין שום הפסק לפני, משפך של גיתות". 31/32 חוט שפרש מן הכנר אפילו מאה אמה וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"כ מה' כלים הי"ז.

32/33 כל שהוא צורך התפירה חיבור וכו'. ר"ש ורמב"ם הנ"ל. 33/34 חלוק של יוצאת החוט אף על פי שהוא עשוי כשבכה טהור וכו'. בר"ש פכ"ח מ"ט: תניא בתוספתא חלוק של יוצאת החוץ שהוא עשוי כסבכה טהור (וכ"ה במשנה עיי"ש) עשה לו שפה שלש אצבעות וכו'. 35 ר' אליעזר בן יעקב אומר וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין במשנה שם. 36 שכים של שבכה טמא בפני עצמו וכו'. ר"ש פכ"ח מ"י. 38/39 והרצועות שבו טהורות תפירות חיבור וכו'. בכ"ו ור"ש הנ"ל לנכון: והרצועות שבו תפורות חיבור וכו'. 39 אחרים אומרים סבכה של זקנה וכו'. בהשגות הראב"ד פכ"ב מה' כלים הכ"ד (עיין כ"מ שם, ובד"ח הדפיסו את ההשגה בטעות בה"ג): לשון התוס' שבכה שנקרעה ונתנה על הכסא וכו' ובשרו נוגע בכסא טהורה.

עמ' 596

2 שירי הקרבן ואוזמיות כדי לברוך על אצבע קטנה. בד: שירי הקרפן ואוזמיות וכו', ובכ"ו: שירי הקרפן ואוזמיות וכו', ויפה הגיה אפשטיין (בתרביץ ש"א סיב עמ' 126): שירי הקרפודאזמיות—*καροδόσμια*, קישורי זרוע.

פ"ו

3 המשנה בכלי עור מן הפשוט וכו'. פיה"מ להר"מ פכ"ח מה' ר"ש ורא"ש שם, רמב"ם פכ"ד מה' כלים ה"ט.

- 4 מן הקיבול לקיבול טהור. וכ"ה בפיה"מ, ר"ש ורא"ש הנ"ל. ולפי פשוטה חולקת המשנה שם (אבל עיין הגירסא שמביא הר"ש בשם משנה דווקנית, וכ"ה בכ"מ) על התוספתא כאן. וכן ברמב"ם הנ"ל השמיט בבא זו.
- שם: ובגד הכל טמא. בכ"ו, בפיה"מ ור"ש הנ"ל: ובגד הכל טמא. ופירש בפיה"מ הנ"ל, כי כסת שעשאה מטפחת ומטפחת שעשאה כסת טמאים (הר"מ גרס במשנתנו שם כמו שהוא לפנינו, וכ"ה בד' נפולי, הוצ' לזו, קויפמן ופרמה) — בכסת של בגד, ולא של עור, כי הרי בעור טהור מפני ששינה ממשוט לקיבול ומקיבול לפשוט. ועיין ביד החזקה הנ"ל.
- 4/5 אמר ר' יהודה חברייו היו אומרים השק... לא ביטלו זה את זה. ר"ש פכ"ח סמ"ו. והם סוברים כי כולם מעין מין אחד הם, והטלאים טמאים מדרס והמחובר להם ממינים אלו מטמאים שנים ופוסלים אחד, עיין במשנה שם.
- 5 השק והעור והמפך שנקרעו וכו'. ר"ח שבת פ"ד ב', והשורות שם מסורסות. עיין מ"ש בתשלום תוספתא עמ' 14, ועיין מ"ש לעיל 590¹³. ר"ש הנ"ל וראב"ד הנ"ל (לעיל 595¹⁰). ועיין להלן.
- 6 ובשרו נוגע בכסא טמא ואם לאו טהור. וכ"ה בר"ש הנ"ל, אבל בר"ש ספכ"ז לנכון: תניא בתוספתא העור והשק והמפך שנקרעו אם נותן לבית הכסא ובשרו נוגע בכסא טהור ואם לאו טמא. וכן היתה הגירסא גם בראב"ד הנ"ל, עיי"ש.
- 6/7 השק והעור והמפך שורקן לאשפה טמאה. בד, כ"ו ור"ש פכ"ח הנ"ל: טמאין. והטעם הוא מפני ששיעורן הוא יותר מג' טפחים (פכ"ז מ"ב) ולפיכך אינו מבטלים אפילו כשורקם לאשפה.
- 7 צריכה מחשבה אחר פרישתה. ר"ש הנ"ל, ולעיל שם: ומיהו אם אחר שהפרישה חישב עליה מקבל טומאה מכאן ולהבא כדקתני בתוספתא.
- 8 טלית של עני שבלת אם היו רוב שפתותיה קיימות וכו'. בר"ש פכ"ח מ"ח: ומיירי שבלת כדמוכה בתוספתא דקתני טלית של עני שבלת אם רוב שפתותיה קיימות אף על פי שאין בה שלש על שלש טמאה כל' שנקרעה הטלית במקומות הרבה עד שאי' מן השלם במקום אחד שלש על שלש וכו'. ובסוף המשנה שם: תניא בתוספתא טלית של עני שבלת וכו', כל הברייתא. ועיין גם ברא"ש שם. והברייתא שלנו גם ברמב"ם פכ"ב מה' כלים ה"כ, עיי"ש.
- 10 רבן שמעון בן גמליאל אומר אם יש בה שלש על שלש וכו'. כלומר, אפילו אם רוב שפתותיה קיימות טהורה אם אין בה שלש על שלש.
- 12 החמת שפחתה... טהורה. המלה טהורה ליתא בכ"ו, אבל הנכון כלפנינו, והחמת נטהרה אע"פ שעדיין משתמש בה לרדיית הפת.
- 13 ושיעורו בטפת. כדין שולחן. עיין לעיל 591⁸ ומש"ש.
- 14 זה הכלל הבא כפול וכו'. ר"ש פכ"ז סמ"ו.
- 15 מודה ר' יוסי שאם היו שנים זה על גבי זה שלא בטלו זה את זה. המפרשים נדחקו מאד בפירוש הברייתא, ועיין גם סד"ט רמ"ט ע"ב שהלך בדרך רחוקה. ונעצם מהמפרשים לפ"ש כי זו היא הברייתא במנחות כ"ד ב': אלא מסיפא מודה ר' יוסי בשני סדינין המקופלין ומונחין זה על זה וישב זב עליהן שהעלין טמא מדרס והתחתון טמא מדרס ומגע מדרס. וזו היא התוספתא שלפנינו, ופירושה שלא בטל העלין את התחתון ואינם נחשבים כסדין אחד, אלא השני טמא מדרס

(שישב עליו הזב) וטמא מגע מדרס (שנגע בראשון). ואפילו אם עשאו אח"כ וילון נטהר מן המדרס, אבל לא נטהר ממגע מדרס שנגע בראשון. ומפשט הלשון של הברייתא שלפנינו משמע קצת שלא בטל אחד את השני, וגם העליון טמא מדרס ומגע מדרס (שנגע בתחתון). ועיין במנחות כ"ה א' תוספ' ד"ה בשני.

ואנו רואים גם מכאן שהתלמוד קורא לתוספתא, סיפא. וכ"ה בב"ב י"ח סע"א, ועיי"ש בגליון. וכן במעילה כ"א ב' (אבל עיין במקבילה כתובות צ"ט סע"א), ועיין דק"ס ע"ז עמ' 57 הערה ד'. וכן בירושלמי כתובות ספ"ג, כ"ח ע"א (שבועות ספ"ה, פ"ו ע"ג): אמר לו אמור דבתרה המית שורך את בני, וכו', והכוונה לא למשנה אלא לברייתא.

ובדרכי המשנה פ"ז (וורשה תרפ"ג) עמ' 324 הביא רק דוגמא אחת מעירובין ד"ה א' שהתלמוד קורא לתוספתא "סיפא" למשנה, ודוגמא מפקקת היא, עיין מ"ש להלן 679 שר 13/14.

16 שלש על שלש שמצאה בתוך הבית הרי זו טמאה שכל הבית מן המוצנע. ספר המצות לרב חפץ בצופה האנגלי מהד' חדשה ח"ה עמ' 435, ר"ש פכ"ו מ"א. וזו היא המדרגה הראשונה של הצנעה, והיינו שמצאה בבית, במקום שאינו מוכיח מעצמו שרצה לבטל את המטלית, ועיין הירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 157. ועיין להלן. והכלל שכל הבית מן המוצנע גם להלן 670.

17/18 מצאה אחר הדלת או בסוחה או בפונדיון צרור בה... פקוקה בסל או בקופה טהורה. בכ"ז: מצאה אחר הדלת בסוחה או בפונדיון וכו'. ובסה"מ הנ"ל: מצאה אחר הדלת כסוחה או פינדיון (צ"ל: פונדיון) צרור בית (צ"ל: בה) או שהיתה פקוקה וכו'. ובר"ש הנ"ל: מצאה אחר הדלת או כסוחה או פונדיון צרור בה וכו' פ' כסוחה מטונפת. והנה הגי' "בסוחה" קשה, כי כאן מדברים בשמצאה בבית (לאפוקי אשפה), ובוודאי אם מצאה בלכלוך טהורה. ולפי העניין נראה יותר שבבבא זו יש מדרגה שניה של הצנעה, והיינו מדרגה בינונית בין בית ואשפה, ואפילו פקקה בסל או בקופה אינו מוכח שביטל אותה על גבן, ואפשר שהצניעה שם גם לשם המטלית שלא תאבד.

ובד' הגי': מצאה אחר הדלת או בכסות' (= בכסותו) וכו'. ויתכן שגירסא זו היתה גם לפני הבבלי, ועל פיה אמר ר' יוחנן בשבת כ"ט סע"א: זרקה באשפה דברי הכל טהור, הניחו בקופסא דברי הכל טמא, לא נחלקו אלא שתלאו בבגדו (כ"ה הגי' ברב חפץ הנ"ל, בר"ח שבת שם ובר"ף שם פ"ב סי' שי"ט. אבל להלן ברי"ף שם: במגור, כלפנינו) או שהניחו לאחורי הדלת וכו' (ובפיה"מ הוצ' דיריבורג עמ' 216: או אחורי דלת הבית או תלויה בבגדו וכו' או אחורי הדלת או תלויה בבגדו וכו'). כלומר, המדרגה הבינונית שנשנית בתוספתא כאן. ועיין להלן. 18 ולעולם אינה טמאה עד שיצביענה לבגד, בס' חפץ הנ"ל: ולעולם אינה טמאה אלא עד שיצביענה לבגד. וכן ברי"ף הנ"ל (נגד שיטת הר"ח שם): דתניא בתוספתא בענין שלש על שלש לעולם אינה טמאה עד שיצביענה לבגד וכו', וכ"ה בר"ש הנ"ל (ושם: ולעולם).

ונראה שכאן הפירוש בסתם מטלית (ולא במצאה בבית) שאינה טמאה אם לא הצניעה לבגד, וכשמצא בבית חזקתו שהצניעה לבגד, עיין לעיל, ועיין היטב ברי"ף הנ"ל.

19 דבר שהוא מקבל טומאה וכו'. בריף ור"ש הנ"ל לנכון: לדבר וכו',
ופירש ברי"ש שם: שיצניענה לצורך דבר המקבל טומאה.

21/22 פחות משלשה על שלשה שהתקינו כפוק בו את המרחק וכו'. ר"ש
פכ"ח מ"ב כ"ה הברייתא.

24 ר' יהודה אומר ר' אליעזר אומר וכו'. בר"ש הנ"ל: וסתם מתניתין כר' יהודה
ולא כר' מאיר.

25 ר' יהושע אומר... טהור. כ"ז חסר בכ"ז ור"ש הנ"ל.

26/27 שלש על שלש... ורטיה טהורה. וכ"ה בסה"מ (בצופה האנגלי מהדו'
חדשה ח"ה עמ' 440) לרב חפץ. ובכ"ז כאן: מלוגמא ורטיה טמאה רבן שמעון בן
גמליאל וכו'. וכ"ה ברי"ש פכ"ח מ"ג, ונשמטה בבא שלמה ע"י הדומות.

27 שלשה על שלשה שעשאו לאספלנית וכו'. סה"מ לרב חפץ הנ"ל עמ' 435.

28 אספלונית טמאה וכו'. בר"ש הנ"ל לנכון: איספלנית טהורה וכו',
וכבר פירש ברי"ש שם (ע"פ הבבלי שבת קל"ג ב') שאספלנית נעשית מחלבים
ושמנים ומלכלכת מאד וכיבוסה קשה ולפיכך טהורה, אבל מלוגמא שנעשית מקמחים
(עיין בפיה"מ להר"מ שם), וכן רטיה שאינה אלא לשמירת המכה כיבוסה קל. ועיין
במשנה שם ולא נזכרו שם השיעורים.

30 מפני שהיא מנערת. בר"ש הנ"ל: מפני שהיא ננערת, וכ"ה במשנה שם,
ולפנינו צ"ל: נינערת.

שם: ובעור איספלוני טהורה מלוגמא ורטייה טמאה. בד: ובעור איספלונית
וכו'. ובר"ש הנ"ל: ובעור איספלנית היא טהורה וכו'. ונראה שבבא זו היא מדברי
הת"ק, ודווקא בבגד של שלשה על שלשה טמאה איספלנית, אבל בעור טהורה.
ונמצאנו למדים שהאספלנית הנעשית משמן ותרבא כשחודרת לתוך העור קשה כיבוסו
יותר מבגד, אבל מלוגמא ורטייה הנעשים מצמחים אינם חודרים יפה לתוך העור
וכיבוסו קל יותר מבגד. ועיין במשנה שם ובסד"ט רנ"ד ע"ב ד"ה ר' יוסי. אבל
המאמר ר' יוסי אומר על העור טהור, אינו אלא במשנה ד' נפולי וד"ו רפ"ב וכו',
אבל בהוצ' לו, קויפמן, פרמה, כ"מ ופיה"מ להר"מ חסרה בבא זו.

30/31 ר' יוסי ור' שמעון אומרים נראה וכו'. סה"מ לרב חפץ הנ"ל עמ' 440
ופסק כרבן גמליאל מכח תוספתא זו.

31 וכדבריו אנו מודים. וכ"ה בס' חפץ הנ"ל, והגר"א הגיה: וכדבריו אנו מודים.
וכס"ז להלן 638^א (עיין משי"ש), 649^א ועוד בכ"מ.

31/32 ר' יהודה אומר אף של קברנית כיוצא בהן. בד: אף של קבתית וכו',
וברור שרנ" נתחברו ל"ת, ויצא: קבתית. ונראה ל' שר' יהודה סובר כסתם מתניתין
בפכ"ד מ"ד שמטפחות הספרים טמאים טמא מת אבל לא מדרס. והטעם מבואר
בירושלמי כלאים פ"ט ה"ג, ל"ב ע"א: מפני שהוא עושה אותן כמין חיק (כ"ה בגוף
כ"ל שם) ונותן ספר תורתו עליה. ולפיכך אמר כאן ר' יהודה שגם מטפחות הקברנית
כיוצא בהן. ומטפחת הקברנית היא לדעתי "חיק" שתינוק פחות מל' יוצא בו. וכן
מפורש בשמחות רפ"ג (ירוש' קידושין קרוב לסופו, ס"ו ע"ג, בבלי מו"ק כ"ד א'):
היוצא בחיק נקבר באשה אחת וכו' (ולעיל 206: במטפחת ובחיקו).
והנשים היו רגילים לקבור את הנפלים שלהם (עיין להלן 613^א ובמקבילה בכתובות
כ' ב') ושל אחרים (שם 614^א ובמקבילה בפסחים ט' א'), ובודאי היו נשים קברניות

באופן מיוחד לתינוקות לפני ל', והמטפחות (החיק) שלהם הם כמו מטפחות ספרים שטמאים טמא מת אבל לא מדרס. ולעיל פ"ב ה"ח: המטה הכר והכסת של מת וכו' טמאים מדרס מפני שהנשים יושבות עליהן ומבכות את מתיהן והכל שוין שהן טמאות טמאת המת. אבל במטפחות אינו שייך טעם זה, וממילא טהורים מן המדרס. 32/33 ר' אליעזר בר' צדוק אומר אלולננין של ספר טהור וכו'. בכ"ו: אלו לגנין וכו'. בד: אלו לגמן וכו'. ובר"ש פט"ז סמ"ו: "תניא בתוספתא בפרק המשנה בכלי עור ר' אליעזר בר' צדוק אומר אלו לגנין של ספר תורה טהורין התיק שלו טמא, משמע משם דאנליגין לאו היינו תיק". ועיין מ"ש ע"ז לעיל 570³². 33/34 כפה של זק"נה שהיא טמא מדרס ונתנוהו לספר וכו'. במשנה פכ"ח מ"ה: כפה שהוא טמא מדרס ונתנו על הספר וכו'. ועיין מפרשים בתוספתא כאן. ונעלם מהם לפ"ש דברי הרמב"ם בפיה"מ כת"י שהביא התו"ט פכ"ט מ"א, עיי"ש. וכן בפיה"מ הוצ' דירינבורג עמ' 223: "וכפה, מטפחת הראש, ושמו כפה של זקנה הוא כמו שיש עשב שקוראין בערבי שיב אלעגוז, ואין זה מפני שיש גם כן כפה של ילדה". ולפיכך העתיק הרמב"ם בפכ"א מה' כלים ה"ב את "הכפה של זקנה" שבמשנה שם: הכיפה של ראש. ואפשר שהר"מ למד את פירושו מהתוספתא כאן. 34/35 כל הכלים יורדין לידי טומאתן וכו'. כל הברייתא לעיל ספ"ג, 593³¹, עיין מש"ש.

פ"ז

37 נימי פסיקא ומקטורין כל שהן וכו'. בר"ש פכ"ט מ"א: תניא בתוספתא נימי פסיקא ומקטורין כל שהן וכו' פסיקא איזור רחב וחוטין תלויין לפיה. 37/38 ואם יש להן סכך כל שהן. בר"ש הנ"ל: ואם יש בהן סכך כל שהן וכו' סכך כמו ארוג. 38 עולה למדת שלשה על שלשה וכו'. בר"ש הנ"ל: עולה למדה שלש (צ"ל: שלש) ואינו עולה למדת שלש על שלש וכו'.

עמ' 597

- 1 נימי הברסין והברתסין והפמליאות וכו'. בכ"ו וד: והפמליאות וכו'. ובר"ש הנ"ל: נימי הברסין והברתסין והפמליאות והחמילות והלכדין והסגוסין וכו'. ועיין לעיל 595²⁵ ומש"ש, ועיין להלן 624³⁵.
 - 2 חוט המשקלות וכו'. פכ"ט מ"ג. 2/3 ואם לאו עובי כליונים. בד: ואם לאו עובי כליונים. ולא ידעתי פירושו. ואולי צ"ל: "ואם [ת]לאו על בינ(5) יינים", ונשמט השיעור. ואע"פ שזו היא השערה רחוקה בעיני (וע"פ סיגנון המשנה היה צ"ל: על הבניין, ולא על בניינים), לא נמנעתי מלכתבה, שמא ילמדו ממנה את הדרך לפירוש הנכון.
 - 3 חוט המסמר של בנאין וכו'. עיין במשנה הנ"ל.
 - 4 אף של משיחות חמשים אמה. צ"ל: אף של משיחות וכו', עיין משנת עירובין ספ"ד, שם פ"ה מ"ד.
- שם: חוט המאונים של שוקלי מתכות וכו'. ראב"ד עדיות פ"ג סמ"ד, ר"ש ורא"ש פכ"ט מ"ו.

5 יד הסכין טפח ושירי הכוש טפח וכו'. בר"ש פכ"ט מ"ח: תניא בתוספתא יד הסכין טפח ושירי הסכין טפח (כלומר, שירי יד הסכין, ולפנינו נשמט ע"י הדומות) ושירי הכוש טפח וכו'.

6 ושירי המורה טפחים. וכ"ה בד, אבל בר"ש הנ"ל: ושירי המרדע טפח. ולעיל 585²⁷ נשנו יחד הכוש והשפוד והמרדע.

6/7 ור' יוסי אומר טפח מאחריו טהור כולו. כלומר, אם יוצא טפח מאחריו טהור כל היד מפני שמפריעה לשימוש. ועיין דברי ר' יוסי במשנה פכ"ט מ"ד ובפיה"מ להר"מ שם.

7 יד הכולף ובין הכולף ששה יד הפחות ובין הפחות וכו'. בר"ש הנ"ל: יד הכילף ובין הכילף ששה. יד הפוחת ובין הפוחת חמש' וכו'.

8 יד בין חולף חמשה ושל חולף עשרה. בד: יד בין חולף חמשה יד בין חולף חמשה ושל חולף עשרה. ובכ"י: יד בין חולף וכו'. ובר"ש הנ"ל: יד בין חולף חמשה ושל חולף עשרה וכו' חולף סכינא דאשכבתא כמו בית החילפות וכו'.

8/9 יד המגריפה של בעלי בתים בית שמאי אומרים שבעה וכו'. משנה סוף פכ"ט, ר"ש הנ"ל.

10/11 במה דברים אמורים בזמן שאין עתיד לגור אבל בזמן שעתידי לגור חיבור לטומאה ואין חיבור להזאה וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל, וכ"ה בד וכ"ו (אלא שבשניהם: לגור, במקום: לגוד). וכל המפרשים מהפכים את הגירסא. ונ"ל שאין להגיה והנכון כלפנינו, ומחלוקת זו הולכת על סוף המשנה הנ"ל: ויד משמשי האור כל שהן. וע"ז אומרת התוספתא: במה דברים אמורים בזמן שאין עתיד לגור וכו', והיינו שאין הידות מפריעות לו בעבודה, אבל אם הידות מפריעות לו בעבודה והוא עתיד לגור אינן חיבור להזיה. והתוספתא לא אמרה כאן: דעתו לגור, אלא: עתיד לגור, מחמת שהן מפריעות בעבודה, אפילו אם אין עכשיו דעתו לגור. ועיין להלן.

12 דברי ר' מאיר ר' יהודה ור' יוסי אומרים אף לא לטומאה. בד: דברי ר"מ ר' יהודה ור' יוסי אומ' וכו'. ובר"ש הנ"ל: דברי ר' מאיר ור' יוסי אומ' וכו'. ונראה שצ"ל: דברי ר' מאיר [ו]ר' יהודה ור' יוסי אומ' (=אומר) וכו'. ור' יוסי סובר שאם עתיד לגור מחמת שהן מפריעות בעבודה אינן חיבור כלל אפילו אם אין עכשיו בדעתו לגור. ועיין להלן.

14 בחוט המסמר של בנאן ושל סידין וכו'. לעיל שו" 3.
14/15 שאם רוצה לקיים יותר מכן שהוא טהור. כמשנתנו פכ"ט מ"ג. והטעם הוא מפני שיותר מכן מפריעות לעבודתו, והוא עתיד לגור לאחר זמן. אע"פ שעכשיו רוצה לקיים, וא"כ הוא הדין בידות משמשי האור המפריעות בעבודה. עיין לעיל.
15/16 אי אתה מודה בנימי הסדין והסודרין והטרטון וכו'. כמשנתנו רפכ"ט עיי"ש.
17/18 מדבר שהוא חבור לטומאה ולהזאה על דבר שהוא חבור וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל (אלא ששם: חיבור... חיבור). ואין לזה מובן. ואולי צ"ל: מדבר שהוא שוה לטומאה וכו' שהוא שוה וכו'. ועיין הגהת המפרשים.

19/20 כל אלו שאמרו שירי ידותיהן מלפניהן. הנכון בד: כל אלו שאמרו שירי ידות ידותיהן מלפניהן. ובר"ש הנ"ל: כל אלו שאמרו שתי (צ"ל: שירי) ידות ידותיהן מלפניהם. והפירוש הוא שכל השיעורים בשירי ידות (לעיל שו" 5 ואילך)

הן רק בידות מלפניהם, אבל בידות מאחריהן אין שיעור בשיריים, ואפילו נשתייר כל שהוא דינן כידות.

20/21 ואת שאין דרכו לאחוז אלא בשתי ידיו וכו'. בד ור"ש הנ"ל: ואת שאין דרכו לאחוז בשתי (בר"ש: בב') ידות וכו'. וכנראה שזו היא גי' משובשת, והנכון כלפנינו בכי"ו.

21 כלי זכוכית מדברי סופרים. פיה"מ להר"מ בהקדמה לסדר טהרות עמ' 6. ר"ש פ"ל מ"א.

22 טומאתן שוה. וכ"ה בד ור"ש הנ"ל, ובד"ח השמיטו שתי מלים אלו. ופירש בסד"ט שטומאתם שוה ואינם נעשים אלא ראשון, ואין בהם אב הטומאה, ואפילו אם נגרם להלך 598² שמדרס כלי זכוכית טמאין, אינם אלא ראשון ומדרבנן, עיין מש"ש. 22/24 השידה והתיבה והמגדל של זכוכית... וזה חומר בכלי זכוכית מבלי עין. כל הברייתא ברמב"ם פ"ג מה' כלים ה"ג (ועיין בהשגות שם), פיה"מ שלו סוף כלים, עמ' 229. ר"ש הנ"ל.

24 כלי זכוכית אין מקבלין טומאה עד שתגמר מלאכתן. רמב"ם ספי"ב מה' כלים. ובר"ש הנ"ל: פ"י כלי זכוכית אין מקבלין טומאה תחילת דברים הן (כלומר, זה אינו הולך על חומר בכלי זכוכית וכו', אלא מכאן מתחיל עניין חדש) ומגיד לנו מאימתי וכו'.

25 משינטלו מן הספות. בר"ש הנ"ל: "משינטלו מן הספית וכו' הספית מקום הספין שלהם. ולא נתברר לי בדיוק עניין הספות.

שם: תמחויו שעשאו אספקלריא וכו'. ר"ש פ"ל מ"ב, עיי"ש שפירש על פיה את המשנה.

26 אף על פי שמשחמש בו טהור היה טמא וכו'. עיין הרשימה לעיל 575.

27 תרוד של מתכות בין שיש לו יד וכו'. ר"ש הנ"ל, עיי"ש.

28 ושל ש"ע. בד ור"ש הנ"ל: ושל ש"ע.

29 או אינו אלא ממגמג ושוף וכו'. בכי"ו: ממגמג ושוף, ובד: ממגמג

ושופך, ובר"ש הנ"ל: אם אינו אלא ממגמג ושוף וכו'. ולעיל שם (בר"ש): ואם לאו שאינו מקבל אלא ממגמג ושוף כדקתני בתוס' והוא מלשון כרביבים (צ"ל: ברביבים) תמוגגינה (תהלים ס"ה י"א). ובד ובכי"ו צ"ל: אן (במקום, או) אינו וכו'. עיין מ"ש בח"א עמ' 117.

30/31 כוס של אבן שניקב והטיף לתוכו אבר ר' יוסי אומר משום ר' יוחנן

בן נורי טמא משום כלי מתכות רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו'. בתוס' ר"ה י"ט א' ד"ה יהודה: כדמוכח בסוף תוספתא דכלים דתניא כוס של אבן שנקב והטיף לתוכו אבר ר' יוסי משום ר' יוחנן בן נורי אומר טמא משום כלי זכוכית רשב"ג אמר יהודה בן שמעון היה מטמא משום ר' מאיר וכו', עיי"ש. וכן (בערך) מעתיק מן התוספתא בס' יחוסי תו"א כת"י, וכתב: "ונראה כי הברייתא נכתבה בטעות". וכן בריטבי"א ר"ה שם: ועוד דבתוספתא מתנו לה להאי פלוגתא גבי כוס של אבן שניקב והטיף לתוכו אבר דהתם לא שייך לומר טומאה ישנה וכו'. הרי לך שגם לפנינו היתה המחלוקת בתוספתא בכלי אבן ולא בכלי זכוכית.

אבל ברור שגם לפנינו וגם לפני רבותינו בעלי התוספות היתה השמטה בתוספתא

והנכון הוא בר"ש פ"ל מ"ג: תניא בתוספתא כוס של אבן שניקב והטיף לתוכו אבר ר' יוסי או' משום ר' יוחנן בן נורי טמא משום כלי מתכת כוס של זכוכית שניקב

והטיפף לתוכו אבר ר' יוסי אומר משום ר' יוחנן בן נורי טמא משום כלי זכוכית
רבן שמעון בן גמליאל אומר יהודה בן שמוע היה מטמא משום ר' מאיר. ועיין הגי'
בברייתא ר"ה שם (ובהקבלה בשבת ט"ו ב').

32 קיתחן של זכוכית וכו'. ר"ש הנ"ל.

33 אם מתחלה עשאו של שולים הכל מורים שהוא טמא. בר"ש הנ"ל: ואם
מתחלה עשאו שוליים וכו' לשולים כמו לא שולים וכו'. והגי' שלפנינו נכונה.
כי של שולים = שלשולים = שלא שולים, עיין מ"ש ע"ז לעיל 572¹³.

33/34 הכוס והצלוחית שניקבו וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ב מה' כלים הי"ג.

34 תמחוי והקערה שנקבו וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם שם הי"ד.

36/37 הכוסות הקיצין הסודניים החתוכין טהורין... וחכמים מטמאין. בד:
הכוסות הקיסין הצידניים (בכ"ז: הסידניים) וכו'. ונראה ש, הקיצין' ו, הקיסין'
אינו אלא נוסח אחר ל, כוסות' (כוסין). וכן במשנה פ"ד מ"ג: ושולי קוסים
הצידוניים. ובפיה"ג שם עמ' 14: הכוסים הצידניים. פ' יש שונין קוסין וכו'. ובפיה"מ
להר"מ שם עמ' 65: ולזה יקראו קוסים אף על פי שנכתב בסמך, ונכתב פעמים
בצדי (כלומר, קוצים) ופעמים נמצא בקצת הנוסחאות כוסים. הרי לך ברור
שיש לפנינו בין בד ובין בכ"ז הרכבה של שתי נוסחאות.

וכן באמת בפיה"ג כאן עמ' 79: שכן שנינו בתוספת הכוסות הצידניים החתוכין
טהורין מפני שסורחין את הפה, ועיין בערוך ערך סרח. וכן בר"ש הנ"ל: הכוסות
הצידונים החתוכין טהורין מפני שסורחין את הפה וחכמים מטמאין. וברמב"ם הנ"ל הט"ו:
הכוסות החתוכין אע"פ ששפתותיהם סורחין את הפה מקבלים טומאה. ופסק כחכמים.
37 צלוחית של יין ושל שמן שניטל פיה וכו'. בר"ש פ"ד מ"ד: תניא בתוספתא
צלוחית של שמן ושל יין שניטלו כפיה וכו', ועיין במשנה שם.
37/38 אם ניטלת ביד אחת טמאה ואם בשתי ידים טהורה. ר"ש הנ"ל (ועיין
למעלה שם) ורא"ש שם, רמב"ם פ"ב הי"א.

38/39 פנס של זכוכית... בית קיבול נר טהור. ר"ש הנ"ל. ובר"ש פ"ב מ"ד:
דתניא לקמן בתוספתא פ' בתרא פנס של זכוכית שיש בו קיבול שמן טמא בית
קיבול נר טהור. ותימא הוא מאי שנא זה מזה, ושם בית קיבול נר אין לו תוך
אלא הנר יושב עליו וכו'. ועיין גם ברא"ש שם.

עמ' 598

1 וכל מדרס כלי זכוכית טהורין. בר"ש הנ"ל: וכל מדרס כלי זכוכית טמא
וכו' (ויש שם במה שדלגתי ט"ס, עיי"ש) אית דגרסי' טהורין'. וברמב"ם פ"א מה'
כלים ה"י: וכן כלי זכוכית העשוי למשכב מתטמא במדרס מדבריהן. ועיין בכ"מ שם.
1/2 האולד והקולמוסים והמשלמלות והמשקלות והעתידין והכן והכנה
של זכוכית טהורין. וכן בד: האולד והקולמוסי והמשקלות והעתידין
והכן וכו'. ובר"ש הנ"ל: האולד והקולמוס והמשקלות והעתידים
והכן והכנה של זכוכית טהורין. כל הנך שנויים לעיל במתני' פרק שנים עשר (בסופו)
אלא דהתם תנן הכידים והכא תניא העכידים והכל אחד. והתם תנן טמאין דבשל עץ
אבל הכא בשל זכוכית וטהורים. ובס' הכריתות להר"ש מקינון לשון לימודים ש"ב
סי' נ"ח (ד' קרימונא ל"ז ע"ב): וראיה לזה כי גם התוספת' מתחלת ג"כ בטומא'

חומר בשכבת זרע מברשץ ומסיימ' בטהרה האלד (כ"ה בד' קושטא, ובד' קרימונא חסרה מלה זו) והקולמוס והמשקולת והעוברות (כ"ה בד' קושטא, ובד' קרימונא אפשר לקרא: והעיברות) והכן והכנה של זוכית טהורין. והנה אנו רואים שהגי' „האולד" בדלית היא בד, כיוו' וס' הכריתות, וכ"ה במשנה שם לפי פיה"ג, עיי"ש עמ' 26 ובהערה 16 שם. ואשר לגי', „עתידין" אין לה על מה לסמוך, והנכון הוא כגי' הר"ש: עכידים, עכירים או עבירים (קרוב לגי' הר"ש מקינון). עיין בפיה"ג עמ' 27 ובהערה 11 שם.

אהילות

פ"א

9 אחד הנוגע אהילות אחד המאהיל וכו'. ברור שהמלה „אהילות" היא גליון שנכנס בפנים. ובעל הגליון, כנראה, התכוין לתקן את שם המסכת שכתבה הסופר מקודם „אהלות" (עיין מ"ש להלן שו' 16), ואח"כ הכניסו את הגליון בפנים. וכן בתוספ' רי"ד נזיר גי' ב' (מ"ב ע"ד, מן הספר): ובפ"ק דתוספות אהלות תני' אחד הנוגע ואחד המאהיל ואחד המסיט וכו', עיי"ש שמעתיק את כל הברייתא עד שו' 15 (אלא שיש שם השמטה קטנה). ועיין להלן.

שם: ואחד המסיט. עיין ספרי סוף חוקת, הוצ' הורוביץ עמ' 168 ובהערות שם. 9/10 אין לך שמטמא במשא המת... אין מטמאין במשא. בכיו': אין לך שניטמא... אין מיטמין במשא.

11 כל הטמא במת טומאת שבעה וכו'. בר"ש פ"א מ"ב: תניא בתוספתא כל הטמא במת טומאת שבעה טמא בוב טומאת ערב וכו', עיי"ש. ועיין תוס' רי"ד הנ"ל. ובס"ז סוף חקת הוצ' אפשטיין עמ' 32: ר' יוסה או' כל המיט[מא] במת טומאת שב[ע]ה מיטמא בוב טומאת ערב וכל המיטמא במת טומאת ערב[ב] (כאן נגמר הקטע של אפשטיין) טהור בוב מכלים.

12 טמא בוב מכלום. בד, כיוו' ר"ש ותוס' רי"ד הנ"ל, טהור בוב מכלום, ובס"ז הנ"ל בטעות: טהור בוב מכלים. והגי', „טמא" בדויה מן הלב.

12/13 כיצר אדם באדם שנים במת ואחד כוב וכו'. הראשונים הנ"ל, רבינו ברוך בתוספ' רי"ד הנ"ל, מ"ג ע"ד (מן הספר). ועיין להלן.

13 כלים בכלים שלשה במת וכו'. הראשונים הנ"ל, רבינו נסים בתוספ' רי"ד הנ"ל, מ"ג ע"ג (מן הספר). ועיין להלן.

13/14 כלים אדם וכלים ארבעה במת ושלשה בוב. הראשונים הנ"ל, ובר"ש הנ"ל (למעלה שם): „ועוד פירש הרב ר' יצחק מסימפונט בעניין אחר דשנים טמאין במת ושלשה טמאין במת מיירי בלא חיבורין אבל ארבעה טמאין במת (ו) מיירי על ידי חיבורין משום דקתני לה בתוספתא דומיא דזב". כלומר שהרי בוב לא יתכן

שלשה אלא ע"י חיבורין. ועיין דברי הר"י מסימפונט באריכות יותר בתוספ' רי"ד הנ"ל מ"ג ע"ג. ועיין להלן.

14/15 במה דברים אמורים בתרומה ובקדשים אבל אין הנזיר מגלח אלא על המת בלבד ואין חייבין על טומאת מקדש וקדשיו אלא על המת בלבד. הראשונים הנ"ל, הקדמת הרמב"ם לפיה"מ טהרות עמ' 4, ס' הישר לר"ת, עניינים שונים, ד' וינה ע"ז ע"ב וע"ז ע"ד, הוצ' מק"נ עמ' 116 ועמ' 122, תוס' נזיר נ"ד ב' ד"ה ת"ש (ועיין גם בתוספ' חולין ק"ד א' ד"ה חלת, בכורות כ"ז ב' ד"ה וכו'), ס' יחוס תו"א כת"י ערך רב טובי בר קיסנא, סמ"ג לאווין ש"ד פ"ג ע"א, עשין רצ"א, ר"ל ע"ד, רמב"ן ב"ב כ' א' ומאירי נזיר נ"ד א'.

ואשר לפירושה כתב רבינו נסים הנ"ל: והאי דקתני אלא על המת לאו למעוטי שאר טמאות אלא למעוטי כלים הנוגעים במת בלבד דקא עסיק בהו שאין הנזיר מגלח עליהן וכו', ובשיטתו הלכו רוב הראשונים הנ"ל.

אבל רבינו ברוך הנ"ל סובר שגם בכלים חייב קרבן על טומאת מקדש וקדשיו, והקשה על התוספתא כאן מתוספתא שבועות פ"א ה"ה, וכן הוא כותב בתוס' רי"ד שם מ"ג סע"ג: "ותניא בשבועות (הכוונה לתוספתא שבועות, ונשמט הציון לרבינו ברוך בח"א שם עמ' 174, עיין בהשמטות בסוף הספר כאן) כל הטמא שבתורה בין שניטמא טומאה קלה בין שניטמא טומאה חמורה חייבין על טומאת מקדש וקדשיו שנאמר בכל דבר טמא לרבות כל הטמא (צ"ל: הטמא)" וכו', ולפיכך מחק מן התוספתא את המלה "וקדשיו" שנשנתה באשגרה מכמה מקומות אחרים והגיה: ואין חייבין על טומאת מקדש אלא על המת בלבד. ושוב חידש שם דבר חדש לגמרי, שבשוגג חייב קרבן בין על ביאת מקדש ובין על קדשים אפילו אם נטמא בכלים הנוגעים במת, אלא שבמזיד אינו חייב כרת על ביאת מקדש אם נטמא בכלים הנוגעים במת או באדם טמא מת או בשרץ, אבל חייב קרבן על כ"ז בשוגג, עיי"ש. והברייתא שלנו מדברת בחיוב כרת במזיד על ביאת מקדש (ולפיכך מחק, וקדשיו", שהרי על הקדשים חייב כרת אפילו אם נגע בכלים).

ובתוס' רי"ד שם תמה עליו ודחה את דבריו, אלא שרבינו ישעיה בעצמו חידש חידוש גדול (ע"פ הירושלמי נזיר שם), והיינו שכאן מדברים בטבל ועדיין לא הוזה, וגזירת הכתוב הוא בנוגע בכלים שאינו חייב קרבן וכרת על טומאת מקדש וקדשיו אלא אם כן לא טבל, אבל אם טבל אע"פ שלא הוזה פטור, מה שאין כן בנגע באדם שחייב כרת אפילו אם טבל כ"ז שלא הוזה, עיי"ש.

16 השפוד החשוב באוהל הכנוס בו וכו', ס' הישר לר"ת, עניינים שונים, ד' וינה ס"א ע"ב. ובכ"ז כאן: באה"ל וכו', האה"ל וכו', וכתוב זה רגיל בכ"ז בכל המסכת. וכ"ה במשנה נזיר פ"ז בהוצ' לו, ירושלמי ועוד בכ"מ. ומכאן שם המסכת: אהילות. 17 הגוי והבהמה וכלי האוכלין חרס והמשקין וכו', בכ"ז לנכון: הגוי והבהמה ובן שמונה (וכ"ה גם בד) וכלי חרס האוכלין והמשקין וכו', וכן בהקדמת הרמב"ם לפיה"מ טהרות עמ' 3: ובתחילת תוספת אהילות אמרו הגוי והבהמה ובן שמונה וכלי חרס והאוכלין והמשקין הנוגעים במת כלים הנוגעים בהם טהורים, וענין אמרם טהורים, שלא יהיה דינם כדין כלים הנוגעים בטמא מת. ועיין רמב"ם פ"א מה' טומאת מת הי"ג והי"ד. ועיין תשב"ץ ח"ג סי' רמ"ב, ג' ע"ד, שם סוף סי' שכ"ז ס"ו ע"ב. וכן מנויים כל אלו להלן 611³⁶, עיין מש"ש.

18 וכשם שאבר מן המת ואבר מן החי שחסר עצם באדם טהור וכו'.
בר"ש ספ"א: תניא בתוספתא כשם שאבר מן החי ואבר מן המת שחסר עצם באדם
טהור כך בנבילות בשרצים טהור וכו'. ובס' יחוסי תו"א כת"י ערך ר' יצחק בר
ביזנא: בפ"א דתוספתא דאהילות כשם שאבר מן המת ואבר מן החי שחסר עצם
אחד וס"א אבר אחד טהור (כך) כך בנבילות ובשרצים טהור, ובר"ש הנ"ל
(על משנת עדיות): חסר עצם טהור לגמרי ובלבד שלא יהא בו כזית בשר וכו'
צרי' שלא ישאר ממנו עצם כשעורה דבענין (אחד) [אחר] לא הוי טהור לגמרי.

19 אבר שאין עליו בשר כראוי וכו'. ר"ש הנ"ל.

20 המוח בין באדם וכו'. ר"ש הנ"ל, הקדמת הרמב"ם לפיה"מ טהרות עמ' 2.

22 מוח הרי הוא כבשר לכל דבר. ר"ש הנ"ל, הקדמת הר"מ הנ"ל, רמב"ם פ"ב

מה' טומאת מת סה"ה.

25 חסר שאין בו אלא מאתים וכו'. בכורות מ"ה א' עיי"ש בפירש"י.

שם: ויתיר שיש בו מאתים ושמונים וכו'. עיין ברבינו גרשום בבכורות שם, ועיין

מלא"ש פ"ב מ"א.

26 מאה וחמשה ועשרים. בכ"ו: מאה ועשרים וחמשה. וכ"ה במשנה פ"ב סמ"א.

אבל במשנה עם פיה"מ הוצ' דירינבורג עמ' 7: מאה וחמשה ועשרים.

שם: החי אין בו ממינין ואין בו רובע עצמות. בכ"ו: החי ואין (וכ"ה גם בד)

בו ממינין ואין בו וכו'. והגר"א הגיה: החי אין בו רוב מניין וכו'. והפירוש הוא

שאם פירשו מן החי הידים והרגלים שיש בהם רוב מניין העצמות (בלי בשר), או

רובע עצמות, טהורים. ועיין עדיות ספ"ו.

פ"ב

27 ישראל ששחט בהמה טמאה לנכרי וכו'. כל הברייתא עד שו' 37 בחולין

קכ"א ב' בשם תני ר' (עיין דק"ס שם) אושעיא, ובר"ש כאן פ"א מ"ה: תניא

בתוספתא ישראל ששחט בהמה טמאה לנכרי וכו', ומביא רק את הרישא, ומוסיף:

כולה מייתי לה פ' העור והרוטב. אבל בטהרות פ"א מ"ד מעתיק את כל הברייתא

ומפרשה, עיי"ש.

30 נחרה מטמא טומאת אוכלין וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל, והוא מגיה ע"פ הבבלי

הנ"ל: נחרה [אינו] מטמא וכו', ועיי"ש בתוס' ד"ה נחרה.

31 ושחט בה שנים או רוב שנים. וכ"ה בבבלי הנ"ל בכ"מ ועוד, ובכ"ר א' שם:

ושחט בה שנים או רוב שנים ועדיין היא מפרכסת וכו', עיין דק"ס שם.

35 וישראל בא ונמרה מותרת באכילה. בר"ש הנ"ל: שחיטתו כשיר.

וכ"ה בחולין שם (עיין דק"ס שם). ועיין מ"ש על כ"ו בח"ב עמ' 219 ובהערה שם.

36 חותך ממנה בשר וכו'. בר"ש הנ"ל: חותך ממנה כזית בשר וכו', ועיין

בחולין הנ"ל ובפירש"י שם ד"ה וממתין.

37 מלא תרוד רקב שאמרו ישנו מעיקר אצבעותיו וכו'. בס' יחוסי תנאים

ואמוראים כת"י ערך יהושע עזאח: חזקיה אמר מלא פיסת היד ור' יוחנן אמר מלא

חפניו ומותבינן מהא דתניא במס' אהלות בתוספת' פרק המתחיל מלא תרוד (כנראה

שהיה לפניו כאן תחילת הפרק, וסדר זה מתאים לפ"ב במשנה כאן. אבל אין שום

יסוד להגיה: דתניא במס' כלים וכו', עיין לעיל 585³⁶ ומש"ש, מלא תרוד רב
שאמרו מקשרי אצבעותיו ולמעלה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים מלא חפניו כך
בגמרא דין (נזיר נ' ב'), אבל התוספתא (צ"ל: בתוספתא) ישנו מעשר (צ"ל:
מעיקר) אצבעותיו ולמעלה דברי ר' מאיר וחכמי אומרי' מלא חפניו, א"כ פליגי
בשיעור תרוד של רופאים וכו', ועיין לעיל כלים ב"מ רפ"ז ומש"ש.
38 ואיזהו מת שיש לו רבב וכו'. ירושלמי נזיר פ"ז ה"ב, ג' סע"ב, בבלי שם
ג"א א', נדה כ"ז ב'.

39/40 אבל הנקבר בכסותו... זהו עפר קברות מלא תרוד ועוד, וכן בירושלמי
הנ"ל: אבל נקבר בכסותו על ארון של עץ או ע"ג טבלה של עץ אין זה רבב. זהו
עפר קברות וצריך מלא תרוד ועוד, ומכאן מוכח כשיטת רש"י בנדה כ"ז ב', שאפילו
נקבר בכסותו יש לו רבב במלא תרוד ועוד. אבל בתוספ' שם ד"ה מלא חולקים על
רש"י. וכ"ה גם ברמב"ן, רשב"א וריטב"א שם. ועיין להלן.

40 מלא תרוד ועוד תפוסה שנמצא וכו'. מהירושלמי שהעקתי לעיל מוכח
שהמלים, מלא תרוד ועוד" הולכים אלמעלה, וכאן מחיל עניין חדש: תפוסה
שנמצאת וכו'. אבל בפיה"מ להר"מ פ"ב מ"ב עמ' 9: וזהו אמרם בתוספתא מלא
תרוד ועוד תפוסה שנמצאה בקבר ואין ידוע מה טיבה זה הוא עפר קברות.
ועיין גם ברמב"ם פ"ג מה' טומאת מת ובכ"מ שם.

עמ' 599

1/2 פירש ר' אלעזר בר' צדוק בורר את הצרורות וכו'. בבלי נזיר ס"ה א'.
3 שדרה שגורר רוב חליות שלה וכו'. בבלי נזיר ג"ב א', עיי"ש.
4 בזמן שהיא בתוך הקבר אפילו משוכרת וכו'. עיין בבלי הנ"ל, ובירושלמי
שם פ"ז ה"ב, ג' ע"ג: דתני השורה והגולגלת אפי' מכותתין אפילו מפורקין טמא
שהקבר מצרפן.

5 הגולגלת שהיה בה נקב אחד ארך וכו'. כל הברייתא בחולין ג"ז ב'.
6 אמר ר' יוסי בן המשולם מעשה בעין בול וכו'. בחולין שם בכ"י ה'
(המבורג): ר' יוסי בן אבטלמוס וכו'. ובכ"מ שם: מעשה בעיזב' וכו'. ועיין
מ"ש לעיל 574²⁸.

6/7 אחד שנחתכה גלגלתו וטלה עליו וכו'. בחולין שם בכ"י ה': באחת
שנפחתה גולגלת שלה והטיף עליה רופא הידוק של קרויה וחיתת. וכן בתוה"ב
להרשב"א בית שני ש"ג (קרוב לסופו), ג"ב ע"א: מעשה בעין בל באחת שנפחתה
גולגלתה והטיף עליה רופא חרוק של קרויה וחיתת. ובכ"מ ב' וג': גלגלתו והטיף
עליה רופא חידוק של דלעת וחיתתה. ועיין על כ"ז בדק"ס שם, וכנראה שנעלמה
ממנו התוספתא כאן.

7 בן אלעזר. וכ"ה בחולין שם, אבל דיתא בכתי"י שם ובתוה"ב הנ"ל.
8 משירדו גשמים נכנסה עליו צנה ומת. בכ"ז: משירדו עליו גשמים וכו'.
ובחולין שם בכ"י ה' ובתוה"ב הנ"ל: כיון שירדו גשמים נכנסה בה (בתוה"ב: בו)
צינה ומתה. ועיין לעיל.

9 כוית בשר הפורש מאבר מן החי וכו'. כל הברייתות עד סוף הפרק בר"ש
פ"ב מ"ו, וכולן הוכפלו לעיל עדיות פ"ב 458²⁸ ואידך, עיי"ש.

9/10 השיבו את ר' אליעזר שלש תשובות וכו'. וכו' בעדיות שם בד' וכו' ובר"ש כאן. אבל בכ"ע שם: אמ' ר' השיבו את ר' אליעזר שלש תשובות. עיין מ"ש בח"ב עמ' 184.
10 לא אם אמרת כמת שיש בו רוב רובע הקב וכו'. זו היא תשובת ר' יהושע במשנת עדיות ספ"ו.

פ"ג

- 24 אמר ר' יהודה לא נחלקו וכו'. כל הברייתות עד שו' 38 בר"ש פ"ב מ"ב.
24/25 על רביעית דם שפרשה משני מתים שהיא טהורה וכו'. לפי פשוטה הפירוש הוא שלקח חצי רביעית מדמו של מת אחד ואח"כ לקח חצי רביעית מדמו של מת שני וערבם. וכן יוצא מפירוש הר"ש, עיין להלן. אבל בסד"ט פירש שצריך רביעית מדמם של שני מתים שלא היה בכל אחד מהם רביעית (כגון שיצא דמם מחיים, ולא נשארה רביעית בכל אחד מהם), ונמצא שהדם לא ירד מעולם לטומאה. ועיין להלן.
25/26 רביעית דם שפרשה משתי רביעיות משני מתים וכו'. לפי סד"ט הנ"ל הפירוש כאן שלקח חלק מרביעית של מת אחד ואח"כ לקח חלק ממת שני ועירבם, וכאן כבר נזקק הדם לטומאה לפני כן, אבל בר"ש הנ"ל: פ"י רביעית דם שפירשה משתי רביעיות משני מתים, שנתערבו שתי רביעיות ואח"כ חלקם. ורואים שהוא מפרש שלקח מקודם שתי רביעיות שלמות של שני מתים, והיינו שכל אחת טמאה כשהיא לעצמה, וערבם ואח"כ חלקם, ונמצא שמעולם לא ירדה מהם הטומאה עד שחלקם.
28 על רביעית דם שפירשה משני מתים וכו'. עיין תוספ' יומא פ"א א' ד"ה כל ומיש בתשלום תוספתא עמ' 40.
29 אבא שאול אומר רביעית תחלת דמו של קטן. בפי"מ להר"מ פ"ב מ"ב עמ' 9: באמרם שהמעט מה שיהיה מן הדם באדם בתחלת ברייתו רביעית. ובר"ש הנ"ל: אבא שאול בא ליתן טעם למה שיעורו ברביעית הואיל והוא תחלת דמו, ועיין השגות הראב"ד ספ"ד מה' טומאת מת. ועיין מ"ש לעיל 569: ועיין שבת ל"א סע"ב, סוטה ה' א' ובתוס' שם ד"ה אדם, פ"י הרא"ש נזיר ל"ח א' ועוד.
30 כל שהוא וחכמים אומרים רביעית. וכו' במשנה פ"ב מ"ב. ובר"ש הנ"ל: וחכמי' אומרים אנו טמא אלא עד שיש בו רביעית. ועיין ספרי חוקת פ"י קכ"ה עמ' 160, ס"ז שם עמ' 307.
32 השיבו את ר' עקיבא שלש תשובות וכו'. עיין מ"ש בח"ב עמ' 158.
33 שרובו טמא. בכ"ו: שרובן טמא, ובר"ש הנ"ל: שהרי רובן טמא.
37 אמרו לו אי אפשר לכן, בר"ש הנ"ל: אמרו לו אי אפשר בכך. ועיין הרשימה בח"ב סוף עמ' 143.
37/38 רובע עצמות מרוב הגויה בגודל וכו'. כל הברייתות בר"ש פ"ב מ"א.
38 ועצמות אף על פי שאין בהן רובע טמאין וכו'. בר"ש הנ"ל לנכון: ועצמות רוב הגויה בגודל אף על פי שאין בהם רובע טמאין. ובספרי זוטא חוקת פרש' י"א הוצ' אפשטיין עמ' 22: ורובע עצמות מרוב הבנין ומרוב המינין ומרוב גודל גויה וכו'. וברור שהתוספתא והס"ז מדברים על ג' שיעורים: רוב בניין

בגודל (בגובה), רוב בניין בעובי, רוב מניין (קב"ה עצמות). ובכ"ו ור"ש הנ"ל נשמטה כאן בבא שלמה, והנכון בד שמוסיף כאן: רובע עצמות מרוב הגוייה בבנין ועצמות רוב הגוייה בבנין אף על פי שאין בהן רובע טמאין.
38/39 ר' יהודה אומר לשון אחר בית שמאי רובע עצמות וכו'. וכו"ה בר"ש הנ"ל. ואפשטיין בהערות לס"ז הנ"ל משער שיש כאן קיצור של משנת עדיות פ"א מ"ז, עיי"ש.
39 רוב בניינו ורוב מנינו וכו'. בר"ש הנ"ל: רוב בניינו או רוב מניינו וכו'.

עמ' 600

- 1 ואיזהו בניינו השוקים והירכים וכו'. ר"ש הנ"ל, רש"י בכורות מ"ה א' ד"ה הואיל, ראב"ד עדיות פ"א מ"ז, ריטב"א מ"ק ה' ב' ד"ה אבל מציינין.
3/4 משוקים ומירכים. וכו"ה בר"ש וראב"ד הנ"ל, והפירוש הוא, או שני יריכים ושוק אחד, או להפך, עיין נזיר ג"ב ב' וראב"ד הנ"ל.
4 נמצא רוב בנינו בגודל. ר"ש וראב"ד הנ"ל. וברש"י בכורות הנ"ל: נ"א הואיל ורוב בניינו בגודל גרסינן והכי לישנא דתוספתא.
שם: וחצי רוב בנינו וכו'. בר"ש הנ"ל: וחצי רוב מניינו וחצי רוב בניינו וכו'. וזהו ענין חדש.
5 כחצי וית בשר וכחצי וית נצל וכו'. כל הברייתא לעיל 559, ופסקה הרמב"ם בפ"ד מה' טומאת מת ה"ג.
6 הגולל והדופק מטמאין במגע וכו'. משנה פ"ב מ"ד, וכל הברייתות עד סוף הפרק בר"ש שם.
7 מטמאין במשא ומה אם מטמאין וכו'. בד: מטמאין במשא מקל וחומר ומה אי מטמאין וכו'. ובר"ש הנ"ל: מטמין במשא מקל וחומר אמר ר' אליעזר אם מטמא וכו'.
7/8 אם מטמאין במגע הקל וכו'. בר"ש הנ"ל: פי' במגע הקל דנוגע בנבילה אין מטמא בגדים ונושא את הנבילה מטמא בגדי. ועיין בספרי זוטא פרש' י"ב, הוצ' אפשטיין עמ' 28 (הורוביץ 312 ואילך). והביאו הר"ש להלן שם.
8/9 אמר לו ר' עקיבא אם מטמאין במגע המרובה יטמאו במשא מועט וכו'. בר"ש הנ"ל: במגע המרובה כגון שרץ ושכבת זרע ומי חטאת שאין בהם כדי הזאה דמטמין במגע ואין מטמין במשא (כלים פ"א מ"א). ובס"ז הנ"ל: נסתלק ר' יהושע וקפץ ר' [ע]קיבא א' לו אתה או' את מי ריבת התורה טומאת מגע או טומאת משא [ב]א וראה שריבת התורה טומאת מגע מטמאת משא שיש הרבה מטמין במגע ואינן מטמין וכו'.
9/10 והלא טומאת אוהל מועט משניהן וכו'. בר"ש הנ"ל: ואהל מועט משניהם דאין נוהג אלא במת בלבד אבל משא נוהג בזב ובזבה וכו'. ובס"ז הנ"ל: א' לו אתה או' את מי ריבת התורה טומאת משא או טומאת אהל אני או' שריבת התורה טומאת משא מטמא אהל שהרבה מטמין במשא ואינן מטמין באהל זבים וזבות וכו'.
10 ואין מטמאין באוהל המועט וכו'. בד: ואי מטמאין וכו'. ובר"ש הנ"ל: ואם מטמין וכו'. והיא היא, עיין מ"ש בח"א עמ' 117.
12/13 שהמאהיל על גבי המת בסוכה... והמסיטה טהור. עיין ר"ש הנ"ל, ראב"ד ספ"ז מה' טומאת מת וס"ז הנ"ל.

15/16 שכל מטמאין באוהל ואין לך שהוא מטמא במשא אלא אדם בלבד. כלומר, רק אדם הנושא טמא, אבל כלים הנושאים (בלי שיגעו בטומאה) טהורין. ועיין בפיה"מ להר"מ כלים פ"א מ"ב עמ' 34-35. ועיין תשובת ר' שמעון בסיו הנ"ל. 16 מעשה בבית דגן ביהודה וכו'. בר"ש שם בשם הס"ז: אין מסיטין עפר קברות ואין מסיטין עפר במקל ר' אליעזר או מעשה בבית דגון שביהודה שמת שם מת וכו' ר' אליעזר אומר מעשה, ר' אלעזר גרסינן, ולא גרסינן ר' אליעזר, דלר' אליעזר קשיא האי עובדא וכו'.

אבל בס"ז הוצ' אפשטיין הנ"ל: אין מיסיטים עפר קברות בארין אין (כן, כנראה, היה כתוב בתחילה, ותוקנה ה"ר ל"ב, ואח"כ הוגה: באבן ואין, עיין בהערות אפשטיין שם) מסיטין אתו במקל א' ר' חנניה מעשה בבית דגן שביהודה שמת וכו', ופי' אפשטיין שם: ,באבין=באבין, בארמית אבויין, ירוש' שבת פ"ו ח' ע"ב כנוסח הערוך: לאתים לאבויין וכו'. אגב שהזכיר למעלה עפר קברות הסמך לה הלכה זו. אבל אין להבין מה משמיעה לנו הברייתא שאומרת שאין מסיטין באבויין ואין מסיטין במקל? ומה משמע שיש איזה דבר שמסיטין בו, והר"ש שם פירש שאפילו במקל אין מסיטין, אבל לפי גירסת הס"ז הנ"ל נזכרו שני דברים שאין מסיטין בהם. וגם עלינו להדחק ולומר (כפי' של אפשטיין) שאין להלכה זו שום שייכות לכאן ונשנית רק דרך אגב.

ולפיכך קרוב בעיני שבמקום ,באבין אין צ"ל: ,באבואין' (במלה אחת), ואז נקרא: אין מסיטים עפר קברות באבואין, מסיטין אתו במקל, והכל שייך לכאן, והיינו אחרי שאמרנו שהגולל מטמא במשא רק מחמת עפר קברות שתחתיו (בפיה"מ להר"מ אהלות פ"ב מ"ד, עמ' 11: שאם לא היו דפנות הקבר מדובקות בארץ טהורה אבל יש תחת הדפנות עפר קברות וכו', עיי"ש במשנה), הרי אפשר לחטט תחת הגולל ולהסיר את העפר, אלא שגם המסיט עפר קברות טמא, ולפיכך אמרה הברייתא שאין מסיטין באבויין, מפני חשש שמא יסיט מלא תרוד ועוד עפר בבת אחת, אבל מסיטין במקל, כי המקל מחמת דקותו לא יסיט מלא תרוד ועוד בבת אחת וממילא לא יטמא המסיט, ומדברים כאן בכלים שאינם מקבלים טומאה, שלא יטמאו בנגיעה בגולל, וכן צ"ל גם בס"ז שהיה לפני הר"ש: אין מסיטין עפר קברות [באב] ואין, מסיטין עפר [קברות] במקל, והברייתא מלמדת אותנו איך אפשר לטלטל את הגולל מבלי להטמא בו, ולזה היא מסמיכה את המעשה של בית דגן, ואשר לברייתא בתוספתא כ"ה גם בר"ש הנ"ל: מעשה בבית דגן ביהודה באחד שמת ערב פסחים וכו'. ובתוספ' כתובות ה' רע"א: בתוספתא דאהילות ספ"ג תניא מעשה באחד שמת בערב הפסח וכו', וכן ברבינו יונה סנהדרין ספ"ו, מ"ז סע"ב: מדתניא בתוספתא דאהילות מעשה בא' שמת בע"פ והלכו וכו', ובראבי"ה כת"י סי' תתקפ"ה: מעשה בב"ד שביהודה באחד שמת ערב פסח והלכו לקברו וכו', וברמב"ן חולין ספ"ד, ע"ז א': בתוספתא דאהילות פ"ק מעשה בבית סגן ביהודה באחד וכו', 18 ועשו פסחיהן לערב, וכו' בר"ש, תוספות וראבי"ה הנ"ל, אבל ברמב"ן הנ"ל: ועשו פסחיהם בטהרה, וברבינו יונה הנ"ל: נכנסו האנשי' לעשות פסחיהם בטהרה, וכן בס"ז הנ"ל: והלכו האנשים ועשו את פסחיהם בטהרה.

18/19 שתי אבנים גדולות של ארבעה וכו', ר"ש הנ"ל, תוספ' שבת קנ"ב סע"ב, תוספ' סוכה כ"ג א' ד"ה ולא (ושם: ועוד תניא בתוספתא דאהילות סוף פרק שני

שני אבנים וכו'), תוספ' כתובות ד' סע"ב (ושם: דתניא בתוספתא דאהלות בפ"ד א"ר יהודה שתי אבנים וכו', וצ"ל: בפר' א"ר יהודה, שתי אבנים וכו', וכ"ה בתוספ' שבת הנ"ל), ראבי"ה הנ"ל, תוספ' הרא"ש סוכה כ"ג א', פי' הרא"ש כאן פ"ב מ"ד. ופסקה הר"מ בפ"ו מה' טומאת מת ה"ו.

20 ניטלה אחת מהן וכו'. הראשונים הנ"ל, או"ז ח"ב ה' אבילות סי' תכ"ד פ"ו ע"ב וע"ג.

פ"ד

21 ר' יוסי אומר מלא תרווד רקב וכו'. חולין קכ"ה ב'. וכל הברייתא בר"ש פ"ב סמ"א.

21/22 ר' שמעון אומר שלש טומאות פורשות מן המת וכו'. חולין קכ"ו רע"ב, ר"ש הנ"ל, ועיין מלא"ש מנחות פ"ה מ"ו.

23 מטמאין במגע ובאוויר וכו'. בר"ש הנ"ל: מטמאין במגע ובאהל וכו'.

24 והיכן הוא משאן עצם כשעורה. וכ"ה בר"ש הנ"ל, וצריך לפרש לפ"ו, שגוף ודופק מטמאין במשא כשעצם כשעורה דבוק בהן, עיין במשנה פ"ב מ"ד. ובחולין שם: והיכן משאו עם אחד מהן. ועיין דק"ס שם ומלא"ש הנ"ל.

25 והיכן הוא אוהל מלא תרווד רקב. בכ"ז: והיכן הוא אהל וכו' (עיין מ"ש לעיל 598:), וכן בר"ש הנ"ל: והיכן הוא אהל וכו'. ופירושו לפ"ו שעצם כשעורה מטמא באהל בשעה שהוא נמצא בתוך תרווד רקב, עיין לעיל.

26 וכן היה ר' יוסי אומר וכו'. ר"ש ספ"ב. והפירוש הוא שבכזית מן המת שנחלק מודה ר' יוסי שאינו מטמא במגע, ודינו כדין רקב לר"ש.

27/28 אמר ר' יהודה ששה דברים... וחזר בו. גזיר ג"ב א'.

28 מעשה שהביאו קופות של עצמות וכו'. ירושלמי ברכות פ"א ה"א ג' ע"א.

28/29 והניחום באויר בית הכנסת בלוד וכו'. וכן בירושלמי שם: והניחום באויר הכנס' בלוד. ובגזיר שם: לבית הכנסת של טרסיי' והניחום באויר וכו'.

ובמאירי גזיר שם: בבית הכנסת של בורסיים מקום שלא יהו בני אדם מצויין ליגע וכו'. אבל הגי' שלפנינו נכונה, והכוונה לכנישתא דטרסייא דלוד שזכרה בויקרא רבה ספ"ה.

והגי' שבירוש', אויר הכנסת" היא יותר נכונה, והכוונה למקום קבוע שם. עיין ירושלמי מגילה פ"ג ה"ד, ע"ד ע"א: דשסחן בגדיהון על אוירא דבי מדרשא (והשוה ירוש' שבת פ"ג ה"ב ה' ע"ד). והשוה, אויר החצר" שבמשנה סוף מכילתין ובתוספתא שם.

31/32 אמר ר' שמעון ועד יום מיתתו של ר' עקיבא היה מטמא וכו'.

גזיר ג"ב ב'. ור"ש לא חלק על המעשה, אלא סבר שאין משם ראייה, מפני שר' עקיבא לא רצה לפסוק הלכה למעשה נגד חבריו. וכן מפורש בירושלמי ברכות הנ"ל.

33 חלב המת שהיה שלם וחיתכו טמא וכו'. בר"ש פ"ג מ"ד: עד תניא בתוספתא חלב המת שהיה שלם וחיתכו טמא וכו' פי' חיתכו כמו היתכו בה"א שהיתכו באור כמו חלב מהותך וכו' ובגזיר פרק כהן גדול (נ' ב') מייתי לה ושם מפרש לה. ובירושלמי שם פ"ו ה"ב, ג"ז ע"ב: לא כן אמר ר' חנינא בשם רבי חלב(ו) המת שהתיכו הרי זה טמא חתכו והתיכו הרי זה טהור.

ובכ"ו כאן יש הוספה גדולה שבאה מן הגליון: וחיתכו טמא דיש ניצוק באוכלין ואם נגע בו אדם בעת חיתוכו טמא ובמס' נזיר בפרק כהן גדול ונזיר מתרץ בענין אחר. היה מפורד וחיתכו טהור. ומונין בו ראשון ושני. אי נמי לענין אוהל כגון שהאחיל מקצתו על כוית מן המת וקצת האחר טהור שאין חיבורי אדם חיבור (סימני ההפסק הן שלי). ואין לזה מובן. ודברי צוק' במ"ח חמ"ג עמ' 290 אינם באים בחשבון כ"ל.

33/34 שאין חיבורי אדם חיבור. משנה פ"ג סמ"ד. ובתוספ' נזיר נ' ב' ד"ה ת"ש: אע"ג דהתיכן באור ונעשה הכל חתיכה אחת טהור כדמסיים בתוס' דאהלות פרק רביעי מפני שחיבור אדם אינו חיבור. ועיין בפ"י הרא"ש שם.

34 אתרוג שנפרץ ותחבו בכוש או בקיסם אינו חבור שאין חיבורי אדם חיבור. בר"ש הנ"ל: אתרוג אינו חיבור לצאת ידי חובתו. וכן במאה שערים לרי"ץ גיאת ה' לולב עמ' ק"ח: בתוספות אהלות אתרוג שנפרץ ותחבו בכוש או בקיסם אינו חבור שאין חבור אדם חבור. וכן בס' מנוח על הרמב"ם פ"ד מה' סוכה, נ"ה ע"א: ובמס' אהלות תנן אתרוג שנפרץ ותחבו בקיסם אינו חיבור שאין חבור אדם חבור. וכן הביא את התוס' במגן אבות למאירי עמ' ק"ה. אלא שהוא הביא ממס' עוקצין. עיי"ש 687 ומש"ש בשם הראשונים שהביא מהם. ועיין מ"ש להלן שו' 36/37.

35 קולית המת שעשאה יד לסכין הרי זה אינו חבור וכו'. בר"ש הנ"ל: „שעשאו יד לסכין והכניס הסכי' לבית אינו חיבור להיות הבית טמא כאילו הכניס הקולית“. ואפילו אם הסכין איננה של אבן, הרי כלים שנגעו במת אינם מטמאים באהל, לשיטת כמה מן הראשונים, עיין מ"ש בריש מכילתין. ועצם הפירוש כאן צ"ע. ואולי פירושו שגם הסכין הוא מעצם המת, ואין בו כשיעור ליטמא באהל בלי הקולית.

35/36 כוית מן המת... ואינו חושש שמא חסר. בכ"ו מוסיף: ואם אחרי שנחלק האחיל אדם. ובר"ש הנ"ל: ואינו חושש שמא חסר. ומטמא באהל או במשא אבל במגע לא דאין נוגע וחוזר ונוגע וכו'. ועיין במשנה אחרונה שם.

36/37 אתרוג שנחלק לשנים טהור ואינו חושש שמא חסר. בר"ש הנ"ל: מיהו גבי אתרוג לא יתכן לפרש כן. וגר' דנחלק לא שחלקו לגמרי אלא די' יף (= דליף). וטהור דאתרוג לאו דוקא אלא כלומ' כשר לצאת בו וכו'.

ובמגן אבות למאירי עניין כ"א עמ' ק"ה הנ"ל: אבל באתרוג אי אפשר לחתכו שאף כשתאמר שיחתכנו ויחזור ויחברנו על ידי תחיבת מחט מצד זה לצד זה שהוא חבור, כמו שכתבו קצת רבנים שבדורנו בשם תוספתא, עד שמתוך כך הכשירו באתרוג שנחלק ונתחבר על ידי מחט. כבר קבלו תשובתם ממני שלא נאמר כן אלא לענין טהרות ולהשלמת כביצה לטומאת אוכלין, אבל לענין הכשר למצוה לא וכו' ולא עוד אלא שבבריתות שלנו במסכת עוקצין (587) מצינו אתרוג שנפרץ ותחבו בכוש או בקיסם אין זה חבור שאין חיבורי אדם חיבור.

וברור שהרבנים שהכשירו באתרוג שנחלק ונתחבר ע"י מחט וסמכו על התוספתא. כיוונו לברייטא שלנו כאן, ופירשו כפירוש הר"ש הנ"ל. ואשר לברייטא שהביא המאירי ממס' עוקצין (והיא גם כאן לעיל שו' 36), יתכן מאד שהם פירשו לענין טומאה וטהרה ולא לענין הכשר אתרוג (ולא כפירוש הרי"ץ גיאת והר"ש).

37 רביעית דם שנחלקה לשנים טהורה ואינו חושש שמא חסרה. וכו' בר"ש הנ"ל, אלא ששם באה בבא זו לפני הבבא של אתרוג. עיי"ש. וכן כנראה

היתה הגירסא לפני הראב"ד, עיין בהשגות פ"ד מה' טו"מ הי"ג, ומ"ש במשנה אחרונה פ"ג מ"ג. ובמשנה אחר' מעיר שם שמצא בנוסחא מדוייקת בתוספתא: טמא. ונוסחא מדוייקת זו היא כנראה בתוספתא נוסח הגר"א עם פירוש זר זהב. ואולי צ"ל: רביעית [מ]ים שנחלקה (עיין נזיר ל"ח א') לשנים טהורה, ופירוש: כשרה, כמו באחרוג הנ"ל.

עמ' 601

1 מנחה שבללוה חמשה כהנות כשרה וכו'. בד ור"ש הנ"ל: חמשה כהנים וכו'. אבל גם כהנת לא פסלה בבליעה, עיין מנחות י"ח ב'. ומדברים שבללוה בזה אחר זה.

שם: פינה מכלי לכלי כשרה. בר"ש הנ"ל: פינה מכלי לכלי כשרה ואינו חושש שמא נשתייר בכלי ראשון ולא ראה. ועיין לעיל זבחים פ"א ה"י, 481². ועיין ירוש' תרומות פ"א ה"ה, מ"ח ע"א.

2 אם הפליג הרי זו פסולה. עיין לעיל 182¹², ירוש' כלאים פ"ט סה"ב, ל"ב ע"א, ירוש' יומא פ"ג ה"ב, מ' ע"ב, זבחים כ' ב', תוספ' ברכות פ"ד 91⁹. ויתכן שגם כאן הפסול הוא משום היסח הדעת, ופסול זה גם בעזרה. עיין ירוש' שקלים פ"ז ה"ג, נ' ע"ג. 2/3 בז"ת מן המת וכוית ניצל וכו'. רמב"ם פ"ד מה' טומאת מת ה"ג.

3/4 מלא תרודו רקב... ור' יהשע מטוהר מפני שבטל. המפרשים לא ציינו כי ברייתא זו הובאה בנדה כ"ז א', ושם גורס: ור' שמעון מטוהר, ורבנן דבי רב פירשו מפני שאי אפשר שלא ירבו שתי פרידות של עפר על פרידה אחת של רקב, והן מבטלות אותה וע"י זה נחסר השיעור, וזהו כמו שמפורש בתוספתא כאן. אבל טעם זה נדחה בגמרא שם. ובהגהות הגר"א כאן הגיה: ור"ש מטוהר, וזהו בלי ספק ע"פ הברייתא בנדה הנ"ל.

4/5 רביעית דם שנבלעה בכסות כיצד משערין אותה וכו'. פיה"מ להר"מ פ"ג מ"ב עמ' 15. ר"ש ורא"ש שם, תוספות ותוס' ר' פרץ ב"ק ק"א ב', תוספות ותוספ' הרא"ש נדה ס"ב ב'. ועיין רמב"ם פ"ד מה' טומאת מת הי"ג ותוי"ט כאן פ"ג מ"ב. 7 ר' יוסי אומר וקנים הראשונים אומרים וכו'. השגות הראב"ד ספ"ד מה' טומאת מת, ר"ש פ"ג סמ"ג.

9/10 העצם שיש עליו כשני חצאי ויתים וכו'. ר"ש פ"ג מ"ד.

11 הבית טהור מפני שאין חבירו מצטרף עמו. וכ"ה בר"ש הנ"ל, אבל הר"ש לא העתיק את הסיפא, וקרוב הדבר שיש שם חסרון וצריך להשלים (ע"פ הגהת הגר"א): הבית [טמא מפני שחבירו מצטרף עמו. הכניס את התחוב בידי שמים לפני הבית] טהור מפני שאין חבירו מצטרף עמו. וכן הגיה הגר"א בתוספתא כאן, ומוכרח. 12/13 שני עצמות... יהודה בן נקוסה אמר וכו'. הברייתא הובאה בחולין קי"ח ב' עי"ש.

14/15 איבד כזית... הבית טהור וכו'. כל הברייתא להלן 663 ואילך, ושם גרס: הבית טמא, אבל בר"ש שם פ"ג מ"ה העתיק משם: הבית טהור. וכן בירוש' פסחים פ"א ה"ג, כ"ז ע"ג: נישמענה מן הדא אבד כזית מן המת בבית בקשו ולא מצאו הבית טהור לכשימצא הבית טמא למפרע וכו', עיי"ש ותראה שהטעם הוא שאנו תולים שחולדה גררה אותו. ועיין רמב"ם פ"ד מה' טומאת מת הי"ב ובכ"מ בשם מהר"י קורקוס שם.

16 כל משקה המת טהורין חוק מדמו וכו'. להלן סוף מכשירין 676 ואילך. ובריש שם פ"ו מ"ז: כל משקה המת טהורים היינו ההיא דמייתי בפרק כסוי הדם (פ"ז ב') וכתוב בכל הספרים תנן התם ואינה משנה בשום מקום אלא ברייתא היא זו. 17 ואיוזו היא תבוסה ר' אלעזר בן יהודה אומר וכו'. ר"ש פ"ג מ"ה, וכל הברייתות בנדה ע"א א'. ועיין דברי ר' אלעזר בן יהודה במשנה כאן פ"ג מ"ה ובס"ז חוקת עמ' 307, הוצ' אפשטיין עמ' 18. ועיין באליהו רבא במשנה שם, וכדבריו מוכח במשנה ד' נפולין, ד"ו רפ"ב, הוצ' לו ועוד.

19/20 הרוג שיצא ממנו... ועדיין לא פסק ספק רובו כחיו וכו'. תוספות ותוספ' הרא"ש נדה ע"א א'.

22/23 וחכמים אומרים מפני שראשון וכו'. בר"ש הנ"ל: וחכמים מטהרין מפני וכו', וכ"ה בנדה שם.

28 ומה בין דם המיתה לדם תבוסה וכו'. תוספ' מגילה 222¹⁶. 30/31 אמר ר' אלעזר בראשונה היו וקנים חלוקין וכו'. כל הברייתות עד סוף הפרק נכפלו לעיל נזיר פ"ה 290¹¹ ואילך. וברייתא זו בירוש' נזיר פ"ו סה"ב, ושם גורס: אמר ר' שמעון בן אלעזר וכו', בבלי שם נ"ג א', ושם גורס: ר' אלעזר. ועיין מ"ש על כל הברייתות בח"ב עמ' 54 ואילך.

34/35 ואת יהודה בן פתירוש שהן יושבין... יהודה בן פתירוש אומר וכו'. בנזיר שם: ויהודה בן פתירה שהם יושבים וכו' יהודה בן פתירה או' וכו'. ובכ"ז שם: ואת ר' יהודה בן פתירה הראש שהיו יושבין וכו' ר' יהודה בן פתירה אמ' וכו'. ועיין מ"ש בח"ב עמ' 54, ודבריי שם מנוסח' כ"ו צריכים תיקון ע"פ זה (ועכשיו אני מעתיק מצילום כ"ו שבידי). ובפתיחת המאירי לאבות גרס כאן: ר' יאודה בן פתירוש. עיין מ"ש בנזיר שם.

36/37 תהא זו קלה מן השרץ מה שרץ הקל נזיר מגלח עליו וחייבין על טומאת מקדש... שיהא נזיר מגלח עליה וחייבין עליה וכו'. בנזיר הנ"ל: ותהא זאת קלה מן השרץ שרץ הקל חייבין עליו על ביאת מקדש וכו'. אבל בכ"ז שם (וצ' לא הביאו בשנו"ס): מה תהא זו קלה מן השרץ מה שרץ הקל נזיר מגלח עליו וחייבין עליו על ביאת מקדש וכו' אינו דין שיהא נזיר מגלח עליו וחייבין עליה על ביאת מקדש וקדשיו. ובד שם: מה שרץ הקל חייבין עליו על ביאת מקדש וכו'. ומכאן משמע שגם בכת"י שממנו נבע נוסח ד היה מקודש: [נזיר מגלח עליו] וחייבין וכו'. ונמחקו המלים המוקפות במרובעים, ולא מחקו את הו"ו של 'וחייבין'. ונוסח כ"ע והיוחסין שהבאתי בח"ב הוגה ע"פ הבבלי נזיר שם. ואע"פ שבאמת אין להבין הגי' שלפנינו, שהרי הנזיר אינו מצווה על טומאת שרץ וממילא שאין מגלח עליו, אבל מכיוון שנוסחא משונה זאת נמצאת בד כאן ובכ"ז בנזיר (וגם בד שם נשאר לנו שריד מגירסא זו) הרי אין למחוק אותה אע"פ שאין לה פתרון. ודבר תמוה בכדומה לזה ראיתי גם בפירוש ר' יוסף קרא לשופטים י"ד ט' (יאהרבוך הפרנקפורטי ח"ד עמ' 21): 'ותימא האיך נזיר יוכל לאכול אוכל שנגע בנבילה', הרי לך שהיה אצלו פשוט שנזיר אינו מטמא בנבילה. ושם הדבר עוד יותר תמוה שמשון היה נזיר שמשון ומותר ליה ל"טמא אפילו למתים, עיין נזיר ד' ב'. לבסוף יש לציין שהגר"א מגיה כאן: מה שרץ הקל שאין הנזיר מגלח עליו וכו'. אבל הגהה זו מתנגדת לכתב"י שהבאתי. ועיין הלשון במשנת נזיר ספ"ז.

38 שתק יהודה בן פתירוש נמתי לו ר' מאיר וכו'. בכ"ו נזיר שם: שתק ר' יהודה בן פתירה לפניו נמתי לו מאיר וכו'.
39 ובעל מלאכות היה וכו'. טה"ד יש כאן, וכד לנכון (בכ"ו חסר כאן דף): ובעל הלכות היה וכו'. ועיין משנת נזיר הנ"ל ומ"ש הגר"א באליהו רבא ידים פ"ג מ"ב.

פ"ה

עמ' 602

4/5 ר' שמעון בן אלעזר אומר משם ר' מאיר מת שהוא יתיר מארבעה טפחים פתחו במלואו. בעירובין ל' א': והתניא ר' שמעון בן אלעזר אומר עוג מלך הבשן פתחו במלואו. וברור שזו היא הברייתא שלפנינו. ובס' המפתח לר' נסים שם על מאמר ר' יוחנן להלן שם: עוג מלך הבשן פתחו בד' עיקרו באהלות בפר' ג' כזית מן המת פתחו וכו'. ולפלא שלא העיר על עיקר הברייתא בדברי רשב"א כדרכו תמיד.
5 ר' יוסי אומר השדרה וכו'. פ"ג סמ"ו.
7 ביב שהוא קמור תחת הבית וכו'. ר"ש ספ"ג ורמזו לו בתשב"ץ ח"ג סי' ב', א' ע"ב. ובראבי"ה כת"י סי' תתקפ"ה: והכי תניא בתוספתא דאהלות פר' ר' ישמעאל בית (ו) שהוא קמור תחת הבית ויש בו ד' טפחים ביציאתו ונפל לתוכו הבית טהור נפל בבית מה שבתוכו טהור יש בו ד' טפחים ואין ביציאתו ד' טפחים ונפל לתוכו הבית טמא.
9 נפל בבית מה שבתוכו טמא. יש כאן השמטה בטה"ד ע"י הדומות, וכד ובר"ש הנ"ל: נפל בבית מה שבתוכו טהור אין בו ארבעה טפחים ואין ביציאה ארבעה טפחים נפל בתוכו הבית טמא נפל בבית מה שבתוכו טמא. והגר"א הגיה את המלה האחרונה: טהור, והיינו מפני שיש בביב פותח טפח (אין בו ארבעה אבל יש בו טפח) והוא חוצץ בפני הטומאה שבבית, והרי אין סוף הטומאה שבבית לצאת דרך הביב, וממילא הכללים שתחתיו טהורין.
10/9 רחב מבפנים וצר מבחוץ וכו'. ר"ש הנ"ל, והפ"י הוא שמתחת לבית יש לו פותי טפח, ומתחת לכותל אין לו פותי טפח.
10 בצר נידון מחצה על מחצה. פי' הגר"א: הואיל ואין בו פותי טפח הרי הוא כאילו הטומאה בכותל הבית שנידון מחצה על מחצה (להלן פ"ה מ"ג). ועיין ר"ש הנ"ל, ועיין ר"ש פ"ד מ"א.
11 מודה ר' יהודה בשקיפין ובסלעין וכו'. סוכה כ"א א', ועיין פי' מהר"ם ספ"ג.
12 מגדל שהוא עומד בין בבית וכו'. ר"ש ורא"ש פ"ד מ"א. ובר"ש שם: פי' בין בבית בין באויר האי בבית לאו בתוך הבית מדקתני סיפ' היה עומד בתוך הבית, מכלל דרישא לאו בתוך הבית עסיקי' אלץ עומד ע"ג הבית או בבית שאינו מקורה.
13/14 ור' יוסי אומר מחצה על מחצה. עיין במשנה פ"ד מ"א ובמפרשים שם.
14/17 היה עומד בתוך הבית... טומאה שם הבית טמא. משנה פ"ד מ"א.
17/18 שבכותל מאחוריו ושבמעזיבה מעל גביו נדון מחצה למחצה. בר"ש הנ"ל: שבכותל מאחוריו ושבמעזיבה מעל גביו וכו' מעזיבה תקרה המפסקת בין בית שאינו (צ"ע: שבינו, כמו שהוא בד"ח) לעלייה וכו'. ועיין להלן במשנה פ"ו מ"ד.
18 טומאה תחת רגלו או על גבי רגלו וכו'. בר"ש הנ"ל: פי' וכו' ותחת רגלו של מגדל, או ע"ג רגלו בין הרגל לדף של שולי המגדל וכו'.

19 למה זה דומה לעמוד שהיא עומד בתוך הבית וכו'. להלן 605s, ועיין במשנה שם פ"ו סמ"ו.

20 היה מוטל על מתניו ומונף וטומאה תחתיו וכו'. בר"ש הנ"ל: פי' וכו' היה המגדל מוטל על מתניו באויר כגון בחצר ומונף מלשון הגפת דלתות וטומאה תחת המגדל נגד עובי הדפנו', ועד השתא איירי במגד' דקאי מעומד שאז פתחו מן הצד וגגו למע' אבל לקמן מיירי בשמוטל על צד ונהפ' למעלה פתחו ובמונף דוקא הוא דיש חילוק וכו'. ובסד"ט פירש שהמגדל בתוך הבית.

21/22 כלים שברסטקאות מכאן ומכאן טהורין. בד: כלים שברסטקאות וכו'. ובר"ש הנ"ל: כלים שברסטקאות וכו' טרקסאות חללים קטני' שבעובי הדפנות שאין בהן פותח טפח דאפי' כנגד הטומאה מה שלא כנגדה טהור.

ונראה שצ"ל: כלים שב[פ]רסטקאות וכו', והפירוש הוא הכלים שבמגדלים הקטנים שבצידי המגדל. עיין מ"ש לעף אצל קרויס במל'נו על המלים הזרות עמ' 480. ומ"ש לעף שם שצ"פ העניין אנו מוכרחים לפרש שמדברים כאן רק במגירות שבדפנות, יש לו על מי לסמוך. והוא הר"ש הנ"ל. אבל צ"פ העניין אפשר ואפשר לפרש שמדברים כאן במגדלים קטנים שמחברים לדפנות המגדל הגדול, והיינו פרסטקאות (פרדסקאות) כמו בכ"מ במשנה ובתוספתא. ואם נקבל את פירוש בעל סד"ט הנ"ל שגם כאן מדברים במגדל המוטל בבית, הרי פירוש זה קצת יותר קרוב גם מצד העניין, ומדברים על הפרדסקאות המחברים לו שהם בתוך הבית.

22 היה עומד בתוך הפתח ונפתח לחוץ וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ד מ"ג עיי"ש.

23 טומאה בבית מה שבתוכו טהור. בכיו' חסרה המלה "טהור". אבל ישנה גם בר"ש הנ"ל, והוא מסתייע ממנה לגירסא שמצא במשנה דוקנית, אבל לפנינו במשנה: טומאה בבית מה שבתוכו טמא. וכ"ה בד' נפול'י, ד"ו רפ"ב, פיה"מ הוצ' דירינבורג, הוצ' לו', קויפמן ופרמה, וכן מעיד מהר"מ מרוטנברג שכן היא הגירסא בכל הספרים, ועיין במל"א"ש שם, והוא מוסיף: וגם ה"ר יצחק נ' גיאת ז"ל גרס טמא שהוא טמא בטומאת הבית ואין הבית טמא בטומאתו (ועיין גם במל"א"ש כלים פ"ב מ"ב ולהלן פ"ז מ"א שהביא את פי' הרב נ' גיאת. וכנראה שהכונה לס' הנר לרי"צ גיאת. עיין בהקדמה לשערי שמחה עמ' ה' ובריל"ל יאהרביכער ח"ד עמ' 163).

ובפי' מהר"מ הנ"ל הביא גם התוספתא וטרח ליישב את הסתירה ביניהן. עיי"ש. ולפי פשוטה משמע שהתוספתא חולקת על המשנה, ור' יוסי להלן בא לסייע על דברי

התוספתא בניגוד למשנה (עיין גם בסד"ט). ועיין בפ"י מהר"ם פ"ט מ"י.

24/25 אימתי יפה כח להציל מכח צמיד פתיל או מכח אזהלים אם מציל הוא מכח צמיד פתיל כגולל וכו'. בר"ש הנ"ל: אומ' ר' יוסי כן הלכה אימתי יפה כח ה' כ"י (ליכנס) להציל מכח צמיד פתיל או מכח אזהלים אם מציל הוא מכח אזהלים בגולל קל וחומ' על ידי אזהלים וכו' פי' כן הלכה שתציל אם מציל הוא מכח אזהלים בגולל, דלקמן בפרק י"ד תנן חבית שהיא מלאה משקין טהורין ומוקפת צמיד פתיל ועשאה גולל לקבר וכו' והחבית והמשקין טהורין והאי מגדל נמי מציל בגולל מכח שהוא חשוב אהל טהור קל וחומר שיציל על ידי אזהלים כבית. ואית דגרסי אם מציל הוא מכח שהוא צמיד פתיל בגולל.

26 כנגד הקורותי הבית טמא. וכן גורם בר"ש הנ"ל, ובפירושו שם: הבית טמא במתני' תנן הבית טהור דמיירי בזמן שיש שם פותח טפח אבל הכא מיירי בשאין

שם פותח טפח וכו' כלים שכנגד הזוית מכאן ועד סוף הברייתא אין ליישב כי אם בדוחק לפי גירסא זו. ונראה דגרסינן בברייתא הבית טהור כמו במתניתין. והקורות יורדות וסותמות שלא תכנס הטומאה מן המוכני לבית.

26/27 שאני רואה את הקורות וכו'. פיה"מ להר"מ פ"ד מ"א. עמ' 20, ועיין להלן 609:22 ואילך, ועיין מ"ש לעיל בשם הר"ש.

27 דבר אחר אין טומאה נכנסת לאהל וכו'. עיין מ"ש להלן עמ' 609 שו' 22/23, ועיין ר"ש הנ"ל.

28 שכנגד הזוית. וכ"ה בר"ש הנ"ל, אבל להלן שם (בר"ש): הזוית, עיין מש"ש.

28/29 אמר רבי רואה אני דבריהם וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ועיין גם להלן 609:24.

אבל בד: אמר ר' יוסי רואה אני דבריהם וכו', וכ"ה בכ"ו להלן שם.

29 בפרוצה אבל במגופפת וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ובד: בפרוצה אבל

במגופת וכו'. וגו' ד יותר נוחה, ואפשר שלפנינו הוא באשגרה ממ"א. עיין לעיל 570:32.

30/31 אמר ר' יוסי בא ר' יוחנן בן נורי אצל ר' חלפתא וכו'. וכן בר"ש פ"ה

מ"א: תניא בתוספתא אמר רבי יוסי בא ר' יוחנן בן נורי אצל רבי חלפתא אמר לו

מה אתה אומר בעין של תנור וכו' פי' מה את אומר בעין של תנור כי מתניתין

בעא מיניה שאהילו קוברי המת על עינו ועל זה אומר שר' עקיבא מטהר. ועיין מ"ש

על ר' חלפתא בפי ר' יוסי בנו לעיל 578:39.

32 עין של תנור יש בה גובה טפח ואין בה רחב טפח וכו'. עיין ר"ש הנ"ל

והשגות הראב"ד פי"ח מה' טומאת מת ה"ד.

33 נתן נסר על גבי בקעה שיטמא את הנסר וכו'. הנכון בד: נתן נסר על

גבה בקעה טומאה וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: נתן נסר על גבה בקעה הטומאה את

הנסר נטמא הנסר וטימא את התנור וכו', עיי"ש הפירוש. ובכלים פ"י מ"ו כתב:

הא דמשמע בתוספתא דאהלות בפרק ר' ישמעאל בר' יוסי דנסר על עינו של תנור

אינו מציל, משום (דבעינן) לאו אורחיה, אבל הכא (בעי) [בפי] התנו' אורחיה.

ובהשגות הנ"ל: ואם נתן על אויר העין נסר שהוא רחב וארוך אע"פ שאין בקימורו

רוחב טפח בקעה טומאה את הנסר שאין הנסר מציל אלא בצמיד פתיל ועד (בד"ח:

ועוד) שהנסר מצופה (בד"ח: משופע) ועולה ומקבל טומאה ואינו חוצץ ומביא את

הטומא לתנור. תוספת". ועיין מה שהאריך במשנה אחרונה פ"ה מ"א.

34 ארובה שבין הבית לעליה וכו'. כל הברייתא בר"ש כלים ספ"ט. ועיין במשנה

כאן פ"ה מ"ב.

35/36 מצלת על פחות מטפח. וכ"ה בדור"ש הנ"ל, וכתב שם: יפ"י מצלת

כדי נסבה דארובה שאין בה פותח טפח כסתומא דמיא". ורואים שפירש כי פחות

מטפח הולך על הארובה, אבל הגר"א הגיה: עד פותח טפח, וזה הולך על הקדרה,

אבל בארובה בודאי היה פותח טפח.

37/38 כשתמצא אומר... טהורין לחטאת וטמאים לתרומה. בכ"ו: כשתמצא

אמור וכו', ובד: שתמצ' אמור וכו'. ולעצם העניין עיין בתוספתא חגיגה 238:2, תוס'

פ"ה 634: עם הארץ שהביא כלים לחטאתו חבר לוקח הימנו לחטאתו ולתרומתו.

ולפי פשוטו התוספתא שלנו חולקת. וברמב"ם ספי"ג מה' פרה אדומה: לפיכך עם

הארץ שהביא כלים מביתו אפילו כלים חרס ואמר כלים זה טהור לחטאת ה"ז טהור

ומקדשין בו ומזין ממנו ואע"פ שאותו כלים טמא לקודש ולתרומה. (סד"ט).

38/39 לגין שהוא מלא משקין טהורין ופינן ללגין אחר אם יש בו משקין טמא. בר"ש פ"ה מ"ד: מתניא בתוספתא לגין שהוא מלא משקין טהורין ופינן לגין אחר אם יש שם משקין טמאין לא שנא (לא ידעתי לפרש שתי מלים אלו). פי' לא מבעיא אין שם משקין טמאין, אלא אפילו יש שם משקין דאי לאו דפינה זה בזה הוי מטהרין הני והני, אפילו הכי טמאין כיון דפינן. ואי הוה גרסינן טהורין הוה ניחא טפי. ולפי הגירסא שלנו היה צ"ל: אפילו אם יש בו משקין טמאין. 39 וירדה עמוקות בבצק אחד וכו'. כ"ה בד, ובכ"ו: בבצק אחר וכו'. ועיין להלן.

עמ' 603

1/2 כל זמן שמגבהת זו ומנחת זו... משכה ידיה הימנה והחזירתו נטמאת וטימאה את הבצק. כלומר, מגבהת ידה אחת ומנחת האחרת. ובפיה"מ להר"מ פ"ה מ"ד: וכבר ביארו בתוספתא שהבצק טהור כל זמן שהיא עוסקת בבצק או אם היתה נפרדת ממנו והניחה אותו, אבל אם היתה מגבהת שתי ידיה יחד מן הבצק ואחר זה חזרה ולשה תטמא הבצק כאשר היא נוגעת בו והיא טמאה. וכן בפי' הרא"ש שם: וכן מפי' בתוס' מה שהבצק טהור היינו כל זמן שהאשה עוסקת בו או כשהניחתו והלכה לה. אבל אם הגביה שתי ידיה מן הבצק ואח"כ חזרה ולשה טמאה את הבצק במגע. ועיין רמב"ם ספכ"ג מה' טומאת מת. ולכאורה נדמה שהם גרסו בתוספתא: [בד"א אם] משכה ידיה הימנו (כ"ה מלה זו בד וכ"ו) החזירתו נטמאת וכו'. ולעצם העניין אין הבדל.

2/3 אמר ר' יהושע בושתי מדבריהם וכו'. כל הברייתא בחגיגה כ"ב ב'. 3/4 ובצק טהור לגין טמא וכו'. וכ"ה בערך בחגיגה שם. אבל בכ"ו כאן: ובצק טהור משכה ידיה הימנו והחזירתה וטמאה את לגין לגין טמא וכו'. ולכאורה היה נראה שיש כאן שריד של ברייתא מעין הנ"ל, והיינו שהאשה טפלה במשקין שבגין והן טהורין רק בשעה שמטפלת בהן, אבל משכה ידיה וכו'. אבל יותר נראה שיש כאן כפילות מוטעית משו' 2, וגם הראשונים לא היו מניחים את השלמת התוספתא לרישא של המשנה והיו מביאים רק את ההשלמה לסיפא של המשנה. 8 כשיטהרנו אוכלין ומשקין בתוכו עצמו טהורנו וכו'. בכ"ו: כשיטהרנו אוכלין ומשקין בתוכו עצמו טהורנו אבל כשיטהרנו את הכלי טהרתה לך ולו. ועיין משנת עדויות ספ"א. 9 נמיתי לכם וכו'. בחגיגה הנ"ל: נעניתי לכם וכו'.

פ"ך

10 ר' יהודה אומר משם ר' יהושע כשם שהכלים מצילין עם אוהל'ן שיש להן דפנות וכו'. בר"ש פ"ה מ"ו: מתניא בתוספתא ר' יהודה אומר משום ר' יהושע כשם שהכלים מצילין אותם עם אהל'ים שיש להן דפנות כך מצילין עם אהל'ים שאין להן דפנות וכו'. פי' כך מצילין עם אהל'ים שאין להם דפנות ומתניתין דלא כר' יהודה. אי נמי מתניתין בכלי שאין בו טפח. וכן פי' הרמב"ם, עיין להלן. ובפיה"מ להר"מ שם עמ' 28: וכן מבואר בתוספתא אמרו כשם שהכלים מצילין עם אהל'ים שיש להן

דפנות כך מצילין עם אהלים שאין להם דפנות במה דברים אמורים וכו'. ועיין להלן.
 11/12 ואחד כלי עץ ואחד כלי חרס טהורין. כלומר, כלי חרס הטהורים, שאינם מקבלים טומאה, כגון המשמש כפוי בכלים, ועיין בפני הארוך בסד"ס צ"ד ע"א ד"ה אחד. ובר"ש הנ"ל העתיקה ולא פירשה, ובר"מ הנ"ל דלג ע"יה, מפני שכל זה אינו אלא מאמר המוסגר, עיין להלן.

12 במה דברים אמורים בכלי שיש בו טפח וכו'. פיה"מ הנ"ל, ורואים מדבריו שהוא פירש כי בבא זו המשך מדברי ר' יהודה בשם ר' יהושע, וא"כ משנתנו היא כר' יהודה, ועיין לעיל.

13 שהוא אפוק מבחוק מצד אחד וכו'. עיין הפירושים השונים בר"ש הנ"ל ובהגהות הגר"א. ובסד"ס פירש שמבחוץ פירושו אם הכלי מציל מבחוץ, עיין במשנה פ"ה מ"ו.

15 קדירה שהיא נתונה בצד דופני וכו'. בד וכ"ו: בצד דופנו וכו'. וכן בר"ש פ"ה מ"ו: תניא בתוספתא קדירה שהיא נתונה בצד דופנו של אהל מבחוץ טומאה תחתיה (וכצ"ל לפנינו בתוספתא) והיא רוצצת וכו', עיי"ש כל הברייתות עד סוף הפרק. ועיין ר"ש פ"ט מ"א שהביא את התוספתא כאן, עיי"ש. ועיין גם בפ"י מהר"ם שם, עיי"ש היטב.

17/18 מתוכה או על גבה הכל טמאה. בר"ש הנ"ל: פ"י היא בתוכה או על גבה הכל טמא, אם הטומאה בתוך הקדירה או על גבה (כלומר כנגד פי הקדירה) הכל טמא עם כל מה שבתוכה ומה שתחתיה, דאין כלי טמ' חוצץ.

18 היתה כפוש טומאה תחתיה והיא רוצצת טומאה בוקעת ועולה וכו'. וכ"ה בד, אבל בר"ש הנ"ל: "הית' כפישה נתונ' בצד דפני של אהל מבחוץ וטומאה תחתיה והיא רוצצת טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת. היתה גבוהה מן הארץ טפח וטומאה תחתיה תחתיה (מלה זו חסרה בד, אבל ישנה לנכון בכ"ו) טמא תוכה וגבה טהור מפני שהיא נידונית כשיפועי אהלי וכו' היתה כפישה נתונ' בצד דופנו של אהל מבחוץ בשיפועי אהלים דכשם שאין טומאה נכנסת ויוצאה לאהל כך אינה נכנסת לכפישה. וצריך טעם אמאי נקט בכפישה בשיפועי אהלים ובקדירה נקט עם דופנו של אהל, וכי האי יש בתוספתא גבי קדירה שתחת ארובה (609³, 608³⁸) ובפרק עשירי (מ"ו) אביאנה, וגם שם צריך טעם. בתוכה או על גבה (הכל טמא). הטומאה בתוך הכפישה או על גבה כנגדו (על) [עד] הרקיע טמא אבל תחתיה טהור דכפישה לא מקבלת טומאה וחוצצת עם דופן האהל". וכל המפרשים (לרבות גם סד"ס) קבלו את גירסת הר"ש ונדחקו לפרש שמדברים כאן רק בכפישה של אבן וכו'. ועיין במשנה פ"ה מ"ו.

אבל נעלם מהם לפ"ש כי גירסתנו (גי' ד וכ"ו) יש לה על מה לסמוך, וכ"ה ברש"י יבמות ק"ז ב': וחברו מצאתי בתוספתא דאהלות קדירה שהיא נתונה כו' היתה כפוש ל"שון הכפישני באפר. וברש"י לאיכה שם (ג' ט"ז): הכפישני. כפה אותי באפר ככלי הכפוי" ע"פ פ"ו וכו' ויש דומה לזה במשנה פ"שון הגמל במדה הכפוש מדד. ורואים ברור שרש"י גרס כגירסתנו. ואין מדברים כלל בכפישה אלא בקדירה כפוש וכו' פיה. ונ"ל שהקדירה היתה כפויה בפיה לכותל, ומכיוון

(1) ועיין גם בפירוש מהר"ם מרוסנברג שהבאתי לעיל עמ' 571 שו' 2/3 (עמ' 7).

שהדביקה לכותל שלא כדרך קבלתה נטהרה ולפיכך נידונית כשיפועי אהללים, עיין מ"ש לעיל 586²² ואילך, 589²⁵ ואילך, ועיין מ"ש על, כפוש"ה להלן 667²⁵.

21 משוכה הימנה בפותי טפח אינה מצלת וכו', בר"ש הנ"ל: משוכה הימנו בפות' טפח אינה מצלת וכו' משוכ' הימנו בפותח טפח אינה מצלת דלאו עם דופן האהל קיימא כיון דמשוכה ומתניתין דמצלת בדבוקה לדופן.

22/23 כותל שמקצתו משמש לבית וכו', בר"ש הנ"ל: כגר כותל ארוך חציו כנגד הבית וחציו כנגד הגינה.

23 בית המשמש לגינה וכו', בר"ש הנ"ל: לנכון: בצד המשמש לגינה וכו'.

24 וקדרה בה אין פיה לקורה וכו', בד: אם אין (וכ"ה גם בכ"ו) בין פיה לקורה וכו', ובר"ש הנ"ל: וקדרה תלויה בה אם אין בין פיה לקורה וכו'.

25/26 היתה אפוצה בארץ ובקורה וכו', בזה אפילו חכמים מודים שמצלת מפני שנראית יותר כמו אהל. (סד"ט).

27 היה פיה למעלה מודבק לקורה וכו', עיין פיה"מ להר"מ ספ"ה עמ' 29, ר"ש הנ"ל ור"ש פ"ו מ"א, ועיין רע"ב ספ"ה.

29 אבא שאול אומר ב"ז היא מחלוקת, בר"ש הנ"ל: דדוקא ב"ז נחלקו ולא בנחונה על גבי יתדות.

29/30 ראשו אחד נתון על כותלו של בית וכו', צ"ל: ראשה אחד וכו', כלומר של הקורה.

31 אבא שאול אומר אף ב"ז היא מחלוקת, כלומר גם בקורה שראשה אחד נתון על הבית והשני על הגינה מחלוקת, ור"ע מטהר, ולפ"ו צריך לפרש במשנתנו ספ"ה: קורה שהיתה נתונה מכותל לכותל וכו', היינו מכותל בית לכותל גינה (עיי"ש במשנה לפני זה) וגם בזה ר"ע מטהר, ורק בהיה הכותל כולו לחצר או כולו לגינה אינו מצי"ל. (ע"פ סד"ט).

פ"ז

32 ארבעה שהיו נושאים את הנדבך וכו', וכן בר"ש פ"ו מ"א: תניא בתוספתא ארבעה שהיו נושאים את הנדבך וכו', כל הברייתות עד להלן 604⁶, אבל בכ"ו: את הנדבך, וכן גרס במשנה גם הר"מ לפי פיה"מ הוצ' דירינבורג, ועיין גירסאות קרובות לזו במקורות שמנה אפשטיין בפיה"ג עמ' 84 הערה 28, ועיין בתוספות הערוך השלם לקרוי ערך נרווד עמ' 284-285.

שם: ואין במוטות כעובי המרדיע וכו', פיה"ג טהרות עמ' 85, ערוך ערך נרווד ור"ש הנ"ל, ופירש בר"ש שם: משום ר' אליעזר נקט ליה שאם יש במוטות כעובי המרדע אפילו ר' אליעזר מודה דאין נעשים אהללים לטהר מאחר דטמאין הנושאים וכו'.

34/35 וכן היה ר' אליעזר אומר כוית מן המת בפי הערוב האהיל על גבי הנדבך אדם וכלים שתחתיו טהורין האהיל על גבי תנור וכירים החדשים טהורין, בכ"ו: על גבי הנדבך, ועיין מ"ש לעיל שו" 32, ובר"ש הנ"ל: וכן היה ר' אליעזר אומר כוית מן המת בפי הערוב האהיל על גבי הנדבך וכו', ולא פירש את הבבא, ובסד"ט צ"ח ע"ב בפי הארוך ד"ה ור"א כותב שהשמיט בבא זו מפני שפירושה לא נתברר אצלו.

ולחומר הנושא אולי יש לומר, שהתוספתא הוסיפה כאן על משנתינו ועל הבבא הנ"ל, שהרי במשנה אפשר לפרש שר' אליעזר מטהר רק באין הטומאה כנגד הכלים (בין מלמעלה, בין מלמטה), מפני שאם אפילו נחשב את הנרווד כמאן דליתא אין הכלים נטמאים, בניגוד לשיטת החכמים שסוברים כי הכלים טמאים אפילו באינם כנגד הטומאה, עיין רמב"ם פ"ב מה' טומאת מת סה"א. אבל בתוספתא כאן מפורש שאפילו טומאה בפי עורב הפורח הנה והנה והאהיל גם על הכלים טהורים, מפני שהנרווד הוא אוהל גמור גם לחציצה. וכן הפירוש בסיפא שאם האהיל העורב ע"ג [הנדבך ש]על גבי תנור וכירים החדשים טהורים הכלים שמתחתיו אפילו לחכמים, עיין במשנה פ"ב מ"א ובאליהו רבא שם.

36 ואין בהן פותי טפח. כלומר, או בכלי חרס שאין פותי טפח ביניהם לנרווד, וממילא אינו נטמא הכלי, שהרי אינו מקבל טומאה מגבו, ומפיו אינו מטמא שהנרווד מציץ עליו (ר"ש הנ"ל).

37 כלים שתחתיו טמאין, יש כאן השמטה, ועיין גי' ד. והנכון הוא בר"ש הנ"ל: כלים שתחתיו טמאין ויש בהן פותח טפח (כלומר, דווקא בכלים שתחתיו שיש בהן פותח טפח, אבל אם אין בהם פותח טפח הנרווד מציץ עליהם, כן פירש לנכון בסד"ט) ר' אליעזר מטהר, ואם יש בהן פותח טפח טומאה תחתיו כל"ל שעל גביו טמאי טומאה על גביו כלים שתחתיו טמאין וכו', ואם יש בהם פותח טפח בכלים המקבלים טומאה, ומשום ר' אליעזר נקטה לאשמעין דמודה בה", שהרי גם הוא מודה שאם נסמך הנרווד בכלי טמא אינו חוצץ.

37/38 נתן על ארבע כוסיות הנתונות על ארבע אבנים וכו', בכ"ו: נתון על ארבע כוסיות וכו', ובר"ש הנ"ל: נתון על ארבע כוסיות וכו' כסיות מלשון כסא (עיין זבים פ"ד מ"ד ולעיל 589, ועיין להלן).

38 ואין בהן גובה טפח וכו', פירש בר"ש הנ"ל שאין בכסאות גובה טפח, ולפיכך טהורים (עיין כלים פכ"ב מ"ג, פכ"ז מ"ה), וטומאה רצוצה אין כאן, מפני שיתכן שהנרווד גבוה באמצע.

עמ' 604

2 טומאה על גבי כלים שתחתיו טהורין, וכן בר"ש הנ"ל: טומאה על גביו כלים שתחתיו טהורין וכו' צריך לדקדק מאי שנא הכא תחתיו מעל גביו מכולהו אחריני וכו'. ובד' כאן: טומאה על גביו כלים שתחתיו טמאין. ואח"כ יש שם כפילות מוטעית שאיננה בכ"ו ור"ש הנ"ל (אלא שבכפילות זו גורס טהורין, כג"י כ"ו והר"ש). והגר"א הגיה כג"י ד (בלי הכפילות), ופירש שאין באבנים טפח על טפח ברוחב ואורך ואינם חוצצים ומביאים את הטומאה תחתיהם ונטמאו הכסאות, ואוהל הנסמך ע"י דבר טמא אינו חוצץ אפילו לר' אליעזר.

2/3 ואם ראשי כוסיות נראין בין כך ובין כך טהורין, בכ"ו: ואם ראשי כוסיות וכו', וכן בר"ש הנ"ל: ואם ראשי כוסיות נראין בין כך ובין כך טהורין וכו' דכיון דנראי' שמיט להו מתח' הנדבך והוה ליה כנתון על האבני' לבדן. וצריך לפרש לפ"ו ששבין כך ובין כך פירשו בין אם הכסיות גבוהים טפח בין שאינם גבוהים הכלים טהורים מפני שאין הנרווד סמוך עליהם אלא על האבנים, וטומאה רצוצה אין כאן, שהרי הנרווד גבוה באמצע, עיין לעיל שו' 38.

- 3 נסר שראשו אחד נתון על גבי האבן וכו'. ר"ש הנ"ל, ר"ש ורא"ש פ"ו מ"ב.
- 5 ויש תחתיו רביע טפח וכו'. בר"ש הנ"ל: ויש תחתיו רבוע טפח וכו' ואם באויר שתחתיו שעשוי בשיפוע יכול אדם לרבע טפח על טפח על רום טפח נידון כשיפועי אהלם ומציל. וברא"ש הנ"ל: שאם יורד ויושב תחתיו רבוע טפח וכו'.
- 7 אף על פי שהדלת נפתחה וכו'. בכ"ו: נפתחה וכו'. ובר"ש פ"ו מ"ב: תניא בתוספתא ר' יהודה אומר משום ר' אליעזר אף על פי שנפתחה הדלת הבית טהור לפי שלא נטמא המפתח. וברמב"ן ב"ב י"ט סע"ב: דקתני עלה בתוספות ר' יהודה אומר משום ר' אליעזר אף על פי שאינו יכול לעמוד בפני עצמו מציל לפי שלא נטמא המפתח. ועיין בתוספות שם ד"ה רואין.
- 8 בית שחצצו בקנקן טהורות וכו'. פיה"מ להר"מ פ"ו מ"ב, ר"ש הנ"ל, רמב"ם רפכ"ד מה' טומאת מת.
- 10 אם יכול הטחן לעמוד וכו'. בר"ש הנ"ל: אם יכול הטיח לעמוד וכו'. ובפיה"מ ורמב"ם הנ"ל: אם יכול הטיט וכו', ועיין במשנה שם.
- 11 כותל שנסדק בין שתי בין ערב ועשוי כמין משפך וכו'. ר"ש פ"ו מ"ג כל הברייתות עד שו' 25. והפירוש הוא שכותל שנסדק בין מלמעלה למטה בין ברחבו, והסדק עשוי כמין משפך, והיינו רחב מצד אחד והולך ומיצר בעוביו של כותל.
- 12 מומאה ברחב הבית טמא ובצר נדון מחצה על מחצה. והיינו מפני שהרחב נידון כחציו של הצד שהוא מופנה אליו, והכותל מתחיל רק ממקום הצר, ולפיכך חולקין אותו.
- 13/15 נסדק כמין שתי... הבית טמא. היינו שנסדק לגובה הכותל והסדק הוא רחב למעלה (בכל עובי הכותל) וצר מלמטה (בכל עובי הכותל), ועכשיו הבית טמא בין אם הטומאה ברחב שהוא כחצו הבית, ובין אם הטומאה בצר, שהרי הטומאה בוקעת ועולה וממלאה את הרחב ומתפשטת לבית. (ע"פ הגר"א). ועיין בר"ש הנ"ל.
- 15/16 נסדק כמין ערב מפולש... מחצה על מחצה. היינו שנסדק לרוחב הכותל, אלא שהסדק רחב בצד אחד והולך ומיצר בצד השני, ועכשיו הבית טמא כשמונח ברחב כאילו מונח בחצו הבית, אבל כשמונח בצר הרי הוא כאילו מונח בעובי הכותל ונידון מחצה על מחצה. וכאן אין הטומאה בוקעת לרחב, שהרי אין הטומאה בוקעת לצדדין. (ע"פ הגר"א). ויש לנו כאן שלשה מיני משפכים: א. משפך בעובי הכותל (בין לאורכו בין לרוחבו). ב. משפך בגובה הכותל, רחב מלמעלה וצר מלמטה, או להפך. ג. משפך לרוחב הכותל.
- ובס' יחוסים הנאים ואמוראים כת"י ערך רב טובי בר קיסנא: ובתוספתא דאהילות בפ' ד' שהיו נושאים את הנדבך כותל שנסדק כמין ערב ומפולש לכאן ולכאן רחב מצד אחד וצר מצד אחד טומאה ברוחב הבית טמא ובצר נידון מחצה על מחצה וכמה יהא הסדק הזה ר' אומר כאגרופי של בן בטיח.
- 16/17 ר' אומר מלא אגרופו של בן בטיח, וכן בר"ש הנ"ל: ר' אומר מלא אגרופו של בן בטיח וכו' מלא אגרופ ארחב של סדק קאי. בן בטיח במסכ' כלים פ"ו (מ"ב) תנן וכו'. והגר"א מגיה כאן: ר' יהודה אומר וכו', עיי"ש טעמו ונימוקו. אבל גירסתנו מתאשרת גם ע"י הר"ש ויחוסים תו"א הנ"ל.
- 17 כותל שחציו סלע וחציו בנין נדון מחצה על מחצה. רמב"ם פכ"ד מה' טומאת מת ה"ו, ר"ש הנ"ל, וכתב שם: ומהאי טעמא נקט ברישא חציו סלע

וחציו בנין דכיון דחציו בנין אפילו הסלע לצד הבית נידון מחצה על מחצה ולא מטהרין כקליפת השום.

18 נישל הימנו מבפנים והוסיף עליו בחוץ נמצאת טומאה מחצי כותל ולחוץ הבית טמא. וכן בערך מעתיק בר"ש הנ"ל, אבל מתוך פירושו אנו רואים שט"ס נפל בר"ש וצ"ל: מחצי כותל ולפנים וכו', וכ"ה שם: נישל הימנו בפני' שנקלף מן הכותל מבפנים וכנגדו הוסיף עליו מבחוץ נמצאת עתה הטומאה שהיתה מחצה על מחצה עומדת מחצי כותל ולפנים וכו'. וכן ברמב"ם פכ"ד מה' טומאת מת ה"ה: נטל מהכותל מבפנים או שהוסיף בכותל מבחוץ עד שנמצאת הטומאה מחצי כותל ולפנים הבית טמא נטל מבחוץ או שהוסיף בעובי הכותל מבפנים וכו'.

20 היה אחד סלע ואחד בנק של בנין נדון וכו'. עיין פיה"מ להר"מ פ"ו מ"ה עמ' 33, וממנו בר"ש שם, עיי"ש. ובר"ש הנ"ל: ,היה אחד סלע. אחד מכותלי הבית בלבד סלע. וא' בנין של בנין נידון מחצה על מחצ'. של סלע נידון כקליפת השום ואפילו מחציו ולפני' הבית טהור".

21/22 ר' יוסי אומר... העומד מלמעלה כנגד הטומאה טהור. בר"ש הנ"ל: ,ר' יוסי כמתני' סבירא ליה ולא פליג אמתני' אלא בעומד מלמעלה דאע"ג דטומאה מחציו ולחוץ [טהור]. והיינו מפני שר' יוסי סובר שאין טומאה טמונה בוקעת, עיין חולין קכ"ו א' (ע"פ סד"ס).

24/25 מחציו ולחוץ טומאה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת. בר"ש הנ"ל: טומאה בוקעת ויורדת לטמא מה שכנגדה בכותל, דאי לטמא את הבית אפי' טומאה בתוך הכותל מחציו ולחוץ הבית טהור וכו'.

25/26 כותל שבין שני בתים... שניהם טמאין, משנה פ"ו מ"ד, ובר"ש שם כל הברייתא. 26/27 ר' אליעזר אומר שורפין עליהן את התרומה וכו', וכ"ה בר"ש הנ"ל. ועיין מ"ש לעיל 578³⁷, ועיין להלן פ"ט ה"א ומש"ש.

27/28 מעזיבה שהיא לאויר וכו'. בר"ש פ"ו מ"ג: עוד תניא בתוספתא מעזיבה שהיא לאויר העולם וכו'. פי' שהיא לאויר שאין עליה על גבה. 30 והעומד מלמטה כנגד הטומאה ר' מאיר מטמא ור' שמעון מטהר.

עיין במשנה פ"ו מ"ג. ועיין רמב"ם פכ"ד מה' טומאת מת סה"ד ובהשגות שם. וכנראה שגם כאן צ"ל: והעומד מלמעלה וכו', אבל העומד מלמטה טהור שהבית חוצץ גם בפני טומאה רצוצה, עיין סד"ס ק"ג ע"א בפי' הארוך ד"ה מחציה.

31 וכן היה ר' יהודה אומר וכו'. ר"ש הנ"ל, ר"ש פ"ו מ"ד, ועיין במשנה שם. 32 מודים חכמים לר' יהודה בשתי מערות זו על גבי זו וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ו מ"ד הנ"ל. והפירוש הוא שדווקא בבית שייכת המעזיבה גם לבית, אבל במערות מודים חכמים שהגג שייך רק לעלייה שהוא משמש לה קרקע.

34/35 וגו' של עליונה טהור. בכ"ז: וגגה של עליונה וכו'. ובר"ש הנ"ל: ודפנה של עליונה טהורה וכו' דפנה של עליונה. גג של עליונה קורא דפנה. ואית דגרסי בהדיא וגגה של עליונה טהורה שאין הטומאה בוקעת לגגה.

35/36 וכן היה ר' יהודה אומר כותל... עד ששה מפתחים וכו'. ר"ש פ"ו מ"ו.

37 בצד שקופה של מערה הרי זו מצללת. בד וכ"ז: בצד שקיפה של מערה וכו'. ולפ"ז הפירוש הוא בצד סעיף הסלע שבמערה (עיין במשנה ספ"ג), ואפשר שהשקוף היה מתוקן בידי אדם.

38/39 מפני שהיא ניצלת עם דופני של שני. כלומר עם חצי כותל של הבית השני שהוא טהור, אבל כשתצרף אותה לחצי הבית הראשון אינה מצלת, שהרי חצי הכותל בעצמו טמא (סד"ט).

39 היתה טומאה שביניהן וכו'. צ"ל: ביניהן וכו'. וכאן שהטומאה בחלון עצמו צריך שתהא בקדירה טפח על טפח, כדי שתוכל להציל עם הדופן, אבל לעיל אין הקדירה מצלת אלא האוהל מציל. (הנ"ל).

עמ' 605

1/2 פותי טפח אינה מצלת. בכ"ו: פותי טפח הרי זו אינה מצלת.
2/4 קלל של חמאת... הרי זה מציל... דברי ר' אליעזר ור' יהושע אומר לעולם אינו מציל עד שידא לפנים הימנו חלל בפותי טפח. מחלוקתם היא בזה שר' יהושע מצריך שהקלל יהא במקום טהור, ואעפ"י שלא נטמא הקלל, ור' אליעזר מטהר, עיין משנת פרה פ"י מ"ג. (סד"ט).

5 עמוד שהוא עומד בתוך הבית וכו'. בפיה"מ פ"ו מ"ו: ולשון התוספתא עמוד שהוא עומד בתוך הבית וכו', כל הברייתא כג' שלפנינו. ובר"ש שם: עוד תניא בתוספתא עמוד שהוא גבוה בתוך הבית וכו', אבל עיי"ש פ"ב רמ"ז. ועיין במשנה שם וכאן וברמב"ם פכ"ה מה' טומאת מת ה"א וה"ב.

7 כלים שתחת הפרח טהורין. עיין פיה"מ להר"מ פ"ו מ"ז עמ' 35.
8/9 תיבה שעשאה פרסמקין אף על פי שמשחמש בה טהורה היתה טמאה ועשאה פרסמקין טמאה עד שיקבענה במסמר. בר"ש פ"ו מ"ז: תניא בתוספתא תיבה שעשאה פרדיסקין אף על פי שמשחמש בה טהורה וכו', כל הברייתות עד סוף הפרק. וברמב"ם פכ"ה מה' טומאת מת ה"ד: חור גדול שבצובי הכתלים וכו' והוא הנקרא פרדיסק וכו'. ובהשגות שם: מצאתי נוסחא וכתו' בה תיבה שעשאה פרדיסקין טמאה עד שיבקע אותה במסמר ולפי זה הנוסחא אין זה הפי' מתקבל אבל נראה שזו התיבה היא כמו אותה של רופאים שעשויה בתים בתים והיא עשויה לצנח ואע"פ שאינה מחזקת [מ] סאה ואמרו שהיא טמאה עד שיבקעוה מן הכותל במסמר וכו'. ועיין פ"י הר"מ לפרדיסקין בפיה"מ פ"ו מ"ז עמ' 35. ועיין להלן. ולעצם העניין עיין הרשימה לעיל 575.

9/10 פרסמקין שהוא פתוח לבית מוגף וטומאה בתוכו הבית טמא וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל (אלא ששם: פרדיסקין). ובכ"ו חסרה המלה 'מוגף', והיא גי' יותר נוחה. וברמב"ם הנ"ל: פרדיסק שהיתה טומאה מונחת בתוכו ויש עליו דלתות סגורות הבית טהור. ובהשגות שם: אינו כן בתוספתא אלא טמא מפני שדרך טומאה לצאת משם ולא ליכנס שם. ועיין בכ"מ שם. אבל ברור לי שלפני רבינו היה כאן חסרון בתוספתא, וכן הוא מעתיק בפיה"מ ש"ו ספ"ו עמ' 36: בתוספתא שם אמרו פרדיסקין שהוא פתוח לבית טומאה בקרקע או בכותל שלפנים ממנו טומאה בוקעת ועולה וכו'. ורואים מכאן שחסרו לפני רבינו כשתי שורות בתוספתא, והסיק שדווקא אם הטומאה היתה דפונה בתוך הפרדיסקין נידון כאוטם, אבל אם היתה מונחת בתוכו והיה סגור הבית טהור, עיין בפירושו למעלה שם עמ' 35.

11 טומאה בקרקע או בכותל וכו'. בד: טומאה בקרקע, ובכ"ו: טומאה בקרקע וכו', וכ"ה בפיה"מ הנ"ל, עיי"ש.

13 או זה על נבי זה. ליתא בכ"ו, אבל ישנו בפיה"מ ובר"ש הנ"ל.
 16 ר' יהודה אומר משם ר' יהושע סמך להן סוכות וכו'. בר"ש הנ"ל:
 ר' יהודה לטעמיה דאמר במתני' (פ"ו סמ"ג) נותנין כל הכותל לבית הילכך סוכות
 טהרה (צ"ל: טהורות). ועיין במשנה פ"ז סמ"א ובר"ש ורא"ש שם.

פ"ח

17 כזית מן המת על הרדר וכו'. עיין במשנה פ"ז מ"ב.
 18/21 טומאה כתוכו הנוגע בו מתוכו טמא טומאת שבעה... ובין מאחריו
 טמא טומאת ערב. כ"ז במשנה פ"ז מ"ב (חוץ מן המלים: והנכנס לתוכו טהור). ונחלקו
 בפירושה הר"ש והר"מ. הר"ש מפרשה בסתם אהל שהיה (או נגע) בו מת ויצא,
 אבל הר"מ (בפי"ח מה' טומאת מת ה"ז) מפרשה שהכל הולך על השיפוע, והיינו
 שהטומאה היתה בתוך השיפוע או ע"ג השיפוע, וגם השיפוע ותוכו נחשבים כשני כלים
 (אבל אהל עצמו שטמא מדאורייתא גזרו בו רבנן שיחשב תוכו כבד). ועיין להלן.
 21 והאזהל עצמו טמא טומאת שבעה. הר"ש בפ"ז מ"ב אומר כן מעצמו בדרך
 באור. אבל אין להבין מה משמיעה לנו התוספתא, שהרי ברור שהאהל טמא טומאת
 שבעה, מכיון שאדם הנוגע בו טמא טומאת ערב. ובסד"ט בפ"י הארוך ק"ט ע"ב
 סדיה אהל וק"א ע"א ד"ה והנכנס הכריח מכאן כפ"י הר"מ הנ"ל, שעד כאן דברנו
 רק על השיפוע, אבל באהל עצמו שטומאתו מדאורייתא גזרו רבנן ועשאוהו ככלי אחד.
 וכ"ז היא תורת אמת, אלא שנעלם ממנו לפ"ש, כי כבר קדמו בזה הרמב"ם בעצמו
 בפיה"מ פ"ז מ"ב, עמ' 38. ובתוספתא זכרו זאת החלוקה כול"ה אשר
 בין אם היה הטומאה תחת השיפוע או מאחוריו עד המאמר כחצי זית מתוכו וכחצי
 זית מאחוריו הנוגע בין מתוכו בין מאחוריו טמא טומאת ערב, ואמר על כל זה
 והאהל עצמו טמא טומאת שבעה. הנה לימדך שהדבור אינו אלא על השיפוע וכו'.
 ועיין ברמב"ם פי"ח הנ"ל.

21/22 אמר ר' נתן אם מציל הוא על ידי אחרים וכו'. ר"ש ורא"ש פ"ז מ"ב.
 22/23 אזהל שהיה נטוי על גבי ארבע שפודין של מתכת ר' יעקב אומר אינו
 מציל מפני שדבר טמא מעמידו וכו'. כל הברייתות עד שו' 30 בר"ש פ"ז מ"ב, והוא
 פירש שהברייתות הולכות על משנתינו שם ששנתה: אהל שהוא נטוי בעליה מקצתו
 מרודד על הארובה שבין בית לעליה וכו'. ופירוש זה מוכרח ע"פ העניין כאן. ועיין
 רמב"ם פי"ב מה' טומאת מת סה"א.

ופירש בסד"ט שיש לפנינו כאן שלשה מקרים: א. אהל שאינו מקבל טומאה
 אלא מחמת שהוא אהל, והיינו שיש בו רק טומאת אהלים, ובזה היא מחלוקת
 ר' יעקב ור' יוסי, שר' יעקב סובר אם הוא נסמך ע"י דבר המקבל טומאה אינו אהל
 (כלעיל פ"ו מ"א), וגם אינו חוצץ ככסוי לארובה, מכיוון שחומרא הוא אזהל ומטמא
 טומאת אהלים אינו חוצץ. ור' יוסי סובר שנהי שאינו מציל משום אהל אבל מציל
 משום כיסוי, הואיל ואינו מקבל טומאה אלא משום אהל, ולאמלי כן הוא טהור.
 ב. שהאהל טמא גם מחמת עצמו (אלמלי היה אהל) ובזה גם ר' יוסי מודה שאינו
 מציל לא בתורת אהל ולא בתורת כיסוי. ג. שהאהל אינו מטמא גם טומאת אהלים
 ובזה גם ר' יעקב מודה שמציל בתורת כיסוי. ועיין להלן.

24/25 נמזי על גבי קנים דוקרנין... עד שיהא נמזי כנטיית האוהל. בר"ש הנ"ל: קנים דוקרנים מחודדים (עיין ירוש' עירובין פ"א ה"א, ובמקבילה בסוכה) וכו' בנטיית האהל שיתקע יתידות בקרקע וינטה האהל ויקשור מיתריו ביתידות. ועיין המחלוקת שלהם במשנה שם.

25/28 סדין שתפרו ונתנו על גבי עריסה... הרי זה אינו מציל. כאן גם ר' יוסי מודה, מכיוון שהסדין טמא לעצמו גם מבלי טומאת אהלים, וממילא אינו מציל לא בתורת אהל (מכיוון שנשמך ע"י העריסה, דבר המקבץ טומאה) ולא בתורת כיסוי לארובת העלייה, עיין מ"ש לעיל, על מקרה ב'.

28/29 ואם היתה מחצלת... הרי זו מצלת. כאן גם ר' יעקב מודה, מכיוון שהמחצלת אינה מטמאה גם טומאת אהלים (כל היוצא מן העץ אינו מטמא טומאת אהלים אלא פשתן), וממילא מצלת משום כיסוי על הארובה, אפילו אם אינה מצלת משום אהל. עיין לעיל מקרה ג'. ומדברים כאן במחצלת טהורה (עיין כלים פ"כ מ"ז), אחרת אינה חוצצת, עיין פ"ח מ"ג.

29/30 ואם יש בינה לארץ פותי טפח אינה מצלת. שאין כאן לא אהל ולא כיסוי. 30 המת בבית ולו פתחים הרבה וכו', שו"ת הר"י מיגש סי' קע"ז בשם המשנה והתוספתא, ר"ש פ"ז מ"ג, עיי"ש. וברמב"ן נדה כ"ז סע"ב: שבהן שנינו המת בבית ולו פתחים הרבה כולן נעולין כולן טמאין. פי' משום דסוף טומאה לצאת. נפתח א' מהם אע"פ שלא חישב עליו טיהר את כולן וכו', וכוונתו לתוספתא כאן. ובחי' הר"ן שם מפורש: ותני עלה בתוס' המת בבית וכו', כלשון הרמב"ן. והתוספתא שלנו גם בשו"ת הריב"ש סי' שצ"ד ד"ה בעניין טומאת כהנים, שו"ת הרשב"ש סי' תרל"ד, עיי"ש.

31 היו בו חלונות הרבה וכולן מגופות וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ז מה' טומאת מת ה"ב. ועיין ר"ש פ"א מ"א.

32/33 פתח קטון בתוך פתח גדול... טיהר הקטן את הגדול. רמב"ם הנ"ל, ובראב"ד שם: נ"ל בצד הפתח קאמר. ובר"ש הנ"ל: פתח קטן בתוך פתח גדול כגון אותן שערים גדולים שבשער עצמו עושין דלת או חלון קטן לפי שאין רוצים כל שעה לפתוח לו שער הגדול לכל איש הנכנס והיוצא בו כי אם לצורך סוסים וחמורים הטעונים משאות.

ובחרומת הדשן פסקים וכתבים סי' כ"ד הוכיח מכאן שדווקא בפתח הראשון של אהל המת שייך הדין של סוף טומאה לצאת אבל אם יש הפסק אויר בין הפתח הראשון של אהל המת ובין הפתח השני, אינו שייך הדין של סוף טומאה לצאת (וכל התשובה גם בלעז יושר ח"ב י"ד עמ' 89). וז"ל שם: ונימא דכך היא הלכה דווקא באותו פתח שמוציאין אותו תחילה מתוך האוהל אל תוך האויר הואיל ובאותו יציאה נטהר האהל יאמרו (האהל) הלכה שאותו פתח יטמא ולא מכאן ואילך ואין לתמוה על חילוק זה וכעין זה תניא בתו' על אותו משנ' פתח גדול ופתח קטן חשב להוציאו בפתח קטן טהור את הגדול ויש לי פרישות על המשני' דסדר טהורות ופי' בבבא זו כגון שיש שער גדול וב[ו] פתח קטן והשער אין פותחין רק לסוסים ולגמלים וכו', הא קמן דאע"ג דהמת עוב' דרך תקרת השער הגדול אעפ"כ טהור היינו כעין שחלקתי (מהר"י) [מיהו הר"י] שלו' וז"ל חלק בענין אחר' וכו'. וכל התשובה שלו ברדב"ז ח"א סי' תע"ו, והוסיף שם: ומה שכתב

הראב"ד (הנ"ל) ז"ל בצד הפתח קאמר אינו מחזור דפתח קטן בתוך פתח גדול קטני משמע בחוך הפתח ממש וכן כתבה הרמב"ם ז"ל בתוך הפתח. ועיין על עצם העניין הזה להלן שו' 37/38.

33/34 היו שניהן ומתאימן המאהיל על גבי שניהן טמא חישב להוציא באחד מהן הרי חבירו טהור. בכ"ו: היו שניהן מתאימים וכו'. וכ"ה בר"ש ורמב"ם הנ"ל. ובראב"ד שם: כך היא התוספת ולא ידעתי מה בין זה לזה (עיין לעיל שם שהוא פירש שגם בשער גדול וקטן הקטן הוא מן הצד) ואולי מתאימים שמוזה אחת מפסקת ביניהם ואין שם בנין אחר ושניהן] ננעלים באותה מוזה. וקמ"ל אע"פ ששניהם דומים לפתח אחד טיהר האחד את חבירו. ובר"ש הנ"ל: מתאימן כגון פתח שיש לו שני דלתות אחד מימין ואחד משמאל. ולדידיה החילוק ברור שהרי פירש פתח קטן בתוך השער. עיין לעיל.

35/36 וחישב להוציא בצפונה... ואם הערים הרי אלו טמאין. רמב"ם ור"ש הנ"ל. רא"ה ביצה י"א, חידושים הנדפסים על שם שטמ"ק שם.

37/38 בתים הפתוחין לאכסדרה והמת באחד מהן אם היה דרכו של מת לצאת בחצר בית שער והבתים טהורין אם לאו בית שער טמא והבתים טהורין. ברמב"ם הנ"ל ה"ג: בתים הפתוחין לאכסדרה והמת בא' מהן אם היה דרכו של מת לצאת באכסדרה הרי הבית שער והבתים טמאים ואם לאו בית שער טמא והבית טהור. ובכ"מ שם: ובספרי רבינו מצאתי אם היה דרכו של מת לצאת באכסדרה הרי הבית שער טמא והבתים טהורים, וגי' זו היא גי' רמב"ם ד"ק (אלא ששם כתוב: והבית טהור, במקום: והבתים טהורים), ואין להביא אותה בחשבון, כי ברור שיש שם השמטה בטה"ד ע"י הדומות, ועיין גם בכ"מ שם. ועוד העיר בכ"מ שם: ומצאתי נוסחא אחרת בדברי רבי' שכתוב בה אם היה דרכו של מת לצאת בחצר ה"ז בית שער והבתי' טמאי' ואם לאו בית שער טמא והבתים טהורים וזאת היתה נוסחא ספרי רבינו הראב"ד וכו'. וכ"ה (בערך) ברמב"ם ד"ו רפ"ד, וברור שזו היא הנוסחא העיקרית ברמב"ם והיה לפנינו בתוספתא כלפנינו, אלא שהוא גרס, טמאים במקום טהורים, וע"ז השיגו הראב"ד שם: בתוספתא טהורים וכן עיקר וכו' (עיין להלן). וכן בסמ"ג עשין ר"א, ר"ב ע"ב: גר' בתוספתא בתים הפתוחים לאכסדרה והמת באחד מהן אם היה דרכו של מת לצאת בחצר הרי הבית שער והבתים טהורים ואם לאו בית שער טמא והבתים טהורין וכו' אבל רבינו משה גרס ברישא הרי הבית שער והבתים טמאים.

ונראה שהרמב"ם פירש בחצר — באכסדרה (וכ"ה בר"ש הנ"ל: לאכסדרה חצר קרי לה). וע"פ פירוש זה באה הגירסא בדפוסים של הרמב"ם: אם היה דרכו של מת לצאת באכסדרה. ולפיכך אם דלת הבית נעולה ודלתות שאר הבתים פתוחות (ואינן נעולות) לאכסדרה. הרי הבתים והבית שער טמאים, מפני שסוף טומאה לצאת, ונכנסת הטומאה דרך האכסדרה לבתים. אבל אם אין מוציאין את המת דרך האכסדרה אלא דרך פתח אחרת ישר לחצר, הרי האכסדרה טהורה והבתים טהורים, אבל בית השער טמא מפני שסוף הטומאה לצאת דרכו. ואע"פ שאויר החצר מפסיק בין דלת אהל המת ובין דלת בית השער, בכ"ז טומאה באה גם לשער השני, וזה שלא כדעת תרומת הדשן שהבאתי לעיל שו' 32/33, וכן הוכיח מכאן גם בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' תע"ו, ואומר שהאוסרים למדוה מן התוספות (כלומר, התוספתא) וגרסו בה כגי' הרמב"ם.

אבל לפי גירסתינו שהיא גירסת הראב"ד, הר"ש והסמ"ג הנ"ל, עלינו לפרש אחרת. והנה בראב"ד שם: „שאם יש לאותו הבית דרך לחצר מצד אחד ופתח הבתים שהן לאכסדרה מוגפים כולן טהורין והאכסדרה טהורה ואם לא בית שער טמא שעתיד לצאת בו (כ"ה בד"ו רפ"ד) והבתים טהורים ובאכסדרה מקורה עסיקין והוא הבית שער". ולפי זה התוס' פשוטה מאד, אלא שעלינו לומר שהיינו בית שער היינו אכסדרה. ובר"ש הנ"ל: „בתים הפתוחים לאכסדרה והמת באחד מהן אם היה דרכו של מת לצאת בחצר, בית שער כל (צ"ל: וכל) הבתים טהורי ואם לאו בית שער טמא וכל הבתים טהורים וכו' בתים הפתוחים לאכסדרה. שיש לפני הבתים אכסדרה והאכסדרה פתוחה מכל צדדי ויש לבתי בית שער מצד אחד. והמת באחד מהן. מן הבתים. לצאת בחצר. לאכסדרה חצר קרי לה שמצד האכסדרה היה דרכו לצאת ולא דרך בית שער. כל הבתים טהורים. כלומר כל פתחי הבתים טהורים על המאהילים עליהן שדרך החצר יוצאו את המת ולא דרך בית שער ואם לאו. שאין דרכו של מת לצאת בחצר אלא מבית שער בית שער טמא וכל הבתים טהורין כלומר כל פתחי הבתים". והקושי של פירוש זה מוכח מאיליו.

אבל מדברי הגר"א בא"הו רבא פ"א מ"א נראה שהוא פירש שאכסדרה לחוד ובית שער לחוד (עיין משנת עירובין פ"ח מ"ד ועוד בכ"מ), ואכסדרה לחוד וחצר לחוד, ומדברים כאן שהאכסדרה מקיפה כמעט את כל החצר והיא סמוכה לבית השער ואפשר להכנס מתוכה ישר לבית השער, אבל אפשר להכנס לחוץ בית השער גם דרך החצר מדלת אחרת, ודלתות בית השער וגם דלתות הבתים נעולות. ולפיכך אומרת התוספתא שאם מוציאים את המת מקודם לחצר ומחצר לבית השער, הרי הוא טהור מכיון שאויר מפסיק בינו ובין אהל המת, ורק דלת הראשונה של אהל המת טמאה בסוף טומאה לצאת אבל כשאויר מפסיק אינה טמאה אפילו אם סוף טומאה לצאת דרכה, אבל אם מוציאים את המת דרך האכסדרה ישר לבית שער הרי הוא טמא מפני שאין אויר מפסיק בינו לבין האכסדרה. אבל הבתים עצמם תמיד טהורים שהרי דלתותיהם נעולות ואין סוף טומאה לצאת דרך הבתים. ועיין מ"ש על עצם השיטה הזאת לעיל בסמוך ולעיל שו" 32/33.

38/40 החרר שלפנים מן הכית... באיזה דרך שנכנסה. רמב"ם והשגות הנ"ל.

ר"ש הנ"ל עיי"ש.

40 ר' יהודה אומר הפותח בתחלה בית שמאי אומרים וכו'. ר"ש פ"ז מ"ג, והוא מסיק שם: פ"י מתני' אתיא דלא כר' יהודה.

עמ' 606

2/3 כפיקה של שתי דברי ר' מאיר וכו'. פיה"מ להר"מ פ"ז מ"ה בשם התוספתא, ברייתא בבכורות כ"ב א', ועיין במשנה ספ"ז ובא"הו רבא שם.

3/4 ר' אלעזר בר' צדוק אומר משיעשו קפיפוס. בכ"ז: משיעשו קפופיס, ובבכורות שם: משיראו טפיפיות מאי טפיפיות וכו', וכ"ה גם בכ"מ שם. אבל בערוך ערך קפיפוס: בפ' הלוקח בהמה בגמ' ר' אליעזר (כלומר, על המשנה: ר' אליעזר בן יעקב אומר) ר' אלעזר בר' צדוק אומר משיראו קפיפוס וכו'. ועיין קדמוניות של קרויס ח"ב עמ' 431 הערה 69.

4 אומר ר' יוסי אני אומר דבר אחד וכו'. ר"ש פ"ז מ"ה, ועיין א"הו רבא הנ"ל.

5/6 אין לו לילד טומאה עד שיצא לאויר העולם. בכ"ז: אין לולד טומאה וכו'. וכו' בר"ש הנ"ל. ובד: אין לו ולד טומאה וכו'. וצ"ל: אין לולד וכו'. ובתוס' חולקין ע"א א' ד"ה האשה: אינ סבר ליה כתנא דתוספתא דאהלות דאמר אין לולד טומאה עד שיצא לאויר העולם.

פ"ט

7 ר' אליעזר אומר נזיר והמת תחת כריסו של גמל ואין הנזיר מנלח וכו'. וכן בר"ש פ"ח מ"ב: עוד תניא בתוספתא ר' אליעזר אומר נזיר והמת וכו'. וכן בגליון לפיה"ג טהרות עמ' 66: בתוספ' וכו' בפרק ר' אליעז' או' נזיר והמת וכו'. ובכ"ז: ר' מאיר אומר וכו'. ולעיל 290¹⁰: ר' אליעזר אומר וכו'. ובירוש' נזיר פ"ז ה"ג, ג"ז ע"ג: אמר ר' יוחנן המת והנזיר תחת כרעי (בגליון ירושלמי כת"י ליידין כתוב בכת"י הסופר עצמו: „נ"א מע"י. וגי' זו נכונה) המיטה תחת מעי הגמל אין הנזיר מגלח וכו' שמע חזקיה ואמר טהרו מתי. ועיין רמב"ם ספ"ט מה' טומאת מת. 8/9 טומאה שהיא נתונה בכותל אפילו מחצה על מחצה וכו'. עיין לעיל 604²⁷ ומש"ש. ובירוש' נזיר פ"ז ה"ג, ג"ז ע"ג: אמר ר' יוחנן טומאה מחצי כותל ולחזק הנזיר (כלומר שעמד למעלה ע"ג הכותל) מגלח. ועיין ר"ש הנ"ל.

9 וכן עדר בהמה חיה ועוף וכן החיים שהיו מהלכין זה אחר זה וכו'. פיה"מ להר"מ, ר"ש ורא"ש פ"ח מ"א, ר"ש הנ"ל. ועיין לעיל 446³³. 11/12 נדחק ברחיים שהגוי בתוכה ושהנדה בתוכה בגדיו טמאין מדרס. בר"ש פ"ח מ"ג: „תניא בתוספתא נרתק הריחיים שהגוי בתוכה והנדה בתוכה בגדיו טמאין מדרס וכו' פי' נרתק שהבגדי בתוכו ומיטמא שגם הם ניסטים ולשון מדרס קשה" וכו'. כלומר, שהרי הטומאה כאן שהגוי והנדה מסיטים את נרתק הריחיים, והטומאה היא משום היסט הזב אבל לא משום מדרס.

אבל ברמב"ם ספ"ט מה' מטמאי משכב ומושב ספ"ט: הנדחק בריחיים שהגוי בתוכם או זב וכיוצא בו הרי בגדיו טמאין מדרס. עיין הטעם להלן. ומעיני המפרשים נעלם לפ"ש שהבירייתא נכפלה להלן טהרות פ"ו 666³⁵ ואילן: הנדחק ברחיים שהגוי בתוכה וכו'.

12/13 איזו היא הריחיים כל שאין עוקרין אותה ודוחפין אותה ממקומה. הגי' משובשת, ולהלן בטהרות הנ"ל הגירסא: שעוקרין אותה וכו'. ובר"ש טהרות פ"ה מ"ח גרס בתוספתא טהרות שם: כל שעוקרין אותו ודוחפין אותו ממקומו. וכן כנראה גרס גם הרמב"ם הנ"ל שכן הוא אומר: באי זה רחים אמרו ברחים שמנדינן את הקרקע עד שעוקרין את העומד כאן ודוחפין אותו ממקומו, ודבר ברור הוא שטומאה זו בספק שמא נעקר הטמא ודרס על בגדי הטהור. ובהשגות שם: „מצאתי נוסחא באי זו רחים אמרו כל שעוקרין אותה ודוחקין אותה ממקומה. ונראה לי שעל עקירת הריחיים קאי שהן קלות לנוד והטוחן בהן נד אחריהן מפני הדוחק והפירוש שלו רחוק מאד". ולפי הראב"ד יתכן שהפירוש הוא שאנו חוששים שמא ע"י שהם נגררים אחרי נדנוד הריחיים דרסו על בגדיו. ובנדה ס' ב': שתי נשים שהיו טוחנות ברחיים וכו'. וברש"י שם: שתיהן טמאות. שחיצונה דותקת עצמה להתקרב אל הריחיים וכו'. ובר"ש כאן הנ"ל: אי זו היא הריחיים כל שעוקרין

אותה ודוחפין אותה ממקומה. וברא"ש פ"ח מ"ג: ומפ' בחוס' כל ש עוקרן אותה והופכים ממקומה. ועיין הפי' בר"ש שם ובמשנת זבים פ"ג מ"ב.

13 ולענין טמא מת בגדיו טהורין עד שיהו בגדיו נוגעין בפותי טפח. וכן בר"ש הנ"ל: ולענין טמא מת בגדיו טהורי עד שיהו בגדיו נוגעין בפותח טפח פי' וכו' אבל מת אין לו היסט ואין מיטמא אלא אם כן גכנסי' באהל של ריחי ושיהא באהל פותח טפח. ומדברים כאן שיש טומאה מן המת בריחיים.

14 ואילו הן סככות וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ח מ"ב, עיי"ש. ורמז לה בפי' ישן לתו"כ שנכנס מן הגליון לפיה"ג טהרות עמ' 66. ועיין להלן.

14/15 רואין את התחתונות כאלו הן עזכות למעלה וכו'. ר"ש הנ"ל, תוספ' נדה ג"ז א' ד"ה אילן, רשב"א שם, ריטב"א מ"ק ה' ב' ד"ה אבל מציינין, ועיין רמב"ן וחי' הר"ן נדה ג"ז א'.

15/16 ואם נוגעות זו בזו בפותח טפח מביאות וחוצצות. בר"ש הנ"ל: לכן נראה דבאחת למעלה ואחת למטה בעינן נוגעות ממש כשרואין אותן שוות והאי פותח טפח היינו דאף ע"ג דכל חדא וחדא אין ברוחבה טפח מצטרפות זו לזו לרוחב טפח להביא את הטומאה ולחוך בפני הטומאה. ובריטב"א מ"ק הנ"ל: ואם היו נוגעות זו בזו בפותח טפח מביאו וחוצצות. (פירש"י) [פירש"י] ז"ל אלו היו נוגעות זו בזו וישלימו לשיעור טפח. ויש מפרשי שאפילו אלו היה בשוה היו ביניהן אויר טפח מביאות וחוצצות ואינו מחזור. ונ"ל שלהוציא מיד ה"ש מפרשי' כתב הרשב"א בגדה הנ"ל: ומהא גמי שמעי' דדוק' [שאין] בין הענפים של סככות פותח טפח הא יש ביניהן פותח טפח האויר מפסיקן. ועיין גם ברמב"ן וחי' הר"ן נדה הנ"ל.

16 אלו הן הפרעות פרע היוצא מן הגדר וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין השגות הראב"ד פי"ג מה' טומאת מת ה"ב.

17/18 התריפו רואין אותן כאלו הן שפודין של מתכת ואם היו מובדלות וכו'. לפי פשוטו משמע שהתוספתא באה להבדיל כאן בין דבוקות למובדלות שדווקא במובדלות צריכים לקבל מעזיבה, אבל בדבוקות לא. ובראב"ד הנ"ל: ובזמן שהן דבוקות אפילו התרפו מביאין וחוצצין מן התורה וחייבין עליהן על ביאת מקדש תמצא כל זה בתוספתא דאהלות ובספרא. ונראה שכיוון לתו"כ חובה פרק י"ב סה"ג (כ"ג ע"א): לרבות הסככות והפרעות והקרי דברי ר' יהודה. ורואים משם שחייב על ביאת מקדש אם נטמא בסככות ופרעות. ועיין ר"ש הנ"ל וריטב"א מ"ק הנ"ל.

18 את המעזיבה רבה וכו'. וכו' בד, וכן מעתיק בר"ש הנ"ל וכן הוא גם במשנה פ"ח מ"ב בד"ו רפ"ב, בהוצ' לו. כי"מ, כת"י פרמה, תוספ' הרא"ש מ"ק עמ' ט"ו וכן הגיה ר"ב אשכנזי. עיין מלא"ש שם, ועיין מ"ש בשם הנימוקי יוסף בפי' גי' זו.

19/20 ר' יהודה אומר אם מכנים את החוט לצד הזה... אף על פי שאין מכוין הרי זה מספיק. בכ"ו: שאין מכוון הרי זה מפסיק. וכן בר"ש הנ"ל: שאינו מכוין הרי זה מפסיק. פי' וכו' אם מכנים החוט בין ענפי הקוצים אף על פי שאינו מכוין אלא נוטה החוט, מתוך שאין רחב האויר כעובי החוט הרי זה מפסיק. ולעיל בר"ש שם: "ומיהו לקמן משמע דאפילו אויר משהו מפסיק בין אהל לאהל וכו' ומפרש בתוספתא (רפי"ב) מלא חוט המשקולת". ורואים מכאן שר' יהודה סובר שבסככות צריכות שיהיו דבוקות ממש (אם נראה את העליונות כיורדות והתחתונות

כעולות), ואם מפסיק ביניהם כחוט המשקולת אינם מצטרפים. ובתור"כ שהעתקתי לעיל ראינו שר' יהודה סובר שטומאת סככות דאורייתא וחייבין עליהם על ביאת מקדש. 20/21 ר' יוסי אומר חבילי המטה וסריגי חלונות וכו'. ברייתא בחולין קכ"ה ב/ עיי"ש ועיין ר"ש פ"ח מ"ד. ועיין מ"ש הנצי"ב במפתחות לשאלות סוף ויקרא עמ' 178 ועיין בתשובת ר' בצלאל הכהן למעלה שם.

21 עד שתעבר המומאה לצד השני. בחולין שם: שלא להכניס טומאה לצד שני. ובר"ש הנ"ל: ועוד כתוב בתוספ' חוצצין את הבית ואת העלייה עד שתעבור הטומאה בצד השני ויש ליישבו לפי גירס' הכתובה פ' העור והרוטב.

22 היו נתונים על גבי המת באויר המאהיל כנגד הנקב טמא. עיין חולין שם ומ"ש ר"ב הכהן והנצי"ב הנ"ל. ובכ"י רומי א' חולין שם: נתן על המת הנוגע באויר שכנגד הנקב טמא וכו'.

23 מפני שהטומאה יורדה כאיזה דרך שנכנסה. בד: מפני שהטומאה יוצאה וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: ובתוספ' קתני שלא כנגד הנקב טהור מפני שהטומאה יוצאה באי זו דרך שנכנסה כל' לכן טהור שיש לטומאה מקום לצאת.

23/24 אם יכולין לקבל מעזיבה וכו'. אולי צ"ל: אם ואין יכולין לקבל וכו'. 25/26 ר' יוסי אומר תיבה שהיא מלאה כלים וזרקת... שאלו היה נתונה על גבי המת באויר טהורין. ר"ש פ"ח מ"ב, ועיין פירושו שם. אבל בנויר ג"ה א': והתניא ר' יוסי בר' יהודה אומר תיבה שהיא מלאה כלים וזרקת על פני המת באהל טמאה ואם היתה מונחת טהורה. ובתוספות שם ד"ה והתניא: בתורת כהנים (כ"ה בד"ר) זרק תיבה מלאה כלים על פני המת טמאה וכו' (כלומר, שם לא נזכר, באהל). ואין זה בתור"כ לפנינו, ויפה הגיה ברש"ש שם שצ"ל: בתוס' במקום: בתור"כ (עיין מ"ש על חילוף זה בתשלום תוספתא עמ' 11) והכוונה לתוספתא שלפנינו כאן. והוא העיר שם על הבבלי סוף יומא שאומר כי סתם ר' יוסי שם הוא ר' יוסי בר' יהודה (ויש להוסיף על דבריו גם בבבלי מכות ו' ב'), ולפי זה גם ר' יוסי שלפנינו בתוספתא כאן הוא ר' יוסי בר' יהודה.

26/27 נסר שצף... טהורין. רמב"ם פי"ג מה' טומאת מת ה"ו. עיי"ש. ועיין מ"ש להלן. 27/29 ר' יעקב אומר רואין את הנסר... טפח על טפח טומאה בצד זה כלים שבצד השני טהורין. בכ"י וד: טפח על טפח על רום טפח טומאה בצד זה וכו'. ואין לזה שום מובן. ואולי מדברים בהלכה זו בנסר שצף על גבי המים וקשור לחוף, וסובר הת"ק שבאופן כזה הוא חוצץ, וכלים בצד זה פירושו למעלה ולמטה, וע"ז חלק ר' יעקב ואמר שדווקא אם ירד קצה הנסר לקרקע המים ויהיה בשיפועו ריבוע טפח על טפח אז חוצץ, אבל באופן אחר אינו חוצץ. עיין לעיל 604. והוא סובר שמה שהמים מחזיקים אותו מצד אחד אינו מספיק. מכיוון שאינו יכול לקבל מעזיבה, שאם יניחו עליו מעזיבה ישקע במים, ואינו אוהל מן התורה. עיין רמב"ם פי"ג מה' טומאת מת ה"ב.

29 שלשה בתים זה לפניו מזה וכו'. פיה"מ להר"מ ור"ש ספ"ה, רמב"ם ספ"כ מה' טומאת מת.

30 כחצי זית בפנימי או כחצי זית באמצעי וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל, אבל בפיה"מ וברמב"ם הנ"ל לנכון: וכחצי זית באמצעי וכו'.

33/34 שר' אליעזר מטמא ור' יהושע מטהר. הגר"א מגיה: שר' אליעזר מטהר

ור' יהושע מטמא. וכן משמע קצת מן הלשון לעיל: מודה ר' אליעזר לר' יהושע... שהבית טמא, ולפי הגי' שלפנינו היה צ"ל להפך: מודה ר' יהושע לר' אליעזר וכו', ולפי הגהת הגר"א משנתינו היא כר' יהושע אליבא דר' יהודה. אבל בר"ש הנ"ל גורס כלפנינו ומסיים: וסתם מתניתין כר' אליעזר ואליבא דר' יהודה. ואולי צ"ל לעיל: מודה ר' אליעזר ור' (במקום: לר') יהושע וכו'.

35 שר' אליעזר מטמא ור' יהושע מטהר. הגר"א מהפך את הגירסא. עיין מ"ש לעיל, אבל בריש כלפנינו, ואולי צ"ל לעיל: מודה ר' יהושע ור' (במקום: לר') אליעזר וכו'. עיין מ"ש לעיל.

פ"י

36 כוורת שבתוך הבית וכפישה וכו'. ר"ש פ"ט מ"ט. עד להלן שו' 15.
37 שר' יהודה אומר כשם שהנסר מציל כך כפישה מצלת וכו'. עיין ר"ש הנ"ל, ר"ש ופי' מהר"ם פ"ט סמ"י, ועיין במשנה פ"ה מ"ו ובסד"ט שם בפי' הארוך ציד ע"א ד"ה ר"י.
38 עמוד של קדרות וכו'. ר"ש הנ"ל, ורמז לה בר"ש פרה פ"ה סמ"א.

עמ' 607

1 אם אין פי העליונה לקורות פותי טפח ובין שוליה התחתונה לארץ וכו'. בכ"ז לנכון: אם אין בין פי העליונה וכו' ובין שול"י התחתונה וכו'. ועיין פיה"מ להר"מ פ"ט סמ"ט ור"ש הנ"ל. ובר"ש שם: ובין שול"י תחתונה לארץ פותח טפח לרבות נקטיה וכו'. עיי"ש. ומתקבל על הדעת פי' בעל סד"ט שהברייתא שלנו היא כחכמים לעיל פ"ו (עיין עמ' 603 שו' 25/26 ומש"ש), ודווקא אם היה העמוד אפוף בארץ ובקורה מצי"ל ואם לאו אינו מצי"ל, והתוספתא מתפרשת כפשוטה, שלא היה פותי טפח הפסק אויר לא למעלה ולא למטה. ועיין על הסיגנון הזה בפי' מהר"ם פ"ט מ"י על הברייתא להלן, ועיין בר"ש שם סמ"י.
3/4 ובין שול"י התחתונה לארץ פותי טפח וכו'. עיין בר"ש שהאריך, אבל לפי הנ"ל הדברים כפשוטם: או שאין בין שול"י התחתונה וכו', מפני שאם יש בינה פקקע פותי טפח ואינה אפוצה בקרקע אינה מצלת, עיין מ"ש לעיל.
4 טומאה בבית מה שבתוכו טהור. ובר"ש הנ"ל: מה שבתוכו טהור, כך כתוב בתוס' ושיבוש הוא דדוקא בליכ' פותח טפח הוא דמטהר בריש' אבל בפותח טפח מה שבתוכו טמא וכן מוכח פיטוס דסיפ' (להלן שו' 11).
5 אחת טמאה ונתונה באמצע וכו'. בר"ש הנ"ל: דטמאה כמאן דליתא דמי.
7/8 פיטוס שהוא עומד בתוך הבית וכו'. הכל מתבאר כמו ברישא בעמוד של קדרות, עיין לעיל.

11/12 היה פי צר ואין בין הוננו לקורות וכו'. בכ"ז ור"ש לנכון: היה פי צר וכו'. והוגן כאן הוא צואר הכלי (בפיה"מ להר"מ כל"מ פ"א מ"ג עמ' 108: והוגני כל"מ צואריהם) והוא כל"י לעצמו, ואם לא היה מתחילתו עד הקורה פותי טפח מצי"ל, שאפילו אם לא נחשוב את האוגן, הרי אין מן הפיטוס ולמעלה פותי טפח. (ע"פ סד"ט). ועיין להלן 608⁹ ואילך.

12/13 ואם לאו אין מציל עד שיהא מהוננו פותי טפח. בר"ש הנ"ל לנכון: עד שיהא באוגנו וכו'. כלומר שבהוגן עצמו יהא פותי טפח, ואז אפילו אם הוא כלי לעצמו מציל, אבל אם אין בו פותי טפח אבל יש בגובהו טפח, הרי אינו כלי לעצמו ומפסיק בין גוף הפיטוס ובין הקורה ואינו מציל.

13 ואין בין שוליו לארץ וכו'. היינו בין תחלת שוליו, וכדלעיל.

14 עד שיהא בשוליו פותי טפח. הפירוש כלעיל שו' 12/13.

14/15 אפילו נבונה מן הארץ אמה הרי זו מצלת. דדוקא בכלי חרס בעינן

אפוך בארץ ובקורה. (סד"ט).

15 כוורת שהיא עומדת בתוך הפתח וכו'. ר"ש ופי' מהר"ם פ"ט מ"י.

16/17 ובין שוליה לארץ פותי טפח טומאה בתוכה הבית טהור טומאה בבית מה שבתוכה טהור. כ"ה הגי' בד, בר"ש ומהר"ם הנ"ל, וגי' צ' בדויה מן הלב, כי בכיוו חסר כ"ז (עד: פותי טפח בשו' 18), והערותיו בשנו"ס כאן אינן נכונות. ובמהר"ם שם רצה להשלים בין גי' המשנה והתוספתא, עיי"ש. ובסד"ט פירש שיש בינה ובין הפצימין פותח טפח, ולפיכך מה שבתוכה טהור מפני שיש מקום לטומאה לצאת. וצ"ל לפירושו שאין בין שוליה פותי טפח (עיי' מ"ש לעיל שו' 1) היא לרבותא. אע"פ שאין מקום לטומאה לצאת אלא דרך בין הפצימין. אבל לאמיתו של דבר כאן בכוורת שאינה מקבלת טומאה לא איכפת לנו אם אור טפח מפסיק בין שוליה לארץ.

19 ובין שוליה לארץ פותי טפח. אולי צ"ל: אבל בין שוליה וכו'. ולפיכך טומאה בבית מה שבתוכה טהור, לפי שיש מקום לטומאה לצאת דרך הפותח טפח שלמטה, ועיי' סד"ט.

21 אם אין שוליה של זו על גבי שוליה של זו וכו'. כלומר, שיש הפסק ביניהן (בשיעור טפח) וכו'. (סד"ט).

21/23 אם אין בין העליונה... ואין דרכה ליכנס. כ"ז נשמט בר"ש הנ"ל ע"י הדומות.

25 הבית טמא. בר"ש הנ"ל בס"ט: הבית טהור.

שם: הכלים שביניהן טהורין. בר"ש הנ"ל: כגון שלש כוורות ויש כלים באמצעיות וכו'.

26/27 טומאה בתוכם הבית טהור טומאה בבית מה שבתוכה טהור. העליונה

מצלת עם דפנות האהל והתחתונה משום כפויה. (סד"ט).

27/28 היא טמאה והבית וחברתה טהורין. וכ"ה בר"ש בפסקא מן התוספתא,

ובפירושו שם: דקתני היא טמאה וחברת' טהורה דנחשבת כסוי לחברתה להציל.

ואפשר שכצ"ל גם לפנינו והשיבוש יצא ע"י שכתבו: וחברת', וטעה הסופר וקרא:

וחבית (בשו"ת הרא"ש כל"מ מ"ה סי' ב': ורי"ש כותבין גג שלה קצר עד שנקראת

במקום אחר כמין יו"ד), ותקן: וחברת', ויצא אח"כ: והבית וחברת'.

28 ובין שוליה של זו על גבי שוליה של זו. בר"ש הנ"ל לנכון: וכן שוליה

של זו על גבי פיה של זו. אבל הגי' שלפנינו מוטעית, כי כל הבא הנ"ל כבר

דברה בשוליה של זו על גבי שוליה של זו.

29 ואיוו היא מחוללת וכו'. פיה"ג עמ' 88, ר"ש ומהר"ם פ"ט מ"א. ועיי' בפתיחה

פירקין דכוורת לבעל מעיני יהושע ובהערות שם.

30 איוו היא אפוסה וכו'. פיה"ג הנ"ל, פיה"מ להר"ם פ"ט מ"ז עמ' 48.

30/31 מודה ר' אליעזר ור' שמעון בטומאה תחת הפקוק וכו'. ר"ש ומהר"ם פ"ט מ"ד, ופירש בר"ש שם: דהא דמטהרי (במשנתינו) בפחותה משום דעשויה כעין כלי והיה עליה תורת כלי מה שאין כן בפקק. ובמהר"ם שם: אבל טומאה כנגד הפקק שלא היה עליו תורת כלי מעולם בהא מודו כדאי' בתוספתא.

32 טומאה בחוכה ומטמא וכו'. בסד"ס רוצה להגיה: טומאה בחוכה ומכוסה וכו'. והגהה זו קרובה, אע"פ שבפירושו הארוך קמ"ה ע"ב ד"ה טומאה החליט שאין צורך בהגהה.

33 אינו טמא אלא כנגד כסויה בלבד. מפני שאין דין קבר סתום נוהג באהל כלי. (סד"ס).

33/34 היתה כפויה על פיה... טמא. מפני שהכפייה מוציאה אותה מתורת כלי, ונעשית קבר סתום. (הנ"ל).

34 ארון שהוא חקוק בסלע וכו'. פיה"מ להר"מ פ"ט מט"ו ריש עמ' 52, רמב"ם פ"ו מה' טומאת מת ה"ח, ראב"ד שם, ר"ש, מהר"ם ורא"ש פ"ט מט"ו, עיי"ש.

35 ואינו טמא אלא פיו שאינו טמא אלא כנגד חללו בלבד. אין לזה שום מובן, ויש כאן השמטה וצריך להשלימה ע"פ פיה"מ להר"מ, רמב"ם ור"ש הנ"ל וכ"ה שם: ואינו טמא אלא [כנגד כסויה בלבד למה זה דומה לבור גדול מלא מתים ואבן גדולה על] פיו שאין טמא אלא כנגד חללו בלבד. וכ"ה בערך גם בהשגות הנ"ל, אבל בהשגות ד' קושטא: הנוגע בה מכל מקום טהור אלא פיו בלבד שאינו טמא אלא כנגד חללו בלבד. וברור שיש גם שם השמטה.

35/37 היתה בנוייה בכותלה של נפש... אלא כנגד כסויה בלבד. וכ"ה בראב"ד ור"ש הנ"ל, אבל ברמב"ם שם ד"ג על בבא זו, ועיין בכ"מ שם.

37 בנה נפש על גבה וכו'. רמב"ם ור"ש הנ"ל.

38 הנוגע בשערה שלה וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ובפירושו שם: הנוגע בשערה שלה, בשערה כמו בשוה שהדליסקו שלה בשוה ומכוון כנגד דופני הארון, ובזה נחלקו ר' אליעזר ור' יהושע ר' יהושע מטהר מטפח ולמטה דלאו כארון דמי. ובהשגות הראב"ד פ"א מה' טומאת מת ה"א: מצאתי בתוספתא דאהלות פרק ט' (מנה ע"פ מניין הפרקים במשנה) בענין רובע בארון פי' בארון השוה רחב למטה כלמעלה הנוגע בשווייה שלה וכו'.

39 מטפח ולמעלה טהור מטפח ולמטה טמא. בד: מטפח ולמעלה טמא מטפח ולמטה טהור. וכן בראב"ד ור"ש הנ"ל: מטפח ולמטה טהור מטפח ולמעלה טמא. ובחנם הכניס צ' את הגי' המשובשת שאין לה מובן לתוך פנים הספר. 39/1 שאין מעלין עולת הגבוה מן הארץ טפח. בד חסרה המלה 'הגבוה', ובר"ש הנ"ל: שאין מעלין עולת גבוה מן הארץ טפח וכו' שאין מעלין עולות גבוה מן הארץ טפח, במס' זבחים פרק קדשי קדשים (נ"ח א') דרשינ' מזבח שיהא מחובר שלא יבנו לא על גבי כיפין ולא על גבי מחילות ואם היה חלל טפח תחתיו חשיב כמילתא אחריית ולא כמחובר ופסול להעלות עליו עולה. וכ"ה בערך גם בפ"י מהר"ם שם. ועיין במשנה למלך פ"א מה' בית הבחירה ה"ג.

אבל בראב"ד הנ"ל: שאין מעלין עולות הגבוה מן הארץ טפח ונראה לי שהוא כענין מה שאמרו (שבת צ"ז א') אי אפשר לרשות הרבים שתתקטב במלקוט וברהטני והכא נמי אמרינן אי אפשר שלא יהא בקרקע הבית גובה טפח וכו'.

(הראב"ד הסמיך תוספתא זו למשנתנו ספ"ב, עיי"ש) והרב היוני פירש בתוספתא זו פירוש חשך ואפילה. וקרוב לוודאי בעיני שפירוש הרב היוני (הריב"מ) נמצא בר"ש ומהר"מ הנ"ל, שהרי הר"ש הולך ע"פ רוב בעקבות הריב"מ בפירושו למשנה.

עמ' 608

1/2 חבית שהיא יושבת... והחבית טמאה. פוסקא מן המשנה פ"ט מט"ו, ובר"ש שם כל הברייתות עד סוף הפרק.

2/3 כוית מן המת מקצתו נתון וכו'. פיה"מ להר"מ ספ"ט עמ' 53, עיי"ש.
5 ואם יש בדופני פותי טפח הכל טמא. בכ"ו, ר"ש ור"מ הנ"ל: ואם יש בדופנה (בר"מ: בדפנה) וכו'. ופירש הר"מ שם: וענין הכל טמא שיהיה כל הנוגע בחבית טמא אף על פי שאינו כנגד הטומאה לפי שעובי חרסיה טפח ובזה כבר התפשטה הטומאה בכולו רצה לומר בכל הקיפו. אבל בר"ש הנ"ל: פ"י הכל טמא משום דמקצתו תחת קורקורתו דמגו דנכנסת טומאה לתוכה משו' האי דכנגד קורקורתא נכנסת נמי היא דכנגד דפנה לתוכה. ועיין פירושו למשנה שם, והשוה פיה"מ להר"מ במשנה שם.

7 זה שנתון תחת משוך וכו'. בד, כ"ו ור"ש הנ"ל: שנתון תחת דופנה משוך וכו'. ועיין להלן פ"א ה"ח.

9 ואין בהוננה וכו'. עיין מ"ש לעיל 607 שר' 11/12.

12 היתה מלאה אוכלין ומשקין וכו'. רמב"ם ספ"ז מה' טומאת מת.

14/15 הרי היא ככוורת לכל דבר. כלומר כל דיני כוורת שנשנו במשנתנו נוהגים בה.

פ"א

16 קדרה שהיא ניתנה בצד האיסקופה וכו'. בכ"ו: קדירה שהיא נתונה וכו', וכן ברי"ש פ"י מ"ז: תניא בתוספתא קדירה שהיא נתונה וכו', עיי"ש כל הברייתות, ועיין במשנה ובאליהו רבא שם.

והנה יש לפנינו כאן ד' בבות (וכל ההבדלים כאן הם רק אם היתה הקדירה גבוהה מן הארץ טפח, אבל אם לא היתה גבוהה מן הארץ טפח הדין שוה בכל הבבות): א. משוכה מן השקוף כל שהוא, ואז אין קשר בין הקדירה לבית. ב. היא נוגעת בשקוף כל שהוא, וגם אז אין קשר בין טומאת הבית וטומאת הקדירה אלא שהקדירה ניצלת עם דופני הבית אם לא נטמאה. ג. אם היא נוגעת בשקוף בפותי טפח, ואז היא מביאה טומאה לבית והבית מביא טומאה תחתיה, אלא שהיא עצמה ניצלת עם דופני הבית אם לא נטמאה מתוכה. ד. אם השקוף מאהיל עליה כל שהוא ואז היא נטמאת בטומאת הבית ואינה ניצלת עם דפנותיו.

18 אלא הבית. בר"ש הנ"ל: אלא הבית בלבד.

19 בפותי טפח כל שהיא. בר"ש הנ"ל: בפותח טפ' כל שהו'. ונראה שהמלים, בפותי טפח" הן באשגרה מלמטה, וצ"ל: נוגעת בשקוף כל שהוא. ועיין מ"ש לעיל.

27 אם יש בדופנה פותי טפח וכו', עיין באליהו רבא סוף פ"י.

29 בבית הוא טמא בלבד. בד, כ"ו ור"ש הנ"ל: היא טמאה בלבד, אבל הר"ש

הגיה שם: אלא הוא טמא בלבד. כלומר הבית ולא הקדירה, עיי"ש.

30 היתה נתונה תחת ארובה שאם תעלה וכו'. עיין במשנה פי"א מ"ו, ובר"ש שם כל הברייתות עד להלן שו' 4, ועיין באליהו רבא ובמעניי יהושע שם. וגם כאן יש לפנינו ארבע בבות: א. שפתי התקרה נוגעות בתקרה והתקרה מאהילת על מקצתה. ב. היתה מכוונת כלפי הארובה וממלאה בדיוק את חללה. ג. אינה ממלאה את חלל הארובה אבל אין בינה ובין דופני הארובה פותי טפח. ד. אינה ממלאה את חלל הארובה ויש בינה ובין דופני הארובה פותי טפח (אבל בנקודה אחת היא נוגעת בה כשתעלה).

32 או בבית או בתוכה או על גבה הכל טמא. המלים "או בבית" חסרות בר"ש הנ"ל. ולעצם העניין פירש הגר"א באליהו רבא הנ"ל שכאן אין הקדירה ניצלת בדופני אהלם מפני שאין אומרים גוד אסיק וגוד אחית אם התקרה פוגעת בקדירה עצמה. ועיין מה שהקשה עליו במעניי יהושע, והוא פירש שהכל טמא מפני ששפת התקרה מאהילה על שפת הקדירה עיי"ש.

32/33 שאם תעלה עולה ויושבת בארובה ואופצת את כל ארובה וטומאה תחתיה והיא רוצצת וכו'. צ' חילק כאן הלכה אחת לשתיים והפסיק באמצע המשפט בהלכה חדשה. אבל באמת הכל הוא המשך אחד: ואופצת את כל ארובה וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: שאם תעלה עולה ויושבת בארובה ואופצת על כל הארובה וטומאה תחתיה וכו'. 35 בתוכה או על גבה כנגדו עד לרקיע טמא. עיין רמב"ם פט"ז מה' טומאת מת ה"ה ובפיה"מ כאן פי"א סמ"ו עמ' 57. ופירש בסד"ס שהקדירה ניצלת כאן אפילו היא טמאה מפני שהיא מחוברת עם דופני האהל מכל צד (כשתעלה) ונחשבת כתקרה ממש.

38 מפני שניצלת עם דופני של אהל. בכי"ו ור"ש הנ"ל: עם דופנו וכו'. והטעם הוא שהקדירה ניצלת מפני שאין בינה ובין דופן הארובה פותי טפח (עיין לעיל 603²²). אבל אין לה קשר עם הבית מפני שאויר כל שהוא מפסיק בינה ובין דפנות האהל. עיין במשנה רפי"א. ועיין ר"ש כאן ומ"ש לעיל 603¹⁸. 39 ויש בינה לארובה פותח טפח. אבל כשתעלה תגע בנקודה אחת בארובה. (סד"ס).

עמ' 609

2/3 תוכה וגבה והבית טהורין מפני שנידונית כשיפועי אוהלין. עיין ר"ש הנ"ל ועיין מ"ש לעיל 603¹⁸. והבית טהור כאן מפני שיש בינה לבין הדפנות פותח טפח ואין לה קשר עם הבית, אבל היא בעצמה ניצלת מפני שנוגעת כל שהוא בדפנות הארובה. עיין לעיל.

3 בתוכה או על גבה הכל טמא והבית טהור וכו'. מכיון שנוגעת בדפנות רק מצד אחד ואינה מחוברת מכל הצדדים (שהרי יש פותח טפח מסביב) אינה ניצלת כשהיא טמאה, אבל הבית טהור, מפני שאין קשר ביניהם כשיש פותח טפח מכל צד ואינה נוגעת אלא בפחות מפותי טפח.

4 ארובה שהיא לאויר ואין בה פותח טפח וכו'. וכן בר"ש פי"א מ"ב: תניא בתוספתא ארובה שהיא באויר ואי' בה פותח טפח וכוית מן המת נתון תחתיה וכו'.

5 ונתן דבר שהוא מקבל טומאה אם יש שם פותי טפח הכל טמא. בר"ש הנ"ל: פי' הכל טמא כגון שאותו דבר שנתן ע"פ ארובה מאהיל ראשו אחר על הכלים וכו' ועוד יש לפ' דמיירי שנתן בתוך הבית כנגד הזית דבר שהוא מקבל

טומאה דאם הוא רחב טפח כל הבית טמא ואם לאו אותו דבר טמא והבית טהור. ובסד"ט פירש שנתן את הדבר שמקבל טומאה למעלה על הארובה באויר, ודבר המקבל טומאה נעשה אהל לטמא ואינו חוצץ, ולפיכך כל מה שבבית טמא כאילו נסתם החלל וגם למעלה מעל הבית כנגד החלל ובין הדבר הנתון טמא שהרי הדבר מאהיל עליו, וכן כל מה שנמצא על הדבר הנתון טמא מפני שדבר המקבל טומאה אינו חוצץ. אבל אם נתן שם דבר שאינו מקבל טומאה הרי הוא אהל גמור ורק מה שבבית טמא אבל למעלה אפילו כנגד החלל טהור שאין טומאה נכנסת לאוהל בפחות מפותי טפח, ודינו כארובה בין בית ועליה שאין בה פותי טפח (להלן שו' 20/21).

8/9 הבית טמא והמאהיל טמא. הבית טמא דווקא אם האהילו על הארובה. ועיין במשנה פי"ב.

9/12 מקצת הטומאה בבית ומקצת כנגד ארובה... והמאהיל טהור. עיין במשנה פי"ג, ובר"ש שם כל הברייתות.

12/13 שני חצאי זיתים אחד נתון וכו'. בר"ש הנ"ל: פי' שני חצאי זיתים בהא אפילו ר' מאיר מודה דמאהיל טהור אבל בית מיהא טמא. ועיין לעיל 608: ואי"ך. 14 נתון בתוך הבית הבית משוך וכו'. בכ"ז ור"ש הנ"ל לנכון: נתון בתוך הבית משוך וכו'.

14/15 כזית מן המת בפי העורב והאהיל על גבי ארובה שאין בה פותי טפח הבית טמא. וכו' בר"ש הנ"ל, ופירש: והאהיל על גבי ארובה שהכניס העורב ראשו לתוכה. וכן ברמב"ם פט"ז מה' טומאת מת ה"ב: היה כזית מן המת בפי העורב והאהיל על גבי ארובה עד שנמצא כזית באויר ארובה אע"פ שאין בה פותח טפח הבית טמא. ופירש בסד"ט שהטומאה עצמה אם היא נמצאת בתוך הארובה מצטרפת לתקרת הבית להביא טומאה על כל הבית, אבל לגבי נפשה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת.

15/16 ור' יוסי מטהר עד שיהא בטומאה משך פותי טפח. מפני שאין לומר באותו זמן שהטומאה כגלויה, ובוקעת ועולה ובוקעת ויורדת, וגם לצרף אותה לתקרת הבית, שהרי אם אתה מצרפה לתקרת הבית אין טומאה נכנסת אליו בפחות מפותח טפח. (סד"ט, ועיי"ש בבאור הארוך קמ"ט ע"א ד"ה כזית).

16/17 קלל של חמאת שהוא נתון בארובה אם משלשל טמא וכו'. ר"ש הנ"ל ורמב"ם פי"ד מה' פרה אדומה ה"א. ופירש בר"ש שם משום דאין חסאת ניצלת באהל המת אפילו בכלי חרס המוקף צמיד פתיל (פרה פי"א מ"א). ומדברי הר"מ הנ"ל נראה שהוא פירש שהטעם הוא מפני שאין הקלל נתון במקום טהור (פרה פי" מ"ג). ועיין בסד"ט קמ"ט ע"ב בפי' הארוך ד"ה קלל שהאריך להוכיח ששני הטעמים אחד הוא, עיי"ש.

18/19 אבל בארובה שיש בה פותח טפח... טמא. מפני הטעמים הנ"ל.

19/20 אבל בשל אבן בין שיש בארובה פותח טפח בין משולשל... טהור. בר"ש הנ"ל: אבל בשל אבן בין שיש בארובה פותח [טפח] בין שאין בארובה פותח טפח בין משולשל בין שאינו משולשל טהור וכו' בשל אבן טהור מאחר דלא מקבלי טומאה כלי אבנים כלל לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים.

ובר"מ הנ"ל: היה הכלי של אבן בין שיש בה פותח טפח בין שאין בה האפר טהור. ובכ"מ שם בשם מהר"י קורקוס כתב שמדברי הר"מ משמע שלא טיהר אלא

באינו משולשל, ושער שהר"מ לא גרס בתוספתא: „בין משולשל בין שאינו משולשל“. ועצם החילוק בין כלי אבן וכלי חרס אינו מובן, שהרי הר"מ בפיה"מ פ"י מ"ג כתב מפורש שגם אם נתן מי חטאת בכלי אבן על מקום טמא נטמא. ובסד"ט כאן כתב לחלק שכלי חרס אינו נעשה דופן גמור, שהרי אינו מציץ על כלי שטף כלעיל (פ"ה מ"ג), אבל כלי אבן שמציץ על הכל (שם מ"ה) נעשה דופן גמור והוי ליה כאהל התקרה ממש.

20 ארובה שבין הבית לעלייה וכו'. ר"ש הנ"ל.

22 שאני רואה את הקורות וכו'. לעיל 602²⁶ ומש"ש. והפירוש הוא שקורות העלייה יורדות וסותמות את החלל שהוא פחות מפותי טפה. אבל לפ"ז אפשר לומר שהכלים שכנגד הזית של מת טמאים, שהרי כל מה שתחת התקרה יורד עמה. (סד"ט). 22/23 דבר אחר אין טומאה נכנסת לאהל ואין יוצאה הימנו וכו'. פיה"מ פ"י מ"ב עמ' 55, רמב"ם רפ"ד מה' טומאת מת, ועיין מ"ש לעיל 602²⁷. ולפי טעם זה אפילו טומאה כנגד הכלים טהור.

23 כלים שכנגד הבית. בר"ש הנ"ל: כלים שכנגד הזית. ולעיל 602²⁸: שכנגד הזית. וכל הגירסאות מכוונות לדבר אחד, והיינו שהכלים הם כנגד הטומאה. 24 אמר רבי רואה אני את דבריהם מדברי. בכ"ו: אמר ר' יוסי וכו', וכו' לעיל 602²⁹ בד. והיה אולי אפשר לומר שזה מוסב על דבריו במשנה כאן סמ"ג. אבל זה דחוק מאד, שהרי דבריו נשנו גם בתוספתא לעיל שו" 11, וגם אין טעם מתקבל למה יראה את דברי ר"י ור"ש יותר מדבריו. ולפיכך נראה כמעט ברור שהג"י שלפנינו בד כאן (שהיא גם ג' הר"ש שם וכאן) נכונה, ומסתבר ליה לרבי הטעם השני כאן, עיין מ"ש לעיל. ובר"ש כאן הנ"ל: ורואה אני דבריהם מדברי דמדטרי שאר הכלים אם כן אין הטומאה עוברת שם אם כן שכנגד הזית נמי טהורין. 24/25 ארובות זו על גב זו ויש בהן פותח טפה. זו היא פיסקא קטועה מן המשנה פ"י מ"ד (כדרך התוספתא בכ"מ), והיינו אם טומאה בבית כנגד ארובות טהור וכו'. 26/28 מן הצד ולמטה טמא מן הצד ולמעלה... אלא כנגד הצד בלבד. בכ"ו בכל מקום: הצד, וכן הגיה הגר"א מדעתו.

פי"ב

29 וכמה יהיה הסדק הזה וכו'. ר"ש רפ"א כל הברייתא ופירושה. שם: כל שהוא מלא החוט המשקולת. בפיה"מ להר"מ פ"א מ"א, עמ' 59: וכבר התבאר בתוספתא שאמרם כל שהוא הוא שיהיה הסדק שיעור חוט המשקולת רצה לומר שיעור עובי החוט, לא שיהיה הסדק על שיעור אורך חוט המשקולת. ועיין גם ברמב"ם פט"ז סה"ו. אבל הראב"ד שם כנראה דייק מלשון התוספתא, כי חוט המשקולת פירושו לאורכו, והיינו שנסדק הכותל ויש לפניו תקרה עודפת והשאלה היא אם הסדק מוציא את הטומאה וכו'. עיי"ש. וכן פירש בר"ש כאן בלשון ראשון ועיין ר"ש פ"ח מ"ב, אבל אח"כ חזר בו הר"ש ופירש שם כפירוש הרמב"ם הנ"ל. ועיין בפ"י מהר"ם רפ"א. 30/31 אמר רבי תמיה אני אם אמר ר' יוסי בפותח טפה. כלומר אין להבין טעמו של ר' יוסי אליבא דבית הלל, שאם ב"ה חוששים משום סוף טומאה לצאת, ליבעו ד' טפחים (כפ"ג מ"ו). ואם טעמם משום הפסק גרידא אין טעם לשיעור טפה (סד"ט).

31 לא אמר אלא בכזית מן המת בלבד. ולדעתו מעולם לא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה. ומר אמר חדא ומר אמר חדא, וכל אחד כשיעורו לעיל פ"ג מ"ו (הנ"ל). 31/32 טומאה מבפנים וכלים מבחוץ אף על פי שאין בסדק וכו'. עיין בר"ש הנ"ל שנדחק ורצה להגיה, ואח"כ הסיק: ,ויותר נראה לפרש דקאי אסדק דאכסדרה (מ"ב) ולא אדלעיל קאי ובכמה מקומות מצינו בחוספתא כענין זה". והיינו שבאכסדרה כולם מודים שאע"פ שטומאה לצד הבית הכלים טהורים, מפני שאפשר להוציא את הטומאה גם מן הצד.

32/34 סאה כפויה על פיה חבית כפויה שני כפיתין זה על גבי זה ואבן על גבי הכפיתין מביאות את הטומאה. בכ"ו: סאה כפויה על פיה חבית כפויה על פיה שני כפיתין וכו' על גבי הכיפת (מלה זו גם בד) וכו'. ובר"ש פי"א מ"ג: ,תניא בתוספתא סאה כפויה על פי (וכ"ה גם בד) חבית (אבל עיין בפירושו להלן) חבית כפויה על פיה שני כופתין זה על גב זה ואבן על גבי הכופתין מביאות את הטומאה וכו' פי' כל הני במונחין בארץ כנגד הסדק של אכסדרה איירי (עיין במשנה שם) וסאה וחבית כפויות על פיהן ושני כופתין ואבן על גבי כופת חשיב חלל טפח דאע"ג דשקלת לאבנא אית בכופתין חלל טפח וכו' וצריך טעם מ"ש כופת ע"ג האבן מאבן על גבי כופת". אבל בסד"ט פירש שהטעם הוא שכלי אינו מבטל את החלל, ולפיכך שני כפיתין זה על גבי זה (ומדברים בכופת חקוק) או אבן על גבי כופת הוי להו אהל, אבל כופת ע"ג אבן (עיין להלן) האבן מבטל את החלל והוי ליה ככופת ע"ג הארץ, וכבר שנינו במשנתנו כאן שכופת עבה אינו מביא את הטומאה. ועיין במשנה פס"ו מ"א ובאליהו רבא שם.

34 נוד תפוח כר מלא תבן וכו'. בר"ש הנ"ל: ,ונוד תפוח לא חשיב חלל שלו דכי נפיק זיק' אין כאן חלל א"נ כר וכסת המלאים חד מילת' חשיב כעץ עב' וכו'. ואפשר שלפי ה"א נמ" גם נוד תפוח חשיב כעץ עב. ועיין בסד"ט קנ"ה ע"ב בפ"י הארוך ד"ה נוד.

35 כסות מלאה מטפחות. בכ"ו: כסת מלאה מטפחות. וכן בר"ש הנ"ל: כסת מלאה מטפחות. ועיין מ"ש לעיל ח"ב עמ' 104, ועיין במאמרו היפה של הגר"ל גינצבורג במ"ח חע"ח עמ' 28 ואילך, ועיין מ"ש ח. ילון בקונטרסים ש"ב עמ' 21 ואילך. ונ"ל ברור שגם כאן צ"ל: כסת מלאה מטפחות, והפירוש כמו שהבאתי בח"ב הנ"ל.

36 כלב שאכל בשר המת ונכנס לבית וכו'. פיה"מ להר"מ ור"ש פי"א מ"ו, ראב"ן סי' י', ט' סע"ב, סמ"ג עשין רמ"ג, ר"י ע"ד. ועיין מס' שמחות פ"ו ה"ח, הוצ' היגר עמ' 133.

36/37 שכל הבלועין באדם וכו'. להלן 660¹⁸, 660²⁵.

37/38 אם שהה במעיו עד שהוא חי שלשה ימים מעת לעת הבית טמא ובעופות ובדגים מיד. בד: אם שהוא במעיו עד שהוא חי שלש ימים מעת לעת ובעופות ובדגים מיד. ובראב"ן הנ"ל: ואם שהה במעיו בעוד שהוא חי מעת לעת הבית טהור אם הקיא ובדגים ובעופות כדי שתפול לאור ותשרף. והנה קרוב לוודאי שצ"ל בראב"ן: [שלשה ימים] מעת לעת, כמו שהוא במשנתנו כאן ובמשנת זבים פ"ב סמ"ג, אבל ספק הוא בעיני אם הראב"ן גרס בתוספתא בעניין דגים ועופות כמו במשנתנו כאן, או שהוא העתיק את המשנה, עיי"ש בהמשך דבריו. ובר"ש

הנ"ל: אם לא שהה במעיו עד שהוא חי שלשה ימים מעת לעת הבית סמא ובעופות ובדגים מיד.

עמ' 610

1/2 וכפישה נתונה עליו במה דברים אמורים וכו'. וכן בר"ש פי"א מ"ח: תניא בתוספתא הדות שבבית והמנור' בתוכו והפרח שלה יוצא וכפישה נתונה עליו במה דברים אמורים וכו'. ובמלא"ש שם מעתיק בשם הר"ש: ,וכפישה נתונה עליו וכו' בד"א וכו'. ובהגהה שם: ,כך הלשון חסר בין בתוספתא פרק שני (צ"ל: י"ב) בין בהעתק רבינו שמשון ז"ל. וקרוב מאד שר"ש עדני הוסיף מעצמו את המלה ,וכו'. ואין צורך בזה כי פסקאות קטועות מן המשנה מצויות בתוספתא על כל שעל וצעד, כפי שהעירותי כבר בכ"מ. וגם כאן יש לפנינו פסקא קטועה ממשנה ח' פי"א. 2/3 במה דברים אמורים בשל מתכות אבל בשל עץ... בשל עץ אבל בשל מתכות וכו'. בר"ש הנ"ל: פי' ברייתא זו סתומ' ולא פירשה אמאי קיימי. ויש לפ' דאעומדת דרישא קאי דלת"ק בשל עץ אפילו לבית שמאי, ולר' אליעזר בר' יוסי בשל מתכת אפי' לבית הלל טמאה. ושל מתכת דקאמרי אמנורה קאי. אי נמי אנופלת דסיפא קאי ואכפישה. דלתנא קמא בשל עץ חוצץ אף על גב דנופלת ואתא ר' אליעזר למימר דבשל מתכת אפילו אינה נופלת לא חייצא. ועיין בסד"ס קנ"ס ע"א בפי' הארוך ד"ה במה.

4/5 נסר שהוא נתון על פי הדות... טמאין. בר"ש פי"א מ"ט: תניא בתוספתא נסר שהוא נתון על פי הדות וטומאה תחתיו או על גביו כלים שכנגד העודף מכאן ומכאן טמאין וכו'. פי' נסר שהוא נתון ע"פ הדות בתוס' מיתניא בחר מתני', משמע דאיירי בדות שבבית [כ]מתניתין, אבל קשיא מה לי תחתיו מה לי על גביו מה לי בבית אחרי שהבית מאהיל על הכל' אלא בדות שבחצר איירי וכו' וצ"ל מ"מ דאיירי בדות שבתוך הבית וכו' עיי"ש.

ובסד"ס פירש שמדברים כאן בדות שהנסר מציץ עליו, והיינו שאין חולייתו גבוהה טפח כלעיל פ"ה מ"ו, ואם הטומאה תחת העודף או על גביו (שהיא בוקעת למטה מכיוון שאין תחתיו טפח) הכלים טמאים מפני שהבית נטמא מחמת טומאה זו, ולפיכך אין אנו מחשבין את העודף לגבי הדות אלא לגבי הבית, מה שאין כן במשנתנו שהכלים הם בין כפישה לדות, ואין הטומאה נכנסת לדות, והכלים ניצלים אגב הדות. 5/6 ויש לה לזיבו טפח וטומאה תחת הכלים שכנגד העודף וכו'. בכ"ו: וטומאה תחתיו כלים וכו'. ובר"ש הנ"ל: טומאה תחתיה כלים שכנגד העודף מכאן ומכאן טמאין וכו'. כלומר, דווקא שיש לה לזיבו טפח, אחרת אינה מצילה, שאין הכלים מציצים עם דפנות אהלים עד שיהא להם דפנות (כלעיל פ"ה מ"ו), וממילא אם הטומאה תחתיה הבית טמא והכלים שכנגד העודף טמאים כנ"ל, אבל אם הטומאה על גבה אין הכלים שתחתיה טמאים, שהרי יש תחתיה חלל טפח ואין דרך טומאה לזיבנס.

6 אם היתה חלוקה וכו'. בר"ש הנ"ל: אם היתה חלקה הרי היא כנסר וכו' היתה חלקה שאין לה לזיבו דינה כנסר.

7/6 שכנגד העודף מכאן ומכאן טהורין. בדור"ש הנ"ל: מכאן ומכאן טמאין, וכצ"ל לפנינו, ודינה כנסר, עיין מ"ש לעיל.

7 כותלי הבית וכותלי הדות וכו'. ר"ש הנ"ל עד סוף הפרק.
10/11 אם היו כותלי הדות... מחצה על מחצה. כ"ז ליתא בכ"ו, ונשמט ע"י הדומות, אבל ישנו בד ור"ש הנ"ל.
11 כלים שכותלי הדות טהורין וכו'. טה"ד, ובד לנכון: כלים שבכותלי הדות וכו'. ובפיה"מ להר"מ ספי"א: ,ובתוספתא אמרו כלים שבכותלי החדות טהורים ושבכותלי הבית נדון מחצה על מחצה, לפי שכותלי החדות יותר רחבים והם כאילו אינם נכנסים בד"ן כותלי הבית כלל אלא יש להם דין בפני עצמן". ועיין במשנה שם.

פי"ג

12 נסר שהוא נתון על פי תנור ישן וכו'. כל הברייתא בר"ש פי"ב מ"א, ועיי"ש במשנה.
13 ור' יוחנן בן נורי מטהר בתנור. ר"ש הנ"ל, ולעיל שם: ור' יוחנן בן נורי מטהר היינו דווקא בתנור אבל בכלים מדה כדמוכח בתוספתא. ועיין גם בהשגות הראב"ד פי"ב מה' טומאת מת ה"ד. וכן גם ברא"ש וברע"ב פי"ב מ"א. ובמשנה אחרונה שם פירש שר' יוחנן מטהר דווקא אם הנסר נסמך על תנור אבל אם הוא נסמך על שאר כלים גם הוא מטמא, ואינו חולק על סתם משנה רפ"ו. ועיי"ש הטעם, ועיין באליהו רבא פי"ב מ"א.
14 או שהיו שנים ישנים וכו'. השגות ור"ש הנ"ל.
14/15 וחדש באמצע ר' יוחנן בן נורי מטהר בתנור. בר"ש הנ"ל: וחדש באמצע סמאין ור' יוחנן וכו', ועיין לעיל שו" 13 ומש"ש.
15 נסר שהוא נתון על פי תנור וכו'. ר"ש פי"ב מ"ב.
17/19 ויצאה כל שהוא ויש לה... כלים שעל גבה טהורין... כלים שתחתיה טהורין. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ועיין הפירוש לעיל בר"ש שם. ובפיה"מ שם: כבר התבאר בתוספתא שזאת הסרידה עודפת על פי התנור כל שהוא ובתנאי שיהיה לה שפה סביב לה עד שתהיה כלי קבול. וברור מלשונו שגרס בתוספתא כאן כמו במשנה שם: סמאין (במקום: טהורין). ועיין ברמב"ם פכ"א מה' טומאת מת ה"י. ועיין הפירוש בסד"ס קס"א ע"א.
19 ואם היתה חלוקה הרי היא כנסר וכו'. בפיה"מ הנ"ל: ואמר שם ואם היתה חלקה הרי היא כנסר וצריכה פותח טפח ואז תפריד מה שעל גבה ממה שהוא תחתיה. ועיין ר"ש הנ"ל, מהר"ם ורא"ש שם.
19/20 ומודה ר' אליעזר באבטו וכו'. בד וכ"ו: באבטי. ובפיה"ג עמ' 89: בתוספתא אבטי וכו', וכ"ה בערוך ערך בטח. ובהשגות הראב"ד פי"ז מה' טומאת מת ה"ג: ולשון התוספתא אבטו (כ"ה בד"ק) וכו' והרב היוני גם כן פי' בו סברא רחוקה בעבור שראה בתוספתא אמבטי ופירש אינו מביא את הטומאה חוצץ. ועיין ר"ש פי"ב מ"ג שפירש כן (ע"פ הריב"מ כדרכו תמיד) והעתיק מן התוספתא: מודה ר' אליעזר באמבטי וכו', וקרוב שגם הפיסקא מן התוספתא היא מהריב"מ. והג"י, אבטי" במקום, אמבטי" גם להלן 649 (אפטי), עיין מש"ש.
20/21 סנרל של עריסה שפחות ממעויבה שיעורו כפותח טפח נפתח וכו'. בכ"ו: שפחת וכו' כפותי טפח וכו'. ובד: שפחת ממעויבה וכו' נפתח הבית וכו'.

ובפיה"מ פי"ב מ"ד: וכבר התבאר בתוספתא ושם נאמר סנדל של עריסה שפחת מעזיבה שיעורו בפותח טפח נפתח הבית מאיליו שיעורו מלא אגרוף. ועיין בר"ש ומהר"ם שם. ולעצם העניין עיין במשנה פי"ב מ"ד ומפרשים שם.

22 טיט צף תחתיו כל שהוא וכו'. עיין ר"ש פ"ז מ"א, ועיין ר"ש הנ"ל.
24/25 מלבין מלבין שהוא מלביש בפיקות... תינוק טמא טומאת ערב. בד וכי': מלבן שהוא מלבוש וכו'. ובר"ש פי"ב הנ"ל: מלבן שהוא מלבוש בפיקות תינוק טמ' טומאת ז' מסורג בחבלי' תינוק טמא טומאת ערב פי' וכו' השתא קאתי לפרושי כיצד מונין במת, ומיירי בטומאה בבית ועריסה בעצייה ותינוק מושכב בה דהמלבן והפיקות נחשב כחד, לפיכ' תינוק המושכב במטה טמא טומאת ז' דהוה ליה חד כלים ואדם ותנן בריש מכילתין דטמאין טומאת ז', מסורג בחבלי' ה"ל מלבן חד וסירוג חד הרי תרי ותינוק מושכב על הסירוג טמא טומאת ערב וכו'. ועיין לעיל 587 שו" 14/15 ומש"ש.

25 הרף של קנים שהוא מסורג בחבלי' וכו'. ר"ש פ"ח מ"א.
26/27 ר' יוחנן בן נורי אומר וכו'. ר"ש הנ"ל, רא"ש שם.
27/28 שהן יושבין תחתיהן בפקועות. כ"ה בד, אבל בכי': בפיקעות ובר"ש הנ"ל: שהן יושבין תחתיהן כפקעיו, פי' שהן יושבין תחת עיגולי דבילה. דכשם שיושבין תחת צל דלועים (עיין במשנה שם) כך יושבין תחת עיגולי דבילה. וברא"ש שם: שהיו יושבי' בפקועית פי' כשם שיושבין תחת דילועים כך יושבים תחת צל עגולי דבילה. ואולי צ"ל: בפקיעית (= בפקיעין, כמו מודיעים = מודיעית), והפירוש הוא שבפקיעין נהגו לשבת תחת צל עגולי דבילה.

28 נמל שהוא עומד באויר וכו'. ר"ש פ"ח מ"ב, רמב"ם פי"ט מה' טומאת מת ה"ו.
29/30 מומאה תחתיו כנגדו עד התהום טמא ועל גביו כנגדו עד לרקיע טמא. חלל הגמל הוא כאהל וחוצץ בפני הטומאה שלא תבקע למעלה ולמטה, אבל אינו כאהל גמור לעניין שנחשב את חלל הגמל כמלא טומאה ויטמא כל מה שתחתיו אפילו שלא כנגד הטומאה, עיין סד"ט קכ"ח ע"ב בפ"י הארוך ד"ה היה. ולפני הרמב"ם הנ"ל היתה גי' אחרת בתוספתא, כמו שהרגיש לנכון בסד"ט שם, עיין להלן.
30/31 מומאה תחת רגליו... בוקעת ויורדת. ברור שבבא זו היא בניגוד לרישא, והיינו אם הטומאה היא תחת גוף הגמל, הרי חלל הגמל כאהל וחוצץ, אבל אם היא תחת הרגל (או על גבה) שאין בו חלל, הטומאה בוקעת ועולה וכו'. אבל ברמב"ם הנ"ל היתה הגירסא ברישא כמו בסיפא, שכן הוא כותב שם: היה רובץ וטומאה תחתיו הרי זו בוקעת ועולה ובוקעת ויורדת וכן אם היתה טומאה רצוצה תחת רגלו או על גב רגלו הרי זו בוקעת ועולה ובוקעת ויורדת.
31/32 כלים שכבדו השני טמאין, והגמל אינו חוצץ, כשיטת ר' יוסי בפי"ב מ"ג (הגר"א).

32 קורות הבית והעליה וכו'. ר"ש פי"ב מ"ה, ועיין במשנה שם.
33 ביניהן ביניהן טמא. במשנה שם: בין התחתונה לעליונה ביניהם טמא. וגם כאן, ביניהם פירושו בין התחתונה לעליונה, ועיין להלן.
34 כמה דברים אמורים בזמן שיש בהן פותח טפח וכו'. בר"ש הנ"ל: פי' שיש בהן רוח' טפח בעליונו ובתחתונו דכולן רחבו' טפח.
34/35 אין בהן פותח טפח מומאה בוקעת וכו'. בר"ש הנ"ל: דכיון דאין בהם

פותח טפח לא מביאות טומאה ולא חוצצו' וכמאן דליתנהו דמי ונמצאת טומאה כעומד' באויר. ועיין גם בפיה"מ שם עמ' 66: וזה שבאופן הראשון וכו', והכוונה לכאן. 35/36 טומאה תחתיהן וביניהן טמא וביניהן וכו'. הגי' משובשת, והנכון הוא בכי"ו ור"ש הנ"ל: טומאה תחתיהן, תחתיהן וביניהן טמא, ביניהן, ביניהן ותחתיהן טמא על גביהן טהור, על גביהן וכו'. ופירש בר"ש שם: האי ביניהן לאו כביניהן דרישא בין תחתונות לעליונות המכוונות כנגדן דהיינו על גב התחתונות, אבל הכא למטה כנגד אויר שבין התחתונות, כלומר תחתיהן תחת התחתונות ביניהן בין התחתונות וכו'. 37 במה דברים אמורים בזמן שיש בהן פותח טפח וכו'. פיה"מ להר"מ פי"ב מ"ה עמ' 65, ר"ש הנ"ל, תוספות סוכה כ"ב א' ד"ה קורות עיי"ש, ועיין להלן. 38 אין ביניהן פותח טפח וטומאה תחתיהן וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל ובתוספות סוכה, וכן יוצא ברור מלהלן שו' 40 (עיין מש"ש), ומדברים שבתחתונות יש פותי טפח, אבל אין בין התחתונות פותח טפח וממילא שאין בעליונות המכוונות לביניים פותי טפח, ולפיכך יש לתחתונות דין אהל להביא את הטומאה ולחצוץ בפני הטומאה, אבל לא לעליונות מכיוון שאין בהן פותי טפח כמאן דליתניהו דמי. ועיין ברש"י ותוספ' סוכה הנ"ל.

אבל בר"ח סוכה שם: ותני עלה בתוספתא כלומר מפרשא בברייתא בדאי בזמן שיש בהן וכו' אבל אין בהן טפח ולא ביניהן טפח וכו'. וברור שרבינו ידע מגירסת התוספתא כאן (שאינן להגיה בה, כמו שיוצא מן ההמשך, עיין להלן), ולפיכך האריך בדבריו ואמר: כלומר מפרשא בברייתא, והיינו שהברייתא שהביא התלמוד אינה התוספתא שלנו אלא התוספתא של התלמוד, ברייתא אחרת שאינה מתאימה בגירסתה לתוספתא שלנו, עיין מ"ש בתשלום תוספתא עמ' 6 ואילך. ועיין על גירסת הר"ח בבבלי בריטביא ובמאירי שם.

40 במה דברים אמורים בזמן שיש בהן פותח טפח וכו'. כלומר, בתחתונות, ומכאן ברור שאין לגרוס ברישא (בשו' 38): אין בהן טפח, וכן ברש"י סוכה כ"ב סע"א: ובתוספתא גרסין בהדיא במסקנא במה דברים אמורים פעם שניה. והכוונה לכאן. ועיין בתוספ' שם.

עמ' 611

1 בוקעת ויורדת, יש כאן חסרון והנכון הוא בר"ש הנ"ל: יבוקעת ויורדת. היו עשויות שתי וערב טומאה תחת אחת מהן תחת כולן טמא ועל גביהן טהור, על גביהן כנגדו עד הרקיע טמא ותחתיהן טהור, במה דברים אמורים בזמן שיש בהן פותח טפח אין בהן פותח טפח טומאה בוקע' ועולה בוקע' ויורדת". ופשוטה היא, שהרי הקורות שיש בהן פותי טפח המונחות לאורך הבית ולרוחבו מערבות את הטומאה וממשיכות את הטומאה תחת כל הקורות.

שם: סאה שהיא מושה על צדה באויר וכו'. ר"ש פי"ב מ"ו, רמב"ם פי"ב מה' טומאת מת ה"ח, ועיין הגי' בפירוש הר"ש.

2/3 אם היתה גבוהה חצי טפח עד שיהא בהיקפו שלשה טפחים. בד וכי"ו: עד שיהא בהיקף וכו', וכ"ה בר"ש הנ"ל. וברמב"ם הנ"ל: לפיכך אם היתה גבוהה מעל הארץ חצי טפח והיה בהיקפה שלשה מביאה את הטומאה. ובהשגות שם: והתוספתא לא אמרה גבוה מעל הארץ אלא אם היתה גבוה חצי טפח ואולי הגבהות

אינו אויר אלא שהיה עבה מתחתיה, אי נמי כמחשב ההיקף מבפנים הוא מחשב ובשהסאה דפנה דק צריך שיהא ההיקף מבפנים ארבעה טפחים ומחצה אם דפנה עבה חצי טפח די לא בהיקף שלשה טפחים וכו', עיי"ש.

3 עמוד שהוא מוטל באויר וכו'. בר"ח עירובין ע"ו א': תנא באהלות פי"ג עמוד המוטל באויר אינו מביא את הטומאה תחת דופן עד שיהא בהיקפו כ"ד טפחים ר' אסי א' כ"ה. אין לך כ"ה טפחים שאין הארץ אוכלת בו טפח וכה"א והיו הרמונים תשעים וששה אי אפשר לומר. ועיין במשנה פי"ב מ"ז ובר"ש שם הנ"ל. 4 ר' יוסי אומר עשרים וחמשה וכו'. ר"ח ור"ש הנ"ל, השגות ספי"ב מה' טומאת מת.

7 מאה שבכה שהרי נאמר וכו'. בכ"ו ור"ש הנ"ל: מאה שכבר נאמר וכו'. 9 וחצר שלו נידון כשיפולי אוהליו, בכ"ו: והצר שלו וכו'. וכן בהשגות הנ"ל: ומפרש בתוספתא והצר שלו נידון כשיפועי אוהלים פי' המקום צר שבו שהוא מתקצר בעיגולו וכו', עיי"ש פירושו בעמוד המוטל. ובר"ש הנ"ל: וקצר שלו נידון כשיפועי אהלים פי' וכו' וקצר שלו היינו מקו' שהעמוד סמוך לארץ דליכא רום טפח אפי' הכי מטמא באהל. כשיפועי אהלים דתחת כולם מטמא באהל אף על גב דסמוך לארץ ליכא רום טפח.

שם: כוית מן המת מורבק באסקופה וכו'. ר"ש פי"ב מ"ח, כל הברייתות עד סוף הפרק, ועיין במשנה שם.

14 שני חזיוין זה על גב זה וטומאה בכותל שביניהן וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: שני חזיונים וכו' חזיון כמו חזיון בה"א וכל אחד ואחד יש ברוחבו טפח ויש כלים תחתיו וכו'. אבל ברמב"ם ספכ"ד מה' טומאת מת: שני פתחים זה על גבי זה וטומאה בכותל שביניהן אם נראית שהיא לתוך אחת מהן הוא טמא וחברו טהור ואם לאו נידוניהן מחצה למחצה. ובהשגות שם: גם זו התוספתא לא ידעתי את טעמה והלא טומאה רצוצה היא ולא היא נראית לתוך הפתח מפני שהוא בולטת מעט.

16 קוברי המת שהיו עוברין ברשות הרבים וכו'. ר"ש הנ"ל, ר"ש ספי". 16/17 מצטרף אהילו עם אוהל המת החלק לטמא וכו'. בכ"ו: מצטרף אהילו וכו'. ובר"ש הנ"ל לנכון: מצטרף אהילו עם אהל החלון לטמא את הבית וכו' כגון שמעל החלון יוצא חצי טפח ואם תצרף אהל הקוברין עמו תלך הטומאה לבית, וקסבר ר' אליעזר דמעלין הנמוך עם הגבוה לצרף הטומאה לטמא את הבית וכו'.

פי"ד

19 פתח שעשאו למאור וכו'. ר"ש פי"ג מ"א. שם: הניפו למאור שיעורו בפתח טפח. בר"ש הנ"ל: הניפו למאור כגון פתח שהיה פתוח ויצא לסוגרו ולא סגרו לגמרי דנתכוון שתבא אורה לבית שיעורו בפות' טפח, ולא דמי לחלון העשוי למאור דדלת זה עשוי לכניסה ויציאה שלפי שעה נעלו כן.

20 שתי חלונות זו לפני זו החיצונה העשויה למאור שיעורו מלא המקדח. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ובפירושו שם: שיעורה מלא מקדח. שיעור הפנימית לא מפרש ומסתברא בפתח טפח דעשויה היא לתשמיש. ובירוש' ב"ב פ"ג ה"י, י"ד ע"ב: היו

חמשה פתחים זה לפנים מזה שיעור כולן כמלא מקדח. ודא מסייעא למאן דמרינ
בנאי חלון שהיא פתוחה לאיסטיב וכו', ועיין בפ"מ ומה"פ שם. ועיין בנתיבות
ירושלים שם י"ז ע"א. ולפי פשוטו חולקת הברייתא שבירושלמי על התוספתא כאן.
20/21 נוטל פקק איספקלריא שיעורו מלא האגרוף. בכ"ו: שיעורה מלא
האגרוף. ובר"ש הנ"ל: ניטל פקק איספקלריא שיעור' מלא אגרוף וכו', ניטל פקק
אספקלריא דרך חלונות שסותמין אותן בזכוכית ניטל מאותו פקק שיעורו מלא אגרוף
משו' דעייל ממילא והוי כחררוהו מים. וברמב"ם פי"ד מה' טומאת מת ה"ב: או שהיה
חלון פקוק ונטל הפקק או שהיתה בו זכוכית וגשברה שיעורו מלא אגרוף.
21/22 חלון שהיה סותמו ולא היה לה מיט לגומרה וכו', בכ"ו: חלון שהיה
סתומה וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: חלון שהיה סתומה ולא היה לו מיט לגומרה וכו'.
וברמב"ם פי"ד מה' טומאת מת ה"ג: מאור שהתחיל לסותמו ולא הספיק לגומרו מפני
שלא היה לו מיט או שקראו חבירו וכו'.

22 או שקראו חברו או שחשיכה לילי שבת. רמב"ם ור"ש הנ"ל, ועיין מ"ש

בח"ב עמ' 275.

22/23 רוב אצבעים עם רוחב הגודל. בכ"ו: רום אצבעים עד רוחב
הגדול. ובד: רום אצבעיים עם רוחב הגדול. ובר"ש הנ"ל: ואילו הן שירי
המאור רום אצבעיים עם רוחב הגודל. פי' וכו' רוחב הגודל אית דגרסי הגדול
ושמא גודל קרי ליה גדול לפי שהוא הרחב מכל האצבעות. ועיין במלא"ש פי"ג מ"א,
והבין שדברי הר"ש הנ"ל הולכים על המשנה שם, אבל לפי הגירסא והסדר לפנינו
בר"ש ברור שדבריו הולכים על התוספתא ולא על המשנה.

23 חלון שבין שני בתים שיעורה בפותח טפח. כל הברייתא בר"ש פי"ג מ"ב.
ובמשנה שם: בנה בית חוצה לה שעורה בפותח טפח. ובפיה"מ שם עמ' 69: אם בנה
בית חוצה לה תהיה החלון בין שני בתים ואיננה אז לאורה. ובנוסח הערבי שם:
'אלא בני (בכתי' ילון: בנא) בית חוצה לה רגעת בין שני בתים' וכו', ונקט
את המלים, 'בין שני בתים' בעברית, סימן לציטטה, וכיוון לתוספתא שלנו. וכן ביד
החזקה פי"ד מה' טומאת מת ה"ה: בנה בית חוצה לה ונעשית חלון זו תחת תקרה
והרי היא בין שני בתים שיעורה בפותח טפח. וגם כאן הבליע את התוספתא
בתוך המשנה.

והארכתי בזה מפני שראיתי בשו"ת הרשב"ש סי' תרל"ג, קל"א ע"ג: כדנניא
בתוספתא חלון שבין שני בתים שעורו בפותח טפח וכתבו הרמב"ם ז"ל ורבינו
שמעון ז"ל בפירושי המשנה שלהם לפסק הלכה. וכיוון לפיה"מ הנ"ל.

23/24 סתר את החיצון... מלא המקדח. בר"ש הנ"ל: פי' כשסותר בית החיצון

נעשה חלון לאורה ואף ע"פ שלא חישב.

24/25 נתן התקרה באמצע חלק התחתון בפותי טפח והעליון מלא המקדח.
רפפות אלו הן סריגות וכו'. בד: נתן התקרה באמצע חלון התחתון (סוף שורה)
ואלו הן סריגות וכו'. ובכ"ו: נתן את התקרה באמצע חלון התחתון בפותי טפח
והתחתון מלא המקדח ואלו הן סריגות וכו'. וגי' צ' בדויה מן הלב. אבל בין בד
ובין בכ"ו ישנה השמטה ברורה, והנכון הוא ברי"ש הנ"ל: נתן את התיקרה באמצע
חלון התחתון בפותח טפח והעליון מלא מקדח (היינו פיסקא מן המשנה שם) השפיע
את הקורה למטה מאמצע חלון העליון בפותח טפח והתחתון מלא מקדח פי' וכו'

השפיל את הקורה כגון שמצד החלון יש בית וקורה יוצאה מן הבית למע' מן החלון וכשהשפיל הקורה למט' נסתם אורה של חצי העליון ושל חצי התחתון נשאר להכניס אורה וכו' אלא מיירי בקור' הבית עצמ' שבו החלון דכשהשפיל תיקרת הבית למטה עד חצי החלון בטלה אורת חצי העליון.

25/26 רפפות אלו הן סריגות אלו של אוצרות אלו של איקלטאות. בד וכי"ו: ואלו הן סריגות אלו של אוצרות אלו (בכי"ו: אלו הן) של איקלטאות. והמלה 'רפפות' איננה לא בד ולא בכי"ו. ובפיה"ג עמ' 89: כדאמ' בתוספה ואילו הן סריגות אילו של אוצרות רפפות אילו של אלקוטיות וכו', ועיין ערוך ערך רף ב'. וכן בר"ש פי"ג מ"א: בתוס' תניא ואילו הן סריגות אלו של אוצרות רפפות אלו של אלקטאות, ואלקטאות בתים כעין צריפין וכו'.

26 רבן שמעון בן גמליאל וכו'. ר"ש פי"ג מ"ד.

27 שלא נעשו אלא להיות מכניסין בהן את הרוח. בד: שלא נעשו אלא לחזוק מכניסי' עליהן את הרוח. ובכי"ו: שלא נעשו אלא לחזוק להיות מכניסין בהן את הרוח. והנכון כנראה בר"ש הנ"ל: שלא נעשו אלא לחזוק בל"ב להיות מכניסין בהן את הרוח וכו' פי' לחזוק היינו לחזוק העיר שדרך שם מורים חצים לבאים עליהם במצור. לוח כמו לוחים של סקבס דשיליה כירה (שבת מ"ז סע"א). ואולי הפירוש הוא שהיו עושים קירות או כיפות בין בית לבית לחזוק הבתים (עיין מ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 302). וכדי לחסך בחומר היו עושים שם הרבה חלונות, ולפי"ז צ"ל: אלא לחזוק ול"היות מכניסין בהן את הרוח, כלומר, כוונתם היתה גם להכניס רוח פרצים לתוך הבניינים הצפופים של הכרך.

28 העושה לצאת ולשמירה ולזון את עיניו כל שהן, וכן ביחסי תו"א כת"י ערך רב טובי בר קיסנא: ותו תניא בתוספתא דאהילות פ' פתח שעשאו למאור ר' יהודה אומר בהן שלש מידות בש"ר עקיבא עשה לצאת לשמירה ולזון את עיניו כל שיהיו להוצאות כלים ולהכנס כלים לתשמיש ולגר שיעורו בפותח טפה. והנה גי' זו של צ' המכוונת במקרה לגי' ספר כת"י הנ"ל היא בדויה מן הלב, כי בד הגי': לצות, ובכי"ו: לצוות, וכן בר"ש הנ"ל: העושה לצוות ולשמירה ולזון את עיניו כל שהוא להכנסת כלים וכו' לצוות כמו צוותא בעלמא והיינו לדבר עם חבריו. וגי' ד נראית עיקרית. וכן בבן סירא, העברי' פ"ד כ"ג (כ"ה): המשקיף בעד חלונה ועל פתחיה יצותת. ועיין על מלה זו בספרי ראה פי' צ"ב, הוצ' פינקלשטיין עמ' 153 ובהערות שם. ובס"ז חקת הוצ' הורוביץ עמ' 311, הוצ' אפשטיין עמ' 26: העושה בינה לבין ביתה (= בתה) בינה ובין חברתה להשמיע את הקול ולהדליק את הנר שיעורו בפותח טפה. וזהו כסתם משנתנו פי"ג מ"ד.

29/30 לקנח ולא יצבתו בית שמאי אומרים במילואו וכו'. בד: לקנח ולא יצבתו וכו'. ובכי"ו: לקנח ולא יצבתו וכו'. ובס' יחסי תו"א כת"י הנ"ל: ולא יצב' (המלה 'לקנח' ליתא שם) ב"ש אומ' במילואו וב"ה אומר בפותח טפה. ובהשגות הראב"ד פי"ד מה' טומאת מת ה"ז: אבל העיקר כאשר מצאתי אותו בלשון התוספתא לקנח ולא יצבתי (כ"ה בד"ק, ובד"ו: ולא יצבתי) ולגר וכולם מענין המנורה, קנה קני מנורה, אצבתו מלקחים תרגום צבתהא, לגר כמשמעו, ולא מימנעי רבנן למכתב [פ'] תחת ב', הפקר הבקר (במשנה היתה הגי' לפניו: אספטי). ובר"ש הנ"ל: לקנה ולא יצבתי ס"א לא ספתי בשיא במילואו וכו'. ולעיל שם בפירושו למשנה: קנה

של גרדי, אספתי חרב בלשון יון ויש לאורגין כל"י שנקרא חרב. ומהשגות הראב"ד הנ"ל, אנו רואים שפירוש זה לקוח מהריבמ"ץ (הרב היוני). ופירוש זה מתאשר מס"ז הנ"ל: גורדי שחפר מלא קנה וכן שחפר מלא [אי]סטפי שיעורו כל שהוא דברי בית שמאי וכו'. ועיין הירשברג הארג ותעשיית הארג עמ' קצ"ו הערה 2.

30/31 אפילו קוליתו של עויג דרי זה ממעטת הטפח וכן היה. כ"ו ליתא בד. ובכ"ו: ר' יהודה או' אפילו קוליתו וכו'. ובר"ש פי"ג מ"ה: תניא בתוספתא ר' יהודה או' אפילו קוליתו של עוג דרי זו ממעטת את הטפח וכן היה ר' יהודה אומר וכו' פי' קוליתו של עוג לרבותא נקטה אע"פ שלא יכל"נ חלון ממעטת משום דלא מטמאה באהל כבשר ואין מצטרפת עם אותה טומאה. ור' יהודה חולק על משנתנו שדווקא פחות מעצם כשעורה ממעט ע"י כזית בשר.

31 וכן היה ר' יהודה אומר פחות מכזית וכו'. וכ"ה בד ובר"ש הנ"ל, ואולי צ"ל: וכן היה רבי אומר וכו', והסופרים פתרו רבי—ר' יהודה, מפני המלים, וכן היה, אבל באמת, וכן היה הולך על דברי ר' יהודה שבשו' 33 שר' מוסר את דבריו, ועיין להלן.

33 זה הכלל אמר רבי כל טומאה וכו'. כ"ה בד, אבל בכ"ו ור"ש הנ"ל: זה הכלל אמר ר' יהודה כל טומאה וכו'. ולפי הגהתי לעיל הכלל הוא מדברי רבי שמואל בשם ר' יהודה.

34/35 עשבים שתלשן והניחן בחלוק או שעלו מעליהן וכו'. בד ור"ש הנ"ל: שעלו מאליהן וכו', ובר"ש שם ציין שכל הברייתא הובאה בב"ב כ' א' ע"י"ש.

36 והאבן והבשר וכו'. בד, ר"ש וב"ב הנ"ל: והאבן והבשר וכו'. שם: והגוי, וכ"ה בגמ' שם, ועיין במכילתא בא פט"ו, הוצ' הורוביץ עמ' 54 ובהערות שם.

36/37 בן שמונה וכלי חרס והאוכלין והמשקין וכו'. בכ"ו: ובן שמונה וכו'. ובר"ש הנ"ל: ובברייתא דהתם (כלומר, בגמ' ב"ב הנ"ל) לא חשיב אוכלין ובתוספתא דהכא כתיב אוכלין ומשקין אבל נראה דמשקין טעות סופר דלא עדיפי משלג וברד וכפור ושמא יש להעמידה כגון בין קרוש הבא משכר (צ"ל: משניר כבד"ח, עיין סוכה י"ב א', סוטה מ"ח ב') או דם שקרש דאין חוזרין ונימוחין עוד. ויותר נראה שיש כאן אשגרה מלעיל 598^ה כגי' כ"ו עיין מש"ש.

38/39 וזו שעד נבי שירי המאור שיעורו ברום אצבעיים על רוחב הגדול שעל נבי מלא מקדח כל שהוא. בר"ש פי"ד מ"ב: תניא בתוספתא זו שעל גבי המאור שיעורו ברום אצבעיים על רוחב גודל (וכן גם בכ"ו: רוחב הגודל) ושע"ג מלא מקדח שניהן בכל שהוא וכו'. וג"י זו מתאימה לפי' הראשון של הר"ש במשנה שם, אבל הוא כותב על הפירוש ההוא: "ומיהו בתוספתא משמע דשיעור הזיו לתנא קמא רום אצבעיים על רוחב גודל ולא יתיישב לפירוש זה", ומדבריו אלו ברור שגרס בתוספתא כלפנינו כאן. וצ"ע. וכן בפיה"מ להר"מ פי"ד מ"ב עמ' 73: והתבאר בתוספתא שיצטרך שיהיה רוחב זה הזיו רוחב אגודל. וממנו ברא"ש שם, ע"י"ש. וביד החזקה פי"ז ה"ג: "וזו יוצא על גבי החלון אפי' היה כרוחב הגודל מביא את הטומאה, והיא שיהיה גבוה מעל החלון רום אצבעיים או פחות". וזה מתאים לגירסא שלפנינו בתוספתא.

עמ' 612

1 סתמו שיעורו בפותח טפח וכו'. ר"ש הנ"ל, ולעיל שם: והכא (במשנה) בשנסתם הפתח, מ"ה (= משום הכי) בעינן שיהא הזיו פותח טפח וכן משמע בתוספ'. ועיין גם ברא"ש שם.

1/2 שני וזין זה על גבי זה וכו'. ר"ש פי"ד מ"א, ואעתיק להלן קטעים מפירושו.

3 שיעורו בפותח טפח. בר"ש הנ"ל: משום דתחתון מפסיק.

3/4 או שהעדיף עליו שיעורו כל שהוא. בר"ש הנ"ל: או שהעדיף עליו. שבו"ט

כל שהוא יותר מן התחתון נחשב עליו כסמוך לפתח וכאילו אין הפסק ונמצא עליון משמש לפתחו.

4 שני פתחים זה על גבי זה. בר"ש הנ"ל: כגון פתח של בית ופת' של עלייה.

5 ולתחתון... בפותח טפח. בר"ש הנ"ל: אבל לפתח הבית שהוא תחתון אין מביא

את הטומאה בפחות מטפח.

5/6 סתם את העליון או שהיה עודף וכו'. בר"ש הנ"ל: סתר (וכ"ה לעיל שם

בפיסקא מן התוספתא) את העליון. פתח העליון. או שהיה עודף על התחתון טפח מכאן כגון שפת' העליון רחב ארבעה טפחים ופתח התחתון ששה טפחים והזיו רוחבו ששה טפחים ואינו יוצא מן הכותל אלא כל שהוא וכו'.

7 אימתי אמרינן כל שהוא היוצא אבל לא לגבלת וכו'. בכ"ו: אימתי

אמרו ז"ו כל שהוא היוצא אבל לגבלת (צ"ל: לגבלת) וכו'. וכן בר"ש הנ"ל:

אימתי אמרו ז"ו כל שהוא היוצא אבל לגבלית עד שיהא בו פותח טפח.

7/8 ואיזו היא גבלית כל שמינקה מכאן ומכאן ומשויר מן האמצע. בכ"ו:

ואיזו היא גבלית (צ"ל: גבלית) כל שמינקה (וכ"ה גם בד) מכאן ומכאן ומשויר מן האמצע. ובפיה"ג עמ' 90: איזה הוא גבילית שמעוקה מיכן ומיכן ומשיר (בערוך ערך גבילית בכ"ו א': ומי שר) מן האמצע האי בתוספה. ועיין ערוך הנ"ל

ומלא"ש כאן פי"ד מ"א. ובר"ש הנ"ל: ואיזו היא גבילית כל שמינקה מכאן ומכאן ומשויר מן האמצע וכו', וכן לעיל שם: מפרש בתוספ' כל שמינקה מיכן ומיכן ומשויר מן האמצע. ובאגודה רפ"ד, ר"כ ע"ב: גבילית מפרש בתוספתא ש עודף מכל צד

ומשויר באמצע. ובפירוש ר"ש סיריליאוי שביעית פ"ג, מ"ז ע"א: והגבילית מפי בתוספתא שמנכה מכאן ומכאן ומשויר מן האמצע. פי' שמנכה שפוחת אותה מעביה משני צדדיה עד שעושה אותה מרובעת. וברע"ב פי"ד מ"א: וגבילית מפרש בתוספתא כ"ל (צ"ל: כל, כמו שתיקנו ע"פ הראשונים הנ"ל בתוס' אנשי שם)

שמניקה מכאן ומכאן ומשויר מן האמצע. ובמלא"ש הנ"ל: אמר המלקט בערוך בערך גבילית שם בלבד כתוב כל המעוקה מכאן ומכאן וכו' בעי"ן אבל בכולהו דוכתי

כתוב שמניקה, ושם הוא לשון שפוי ונקוי כמו מנקה בלי יו"ד או שיש לה כמין דדים ומניקות הנה והנה וכו' וי"ס שכתוב בהן כל המעוקם מכאן ומכאן וכו' בעי"ן ומי"ם. ועיין פי' הר"ס אוחנא שם. וחילוף כזה בין מניקה ומעוקה גם בירוש'

שבת פ"א, עיין מ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 29. ועל פירוש המלה גבילית עיין קרויס קדמוניות ח"א עמ' 370 (גרמנית) הערה 702.

9 העשרות והפתיון והציורין מביאין את הטומאה. בר"ש הנ"ל: העשרות

והפיתוחין (וכ"ה במשנה שם) מביאין את הטומאה. ובהגהה שם: מביאין את

הטומאה נ"ל דה"ג בפותח טפח כמו במתניתין כך פירש ר"י בר' מלכי צדק".

9/10 רבי אומר החמירו בקנה יותר מן הויו שהקנה ממלמל וכו'. השגות הראב"ד רפי"ז מה' טומאת מת, ר"ש ורא"ש פי"ד מ"ג. ופירש באליהו רבא שם: הואיל ומטלטל יכול הוא להוציאו משם וליתנו סמוך לפתח. ועיין במשנה שם.

10 וזו שהוא יוצא מן הכותל וכו'. ר"ש הנ"ל.

11 טומאה תחתיהן וכלים בכותל ועליהן כקליפת השום מהורין וכו'. בכ"ו: וטומאה תחתיו וכו', וכן בר"ש הנ"ל: טומאה תחתיו וכו'. והפ"י הוא שהכלים הם בכותל תחת הזיו, והתוספתא משמיעה לנו שאין הכותל נחשב ככותל שבין שני בתים (עיין לעיל במשנה פ"ו מ"ד). אע"פ שהזיו רחב טפח ונחשב אהל לעצמו מ"מ בתר בית הוא דשדינן ליה ולא בתר כותל ודין הכותל כאן כבית המשמש את הכותל (מ"ו שם) שנידון כקליפת השום. (סד"ט).

11/12 וכלים תחתיהן. גם כאן לנכון בכ"ו ור"ש הנ"ל: וכלים תחתיו.

פט"ו

13 טבלות של שיש חלקות וכו'. בכ"ו: טבלאות וכו'. והתוספתא הובאה בפיה"מ להר"מ והר"ש פט"ו מ"א.

14 נבוהות מן הארץ אמה וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל, אבל בפיה"מ להר"מ הנ"ל: גבוהות מן הארץ א"ף אמה, וכן העתיק ביד החזקה פי"ז מה' טומאת מת סה"ז.

14/15 טבלות נוגעות זו בזו ושולחנין נוגעין זה בזה מונין בהן כדרך שמונין במת. בכ"ו: טבלאות נוגעות זו בזו ושולחנות וכו'. וכל הברייתא בר"ש פט"ו מ"ב. ופי' הגר"א שהטבלאות נגעו זו למעלה מזו ואינן אהל אחד אפילו בנגיעה בפחות מספח, ולפיכך אינן מושכין את הטומאה על עצמם מחמת אהל אלא מחמת נגיעה, משא"כ במשנתנו, עיין אליהו רבא פט"ו מ"ב ובפיה"מ להר"מ שם. ועיין רמב"ם פי"ז מה' טומאת מת סה"ה ומה שהאריך בבאורו בסד"ט קפ"ג ע"א בפי' הארוך ד"ה טבלאות.

15/16 טבלא בצד רגלו של שלחן וטומאה תחת טבלא וכו'. בר"ש הנ"ל: טבלא שנתונה בצד רגלו של שולחן וכו', עיי"ש הפירוש ועיין באליהו רבא הנ"ל.

17/18 המאהיל כנגד הרבוע טמא וכו'. בר"ש הנ"ל, ולעיל שם וכן ברא"ש שם פירשו שהריבוע הוא רגל השולחן, עיי"ש, אבל עיין הפירוש באליהו רבא פט"ו מ"ב.

19 מפני שהן נדונין כקרן טבלא. בכ"ו: מפני שהן נדון כקרן טבלא. וכן בר"ש הנ"ל: מפני שנידון כקרן טבלא וכו' מפני שהוא נידון כקרן טבלא דתנן במתני' (שם) כלים שתחת הראשונה טמאים והפסיק (צ"ל: ופסיק) ותני אפילו כלים שתחת הקרנות אע"פ שקרנות הטבלא אין ברוחבן טפח מביאה הטבלא טומאה לתת' כולל והוא הדין בשולחן דמביא את הטומא' לכל מה שתחתיו אפילו חוץ לריבוע.

21/22 הוגנה של זו על גבי דופנה של זו והוגנה של זו על גבי דופנה של זו וכו'. בר"ש פט"ו מ"ג: תניא בתוספתא חביות שהן מוטות על צדיהן באויר הוגנה של זו בצד אויר הוגנה (כ"ה גם בד) והוגנה של זו על גבי דופנה של זו וכו' פי' הוגנה של זו על גבי הוגנה של זו שמוטות פה אל פה, ופה אחת על פה חבירתה, ופה חבירתה על דופן חבירתה וכו'. וברא"ש שם: ויש שורו' של חביו' הרבה זו אצל זו וזו ע"ג זו, כך מוכח בתו'. ועיין מ"ש על הוגן החבית לעיל 607 שו' 11/12.

22 ובהוגנין פותח טפח וכו'. בר"ש הנ"ל: והוגניהם פותח טפח שיש רוחב טפח במקום נגיעת הוגניהם זו בזו ובמקום נגיעתם בדופניהם (הפי' הוא לפי' גירסת הר"ש לעי': הוגנה של זו בצד אויר הוגנה של זו וכו' דופנה של זו), דמתוך כך נחשבות כולן כאהל אחד וכשהטומאה תחת אחת מהן מביאה טומאה תחת כולן כיון דבמקום נגיעתן רוחב טפח.

24 ואין בהוגניהן פותח טפח... תחתה ועל גבה טמא וכו'. כלומר, דווקא מה שתחתיה ועל גביה, אבל לא תחת חברתה ועל גבי חברתה. וכן בר"ש הנ"ל: ואין בהוגניה' פותח טפח שאין רוחב טפח במקום נגיעתם וחשובה כל אחת כאילו לחודה קיימא. 25/26 במה דברים אמורים בטהורות... טומאה תחת אחת מהן תחת כולן טמא. בכיו': במה דברים אמורים בטהורות וכו' טומאה תחת אחת מהן כולן טמא. וכן בר"ש הנ"ל: במה דברים אמורים בטהורות אבל אם היו טמאות וגבוהות מן הארץ טפח וטומאה תחת אחת מהן כולן טמאות פי' וכו' במה דברים אמורים בטהורות אי אפשר ליישבו בשום ענין אסיפה דאין בהוגניהם פתח טפח אלא ארישא דיש בהוגניהם פותח טפח וכו', עיי"ש בפירושו. והגר"א בור זהב פירש שבטמאות כולן טמאות פירושו אפילו אויריהן משא"כ בטהורות שאויריהן טהורים וארישא קאי כפי' הר"ש.

26/27 בית שחצצו בנסרין וכו'. כל הברייתא בר"ש פט"ו מ"ד.

27 או מן המקורות. בכיו' ור"ש הנ"ל: או מן הקורות, וכו' במשנה שם.

27/28 וטומאה בכותל כלים שבחצץ טמאים. ואין אנו אומרים שהכותל הולך רק אחר הבית, והרי אם הטומאה בבית כלים שבחצץ טהורים כמשנתינו, אלא הכותל הולך אחר שניהם.

28 ושככותל מאחריו ושבמעזיבה מעל גביו נידונין מחצה על מחצה. פירש בר"ש הנ"ל שבבא זו הולכת על דברי המשנה: טומאה בבית כלים שבחצץ טהורים, וע"ז אומרת התוספתא שדווקא הכלים שבתוך החצץ טהורין אבל הכלים שבכותל מול החצץ או שבמעזיבה סמוך לחצץ נידונים מחצה על מחצה, מפני שהכותל והמעזיבה הולכים אחרי שניהם, כדלעיל.

28/29 ואם יש שם ארבעה בטל הכותל. בכיו': ואם יש שם ארבעה טפחים בטל הכותל. וכיה בר"ש הנ"ל, עיי"ש בפירושו. ובד: אם יש שם וכו'. ופי' בסד"ט שבבא זו הולכת על סיפא של משנתינו: כלים שבחצץ אם יש שם פותח טפח טמאים. ועיין להלן.

29 האומר טפח הוא אומר ארבעה וכו'. כלומר, תנא של משנתינו האומר שבטפח בטל הכותל כ"ש שמודה בריוח של ד' טפחים שבטל הכותל, אבל התנא שלנו סובר שרק בד' טפחים בטל הכותל אבל בפותח טפח לא בטל הכותל. (סד"ט).

30/31 חצצו מארצו... כלים שבחצץ טהורין... ואם לאו טמאין. המלה "טהורין" מיותרת ואיננה בר"ש הנ"ל. וכ"ז היא פיסקא מן המשנה פט"ו מ"ה.

31/32 ושכקרקע טמאין. בר"ש הנ"ל: כשטומאה בבית, אף על פי שיש בחצץ טפח על טפח על רום טפח, נמצא כלים שבבית ושכקרקע טמאים והאמצעיים שבחצץ טהורין.

32 בקרקע כלים שבחצץ טהורין ושכבית טמאין. בר"ש ליתא המלה "טהורין", וכן מסתבר, שהרי הקרקע שייכת לחצץ לא פחות מאשר לבית, אבל יש לקיים גם הגי' שלפנינו.

32/33 בית שהוא מלא תבן וכו'. ר"ש פט"ו מ"ו, עיי"ש הפירוש.
 33/34 כל שכנגד יציאת הטומאה במלאו של פתח. ר"ש הנ"ל, פיה"מ פט"ו מ"ו.
 ועיין רמב"ם פכ"ד מה' טומאת מת ה"ג, והמל"ם, במלאו של פתח שם לקוחים מכאן.
 34 ובאכסדרא אינו טמא וכו'. עיין הפ"י בר"ש הנ"ל ובסד"ט קפ"ז ע"ב בפ"י הארוך ד"ה ובאכסדרה.
 35 ור' יוסי אומר תבן שאינו עתיד לפנותו וכו'. בר"ח עירובין ע"ט א': דתנן באהלות פ' (חסר ציון הפרק) ר' יוסי אומר תבן ואין עתיד לפנותו וכו', והעתיק את לשון הברייתא בבבלי שם, אלא שציין את המקור באהלות כרגיל אצלו. ועיין ירוש' שם פ"ז, כ"ד ע"ג ובמקבילות בפסחים ונוזיר. ועיין מ"ש בירוש' כפשוטו סוף עמ' 331.
 36 גל של צרורות וכן כרי של תבואה וכו'. כל הברייתא בפיה"מ להר"מ פט"ו מ"ו, עמ' 79, ר"ש שם, ראבי"ה כת"י סי' תחקפ"ה, סי' יחסי תו"א כת"י ערך ר' יונתן רבו של רשב"ג, תשב"ץ ח"ג סי' ב'.
 37 ואם יש במקום הטומאה טפח על טפח וכו'. הראשונים הנ"ל, רמב"ם פ"ז מה' טומאת מת סה"ה.
 38 ואיזה הוא חצר הקבר וכו'. ר"ש פט"ו מ"ח, כל הברייתא.

עמ' 613

1 בזמן שאינה פתוחה לאויר אבל בזמן שפתוחה אפי' וכו'. בכ"ו: אבל בזמן שהיא פתוחה לאויר אפי' וכו'. ובפיה"מ להר"מ פט"ו מ"ח: כבר התבאר בתוספתא שעל זאת החצר תקרה וכו' ובתוספתא בזמן שהיא פתוחה לאויר אפילו אינו מורחק מן השקוף וכו'. ועיין גם ברמב"ם ספ"ו מה' טומאת מת ובהשגות ובכ"מ שם. אבל בר"ש הנ"ל: שאינה פתוחה לאויר כשהחצר מוקפת ארבע מערות מארבע רוחותיה ויורדין לשם כמו בגת היינו אינה פתוחה לאויר וכו', והיינו מן הצד דמסקנא דסוט' (מ"ד א') וכו'. ועיין לשון הברייתא בסוטה שם.
 2 גל של צרורות שעשאו גולל וכו'. ר"ש פ"ב מ"ד, ר"ש פט"ו מ"ח, תוספות סוכה כ"ג א' ד"ה ולא ותוס' הרא"ש שם.
 3/4 אין טמא אלא הסדר הפנימי וכו'. הראשונים הנ"ל, רמב"ם פ"ו מה' טו"מ ה"ז.
 4/5 אמר רבי נראין דברי ר' יהודה בזמן שאין עתיד לגוד וכו'. בר"ש הנ"ל: נראין דברי ר' יהודה. אקורה דמתני' קאי ומשמע מתוך דברי ר' דרבנן פליגי אפי' באינו עתיד לגוד ואי אפשר לו' כן מדמוכח מילתא מתניתין וצריך לומר דהכי קאמר נראין דברי ר' יהודה לחכמים וכו', עיי"ש.
 5 חבית שהיא מלאה משקין ומוקפת וכו'. בכ"ו: מלאה משקין טהורין ומוקפת וכו'. וכ"ה במשנה פט"ו מ"ט. ובר"ש שם: תניא בתוספתא חבית שהיא מליאה משקין טהורין ומוקפת צמיד פתיל וכו', עיי"ש כל הברייתא.
 8 אמרו להן משקין, שהרי המשקין מקבלין טומאה מכל דבר, ואדם אינו מקבל טומאה אלא מאב הטומאה.
 8/9 כיון שנגע בה טומאה נטמא וכו'. המלה 'טומאה' איננה בד' ור"ש הנ"ל, וצריך למחקה, והפירוש הוא שהאדם שנגע בחבית שעשאה גולל נטמא (כמשנתינו), ומכל שכן שניטמאו המשקין.
 9/10 אמרו לרם בית הלל אי אתם מודים וכו'. ר"ש הנ"ל, תוס' חולין ע"א ב' ד"ה אטו.

- 10 נכנס לאוהל המת וכו'. בכ"ו: תיכנס לאוהל המת וכו', וצ"ל: וניכנס וכו', וכן בד ור"ש הנ"ל: ונכנס וכו'.
- 11/12 כטבעת שאינה מטמאה במשא הוב, תאמרו במשקן שמטמאין במשא הוב, בכ"ו: שאין מטמאין במשא הוב, וצ"ל: שהן מטמאין במשא הוב, ועל עצם העניין עיין לעיל תוס' כל"ס 576 שו" 5/6 ומש"ש, ועיין תוס' חולין הנ"ל.
- 16 ואין כלי חרס הנוגעין במת מטמא אדם, עיין בהקדמת הר"מ לפיה"מ סהרות סוף עמ' 7.
- 21/22 אף אדם שנתנו בפיטם והקיפו צמיד פתיל וכו', ר"ש הנ"ל, רמב"ם פכ"ג מה' טומאת מת ה"ב, ועיין השגות הראב"ד פ"ד מה' פרה ה"ד.
- 22/23 כל המטלמלין מביאין את הטומאה וכו', ר"ש פט"ז מ"א כל הברייתא עד סוף הפרק, ועיין במשנה שם.
- 23/24 אינו יודע חווייו של דבר וכו', צ"ל: איני יודע חווייו וכו', וכ"ה בד ור"ש הנ"ל, ובד"ח שבשו: רחיו.
- 25 וטמאוהו משום שהאדיל על המת, בר"ש הנ"ל: וטימאוהו משום כל"ס המאדיל על המת, ועיין במשנה.
- 26 מעשה באחד שחרש, בכ"ו ור"ש הנ"ל: מעשה באחד שהיה חורש וכו', ונמצאת גולגלת שלמה וכו', צ"ל: שלמת=של מת, ובר"ש הנ"ל: גולגולת אחת של מת דבוקה וכו', ועיין להלן.
- 27/29 וטמאוהו משום שהאדיל... דבוקה במחרישה, כ"ז חסר בר"ש הנ"ל, ולפנינו כפילות מיותרת, ואולי היו באמת שני מעשים ובראשון היתה גולגולת שלמה ונטמא משום מאהיל עוד לפני שהסיט.
- 30 המרדע שנתנו על גבי בהמה וכו', ר"ש הנ"ל, ועיין במשנה שם.

פט"ז

- 33 התלולות הקרובות בין עיר לעיר וכו', בכ"ו: התלוליות הקרובות בין לעיר וכו', וכ"ה בפט"ז מ"ב, וכל הברייתא בר"ש שם.
- 34 שהנשים קוברות שם את נפליהן וכו', ירוש' גזיר פ"ז ה"ב, נ"ו ע"ג, בבלי כתובות כ' ב'.
- 35 שאני אומר שמא היה שם דרך או עיר, מפורש כפי ר"ח כתובות כ' ב', עיין בתוס' שם ד"ה טמאות ורמב"ן שם, וכן פי' הר"מ בפיה"מ כאן וביד החזקה פ"ח מה' טומאת מת ה"ג, ובסמ"ג עשין ר"א, ר"ב ע"א: מפרש בתוספתא שמא היו קרובות מעיר שחרבה או מדרך שאבדה, והעתיק את לשון הר"מ הנ"ל, כדרכו תמיד, עיין מ"ש בח"א עמ' 58 ועוד בכ"מ, וברא"ה כתובות כ' סע"ב: אבל בתוספתא איתא הכי שאני אומר עיר או דרך היה שם ושמא שכחו, ונראה שהמל"ס, "ושמא שכחו" הן מהר"א ע"צמו, ועל פיו העתיק בריטב"א שם: דתני בתוספתא עלה כי קתני ישנות מטמאות שאני אומר עיר או דרך היה שם ושכחו וכו' וזהו שאמרו בתוספתא שאני אומר דרך או עיר היה שם ושכחו.
- 36 זו תלולות של עפר שעל גבי בקוע המאהיל על מקצתה וכו', בכ"ו: זו תלולית של עפר שעל גבי בקיע וכו', וכן בר"ש הנ"ל: ואי זו היא תלולית

תלוית של עפר שעל גבי בקיע המאה' על מקצתה טמא וכו' פי' בקיע כמו נקע. ועיין מ"ש על 'בקיע' להלן שר' 39/40.

37/38 חתל ממנה עפר וסמכו לה אין בו משום עפר תלויות. בר"ש הנ"ל: חתר ממנה עפר וסמכו לה אין בו משום עפר תלויות וכו' חתר. חפר. אין בו משום עפר תלוית. דכיון שחפרו אף על פי שסמכו נטהר. ובירוש' נזיר פ"ז ה"ב, נ"ו ע"ג: והא חני נטל ממנו עפר וסמכו לו טהור וכו'.

38 התלויות שהיתה טמאה וטהורה וכו'. אולי צ"ל: וטהרה. ובר"ש הנ"ל: שהיתה טמאה וטהורה שסילקו ממנה כל הטומאה, אי נמי בדקה ונמצאת טהורה הרי זו טהורה ולא חיישינן שמא אחרי כן חזרו וקברו בה וכו'.

39 אחד המוציא שלשה מתים ואחד המוציא וכו'. כ"ה בד, ובכ"ו: אחד המוצא וכו' ואחד המוצא, והיא היא. ובר"ש פט"ו מ"ג: תניא בתוספתא אחד המוצא שלשה מתים ואחד המוצא שלשה כוכים וכו', ועיין להלן גי' הר"מ והמאירי.

39/40 ואחד המוציא כוך בקיע ומערה וכו'. בכ"ו: ואחד המוצא וכו', עיין לעיל, וכ"ה בר"ש הנ"ל. וברמב"ם פ"ט מה' טומאת מת ה"ו: אחד המוצא שלשה מתים' כדרך בתחלה או שמצא שלשה כוכין או כוך ונקיע ומערה וכו'. וכנראה שגם בר"מ צ"ל: ובקיע. ובירושלמי מ"ק פ"א ה"ו, פ' ע"ד: כל שהוא תושב נקרע בקיע. ופי' הראב"ד (הובא בתוה"א להרמב"ן עניין הקבורה ל"ט ע"ד): פירוש זה הבקיע אין עושין אותו לקבור לעולם אלא לשעה וכו'. ועיין מ"ש בח"א סוף עמ' 241. ובמאירי נזיר ס"ה סע"א (ק"כ ע"ד): והתבאר בסדר טהרות שאחד המוצא שלשה קברות או שלשה כוכין או כוך ונקיק ומערה הרי זו שכונת קברות. וכוונתו לתוספתא כאן.

40 אחד מצא עשרה ואין ביניהן וכו'. בד, כ"ו ור"ש הנ"ל: ואחד מצא וכו'. ועיין לשון הברייתא בבבלי ב"ב ק"ב א'.

עמ' 614

1 ואין להם שכונות קברות דברי ר' שמעון וחכמים אומרים וכו'. בברייתא הנ"ל מוחלפת השיטה, ועיי"ש ק"ב ב'. אבל בירוש' כלאים פ"ה ה"ב, כ"ט ע"ד (ובהקבלה בנויר): שמעון בר בא בשם ר' יוחנן כשם שהן חלוקין כאן כך חלוקין בשכונת קברות. וזה מתאים לגי' שלפנינו בתוספתא. אבל עיין בהמשך סוגיית הירושלמי שם, ועיין ר"ש פ"ה מ"ב.

2/3 מצא ראשו של זה בצד מרגלותיו אין לו תפיסה ואין לו שכונות קברות. כ"ו חסר בר"ש הנ"ל. ואולי נשנו המלים, של זה' באשגרה מלהלן, וכאן צ"ל: ראשו בצד מרגלותיו וכו', והיינו קמצוץ שבירושלמי נזיר פ"ט ה"ג, נ"ז ע"ד שאין לו לא תפוסה ולא שכונת קברות עיי"ש. ועיין סד"ס ר"ה ע"א.

4 וראשו של זה בצד מרגלותיו של זה. ליתא בכ"ו, אבל בד שונה בבא זו ג' פעמים, והנכון כגי' כ"ו ששונה רק פעמיים, וכ"ה גם בר"ש הנ"ל.

4/5 יש להן תפיסה ואין להן שכונות קברות. בנויר ס"ה א': אין להן תפיסה ולא שכונת קברות. אבל בירושלמי הנ"ל: והתני מצא שנים ראשיהם בצד מרגלותיהם נוטלין ואת תפוסתן. וזה מתאים לגי' שלפנינו.

5 והחסר אין לו תפיסה וכו'. ירוש' נזיר פ"ז ה"ב, נ"ו ע"ג.

5/6 ואי זה חסר רבי אומר כדי שינמל וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: ואי זה הוא חסר רבי אומר וכו'. ובד יש כאן חסרון. ועיין בירושלמי הנ"ל. ועיין רמב"ם פ"ט מה' טומאת מת ה"ה ובכ"מ שם.

6 מצא שנים כתחלה וכו'. עיין נזיר ס"ה א'.

6/7 יש לה תפיסה ואין להן וכו'. בכ"ו: יש להן תפיסה ואין להן וכו'. ובנזיר שם: אין להם תפוסה וכו'. אבל בכ"מ שם: יש להם וכו'. וכן היה לפני המאירי, ר' עזריאל (בשטמ"ק) שם ועוד.

7 מעשה בר' ישבב שבדק וכו'. בס' יחסי תו"א כת"י ערך ר' ישאבב הסופר: בשלהי נזיר גבי בדיקת שכונות קברות (ס"ה א') ועיקרה בתוספת דאיהלות מעשה בר' ישבב שבדק ומצא וכו'. ועיין ר"ש הנ"ל.

10 מצא אחד בצד רשות הרבים מכאן וכו'. ר"ש פט"ו מ"ה. ועיין להלן.

11 ומניח את רשות הרבים. בר"ש הנ"ל (למעלה שם): מפסיק מקום הנחל והשלוות ודרך רשות הרבים אבל בודק מצד אחר כדמשמע בתוספתא. וכ"ה (בערך) ברא"ש שם. ורואים שהם פירשו שהבא שלנו הולכת על בדיקת עשרים אמה של משנתינו. ובסד"ט פירש שמדברים כאן בבדיקת ד'—ח' אמות שבין שלשה מתים, וע"ז אומרת התוספתא שמקום רה"ר והגדר אינו צריך בדיקה, ובודק ממנו ולהלן. אבל בבדיקת עשרים אמה, רה"ר ודומיה מפסיקים לגמרי ואינו צריך לבדוק מהם ולהלן. 13 ואי זו היא בתולה כל שאין בה רושם ואין עפרה תיחוח. ר"ש הנ"ל, ועיין

הגירסא בבבלי נדה ח' ב'.

13/14 בדק והגיע למים הרי זו בתולה. בר"ש הנ"ל: בדק והגיע למים הרי זו כבתולה. וכן ברמב"ם פ"ט טומאת מת סה"ו: הגיע למים הרי זו כבתולה. ונראה שזו היא גי' נכונה, כי מים אינם משמשים ראיה לקרקע בתולה מוחלטת (לעניין אבני מזבח או נחל איתן). שהרי המים יכולים להופיע מחמת כמה סיבות ואינם דווקא מששת ימי בראשית. אלא שכאן כל החשש הוא רק מחמת שמצא ג' מתים, ואין לנו לחשוש שמא קבר מתים ואח"כ באו מים, ושוב קבר למעלה מתים, אלא דינה כבתולה לעניין בדיקה.

14 ברק ומצא שם חרס הרי זו כבתולה. וכ"ה כנראה, גם בכ"ו (קריניגיץ לא ציין לשום שינוי). ובר"ש הנ"ל: בדק ומצא שם חרס אין זו בתולה. פי' מצא שם חרס אין זו בתולה דחרס בידי אדם הוא. ואית דגרסי הרי זו בתולה וכו'. וברור שגי' האית דגרסי' שהיא גם הגי' שלפנינו היא המקורית, והגי' הראשונה היא תיקון ע"פ הבבלי נדה ח' ב' הנ"ל. אבל מצד שני הגי' שלנו מתנגדת למציאות, וגם סותרת לתוספתא עצמה שביעית 65: ולירושלמי נדה פ"א, מ"ט ע"א (ועיין מה שהתקשה בזה ר"ש קליין בספרו תולדות חקירת א"י עמ' 138). והדברים מפורשים יותר במדרש שמואל פכ"ו: אלף וחמש מאות אמות חפר דוד לעמוד על משתיתה של ארץ דתניא שלש בתולות הן וכו' רבן שמעון בן גמליאל אומר כל שאין בה חרש, וכיוון שחפר דוד אלף וחמש מאות אמה מצא בה חרש, אמר כל יגיעה זו שיגעתי ואחר כך מצאתי חרש וכו'. ובמ"ע ידיעות החברה העברית לחקירת א"י ש"ה עמ' 104 ואילך פירשתי שרק לעניין שכונת קברות דינה כבתולה אם אין רושם בקרקע ואין עפרה תיחוח אע"פ שמצא שם חרס, הואיל והקרקע קשה מוכח שלא חפרו שם מזמן רב, ממש כמו בהגיע למים, עיין מ"ש לעיל בסמוך.

אבל לפ"ז הלשון בתוספתא מגומגם והיה צ"ל: בדק אע"פ שמצא שם חרס הרי זו כבתולה. ולפיכך נראה שיש כאן ט"ס קטנה מאד וצ"ל: הרי זו כבת[ח]ילה. והיינו אם הגיע לקרקע שאין בה רושם ואין עפרה תיחוח ומצא שם חרס. עליו לבדוק הלאה עד שיבא לקרקע בתולה ממש. ובכל אופן ברור שכן היתה הגי' לפני הרמב"ם הנ"ל, שכן הוא כותב: העמיק אפילו מאה אמה ומצא חרס הרי זו כבת חלה וצריך להעמיק עד שיגיע לבתולה. הגיע למים הרי זו כבתולה. ורואים בעליל מלשוננו שהוא העתיק ע"פ התוספתא כאן ולא ע"פ הבבלי בנדה הנ"ל. והעירותי ע"ז בידיעות החברה הנ"ל ש"ו עמ' 49.

14/15 הכודק בית שמאי אומרים בודק שתים וכו'. ר"ש פט"ו מ"ד.
15/16 דברי ר' עקבא. בכ"ו ור"ש הנ"ל: דברי ר' יעקב. וכ"ה גם בד אלא ששם חסרה המלה, דבריי. ובר"ש שם העיר שמשנתינו היא כר' יעקב אליבא דב"ה.
16/17 ובית הלל אומרים בודק אמה ומניח שתים. תוס' ב"ב ק"ב א' ד"ה מארבע.
17 הכודק את העפר וכו'. בד ור"ש הנ"ל: המוציא את העפר וכו'. וכ"ה במשנה שם, ועיין הפירוש בר"ש.

18 אמה של זו וכו'. המלה "אמה" מיותרת ואיננה בכ"ו ור"ש הנ"ל, ועיי"ש הפירוש.
19 הכודק אוכל ברמזו מפקיח הגל וכו'. עיין הפירוש בר"ש הנ"ל ובמשנה שם.
19/20 שאלו תלמידיו את רבן יוחנן בן זכאי בודק מהו שיאכל וכו'. ר"ש הנ"ל, וכסיגנון כל הברייתא כאן להלן פרה 633²² ואילך, עיין מש"ש.

21 מעשה שעשו ידי וראו עיני וכו'. וכ"ה להלן שם, ושם זה יותר מובן. ואולי גם בדיקה זו צריכה להיות תחת השגחת ת"ח, עיין להלן 615²², 616¹⁰. ועיין מ"ש להלן פרה הנ"ל.

22/23 ולא שהיה יודע... ולא שהיה יודע, בכ"ו ור"ש הנ"ל: ולא שלא היה יודע וכו', וכ"ה להלן 633²⁵ ואילך.

23/24 ר' יהושע אומר השונה ואינו עמל וכו'. בר"ש הנ"ל העיר לסנהדרין צ"ט סע"א, עיי"ש הגירסא, ועיין דק"ס שם עמ' 297 הערה ט'.

25 זמר בי תדירה זמר. עיין סנהדרין הנ"ל ורש"י שם. וכנראה שצריך לנקד: זמר בי תדירה זמר, כלומר, התורה אומרת: כל הזמר בי תדירה הוא הנקרא זמר. שם: נמצאת אומר שלש קברות הן וכו'. כל הברייתא בר"ש פט"ו מ"ה, עיין להלן.

25/26 קבר הנמצא מפנין אותו פנוהו מקומו טהור ואסור בהנאה. וכ"ה בד (ובד"ח שיבשו), וכן בהשגות הראב"ד פ"ח מה' טומאת מת ה"ה: זו הפסקא איני מוצא אותה מכוונת בדבריי והתוספתא ומסכת שמחות אינן מכוונות והנוסחא שכתב אינה משווה עם התוספת' וכו' והנוסחא המדוייקת קבר הנמצא מותר לפנותו ומקומו אסור בהנאה וטהור (כ"ה בד"ק וד"ו רפ"ד, ובד"ח: ויטמא). וכן בר"ש הנ"ל: קבר הנמצ' מפנין אותו פינהו מקומו טהור ואסור בהנאה.

ובירושלמי גזיר פ"ט ה"ג ג"ז ע"ד: קבר הנמצא מפנין אותו פינהו מקומו טמא ואסור בהנייה. וכן פסק הר"מ בפ"ח מה' טומ' ה"ה, ועיין בכ"מ שם ובמאירי סנהדרין מ"ז ב' עמ' 200. ובמס' שמחות פי"ד הוצ' היגר עמ' 206: הקבר שנמצא בתחילה מותר לפנותו ואם פינהו מקומו אסור בהנאה. ואינה מזכירה מה דינו לעניין טומאה.

ובבבלי סנהדרין מ"ז ב': קבר הנמצא מותר לפנותו פינהו מקומו טהור ומותר בהנאה. וכן מעתיק משם בר"ש הנ"ל, וכן מעיד הרשב"א בשו"ת שלו ח"א סי' תקפ"ו שכן הגירסא בספריהם ולא ראה בה נוסחא אחרת. ועיין בר"ש שם.
26/27 קבר המזיק את הרבים מפנין אותו פנוהו מקומו טמא ואסור בהנאה. וכ"ה בירושלמי הנ"ל, וכן פסק ברמב"ם הנ"ל ה"ו, וכן במאירי הנ"ל עמ' 201: ויש גורסים וכו' ובמזיק מקומו טמא ואסור בהנאה.
ובבבלי הנ"ל (וכן בר"ש ושו"ת הרשב"א הנ"ל, עיין לעיל): קבר המזיק את הרבים מותר לפנותו פינהו מקומו טהור ואסור בהנאה. וכן מעתיק מן התוספתא בר"ש הנ"ל.

ובהשגות הראב"ד הנ"ל: והנוסחא המדויקת וכו' והמזיק את הרבים מפנין אותו ומקומו טהור ומותר בהנאה. וזה בדיוק ההפך מגי' התוספתא והירושלמי הנ"ל, ואינה מתאימה גם לבבלי הנ"ל.

ובמס' שמחות הנ"ל: קבר המזיק את הרבים אסור לפנותו ואם פינהו מקומו בטומאתו. אבל בכל כתה"י שם: קבר המוחזק (המחזיק) את הרבים וכו'.
27 קבר הידוע אין מפנין פנוהו מקומו טהור ומותר בהנאה. וכן מעתיק מן התוספתא בר"ש הנ"ל, וכ"ה בירושלמי הנ"ל, וכ"ה ברמב"ם ה"ה הנ"ל, וכן במאירי הנ"ל עמ' 201: ויש גורסין בידוע מקומו טהור ומותר.

ובבבלי הנ"ל: מקומו טמא ואסור בהנאה. וכן בהשגות הנ"ל בשם הנוסחא המדויקת. וכן במס' שמחות הנ"ל: ואם פינהו מקומו אסור בהנאה. ולא הזכירה את דין הטומאה.

וברמב"ם כת"י (לפי שנו"ס פרנקפורט תר"ן עמ' 84): מקומו טהור ואסור בהנאה. ולגי' זו כיוון במאירי הנ"ל ריש עמ' 201: וכן יש גורסים בידוע מקומו טהור ואסור בהנאה.

28 שדה שאבד קבר בתוכה וכו'. ר"ש הנ"ל, ברייתא בפסחים י' א', בכורות כ"ה ב', וסתם הברייתא כאן כרבי שם.

29/30 בדרך ומצא בתוכה שלש קברות הנכנס לתוכה טהור וכו'. פי' שאנו תולים שאחד מהם הוא הקבר שנאבד, וממילא הוי ליה אחד ידוע ושנים בתחילה, ואינו שייך בזה שכונת קברות (סד"ט).

30/31 המפנה קברו לרשות הרבים וכו'. ר"ש הנ"ל.

32 אומרים לו מלקט עצם עצם וכו'. בר"ש לנכון (במקום כ"ז): מפנה עצם עצם, ועיין במשנה ספט"ז.

33 שהיו מהלכים בתחום עוני וכו'. בכ"ז: בתחום עוני וכו'. ובר"ש הנ"ל: בתחום עכו וכו'.

34 אמרו לו מלקט עצם וכו'. בדור"ש הנ"ל: אמרו לו לקט וכו'.

שם: פוסא שמטילין לתוכה הרוגים. כ"ז חסר בד, אבל בכ"ז הגי' יותר מלאה: פוסא שמטילין לתוכה הרוגים מלקט עצם עצם והכל טהור. וזה מתאים למשנתנו ספט"ז: בור שמטילין לתוכו נפלין או הרוגים מלקט וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: פוסא שמטילין לתוכו הרוגין מלקט עצם עצם והכל טהור וכו' פוסא בור בלעז פושא. ובראב"ד סוף עדיות: וכן שנינו בתוספתא פ"ו פיקא (צ"ל: פוסא, כלפנינו ור"ש הנ"ל – fossa – בור) שמטילין בו הרוגים מלקט עצם עצם והכל טהור. ועיין פיה"ג עמ' 91.

35 אין לו תפיסת קברות ואין לו שכונת קברות. בכ"ו: אין לו תפיסה ואין לו שכונת קברות. וכן בר"ש הנ"ל: אין לו תפוסה ואין לו שכונת קברות. ובד: והנקבר שלא ברשות אין לו שכונת קברות ואין לו תפיסת קברות. ובראב"ד הנ"ל: והנקבר שלא ברשות אין לו שכונת קברות.

35/36 רבן שמעון בן גמליאל אומר נפלים אינן קונין את הקבר ואין להן תפיסה. סנהדרין מ"ח א'. ועיין ברש"י שם ד"ה ולאפוקי. ועיין מאירי שם עמ' 203 ובהערה ב' שם, וצ"ל: אהילות. במקום אבילות. ובמס' שמחות פ"ד, הוצ' היגר עמ' 205: רבן שמעון בן גמליאל אומר הנפלים אינן קונין את הקבר. הנקבר שלא ברשות אין לו חזקה. ואפשר שהבבא. הנקבר שלא ברשות וכו' היא מדברי הת"ק.

37 בור שממילין נפלים תוכו מזהור וכו'. באו"ח ח"ב ה' אבילות סי' תכ"ב, פ"ו רע"ב: דאי בקטן שלא כלו לו חדשיו הא כתב מורי הרב ר' שמחה בר' שמואל וצ"ל שאפילו קבורה אינו טעון כדתניא בתוספתא דאהלות בור שממילין בו נפלים טהור ומעשה בשפחתו של מציק אחד ברימון שהטילה נפל לבור וכו'.

37/38 אמר ר' יהודה מעשה בשפחתו של מציק אחד ברמון וכו'. בר"ש הנ"ל: א"ר יהודה מעשה בשפחתו של מסיק אחד ברימון וכו' מסיק אחד אית דגרסי מוסק והוא מוסק זיתים ואית דגרסי מציק אנס ומייתי ליה פרק קמא דפסחים (ט' א' וש"נ) וכו'. ובתוס' ע"ז מ"ב א' ד"ה ש"ל: ובתוספת' גר' מוסק פי' מוסק זתים". ובירוש' פסחים פ"א ה"ג, כ"ז ע"ג: אמר ר' יודה מעשה בשפחתו של מסיק אחד ברימון וכו', והיינו מציק היינו מסיק. ועיין מ"ש להלן בשם הרמב"ן.

ובכ"ו כאן: בשפחתו של מציק אחד בדמין (ועיין דק"ס פסחים עמ' 23 הערה נ'). עיין מ"ש על גירסא זו להלן 658, עיי"ש היטב.

עמ' 615

1 ומהרוהו מיד מפני שחולדה וברדלה גוררין אותו מיד. בכ"ו: ומהרוהו מפני שחולדה וברדלס גוררין אותו מיד. ובירוש' הנ"ל: וטיהרו שדרך חולדה וברדלס להיות גוררין אותו. ובד: ומהרוהו מפני שחולדה וברדלס מצויין שם וגוררין שם. ובר"ש הנ"ל: ומהרוהו מפני שחולדה וברדלס מצויין שם וגוררין אותו מיד. וכן בבבלי הנ"ל: וטיהרוהו מפני שחולדה וברדלס מצויין שם.

וברמב"ן חולין ב' ב': שפחתו של מציק וכו' והכא ברה"י הוא דגבי מדורות הגוים מיתניא בתוספתא דאהלות. ואולי היתה לפניו ברייתא זו גם בפ"ח (למשנה ח' פ"ח). ועיין מ"ש ע"ז להלן נדה 648.

2 קבר שסתם פתחו וכו'. בכ"ו: שסתם את פתחו וכו'. עיין ב"ב י"ב א', שבת קמ"ו ב'.

פי"ז

6 החורש את הקבר וכו'. ר"ש פי"ז מ"א, כל הברייתא. שם: לכל רוח. ר"ש הנ"ל, תוס' נדה נ"ז א' ד"ה מלא, ריטב"א מ"ק ה' ב'. ועיין ס' המפתח לרי"ג ברכות י"ט ב', ט"ז ע"א.

7 החורש על גבי הארץ אפילו משוקעין וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"י מה' טומאת מת ה"א.

8 החורש מגופו של מת אינו עושה בית הפרס וכו'. בר"ש הנ"ל: מגופו של מת בזמן שמגולה ורואה אותו דאמ' כיון דחזי ליה לא שקיל מיניה עצמות במחשתו. וברמב"ם פי" מה' טומאת מת סה"ד: החורש את המת בשדה אינו עושה בית הפרס שכל אלו דבר שאינו מצוי הוא ולא גזרו אלא בקבר הנחרש שהוא דבר המצוי. 9/10 ור' אליעזר בן יעקב אומר אף התלולות. בכ"ו: אף התלולית. ובר"ש הנ"ל: אף התלולית כלומר החורש מן התלולית עושה בית הפרס. ובסד"ט רכ"ו ע"ב בפי' הארוך ד"ה רבי הקשה על פירוש זה איך יתכן שתלולית שכל טומאתה אינה אלא מספק תעשה בית הפרס. ונטה לפרש שדברי ר' אליעזר בן יעקב הולכים על הרישא: החורש מגופו של מת אינו עושה בית הפרס, וע"ז אמר ראב"י שגם החורש מן התלולית אינו עושה בית הפרס.

10/11 אמר ר' יוסי כמה דברים אמורים במוריד אבל במעלה אין עושה בית הפרס. בר"ש הנ"ל: אמר ר' יוסי כמה דברים אמורים במוריד אבל במעלה אינו עושה וכו'. ובפיה"מ להר"מ פי"ז סמ"א עמ' 86: וכבר בארה התוספתא ענין מאמר ר' יוסי ואמרו במוריד אבל לא במעלה, ואמרו שר' יוסי אומר שאם חרש את הקבר במקום גבוה אינו עושה בית הפרס כגון אם היה הקבר למטה והתחיל לחרוש ממנו בעלותו לעליונו של ההר וכו'. ובריטב"א מו"ק ה' ב': דאלו ר' יוסי פליג שלא נתנו ק' אמה אלא במועד (צ"ל: במוריד) אבל לא במעלה ולא מן הצדדין. וצ"ע. ובמשנה פי"ז סמ"א: ר' יוסי אומר במוריד ולא במעלה. ושם ה"י אפשר לפרש ששיעור הג' כרשינין הוא במוריד ולא במעלה, אבל גם הוא מודה שבמעלה יש בית הפרס, ולפיכך הביא הר"מ את התוספתא.

11 שלש כרשינין שאמרו וכו'. עיין במשנה הנ"ל. ובר"ש ורא"ש שם העירו שכל החשש של בית הפרס הוא שמא הולך במחרישה עצם כשעורה, ושיעור השעורה כשלשה כרשינים כדאמרין בבכורות. וכבר העיר בתו"ט שלא מצא מקומו. ועיין מ"ש שעפ"י בערך מילין שלו ערך כרשינה.

11/12 במקום הגרד יבש אבל לא במקום הטינא. בד: במקום יבש אבל לא במקום הטינא. ובר"ש הנ"ל: במקום הגרד אבל לא במקום הטיט. ונראה שהמלה "טיט" היא פירוש לטינא והמלה "יבש" היא פירוש לגרד, וכד נשמט העיקר ונשאר רק הפירוש לגרד, ובר"ש נשאר הפי' לטינא. וצ"ל: במקום הגרד (או הגריר, עיין מ"ש בח"ב עמ' 120 ועמ' 306) אבל לא במקום הטינא, עיין לעיל 74²⁴, 529¹⁴ ובמקבילות שם.

ונ"ל שהר"מ פירש שבמקום הטינא אין בית הפרס כלל, ודווקא אם נתנן כדרכן או בגרד משמש סימן זה לשטח בית הפרס, אבל בטינא אין בית הפרס. עיין מ"ש להלן שו' 18.

12 והחורש משדי קסקסין ומשדה מדרון הרי זה עושה בית הפרס. בד: והחורש משד' קשקשין ומשד' מרדין וכו'. ובר"ש הנ"ל: והחורש בשדה קסקסין ובשדה מדרון וכו'. והנה בח"ב עמ' 65 הבאתי כמה מקורות שקסקסין באים בניגוד למישור, עיי"ש. ונראה שבבא זו מקבילה למשנתנו: במוריד ובמעלה נותן רובע כרשינים וכו', כפירוש הרא"ש שם. או כפירוש הר"מ בפיה"מ: בית חמשה במוריד ובמעלה. ופי' הר"מ לקוח כנראה מפ"י הרי"ץ גיאת (עיין שו"ת הרמב"ם הוצ' פריימן סי' קל"ו עמ' 131 ובהערות שם. ועיין מ"ש לעיל 602²³), שכן כותב במלא"ש כאן

בשם גליון ע"פ ה"ר' כת"י: ורבינו יצחק בן גיאת ז"ל כתב כפי' הרמב"ם ז"ל במורד ובמעלה ע"כ דברי ר' יוסי'.

13 הבונה טהור והזורע על גביו טהור. ה"ר' והר"מ לא העתיקו ברייתא זו וצ"ע בפירושה.

שם: ר' מאיר אומר החורש מלוא טימא וכו'. בד: החורש מלא הטמא וכו'. ובכ"ו: מלא טמא. ובר"ש פי"ז רמ"ג: ומתניתין דלא כר' מאיר דתניא בתוספתא ר' מאיר אומר החורש מל"ט מ"א הרי זה עושה בית הפרס. ועיין במשנה שם ובפיה"ג עמ' 91.

14 השותפין והאריסין האפיטרופין אין עושין וכו'. בכ"ו: השותפין והעריסין והאפטרופין אינן עושין וכו'. וכל הברייתא בר"ש פי"ז מ"ג. וברמב"ם פי"ה טומאת מת ה"ה: אפילו שותף או אריס או אפטרופוס אינו עושה בית הפרס.

14/15 החורש מתוך שלו או מתוך של חברו וכו'. בכ"ו לנכון: החורש מתוך שלו ומתוך של חברו וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל. וכן ברמב"ם הנ"ל: חרש קבר בשדה שלו ושל חברו כאחת שלו עושה בית הפרס ושל חברו אינו עושה בית הפרס. וברמב"ם כת"י (לפי שנו"ס פרנקפורט תר"ן) חסרה כל הלכה זו.

16 אבל עולה הוא כמדת הפרס. ברמב"ם הנ"ל לא העתיק הלכה זו. ועיין מ"ש לעיל בשם רמב"ם כת"י. ובר"ש הנ"ל פירש שאם היתה שדה חברו בין שתי שדותיו וחרש מתוך אחת לשנייה דרך שדה חברו. מצטרפת שדה חברו לשטח של מאה אמה. שם: חזקת נפשות שבארץ ישראל טהורות וכו'. פי' בר"ש הנ"ל: דעבדין לנזח שם ולא לקבור לתוכן. ועיין מ"ש בח"ב עמ' 135.

17 שדה שמחזקין בה שהיא בית הפרס וכו'. ר"ש הנ"ל. רמב"ם פי"ה טומאת מת ה"ט.

17/18 אפילו היא בת ארבעת כורין. כ"ה גם בד ור"ש הנ"ל. ובכ"ו: אפילו היא בית ארבעה כורין. וכ"ה גם בר"מ הנ"ל. ובר"מ בדיק בטעות: אפילו היא בית ארבעה סאין. אבל בהשגות גם שם (בפיסקא מן הר"מ): אפילו היא בית ארבעת כורין.

18 אפילו משוכה היא ממקום הטומאה ואפילו טהור מקפת מארבע רוחותיה וכו'. בכ"ו: ואפילו משוכה היא במקום הטומאה ואפילו טהורה מקפתה וכו'. ועיין להלן 616¹⁶. ובר"ש הנ"ל: ואפי' היא משוכ' ממקו' הטומאה ואפילו טהרה מקיפתה וכו'. עיי"ש הפירוש.

ונ"ל קרוב לוודאי שלפני הר"מ היתה כאן הגירסא: אפילו משוכה ממקום הסינא (במקום: הטומאה). והוא פירש: סינא — טיט הרך. וכן בתוספתא מנחות פי"ה 529¹⁴: במקום הסינא. אבל בהקבלה שבפסחים נ"ה א': במקום הטיט, ועיין גם מ"ש לעיל שו' 11/12. וכ"ה כותב (במקום הנ"ל): ואפי' משוכה ממקום הטיט הרך שאינו נחרש ולא נעשה בית הפרס (עיין מ"ש לעיל סוף שו' 11/12) ואפילו טהורה מקפת אותה מארבע רוחותיה הרי היא בחזקתה. ובהשגות שם: ספרו היה משובש בכאן ולשון התוספתא ואפילו היא משוכה ממקום הטומאה ואפי' טהורה מקפתה וכו'. ובשדה שאבד בה קבר היא שנויה. משוכה ממקום הטומאה פי' שראשה אחד נמשך ונכנס לשדה טהרה אפילו הכי טמאה.

19/20 ושטפו גשמים שלשה טפחים בין התחתונה לעליונה שתיהן טמאות. בכ"ו: מן התחתונה לעליונה שתיהן טמאות. ואולי יש כאן השמטה וצ"ע:

מן [העליונה לתחתונה ומן] התחתונה לעליונה וכו', והיינו שהגשם שירד מתחילה שטף עפר מן העליונה לתחתונה ואח"כ שנתמלאה התחתונה מים הביאו המים עפר מן התחתונה לעליונה שתייהן טמאות. והיה מקום לומר ששתייהן טהורות. עיין להלן במשנה פי"ח מ"ה ובר"ש שם. ועיין במשנה כאן פי"ז מ"ד.

20/21 ר' יוסי אומר אף על פי שאין פתחה של עלייה מכון וכו'. חולק על משנתנו פי"ז מ"ה. ופירש בר"ש שם שר' יוסי לטעמיה לעיל בפ"ב מ"ח שמטהר בכזית מן המת מודבק למשקן.

22 וצריך לעמוד על נבי שני תלמידי חכמים. רמב"ם פי"ה מה' טומאת מת הי"ב.

22/23 אמר ר' יהודה לא נחלקו ר' אליעזר וכו'. ר"ש ספ"ז.

24 על מה נחלקו על עפר הבא וכו'. פיה"מ להר"מ ספ"ז, ר"ש הנ"ל.

24/25 עד שיהא במקום אחד כחותם האיגרות. בר"ש הנ"ל: פי' עד שיהא במקום אחד כחותם האיגרות אז מצטרף לכחותם המרצופין אבל פחות מכן אין מצטרף. ותרי תנאי אליבא דר' יהודה, דהא במתניתין קאמר ר' יהודה כחותמות האיגרות שבאו ממדינת הים דטהורין. ועיין לעיל כלים ב"מ רפ"ו.

26 המביא ארונות וחנורין וספלין וכלי חרש וכו'. כל הברייתא נכפלה לעיל

571³⁵ ואילך. עיין מש"ש.

33 שלא אמרונוש אלא כברייתו. פיה"מ להר"מ ספ"ג עמ' 72. ועיין מ"ש לעיל 572.

34/35 בית הפרס שעשה בו אשפה גבוהה עשרה טפחים ויכול להסיטו טהור.

עיין במשנה פי"ח מ"ה. ובר"ש שם: 'תניא בתוספתא בית הפרס שעשה בו אשפה גבוהה עשרה טפחי' ויכול להסיטן (כ"ה גם בכ"ו) טהור וכו' פי' גבוהה עשרה ויכול להסיטן טהור דלא חיישי כיון דגבוהה כולל האי". ואפשר שהפי' הוא שבאשפה ע"י שהובל רך המהלך שוקע בתוכו, ולפיכך רק אם גבוה י' טפחים טהור. ואפשר שאשפה אינה מטהרת בפחות מ" משום שדרכה להיפנות, כבי"מ כ"ה ב', לעיל 374. 35/36 עקרון ממקומו טמא רבן שמעון בן גמליאל מטהר. ר"ש הנ"ל. ועיי"ש הפירוש. ובירושלמי נזיר פ"ז ה"ב. נ"ו ע"ג: דחני עקרו ממקומו טמא רבן שמעון בן גמליאל מטהר וכו' וירדו בשיטת ר' שמעון. (ד)תני וכו'. עיין לעיל שו' 33.

36 בית הפרס שריצפו וכו'. ר"ש הנ"ל. ועיין במשנה שם.

37/38 שנבששו כנבשושים שאין יכול להסיטן וכו'. בכ"ו: שגבשו בגבישים וכו'.

ובר"ש הנ"ל: שגבשו כנבשושים שאין יכול להסיטן טמא וכו' גבשושין גושין של עפר גדולים, שאין יכול להסיטן טמא משום דחזורין ומתפרפרין.

עמ' 616

1 אין לך בדיקה גדולה מזו. בפיה"מ להר"מ פי"ח מ"ה עמ' 93: ובתוספתא עוקו אין לך בדיקה גדולה מזו והוא מאמר ר' שמעון וכו'.

1/2 הילך בית הפרס למטה משלש אצבעות והוציא משם עפר טהור. וכ"ה בר"ש הנ"ל, וכתב ע"ז: 'למטה משלש אצבעות שנשקעו רגליו בעפר תיחות והוציא משם עפר טהור. אותו העפר שהוציא משם טהור. והטעם לא נתברר לי ומה שיעור הוא זה דשלש אצבעות, דשלשה טפחים מיבעי ליה". ואולי צ"ל: הילך בית המנוגע וכו'. ולהלן 625³⁷: מקרקע הבית היה נוטל את העפר שלש אצבעות וכו'. והלכה זו נסמכה כאן דרך אגב כרגיל בתוספתא.

2 הילך בית הפרס זה לא יהלך בבית הפרס אחר וכו'. בר"ש הנ"ל: הילך בית הפרס זה כגון בערב הפסח לא יאמר הואי וכבר הילכתי בזה וסופי לבדוקו אהלך עדיין בבית הפר' אחר ואבדוק שניהם וכו' דשמא הראשון ימצא טהור והשני טמא ונמצא דחוי מפסח.

2/3 בצר בית הפרס זה לא יבצר בית הפרס אחר וכו'. וצריך הזאה באופן מיוחד לבית הפרס השני, עיין הפירוש בר"ש פי"ח מ"א.

3/4 השורף את הקש ואת התרומה שורפן במקומן. בד: השורף את הקדש ואת התרומה וכו'. ובר"ש הנ"ל, ומפרש: השורף את הקש כדתנן לעי' ושורף את הקש דאי אפשר לבדוקו. ואת התרומה כדתנן (פי"ח מ"ד) דאין בודקי' לתרומה וטעונו' שריפה כדקתני סיפא דהך ברייתא (להלן שו" 13). במקומן. באותו בית הפרס עצמ'. וברמב"ם פי' מה' טומאת מת ה"ח: ושורף את הקש ואת העצה שם. והמלה, שם" מקורה בתוספתא כאן.

ולפי גי' ד היה נ"ל לפרש שורפן במקומן, ולא עם הטמאה וודאי, עיין ס"ז לעיל 42, להלן 648 ומש"ש.

4 ר' יהודה אומר שורפן בחוצה לארץ. תמוה מאד, עיין ר"ש הנ"ל שתמה על זה. ובהגהות הגר"א: שורפן חוצה לה, כלומר אפילו חוץ לשדה. ולפי פירוש הנ"ל אולי צ"ל: שורפן [בטומאת] חוצה לארץ (עיין טהרות פ"ד מ"ה), מפני שטומאתן שוה.

4/5 וכן היה ר' יהודה אומר שדה שאבד בה קבר... ואין נורעת כל זרע. ר"ש הנ"ל, ר"ש פי"ח מ"ג, מהר"ם ב"ב בתיו"ט שם, מאירי מו"ק ריש עמ' ל'. ועיין על גי' המשנה במפרשים כאן, בשיטה למו"ק עמ' ל"ט, מאירי הנ"ל ועוד. 5 ואין מקיימן בתוכה מלך וטובלין, וכ"ה בד ור"ש הנ"ל (אלא ששם: לתוכה, והיא היא), ופירש הר"ש שם פירות אילני סרק הן. ואולי מלין=מילין, עיין לעיל 71²¹ ובהקבלות.

5/6 ואין נומעין בתוכה מקשאות... שלא להרגיל רגל אדם שם. ר"ש הנ"ל, ר"ש פי"ח מ"ג, רא"ש שם, תוספ' הרא"ש מו"ק עמ' ס"ז.

6/7 שדה שאבד קבר בתוכה והיא שדה כוכין שדה כוכין היא שדה שאבד קבר בתוכה ואיוזו היא שדה כוכין וכו'. וכ"ה גם בד, והלשון מגומגם מאד. ובר"ש הנ"ל: שדה שאבד קבר בתוכה היא שדה כוכין היא שדה שאבד קבר לתוכ' ואי זו היא שדה כוכין וכו' עיי"ש פירוש.

ולחומר הנושא אפשר אולי לפרש לפי גירסת הר"ש שהמלים, שדה שאבד קבר בתוכה... הן פיסקא מן המשנה (מ"ג), והיינו: שדה שנאבד קבר בתוכה אין נורעת כל זרע ואין נטעת כל נטע, והסופרים קטעו את הפיסקא (כרגיל אצלם) מפני שנשנית כבר בדברי ר' יהודה לעיל. ואח"כ מוסיפה התוספתא: היא שדה כוכין היא שדה שאבד קבר לתוכה. כלומר, דינן אחד לעניין זה שגם שדה כוכין אינה ניטעת ואינה נורעת כמשנתינו (מ"ד). ואח"כ מפרש מה זה שדה כוכין.

7/8 ואי זו היא שדה כוכין כל שחופר בארץ ומכליע את הכוכין לצדדין, וכ"ה בר"ש הנ"ל, עיי"ש פירוש. ובשיטה למו"ק ח"א (כתבי מכון הערי פישעל ס"א) עמ' ל"ט: בתוספ' דאהילות פר' החורש את הקבר דחני התם הוא שדה כוכין כל שחופר בארץ ומסלק הכוכין לצדדין.

8 מצא שדה מצויינת ואין ידוע מה טיבה וכו'. כל הברייתא במו"ק ה' ב'.
 10 שאין כל אדם בקיעין בכך. בד: פקיעין בכך. ועיין מ"ש על כתיב זה
 בח"א עמ' 36—35.
 11 ר' יוסי אומר חוקת עצמות המכוסין הרי הן של אדם וכו'. ר"ש הנ"ל.
 רמב"ם פ"י מה' טומאת מת ה"ד.
 12/13 מודין בית שמאי לבית הלל אין בודקין לתרומה אלא תשרף.
 עיין במשנה פ"ח מ"ד. ובס' יחוסי תו"א כת"י, ערך רב יהודה בר אמי תלמידו של
 עולא: ורב ניסים הגאון פי' וכו' ואם נגז בתרומה תשרף ואינו נאמן לומר הייתי
 מנפה והולך דתניא בתוספתא דטהרות מודים ב"ש וב"ה שאין בודקין לתרומה
 אלא תשרף.

פי"ח

14 חומר בארץ העמים שאין בבית הפרס וכו'. כל הברייתא עד שו' 37 בר"ש
 פי"ח מ"ז, ועיי"ש מ"ג. ובס' יחוסי תו"א כת"י ערך יוסי בן יעזר: ובפ' אחרון
 דאהילות בתוספתא חומר בארץ העמים מבית הפרס ובבית הפרס מארץ העמים שארץ
 העמים בתוליה שלה טמאה פי' קרקע בתוליה וכו'.
 15 ומטמאה בביאה. בר"ש הנ"ל: ומטמאה בביאה. אם הכניס שם ראשו ורובו
 ובית הפרס אין טמא על גבי אבנים שאין יכול להסיטן (מ"ה שם).
 שם: ואין לה טהרה מטומאתה. בר"ש בפסקא מן התוספתא בט"ס: ואין לה
 טהר' במקוה מטומאת'. אבל בפירושו שם: אין לה טהרה. אבל בית הפרס יש לו
 טהר' כדתנן לעיל (מ"ה) כיצד מטהרין וכו'.
 16 שאפילו טהרה מקפתו מארבע רוחותיו וכו'. לעיל 615¹⁸ ומש"ש.
 17 ארץ העמים אם יכול ליכנס לה בטהרה טהורה. רמב"ם פי"א מה' טומאת
 מת סה"ו. ועיין בהשגות וכ"מ שם, ואולי היה כאן חסרון בתוספתא לפני הראב"ד ז"ל.
 ועיין ר"ש הנ"ל.
 17/18 וכמה תהא סמוכה ויהא יכול ליכנס וכו'. בפיה"מ להר"מ פי"ח מ"ז
 עמ' 94: ובתוספתא כמה תהא סמוכה ויהא יכול להכנס לה בטהרה רבן שמעון
 בן גמליאל אומר אפילו תלם אחד מפסיק וכו' רוחב תלם אחד וזה טפח יפסיק
 ביניהם ולא תהיה טהורה כמו ארץ ישראל. ועיין רמב"ם הנ"ל. ובר"ש הנ"ל: אפילו
 תלם א' מקרקע שאינה בתוליה. נכנס לה בטהרה כגון בשידה תיבה ומגדל וטהור
 דאכי האי לא גזרו על אוירה. ובר"ש שירילאו חלה פ"ד (לפי מלא"ש שם פ"ד סמ"ו):
 ותניא בתוספתא דצריך שלא יפסיק בינה ובין ארץ ישראל אפילו תלם של טומאה.
 19/20 אמר ר' שמעון יכולני להאכיל את הכהנים טהרות בבורסקי שבצדון
 ושבעירות שבל בנוב מפני שסמוכין לים או לנהר. נוסחא זאת בדויה מן הלב
 ואין לה שום יסוד, כי בד גורס: בבורסקי שבצדון ושבעירות שבל בנוב וכו'.
 ובכיו: בבורסקי שבצדון ושבעירות שבל בנוב וכו'. ובר"ש הנ"ל: בבורסקי
 שבצידון ושבעירות שבל בנוב וכו'. וגו' זו של הר"ש נראית עיקרית (וה"ד)
 נשתבשה ל"י בכיו. ויצא: עיירות. ויתכן שהסופר טעה וכתב: ערירות במקום:
 ערירות, וכבר העיד לנו הרא"ש בשו"ת שלו כל"פ מ"ה סי' ב'. וריש כותבין גג

שלה קצר עד שנקראת במקום אחר כמין יוד, ולפיכך קראו אח"כ הסופרים: עיירות. ועיין מ"ש בח"ב עמ' 100 ע"ל, אר"ר במקום: אדר, עדר) ופירושה מקום עיבוד עורות, עיין לוי ערך אדר סוף עמ' 31 ומ"ש בח"ב הנ"ל. והר"ש קליין במאמרו היפה דרך חוף הים עמ' 9 תימן כן בתוספתא מדעתו ופירש לנכון, עיי"ש הערה 8. והשם: לבנות, לבנוב אינו במציאות ובדוי ע"י המדפיסים. ומכאן משמע שלסוריא יכול להכנס (אם אין תלם מפסיק) אפילו בלא שידה תיבה ומגדל כפירוש הר"ש מ"ו, ועיי"ש במשנה אחרונה.

20 אמרו לו הרי פסגין מפסיק, וכ"ה בר"ש הנ"ל. ובד: הריפסגין (במלה אחת) מפסיק. ואולי צ"ל: הרי פסקין מפסיק, כלומר, בריכת דגים מפסיקה בין הים ובין הבורסקי, עיין תוספתא עירובין 151. ומובן שהיה קצת הפסק עפר בין הים ובין הבריכה.

21 חוקת דרכים של עולי בבל אף על פי שמובלעות בארץ העמים טהורות. וכן פסק הר"מ בספי"א מה' טומאת מת. ובר"ש הנ"ל: דרכים של עולה (בפיסקא מן התוספתא לעיל לנכון: עולי) בבל שהיו רגילין לעלות בהן לארץ ישראל, וכארץ ישראל דמי לטהורות. ובמדרש תנאים הוצ' רד"צ הופמן עמ' 112: וישבת בער' ובבתי' בחזקה לפי דרכינו למדנו שהקרקעות נקנין בחזקה לפי דרכינו למדנו שרגלי ארץ ישראל מטהרות ארץ העמים. ועיין בהערות שם. וכנראה שהכוונה לדרכי עולי בבל בסוריא, והדרכים האלו היו בחזקת טהרה ולא גזרו על גושם ואוירם, ועולי הרגל הטהורים שחזרו מא"י לא נטמאו עד שבאו למקומם.

21/22 רבן שמעון בן גמליאל אומר עד מקום שאדם פונה מימינו ומשמאלו. בד: מימינו ומשמאלו ואין בוש. וכן בר"ש הנ"ל: עד מקום שאדם פונה מימינו ומשמאלו ואין בוש, וצ"ל: בוש, כג"ד בתוספתא) כלומר שפונה לעשות צרכיו חוץ לדרך לימינו ולשמאלו.

22/23 עיירות המובלעות בארץ ישראל כנון סוסייתא וכו'. רמב"ם ספי"א מה' טומאת מת, ר"ש הנ"ל, ר"ש מקוואות פ"ח מ"א, כפ"פ פ"ה עמ' נ"ד, שם פ"ו עמ' קכ"ט, שם פ"י עמ' רכ"ט, שם פ"א עמ' רס"ט ועמ' רע"ד. ועיין השגות הראב"ד פ"א מה' טומאת מת סה"ו.

23 אף על פי שפטורות וכו'. בכ"ו: אף על פי פטורות וכו', וכן לעיל שו' 21 בכ"ו: אף על פי מובלעת וכו'. וסגנון זה רגיל במשנה ותוספתא. 24/25 הנכנס לארץ העמים בשירה בתיבה ובמגדל וכו'. ר"ש כאן הנ"ל, ס' יחסי תנאים ואמוראים כתי' ערך יוסי בן יעזר ושניהם מציינים לנזיר פ' כהן גדול (נ"ה א').

25 ובספינה ובאכסרה טמא. בכ"ו: ובספינה ובאכסרה וכו'. ובר"ש הנ"ל: בספינה ובאכסריא ברוב תוספתות גרסינן באכסדרה (עיין להלן) אבל בנזיר פרק כ"ג (הנ"ל) איסקריא כי ההיא דפרק אי זהו נשך (ס"ט ב') ספינה לעשות איסקריא. ובס' יחסי תו"א כתי' הנ"ל: ובספינה ובסדא וכו'. ובספינה ג נגעים פ"ב עמ' 99: ובאיסקדיא יש שונים באסדה וכו', ועיין בהערות שם. ובתו"כ מצורע פ"ג פרש' ה' ה"ד בכ"ר ובילקוט: בספינה ובאכסדרה וכו', וכן בפסויו שם: ועל גבי אכסדרה, כג"ד רוב תוספתות לפי הר"ש הנ"ל.

25/26 המכנים ראשו ורובו לארץ העמים טמא כלי חרם שהכנים וכו'. כף הברייתא ברמב"ם רפי"א מה' טומאת מת, ר"ש וס' יחסי תו"א כת"י הנ"ל. וכעין ברייתא זו לעיל 469²¹ (= 680¹⁰) ולהלן 626³⁵ ואילך.

27 הכל עושין מדור העמים אפילו עבד ואפילו שפחה וכו'. בר"ש הנ"ל: אפילו עבד ואפילו אשה וכו'. וכן היתה הגירסא לפני הרמב"ם פי"א מה' טומאת מת סה"ח, עיי"ש ובכ"מ שם. ועיין להלן שו' 35 ומש"ש.

29 וכו' שיעבדו נכרים כותיים עושים וכו'. בר"ש הנ"ל: וכו' שיעבדו נכרים עושים וכו'.

29/30 על מדור העמים תולין ר' יוסי בר' יהודה אומר אף שורפין. ירוש' תרומות פ"ח ה"ט, מ"ו סע"א (ד' קרוטושין מ"ו רע"ב) ומקבילה בפסחים פ"א כ"ח סע"א. ועיין ר"ש ורמב"ם הנ"ל. ובס' האגור לר"ש ג'מע ערך קיני סוף עמ' 43: כדחניא בתוספתא על מדור העמים תולין ר' יוסי בר' יהודה אומר שורפין.

31 העיד אבא יודן איש צידן משום ר' אליעזר ארבעים יום. בר"ש הנ"ל: העיד אבא יודן בציידן משום ר' אליעזר ארבעים יום טהור. ועיין במשנה פי"ח מ"ו. ובירוש' שביעית פ"ו ה"א, ל"ו ע"ג: אימתי היא טמאה משו' ארץ העמים א"ר סימון משתשהה הגזירה ארבעים יום. ובר"ש סיריליאן שם חסירה המלה, גזירה", וכן מחקה מדעתו בק"ע יבמות פ"ז ה"ג, הוצ' ראם מ"א ע"א.

32 היה זה נכנס וזה יוצא ולא שהא שם וכו'. בר"ש הנ"ל: והיה זה נכנס וזה יוצא גוי אחד נכנס וגוי אחד יוצא ובין שניהם דרו בה מ' יום, ועד שידור בה האחד ארבעים יום לא חיישי'.

33 השומר אם שהה שם ארבעים יום טמא. כ"ז ליתא בכ"ו, אבל צ' שהשלים ע"פ ד השמיט את המלה, מת", מפני הנקודה המטעית בתוספ' הוצ' ראם, שכן הוא שם: ארבעים יום טמא מת. השומר אם שהה שם וכו'. אבל הנקודה שם היא שלא במקומה, וצריך להיות: ארבעים יום טמא. מת השומר וכו'. וכן בר"ש הנ"ל (בפירוש לפסקת התוספתא): מת השומר ושהה שם הגוי ארבעים יום בלא שומר. ועיין סד"ט רס"ד ע"ב בפי' הארוך ד"ה מת.

34 כומן שנכנס ויוצא וכו'. עיין לעיל ע"ז 472² ובהקבלות שם.

35 ואפילו עבד ואפילו אשה ואפילו סרים וכו'. במשנתנו פי"ח מ"ז: ואם היה עבד או אשה משמרים אותו וכו'. ובר"ש הנ"ל גרס כאן בתוספתא: ואפילו עבד או שפחה אפי' סרים וכו'. וכנראה שיש כאן אשגרה מלעיל שו' 27 (עיין מש"ש), ובלא זה אינו מובן מה ענין סרים לכאן. והרמב"ם בפ"א מה' טו"מ ה"ט שהסמין למשנתנו את התוספתא כאן השמיט באמת את המלה, סריס".

36/37 עושה להן סריגות וממעטן וכו'. כ"ה גם בד ור"ש הנ"ל, ובד"ח בטעות: סריגות שנים וממעטן וכו'.

37 כיצד בודקין מדור העמים וכו'. ר"ש פי"ח מ"ח, אגור לר"ש ג'מע סוף ערך קיני עמ' 44.

38 ואם נכנס כהן תחלה אף על פי מצאו רצוף בשייף או בפשיפש טמא. וכו"ה בד (אלא ששם חסרות המלים: ואם נכנס כהן), וכן בר"ש הנ"ל: ואם נכנס כהן תחילה אע"פ שמצאו רצוף בשייף או בפשיפש טמא פי' ישראל נכנס תחילה ואחר שבדק ישראל נכנס כהן. שייף ופשיפש דברים שעושין מהן ריצפה לבית. שייף.

אריה וכו' פשפש. קורות הן וכו'. ובאגור הנ"ל: ,ואם נכנס כהן תחלה אע"ג שמצא רצוף בשיש או בפסיפס טמא". והטעם הוא שהמדור נטהר אחרי הבדיקה רק מכאן ולהבא ולא למפרע.

עמ' 617

1 חנות אין בה משום מדור העמים וכו'. ר"ש פי"ח מ"ט, רמב"ם פי"א מה' טומאת מת הי"א.

1/2 אסטונוות... אלא אם כן דר בתוכה. בכ"ו: אסטונוית וכו', וכן בר"ש הנ"ל: איסטונוית וכו'. ובאגור לר"ש ג'מע ערך קיני עמ' 44: ובתחלת המשנה הזאת ששינוי האסטונוית אין בהם משום מדור גוים ובתוספתא פי' אלא א"כ דר בתוכה. ובד"ש כאן חסרון בדברי התוספתא, ואולי חסרה הבבא של אסטונוית לפני הרמב"ם הנ"ל ה"י שהעתיק את המשנה ולא הביא את הדין של, דר בתוכה".

2 מדור העמים אף על פי שחרב הרי זה טמא. ברמב"ם הנ"ל סה"ט: מדור העמים שחרב הרי הוא בטומאתו. ובהשגות שם: במשנה שנינו רשב"ג אומר עיר של גוים שחרבה אין בה משום מדור העמים ואין עליו מחלוקת ואולי יש הפרש בין עיר שחרבה למדור שחרב. וכן באמת בפיה"מ להר"מ שם עמ' 95: ואמר רבן שמעון בן גמליאל שהחיות חופרות אותה תמיד ומוציאין ומאבידין כל מה שהוא שם. וכן בר"ש הנ"ל: מתניתין בעיר של גוים שחרבה כולה והכא בבית של גוי שחרב ושאר העיר ביישובה. ולפי פירוש זה אין באמת סתירה בין המשנה והתוספתא, אבל נשאר השאלה למה השמיט הר"מ את דין רשב"ג במשנתנו, מכיוון שאין עליו חולק?

אבל קרוב לוודאי שהר"מ חזר בו אח"כ מפירושו למשנה וסמך על קבלת הגאונים, שכן כותב באגור לר"ש ג'מע הנ"ל (ודבריו נובעים ברובם מפי' הגאונים): ובמשנתנו שנו רשב"ג אומר עיר גוים שחרבה אין בה משום מדור גוים, ובתוספתא פי' כי יחיד הוא ורבים חולקין עליו ושנו בלשון סתם מדור העמים אע"פ שחרב הרי זה טמא. ועיין תשב"ץ ח"ג סי' שכ"ג ומ"ש בתשלום תוספתא עמ' 45.

3 ואין מדור העמים ובית הפרס בחוצה לארץ. פיה"מ פי"ח מ"ח עמ' 95. רמב"ם פי"א הנ"ל סה"א, ר"ש הנ"ל, ר"ש מקואות פי"ח מ"א, תוס' יבמות ס"א א' ד"ה ממגע (ושם): כדתיא בתוספתא דאהילות מדורות הגוים טמא' בחוצה לארץ טהורים. וכן באגודה שם סי' ע"א, פ"ד ע"ד: כדתיא בתוספתא דאהילות מדורות הכותים בארץ ישראל טמאים בחוצה לארץ טהורים), תוס' פסחים ט' א' ד"ה כל (אגודה שם סי' י' ק"ס ע"ד), תוספ' הרא"ש יבמות ס"א א' (לשון חכמים ליד ע"ג), סמ"ג עשין רל"א, רל"ב ע"ב. ובמהר"ם חלאוה פסחים ט' א' ד"ה כל: דתיא בתוספתא שלא גזרו (אלא) על מדורי הגוים בחו"ל וכו'.

ובס' הדינים לרבינו פרץ סי' רצ"ז (הצופה הצרפתי חמ"ה עמ' 102): אך במדורות אין לחוש כדאמ' בירושל' אין מדורות בחוצה לארץ דלא החמירו לגזור. והכוונה לתוספתא כאן.

שם: האלוריאות והאוצרות וכו'. גי' זו בדויה מן הלב, ובד', כ"ו ור"ש פי"ח מ"י: האוריאות והאוצרות וכו'. ועיין מ"ש בח"ב עמ' 190. ועיין במשנה כאן סוף מכילתין.

4 הבורגנין והבורדנין וכו'. בד: המרגנין והבורגנין והסוכות והמשוכות והרצופין והאהלין וכו'. ובר"ש הנ"ל: המרגנין והבורגנין והסוכי' והמשיכו' והצרפין וכו'.

5 הקסטראות והגליונות וכו'. בד ור"ש הנ"ל: הקסטראות והגליונות וכו', ועיין במשנה כאן.

5/6 בית החיצון ובית היינות וכו'. וכ"ה בד. ובר"ש הנ"ל: בית החיצון ובית הזינות וכו' פי' בית החיצון ובית הזינות מקום שמניחים חצנים וכלי זיין. ובמשנה שם: ומקום החצנים.

6/7 בית שער ואויר החצר כומן שהן מעורבין במדור העמים וכו'. ר"ש הנ"ל. וברמב"ם פי"א מה' טומאת מת הי"א: חצר שהיא טמאה משום מדור העמים הרי בית שער שלה ואוירה טמאין כמוה. ובכ"מ שם פירש שאם דר הגוי בבית, הרי החצר הסמוכה לו והמעורבת בו טמאה שמא זנה בבית וקבר בחצר, וממילא גם הבית שער טמא, אבל אם גר בחצר או בבית שער אין בהם משום מדור העמים.

8 והאיסטנונות אף על פי שמעורבות במדור העמים וכו'. בכ"ו: והאיסטנונות אף על פי מעורבת במדור העמים וכו'. ובר"ש הנ"ל: והאיסטנוניות אף על פי שמעורבות במדור העמים אין בהן משום מדור העמים.

9 ואיזהו מזרח קיסרי מכנגד מטרפלין שלה וכו'. בד וכ"ו: מכנגד מטרפלין שלה וכו'. ובר"ש פי"ח מ"ט: עוד תניא בתוספתא מזרח קיסרי מכנגד מטרפלין שלה וכו'. ובאגור לר"ש ג'מע ערך קיני עמ' 44: ופי' בתוספתא איזה מזרח קסרין כנגד מטרפלין שלה ועד כנגד בית הגת.

10 העיד יהודה הנחתום על סטיו המזרחי שהוא טהור וכו'. בד: על סטיו המזרחי וכו'. ובאגור הנ"ל: העיד ר' יהודה הנחתום על סטראן המזרחי שהוא טהור והשאר כולה טמאה משום ארץ העמים. ובר"ש הנ"ל כג' כ"י. וברמב"ן גיטין ז' ב' ד"ה אמר אביי: והחכם הגדול ר' משה בר חסדאי מפולניא שיחי' ויארין ימים כתב וכו' וכן כתב בסוף מסכת אהלות תניא העיד ר' יהודה הנחתום על סטראן המזרחי שהוא טהור ההולץ מעכו לכוזב וכו'. ועיי"ש היטב, ונראה שהוא פירש סטראן המזרחי של ארץ ישראל, ובסוף הסיק שמא סטראן מערבי וכולה ברייתא משובשת. עיי"ש. 10/11 ושאר כולה טמאה משום ארץ העמים. זהו המשך דברי ת"ק שמגדיר את מזרח קיסרי הטמא מחמת קברות, והוא מוסיף שהשאר אינו טמא משום קברות אלא משום ארץ העמים, ועדות יהודה הנחתום הוא מאמר המוסגר.

והנה יש לפנינו כאן השמטה ע"י הדומות, ובאגור הנ"ל מוסיף כאן: ואיזה מערב קסרין מנגד קורם שלא גזבר בן שאול ועד סוף החומה הישנה והשאר כולה טמאה משום ארץ העמים. וגם כאן הפירוש הוא שהשאר טהור משום קברות אבל טמא משום ארץ העמים, עיין מ"ש לעיל. ועיין מה שכתבו על מקומות אלו ר"א ביכלר בצופה האנגלי סדרא ישנה חי"ג עמ' 685, קרויס שם חי"ד עמ' 745, הר"ש קליין בס' השנה של היברו יוניאן קול"ג ש"ה (1928) עמ' 228 הערה 128. והנה כל החכמים הנ"ל חפשו לפתור את המלים הסתומות של האגור על סמך המקומות מסביב לקיסרי על הים, אבל דבר זה הוא בלתי אפשרי בהחלט: התוספתא שלנו נסמכת למשנתנו, ועלינו קודם כל לברר את הגירסא במשנה. בהוצ' שלנו של המשנה הגירסא: מזרח קסרין ומערב קסרין קברות. וכ"ה בד' נפול' וד'ו רפ"ב, ומשם בהוצאות שלנו. אבל גי' זו מתנגדת לכל כתה"י ועדיות הראשונים. ובהוצ' לוו: מזרח קסרין ומערב קיסרין. קויפמן: מזרח קסרין ומערב קסרין. בכ"מ: מזרח קסרין ומערב קיסרין. בכת"י פרמה: מזרח קיסרי ומערב קיסרין.

בכפופ עמ' רע"ו: מזרח קסרין ומערב קסרין קברות. ובמלא"ש: ובמקום אחר מ"מ (=מצאתי מוגה) מזרח קסרי ומערב קסרין קברות. וכן בתוספתא לפי האגור הנ"ל: ואיזה מערב קסרין? וכו'.

אמנם במלא"ש שם: מזרח קסרין. נ"א קטרון. ובס"א מצאתי שלא הגיה קטרון אלא גבי מערב בלבד. ובכפופ הנ"ל: והנה מצאתי בספר מוגה מאד ומערב קטרין, וא"כ הוא צפורי, וכן במשניות הרי"מ ז"ל מצאתי קטרין בטי"ת ולא בסמ"ך. וכן באמת בפיה"מ להרי"מ כתי"ל ילון: מזרח קסרין ומערב קטרין קברות. אבל קרוב לוודאי ש"קטרין" היא הגהה מקסרין, שהסופרים לא הבדילו מקסרין, ואין בשום אופן לשבש את כל כתי"ה הנ"ל.

נמצאנו למדים שמשנתינו אינה מדברת על מערב קסרין שהיתה סמוכה מצד מערבה לים, אלא על קסרין של פיליפ בצפון מזרח של א"י, ועליה אומרת המשנה שמערבה קברות. והתוספתא נתנה סימנים למערכה של קסרין, ומכאן ואילך טמאה משום ארץ העמים ולא משום קברות. והיהודים לא קברו שם.

וא"כ, איפוא, עלינו לחפש את המקומות של התוספתא לא בסביבות קסרין אלא בסביבות קסרין.

11/12 ההולך מעכו לכזיב מימינו למזרח הדרך טהור משום ארץ העמים... משמאל למערב הדרך טמאה וכו'. וכ"ה בערך גם בירושלמי שביעית פ"ו ה"א ל"ו ב'. אבל בבבלי גיטין ז' ב' הגי' הפוכה: מימינו למזרח הדרך טמאה וכו' משמאל למערב הדרך טהורה וכו'. ובתורתן של גאונים וראשונים הוצ' הרב אסף עמ' 183 מציין הגאון לתוספתא שלנו ואינו מעיר כלום, ועיין גם בתוספ' גיטין שם ד"ה הכי, תשב"ץ ח"ג סי' ר' מ"ב סע"ד.

אבל ר' משה בר' חסדאי ברמב"ן הנ"ל הפך את הגי' בבבלי על סמך גירסת הירושלמי הנ"ל והתוספתא כאן, ועיין ברמב"ן שם מה שנדחק בזה. ובתוספ' הרא"ש גיטין שם הקשה בשם ר' יחיאל מתוספתא כאן ותירץ בשם הר' מקינון שהתוספתא נשנתה לפי מסקנת הבבלי שם שרצועה של א"י יוצאת מעכו לכזיב, והיו שם שני דרכים מצד הרצועה, והבבלי מדבר בהולך בדרך למזרח של רצועה והתוספתא בהולך בדרך למערבה של רצועה, וכ"ה בערך גם בר"ש הנ"ל. וכן בכפופ פ"א עמ' רע"ו מקשה כן ומתיר כתירוצ' הר"ש והרב מקינון. אלא שלעיל בסמוך שם כותב: ולר"מ ז"ל מצאתי בפירושו בכתב ידו במצרים שפי' הפך מזה שארץ ישראל הולך כל"ה עד כזיב אלא שמכזיב תצא רצועה אחת מארץ העמים הולכת עד עכו וכ"ל צדיה הם ארץ ישראל (ועיין רמב"ם פ"א מה' תרומות ה"ז וצ"ע). ולפי זה צ"ל שהבבלי מדבר בהולך בדרך במערבה של רצועה ובתוספתא במזרחה, ובזה הוא השינוי בין דברי הר"ש והרב מקינון (שקיבלו את פירש"י) ובין הכפופ שהביא את פי' הר"מ.

אבל לעצם העניין תמוהים הדברים מאד, כי הרי הגירסא בבבלי בטוחה בלי שום פקפוק, וכן בטוחה הגירסא בתוספתא, ולא יתכן שבבבלי לא הכירו את

(1) בפיסקא מן המשנה צריך להשלים באגור שם: וכיון ששנו במשנתינו מזרח [קסרין ומערב] קסרין קברות, שכן יוצא מגירסתו בתוספתא: ופי' בתוספתא איזה מזרח קסרין וכו' ואיזה מערב קסרין וכו'. ובובר שם לא השלים יפה.

הסביבה שם בא"י. ועיין דברים מעניינים בשו"ת הרי"ד כ"ק, והביאם רש"י שכטר בצופה האנגלי סדרא ישנה ח"ד עמ' 97. וחבל שהכת"י נפסק שם באמצע.

ולפיכך נראה שבאמת מדברים כאן בשני דרכים, והבבלי מדבר על דרך עולי בבל שהיתה מובלעת (או קרובה) בתוך ארץ העמים (עיין 616²¹ ומש"ש) ונותן סימנים רק לדרך זו, והיא עברה על יד רצועה של ארץ העמים, וכפירוש הרמב"ם הנ"ל, אבל התוספתא והירושלמי מדברים בדרכים הרגילות ובדרך כלל, ולפיכך נתנו סימן כללי המתאים לרוב המקומות, והיינו למזרח היה א"י ולמערב ארץ העמים. ועיין שו"ת הרשב"א ח"א סי' אלף קע"ד.

14 ר' ישמעאל בר' יוסי אומר משם אביו עד לכל א"י, וכו' בד. ובר"ש הנ"ל: עד לכלנו. ובירושלמי ובבבלי הנ"ל: עד לבב. וכנראה שעיקר הנוסחא היא לבבן, לבלאבן=לבנן שלעיל 616²⁰ (עיין מש"ש), כמו שהחליט ר"ש קליין במאמרו דרך חוף הים עמ' 10.

15 מקבר גדול ועד יגוריו ועד נגב ועד תרעין הן טמאין וכו'. גי' בדויה, ובכ"ו: מקבר גדול ועד יגור ועד נגב ועד תרעין היו טמאין וכו'. ובד: מקבר גדול ועד נגב (קרי: גוב) ועד תרעין היו טמאין וכו'. ובר"ש הנ"ל: מקבר גדול עד יגור ועד גוב ועד תרעין היו טמאין וכו'. ועיין מ"ש הר"ש קליין בספר השנה של היברו יוניאן קול"ג' ש"ה (1928) עמ' 226 ואילך. והגירסאות שהעתיק מן התוספתא בהערות 122, 123 צריכות תיקון לפי הנ"ל.

16 העיד ר' יהודה בן יעקב מבית גוברין וכו'. יחסי תו"א כת"י ערך ר' זריקא, שם ערך ר' חנן תנא, ר"ש הנ"ל, כפופ"פ פי"א עמ' רע"ד (ד"ר סיד ע"א).

17 על קיסרי שהחזיקו בה מעולם והתירוה שלא במנין, ביחסי תו"א הנ"ל בערך ר' זריקא: על קיסרי שהחזיקה מעולם וכו'. ושם בערך ר' חנן תנא: על קסרי שהחזיקה מעולם והתירוה שלא במנין נראה הפי' שהתירוה שלא תטמא משום ארץ העמים. ובר"ש הנ"ל: על קיסרי שהחזיקו בה מעולם והתירוה שלא במנין וכו' שהחזיקו בה מעולם. שהיתה של ארץ ישר' וחייבת במעשר ובשביעית. והתירוה שלא במנין מעצמן התחילו לנהוג בה היתר ולפוטרה ממעשר ומשביעית אף על פי שלא נמנו חכמים להתירוה במנין.

ובכפופ"פ הנ"ל ד"ר סיד ע"א: אמרי' בתוספת מסכת אהלות פרק י"ז העיד ר' יהודה בן יעקב מבית גוברין ויעקב בן יצחק מבית גופנין על קסרין שהחזיקו בה ישראל מעולם והתירוה שלא במנין וכו' פי' הר' שמשון ז"ל וכו'. ובירושלמי שביעית פ"ו ה"א, ל"ו ע"ג: אמר ר' אבהו יש עיירות של כותים שנהגו בהן היתר מימי יהושע בן נון והן מותרות וכו', ועיין מ"ש ע"ז בתרביץ ש"ב סי' עמ' 107.

שם: אמר ר' חנן אותה שנה שביעית וכו'. בדור"ש הנ"ל: אמר ר' חנן וכו'. וביחסי תו"א ערך ר' זריקא הנ"ל: אמר ר' יוחנן וכו', אבל בערך ר' חנן תנא הנ"ל: א"ר חנן אותה שנה שביעית היתה וכו'. ובכפופ"פ הנ"ל: אמר ר' חזקיה אותה שנה וכו'. ור' חנן מביא את המעשה הראשון שנהגו רבים היתר בפירות שביעית אחר הביעור, והיינו התירוה שלא במנין. והגויים, שידעו שהיהודים תמיד נוהרו בשביעית בפירותיהם אחר הביעור, אמרו נלך לחכמים ונשאל להם שמא התירו להם גם חזירים.

19/20 אמר ר' זריקא בחמשה באדר השני נמנו עליה עשרים וארבעה זקנים והתירוה שהיו הכל נכנסים לתוכה. ביחסי תו"א כת"י הנ"ל בערך ר' זריקא: א"ר זריקא בחמישית באדר השני נמנו עליה עשרים וארבעה והתירוה שיהו הכל נכנסין לתוכה. ובערך ר' חנן תנא: א"ר זריקא וכו' בסדר זריקא כתבתי כמו כן ואני מסופק בפי' והתורה אמרה לחכמה אחותי את. ובר"ש הנ"ל: אמר ר' זריקא בחמישה (צ"ל: בחמישית, עיין להלן) באדר השני נמנו עליה עשרים וארבעה זקנים והתירוה שיהו הכל נכנסין לתוכה וכו' בחמישית באדר השני. בשנ' חמשיית של שמיטה. שיהו הכל נכנסין לתוכו. ואין בה טומאה משו' ארץ העמי'. ובכפ"פ הנ"ל: אמר ר' זריקא בחמישית באדר השני וכו'. ונראה שהמניין היה אחרי שראו שנהגו בה היתר בשביעית ומעשרות נמנו עליה והתירוה משום ארץ העמים ועשו אותה כעירות המובלעות שפטורות משביעית ומעשרות ואין בהם משום ארץ העמים. 21 מעשה בר' ור' ישמעאל בר' יוסי וכו'. ר"ש הנ"ל, כפ"פ פי"א עמ' רע"ה, ד"ר ס"ד ע"ב. ועיין ירוש' שביעית פ"ו ה"א, ל"ו ע"ג, יבמות פ"ז ה"ב ח' ע"א. 21/22 ששבתו בחנות של פזי בלוד. וכו' בר"ש הנ"ל, ופירש שם אשה כמו ר"ש בן פזי. ובד: בחנות של גוי בלוד. ובכפ"פ הנ"ל: ששבתו בחנותו של בלוד וכו'. 23 וטובלין ואוכלין את פסחיהן לערב. וכו' בר"ש הנ"ל, אבל בירושלמי הנ"ל: וטובלין ואוכלין בתרומתינו. ופי' בסד"ס שמכאן הוכיחו שאין בה משום ארץ העמים שהרי לא הוצרכו הזאה ג' וז', ומה שהוצרכו טבילה הוא משום חשש שמא נגעו בהם הגויים. ועיין ר"ש הנ"ל.

23/24 אמרו לו מה שנהא בה מארץ העמים אמר להן כשישהא ארבעים יום. ר"ש הנ"ל ור"ש מקוואות פ"ח מ"א. והפי' סתום. ואולי תמהו ע"ז שהיו בבסילקאות של עכו"ם ולא חששו למדור העכו"ם (שהרי לא הוזה עליהם ג' וז'), ולפיכך שאלו שמא דין אשקלון כארץ העמים שאין בה מדור העכו"ם (עיין לעיל שו" 3), ומה שלא גזרו על איירה הוא מפני שהיא מובלעת, כלע"פ 616²³. וע"ז ענה להם לשישהא הגוי מ' יום יטמאו הבסילקאות משום מדור הגוים, אבל בסתם בסילקי שמוכרים שם שם תבואה אינם דרים ואין בה משום מדור הגוים.

24/25 אמרו לו אם כן בואו ונמנו עליה לפוטרה מן המעשרות וכו'. בד: אם כן בואו ונימנה עליה וכו', וכן בר"ש הנ"ל: בואו ונמנה עליה וכו'. ובירושלמי הנ"ל: למחר נמנו עליה לפוטרה וכו'. והפי' הוא שאמרו הואיל ונתברר שאין באשקלון משום טומאת ארץ העמים אין לפוטרה ממעשרות בלי מניין, ולפיכך נמנו עליה לפוטרה.

25/26 כשיצא אמר רבי מפני מה וכו'. בכ"ז: כשיצא אמר ר' ברבי מפני מה וכו'. ובר"ש הנ"ל: כשיצאו אמרו לו ר' מפני מה וכו'. ובכפ"פ הנ"ל: כשיצא אמ' ליה רבי מפני מה וכו'. ועיין להלן מ"ש מירושלמי.

26/27 אמר לו על טומאה אחת שטימאתי טיהרתי ולא מעשרות וכו'. וכו' בד. ובר"ש הנ"ל: אמר להן על שטימאתי טהרתי ולא מעשרות וכו'. ובכפ"פ הנ"ל: אמר ליה על טומאה שטימאתי טיהרתי ולא על מעשרות וכו'.

ובירושלמי הנ"ל: למחר נמנו עליה לפוטרה מן המעשרות משך ר' ישמעאל בי רבי יוסי את ידיו שהיה מסתמך על בן הקפר. אמ' לו: בני למה לא אמרת לי, מפני מה משכת את ידיך ממנו (צ"ל: ממני)? הייתי אוי' לך אתמול אני הוא

שטימאתי אני הוא שסיהרתי, ועכשיו אני אומר שמא נתכבשה מדבר תורה והאיך אני פוטר מדבר תורה. ולפי צריך לפרש גם לפנינו שטומאת אויר וטהרתו אינו אלא מדרבנן, והם אמרו והם אמרו, אבל מעשרות הם מן התורה. ועיין ירושלמי יבמות (לעיל שם) הנ"ל שהעירו: אשכחתי א' (=אמר) ר' ישמעאל בר' יוסי חלוק על (ר' אבון) [אביו], והיינו שר' יוסי סובר שם שמאליהן קיבלו את המעשרות בבית שני, ור' ישמעאל בנו סובר שגם בבית שני המעשרות מן התורה כלפנינו. 27 שמא יריצו את ראשי, וכ"ה בד וכפופ הנ"ל. ובר"ש הנ"ל: שמא יריצו גולגלתי. אבל בכ"ו: שמא יריצו את ראשו. וכינה ר' ישמעאל בר' יוסי, וכמאמר במדרש אספה (ילקוט בהעלותך רמז תשמ"ב): אין הצדיקים מושלין בעצמן אלא באחרים. ועיין ס"ז הוצ' הורוביץ עמ' 227.

נגעים

פ"א

34 אמר ר' יוסי שאל יהשע וכו'. כל הברייתא בתוכ תוריע פ' נגעים פרש' ב' ה"ו, ס"א ע"ב (אלא שבדפוסים יש שם כפילות מיותרת ואיננה בכ"ר שם ובילקוט, וכן הוגה לנכון בת"י), ירושלמי שבועות פ"א ה"א, ל"ב ע"ד (וכבר העיר הר"ש כאן פ"א מ"א שאין התוספתא מתאימה לירושלמי שם), בבלי שם ו' א'. והתוספתא נעתקה בר"ש פ"א מ"א, בס' יחוסי תו"א כת"י ערך יהושע בנו של ר"ע כג' שלפנינו בערך. ועיין בס' הנ"ל, הוצ' רבינוביץ י' סע"א שהעתיק את תחלת התוספתא כאן. 36/37 יאמרו מקרום ביצה ולמעלה וכו'. ר"ש הנ"ל, פיה"מ להר"מ פ"א מ"ג. 38 משם ר' חנניא בן כינאי וכו'. בד: בן בינאי, ובר"ש הנ"ל: בן חכינאי.

עמ' 618

1 שאין אתה אומר... ולא בנתקן ולא בקרחות. בכ"ו: מניין אתה אומר וכו' ולא בנתקן בנתקין ולא בקרחות וכו'. ובתו"כ סוף פרש' נגעים, ע"ד ע"ד: מנין אתה אומר כהן שבקי בנגעים אבל לא בנתקים בנתקים אבל לא בקרחות בקרחות אבל לא באדם באדם אבל לא בבגדים וכו'. ובכ"ר שם לנכון: בנתקים אבל לא בקרחות באדם אבל לא בבגדין וכו', והמלים, בקרחות אבל לא באדם" ליתא שם, כמו שאינו גם בתוספתא כאן ובמה"ג ויקרא עמ' 284. ובפיה"מ להר"מ פ"א מ"ד סוף עמ' 103: וא"ל זה הענין רמז בתוספתא מנין אתה אומר כהן שהוא בקי בנגעים ולא בנתקים בנתקים ולא בקרחות באדם ולא בבגדים וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: מניין אתה אומר כהן שהוא בקי בנגעים ולא בנתקים בנתקים ולא בקרחות באדם ולא בבגדי וכו'. 2/3 במראה ראשון ולא במראה שני במראה שני ולא במראה שלישי וכו'. וכ"ה בפיה"מ ור"ש הנ"ל, אבל בספרא הנ"ל ליתא כ"ז. ועיין במדרש הגדול הנ"ל. וכנראה שהעתיק את כל העניין מפיה"מ כאן, עיי"ש היטב.

3 עד שיהא בקי בהן ובשמותיהן וכו'. הראשונים הנ"ל, ובפיה"מ פ"ג סמ"א: כמו שביארה התוספתא באמרם עד שיהא בקי בהם ובשמותיהם, ובספרא (הנ"ל) ולהורות ביום הטמא וכו' אמרו מלמד שאינו רואה הנגעים עד שיוורנו רבו. ועיין פ"י הראב"ד בתור"כ שם ומ"ש במבוא לירוש' כפשוטו ח"א עמ' י"ז-י"ח.
5/6 אמר ר' נתן... אלא של שאת דוהא הימנו. שבועות ו' ב', כג' כי"מ ורמב"ן, עיין דק"ס שם עמ' 8 הערה ה'.

6 שאי אפשר לפסיון שיטמא בתחלה וכו'. ולפיכך לא שנתה המשנה (פ"א מ"ג) בפסיון, בתחילה" כמו ששנתה במחיה ושער לבן. ובר"ש ורא"ש פ"א מ"ג: כדנתיא בתוס' אי אפשר לפסיון שיטמא כתחלה וכו'.

7 לפסיון שיטמא בן יומו כיצד צד בהרת וכו'. בר"ש ורא"ש הנ"ל: כיצד בהרת וכו'. ומכאן ברור שאם נתרפא ביום ההחלץ נטהר בו ביום, שהרי התוספתא מציירת כאן שיש פסיון המטמא ביום שראה אותו הכהן בפעם הראשונה, אחרי שהכהן פוטרו באותו יום, בניגוד למשנה שמטמא לאחר הפטור של שבוע או שבועיים. ובב"ר פ"ק הוצ' אלבק עמ' 1289: מה ימי המת ז' אף ימי החלץ ז'. ועיין בהערות שם, ועיין מ"ש בתרביץ ש"ב ס"ב עמ' 239, והוכחתי שם גם מן הבבלי והירושלמי שהמתרפא מתוך החלץ נטהר אפי' לבו ביום. ועיין בפיה"מ להר"מ פ"ג סמ"ג ולשונו צע"ק. ועיין במשנה פ"ה מ"ב ובאליהו רבא שם.

8/9 זה הוא פסיון שהוא מטמא וכו'. בר"ש הנ"ל: זהו ספק פסיון וכו'. אבל ברא"ש הנ"ל לנכון: זהו פסיון שמטמא בן יומו.

9 ארבע מראות שעור ובשר נטמא בהן ובהן השחין וכו'. בכ"ו: שעור והבשר נטמא וכו'. ובפיה"מ להר"מ פ"א מ"ד: ובתוספתא אמרו מראות שעור הבשר מיטמא בהן השחין והמכוה והקרחת והגבחת מיטמאין. וכן בר"ש פ"א מ"ג: כדקתני בתוספתא ארבע מראות שעור הבשר נטמא בהן השחין והמכוה והקרחת והגבחת. וכן ברא"ש שם: כדנתיא ד' מראות שעור הבשר מטמא בהם השחין והמכוה וקרחת וגבחת. ובס' הכריתות, בתי מדות בית י' סי' ה' (ד' קרימונה ט"ו ע"ב): כדנתיא בתוספתא דנגעים ד' מראות בעור ובשר מטמא וכו'. ועיין רמב"ם פ"ו מה' טומאת צרעת רה"ב, ונראה שניסח את דבריו ע"פ התוספתא כאן.

10 הפסיון מטמא אף על פי שאינו מאותו מראה וכו'. עיין במשנה פ"ד מ"א ומ"ב.

11 ובלבד שיהיה מארבע מראות. רמב"ם רפ"ד מה' טומאת צרעת, תו"כ, תוריע, נגעים סוף פרש' ב'.

11/12 המחיה מטמא בכל מראה אפילו לבנה בשחור וכו'. כל הברייתא בפ"י הראב"ד לתו"כ ס"ה ע"ב, אלא שהיא לקויה שם בחסר, עיי"ש. ועיין במשנה פ"ד מ"ב. ובר"ב"ג מצורע קנ"ב ע"ג: שהמחיה שבתוך הבהרת היא סימן טמאה באי זה צבע שתהיה והי' שלא תהיה כמראה צרעת עור ובשר, כבר נתבאר זה בא' מתוספות נגעים.

12 ושער לבן מטמא בכל מראה לבן, משנה פ"ד מ"א.

12/13 ואפילו במראה סיבות אלא ששער לבן אלא ששער לבן, בד: ואפילו

במראה סיבות אלא ששער לבן מכה. ובנוסח הגר"א: במראה סיבות אלא ששער לבן מוכה. ואולי צ"ל לפנינו: ואפילו במראה סיבות שינו (= שאינו, ונשמט ע"י הדמיון עם: סיבו') אלא שער לבן מכה (= מוכה). ועיין הגי' בראב"ד הנ"ל, ויש שם חסרון.

13 והנתקין מטמאין בכל מראה אפילו לבנים בשחור וכו'. בפיה"מ פ"א מ"ד עמ' 103: ושם נאמר גם כן הנתקין מטמאין בכל מראה. ובפי' הראב"ד הנ"ל: והנתקים מטמאין בכל מראה אפי' לבנים בשחור ושחורים בלבן ומטמאין בשער צהוב דק. והראב"ד הוכיח מכאן שהתוספתא סוברת שגם בנתקים צריך שינוי בעור. ובהשגותיו להר"מ רפ"ח מה' טומאת צרעת: אין (=אין) התוספתא נראה שיש שנוי בעור אבל ממדרש תורת כהנים נראה שאינו צריך שנוי העור כלל. והראב"ד פסק כתו"כ עיין בפי' הראב"ד הנ"ל, וכן בפירושו לברייתא דר' ישמעאל שם ב' ע"ג: בטומאת נתקים שאינה אלא נשורת שער ואינה מארבע מראות נגעים וכו'.

וכן בפי' הרמב"ן תזריע י"ג מ': כי נגע הנתק ירמוז שהיו מראות נגעים בנתוק וזה צריך עיון בתוספתא במסכ' נגעי' לפי ששינוי שם והנתקים מטמאים בכל מראה ואפילו לבנים בשחור והשחורים בלבן ומטמאים בשער צהוב דק שמראוי כתבנית הזהב ע"כ נראה מזה שצריך שיהיה בנתוק מראה נגע וכו' כי הכתוב לעולם מזכיר נגע הנתק שצריך שיהיה נגע בנתק אבל לא ייחד להם מראות כמו בעור הברש. ובס' הכריתות להר"ש מקינון, בתי מדות בית י' סי' ה' (הנ"ל): וזה בנתק שמטמא בכל מראה אפילו שחור בלבן ולבן בשחור כדחניא בתוספתא דנגעים וכו'. ועיין להלן 619 ומש"ש.

14 שמראוי כתבנית הזהב. תו"כ תזריע, נגעים, פ"ה סה"ה, ס"ה ע"ג.
15/14 הבגדים והעורות מטמאין בירקרק שבירוקין וכו'. משנה פי"א מ"ד, תו"כ תזריע, נגעים פרק י"ד ה"ב, ס"ח ע"ד, ר"ש פי"א מ"ד כל הברייתא.
16/15 ואיזה הוא הירקרק שבירוקין ר' אליעזר אומר כשעוה וכקורמל סומכם אומר ככנף טווס וכחוף של דקל. בירושלמי סוכה פ"ג ה"ו, ג"ג ע"ד: אי זהו ירקרק שבירוקים ר' לעזר או' כשעוה וכשושנת קרמל (סומכוס אומ' ככנפי טווס. ובאגור לר"ש ג"מ ערך קורמל עמ' 45: בחוס' נגעים איזה ירקרק שבירוקין ר' אליעזר אומר כשעוה וכקורמל.

ובר"ש הנ"ל: אי זה הוא ירקרק שבירוקין ר' אליעזר אומר כשעוה וכקורמל סומכוס או' ככנף טווס וכחוף של דקל. ובתוספות סוכה פ"ג ב' ד"ה הירוק (ד"ו רפ"ו): וכן משמע בתוספתא דנגעי' שדומה לשעוה דחניא ירוק שבירוקים ר' אליעזר אומ' כשעוה וכקורמל (צ"ל: וכקורמל) סומכוס אומ' ככנף טווס וכחוף (בד"ח: וכחורף) של דקל. ובתוס' הרא"ש שם (כ"ד ע"ג): ובתוספ' דנגעים קורא שעוה ירוק דחניא איזה הוא ירוק שבירוקים ר' אליעזר או' כשעוה וכקורמל סומכוס אומר ככנף של טווס וכחוט של דקל. ובפי' הרא"ש כאן פי"א מ"ד: תוספ' איזהו ירק' שבירוקין ר"א אומר בשעוה ובקורמל סומכוס או' ככנף טווס ובהוף של דקל. וברמב"ם רפ"ב מה' טומאת צרעת: ירקרק הוא הירוק שבירוקין שהוא ירוק הרבה ככנף הטווס וכהוצי הדקל. ועיין ק"א בתו"כ הנ"ל, ד"ו קכ"ד ע"ב. ועיין תוספ' חולין מ"ז ב' ד"ה אלא, שו"ת מהר"ם ב"ב סוף סי' תרל"א, מרדכי ה' נדה סוף סי' תשל"ה.
ולעצם פי' המלה, עיין מ"ש החכם הגדול ר"ע לעף בספרו היקר פלורה דער יודען ח"ב עמ' 171.

16/17 ואיזה הוא אדמדם שבאדומים כוהורית יפה שבים. בירוש' סוכה הנ"ל:

(1) בראבי"ה ח"ב סי' תרע"ח עמ' 382 מעתיק מירושלמי: וכשושנת הכרמל.

אי זהו אדמדם שבאדומים זה זהורית עמוקה. ובר"ש הנ"ל: ואי זה הוא אדום שבאדומים כזהורית יפה שבים. ובפי' הרא"ש הנ"ל: איזה אדום שבאדומים כזהורית יפה ש בד"ס. ומשם כנראה הוא גם ברע"ב שם. וברמב"ם הנ"ל: ואדמדם הוא אדום שבאדומין שהוא אדום הרבה כזהורית יפה.

17 והפסיון להם כיוצא בהן. בד ור"ש הנ"ל לנכון: והפסיון (בד: והפסיון) של הן וכו'. ובמשנה פ"א מ"ב: היה ירקרק ופשה אדמדם אדמדם ופשה ירקרק טמא. שם: אין בהן מראה פתוך. בכ"ו: ואין בהן וכו'. ובד: אי' בהן מראה פתוך. ובר"ש בטעות: ואין בהן מראה בתוך מראה גבוה שבהם כמראה צל החמה ומראה עמוק שבהן כמראה חמה בצל. והנכון כלפנינו. וכן בתוי"כ הנ"ל ס"ח ע"ד: ירקרק או אדמדם מלמד שאין מטמאים בפתוך. ועיין גם להלן 627 שו" 27 (לעניין בגדים). שם שו" 33 (לעניין בתיים).

18/19 ר' ישמעאל אומר מראות נגעים שנים עשר. ר"ש ורא"ש פ"ד מ"ד, עיי"ש. 19/21 ר' חנניה סגן הכהנים אומר... שבעים ושנים. כל הברייתא במשנה פ"א מ"ד, עיין במפרשים שם. אלא שבמשנה ד' נפולי חסר מאמר ר' חנניא סגן הכהנים. ועיין מלא"ש שם.

21 מי שנסמית אחת מעיניו וכו'. בר"ש פ"ב מ"ג: תניא בתוספתא מי שנסמית אחת מעיניו אינו רשאי לדון וכו'. ועיין סנהדרין ל"ד ב'. 22/23 מקיש ריבין לנגעין וכו'. ספרי שופטים פי' ר"ח, ירוש' נדרים פ"ט ה"א. מ"א סע"ב. בבלי סנהדרין הנ"ל. ר"ש הנ"ל.

23/24 בית האפל וחלונותיו מוגפות מפתחין לאותן חלונות וכו'. בר"ש הנ"ל: ב' האפל וחלונותיו מגופו פותחין לאותו החלונות ורואין את נגעו וכו'. ובפי' מהר"ם פ"ב מ"ב: ולא בתוך הבית. נראה פירושו שאם החלונות סגורות לא יראו הנגע עד שיפתחום והכי משמע בתוספתא דתני בתוספתא בית אפל וחלונות מגופות פי' סתומות פותחים החלונות ורואין את נגעו. והא דתנן (מ"ג שם) אין פותחין לו חלונות היינו מחדש אבל יש חלונות והם סגורים פותחים אותם לראות הנגע.

24/25 סדן המקומט מפשטין את קומטיו ורואין את נגעו. ליתא בר"ש הנ"ל, אבל פסקה הרמב"ם בפ"ג מה' טומאת צרעת ה"ז.

25 נראית הנגע בחדרין או בסדקין וכו'. בר"ש הנ"ל: נראה הנגע בחורי' או בסדקין אין נזקקין לו סילקו הרי הוא כקמט שנפשט וכבית (וכ"ה גם בכ"ו, ואצל צ' בטעות: ובית) הסתרים שנתגלה. ובד: כקמט שנפשט ובבית הסתרי' שנתגלה. 26 מאורגת בעומדין לשחי וכו'. מאורגת = מאורגת = מי אורגת = כשאורגת. ובד: כאורגת. ובא"ז ח"א ה' נדה סי' שס"ג אות ו', מ"ס ע"ד: ה"ג במס' נגעים (פ"ב מ"ד) ובתוספתא ובת"כ (נגעים פ"ד ה"ג ס"ג ע"ב) האשה כעורכ' וכמניקה את בנה וכאורגת בעומדין לשחין (צ"ל: לשחי). ועיין ו"ר פס"ר"ח, תוס' נדה ס"ז סע"א.

27 טווה פשתן לשמלת. בכ"ו: לשמלית. ובד: כטווה לשמאלית. ועיין אליהו רבא פ"ב מ"ד.

28 כשם שנראה לנגעו כך נראה לתגלחתו. משנה פ"ב סמ"ד.

28/29 שני' והתגלח ונאמר נכות עיניו וכו'. תו"כ מצורע רפ"ב, ע"א ע"ב, ועיין

סוטה ט"ז א'.

30/31 כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו דברי ר' מאיר וחכמים אומרים אף לא נגעי ביתו ובגדיו וקרוביו. בר"ש פ"ב מ"ה: ובתוספ' תני איפכא כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו דברי ר' מאיר וחכמי אומרים אף לא נגעי ביתו ובגדיו וקרוביו. ובתנתי פליגי. ולכאורה נראה מדברי הר"ש שהתוספתא חולקת על משנתנו גם בענין נגעי ביתו ובגדיו שלא הוזכרו במשנה, ולפיה רואה הוא נגעי ביתו ובגדיו. ועיין במשנה פ"ה מ"ה. ואולי נשמטה הסיפא של הברייתא שלנו בר"ש, ולפיכך אמר: בתנתי פליגי.

ובמאירי סנהדרין פ"ד עמ' 158: שכל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו בין בנגעי אדם בין בנגעי בגדים בין בנגעי בתים ואפילו חכם אינו רואה לעצמו. ויש חולקין לומר שתלמיד חכם רואה לעצמו בבתיים ובבגדים וכן מצאנוה במדרשות כל תלמיד חכם רואה לעצמו והעמידוהו בבתיים ובבגדים. 32/33 וחכמי אומרים צריך שיאמר בינו לבינה והלא נדרי הן אלא שבינה לבין אחרים. בד וכ"ו: והלא נדרים הן וכו'. ואין לזה שום מובן, ונ"ל ברור שצ"ל: והלא נדרי (= נדרי) הן, כלומר, הרי אלו הם נדרי עצמו. והגהתי זאת מוצאת לה אשור גם מירוש' נדרים פ"ה ה"י, מ"ב ע"א, אלא שנשתבש שם (והנכון הוא בראשונים) וכ"ה שם: נדרה אשה ושמע בעלה ולא היפר לה פשיטא שאינו מיפר לה לענין הבעל. מהו שיפר לה לענין הזקן? מה אנן קיימין אם בנדרי שבינו לבינה נדרי עצמי (קרי: עצמו, וכ"ה בראשונים שאציין להלן) הן! אלא כי גן קיימין בנדרי שבינה לבין אחרים. [ולאו מתניתא היא אף לא נדרי אשתו שבינה לבין אחרים?] (כ"ה הגי' ברמב"ן פ"א, רשב"א, ריטב"א, מאירי ועוד נדרים פ"ב ב', ולפנינו נשמט ע"י הדומות), והפירוש הוא, שהרי לפי משנתנו אין הבעל יכול להתיר נדרי אשתו מפני שהיא כעצמו, ולאו מפני ששמע ולא הפר לה, וא"כ אפילו בנדרי עיניו נפש ששמע ולא הפר לא יוכל להתיר לה, מפני שהבעל כאשתו. וע"ז אומר הירושלמי: ולא ר' יודה היא? כלומר, הרי רק לר' יודה במשנתנו כאן הבעל אינו מתיר נדרי אשתו, אבל החכמים שחולקים עליו סוברים שהבעל מתיר נדרי אשתו, וממילא יש לשאול לשיטת החכמים, שהלכה כמותם, אם הבעל מתיר נדרי עיניו נפש של אשתו אחרי ששמע ולא הפר לה או שהקים לה. וע"ז ממשיך הירושלמי: תנינן (כ"ה הגי' בראשונים הנ"ל) בשם ר' יודה. ר' חייא תני לה בשם חכמים. כלומר, אנן תנינן במשנתנו כאן שאין הבעל מתיר נדרי אשתו בשם ר' יודה, אבל ר' חייא שנה הלכה זו בשם החכמים, והכוונה לתוספתא שלפנינו כאן. וממילא אם הלכה כחכמים שאין הבעל מתיר נדרי אשתו מפני שאשתו כעצמו אין מקום לשאלה הנ"ל בירושלמי. 33 ורואה הוא קדשיו ומעשרותיו וכו'. לעיל בכורות פ"ג 538¹⁹, בכורות פ"א א', עיי"ש.

33/34 ונשאל הוא על המהרות וכו'. לעיל בכורות הנ"ל, להלן 628⁴ ומש"ש. 34/37 אין דנין שני דינין... נשאלין על השנייה. כל הברייתא לעיל 425²³ ואיך ובמקבילות שם. ועיין תוס' סנהדרין פ"ה א' ד"ה אבל. 37/38 אין משקין שתי סומות אחד וכו'. בד וכ"ו: כאחד וכו'. וכל הברייתא לעיל סוטה 293²⁴, ועיין מ"ש בח"ב עמ' 57.

עמ' 619

1/2 אין שורפין שתי פרות בבית אחת וכו'. וכן בספרי חקת פי' קכ"ג, הוצ' הורוביץ עמ' 153: ושחט אותה מיכן אמרו אין עושים שתי פרות כאחת. ועיין פרה פ"ג מ"ז, יומא מ"ג רע"א, חולין ל"ב א'. וכן בתוספתא להלן 633²⁸ (בכ"ו וד): אין שורפין שתי פרות בבית אחת וכו'. אבל בר"ש שם פ"ד מ"ב: בגת אחת, ועיין במשנה שם.

2 משנעשת אפר מביא אחרת וכו'. להלן 633 שו' 28/29, ועיין מש"ש. 2/3 ואין עורפין שתי עגלות כאחת ור' אליעזר אומר וכו'. סוטה פ"ט מ"ב, וכג"י משנת הירושלמי שם, עיין מלא"ש שם. ועיין ספרי שופטים פי' ר"ו, הוצ' פינקלשטיין עמ' 241 ובהערות שם.

4 ואין עושין שלש עיירות הנדחות וכו'. לעיל 436², ועיין סנהדרין פ"א סמ"ה, שם ט"ז ב'.

5/6 אנשי עיר הנדחת אין דנין שנים מהם כאחד אלא דנין את הראשון וכו'. עיין רש"י סנהדרין קי"ב א' ד"ה ור"ל אמר, ועיין מ"ש הגרמ"ש באו"ש פי"ד מה' סנהדרין ה"י, ובאמת מפשט דברי התוספתא בסנהדרין 425²³ ולעיל 618²⁴ וכן מסתימת דברי הירושלמי סנהדרין פ"ד סה"ט (סה"ז), כיב ע"ב משמע שהירושלמי חולק על הבבלי שם (מ"ו א'), ומפרש שאפילו בנואף ונואפת בת ישראל אלא אין דנין שנים ביום אחד. וכאן משמיעה לנו התוספתא שאע"פ שדין סייף נגרם ע"י זה שכולם יחד עבדו (רוב העיר) מ"מ דנים כל אחד לחוד.

6/7 לעולם אין הכהן רשאי לטמא עד שיהיו עיניו בו וכו'. בר"ש פ"ג מ"א: תניא בתוספתא לעולם אין הכהן רשאי לטמא עד שיהיו עיניו בו ובעו' הבשר שחוצ' לו. ובמיוחד להר"ש תו"כ תזריע, נגעים, רפ"ב נ"ג סע"א: ובתוספתא תניא לעולם אין כהן רשאי לטמא את הנגע עד שיהיו עיניו בו ובעור הבשר. ועיין בתו"כ שם ובפי' הראב"ד ס' סע"ב. וברמב"ם פ"ט מה' טומאת צרעת ה"ד: אין הכהן רשאי לטמא את הטמא עד שיהיה עיניו במקום הנגע בעור הבשר שחוצה לו. ועיין בכ"מ שם בשם רמב"ם מוגה, ויתכן שיש לפנינו בתוספתא השמטה ע"י הדומות.

7/8 עודה מסגירו או פוטרנו נולד בו וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין במשנה שם, ועיין בפי' הראב"ד תו"כ הנ"ל פ"ב ה"ה, ס' ע"ד.

9 אלא על סוף שבוע. בר"ש הנ"ל: אלא עד סוף שבוע. 9/10 הלך נענו... טהור הוא. המלה "הוא" ליתא בכ"ו, ועצם ההלכה ברמב"ם פ"ט מה' טומאת צרעת ה"ג. ושם: עד שיאמר לו כהן טהור אתה.

10/11 נאמן הכהן לומר נגע זה פשה נגע זה לא פשה וכו'. רמב"ם פ"ט מה' טומאת צרעת סה"ד, ר"ש ורא"ש פ"ב מ"ה, שו"ת מהר"ח או"ז (בשם הר"ש) סוף סי' צ"ג, שו"ת ר"א מורחי סי' ע', ודברי כלם מבוססים על הר"ש הנ"ל שמתקלקל בין אתחזק איסורא ללא איתחזק.

12 כהן שראהו בתחלה נוקק לו בסוף שבוע ראשון וכו'. תו"כ תזריע נגעים פ"ב סה"ד, ס"א ע"ד, שם סה"ג, ס"ב ע"ב. ובפיה"מ פ"ג מ"א עמ' 111: וכבר התבאר בתוספתא שהכהן אשר ראה הנגע בתחלה הוא אשר יראהו בסוף שבוע ראשון ובסוף שבוע שני וכו'. ופסקה ביד החזקה הנ"ל. ועיין להלן 628².

- 13 נזקק לו בסוף שבוע שני. ליתא בכ"ו.
 14 מת או שחלה כהן אחר נזקק לו. תו"כ. פיה"מ ורמב"ם הנ"ל.
 שם: ולא יאמר לו לך ושוב וכו'. רמב"ם פ"ט מה' טומאת צרעת הי"א.
 14/15 כהן שטמא את הטהור וכו'. ר"ש פ"ג מ"א.
 15 נזקק לו בסוף שבוע וכו'. בכ"ו ור"ש הנ"ל: ונזקק לו וכו'.
 15/16 אף על פי שטימא את הטמא וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ט מה' טומאת צרעת ה"ג. והפ"י הוא שאעפ"י שבסוף השבוע נמצא הנגע כמו שאמר הכהן, אבל מכיוון שבתחילתו לא טימא כהוגן אין אמירתו "טמא" מועילה, והוא טהור. ועיין בבאור הגר"א. ועיין להלן.
 16/18 לענין טומאה הוא אומר... עלה הלל מבבל. תו"כ תוריע סוף פרק ט' ס"ז רע"א, ירוש' פסחים פ"ו ה"א, ל"ג ע"א, ר"ש הנ"ל. ועיין ראב"ד בתו"כ שם ס"ז ע"א ומ"ש בתמת ישרים בהגהות ספרא מ"ז ע"א.

פ"ב

- 19/20 שער לבן לא הציל שער אחר מידו וכו'. במשנתנו פ"ד מ"ד (לפ"י גי' הרמב"ם בפיה"מ): בהרת וכו' שער לבן ושער שחור טמא. כלומר שאין השחור מצי"ל מידי הלבן, כפי' הגר"א בא"הו רבא שם. אבל בכל הנוסחאות (ל"ו, קויפמן, כ"י, פרמה, ד"ו רפ"ב) במשנה: שער לבן או שער שחור וכו'. והתוספתא שלנו כאן מוסיפה למ"א—ג', עיי"ש.
 21 יפה כחו במקומו ליטמא בכל מראה. כמו שמפורש לעיל 618:13, עיין מש"ש.
 21/22 היו בו שתי שערות בנגע ושופעות חוצה לו וכו'. תו"כ תזריע, נגעים רפ"ב, ס' ע"ג, רמב"ם פ"ב מה' טומאת צרעת סה"ב.
 22/24 אמר ר' מאיר שלא יהו בני אדם מדומין שבגולם הן נידונין אלא אם יהיה שער לבן טמא ואין הלבן טהור. בד וכ"ו: אלא אם היד הא וכו', ועיין להלן גי' המפרש לתו"כ בתוספתא. והברייתא הזאת סתומה מאד, ומהברייתא בתו"כ הנ"ל אנו למדים שדברי ר"מ נסמכים לדבריו במשנתנו פ"ד מ"ד: עיקרן מלבין וראשן משחיר טמא כמה יהא בלבנונית ר' מאיר אומר כל שהוא. אלא שגם בתו"כ רבו הנוסחאות והפירושים.
 וכ"ה בד"ו שם (ל' ע"ד): ר' מאיר אומ' שלא יהא בני אדם מדמין שבגולם הם נידונים אלא חוד שיער לבן טמא ושאינו שער לבן טהור. ובכ"י שם: אמ' ר' מאיר שלא יהא בני אדם מדמים שבגולם הם נידונים אלא חוד שער לבן טמא ושאינו לבן טהור. ועיין להלן גי' ר"ש בר קלונימוס. ובידקוט שם (מתו"כ): ושלא יהא אדם מדמה שבגולם הן נידונין אלא היה שער לבן טמא אין לבן טהור. ובמה"ג שם עמ' 282: אמר ר' מאיר שלא יהא בני אדם מדמין שבגולם הן נידונין אלא חוד שיער לבן טמא ושאינו לבן טהור. אבל בהערות שם מעיר: "שבגולם. בכ"י בגולם". ובמה"ג כת"י ילון: שלא יהא בני אדם מדמין שבגולמיהן כגולם הן נידונין אלא היך שיער לבן טמא וכו'.
 ובפ"י הראב"ד שם: אמר ר' מאיר שלא יהו בני אדם מדמין שבגולם הם נידונין אלא חור (צ"ל: חוד, כפי שיוצא מפירושו להלן) שער לבן טמא ושאינו

לִבְנֵי טְהוֹר. כֵּךְ נִרְאָה לִי פִירוּשׁוֹ שֶׁחֹזֵר ר' מֵאִיר וְאָמַר מִן הַתּוֹרָה וְדָאִי אִפִּי כֵל שֶׁהוּא טָמֵא, דְּבִתְרָא עֵיקְרָא אֲזַלְיָנָן, מִיְהוּ כְּדִי שְׁלֵא יְהוּ בְנֵי אָדָם סְבוּרִין שְׁבִכְהֵן בּוֹר הֵם נִדּוּנִין שְׁאִינוּ יוֹדְעֵי הַכּוֹת נִגְעִים, לְפִי שְׁלִפְעָמִים שְׁלֵא יִרְאָה לְבֹנֵן הָעֵיקֶר וַיְהִי סְבוּרִין לְאֹמַר דְּשַׁעַר שֶׁחֹזֵר טָמֵא אוֹתוֹ. לְפִיכֵךְ נֵאמַר לָכֵהן שְׁלֵא יִחְלִיטְנוּ עַד שֶׁיֵּהֵא חוּדוֹ הָעֵלְיוֹן שֶׁ שַׁעַר לִבְנֵי, אֲלֵא יַעֲמֹד בַּהֲסָגָר וְאֵם עֲמַד בְּעִינָיו שְׁתֵּי שַׁעֲרוֹת יִשְׁתּוּק מִמֶּנּוּ וְכו', עֵי"ש.

וּבְפִי הָרִ"שׁ כֵּאֵן פִּי'ד מ"ד: ,אִמַּר ר"מ שְׁלֵא יֵהֵא אָדָם מִדְּמָא שְׁכַגּוּלָם הֵם נִדּוּנִין חוּד הַשַּׁעַר לִבְנֵי טָמֵא אֵין לִבְנֵי טְהוֹר פִּי' וְכו', שְׁכַגּוּלָם הֵם נִדּוּנִי' שִׁיְהֵא גּוֹפּוֹ שֶׁ שַׁעַר לִבְנֵי מִסְבִּיב דְּסָגִי בַּחוּדוֹ דִּהֵינּוּ צִדּוֹ הָאֶחָד וְכו'. וְהֵנָּה הוּא פִי' שְׁבִכְהֵן הוֹלֵךְ עַל הַשַּׁעַר, וְהֵינּוּ שְׁאִין הַשַּׁעַר נִידֵן בַּהִיקָף לְבִנּוּנִיתוֹ אֲלֵא גַם מִן הַצֵּד מִסְפִּיק לְטָמֵא. וּבְפִי הַמִּיּוּחַס לְהָרִ"שׁ תו"כ שם (נ"ג ס"ב): ,אִמַּר ר' מֵאִיר שְׁלֵא יְהוּ בְנֵי אָדָם מִדְּמִין שְׁבִכְהֵן הֵם נִדּוּנִין אֲלֵא תוֹרָה שַׁעַר (צ"ל: חוֹר הַשַּׁעַר, כְּפִי שִׁיּוּצָא מִפִּירוּשׁוֹ לְהֵלֵן) לִבְנֵי טָמֵא וְשְׁאִינוּ שַׁעַר לִבְנֵי טְהוֹר. וְנִרְאָה לִי דִּהְכִי (כ"ה בִּכְתָּי שֶׁם) פִּירוּשָׁא שְׁלֵא יְהוּ בְנֵי אָדָם מִדְּמִין לְאֹמַר דִּהֵאִי שְׁמַתְחִלָּה הִיָּה שֶׁחֹזֵר וְעַתָּה נִתְלַבֵּן אֵין זֶה מַחֲמַת לְקוֹי הַמַּכָּה אֲלֵא כְּמִנְהַג הַגּוֹף שֶׁהוּא גּוֹלָם דְּפַעְמִים כִּשְׁהוּא מְגִיעַ לְקִנְיָה מִתְהַפֵּךְ שַׁעַר שֶׁחֹזֵר לְלִבְנֵי. אֲלֵא וְדָאִי כִּיּוֹן שֶׁחֹזֵר לְהִיּוֹת שַׁעַר לִבְנֵי טָמֵא, שְׁאִינוּ תוֹלִין שְׁמַכְח לְקוֹי הַנִּגְעַת נִתְלַבֵּן. וְשְׁאִינוּ שַׁעַר לִבְנֵי הַשְׁתָּא, אֲלֵא כְּבָר הִיָּה קֹדֶם לָכֵן שֶׁהִלְבִּינוּ כֹּל שַׁעֲרוֹת, אַע"ג דִּהְשְׁתָּא זֶה שְׁבִנְגַע מְשׁוּנָה בְּלִבְנּוּנִית יוֹתֵר מֵאַחֲרֵים אִפִּילוּ הִכִּי טְהוֹר". וְדָרְךְ אֲגַב אֲנוּ רּוֹאִים כֵּאֵן כְּמֵה מְשׁוּנָה הוּא פִירוּשׁ הַמִּפְרָשׁ הַזֶּה מִפִּי הָרִ"שׁ לְבִרְיִיתָא זו (וּפִי' הָרִ"שׁ הוֹבָא בַּמִּפְרָשׁ זֶה לְהֵלֵן בְּשֶׁם חֲכָמֵי פְּרוּבִינְצָא). וְעֵינִן מִשׁ עִזּוֹ בַּח"א עמ' 62 וּבַח"ב סוֹף עמ' 295.

וְלִהְלֵן בַּמִּיּוּחַס לְהָרִ"שׁ תו"כ שם: ,וְרַב הֵלֵךְ מֵאַרְץ יוֹן גְּרִיס חוּד שַׁעַר (וְגַם מִכֵּאֵן רֵאִיִּיה שְׁלִפְנֵי הַמִּפְרָשׁ לֹא הִיתָה הַגִּירְסָא: חוּד שַׁעַר) וּפִי' שְׁלֵא יְהוּ מִדְּמִין שְׁבִכְהֵן הֵם נִדּוּנִים, מִדְּמִים גִּידוּלּוֹ וְגַלְמוֹ שֶׁ שַׁעַר, לְאֹמַר שֶׁצָּרִיךְ לְכַלּוֹ לִבְנֵי, אֲלֵא חוּדוֹ שֶׁ שַׁעַר וְעֵיקְרוֹ לִבְנֵי טָמֵא.

וְרַב שְׁמוּאֵל ב"ר קַלְוִימוֹס גּוֹרֵם חוּד שַׁעַר (כְּגִי' כִּי"ר, עֵינִן לְעֵיל) לִבְנֵי טָמֵא וּמִפְרָשׁ דְּת"ק קָאֵמַר כְּשִׁיעוּר, דִּהֵינּוּ שִׁיעוּר הַמִּפְרָשׁ בַּמִּשְׁנָה כְּדִי לְקַרְוֵן בַּצְּפוּרִין (נִדָּה פ"ו מ"ב) וְאֵתָא ר' מֵאִיר לְמִימַר דֵּאֵין צָרִיךְ וְלֹא יִדְמוּ אוֹתוֹ בְּגִידוּלּוֹ אֲלֵא מִמְקוֹם שְׁנִיכֵר הוּדוֹ וַיִּפּוּ שֶׁ שַׁעַר דִּהֵינּוּ סְמוּךְ לְבִשְׂרָא, אַע"ג דֵּאֵין בּוֹ כְּדִי לְקַרְוֵן. וְקִצְתָּ מוֹכִיחַ כֵּן בְּתוֹסַפְתָּא דְּתַנַּיָא שְׁלֵא יִהִיָּה מִדְּמִין שְׁבִכְהֵן הֵם נִדּוּנִים אֲלֵא אִם רָאָה שִׁיעוּר לִבְנֵי טָמֵא. (וְאוּלַּי צ"ל: אֲלֵא אִם [נ]רָאָה שַׁעַר לִבְנֵי וְכו', עֵינִן פְּרָה ספ"ב בַּמִּשְׁנָה, אֲבָל עֵינִן מִפְרָשִׁים שֶׁם).

וְחֲכָמֵי פְּרוּבִינְצָא גּוֹרְסִין חוּדוֹ שֶׁ שַׁעַר וּמִפְרָשִׁים אִפִּי' צִדּוֹ אֶחָד נִתְלַבֵּן אַע"ג שְׁלֵא הִלְבִּין כֹּל הַקִּיפּוֹ וְכו'. וְהֵינּוּ כְּפִי' הָרִ"שׁ הַנֶּ"ץ.

וּבְפִי דֶרֶךְ הַקֹּדֶשׁ לְר' וִידָאָל: שְׁלֵא יִהִיּוּ נִדּוּנִין בְּגוֹלָם כְּפִי עֶרֶךְ הַגּוֹף אִם הוּא גֵרְמָנִי, אֲלֵא בְּבִינּוּנִי, וְאֵין רּוֹאִין אֲלֵא כְּפִי הַשִּׁיעוּר הַמוֹפָּשֵׁט מִהַגּוֹף. נִמְצָאנוּ לְמִדּוֹת מִכִּזּוֹ שֶׁהִגִּי': ,שְׁבִכְהֵן הֵם נִדּוּנִים" הִיא בְּטוּחָה בְּלִי שׁוֹם סִפֵּק, וְגִי' הִילְקוּס הַבּוֹדֶדֶת אֵין לְהִבְיָא בַּחֲשׁבוֹן. וְנִרְאָה שֶׁהִפִּי' הוּא שְׁלֵא יִחֲשְׁבוּ בְנֵי אָדָם שֶׁהֵם נִדּוּנִים שְׁלֵא בְּדִיּוֹק וְדִקְדוּק. וְכֵן לְהֵלֵן בְּתו"כ סוֹף בַּהֲרָ (ב"ק קי"ג ב'): יְכוּלֵּי יִגְלּוּם עֵלְיוֹ תִּלְּ וְחֲשַׁב עִם קוֹנֵהוּ יִדְקֹדֵק עִמּוֹ, וְרּוֹאִים שֶׁגִּילּוֹם הוּא בְּנִיגוּד לְדִקְדוּק.

ואשר לגי'. אם הידעא שער לבן, הרי בתוכ (לפי עדות הדפוסים, כי"ר, רבינו הלל, הראב"ד, הר"ש משנן, ר' שמואל בר' קלונימוס) הגי' היא: חוד (הוד והיא היא) שער לבן וכו', ולפי' יתכן לפרש שלא ידמו בני אדם שהתורה דנה אותם שלא בדקדוק אלא היא מדקדקת אתם כחוד (עיין מ"ש בירחון, סיני" שבט תרצ"ט עמ' רמ"ח) השערה, ואם היה חוד שיער לבן טמא וכו'. אבל גירסת התוספתא נשארת סתומה וקשה.

ואולי צ"ל בתוספתא: אלא אם הי' רואה שער לבן טמא וכו' (קרוב לגי' המיוחס להר"ש תו"כ בתוספתא), ופירושו שדווקא אם הלבן שבעיקר נראה לעין טמא, אבל אם אין רואים את הלבן אלא אחרי הסתכלות מרובה טהור שלא ידמו בני אדם שהם נידונים שלא בדקדוק ופעמים מטהרים אותם ופעמים מטמאים אותם באותו הצבע של השער לבן. וצ"ע. ועיין משנת פרה ספ"ב.

24 שאלו תלמידיו את ר' יוסי בהרת ובה שער שחור וכו'. כל הברייתא בתו"כ תוריע, נגעים, פרש' ב', ס"א רע"ג והביאה הר"ש כאן פ"ד מ"ד, והוסיף: והכין איתא בתוספתא כהאי לישנא לא פחות ולא יותר.

24/25 שמא מיעט את מקום הבהרת מכגרים אמרו לו לא אם אמרת וכו'. השמטה וחטרון יש כאן ע"י הדומות, ומעניין שהשמטה זו ישנה גם בתו"כ הנ"ל בד"ו צ"א ע"א. אבל בכ"ר שם לנכון: שמא מיעט מקומו את הבהרת מכגרים אמ' להן בהרת ובה שער לבן חוששין לנו שמא מיעט מקומו את הבהרת מכגרים אמ' לו לא אם אמרת וכו'. וכ"ה בערך גם בילקוט שם רמז תקנ"א, ועל פיו כנראה הוגה בד' עם פי' הק"א, וכן בערך הוגה בתמת ישירים מ"ה סע"ב. וכן במה"ג עמ' 285: שמא מיעט מקומו את הבהרת מכגרים. אמר להן אם כן בהרת ובה שיער לבן חוששין לנו שמא מיעט מקומו את הבהרת שכגרים אמרו לו אם אמרת וכו'.

ובר"ש הנ"ל הרי מעיד שהגי' בתוספתא היא כמו בתו"כ לא פחות ולא יותר, וא"כ ברור שעלינו להשלים כ"ז בתוספתא.

29 אף שער שחור סוף שבהרת הופכתו שהוא מין טומאה. בד: הוא מין טומאה. ובכ"ו: והוא מין טומאה. וכ"ה בשם התוספתא בר"ש פ"ד מ"א. ובתוס' נדה י"ט א' ד"ה ר"י: וכן מוכח בתוספת' בפרק יש בשע' לבן (כ"ה בד"ו ר"פ, ובד"ח שם: בתוספתא בפרק יש נוחלין בשער לבן!) דקתני אמר להן אף שער שחור סוף שבהרתו הפכתו. ועיין גם בתוס' הרא"ש שם. ובפי' הרא"ש כאן פ"ד מ"א: והכי תני' בתוס' אף שער שחור סוף שבהרת הופכתו ללבן והוי מין טומא'.

29/30 בהרת וחוט יוצא הימנה שתי בהרות וחוט יוצא וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ד מ"ה, ועיין במשנה שם. והר"ש ציין לברייתא להלן 622.

31 אבל למחיה אין מצטרפין. בכ"ו, ד ור"ש הנ"ל: אבל למחיה אינו מצרפן, כלומר החוט אינו מצרפן.

31/33 ר' אלעזר בר' שמעון אומר... רוחב כגרים. כ"ז נשמט בכ"ו ע"י הדומות, אבל ישנו בד ור"ש הנ"ל, וכתב שם הר"ש: פי' ר' אלעזר בר' שמעון או' בתרויהו פליגי בין באחת בין בשנים עוד יש לפר' דבשתי בהרות דוקא פליגי משום דלא ידעינן האי חוט אא"ז מינייהו שדינן ליה וכו' עיי"ש. ועיין ר"ש פ"י סמ"ז שהעיר: וכמו שנחלקו כאן גבי נתקים נחלקו גבי בהרת וכו'.

33/34 שתי בהרות וחוט של מחיה ביניהן וכו'. כל הברייתות עד להלן שו' 2

בר"ש פ"ד מ"י.

34/35 טמא משום פסיון וטמא משום מחיה. כ"ה בד, ובכ"ו לנכון: וטהור משום מחיה. ובשניהם יש השמטה וחטון, וצ"ל: טמא משום פסיון וטהור משום מחיה. נפרץ מכאן מקום שתי שערות ומכאן מקום שתי שערות טמא משום פסיון וטמא משום מחיה. וכן מעתיק בר"ש הנ"ל, ומפרש: וחוט של מחיה ביניהם יש חוט של בשר חי בין שתי הבהרות. נפרץ מכאן מקום שערות אחת. שפשה הנגע כחוט השערה מבהרת לבהרת ונשאר בין שתי השערות מחיה כעדשה, ונמצאת אותה מחיה מוקפת נגע משתי רוחותיה בהרת כגרים, ומשתי רוחותיה אחרי' כחוט השער'. טמא משום פסיון. דפסיון הסמוך שיעורו בכל שהוא. וטהור (כג' כ"ו) משום מחיה. דמבוצרת בעי מקום ב' שערות מימינה ומקום ב' שערות משמאלה ומלמע' ומלמטה וכו'. 35/36 בהרת שטהרה מתוך החלט מחיה ושער לבן מתוך פסיון מתוך הסגר אינו משמשת את הסגר מעתה. וכ"ה בערך בר"ש הנ"ל, ועיי' פירוש. וברמב"ם פ"ד מה' טומאת צרעת ה"ח: בהרת שטהרה מתוך הסגר או מתוך החלט שהלכו ממנה סימני טומאה אין מסגירין בה לעולם. ועיין בכ"מ שם ומ"ש בשם מהרי" קורקוס שם. ועיין ר"ש פ"ו סמ"ו.

36/37 אבל עולה לו ליטמא בשער לבן הפסיון הבא אחר הנגע. בד: אבל עילו לו וכו' והפסיון וכו', ובכ"ו: אבל ע"ו לו וכו' והפסיון הבא וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל, והוא תמה שם למה לא שנו גם ליטמא במחיה. ועיין בכ"מ הנ"ל בשם הר"י קורקוס.

37/38 בהרת אחר הפטור... הרי זו כמו שהיה. בכ"ו: כמו שהיית, ובד: כמו שהיית, ובר"ש הנ"ל: כמו שהיית. ובר"ש ורא"ש פ"ד מ"ו הוכיחו מכאן שבוה גם ר"ע מודה שהרי לא שנו כאן מחלוקת ר"ע וחכמים כמו ששנתה התוספתא להלן. ועיין תו"כ תוריע, נגעים פ"ב ה"ט ובמה שהאריך שם הראב"ד ס"א ע"ד—ס"ב ע"א, עיי"ש. 38/39 בהרת כגרים ופשתה כחצי גרים וכו'. משנה פ"ד מ"ח, ר"ש הנ"ל.

עמ' 620

- 1 בהרת כגרים ופשתה כגרים ועוד והלך מן האם כחצי גרים וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין שם מ"ט.
- 2 בהרת כחצי גרים ובה שתי שערות וכו'. ר"ש פ"ד מ"א, פ"ה מ"ד, רא"ש שם, והובא (מכתי' במלא"ש פ"ה מ"א).
- 3/4 טעה ואין ידוע אלו שהפכו ואלו שקדמו טהור. ר"ש ורא"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ו מה' טומאת צרעת ה"ו. ועיין במשנה פ"ה מ"ד.
- 4 ואם טשהחליטו טעה וכו'. ר"ש פ"ד ורמב"ם הנ"ל.
- 5 נשרו בו שתיים טמא. ר"ש ורמב"ם הנ"ל, והפ"י הוא שמכיוון שנוקק לטומאה אין אנו מטהרים אותו מספק שמא נשרו מחצי הבהרת השנייה. ועיין במשנה הנ"ל ולעיל 291^א ובירושלמי שם.
- 5/6 ר' אלעזר בר' שמעון אומר ספק בהרת קדמה את השער וכו'. ר"ש הנ"ל. ובכ"ו: קדמה את שער וכו'.
- 6 שער לבן קדמה את הבהרת. בכ"ו: קדם את הבהרת, ובר"ש הנ"ל: קדם לבהרת.

7/8 בהרת ובה מחייה פחותה מכעדשה... אין נוקקין לו. ר"ש ורא"ש פ"ו מ"ג, ופירשו שם: ר"מ אומר יסגיר קסבר דפחות מכעדש' של מחיה מצטרף עם הנגע להסגיר ורבנן סברי אין מצטרף.

8 רבתה בהרת יסגיר ונתמעטה טהורה. בר"ש הנ"ל: רבתה הבהרת יסגיר נתמעטה טהור' וכו' רבת' בהרת ונגע' כגרי' בלא המחיה יסגיר אתאן לרבנן (שהרי לר"מ מסגיר גם בלי זה, אבל בעצם הדין גם ר"מ מודה) נתמעטה שחורה לכמו שהיתה טהורה.

8/9 רבתה מחייה טהורה ונתמעטה טהורה. כ"ז חסר בכ"ז, אבל גם בד ישנה השמטה גדולה ושיבוש, והנכון הוא בר"ש הנ"ל שמביא במקום כ"ז: רבתה מחיה טמאה נתמעטה טהור' בהרת כגריס לכל צד ובה מחיה ארוכה או עגולה ועיין הפי' להלן.

9 רבתה מחייה טמאה נתמעטה ר' מאיר מטמא וכו'. בר"ש הנ"ל: רבתה המחיה טהורה (ט"ס וצ"ל: טמאה, כפי שיוצא מפירושו) נתמעטה ר' מאיר מטמא וכו' רבתה המחיה (הולך על שו' 8) עד כעדשה טמאה. נתמעטה טהורה שאין הנגע פושה לתוכה אפילו לר' מאיר דהא לית כאן טפי מכגריס, דכי איכא כגריס בלא המחיה פחותה מכעדשה הוא דקאמר ר' מאיר שהנגע פושה לתוכה. ארוכה או עגולה. שיש במחיה כעדשה אבל אינה מרובעת לכל צד הבהרת כעדשה חוץ למחי'. רבתה המחיה ונעשת כעדשה מרובעת טמאה דכי מתרבעת נמי אכתי מבוזרת היא וכו', ועיין במשנה שם.

10 בהרת כגריס ומחייה כעדשה מקפתה וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ו מ"ו, ועיין במשנה ה' שם.

11 ונעשתה בהרת. בר"ש הנ"ל: ונעשית הבהרת יתירה.

12 והחיצונה להסגיר. וכו' בר"ש, ועלינו לקבל את הגהת הגר"א: והחיצונה טהורה, שהרי נתמעטה מחייתה, וכו' במשנה שם.

13 ר' עקיבא אומר בין כך ובין כך הפנימית להסגיר וחיצונה טהורה. עיין במשנה שם. ועיין רא"ש פ"ו מ"ה. אבל מ"ש ברא"ש שם: כך פי' רבינו שמשון לפי גרסתו שהיה בתוספתא בה חיצונה טהורה" ט"ס הוא וצ"ל: לפי גרסתו שהיה כתוב (כתו', ונשתבש: בתו' — בתוספתא) בה וכו', כלומר, שהיה כתוב במשנתו: בין כך ובין כך החיצונה טהורה. כפי שיוצא ברור מפירושו, וכו' באמת במשנה ד"ו רפ"ג עם פי' הר"ש.

ולעצם העניין כבר תמה הר"ש שם וכתב: לא נתבררו דברי ר' עקיבא, מ"ט אין מסגיר החיצונה. אחרי שאין המחיה סימן טמאה לחיצונה (כפי שר"ע אומר מפורש, עיין להלן). דודאי אם היתה סימן טמאה הייתי אומר כיון דהוחלטה חיצוני' במחיה אחרי כן כשנתמעטה מכעדשה, לפי שפשתה חיצונה עליה, שוב אין מסגירין עליה עוד כמו שפירש' לעיל פ"ד (מ"י) דאינה משמשת הסגר מעתה.

13/14 אם משום הפסיון וכו'. בר"ש הנ"ל: ר' עקיבא אומ' אם משום פסיון וכו'.

14 אם משום הפסיון וכו'. בר"ש הנ"ל: אם משום מחיה וכו'. ולפ"ז אומר

ר' עקיבא מפורש שאין המחיה סימן טמאה לחיצונה, כר' יוסי בפ"ו מ"ו.

16 בזמן שהיה כעדשה מכוונת וכו'. בר"ש הנ"ל: בזמן שהיא כעדשה מובאת

וכו', וכו' במשנה שם עיי"ש, ועיין מ"ש על מ"ה זו להלן 621¹⁶.

שם: ונתמעט מותר זה ונעשה הבהרת וכו'. בר"ש הנ"ל: ונתמעט מחיה זו ונעשת בהרת וכו'.

19 אבל אמורני בשתייהן החיצונה טהורה וכו'. בר"ש הנ"ל: אבל אני אומר בשתייהן שהחיצונה טהורה וכו'.

19/20 שאני רואה את הבהרת כאלו השחין במקום מחיה. בר"ש הנ"ל בפירושו: רואין את הבהרת הפנימית כאילו היא שחין ומחיה שחלק' השחין טהור' דתנן בת"כ (עין לעיל פ"א מ"ה ור"ש שם) בא השחין ונכנס לתוך המחיה טהורה.

20/21 עשרים וארבע... משום מחייה. ר"ש פ"ו מ"ז, ועיין במשנה ומפרשים שם. 21 ואם מקומן יושב כגרים הרי אלו מטמאין כגרים. בכ"ז: ואם היה מקומן וכו'. ובר"ש הנ"ל: ואם היה מקומן יושב כגרים הרי אלו מיטמין בנגעים. וכן ברמב"ם פ"ג מה' טומאת צרעת ה"ט: וכל ראשי איברים אלו שהיה מקומן יושב כגרים מטמאין בנגעים. ובהשגות הראב"ד שם ה"ח: לא ימצא דבר זה אלא בשאין בראש האבר מקום יושב כגרים. ובמיוחד להר"ש תו"כ, נ"ג ע"ב: ובתוספתא גבי ראשי אברים תניא אם היה מקומן יושב כגרים הרי אלו טמאים. ועיין רש"י תוריע י"ב י"ד. ועיין בדרך הקדש לר' וידאל הצרפתי קכ"ז ע"א שהביא את התוספתא וציין למשנתנו ספ"ז, עיין מלא"ש שם. ועיין בדרך הקדש קל"ב ע"ב.

21/22 ר' אליעזר אומר המסמרת והיובלת והתלתלין אינו מטמאין וכו'. בד: המסמרו והיובלי' והתלתלי' וכו'. ובכ"ז: המסמרות והיבולות והתלתלין אינן וכו'. ובר"ש הנ"ל: המסמרות והיבולות והתלתולים אין מטמין משום מחיה. ובמשנתנו שם: היבולות והדלדולים אינן מטמאין וכו', ועיין פיה"ג שם עמ' 96. וכן בר"ש לעיל שם: והדלדולים יש אומרים תלתולים כמו תל' בשר ונתדלדל למטה. ובפ"י רבנו הלל לתו"כ כח"י (לפי אפשטיין בפיה"ג 96 הערה 9): דלדולין תני לה בתוספת' נגעין תלתולין, דהיינו תל' בשר דעלה מחמת מכה. אבל ממסמרות אין זכר במשנתנו, אלא שגם בתו"כ תוריע פ"ב ס' סע"ד: ר' אליעזר אומר היבולות והדלדולים והמסמרות אינן מטמאין וכו'. ובדרך הקדש שם: יש גורסין תלתולים. וכן בתו"כ כ"ד: ר' לעזר או' הייבולות והתלתלים והמסמרות אינן מיטמים משום מחיה. 22/23 ואם היה מקומו... מטמאים כגרים. בכ"ז: ואם היה מקומן (גם בד: מקומ') יושב כגרים הרי אלו מטמאים בנגעים. וכן בר"ש הנ"ל: ואם היה מקומן יושב כגרים מטמאין בנגעים.

23 ר' יוסי בר' יהודה אומר היתה בהרת סמוכה וכו'. תו"כ, תוריע, נגעים רפ"ב, ס' רע"ג. ובר"ש ספ"ו בשם התוספתא. וכן פסקה הרמב"ם בפ"ו מה' טומאת צרעת ה"ג. ובהשגות שם: זו אינה עיקר ר' יוסי בר"י קתני לה וכו'. ועיין בכ"מ שם בשם מהר"י קורקוס. ועיין ר"ש הנ"ל רמ"ח.

25 כגרים על ראש חוטמו שופע אילך ואילך וכו'. תו"כ הנ"ל ה"ח, ס' ע"ד. רמב"ם ספ"ג מה' טומאת צרעת.

26/27 בהרת בכולו ובראשו בשר חי וכו'. ר"ש פ"ז מ"ח.

27 בהרת ברגלו ובכולו בשר חי וכו'. בר"ש הנ"ל לנכון: בהרת בכלו וברגלו בשר חי וכו'.

27/28 כמין פסיקא של בשר וכו'. בד וכ"ז: כמין פסיקא וכו', ובר"ש הנ"ל: וכמין פסיקא וכו'.

29 האודם שבשפה נדון בבית הסתרים. בד: האודם שבסופה וכו', ובכ"ו: שבספה, וכן ברמב"ם פ"ו מה' טומאת צרעת סה"א: ואודם השפתיים נידון בבית הסתרים וכו', וכן בסמ"ג עשין רל"ד, רל"ה ע"ב. ובר"ש ורא"ש פ"ו מ"ח: האודם שבשפה נדון בבית הסתרים.

29/30 והקמט שנפשט הרי הוא וכו'. בר"ש פ"ו מ"ח: כדחניא בתוס' הקמט שנתפשט הרי הוא כעור הבשר לכל דבר.

30 בהרת בנוי עד שלא נתגייר ואחר כך נתגייר. פיסקא קטועה מן המשנה רפ"ז, כדרך התוספתא.

30/31 בראש עד שלא העלה שער וכו'. כל הברייתא עד סוף הפרק בר"ש פ"ו מ"א.

31 ומשהעלה שער נקרב. כ"ה בד, ובכ"ו: משהעלה שער נקרב, ובר"ש הנ"ל: ומשהעלה שער נקדח.

33 ומשנעשה שחין נעשה מכוה בעור ובבשר עד שלא נעשה שחין ומשנעשה שחין נעשה צורכה טהור. כל הפי' משובשת, והנכון בר"ש הנ"ל: ומשנעשה שחין נעשה צרבה. בעור עד שלא נעשה מכוה ונעשה מכוה ומשנעשה מכוה (ו)נעשה צרבא טהור. ועיין מ"ש להלן ספ"ג.

35 ראה בתחלה. בר"ש הנ"ל: יראה כתחלה וכו' פי' יראה כתחלה ונפקא מינה אי פשתה השתא לר' אליעזר בן יעקב טמא ולרבנן יראה כתחלה ויסגיר דאין פסיון מטמא כתחלה. ועיין מ"ש להלן ספ"ג.

שם: היתה בהרת עד שלא נתגייר ומשנתגייר נסמכה לה וכו'. בר"ש הנ"ל: היתה בהרת בגוי עד שלא נתגייר ומשנתגייר נסמכה לה וכו'.

36 ואינו מעכבת את הפריחה. בר"ש הנ"ל: ואינו מעכבת את הפריחה וכו' דלא חשיבא כעור הבשר.

פ"ג

38 התולש סימני טומאה וכו'. כל הברייתות עד שר' 10 בר"ש פ"ו מ"ד, ועיין רמב"ם רפ"י מה' טומאת צרעת.

39 בין מתוך החלט ובין מתוך הסגר וכו'. ספרי כי תצא פי' רע"ד והביאו הר"ש פ"ו מ"ד. ועיין ריטב"א שבועות ד' א' (ובתוספ' שם ד"ה בקוצץ).

עמ' 621

1 הקורע ננע מן הבגד והקולף וכו'. רמב"ם ור"ש הנ"ל, ועיין רל"ב ג מצורע קנ"ג ע"ג.

3 אבל נושא הוא במומו על כתפו וכו'. בכ"ו לנכון: אבל נושא הוא במוט על כתפו וכו', וכ"ה בר"ש הנ"ל. וכן בשבת קל"ג א': אבל עושה אתה בסיב שעל גבי רגלו ובמוט שעל גבי כתיפו ואם עברה עברה, ועיין ספרי הנ"ל. ועיין רמב"ם ורל"ב ג הנ"ל.

3/4 היו בו שתי שערות תלש אחת ונשרה אחת וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"י הנ"ל ה"ד.

4/5 שתיים ונשרה אחת טמא. בר"ש הנ"ל (בפירושו): אבל תלש שתי ונשרה אחת טמא דאי לא תלש היה טמא באלו השתיים. וכן בר"מ הנ"ל: תלש שתיים וכו'.

5/6 פתח בכולו בין כך ובין כך טהור. כ"ז חסר בר"ש הנ"ל, וכאן צ"ל: פרח' בכולו וכו', כמו שהגיה הגר"א.

6 היתה בו מחיה כעדשה כוה חצייה וכו'. ר"ש ורמב"ם הנ"ל.

7 כעדשה והלך מותר וכו'. כלומר, כוה כעדשה וכו', וכן מעתיק ברמב"ם הנ"ל.

8 פרח' בכולו בין כך ובין כך טמא. בר"ש הנ"ל (בפירושו): יבין כוה כעדש' בין כוה המותר טמא דדימא לא הית' פורחת על מקום שהמכוה ובשר חי כל שהוא מעכב את הפריחה. ועד שתפרח בכולו דמתניתין (עיין במשנה שם) לאו אכולה קאיי. כלומר, עד שתפרח בכולו אינו מטהר אלא בתולש שערות לבנות וכדומה אבל לא בהכוה את המחיה, ועיין בתחלת המשנה שם.

8/10 אמר ר' יוסי במה דברים אמורים... ונסמך לה שחין טהורה. בר"ש הנ"ל:

אכעדש' והלך מותר טמא קאי, דלא מפליג חנא קמא בהלך בין שנעשה שחין בין שנעשה בהרת, וקאמר ר' יוסי דאם נעשה אותו מותר שחין טהור דאפילו לא כוה אותו מותר כלל, כיוון דסמך שחין למחיה אפילו כל שהוא והוא מורד טהור.

10 התחילתו מביא להן ראייתו. צ"ל: התחלתי מביא וכו', כמו בפ"ז מ"ד.

10/12 מפני מה עד שלא בא אצל הכהן... אמרו לו יפה אמרתה. תו"כ תזריע

נגעים סוף פרש' א', ס"א ע"א, ולשון המשנה הנ"ל הובא שם באמצע הברייתא כג'ישנא אחרינא. והתוספתא שלנו בפיה"מ להר"מ פ"ז מ"ד, עמ' 136, ר"ש ורא"ש שם, רע"ב שם.

13/14 קצצה מתכוין... טהרה עולמית. עיין במשנה ספ"ו, וכל הברייתא בר"ש שם.

14/15 אמר ר' יהודה לא נחלקו ר' אליעזר וחכמים על שקצצה וקצק

עמה בשר חי שאין לזה טהרה וכו'. בתו"כ תזריע, נגעים, פ"ב ה"א, ס"ח ע"א: אמר

ר' אליעזר לא נחלקו ר' אליעזר וחכמים על שקצצה וכו'. אבל בכ"ר שם: אמ'

ר' יהודה לא נחלק ר' אליעזר וחכמי וכו'. וכן גם בילקוט רמז תקנ"ב ופי' הראב"ד

שם מעתיקים מן התו"כ: אמר ר' יהודה וכו' כלפנינו בתוספתא. והברייתא שלפנינו

בתוספתא נעקקה גם בפיה"מ פ"ז מ"ה עמ' 136 ובר"ש הנ"ל, ועיין רמב"ם פ"י

מה' טומאת צרעת ה"ג. ועיין רע"ב פ"ז מ"ה.

16 על מה נחלקו על שקצצו מת וכו'. בד: על שקצצה מת (הערת צ'

בשנו"ס אינה נכונה). וקרינאגיל מעיר שבכ"ו הגי': שקצצה, והשאר כמו בד,

והוא"ל וצ' העיר שבד הגי': מוות, הרי ברור צי שקרינאגיל סמך עליו והעיד שגם

בכ"ו הגי': שקצצה מוות. ושינוי כתיב כוה גם להלן 669¹⁰, עיין מש"ש. ובר"ש

הנ"ל מעתיק: על שקצצ' מובאת וכו', אבל אח"כ מעיר: ובמקום מובאת איכתו'

שם מוות בשני וי"ן בלא אל"ף, הרי לך שהר"ש העתיק ע"פ המשנה פ"ו מ"ו

(ועיין גם מ"ש לעיל 620¹⁶), אבל בתוספתא הגי' בטוחה: מוות. ובפיה"ג למשנה

שם עמ' 95 ובערוך ערך מבת וערך עדש: קצוב ומצומצם שאינו לא חסר ולא יתר.

וע"פ פירוש זה העתיק גם הרמב"ם בפיה"מ ויד החוקה הנ"ל. ובמיוחד פירוש ב"ר

פז"א (פ"י תיאודור בטה"י לכבוד ר"י לוי עמ' 142): מתובאת שוה וכו' כהדא

דתנינ' במסכת נגעים כעדשה מתובאת בינונית.

ובתו"כ הנ"ל: על שקצצה מובאות וכו', ובילקוט שם: שקצצה ומותר וכו',

וברור שצ"ל: מוות וכו'. ובפי' הראב"ד שם: על שקצצה מובאת פירוש מכוונת כמו

שהובאה לשם שלא חסר ולא הותיר.

17/18 פריחה במקצתו טמא פריחה בכולו טהור. בתוי"כ הנ"ל: עד שתפרח בכולו. וכן בר"ש הנ"ל: וקצת היה נראה שיש שבוש בתוספת' ועד שתפרח בכולו גרסינן בתוספתא כמו במתניתין (ספ"ז) דלכאורה לא פליגי ר' יהודה ותנא קמא אלא בהא, דלר' יהודה פליגי ר' אליעזר וחכמי' במובאת דוקא ולת"ק פליגי בכל עניין וכו'. 18 מצורע מוסגר ימול ופטור מן הקרבן. במאירי מגילה ח' ב' (י"א רע"ב) כתב: קרבנות שמצורע מוחלט מביא ביום טהרתו אף המוסגר שיצא טהור מביאם. ולפנינו כאן מפורש שמוסגר פטור מן הקרבן. ובספרי נשא פי' ל"א, הוצ' הורוביץ עמ' 37: לא אם אמרת בימי חלוטו שטעון הוא תגלחת ומביא קרבן וכו' תאמר בימי הסגירו שאין טעון תגלחת ומביא קרבן. ועיין בהערות רי"ז יאסקעוויץ לס"ז עמ' 92 שהעיר גם מירוש' מגילה פ"א ה"י (ה"ט), ע"א ע"ב ובבלי יבמות ע"ד ב' עיי"ש. שם: ומוחלט ימול חייב בקרבן. בד' כ"ו ור"ש הנ"ל: וחייב בקרבן. ועיין רמב"ם פ"י מה' טומאת צרעת סה"ה. ועיין מ"ש במלא"ש ספ"ו, והעירותי לעיל 620: שכבר קידמו בתירוצו ר' ווידאל הצרפתי בדרך הקדש קכ"ז ע"א.

19 נעשה כסלע ויראה כתחלה. בר"ש הנ"ל לנכון: יראה כתחלה.

20 בהרת כנרים... המחיה במקומה טמא. ר"ש פ"ח ב'. והתוספתא משמיעה לנו שאין המחיה נחשבת כגוף הבהרת, אע"פ שהיא סימן טומאה, והיא מעכבת בפריחה כבשר שמחין לנגע.

20/21 חזרו בו ראשי איברים... מכנרים. כלומר, אם פריחה צרעת בכולו ואח"כ חזרו בו ראשי אברים טמא וכו', עיין פ"ח מ"א ובאליהו רבא שם.

21/22 וכמה היא חזירת... כל שהוא. עיין במשנה פ"ח מ"ו.

22/23 אמר ר' מאיר וכי משום מחיה הן מטמאין והלא אין המחיה מטמא בראשי איברין וכו'. כל הברייתא בתוי"כ תוריע, נגעים רפ"ה, ס"ג ע"ד (ובד"ו יש שם ט"ס קטנה, אבל הנכון בראב"ד, בילקוט, בר"ש כאן ועוד). והנה ר' מאיר חשב בדעת ר' יוסי שאם נתגלה הבשר נטמא משום מחיה, ולפיכך צריך כעדשה, ולפ"ז אמר לו שאין הדין כן שהרי ראשי איברים אינם מטמאים במחיה ובכל זאת אם נתגלו מטמאים, וא"כ טעם הטומאה הוא מפני שהלכה פריחת כולו ולפיכך אפי' בנתגלה כל שהוא טמא.

24/25 אמר ר' יוסי וכי משום ראשי איברין מטמאין והלא אם חזרה אמצעיתו טמא אלא כאן נאמר וכו'. בפ"י הראב"ד לתוי"כ הנ"ל: ומסתבר לי דר' מאיר לא פליג אלא בראשי איברים בלחוד אבל בשאר הגוף מודה דבעינן כעדשה, והיינו דקאמר ליה ר' יוסי וכי בראשי איברים היא מטמאה והלא אם חזרה לאמצעיתו נמי טמא, והתם ודאי אתה מודה דבעינן כעדשה, מאי טעמא דיפנינן בשר חי דהכא מבשר חי דהתם הילכך כי חזרה לראשי איברים נמי בעינן כעדשה, ור' מאיר לא גמיר להאי גזירה שוה.

26/27 שער לבן החוזר אחר פריחה החליט מחיה שער לבן והפסיון וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ח מ"ב, ועיין רא"ש שם. והפירוש הוא שחור שער לבן אחרי שנטהר כבר בפריחה שפרח מתוך החלט ע"י מחיה או מתוך החלט ע"י פסיון, או מתוך החלט ע"י שער לבן, או שנטהר ע"י פריחה מתוך הסגר ואח"כ נולד לו שער לבן, בכ"ז מחלוקת של הת"ק ור' יהושע. ועיין במשנה פ"ח מ"ב.

27/28 אמר ר' יהשע שער לבן סימן טומאה והמחיה סימן וכו'. תו"כ תזריע, נגעים פ"ה ה"ד, ס"ג ע"ד.

29/30 אמר לו ר' עקיבא... שכן היא מטמאה הפוכה ושלא הפוכה וכו'. בתו"כ שם תשובה אחרת, עיי"ש. וכן העיר בר"ש הנ"ל אחרי שהביא את התוספתא: ובתו"כ תניא בלשון אחר אמר לו ר' עקיבא אימתי יפה כחו וכו'.

30/31 ועוד שני' בשר בשר חי החוזר טמא וכו'. כ"ה גם בתו"כ הנ"ל, ובראב"ד שם: מסתברא לי דהא דאמרינן, ועוד משום דאיכא למימר מחיה החוזרת בראשי איברים תוכית וכו'. אבל דברי הראב"ד הם רק לפי מסורת התו"כ. ולפי מסורת התוספתא צ"ל שמקודם סתר רק את הוכחת ר' יהושע, ואח"כ הביא ראייה לדברי עצמו. 31/32 בכחצי עדשה סמוך לראשו לזקן וכו'. בכ"ז: סמוך לראש ולזקן וכו'. וכן בר"ש פ"ח מ"ו: תניא בתוספתא פרחא בכולו אבל לא בכחצי עדשה שהוא סמוך לראש ולזקן השחין וכו'. ואולי צ"ל בר"ש: [או] שהוא סמוך וכו', עיין מ"ש להלן. 32 הקרח והמירין וכו'. בר"ש הנ"ל: והקדח המורדין וכו'. וכ"ה במשנה פ"ח מ"ה.

33 נעשו צורבה וחיו ונתמלא מקומן בהרת וכו'. בר"ש הנ"ל: ונעשו צרבא וחזר ונתמלא מקומן בהרת וכו'.

33/34 ר' יעקב אומר הואיל ונסמכה טהרה לטהרה טהור וחכמים או' יראה כתחילה. לכאורה נראה שאם פרחא צרעת בכולו (מתוך החלט או הסגר) ונטהר כבר, ואח"כ נקרחו הראש והזקן וכו' ונתמלאו בהרת גם ר' יעקב מודה שזו היא צרעת חדשה ותראה כתחלה, וכן אם היה כבר ראשו קרוח ופרחה מתחילה הצרעת בכל גופו וראשו הקרוח, יראה הכל כתחילה כדין הפורח בתחילה. וכן אם פרח בכל גופו חוץ מכעדשה באמצעיתו ונטמא, ואח"כ נקרח הזקן וכו' ונתכסתה העדשה והראש וכו', גם ר' יעקב מודה שיראה כתחילה, שהרי גופו נטהר לא ע"י פריחה בכולו אלא ע"י שהלכה המחיה (כדעת ר' ישמעאל בפ"ח מ"ט), וממילא אין קשר בין נגע הגוף והראש. אבל אם פרחא בכולו חוץ מחצי עדשה, או אפי' בכעדשה סמוך לראש ולזקן וכו', שאז הוא נסגר ואינו מטמא במחיה (משום שאינה כשיעור, או משום שאינה מבוצרת), ואח"כ פרחא בכולו, והטהרה היא רק משום שפרחה בכולו (ולא משום הליכת המחיה, שהרי בין כך ובין כך אי אפשר היה לטמא אותו משום מחיה), סובר ר' יעקב שנסמכה טהרה לטהרה (שהרי ראש מוקרח מעכב בפריחה כמשנתינו ספ"ו) ונקרא כולו הפך לבן בבת אחת והוא טהור. וחכמים סוברים, הואיל והראש המוקרח וכו' אינם מצטרפים בנגעים (משנה הנ"ל) הם כנגע חדש ויראו כתחילה. וכמובן שלפ"ז צריך לפרש במשנתינו פ"ח סמ"ה: עד שתפרח בכולו, שאז יטהר מן הצרעת הראשונה המוחלטת, אבל אינם מדברים כאן מצרעת החדשה. ועיין הפירוש בר"ש ולא זכיתי להבין את דבריו.

34 שתי בהרות אחת טמאה וכו'. ר"ש פ"ח מ"ו. ועיין במשנה שם.

35 פרחא מזו לזו לעור הבשר ולא מעור הבשר לתוכן טהור. בד: פרחא מאלי' לעור הבשר ולא מעור וכו'. והנה השבוש בד מובן, כי "זו" נתחברו ל"א", ויצא: "מא" במקום "מזו", והסופרים חבדו אח"כ את שתי המלים יחד, ויצא: מאלי', במקום: מזו לזו. ובר"ש הנ"ל: פרחא מזו לזו בעור הבשר ולא מעור הבשר לתוכן וכו', ועיי"ש שנדחק מאד בפירושו. ונ"ל קרוב מאד שצ"ל בתוספתא:

פרחה מזו לזו. [לזו] מעור הבשר ולזו (כצ"ל: במקום: ולא, ממש כשבוש בד לעיל) מעור הבשר. [מעור הבשר] לתוכן טהור. ויש כאן השמטה ע"י הדומות. 35/36 ור' נחמיה אומר אם כתחלה פרחה מטמאה וכו', ר"ש הנ"ל, והוא ציין לתורכ תזריע נגעים ספ"ג, ס"ג ע"ב. ולעיל בר"ש שם: ובתוספתא פליגי ר' וחכמים, וצ"ל: ר' [נחמיה] וחכמים, ועיין גם ברא"ש שם. 37 וכו' מחיה עגולה או ארוכה הרי זה יסגיר. בר"ש פ"ח מ"ט: תניא בתוספתא הבא כולו לבן וכו' מחיה עגולה או ארוכה הרי זה יסגיר וכו', פי' הרי זה יסגיר דאין מחליט במחיה אלא אם כן יש בה כשיעור עדשה מרובעת. 37/38 הרי אלו כמות שהיו. בר"ש הנ"ל, בפירושו: כמות שהיו להסגיר. 38 וחכמים אומרים פרחו במקצתו וכו', וכן בכ"ו, ד ור"ש הנ"ל: וחכמים אומרים פרחה וכו', ואין לזה מובן. ובר"ש שם: ,וחכמים אומרי' לא גרסינן דבהא כולי' ע"מא מודי ושיבוש הוא". 38/39 שתי בהרות אחת מוסגרת ואחת מוחלטת וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ה מ"ה בנוסחא מתוקנת, עיין על גירסאותיה ופירושה להלן.

עמ' 622

1 אחת מוסגרת ואחת מוחלטת. ליתא בר"ש הנ"ל. 1/2 אחת מוסגרת ואחת טהורה מעה ואינו יודע אינו ראשונה וכו'. בר"ש הנ"ל: אחת להסגיר ואחת טהורה ואינו יודע אי זו ראשונה ואינו שנייה טהור. ופי' בר"ש הנ"ל שבכל המקרים כאן עדיין לא נזקק לטומאה, והיינו: אחת מוסגרת ואחת מוחלטת, כלומר אחת שעומדת להטהר מתוך ההסגר ואחת שעומדת להחליט מתוכו (ובדין הי' צריך לומר, אחת להחליט, אלא נקט מוחלטת אגב מוסגרת). אחת מוסגרת (כנ"ל) ואחת שעומדת להסגיר. אחת שעומדת להסגיר ואחת שעומדת להחליט (אבל עדיין לא הוחלט). אחת שעומדת להסגיר ואחת טהורה לגמרי — ובכולם טהור מפני שהכהן אינו יודע במה מסגירו ובמה מחליטו, עיין לעיל 620 שו' 2/3. 2/4 אחת מוסגרת ואחת מוחלטת אחת להסגיר ואחת להחליט ואחת מוחלטת ואחת מוסגרת ואחת מוחלטת ואחת טהורה... טמא. נוסחא זאת בדויה מן הלב ואיננה במציאות. ובכ"ו הגירסא: אחת בהרות אחת מוחלטת אחת מוסגרת ואחת להחליט אחת להסגיר אחת מוחלטת אחת מוסגרת ואחת טהורה וכו'. ובד: אחת בהרת אחת מוחלטת ואחת להחליט אחת להסגיר ואחת מוחלטת ואחת מוסגרת ואח' מוחלטת ואחת טהור' וכו'.

וקרוב לגי' ד הוא בר"ש הנ"ל (בשינוי סדר): ב' בהרות אחת מוחלטת ואחת להחליט אחת מוחלטת ואחת להסגיר אחת מוחלטת ואחת מוסגרת אחת מוחלטת ואחת טהור' וכו'. וכן צריך להשלים גם בד: ואח' מוחלטת [אחת מוחלטת] ואחת טהור' וכו'. ובר"ש שם בסוף הפרק מסיק: ,וברוב הספרים ברייתא זו כתובה בטעות וכמו שכתבתיה הגרסא נכונה וישרה". ועל כל המלים האלה יש סימנים כמו ראשי תבות, וספק הוא אם הן מהר"ש עצמו או הערת המגיה, עיין מ"ש לעיל 571 שו' 31/33. ואשר לפירושה הרי פשוט שבכל המקרים כאן יש כבר אחת מוחלטת מכבר והוא כבר נזקק לטומאה וממילא טמא מספק, כלעיל 620, וכמשנתנו ספיה. ומוחלט שנתערב בטהור שניהם טמאים מספק, עיין ירוש' נזיר פ"ח רה"ב, ג"ז ע"א.

4/5 השחין והמכוה שניהם סימן אחר... למה נחלקו וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ט מ"ב. ובפיה"מ להר"מ פ"א מ"ד עמ' 103: ולשון התוספתא השחין והמכוה שניהם סימן אחד ושניהם טומאה אחת ולמה נחלקו שאין מצטרפין זה עם זה. ועיין חולין ח' א' ובתור"כ שהביא הר"ש כאן תוריע נגעים רפ"ז, ס"ד ע"ד.

6/7 שחין נעשה מכוה בטל מכוה... בטל שחין את המכוה. חולין שם, ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ה מה' טומאת צרעת ה"ו.

7/8 הרי הן לפניך ואין ידוע אם השחין אם המכוה קדמה טהור. בכ"י חסרה המלה, קדמה", וכן בר"ש הנ"ל: הרי הן לפניך ואין ידוע אם שחין אם מכוה טהור. וברמב"ם הנ"ל: אם אין ידוע אם שחין היו אם מכוה אין בכך כלום ששניהם סימן אחד וטומאה אחת ולא חלקן הכתוב אלא לומר שאין מצטרפין. וזה סותר לתוספתא שלפנינו, ובכ"מ שם שיער שהר"מ גרס כאן: טמא (במקום: טהור). ובתור"כ הנ"ל (ד"ו ל"ב ע"ב. עם פי' הראב"ד ס"ד סע"ד): מלמד שאין שחין ומכוה מצטרפים זה עם זה. לא שבאו ואין ידוע אם שחין הוא אם מכוה היא אלא אפילו כחצי גריס שחין וכחצי גריס מכוה אין מצטרפים. וכ"ה הגי', אפילו" גם בראב"ד שם, בילקוט, בר"ש כאן פ"ט מ"ב וגם בת"י אינו מגיה כלום, ומלשון זה ברור כגי' התוספתא כאן, והיינו לא מיבעי אינו ידוע אם שחין ואם מכוה שהוא טהור שהרי אינו ידוע במה מטמאו (כפי' הק"א שם), אלא אפילו כחצי גריס שחין וכו' אין מצטרפין. ועיין בכ"מ הנ"ל שנדחק ליישב את הפי' בתור"כ לפי שיטת הרמב"ם. אבל גי' חדשה בתור"כ כ"ר, וכ"ה שם: לא שבאו ואין ידוע אם מחית (צ"ל: שחין) הוא ואם מכוה הוא אלא כחצי גריס שחין וכחצי גריס מכוה אינן מצטרפין. ולפי גי' זו נראה שהכתוב לא חלק אותם אלא רק לעניין צרף, אבל בספק שחין ספק מכוה טמא, וכשיטת הרמב"ם.

ומדרש יותר ברור במה"ג עמ' 296: שאם היה כחצי גריס שחין וכחצי גריס מכוה יכול הואיל וטומאתן שווה יצטרפו, ת"ל כי יהיה בו שחין כי יהיה בו מכוה מלמד שאין מצטרפין זה עם זה. יכול אם לא נודע אם שחין או מכוה הוא יהא טהור ת"ל צרבת צרבת הואיל ואינן שווה הרי זה מטמא ומטהר.

ולפי כ"ז נראה שלא היה לפני הר"מ גי' אחרת בתוספתא, אלא שהוא הכריע כתור"כ (לפי הגי' שהיה לפניו) והמדרש שהביא במה"ג הנ"ל.

8/9 והשחין והמכוה מצטרפין זה עם זה וכו'. בכ"י: והשחין והמכוה ועור הבשר מצטרפין וכו'. ובד: והשחין ועור הבשר אין זה עם זה, אבל הגי' הנכונה היא בר"ש הנ"ל: השחין והמכוה ועור הבשר אין מצטרפין זה עם זה וכו'. ועיין רלב"ג מצורע קנ"ב ע"ד.

9/10 הסגירו בשחין ובסוף שבוע נעשה עור הבשר כעור הבשר וכו'. ר"ש הנ"ל ור"ש ורא"ש פ"א מ"ה. וכ"ה בר"ש כאן: הסגירו בשחין ובסוף שבוע נעשה עור הבשר. בעור הבשר ובסוף שבוע נעשה שחין יראה כתחלה. פי' הסגירו בשחין שהיה כקליפת השום ובסוף שבוע שני נעש' עור הבשר, שנעשה מקימו צלקת. או בעור הבשר הסגירו שהיה צלקת, ובסוף שבוע נעשה שחין שהצלקת נעשה כקליפת השום יראה כתחלה, אם היה בתחלה כגריס ועכשיו כסלע לא יחליט אלא יסגיר כאילו עכשיו רואה בתחילה. וכן פסק הרמב"ם בפיה מה' טומאת צרעת ה"ו. ובר"ש הנ"ל העיר על התור"כ תוריע, נגעים, ריש פרש' ד' ס"ד ע"ג: וכן הוא

גורס שם: תניא בתורת כהנים והיה במקום השחין שאת לבנה שיקדים השחין לשאת ולא שתקדים השאת לשחין. ר' אליעזר בן יעקב אומר קרוי הוא במקומו עד שלא בא לשם (לשון הראב"ד בתוי"כ שם: כלומר, כיון שאמר במקום השחין שאת ולא אמר בשחין שאת, משמע אפילו נולדה השאת בעור תחלה ואח"כ בא עליו השחין באותו מקום הרי הוא במקום השחין שאת, כי העור הוא מקום השחין). כיצד היה בעור של הבשר עד שנעשה שחין ונעשה שחין ר' אליעזר בן יעקב מטמא וחכמים מטהרים. פ"י ר' אליעזר בן יעקב מטמא אם תחלתה כגריס ועכשיו פשת', וברייתא דתוס' דקתני יראה תחלה דלא כוותיה אלא כרבנ' ומטהרין לאו דוקא ולאפוקי מר' אליעזר בן יעקב דמטמא קאתו אלא יראה תחלה.

ולפנינו בתוי"כ שם, לפי גי' כי"ר, הראב"ד, ת"י ועוד: כיצד והיה בעור הבשר עד שלא נעשה שחין ונעשה שחין וזוהי ר' אליעזר בן יעקב מטמא וחכמי מטהרין. ובמה"ג עמ' 295: כיצד היה בעור הבשר עד שלא נעשה שחין ונעשה שחין והיה (צ"ל: וזוהי) ר' אליעזר בן יעקב מטמא וחכמים מטהרין שכל נגע שטהר שעה אחת אין לו טומאה עולמית. ועיין במשנתנו רפ"ז ובתוי"ט שם ובחדושי מהרי"ח שם, ועיין בתוספתא לעיל פ"ב 620³³ ואילך. ועיין מ"ש הגאון בעל חזון איש בספרו לנגעים סי' ג' ס"ק ט"ו ואילך וסי' ז' ס"ק א'.

פ"ד

11 ר' עקיבא אומר שער צהוב הארוך וכו'. ר"ש פ"י מ"א. וברמב"ם ה' טומאת צרעת השמים את ההלכה ששער צהוב ארוך מציץ, אע"פ שפסק כר"ע, אבל עיי"ש פ"ח ה"ו, ומזה נראה שפסק שארוך מציץ.

12/13 ואיזה הוא סימנין ר' אליעזר בר' שמעון אומר הטמא בשער לבן טהור בשער צהוב טהור בשער לבן. חיסרון נראה לעין יש כאן. ובר"ש הנ"ל: ואי זה הוא סימנו ר' אליעזר בר' ר' שמעון אומר הטמא בשער לבן טהור בשער צהוב טהור בשער לבן טמא בשער צהוב. ומהלשון, ואיזה הוא סימנו? משמע שרוצה לעמדה מה נקרא קצר, וע"ז אומר שהטמא בשער לבן, והיינו כשיכול לכוף ראשו לעיקרו, טהור בשער צהוב, מפני שכבר נקרא ארוך. ולפ"ז יוצא דבר משונה שר"ע אין הבדל בין הצבעים להציץ, שהרי בפחות מכשיעור גם שחור אינו מציץ (עיין רמב"ם פ"ח מה' טומאת צרעת ה"ו), וביותר מכשיעור גם צהוב מציץ.

ובאמת ברמב"ם שם סה"ה פוסק בשער צהוב: והוא שיהיו ניטלות בזוג כמו שביארנו בשיעור הלבן, וזה נגד התוספתא כאן. ובספר הנפלא חזון איש סי' ז' ס"ק ו' שיער שלפני הרמב"ם היה בתוספתא: הטמא בשער לבן טמא בשער צהוב הטהור בשער לבן טהור בשער צהוב. ולפ"ז מתפרשת השאלה: ואיזה הוא סימנו? באופן אחר קצת, והיינו אחרי שאמרת שהשער צריך להיות דווקא דק וקצר, א"כ עלינו לדעת מהו השיעור בקוצר, וע"ז ענה ובלבד שלא יהיה קצר מכשיעור שער לבן, אלא קצר פירושו קצר משאר השערות, עיין ר"ש הנ"ל.

13/15 היו בו שתי שערות צומחות... אלא אם כן היתה מבוצרות. משנה פ"י מ"ג.

15/16 היו בו שתי שערות אחת צומחת ואחת מבוצרת הרי אלו מצילות ומפוזרות. כ"ה הגי' בכ"ז ובר"ש פ"י מ"ג. ובפירושו שם: פ"י היו בו בנתק שערות

שחורות אחת צומחת ואפילו אינה מבוצרת. ואחת מבוצרת, כלומר דמשוארת ומבוצרת משמע, דמשוארת לא מצלא אלא אם כן מבוצרת כדאמרן. הרי אלו מצילות מפורות. כלומר אף ע"ג דמפורות. והתוספתא משמיעה לנו שמשוירת מבוצרת וצומחת מן הצד מצטרפות להציל.

16/17 היו בו שתי שערות אחת צהובה ואחת צומחת אחת צהובה ואחת משוירת נולד זוג לצהובה טמא לצומחת ולמשוירת טהור. כ"ה הגי' בכ"ו ור"ש הנ"ל (אלא שבר"ש: משוירת וכו' ולמשוירת). והפי' הוא שאם נולד זוג לצהובה טמא ואין אומרים שהצומחת או המשוירת כבר בטלו מקודם את הצהובה. וכן אם נולד אח"כ זוג לצומחת או למשוירת נטהר המצורע ומצילות מידי שער צהוב בין בתחלה בין בסוף, ובזוג זה ישנה אחת בתחילה ואחת בסוף ומצטרפות להציל.

17/18 ואם מגלח את הנתק אפילו נזיר... הרי זה מוסגר. רמב"ם פ"ח מה' טומאת צרעת ה"ג, רלב"ג מצורע קנ"ג ע"ג בשם רביעי מתוספות נגעים. ועיין תריכ, תוריע, נגעים, פ"ט ה"ד-ה"ו, ס"ו ע"ב.

19 נתק וחוט יוצא הימנה שני נתקין וכו'. ר"ש פ"י מ"ז, ר"ש פ"ד מ"ה (בשיבושים וחטרון). רמב"ם פ"ח מה' טומאת צרעת ה"א, וכבר ציין הר"ש שממש מעין ברייתא זו לעניין בהרת ומחיה לעיל פ"ב ה"ד 619.

19/20 אם יש בו רחב שערות זוקקין ליטמא וכו'. בר"ש הנ"ל: אם יש רוחב שתי שערות זוקקין לטמא בשער צהוב דק ובפסיון להציל בצימוח אבל במשור אינו מציל עד שיהא בו רוחב כגריס וכו' פי' וכו' אם יש בחוט רוחב ב' שערות נתק זוקק לטמא שאר הנתקי' בשער צהוב דק ובפסיון דאם השע' צהוב בחוט הרי הוא כעומד בשאר הנתקים. ואם פשה החוט כאלו פשו הנתקי'. ולהציל בצימוח דאי איכא בנתקים שער צהוב או שפשו וסער שחור צמח בחוט הרי הוא כעומד בשאר הנתקים, ואם פשה החוט כאלו פשו הנתקי'. ולהציל בצימוח דאי איכא בנתקים שער צהוב או שפשו וסער שחור צמח בחוט כאלו צמח בנתקי' ומציל. אבל במשור אינו מציל עד שיהיה בחוט כגריס. משו' דמשויר אינו מציל אלא מבוצר ואי אפשר להיות מבוצר עד שיהא. בחוט רוחב שלשה עדשים דזהו רוחב הגריס. ועיין רמב"ם הנ"ל, ועיין רלב"ג קנ"ג ע"ג.

21 ר' אלעזר בר' שמעון אומר כשם שאינו מציל וכו'. בר"ש הנ"ל: ר' אלעזר בר' שמעון או' כשם שאינו מציל במשויר עד שיהא בו רוחב כגריס כן אי' זוקקין לטמא בשער צהוב דק והפסיון ולהציל בצימוח עד שיהא בו רוחב כגריס פי' וכו' ור' אלעזר בר' שמעון סבר דלשום דבר אין החוט נחשב כנתק עצמו עד שיהא כגריס ברוחבו של חוט. וכמו שנחלקו כאן גבי נתקים נחלקו גבי בהרת וחוט יוצא הימנה (לעיל פ"ב ה"ד).

23 נתק בתוך נתק מסניר את הפנימי ופותר את החיצון. ר"ש ורא"ש פ"י מ"ז (מלא"ש שם), ולדבריהם גם הברייתא שלנו שנויה במחלוקת ר' יוסי וחכמים במשנה פ"ו מ"ה. 23/25 יהודה בן נקוסא אומר משום ר' שמעון כל נתק שהחליטו שער צהוב דק והפסיון הלכו להן אין עלולין לשמש טומאה עולמית. וכן מעתיק בר"ש פ"י מ"ה. ובפירושו שם: ר' יהודה בן נקוסא משום ר"ש ור"ש בן יהודה משום ר"ש דמתני' קיימי בחדא שיטת' ולית להו הא דתנן לעיל החליטו בשער צהוב הלך שער צהוב וחור הרי הוא כמות שהיה וכו' דאינהו סברי כיון דטהר הנתק שוב אין לו טומאה.

אבל בתו"כ תזריע נגעים פ"ט ה"ט, ס"ו ע"ד, לפי גי' כ"ר: אמ' ר' שמע' בן יהודה מש' ר' שמע' כל נתק שטהר שעה אחת אין לו טומאה לעולם יהודה בן נקוסא אמ' מש' ר' שמע' כל שער צהוב שטהר שעה אחת אין לו טומאה לעולם. וכן בילקוט שם: ר' שמעון בן יהודה אומר וכו' בן נקוב אומר משום ר' שמעון כל נתק שער צהוב שחור שטהר שעה אחת אין לו טומאה לעולם. וכג"י כ"ר כ"ה הגי' גם בראב"ד שם ס"ו ע"ד וכותב על דברי ר"י בן נקוסא: בא להוסיף על דברי הראשון שאפילו החליטו בשער לבן וצמח בו שחור וכו' ואפי' הלך בו השחור ונשאר הצהוב במקומו שוב אין לו טומאה לעולם וכו' וכן נראה לי מן התוספת' דר' שמעון מטהר אף בא"ה דהכי איתא פרק ד' יהודה בן נקוסא אומר משום ר' שמעון כל נתק שהחליטו בשער צהוב והפסיון הלכו להם אין עלולים לשמש טומאה עולמות. ולפום האי מימרא הא דאמרינן הכא החליטו בשער צהוב והלך וחור הרי הוא כמות שהיא דלא כר' שמעון היא וכו'.

בכל אופן ברור שלפני הר"ש היתה הגי' בתו"כ כמו שהיא בדפוסים וחסר לפניו מאמר ר' יהודה בן נקוסא, אחרת לא היה אומר שר"י בן נקוסא סובר כר"ש בן יהודה. 25 נתק כנרים בראשו ובזקנו וכו'. בר"ש הנ"ל: נתק כחצי גריס בראשו וכו', ונראה שט"ס היא שם וצ"ל כלפנינו.

26/27 נולד בו שער צהוב דק ופסיון טמא. בר"ש הנ"ל: אחר פטור נולד לו שער צהוב דק ופסיון טמ' וכו' טמא אף ע"פ שנטהר הנתק כשפטרו, ושמא בהא מודה ר' יהודה בן נקוס' כיון דעדיין לא בא לידי החלט.

27 או שנכנס שער שחור מן הצד טהור. בר"ש הנ"ל: או שכנס שער שחור מן הצד היינו משוייר דמציל כגון שפשה הנתק ובאותו פסיון נשארו שתי שערות שלא נתקו. ואף ע"ג דקאמר מן הצד, לא שיהו מקורבות לקמת הראש, דהא לעיל תנן דמשומר אינו מציל אלא אם כן רחוק מן הקמה מקום ב' שערות, והא דקתני הכא מן הצד משום דפסיון הוי חוץ לנתק קרי ליה מן הצד, ולעולם דמרוחקו מן הקמה מקום שתי שערות. ועיין בפ"י הראב"ד תו"כ ס"ו סע"ג.

28/29 אלא שמציל מיד שער צהוב דק וכו'. בר"ש הנ"ל: והשתא הא דלא כר' יהודה בן נקוסא לדידיה הצלה נמי לא בעי, וכר' שמעון דסיפא דמתני' לא מיתוקמא (שהרי לדידיה אינו מציל על הצהוב שבא אחרי שהלך השחור).

29/32 נתק כנרים בראשו... והפסיון הכאין אחר הנתק. כ"ז ליתא בכ"ו ונשמט שם ע"י הדומות, אבל ישנו בר"ש הנ"ל ומתפרשת כבבא שלפניה, וכפי שכתב הר"ש: וברישא אשמעינן בנולד אחר הפטור והשתא קא משמע לן בנולד בסוף שבוע ראשון או בנולד בסוף שבוע שני וכולם דינם שוה.

33/34 כנס שער שחור מן הצד טהור חזר וניתק טמא משום פסיון. בר"ש הנ"ל: כנס שער שחור מן הצד טהור דאי אפשר לטמותו בשום ענין דלא הוה בו מעולם סימני טומאה דאפילו חשבת ליה פסיון הא איכא הנך שערות דמטהרי. חזר ונתק טמא משום פסיון דהנך שערות דנשתיירו סוף הפסיון ואיגלאי מילתא דהשתא הוא דגמרי, ואפילו מאן דמטהר, הכא מודה דטמא דהיכא דהחליטו בפסיון ושוב כנס שער שחור ואחרי כן נתק התם הוא דאמרינן כיון דטהר שעה אחת שוב אין לו טומאה לעולם. אבל הכא לא הוחלט בהאי נתק מעולם וכשהתחיל לפשות לא פשה בבית אחת והשתא הוא דנגמר". וכוונתו ברורה, שהרי כל עצם נגע הנתק הוא נפילת השערות, ולפיכך

כשהתחיל לפשות ונשארו בצדו שתי שערות אנו אומרים שהנתק הגיע עד השערות, ואם פשה הלאה והשערות לא נפלו אנו מטהרים אותו ושוב לא יטמא, אבל כשלא הספקנו לטהר אותו עד שנשרו השערות אנו אומרים שעצם נפילת השערות הרי הוא פשיון הנתק והוא פושה לאט לאט. ועיין רלב"ג מצורע קנ"ג רע"ג.

34 נתק כגרים בראשו ובזקנו יסגיר. כל הברייתא בר"ש פ"י מ"ט. ומ"ש אח"כ בסמוך הוא המשך הבבא, והיינו ניתק כגרים וכו' ואח"כ נתק ראשו וזקנו כאחד וכו'. 34/35 נתק ראשו וזקנו כולו כאחד וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ח מה' טו"צ הי"ב. 35/36 פטור משם פריחה אחר הפטור טמא משום פסיון. בר"ש הנ"ל: טהור משום פריחה אחר הפטור טמא משום פסיון וכו' כל' אם פטרו ואחר כך פריחה בכולו טהור (ואין דינו שיהיה לפורח מתוך הפטור בבהרת בעור הבשר שהוא טמא). אחר הפטור טמא משום פסיון, כלומר אם פשה במקצת אחר הפטור ולא פריחה בכולו טמא, דהשתא מפרש בין פשה אחר הפטור וכו'.

36/37 הבא כולו נתק בראשו ובזקנו... אחר הפטור נולד לו שער צהוב וכו'. עיין ר"ש הנ"ל ורמב"ם הנ"ל הי"ג. ופירש בר"ש הנ"ל שבבא זו מפרשת בפורח כתחילה דין נולד שער צהוב אחר הפטור. 38 הלך לו שער שחור וכו'. עיין השגות הראב"ד פ"ח מה' טומאת צרעת הי"ג.

עמ' 623

2 הבא את הנתק, בד' כיו' ור"ש הנ"ל: הבא אחר הנתק. 2/5 הבא כולו נתק יסגיר... הבא אחר הנתק, כל בבא זו ליתא בר"ש הנ"ל, אבל מתוך פירושו אנו רואים שהיא נשמטה שם בטעות ע"י הדומות, שכן הוא כותב: ובבא שלישית מפ' דין נולד שער צהוב בסו' שבוע ראשון או בסוף שבוע שני. 5 הבא כולו נתק יסגיר וכו'. רמב"ם פ"ח מה' טו"צ סה"ג, ר"ש הנ"ל. 6 שער שחור מן הצד טהור חזר הנתק טמא משום פסיון. בר"ש הנ"ל: חזר וניתק טמא משום פסיון. ועיין רמב"ם הנ"ל והשגות שם. ובר"ש הנ"ל: טמא משום פסיון. ומשום הכי נקט [שער שחור] מן הצד דבאמצע אין טמא משום פסיון שאין הנתק פושה לתוכו (ולוא היו השחורות באמצע, א"כ אפילו נשרו אינו טמא משום פסיון) כדאמרן גבי בהרת (פ"ו מ"ג) אבל לענין הצלה מצי' בין באמצע בין מן הצד.

7 שתי שערות צומחות אחת בראש וכו'. כלומר, הראש והזקן אינם מצרפים לא את השחורות לטהר ולא את הצהובות לטמא (הגר"א).

8 הקרחת והנבחת שתיהן וכו'. פיה"מ להר"מ פ"א מ"ד ר"ש פ"י מ"י.

9 ואיזו היא קרחת וכו'. משנה פ"י מ"י.

11 המלישות שבראש ושזקן. בד': המלישות שבראש וכו'. ובר"ש הנ"ל: המלישות שבראש ושזקן וכו' פי' המלישות שבראש ושזקן היינו מקום שאין בו שער. אבל הגי' המלישות נראית יותר מקורית, אע"פ שלא מצאתיה במ"א. וברמב"ם ספ"ה מה' טומאת צרעת משמע קצת שהמלישות הם הדלדולים שבראש וזקן שנשנו במשנתנו ספ"ו.

שם: זקן האשה זקן הסרים שלא העלו שער וכו'. רמב"ם ור"ש הנ"ל.

12 משהעלו שער הרי הן כוקן לכל דבר. קידושין ד"ה ב', רמב"ם ור"ש הנ"ל.

13 והקרחת והגבחת. ליתא בר"ש הנ"ל וגם בכ"ו חסרה יוהקרחת.
 15/16 נעשה שחין טמא משום שחין וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ה מה' טומאת
 צרעת ה"א. והשוה רלב"ג מצורע קנ"ג ע"ב בשם: רביעי מתוספות נגעים.
 16/17 ואיזהו הראש ואיזהו הזקן מן הפרק של לחי וכו'. כל הברייתא עד סוף
 הפרק בר"ש ורא"ש פ"י מ"ט. וכל הברייתא בשם תוספות נגעים גם ברלב"ג קנ"ג
 ע"ב עד שו' 22.
 18 מלפניו מותח את החוט מאוון לאוון וכו'. הראשונים הנ"ל, פיה"מ להר"מ
 פ"י סמ"ט עמ' 152, רמב"ם ספ"ח מה' טו"צ.
 19 מפיקא של פירקא וכו'. בר"ש פ"י מ"י: עד פיקה של צואר. היא פיקה של
 פירקה דלעיל בתוספ'. ועיין רא"ש שם.
 20/21 מלפניו מחוליה של גרגרת וכו'. כלומר, מלפניו למטה וכו'. ובתשב"ץ
 ח"א סי' ט"ו, י"ד ע"א: ופיקא זו פירשה הרמב"ם בפ"ח מה' מתנות כהונה (פ"ט מה'
 בכורים ה"ח) טבעת גדולה וכן נראה שהרי במסכ' נגעים פ"י (סמ"ט) תנן במתניתא
 איזהו זקן מפרק של לחי ועד פיקא של גרגרת ותניא בתוספתא מחוליא של גרגר
 ולמעלה זו זקן ומשמ' דפיקא וחוליא חד הוא וחוליא היא טבעת וכו'.
 22/23 אלו סימני הראש והזקן ליטמא בנגעין וכו'. במאירי מכות פ"ג עמ' ק"ב:
 ובתוספתא התבאר בהדיא שלא נאמר תחום זה אלא לנגעים, וכן מעשים בכל יום
 שאף אותם שנהגו שלא לספר בתער כלל מספרים הם השפם ותחתית הזקן המתחבר
 לצואר בלא שום פקפוק וכו'.
 23/24 ומשם תער לא יעבר על הראש. בכ"ו, ר"ש ורא"ש הנ"ל: ומשום תער
 לא יעבור על ראשו. וכאן מפורש שזויר אינו מוזהר על זקנו אלא על ראשו גרידא.
 אבל ראיתי בשו"ת הרשב"א ח"א סי' ת"ז שנשאל אם נזיר מותר בתספורת זקנו
 והשיב: מסתברא שלא הקפיד הכתוב בנזיר אלא בשער שבראש וכו', ולפלא שלא
 העיר שמפורש כן בתוספתא כאן.
 24 על הזקן אין חייב אלא על שיכלת של זקן בלבד. עיין מכות כ"א א'.

פ"ה

25 הלבדין והעורת והאוהלין הרי אלו מטמאין בנגעים. וכן פסק הרמב"ם
 פ"ג מה' טומאת צרעת ה"א. והנה לעניין צרעת באוהלים מפורש גם בתוי"כ תזריע
 נגעים סוף פרק י"ג, סי"ח ע"ד, ולעניין שאר טומאות שם שמיני, שרצים, סוף פרק ז',
 וכן טומאת לבדים בשאר טומאות שם סה"ח נ"ג ע"א (רמב"ם פ"א מה' כלים סה"א,
 ועיין בכ"מ שם). אבל טומאת לבדים בנגעים לא מצאתי במ"א, ועיין רש"י שבת נ"ז
 סע"ב ובתוס' שם.
 ובמאירי שבת נ"ז סע"ב: „שלא מצינו בלבדין אם מטמאין בנגעים אם לאו". וזה
 תמוה שהרי בתוספתא כאן מפורש שלבדין מטמאין בנגעים.
 25/26 צמר הגמלים צמר הרחלים שטרפן וכו'. ר"ש פ"א מ"ב.
 26 הואיל וספק נגעים להקל וכו'. לעיל 620, משנה רפ"ה.
 27/28 כל הבגדים בין צבועין... אין מטמאין בנגעים. במאירי שבת נ"ז סע"ב:
 ואין בגד מטמא בנגעים אלא לבן וכך היא בתוספתא. ולפלא שלא הביא את המשנה

כאן פ"א מ"ג. אבל קרוב לוודאי שצ"ל במאירי: וכך היא בתו"כ (ונשתבש: בתוס', עיין מ"ש בתשלום תוספתא עמ' 11), וכ"ה ברמב"ן ובמיוחס להריטב"א שם, וכן בר"ן שם סי' ס"ב, והביאו את התו"כ ולא את המשנה מפני ששם עיקר הדרשא מן הפסוק עיי"ש תוריע, נגעים, פרק י"ג סה"ד, ס"ח רע"ג. וכל הברייתא שלנו בר"ש פ"א מ"ג. 28/30 ר' יהודה אומר כל הבגדים בין צבועים... בידי שמים מטמאין בנגעים. וכ"ה בר"ש הנ"ל בד"ר, ובר"ש בד"ח משובש. ועיין במשנה שם ובתו"כ תוריע פ"ד ה"א, ס"ח ע"ד. וכנראה שבתוספתא לפנינו יש השמטה וצ"ל: כל [העורות וכל] הבתים וכו', כמו שהגיה הגר"א או שצ"ל: [והעורות כבתים]. 30/34 ר' שמעון אומר בהם שלש מדות... בידי אדם אין מטמאין. ר"ש הנ"ל, ועיין במשנה ותו"כ הנ"ל. 34 בנדר ששתיו צבוע וערכו לכן וכו'. ר"ש פ"א מ"ד, רא"ש שם, ועיין שו"ת מהר"ח או"ז סי' ח', ד' ע"ב. 35/36 בנדר ששתיו סירקון וערכו צמר וכו'. ר"ש הנ"ל, פ"י הראב"ד לתו"כ ס"ח ע"ג, ר"מ בר חסדאי בשו"ת מהר"ח או"ז הנ"ל, רמב"ם פ"ג מה' טומאת צרעת ה"ג, תשב"ץ ח"ב סי' ד', ג' ע"א (והוא ציין גם להרמב"ם הנ"ל). וכל הראשונים הנ"ל פירשו שסירקון הוא מין פטור עיי"ש, ורק הר"ש הנ"ל פירש שסירקון הוא מין צבע. 36/37 הסגירו בכחצי גרים אדמדם ובסוף שבוע וכו'. בר"ש הנ"ל משמע שגרים כאן: הסגירו כחצי גרים ירקרק כחצי גרים אדמדם וכו', (אלא שיש שם חסרון והשמטה בר"ש), וגי' נכונה היא. 37 ומצאו בכנרים ירקרק ובכנרים אדמדם. צ"ל: או בכנרים אדמדם (הגר"א). 37/38 משהסגירו בכנרים ירקרק וכו', בכ"ו לנכון: או שהסגירו.

עמ' 624

1/3 נותן לו שבוע שני ור' יהודה אומר... ר' יהודה אומר יראה כתחלה. כמחלוקתם במשנה פ"א מ"ד. 3 הבא כולו נגע יסגיר וכו'. ר"ש פ"א מ"ו, ועיין במשנה שם ובתו"כ (פ"ג ה"ב, ס"ח ע"ב) שהביא הר"ש שם. 4 עמד בו שני שבועות לפטור אחר יפטור. בר"ש הנ"ל: עמד ב' שבועות לפטור אחד יפטור וכו' עמד בו ב' שבועות לפטור שכה בסוף שבוע ראשון למראה שני וכן בסוף שבוע שני כהה יפטור ומכבסו וטהור". אבל השון מגומגם. וברלב"ג מצורע קנ"ד ע"ב: שהבגד שבא בתחלה כלו ירקרק או אדמדם יסגיר אבל אם בא כלו ירקרק או אדמדם אחר ההסגר או אחר הפטור הרי זה טהור. ואם אחר שכבס פשה ישרף כבר נתבאר זה בחמישי מתוספות נגעים. ועיין רמב"ם פ"ב מה' טומאת צרעת ה"ח. 4/5 או שכנס ועשה בסוף שבוע וכו'. בכ"ו לנכון: או שכנס ופשה וכו'. ובר"ש הנ"ל: או שכנס אחד ופשה אחד וכו'. ועיין רלב"ג ורמב"ם הנ"ל. 5 נגע ובסוף שבוע פרהה בכולה ה"ז ישרוף את כולה. כרבנן שחולקין על ר' יונתן בן אבטימס בסנהדרין פ"ח רע"א ושי"נ. ועיין לה"ן 627. 5/6 כהה כהחילה למראה שלישי יכבס ויסגיר. כ"ז ליתא בד, וגם לפנינו צריך למחוק את המלה, ויסגיר". וכן בר"ש פ"א מ"ה: תניא בתוספתא הכהה

בתחלה למראה שלישי יכבס וכו'. פי' למראה שלישי יכבס ולא יסגיר וכו' ירקרק ואדמדם היינו ירוק שבירוקין ואדום שבאדומין הוא מראה ראשון. וירוק ואדום הוא מראה שני. והפחות מירוק ואדום הוא מראה שלישי.

ובסוף דבריו הוא מוסיף: ואית דגרסי למראה שלישי יכבס ויסגיר ואי אפשר ליישב.

6 למראה שני ר' ישמעאל אומר יכבס ויסגיר וכו'. בר"ש הנ"ל: ר' שמעון אומר וכו' וכ"ה גם במשנה שם בד"ו רפ"ג ע"פ הר"ש.

6/7 וחכמי אומ' אין נזקק ל' בכי'ו: אין נזקק לו. בר"ש הנ"ל: וחכמים אומרים אין נזקק לו. פי' וכו' אין נזקק לו להסגיר אבל כבוס בעי דלא גרע ממראה שלישי. ואם נפרש דלרבנן אין נזקק לו כלל אפי' לכבס צריך לומר דלמראה שלישי יכבס היינו לר' שמעון.

7 הכהן ובסוף שבוע ראשונה וכו'. צ"ל: הכהן בסוף שבוע וכו'. משנה פ"א סמ"ה. 7/8 בסוף שבוע שני למראה שני וכו'. כלומר, שבשבוע ראשון עמד בעינו ורק בסוף שבוע שני כהה, עיין להלן.

8 חזר לכהיו טהור. כלומר אם חזר הבגד למראה שני טהור. ובמשנה מדברים בשחור למראה ראשון.

9 ומטלית עצמה טעונה שרפה. אולי צ"ל: אינה טעונה שרפה. עיין פ"א מ"ו. 9/10 הפוכה בסוף שבוע ראשון ובסוף שבוע שני ובסוף שבוע שלישי מכבסו והוא טהור. בר"ש פ"א מ"ה: הפוכה בסוף שבוע ראשון ובסוף שבוע שני מכבסו וטהור וכו' פי' הפוכה בסוף שבוע ראשון בכהה דאם לא כהה ופשה שורף, אלא בכהה בתחלה איירי כר' שמעון (עיין שו" 6 ומשי"ש) ולסוף שבוע ראשון פשה הכהה טהור וכל שכן אם לא פשה דטהור. ובסוף שבוע שני הא נמי בכהה איירי ודברי הכל אפי' פשה טהור כיון דכהה. ועיין רא"ש פ"א סמ"ה, ודבריו נובעים מן התוספתא, וכפי' הר"ש הנ"ל. ובהגהה למלא"ש שם כתב על דברי הרא"ש: לא מצאתי רמז לדבר, ולפלא שלא העיר על התוספתא והר"ש.

10/11 חזר כהיו חזר לנגע בין מראיו וכו'. בר"ש הנ"ל: חזר לפסיון טהור חזר לנגע וכו'. ונראה שעל פי הר"ש צריך לתקן לפנינו: חזר לכהיו [טהור] חזר לנגע וכו'. וכאן שהבגד נטהר לגמרי, הרי אנו דנים בנגע כחדש.

11/12 הטולא מן הטהור במוסגר הנראה נגע וכו'. בכי'ו: ונראה נגע וכו'. וכן בר"ש פ"א מ"ו: תניא בתוספתא הטולא מן הטהור במוסגר ונראה נגע בבגד מצי' על המטלית. וכ"ה במשנה פ"א מ"ו. ואע"פ שבמשנה נקט לשון, חזר, מ"מ גם הלשון, נראה מיושב שהרי קרע את מקום הנגע מן הבגד ועכשיו נראה הנגע במקום אחר בבגד. ועיין מה שהשיג על הר"ש במשנה למלך פ"ב מה' טומאת צרעת ה"ו ד"ה ודע דרבינו (בחלוקה ו' שם) מהלשון כאן.

12/13 נראה במטלית כגד הראשון שורף את הבגד. בר"ש הנ"ל: נרא' במטלית בגד הראשון ישרוף את הבגד, ועיי"ש בפירושו. וקרוב מאד בעיני שהמלים, בגד הראשון הן גליון ופירוש לשורף את הבגד, וצ"ל: נראה במטלית שורף את הבגד, וע"ז מפרש הגליון: בגד הראשון, כלומר שורף את בגד הראשון, שבו נראה כבר פעם הנגע, ולא את הבגד שממנו לוקחה המטלית.

13 ומטלית תשמש את עצמה בסימנין, בר"ש הנ"ל (לעיל שם): דקתני עלה

בתוספתא ומטלית תשמש את עצמה בסימני' דאם יש בה שלש על שלש מסגירה כבגד גדול ואם פשה או עמד בעיניו שני שבועו' שורף ומיהו פחות משלש על שלש אין מיטמא בנגעים וכו'. וכ"ה בערך גם בפ"י הרא"ש שם. ועיין מ"ש בשם הראב"ד להלן שר' 15/16.

13/14 הטולא מן המוסגר בטהור ונראה נגע בבגד שורף את המטלית. ככ"ו: ונראה נגע בבגד וכו'. ובר"ש הנ"ל: "הטולה מן המוסגר בטהור ונראה נגע בבגד. כלומר בטהור נראה הנגע, ומשום הכי נקט נראה ולא קתני חזר כדקתני במתניתין". משום דהכא בטהור איירי שהנגע נראה בו עכשו כתחלה. שורף את המטלית דמטלית זה מבגד מוסגר קאתי והנגע שבטהור כאלו הוא במטלית שנתחב' בו, הילכך המטלית טעון שריפה והבגד שבו הנגע טעון הסגר, והמוסגר שניטלה ממנו חתיכה זו כדקאי קאי, דלגבי המוסגר לא נחשב הנגע כאלו הו' במטלית".

ולכאורה היה נראה שהר"ש דחק את עצמו לפרש כן מפני שהוא גרס במשנתינו: הטולה מן המוסגר בטהור חזר הנגע לבגד מצי"ל את המטלית. וכ"ה במשנה בכ"מ, וכן בכ"פ: יצי"ל, אלא שבגליון שם תוקן ע"י הסופר: שורף. וכ"ה בתו"כ סוף תזריע ה"ה. בכ"ר ובי"קוט. וממילא אין לנו לפרש בתוספתא שחזר הנגע במוסגר, שהרי במקרה זה המטלית ניצלת לפי משנתינו.

אבל בהוצאות שלנו במשנה: שורף את המטלית, וכ"ה בד' נפול'י, הוצ' לוו, קויפמן, פרמה (לפי תיקון הגליון, עיין לע"ל). רמב"ם, רלב"ג קנ"ד ע"ב, תו"כ ד"ו ובפ"י הראב"ד שם. וכן יוצא גם מן המשנה פי"ג מ"ה, עיי"ש בר"ש ומהר"ם. ולפי גירסא זו היה אפשר לפרש את התוספתא שנראה הנגע במוסגר, וכמשנתינו.

אלא שגם בפ"י הרא"ש פי"א מ"ו שקיבל את הגי' שורף מפרש את התוספתא כפי' הר"ש. וכן בק"א סוף תזריע, ד"ו קכ"ו ע"ב: ולזה אמר (רבינו הל"ל) שבחוספת צריך לומר שטהור הוא טהור לגמרי, לפי ששם לא אמ' חזר, אלא הכי אמר ונראה הנגע בבגד שורף את המטלית. זהו תורף דבריו אעפ"י שהוא לא סדרם על זה הסדר". ועיין לע"ל בק"א שם שהביא את דברי רבינו הל"ל, ומשמע שגרס: שורף, כלפנינו. אלא שאין לדעת בברור גמור את דברי רבינו הל"ל מפני שבק"א מסר רק את תורף דבריו וגם לא ע"פ הסדר, כפי הודאת עצמו.

וכן בפ"י הראב"ד לתו"כ כותב: ומשום הכי קתני סתם וחזר ונגע ולא פירש בו אם בבגד הראשון אם בבגד השני לפי שדינם שוה אצל שריפת המטלית וכו', הרי לך שגם הוא סובר שהמטלית נשרפת תיכף כשנראה נגע בבגד הטהור, ובוודאי רחפו לפניו דברי התוספתא כאן, ולפי הפירוש הנ"ל.

וקרוב בעיני שהפירוש כאן בתוספתא לקוח מפ"י הריב"מ, שגם רבינו הל"ל וגם הראב"ד וגם הר"ש הלכו בעקבות פירוש, אע"פ שהיו להם גירסאות שונות במשנה כאן. 15 בגד הראשון ישרף. בר"ש הנ"ל: בגד הראשון ישרף. היינו המוסגר וה"נ תנן במתני'.

15/16 והמטלית תשמש את עצמה בסימני' וטעונין שרפה באחרונה. ככ"ו: וטעונה שרפה וכו'. ובר"ש הנ"ל: והמטלית תשמש את עצמה על כרחין לאו דוקא דמאי תשמש את עצמה הא קתני וטעונה שריפה באחרונה, ועוד דבמתניתין קתני

(1) גי' זו כנראה נולדה ע"פ פירוש מהר"ם להלן פי"ג מ"ה, עיי"ש היטב.

בהדיא את הבגד, והכא אידי דקתני רישא עצמה תנא סיפא נמי עצמ' ולעולם תשמש לבגד קאמ'.

אבל פי' חדש לסימנים הוא בפי' הראב"ד לתו"כ ס"ט סע"ג (אלא שהוא משובש שם, ואני מתקנו ע"פ הפיסקא בתמת ישרים, הגהת ספרא מ"ז ע"ד): שכך הוא חמור תורת זה המטלית (מינו) [שדינו] כאילו הוא מחובר עדיין (בסגר) [בבגד] הראשון, וזה נשרף על זה וכן בשביל השני הוא נשרף, שלא ניצל בפרידתו מן הטמא ועדיין הסגרו עליו, לכך צריך שיעשה בו סימן באותו מטלית (שיתחלף באחר) [שלא תתחלף באחר].

16/17 שני בגדים המוסגרים שנמל מטלית מזה ומלא על זה מטלית מזה ומלא וכו'. ר"ש ורא"ש הנ"ל, ולפי גי' הר"ש במשנה שאם טלה מן המוסגר על הטהור וחזר הנגע למוסגר ניצלת המטלית, הוא פירש כאן שעלינו לחלק בין טלה על הטהור ובין טלה על המוסגר, אבל לפי גירסתנו במשנה אין צורך לחלק.

18 קימי שיש בה פסיפסין צבועין ולבנים פוסין מזה לזה. פיסקא ממשנה זו פי"א. ובר"ש שם: תניא בתוספתא קיטה שיש בה וכו'.

19 ור' נחמי' אומר לעולם אין מטמא בנגעים וכו'. בר"ש הנ"ל: ר' נחמיה או' לעולם אין מיטמ' בנגעים עד שיהא בלובן ג' על ג' וכו'. ובפיה"מ שם עמ' 157: וכבר אמר ר' נחמיה בתוספתא לעולם אינו מטמא בנגעים עד שיהא בלבן שלה שלש על שלש ואינה הלכה.

20 חליצין שבבקעת מצטרפין זה עם זה ופושין מזה לזה. בד: חליצין שבפקעת וכו'. אבל בר"ש פי"א מ"ט: חליצין שבפקעת מצטרפין זה עם זה ופושין מזה לזה וכו'. פי' חליצין שבפקעת כשיש רוב מטה בפקעת וכו' והוא חליצין וגם בלשון לעז קורין אותו ליצי"ש — lices (וכ"ה גם בצרפתית של היום), וכן ברומית — licia. והמלונים שלנו (לוי וקהוט בערך ליצין, ויסטורוב בערך חליצין) לא ראו את גירסת הר"ש ופירושו הנכון.

20/21 שני דפי חלוק מצטרפין זה עם זה ופושין מזה לזה. כ"ז ליתא בר"ש הנ"ל, אבל ברור שכן היה גם לפניו, אלא שנשמט אצלינו ע"י הדומות, וכן הוא כותב למעלה שם: וכן שני דפי חלוק נמי אינם חבור וכו' ובתוספתא מפרש לה ר' נחמיה. וכן למטה בפירושו שם: ומתניתין דקתני שני דפי חלוק אין מצטרפין לא פליגא (כלומר, על התוספתא שאומרת: מצטרפין וכו') דדילמא הני מיילי בשלא נתחברו יפה.

21/22 כמה דברים אמורים בזמן שהם על גבי קורים וכו'. בר"ש הנ"ל לנכון: „א"ר נחמיה במה דברים אמורים בזמן שהן על גבי קירוס וכו' על גבי קירוס מלשון בגירים ובקירוס ובחוט דפרק אחד ועשרים דכלים (מ"א) ובפרק ר' אליעזר אומר (שבת ק"ה א') האורג העושה שני בתי נירים בקירוס וכו' (פצעו) כלומר שלא נחתך לגמרי לשנים אלא עודנו מחובר כבשעת האריגה אבל פצעו שנחלק לב' ואחר כך תפרו ותברו אין מצטרפין. והשתא אי ר' נחמיה לפרושי קאתי' וכו'. ומזה משמע שהוא פירש כי דברי ר' נחמי' הולכים על דפי החלוק (עיין מ"ש לעיל). ולוא דבריו אולי ה' אפשר לומר שדברי ר' נחמיה הולכים על חליצים. אבל עיין גם באליהו רבא פי"א מ"ט.

23 והמסכת הפרוסה וכו'. בר"ש הנ"ל (לעיל שם): בנפש המסכת וכו' ובשתי העומד וכו' ובתוספתא קרי ליה מסכת הפרוסה ובמתניתין דאהלות פרק כ"א (צ"ל: פ"ח).

- 24 בכרים ובכסתות מצטרפות. בר"ש הנ"ל (בפירושו): בכרים וכסתות. במסכת של כרים וכסתות.
- 25 שתי כל זמן שהוא עתיד לארוג וכו'. לעיל כלים ב'פ"א 590³³. ר"ש פי"א מ"י. ועיין מ"ש לעיל עמ' 71.
- 25/26 אינו מטמא אלא שהוא עתיד לפצע. בכ"י ור"ש הנ"ל: אינו טמא (וכ"ה גם בד) אלא שהוא עתיד לפצע. ולעיל כלים הנ"ל: אינו טמא אלא עד מקום שהוא עתיד לפצע.
- 26 בגד שנראה בו נגע ועשאו שתי וכו'. בר"ש הנ"ל (בפירושו): ועשאו שתי שסתר את האריג, קודם שהזקק לשריפה.
- 26/27 נראה נגע בנימין הסדין טהור. משנה י' פי"א.
- 27 פשה מן הנימין לנימין הסדין טמא בסדין טהורות. המלים "בסדין טהורות" ליתא בר"ש הנ"ל, והוא מפרש: פשה מן הנימין לנימין שיש לסדין נימין מהאי גיסא ומהאי גיסא והפסיון הרחוק מטמא כדאמרן (מ"ז). דכיון שהנגע בנימין שבשני ראשין, הסדין באמצעו בטל אנבייהו.
- אבל ברמב"ם פי"ג מה' טומאת צרעת סה"ט: פשה מן הנימין לסדין הסדין טמא. ואולי המלים "בסדין טהורות" הם נוסחא אחרת ותקון, והיינו שצריך לגרוס: מן הנימין בסדין (כג"ה הר"מ) הסדין טהור. וכגון שלא היה בפסיון כגרים, אבל לגבי הנימין חשבינן ליה כפסיון הסמוך. ועיין במשנה אחרונה פי"א מ"י ד"ה נראה בסדין, וכ"ז דוחק. ואולי העיקר כג"ה הר"מ שאם פשה מאחד לשני מצטרפין, אבל אם הנגע בכל אחד לחוד השני טהור, ולפ"ז מתפרשת הג"ה שלפנינו: נגע בנימין הסדין טהור וכו' בסדין טהורות, כלומר אם הנגע בסדין הנימין טהורות, כל זמן שלא הוחלט הבגד יוכל ומותר לו לקצצן בשעת ההסגר, ורק אם לא קצצן עד אחרי ההחלט הן נגרות אחרי הבגד ונשרפות עמו.
- 27/28 וכשהוא שורף את הבגד שורף את הנימין עמו. וכן במשנה: נראה בסדין שורף את הנימין. ולפי מ"ש לעיל אין הנימין טמאות לפני כן, אלא רק אחר שנחלט הסדין נשרפות עמו, עיין מ"ש לעיל.
- 28 וזהו כללו של דבר וכו'. כל הברייתות עד סוף העמוד בר"ש פי"א מ"א.
- 28/29 כל המטמא במת מטמא בנגעים. בר"ש הנ"ל: פי' כל המיטמאין במת בצמר ופשתים ועור.
- 29/30 שהכל מטמאין במת ואין הכל מטמאין בנגעים. כ"ה בכ"י. ובר"ש הנ"ל: שהכל מיטמאין במת כל הכלים אף על גב דלאו צמר ופשתים.
- 30 חבורין לטומאת מת ואין חיבורין לטומאת נגעים. בר"ש הנ"ל: ואין חיבורין לטומאת נגעי' כעניין שפירשתי לעיל גבי שני דפי חלוק (מ"ט) אי נמי לטומאת מגע כי ההיא דאמרין (ע"ז ל"ז ב') דיקרב בדיקרב מסאב". ואם שיטת התוספתא היא שאין הנימין חיבור לבגד בנגעים (עיין מ"ש לעיל), הרי גם בנימין חיבור בטומאת מת (כלים רפכ"א) ואינן חיבור בנגעים.
- 31/32 בגד שנראה בו נגע בראשו אחד וכו'. ר"ש הנ"ל, ר"ש פי"א סמ"ו.
- 32/33 ונעורת פושה וכו'. בכ"י: ונעורות פושה וכו', אבל בד ובר"ש שם ונכון: ובעורות פושה מצד זה לצד זה וכו' מצד זה לצד זה כדתנן (במשנה שם) מתוכו לאחוריו.
- 33 המת ותורמל וכו'. בר"ש לנכון: חמת ותורמל וכו' ועיין במשנה שם.

34/35 ר' אליעזר בן יעקב אומר... והחמולות והלכדין והסנסון וכו'. בכ"ו: והחמילות והלכדין והסנסין וכו'. ובר"ש הנ"ל: ר' אליעזר בן יעקב אומר הברסין והברדסין והפמליאות (וכן גם בד: והפימלאו) והחמילי והלכדין והסנסין וכו'. ועיין לעיל 595²⁵ ומש"ש. ועיין לעיל 597¹, ושם נשנו גם כרים וכסתות. ועיין במשנה כאן פי"א מ"א. 36 כגד המוסגר שצבעו או שמכרו לגוי מהור וכו'. ר"ש ספי"א, רמב"ם פי"ג מה' טומאת צרעת הי"א. ובפי' הר"ש שם: פי' טהור אפילו חזר בו הנגע, כיון דצבוע ודגוי לא בני איטמוי בנגעי' נינהו. ועיין במשנה אחרונה פי"א מ"ב ד"ה בגד המוסגר.

עמ' 625

- 1 הרי הוא כהסגירו. בר"ש לנכון: הרי הוא בהסגרו. שם: שקיצעו ועשאו מטלית וכו'. בד: שקצצו וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: שקצצו ועשאו מטליות וכו'.
- 2 והיתה בהן אחת שיש בה שלש על שלש וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם הנ"ל. 2/3 בזו שהיא שלש. בכ"ו: בזו שהיא שלש על שלש. ובר"ש הנ"ל: בזה שהיה שלש על שלש וכו'.
- 3 ור' אלעזר בר' שמעון אומר כולן ישרפו. ופי' הגר"א: כמו אם חזר למטלית שהכגד הראשון ישרף. אבל לכאורה יש לחלק ששם הרי הכגד ראוי ליטמא בנגעים וכשחזר למטלית הוא כאילו חזר אליו, משא"כ כאן שאינם ראויין ליטמא בנגעים אפילו אם חזר הנגע להם עצמם. ובמג"ב פירש: כולם ישרפו. אף הפחותין כיון שבאו משיעור.

פ"ו

- 4 בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות וכו'. בבלי סנהדרין ע"א א'.
- 5 ר' אלעזר בר' שמעון אומר מקום היה בתחום עזה וכו'. בסנהדרין שם: א"ר אלעזר (כג"י כתי' שם) בר' צדוק מקום היה וכו'. ועיין גם מה"ג ויקרא 353. ובכפופ פ"ו עמ' קכ"ט (ד"ר ל"א סע"א): פרק בן סורר ותוספת מסכת נגעים פ"ו ר' אלעזר בר' שמעון מקום היה בתחומי עזה והיו קורין לו חורבתא סגרי"ת (אפשר לקרא גם: סגדיתא).
- 6 ר' שמעון בן יהודה אומר איש כפר עכום וכו'. עיין סנהדרין הנ"ל ובדק"ס שם עמ' 202 הערה נ', מה"ג שם עמ' 353.
- 6/7 שהיו מציינין אותו שהיו אומרים וכו'. בד: והיו מציינין אותו וכו'. ובכ"ו: שהיו מציינין שהיו אומרים וכו'. ועיין לעיל 96⁶ ובהקבלות.
- 7 וירושלם אינה מטמאה בנגעים. משנה פי"ב סמ"ד ובהקבלות. 7/8 אמר ר' יהודה אני לא שמעתי וכו'. תו"כ מצורע פרש' ה' ה"ה ע"ג ע"א. ירוש' ערלה פ"א ה"ב, ס"א ע"א, יומא י"ב א' וש"נ (ועיין דק"ס שם עמ' 26 הערה י'). וכ"ה בר"ח מגילה כ"ו א'). וציין לירושלמי ערלה הנ"ל ותוספתא כאן באר"ז ח"א סי' שי"א, מ' ע"א, ועיין ר"ש כאן פי"ב מ"ד. ועיין המקבילות באבות דר"ן נו"א פליה עמ' 104, נו"ב פל"ט עמ' 107, בבלי ב"ק פ"ב ב' ושי"נ. ובענין המעלות העריך ש. קרויס בקדמוניות (עברית) כרך א' ח"א עמ' 100 ואילך.
- 8/9 אין מודדין הימנה ולחלל אין מביאין עגלה ערופה וכו'. במשנת סוטה פ"ט

סמ"ב ובאבות דר"ן וב"ק הנ"ל נזכר רק שאינה מביאה עגלה ערופה, ומלשון התוספתא כאן משמע קצת שהם שני דברים, והיינו אם נמצא חלל ספק קרוב לירושלים ספק קרוב לעיר אחרת שתיהן אינן מביאות מפני שאין מודדין מן החלל לירושלים, וממילא אין לדעת מי יותר קרובה לחלל. אבל הגי' בד: אין מודדין הימנה ולחלל עגלה ערופה, ולפי"ז, עגלה ערופה" הוא פירוש לאין מודדין.

9 ואינה נעשית עיר הנדחת. עיין במקורות הנ"ל ובספרי דברים פ"י צ"ב, הוצ' פינקלשטיין עמ' 154.

9/10 ר' נתן אומר אף אין בה משום בן סורר ומורה וכו'. אבות דר"ן הנ"ל. ובכפופ פ"ו עמ' ע"ה, ד"ר כיב רע"א: תוספות מסכת נגעים פ"ו ר' נתן אומר אף אין בה משום סורר ומורה וכו'. ועיין שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרל"ג. 10/11 פרט לירושלם לידוע שהוא של ישראל. בכפופ הנ"ל חסרה המלה "לידוע" ובד חסר "לירושלם", ולפיכך קרוב לוודאי בעיני שהמלה "לידוע" אינה אלא שיבוש מהמלה "לירוש" — לירושלים.

11 אין מולינין בה את המת. בד, כ"ז וכפופ הנ"ל: אין מלינין בה וכו'. וכ"ה במקבילות. והפירוש הוא פשוטו כמשמעו שאין המת לן בירושלים אלא קוברים אותו מיד, ואין זה עניין כלל לקבורת המת בתוך העיר, כי גם בשאר עיירות מוקפות חומה לא היו קוברים מתים, ואם העיר התרחבה היו מפנים את הקבר, עיין תוספ' ב"ב פ"א הי"א ומש"ש, ועיין מ"ש להלן בסמוך.

ולא עוד אלא שיש לשם לב לנוסחא המשונה באבות דר"ן פ"ד, הוצ' שכטר י"ב ע"א: והיו מוליכין אותו עם (כצ"ל, כמו שהוא בכתי"י שם) שקיעת החמה וכו' וכי אין אתם יודעים שאין מלינין את המת בירושלים כל עיקר וכו'. והנה שכטר השמיט שתי המלים האחרונות מפנים הנוסח שלו, אבל בהערה נ"ז שם העיר שכ"ה בכתי"י. וג"ז זו היא מקורית ועיקרית, וכ"ה גם בכ"י (לפי ההוספות שם פ"ג ע"א): וכי אי אתם יודעים שאין מלינין את המת בירוש' כל עקר. ולפי תאור הדברים שם נראה ברור שהם זירזו את השומרים שיתנו להם לצאת מן העיר תיכף ומיד מפני שאין מלינין את המת בירושלים כל עיקר, כלומר אחרי שקיעת החמה, והברייתא הדגישה שם שהיו מוליכים אותו עם שקיעת החמה. וע"פ זה יובלטו יותר דברי הספרא בחוקות ריש פרק ו', קי"ב ע"א: ונתחם ביד אויב הלכה (השווה ב"ק פ"ב ב' הנ"ל) אין מלינין את המת בירושלם. וכשהם מוציאים אותו לקבורו יהו (כ"ה בד"ו) קוברי מיתכם נתנין ביד אויב. והפירוש הוא שיצטרכו להוציא את המת מן העיר בעוד יום ויסתכנו יותר מן הראוי. ועיין במשנת סנהדרין פ"ו מ"ה, ובשו"ת הרדב"ז ח"א סי' שי"א, ובמה שהאריך במחזיק ברכה להחידא או"ח סי' תקכ"ו, ויתכן שבירושלים אמרו שאין להלין את המת אחרי שקיעת החמה.

שם: ואין מעמידין בתוכה עצמות אדם. בד: ואין צוברים בתוכה וכו'. ונראה שצ"ל: ואין צוברים בתוכה וכו'. וכן באבות דר"ן פל"ה הנ"ל: ואין מעבירין בתוכה עצמות אדם, וכן מעתיק מן התוספתא בכפופ הנ"ל. וכ"ה ברמב"ם פ"ז מה' בית הבחירה הי"ג. וכן במה"ג אחרי שמעתיק את סוגיית הגמרא ב"ק פ"ב ב' מוסיף (מצורע עמ' 346): חניא הוסיפו עליהן אין מעבירין בה עצמות מת וכו'. והפירוש הוא שאם מוליכין מת לקבורה בירושלים אין צוברים העצמות דרך העיר, מה שאין כן בשאר עיירות מוקפות חומה (עיין כל"ס פ"א מ"ז ותוספתא

שם ספ"א) היו מעבירין את המת דרך העיר ומסבבין אותו שם כדי להרחיקו בכבודו והספדו.

ומה שתפשו המשנה והתוספתא בעיירות המוקפות חומה את הלשון, מת" ובירושלים אמרו, "עצמות" הוא בהתאם למציאות. כי אנשי הכפרים הסמוכים לעיירות שרצו לקבור את מתייהם בקברי העיר היו מוליכים את המת ישר לעיר והיו מסבבים אותו בעיר, אבל לירושלים היו מביאים מתים גם ממקומות רחוקים והיו רגילים להביא לשם עצמות. ולא עוד אלא שיתכן כי דווקא במת היו רגילים לסובב בעיר ולהרגיל את ההספד ולא בליקוט עצמות. ובס' שמחות פ"ב ה"ד, הוצ' היגר עמ' 195: ליקוט עצמות וכו' ואין עולין עליהן בחבר עיר וכו' ר' שמעון בן אלעזר אומר היו סובבין (כ"ה בכת"י ודפוסים) על מסות כפיות וכו'. וכנראה שיש שם חסרון והשמטה, ואפשר שדברי רשב"א הולכים למעלה, והיינו שהוא חולק וסובר שגם בליקוט עצמות היו סובבים. ובירוש' פסחים פ"ח ה"ח, ל"ו ע"ב (ובהקבלות): תני ליקוט עצמות אין אומר עליהן קנים ונהי וכו'. ומכ"ז ברור שבעצמות היתה שאלה של העברה בעלמא (בלי עניין של סבוב), ולזה אמרה התוספתא שאין מעבירין עצמות בתוכה, ואפילו העברה בעלמא אסורה בירושלים.

12 ואין משכירין בתוכה בתים. תוספ' מע"ש פ"א 87 ובהקבלות. ובאבות דר"ן הנ"ל: אין מוכרין בה בתים אלא מן הקרקעות ולמעלה, וכפ"י המפרשים שם שלא מכר אלא את הבניין. ואפשר שאם נפל הבניין הקרקע שלו.

שם: ואין נותנין בתוכה מקום לגר תושב. וכ"ה ברמב"ם הנ"ל, וכן במה"ג הנ"ל: ואין נותנין בה מקום לגר תושב. ובאבות דר"ן הנ"ל: ואין עושין בה מקום לגר ותושב (כ"ה בכת"י, ועיין מ"ש בח"ב עמ' 128). ועיין ספרי כי תצא פ"י רנ"ט: בשעריך ולא בירושלם. ולעיל שם: עמך ישב ולא בעיר עצמו. ובהשגות הראב"ד פ"ד מה' איסורי ביאה ה"ח: עמך ישב ולא בעיר עצמה. ובג"ז זו הובאו ההשגות גם בשו"ת הרשב"א ח"א ס"י קפ"ב ומאירי יבמות מ"ח ב'.

12/13 ואין מקימין בה קברות חוץ מקברי בית דוד וכו'. עיין מ"ש בח"ב עמ' 135.

14 ואין מקימין בה אשפות. ליתא בכ"י, ונכון.

15 חוץ מגנת ורדין שהיתה שם וכו'. עיין משנת מעשרות פ"ב מ"ה.

16 ואין מוציאין הימנה ויזין וגו' וטראות לרשות הרבים וכו'. באבות דר"ן הנ"ל:

ואין מוציאין בה זיזין וגו' וטראות וצינורות לר"ה וכו'.

17 בית הכנסת ובית האשה ובית השותפין וכו'. יומא י"א ב', עיי"ש, ר"ש פ"ב מ"ד.

18 בית העגיל העשוי כשוכך... דיגין טריגין וכו'. ר"ש פ"ב מ"א, נזיר ח' ב',

ב"ב קס"ד ב'. אבל, העשוי כשוכך אינו נזכר בברייתא בגמ' שם ולא בר"ש וגם הר"מ לא הביאו. ולכאורה משמע שעשוי כשוכך הוא דוגמא לבית העגול, ואולי היה בבית העשוי כשוכך חסרון אחר לעניין נגעים. ועיין ירוש' יבמות פ"ב סה"ג, י"ב ע"ד. 19/20 בית שהיה בנוי... עמודים מטמאים בנגעים. כ"ז ליתא בכ"י, אבל ישנו

בר"ש הנ"ל, ועצם ההלכה גם במשנה פ"ב מ"א.

20/21 בית שהוא בנוי מלמטה סלע... ומלמעלה לבנים מטמאין בנגעים.

כ"ז ליתא בר"ש הנ"ל. ועיין במשנה פ"א מ"ב, ומכאן משמע שדווקא אם כל הכותל הוא מדבר שאינו מטמא בנגעים. אבל אם רק חלק ממנו הוא מדבר שאינו מטמא בנגעים אינו מעכב.

21 בית שבים אין מטמא בנגעים. וכן גם בר"ש הנ"ל: בית שבים אינו מטמא בנגעים וכו' בית שבים מדקתני בית שבים ובית שבספינה (להלן שו' 23) משמע דתרי מילי נינהו וכו' עיי"ש. ועיין רא"ש פ"ב מ"א. והגר"א הגיה: בית שבים מטמא בנגעים. ועיין בתוספתא עירובין 144 שו' 24 ושו' 27 ובבבלי שם נ"ה ב'. 21/22 בית שצדו אחד גוי וצדו אחד ישראל וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ד מה' טומאת צרעת הי"ג, כפופ פ"י עמ' קצ"ו, ורמז ל"ה במדרכי חולין סי' תשמ"א ולמד מכאן שבית שיש לגוי שותפות בו אינו מטמא בנגעים.

22 צדו אחד בארץ וכו'. ר"ש, רמב"ם וכפופ הנ"ל.

23 הבית שבספינה וכו'. עיין מ"ש לעיל שו' 21, ועצם הדין גם במשנה רפ"ב. 23/24 עציים... בין פצים לחברו. משנה פ"ב מ"ד.

25 משוי שנים דברי ר' ר' שמעון בן אלעזר אומר וכו'. בד: דברי ר' שמעון בן אלעזר. ואח"כ מתחיל עניין חדש. וכן בר"ש פ"ב מ"ד: אבל בתוספתא קאמר ר' שמעון בן אלעזר משאוי שנים. ועיין ברא"ש שם.

25/26 היציע והאבוס והמנירה אין מטמאין בנגעים וכו'. וכן בר"ש פ"ב מ"ד: תניא בתוספתא היציע והאיבוס והמגורה אינן מיטמאין בנגעי' וכו'. ובמשנה שם: קירות האבוס וקירות המחיצה אינן מיטמאין בנגעים. ובפי' מהר"ם שם כתב: ג"ל דגרסינן קירות המחיצה מלשון ותהי המחיצה (במדבר ל"א ל"ו) לשון חלוקה דבת"כ גרסינן בקירו' הבית ולא בקירות המגורה מלשון נהרסו המגורות (יואל א' י"ו) והם אוצרות תבואה, והיינו קירות המחיצה דמתני' וכו' להכי גרסי' המחיצה. ועוד דאין זה לשון קירות המחיצה. דלשון קירות הם מחיצות וא"כ מאי האי קירות המחיצה, והלא קירות ומחיצות אחד הן. אבל לפנינו בתו"כ מצורע סוף פרק ג', ע"ג ע"ב: בקירות הבית ולא בקירות היציע ולא בקירות האיבוס ולא בקירות המחיצה ולא בקירות המגורה. וא"כ נשנו כאן גם מחיצה וגם מגורה ואי אפשר לומר שהם היינו הך. וברור שלפני רבינו חסרו שם. ולא בקירות המחיצה, וכן בפסו"ו שם כ' רע"ב: בקירו' הבית ולא בקירות (כ"ה בגליון כתי' הטופס שלי) האבוס והיציע והמגורה. ולפי גי' זו היא ממש התוספתא שלנו בלי תוספת וחסרון. אבל בכ"ר שם, בילקוט ובר"ש כאן פ"ב מ"ד גורס בתו"כ כלפנינו. וכן במה"ג מצורע עמ' 349: בקירת הבית ולא בקירת היציע ולא בקירות האיבוס. ולא בקירות המחיצה (כהגהת מהר"ם לעיל) ולא בקירות המגורה. הא אינו מיטמא עד שיהיה בו בית דירה. ולעצם העניין אנו רואים ברור מן התוספתא כאן והתו"כ שיציע אינו מטמא בנגעים. אבל בתו"כ לעיל שם (הי"א, ע"ג ע"א): בבית להביא את הצבוע. וכ"ה במה"ג 347 ובילקוט (ושם: הצבועה). וכנראה שגי' זו אינה בטוחה, כי בכ"ר שם: להביא את היציע. ובפסו"ו שם כ' ע"א: בבית להוציא את היציע ואת העליה (לפנינו בתו"כ בכל הנוסחאות: בבית להביא העליה). אבל בגליון כתי' בטופס שלי: ס"א להביא. כלומר, להביא את היציע ואת העליה. וכן מעתיק מן הפסיקתא גם בת"י, הגהת ספרא מ"ח סע"ג, ומעיר שם: ותניא בתוספתא היציע והאבוס והמגורה אינם מיטמאין בנגעים וכו'. ועיין גדרים נ"ו א' ובתוספ', רשב"א,

(1) בהגהות ספרא לר"א הלחמי כתי' וורסהיימר (והגהותיו הן כנראה היסוד להגהות בת"י):

והמגורה:

מאירי, שטמ"ק ור"ן שם, ומשם נ"ל שהג"י, לרבות היציע"י יש לה יותר על מה לסמוך. וצ"ע בדבר.

27 וכשהוא נותק את הבית אין נותצין אותו. בכ"ו: אין נותצין עמו. וכן בר"ש הנ"ל: אין ניתצין עמו.

שם: העצים והאבנים והעפר מטמאין בנגעים וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין מ"ש בחזון איש סי' ט' ס"ק א' וס"ק ב', עיי"ש.

29 כיצד ראיית הנגע ספק יש בו וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ב מ"ה. ופירושה שכרגיל אין הנגע בא בבית אחת ירקרק שבירוקין ואדמדם שבאדומים וע"פ רוב יש ספק אם אפשר לקרוא לצבע ירקרק שבירוקים וכו' וממילא מטהרו הכהן, שכל זמן שאין חריפות הצבע נראת לעין אין זה נקרא ירקרק שבירוקים. אלא שעל הכהן כבר מוטל להטיף לו מוסר לישראל ולהזהיר אותו שאם לא יחזור בתשובה יבואו עליו נגעים. 31 שאין הנגעים באין אלא על לשון הרע. ספרי דברים פ"י רע"ה, אבות דר"ן פ"ט, כ' ע"א, ערכין ט"ו ב' (ועיין גם ירוש' סוטה פ"ב ה"א י"ז ע"ד), וי"ר פ"ז—ג' (ובהקבלות שם). מדרש ל"ב מדות, הוצ' ענעלאו עמ' 172 ושם 173 ואי"ך.

32 ואין המקום דן את האדם אלא ברתיו. בד: אלא בדת, ובר"ש הנ"ל: אלא בדיינים, והנכון כלפנינו, עיין ערוך ערך רת ב'. ובו"ר פ"ז—ד (ובהקבלות שם): אין בעל הרחמים נוגע בנפשות תחלה.

32/33 הרי הן באין על ביתו חור בו טעון חליצה ואם לאו וכו'. ר"ש הנ"ל, סמ"ג עשין ר"ט, ר"ז ע"א, וי"ר פ"ז סוף סי' ד', תנחומא שם סי' ד' (בובר סי' י"ב), מדרש תדשא פ"ו, הוצ' ר"א אפשטיין עמ' ל"ג ואי"ך. ועיין רמב"ם ספס"ו מה' טומאת צרעת. ועיין כע"ז בתוס' ערכין פ"ה ה"ט ובהקבלות.

35 ר' שמעון בן אלעזר אומר משום ר' מאיר וכו'. תו"כ מצורע פרש' ה' ה"ט, ע"ג ע"א, ר"ש הנ"ל.

36 היה קולף את העפר שבין אבן לחברתה ונראה לתוך הבית. בתו"כ מצורע פרק ד' ה"ה, ע"ג ע"א: ואת הבית יקציע יכול מבפנים ומבחוץ תלמוד לומר מבית. אי מבית יכול מן הקרקע ומן הקורות (כ"ה בכ"ר, מה"ג 350, ר"ש כאן) ת"ל סביב לא אמרתי אלא סביב לנגע. ובר"ש פ"ב מ"ו: סביב לנגע ולא שמבחוץ ולא קרקע הבית, כרבנן דפליגי עליה דר' יוסי בר' ר' יהודה בתוספתא דאמרי שבין אבן לחברת' ונראה בתוך הבית, והיינו דמתרגמינן יקציע יקלף דהיינו לצד פנים. ועיין לעיל שם בר"ש שהעתיק את התוספתא.

37 ר' יוסי בר' יהודה אומר מקרקע הבית היה נוטל את העפר שלש אצבעות וכו'. בפיה"ג טהרות עמ' 100: וכדעתיה דר' יוסי מקלפין מן קרקע הבית ג' אצבעות. ועיין להלן 627 שו' 17/18 ומש"ש. והברייתא בתו"כ שהבאתי לעיל באה להוציא משיטת ר"י בר' יהודה ואומרת שאינו מקציע לא מן הקרקע ולא מן הקורות כמ"ש הר"ש הנ"ל. ולעיל שם בתו"כ: ר' יהודה אומר אל מקום טמא לרבות את הניטל, ולפי פירוש אחד של הר"ש כאן הכוונה היא לעפר שנוטל מקרקע הבית ג' אצבעות, וסובר כבנו, עיי"ש בר"ש, אבל עצם הפי' הוה בתו"כ קשה. ועיין מ"ש לעיל 616 שו' 1/2.

38/1 ר' יוסי בר' יהודה משום ר' אלעזר הכייה בשני הולך לו קלפו ומעון צפריים. בר"ש פ"ג מ"א: ולכך מניין כוהה והולך בתרי משום דחשיב להו בתוספתא כל

חד וחד לחודיה דקתני ר' יהודה אומר הכהה בשני קולפו וטעון צפרים וההולך לו קולפו וטעון צפרי.

עמ' 626

- 1 בית שנראה נגע במורחו וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ג מ"א.
- 2 חצצו ונראה במורחו חזר ונראה במערבו וכו'. בר"ש הנ"ל: ואם חצצו ת ח"ל ונראה במורחו ובסוף שבוע נראה במערבו וכו'.
- 3 ובין יריעה לקורות. כלומר, בחלק העליון של הכותל שבין היריעה לקורות.
- 4 חומר בחליצה מבנתיצה ובנתיצה מבחליצה אכן שבוית בזמן וכו'. וכן בר"ש פ"ג מ"ב: תניא בתוספתא חומר בחליצה מבנתיצה ובנתיצה מבחליצה חומר בחליצה אכן שבוית בזמן שהוא חולץ הוא חולץ את כולה וכו'. עיין במשנה שם. וכל הברייתא גם בתו"כ, אלא שמתחיל בסיגנון מדרש (מצורע פ"ה ה"ג, ע"ד ע"ב): אם נאמר בחליצה למה נאמר בנתיצה ואם נאמר בנתיצה למה נאמר בחליצה אלא לפי שיש בחליצה מה שאין כן בנתיצה ובנתיצה מה שאין בחליצה. בחליצה האבן שבוית בזמן שהוא חולץ וכו'.
- 6 בנתיצה נותן את האבנים וכו'. בד וכ"ו לנכון: בנתיצה נותן וכו'.
- 8 הא מפני שיש בחליצה שאין בנתיצה ויש בנתיצה שאין בחליצה. כ"ו ליתא בד וכ"ו ואינו אלא טעות הדפוס, ובכ"ו להלן בסמוך: וצריך (במקום: צריך) לומר בנתיצה, ויש שם השמטה קטנה, והנכון הוא בד: הא מפני שיש בחליצה שאין בנתיצה ויש בנתיצה שאין בחליצה צריך לומר בחליצה צריך לומר בנתיצה. ובד"ח משובש. וכ"ה בערך בתו"כ הנ"ל, והסיום כאן מתאים יותר לגירסת התו"כ ברישא (עיין לע"ה), אלא שגם הברייתא שלנו לקוחה בעיקרה ממדרש הלכה ושמרה על הסיום של המקור שממנו לוקחה, ועיי"ש הפירוש בראב"ד.
- 9 אלו ואלו טמאין במגע ובמשא וכו'. בכ"ו: אלו ואלו מטמאות וכו'. ועיין רמב"ם רפס"ו מה' טומאת צרעת.
- 10 ואף על פי שאין שם מקום טמא מקומו טמא. בתו"כ מצורע פרק ד' ה"ד, ע"ג ע"ג: אל מקום טמא שיהא מקומו טמא ר' יהודה אומר אל מקום טמא לרבות את הנוטל (כ"ה בכ"ד ור"ש). ופירש בר"ש פ"ב מ"ו: שיהא מקומו טמא כדתניא בתוספתא שאין שם מקום טמא מקומו טמא כלומר דאם היה המקום טהור נעשה טמא. לרבות את הנוטל דאפי' נוטל האבנים משם אחרי כן מקומו טמא מיקרי וכו'. ובראב"ד שם: אל מקום טמא שיהא מקומן טמא פ"י שמתמאות באהל וכו' (וכן העתיק במה"ג 350: אל מקום טמא שיהא מקומן טמא. מלמד שהן מטמאין בביאה. כיצד נכנס וכו', כלשון הר"מ רפס"ו מה' טומאת צרעת. וצריך בדיקה מהיכן לקח את הסיום: מלמד שהן מטמאין בביאה) ר' יהודה אומר לרבות את הנוטל, כלומר אפילו נטלו ממקום השלכתו יהא המקום טמא וגזירת הכתוב הוא שיהא מקומם טמא. ורבינו הלל פירש (לפי הרא"מ מצורע י"ד מ', ד"ו ש"ה קצ"ג ע"ג) שאין מוציאין את האבנים למקום טהור אלא למקום טמא שלא להרבות טומאה בא"י. וכן ברלב"ג מצורע קמ"ח ע"ג: אל מקום טמא כאלו תאמר המקום שישליכו שם הנבלות ומה שידמה להם מהטמא. וכבר השיג על רבינו הלל ר' אברהם זוטרא מתיווך (לפי רא"מ הנ"ל) ופירש שיהא מקומו טמא מכאן ולהבא. וזהו כפי' הראב"ד הנ"ל.

וברש"י מצורע י"ד מ': אל מקום טמא מקום שאין טהרות משתמשות שם, למדך הכתוב שהאבנים הללו מטמאות מקומן בעודן בו. ועיין מ"ש ע"ז בצידה לדרך במקומו שם, קכ"ג ע"א. ועיין זבחים צ"ג א' ומ"ש בחזון איש סי' י' ס"ק י"ז. 11 בית המוסנר שנשרו ממנו אבנים טהורות. ר"ש פי"ג מ"ה. ואולי הפי' הוא שנשרו בשעת קציעה. עיין תוי"כ פ"ד ה"ו, ע"ג ע"ג, ועיי"ש בראב"ד ובק"א. 11/12 שנים בתים מוסנרין שנטל אבן מזה וכנה כזה ונראה נגע באחת מהן היא טמאה בלבד ור' אלעזר בר' שמעון אומר אבנים כמטלית, בד, כ"ו ור"ש הנ"ל לנכון: שני בתים וכו'. וטעם החכמים הוא שאבן אינה דומה למטלית, שהרי מטלית ראויה לקבל טמאה אם היא ג' על ג', אבל אבן אינה ראויה לקבל טמאה כשהיא לעצמה ודינה כמטלית פחות מג' על ג' שאינה מחזירה את הטמאה לבד (עיין לעיל ספ"ה). אבל ראב"ש דן את האבן כחלק של הבית, ולפ"ז משנתינו (פי"ג מ"ה) כראב"ש כמו שהסיק הר"ש.

ועיין מ"ש בס' חזון איש להגאון רא"י קרליץ שליט"א סי' י' ס"ק ו' וס"ק ז'. ולשון הר"ש הנ"ל: פי' אבנים כמטלית, ודין שני בגדים המוסגרים שעלה מזה על זה פירשתי לעיל בפרק אחד עשר (מ"ו). ומתני' דהכא ר' אלעזר בר' ר' שמעון היא.

פ"ז

- 13 הבא כולו נגע וכו'. כל הברייתא בר"ש פי"ג מ"ד.
- שם: וניתן לו שבוע שני וכו'. בד: ניתן לו וכו'. ובכ"ו ור"ש לנכון: נותן לו וכו'.
- 14 או שכנס ופשה בסוף שבוע הרי זו חולץ את כולו. כלומר שפשה ושבו פרח בכולו, ולפיכך חולץ את כולו.
- 14/15 נגע בסוף שבוע פרח בכולו וכו'. בר"ש הנ"ל: נגע ובסוף שבוע פרח בכולו וכו' כלומר נראה נגע במקצתו ובסוף שבוע פרח בכולו.
- 15 אין מחייבין אותו לבנות אחר תחתיו וכו'. שהרי חץ כאן את כל האבנים ובטל מתורת בית המטמא בנגעים, וממילא אין עליו דין של קציעה וטיחה.
- 15/16 ולא עוד אפילו נראה בו נגע ברוח אחת... לבנות אחרת. גם כאן הטעם כנ"ל שאחרי שסותר רוח אחת נשאר בית בן ג' קירות שאינו מטמא בנגעים ובטל ממנו דין בית לעניין נגעים. ואם חזר ובנה את הרוח הרי הוא כבית חדש, וכהמשך התוספתא.
- 17/18 אין הבית ניתק אלא החוור אחר חליצה בלבד. ר"ש פי"ג מ"א.
- 18/19 בית הנתוק מציל על העצים ועל האבנים... ולא על העפר שנכנו עמו.
- תוי"כ מצורע פ"ה ה"ג, ובפי' הראב"ד שם ע"ד ע"א, השגות פי"ד מה' טומאת צרעת ה"ט.
- 19/20 ר' יהודה אומר... מטמאין בכשרין. בד חסרה המלה 'בכשרין', וכך ההלכה במשנה פי"ג מ"ג, ושם: בכזית, וכן השלים הגר"א כאן בגי' ד. ועיין להלן שו" 28.
- 20/21 ר' אלעזר חסמא אומר במשהו. וכן במשנה שם: במה שהן, ופירש הגר"א בא"הו רבא שם שאם האבן שלמה היא מטמאה במשהו, אבל אם אינה שלימה גם ר"א חסמא מודה שאינה מטמאה אלא בכזית, וכן נוטים גם דברי הר"ש, ובתוספתא שבת 121¹⁶: המציא מאבני בית המנוגע מעציו ומאבניו כל שהוא הרי זה חייב. ולפי פשוטה משמע, כל שהוא" ממש אפילו אינה אבן שלמה, ועיין מ"ש להלן. וצ"ע.
- 21 שריפתן מטמאן בביאה ור' שמעון מטהר. בכ"ו: שריפתן מטמא וכו'.

והגר"א השלים: [עפר] שריפתן מטמא וכו'. ואולי צ"ל: שרפן מטמאין וכו'. ובירושלמי ערלה פ"ג ה"ג, ס"ג ע"א: אבנים מנוגעות שעשאן סיד אית תניי תני עלו מטומאתן ואית תניי תני לא עלו מידי טומאתן. ואולי כיוונו שם למחלוקת ר"ש וחכמים כאן. אבל כולם מודים שהם אסורים בהנאה, עיין בירושלמי ערלה ה"ג, ובתוספתא שם 44: ועיין בתוספתא שבת ה"ג. ובירושלמי תרומות פ"ו ה"א, מ"ד ע"א: מודי ר"ש בן לקיש באיסורי הנזיה (כלומר, שאסורים בפחות מכשיעור). ועיין מאירי שבת צ"ג ב' ומ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א סוף עמ' 166.

21/22 המאהיל ידיו על האבן המנוגע בין מלמעלה בין מלמטה טהור ר' שמעון מטמא. רמב"ם פט"ז מה' טומאת צרעת ה"ה, כת"ק. ועיין מ"ש ע"ז בצידה דרך לבעל הבאר שבע קכ"ג ע"ב והביא את דברי הר"ש פ"א מ"ד ד"ה חמור בכולם מת. ור"ש סובר שאבן המנוגעת מטמאת באהל כמת. ועיין באור הגר"א כאן ומ"ש במשנה אחרונה פ"ג מ"ג. ועיין זבחים צ"ג א' ומ"ש הגאון בעל חזון איש כאן סי' י' ס"ק י"ז.

22/23 כבר תרומה כרוך בסיב או בנייר נתן על גבי אבן המנוגעת בין מלמעלה בין מלמטה טהור ר' שמעון מטמא. כ"ז חסר בכ"ו, ונשמט ע"י הדומות. ובפיה"ג עמ' 92: דתניא כבר תרומה כרוך בסירך בציבין או בנייר ונתון על גבי אבן המנוגעת. ועיין בערוך ערך סב ד'.

ולעצם העניין לפלא שנעלם לפ"ש מן המפרשים כאן שמחלוקת זו היא משנה ערוכה בזבים פ"ה מ"ה, וציין לה בחזון איש ה"ג.

23/24 המכנים ידו לבית המנוגע ונגע בו מכפנים רבי מטמא וכו'. ומשנתינו

פ"ג מ"ד היא כרבי, אבל עיין בחז"ט שם, ועיין להלן.

26 בית המוסגר... וזה וזה מטמאין בביאה. משנה ה"ג, ועיין מפרשים שם. ועיין לעיל 222:.

26/27 ואבנים שיש בהן נגע מטמאות מאחריהן. ר"ש פ"ג מ"ד, רמב"ם פט"ז

סה"ב, לעיל 222:.

27/28 בית שהוא מיסב על גבי בית המנוגע... טהור. משנה פ"ג מ"ו, ושם:

בית שהוא מיסך וכו'. ובכ"ו כאן: בית שהוא מוסב, וכנראה שצ"ל: מיסך.

28/29 כזית ממנו מטמא בביאה כולו אין הוא מטמא בביאה. כ"ה בד, וצריך

לפרש בתמיה. ובכ"ו: כולו דין הוא מטמא וכו'. וכן בר"ש פ"ג מ"ו: ובתוספתא קתני כזית ממנו מטמא בביאה כולו דין הוא שיטמא בביאה. ועיין במשנה שם.

29/30 הטמא עובר תחת האילן... ואם עמד טמא. בד: הטמ' עובר תחת האילן

והטהור עובר תחת האילן טהור טמא עובר תחת האילן וטהור עובר אם עמד טמא. וצריך להגיה ע"פ המשנה פ"ג מ"ו: הטמא עומד תחת האילן וטהור עובר תחת האילן טמא. וטהור עומד תחת האילן וטהור עובר אם עמד טמא (קרוב לגי' כ"ו).

ועיין הגי' של המשנה בתוכ' תוריע, נגעים סוף פרק י"ב, ס"ח ע"א ובקידושין ל"ג ב'.

30/31 אבן מנוגעת טהור חזור אבנים מנוגעות תחת האילן טהור והותצו טמא שנאמר מושבו טמא. אין לזה שום מובן. ובר"ש פ"ג מ"ז: וכן באבן המנוגעת וכו' ובתוספתא קתני לה לענין זריקה תניא בתוספתא וכן באבן המנוגע' הטהור עומד וזרקו אבנים מנוגעות תחת האילן טהור ואם הותצו טמא שנאמר מושבו מושבו טמא. פ"ה הותצו כמו הותרו (נ"ל שצ"ל: הותרו, עיין להלן) ואית דאמרי

הות סו בסמ"ך, והכל אחד דאם התיוז בארץ אף על פי שאחרי כן עברו כיושבות דמיין וטמא.

ובמשנה שם: וכן באבן המנוגעת טהור ואם הניחה טמא. ובתו"כ תזריע, נגעים סוף פרק י"ב, ס"ח ע"ב: וכן באבן המנוגעת טהור ואם הסיט הרי זה טמא. אבל בכ"ר שם: ואם התיז זה (צ"ל: הרי זה) טמא. ובהגהות ספרא שבת"י מ"ז ע"ב: ,ואם הסיט צריך להגיה ואם התיז. ונ"ב שהתיוז והשליכן לארץ עיין בפ"י הר"ש פ"ג מנגעים".

ובפ"י הראב"ד בתו"כ שם ספ"ב: וכן באבן המנוגעת דאיהו מטמאה באהל מדכתיב והשליכו אתהן וכו' שמע מינה דבהשליכה הן מטמאות ולא בהעברה (צ"ל: בהעברה). ונ"ל שהראב"ד גרס בתו"כ כמו שהוא בכ"ר, ובא לפרש למה מטמאה כשהותזה האבן תחת האילן ונתגלגלה משם, מפני שבפסוק (י"ד מ') כתוב והשליכו אתהן וכו', וגם התזה נקראת השליכה והן מטמאות, אבל בהעברה בעלמא אין מטמאות. 32 טלית טמאה שיש בה שלש על שלש ואין כזית והכנים רובה וכו'. בכ"י: ואין בה כזית הכנים רובה וכו'. וכן בר"ש פ"ג מ"ח: תניא בתוספתא טלית טמאה שיש בה ג' על ג' ואין בה כזית הכני' רובה לבית טהור טמאתו וכו'. וביבמות ק"ג ב': תא שמע מטלית שיש בו שלש על שלש אע"פ שאין בו כזית כיון שנכנס רובה לבית טהור טמאתהו. וברור שהכוונה לתוספתא שלנו, ועל פיה פסק הר"מ בפ"ג מה' טומאת צרעת הי"ד, עיין מ"מ שם.

33 ור' נחמיה מטהר וכו', ר"ש הנ"ל.

33/34 וטהורה שהכנים ממנה שלש על שלש לבית טמא ונטמא. בכ"י ור"ש הנ"ל: לבית טמא נטמאת. וזו היא פיס' ממשנה ח' פ"ג. 34/35 וטמאה שהכנים ממנה אפילו כזית לבית טהור טמאתו. וכו' במשנה הנ"ל, אבל כאן באה הסיפא בניגוד לרישא, והיינו שאם אין בה כזית צריך רוב אבל אם יש בה כמה זיתים והכנים ממנה כזית אחד מטמאה את הבית, אע"פ שהכזית הוא מיעוט הבגד. ולזה כיוון גם הבבלי ביבמות שם: אי הכי אימא סיפא היו בה כמה זתים כיון שנכנס ממנה כזית לבית טהור טמאתהו. והביא את הרישא ואת הסיפא מן התוספתא כאן בהרחבת לשון ובאור. ועיין ר"ש ורמב"ם הנ"ל.

35 המכנים ראשו... טמא. משנה ח' פ"ג. ועיין ברייתא מעין זו לעיל 616²⁶ ואילך, עיין מש"ש.

35/36 כלי חרס שהכנים אוירו לבית המנוגע וכו', רמב"ם פט"ז מה' טומאת צרעת ה"ו. 36 שהכנים רובן לבית וכו', רמב"ם הנ"ל: וכן בר"ש פ"ג מ"ח: וכלים ברובם כדקתני בתוספתא.

עמ' 627

- 1 וטבעתיו בקומצו. עיין הלשון במשנה ט' פ"ג.
- 2/3 היה עומד בפנים... אכילת פרס. כ"ז ליתא בכ"י, ונשמט ע"י הדומות. וישנו בר"ש פ"ג מ"י, ועיין במשנה שם, ועיין משנה אחרונה שם.
- 4 היה עומד בחוץ וסנדליו כרגליו וכו', ר"ש הנ"ל, ועיין משנה הנ"ל.
- 7/8 אמר להן ר' יהודה מצינו שיפה כח הטמא וכו', ר"ש הנ"ל ורא"ש שם. וכל הברייתא בתו"כ סוף נגעים הי"ג, ע"ד ע"ג.

- 9 והבהמה והנוים אין מקבלין טומאה. ר"ש הנ"ל, תו"כ הנ"ל (ועיין בתו"כ לעיל שם), רמב"ם פס"ז מה' טומאת צרעת ה"ז.
- 9/10 ואין מצילין בנדים בבית המנוגע. וכו' בתו"כ הנ"ל, ולפ"ז נשארה תשובת ר' יהודה בלי דחוי. אבל במה"ג מצורע עמ' 355 מסיים כאן: אמרו לו אין מביאין ראיה מגוי ובהמה. ובכת"י ירושלים שם: אין מביאין ראיה ל"ש רא"ל מגוי ובהמה. ולא ידעתי מניין שאב את דבריו.
- 10 וכמה הוא פרס חצי ככר משלש ולקב. בפ"י לתו"כ בגליון פיה"ג עמ' 97: וכמה הוא פרס חצי ככר מג' לקב. וג' שיעורין היה ר' שמע' או' בה. ופ' פרס בתוספה בפרק הבא כולו נגע יסגור במסכת נגעים. ועיין גם בפ"י רבנו הל"ל לתו"כ סוף נגעים ה"ח (מובא בהערות לפיה"ג שם הערה 12). ועיין ר' אליהו מזרחי מצורע י"ד מ"ו. ועיין עירובין פ"ח מ"ב, פרה פ"א מ"א, תוספתא מקוואות 660:.
- 10/11 ושלשה שיעורין היה ר' שמעון אומר בה (בה) שתי ידות מזון שתי סעודות וכו'. עיין ס' המפתח עירובין פ"ב ב' (ס"א ע"א) ובמשנת עירובין הנ"ל.
- 13 מצורע שנכנס לבית... טמאים מיד. המלה 'מיד' איננה בכ"ו. ובמשנה י"א פ"ג: כלים מיד טמאין ר' יהודה אומר וכו'.
- 14 בזמן שנכנס ברשות וכו'. ר"ש ורא"ש פ"ג מ"א.
- 15 נכנס לבית הכנסת עושין לו מחיצה וכו'. ראבי"ה ח"א סי' קל"ד עמ' 124 בשם המשנה (הנ"ל) והתוספתא.
- 16 כלים התלוין בכותל למעלה מעשרה טפחים וכו'. ר"ש פ"ג מ"א. ומה שהביא את התוספתא למשנה שם משמע שהוא פירש שאנו מדברים כאן במצורע שנכנס לבית טהור, כמו שהוא במשנה שם. וכן משמע באמת מהמשך הדברים למעלה. אבל להלן במ"ב כתב הר"ש לענין בית המנוגע: ר' שמעון לעצמיה דקתני במתני' עד ארבע אמות. וברור איפוא שלדעתו אותה המחלוקת היא גם בבית המנוגע. ועיין להלן. 16/17 דברי ר' יהודה ר' שמעון אומר למעלה מארבע אמות. בד' דברי ר' מאיר ר' שמעון אומר וכו'. וכעין מחלוקת זו של ר' מאיר ור' שמעון להלן 670: לפי גירסת הר"ש, עיין מש"ש.
- ובדרך השערה אפשר אולי לאמר שיש כאן השמטה וצ"ל: דברי ר' מאיר ר' יהודה [אומר אפילו למעלה ממאה אמה טמאין] ר' שמעון אומר למעלה מארבע אמות (כלומר, טהורין). וסתם משנתנו פ"ג מ"א כר' יהודה. ועיין מ"ש להלן 670 שר' 28/29, ועיין להלן שר' 22 ומש"ש.
- 17/18 ר' יוסי בר' יהודה אומר כלים הטמונין בקרקע הבית למטה משלש אצבעות טהורין. בר"ש הנ"ל: פ"י למטה משלש אצבעות. ר' יוסי בר' יהודה לעצמיה דמצריך נמי לקלף מקרקע שלש אצבעות (לעיל 625) כדפרשית לעיל בסוף פרק שנים עשר. ומה שמע' שהוא פירש שדברי ר"י בר' יהודה כאן הם בבית המנוגע ולא במצורע שנכנס לבית טהור. ועיין מ"ש לעיל.
- 18 ר' יהודה אומר השידה ותיבה ומגדל וכו'. בר"ש פ"ג מ"ב: תניא בתוספתא רבי אומר השידה והתיבה והמגדל וכו' פ"י השידה והתיב' והמגדל קסבר ר' אהל זרק לא שמיה אהל וכו'.
- 19/20 שהן מכוסין כלים שכתוכן טמאין הכור והדות שבבית המנוגע אף על פי כ"ז חסר בד' ונשמט ע"י הדומות. אבל היה גם לפני הראשונים, עיין להלן.

- 20 אף על פי שנעולין כלים שבתוכן טהורין. גי' בדויה מן הלכ, ובכ"ו:
אף על פי מו"לין וכו', וצ"ל: מגולין. וכן בר"ש הנ"ל: והבור והדות שבבית המנוגע
אף על פי שהן מגולין כלים שבתוכן טהורין. וכן בפיה"מ להר"מ ספ"ג: ובתוספתא
הבור והחדות שבבית המנוגע אף על פי מגולין כלים שבתוכן טהורין. וכן פסק בפט"ז
מה' סומאת צרעת סה"ט. וכן בד: שהן מגולין וכו'. אלא שיש שם לפני כן חסרון.
שם: כל המציל בצמיד פתיל וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין במשנה שם.
22 ובית המנוגע כאוהל המת דברי ר' מאיר. בר"ש הנ"ל: ובית המנוגע כאהל
המת, דכלים שבו אפילו עד הקורות טמאין כדאמ' ר' מאיר במתניתין. ולפי מ"ש
לעיל שר' 16/17 צריך לחלק בין בית המנוגע ובין מצורע שנכנס לבית טהור.
22/23 ר' יוסי אומר כל המציל בצמיד פתיל באהל המת וכו'. ר"ש הנ"ל, משנה שם.
24 ר' שמעון אומר כל המציל בצמיד פתיל וכו'. בר"ש הנ"ל: ר' שמעון נמי
כר' מאיר אלא דלית ליה בית המנוגע כאהל המת לטמא כלים שעד הקורות.
ר' שמעון לטעמיה דקתני במתני' עד ארבע אמות. ועיין מ"ש לעיל שו' 16.
26 חמור באדם שאין בבגדים וכו'. בכ"ו: חומר באדם וכו'. וכל הברייתות עד
סוף הפרק בר"ש פ"ג מ"ב.
שם: לטמא מתחלה. בכ"ו: לטמא כתחלה. וכן בר"ש הנ"ל (בפירושו): פי' ליטמא
כתחלה דבמחיה ושער לבן מחליטו בתחלה אבל בגדי' אין מוחליטין בתחלה לעולם
אלא בסוף שבוע ובפסיון. ועיין הפי' על מחייה שם.
27 לטמא בפסיון. מה שאין כן בבגדים. עיין לעיל 618^ה ומש"ש.
שם: זו על גב זו. בד: זו על גבי זו. כלומר זו למעלה מזו, משא"כ בבגדים שרק
הצבע הקיצוני מטמא.
28 חומר בבגדים שהעומד שני שבועות וכו'. ר"ש הנ"ל, יחסי תו"א כת"י
ערך ר' יונתן בן אבטולמוס.
28/29 והפסיון הדחק בבגדים טמא. בד: והפסיון והדחוק בבגדים טמאין.
ובכ"ו: והפסיון הדחוק וכו'. וביחסי תו"א כת"י הנ"ל: והפסיון הרוחק טמא.
אבל בר"ש הנ"ל: והפסיון הרוחק בבגדים טמא וכו' הפסיון הרוחק. אבל אדם
עד שיפשה בסמוך. ועיין מ"ש במשנה אחרונה פ"ד מ"ה שתמה על הראשונים
שנעלמה מהם תוספתא זו, ואולי היתה להם גי' אחרת כאן (אבל על הר"ש באמת
צ"ע, שהרי כאן הביא את התוספתא בנוסחא זו ופירש אותה לפיה).
29 והפורח בבגדים טמא. עיין לעיל 624^ה ומש"ש, ועיין מ"ש לעיל שם.
29/30 משתלח לכל עיר אדם אין משתלח אלא חוץ לעיירות המוקפות חומה.
בר"ש הנ"ל (בפירושו): ומשתלח בכל עיר ודלא כר' יוסי הגלילי דתניא (תו"כ תוריע
סוף פרק י"ב, ס"ח ע"ב) ר' יוסי הגלילי או' מחוץ למחנה מושבו והבגד (וכ"ה גם
בכ"י'ר שם) למד על הבגדים שטעוני' שילוח לג' מחנות, אלמא בגדים כאדם לשילוח.
ותנא דהכא סבר דאיתקוש לבית וכו'. ובמה"ג תוריע עמ' 307: ר' יוסי הגלילי אומר
מחוץ למחנה מושבו וסמוך לו והבגד (עיין גם בפסיון) לימד על הבגדים שהן טעונין
שילוח חוץ לשלש מחנות. וחומר בבגדים מבאדם שהבגדים מוציאין אותם חוץ לעיר
בין מוקפת בין שאינה מוקפת והאדם חוץ לעיר המוקפת משלחין ושאינן מוקפות
אין משלחין. ועיין רמב"ם ספ"ג מה' סומאת צרעת. ובעל מה"ג הסמיק את התוספתא
(או את הרמב"ם) לתו"כ שם, אעפ"י שלשיטת הר"ש הם חולקים.

- 30 הלוקח בגד מן הגוי יראה כתחלה. משנה פ"א מ"א.
- 31 חמור באדם שאין בכתים וכו'. בד, כ"ו ור"ש הנ"ל: חומר באדם וכו'. ועיין תוי"ט מצורע סוף פרש' נגעים ה"ט, ע"ד ע"ג.
- 32/33 לטמא כתחלה ולטמא בכגדים... בארץ ובחוצה לארץ. בכ"ו ור"ש הנ"ל (בר"ש בשינויים קלים בכתוב): לטמא כתחלה ולטמא במחיה ולטמא בפחך ולטמא בארבע אמות (בר"ש לנכון: מראות) זו על גבי זו ומיטמא בכגדים (בר"ש: במדרס, אבל בפירושו להלן שם לנכון: בכגרים, וכצ"ל בכ"ו) ומיטמא בארץ ובחוצה לארץ. ואשר לפירושה עיין לעיל בצ"ל בגדים, אלא שכאן הוסיף שאדם מטמא בכגרים משא"כ בבתים שמטמאים רק בשני גריסים (פ"ב מ"ג) ואדם מטמא ומטהר בארץ ובחור"ל, עיין להלן 628, 628¹³ ומש"ש, משא"כ בבתים (פ"ב סמ"ד).
- 34 והפסיון הרחוק בבתים טמא. וכו' בר"ש הנ"ל. ובד: והפסיון והדוחק בבתים טמא, ועיין מ"ש לעיל שו' 28/29.
- שם: והפורח בבתים טמא. ר"ש ויחזיק תו"א כת"י הנ"ל, ועיין בריש פירקין ומש"ש.
- 34/35 ומשתלח חוק לכל עיר ואדם אין משתלח וכו'. תו"ט מצורע פ"ד ה"ד, ע"ג ע"ג, רמב"ם פט"ז מה' טו"צ סה"א.
- 36 והלוקח בית מן הגוי יראה כתחלה מה שאין כן באדם. כפ"פ רפ"ד עמ' כ"א. ועיין במשנה פ"ב מ"א, ולפ"ל שלא הביא משם.
- 37 שהעומד שני שבועות בכגדים טמא. עיין מ"ש ע"ז בר"ש הנ"ל.

עמ' 628

- 1 ומטמא בכגדים. בר"ש לנכון: ומטמא בכגרים, עיין לעיל שו' 32/33 ומש"ש. שם: מטמא בשתי וערב. בר"ש הנ"ל (בפירושו): אבל סידר אבנים לעשות מהם בית דדמו לשתי וערב אין מיטמי' בנגעי'. ועוד הוה מצי למימ' דבגד עגול מיטמא ובית עגול אין מיטמא.
- 2 נוקקה להן טומאה שלשה שבועות. עיין ר"ש הנ"ל.

פ"ח

- 4 אין מצורע מטהר מצורע וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ד מ"א. ובפיה"מ להרי"מ פ"ד מ"ג עמ' 178: ושם נאמר גם כן אין מצורע מטהר מצורע, ופסקה בפ"א מה' טומאת צרעת ה"ו. ובתו"כ ריש מצורע סה"ה, ע' ע"ב: אין מצורע מטהר את המצורע. ועיין מ"ש להלן בשם הרלב"ג.
- 4/5 אבל נשאל הוא על הטומאה ועל המטהרה של עצמו. בכ"ו ור"ש הנ"ל: אבל נשאל הוא על הטהרות ועל הטומאות של עצמו. והגר"א מחק את המלים, של עצמו, ואולי יש כאן אשגרה מלעיל 538¹⁴, 618¹⁵. ואולי הפירוש הוא שנאמן הוא לפסוק דינים ולהורות הלכות בדיני צרעת הנוגעים לעצמו אע"פ שהוא מצורע, עיין לעיל בפ"א סה"ד.
- 5 והכל כשרץ לטהר וכו'. כל הברייתא בפיה"מ להרי"מ פ"ד מ"ג סוף עמ' 177, רמב"ם פ"א מה' טומאת צרעת ה"ו ור"ש הנ"ל. וברלב"ג מצורע קנ"ד ע"א: השרש ה"י הוא שטהרת המצורע אינה אלא בכהן והוא מטהרו אע"פ שהוא זכ או טמא מת

מכיון שאינו מצורע שנאמר והעמיד הכהן המטהר את האיש המטהר ואם היה הכהן מצורע הרי אני קורא מיטהר לא מטהר (עיין בתו"כ שצינתי לעיל בשו" 4) כבר נתבאר זה בשמיני מתוספות נגעים.

6/7 שני לטהרו או לטמאו בארץ ובחוצה לארץ. בר"ש הנ"ל: שני לטהרו או לטמאו ד"א לטהרו או לטמאו בארץ ובח"ל. ובאדרת אליהו לבשייצי טמאה וטהרה רפס"ו: ולקח הכהן עץ ארז וגומר בין בארץ בין בחוצה לארץ בין היות המקדש קיים בין שלא יהיה קיים. וכנראה ששאב את זה ממקור רבני.

7/8 הוזה בו לחטאת כשר למצורע. פרה פ"א מ"ח. ועיין באליהו רבא ובמשנה אחרונה שם, וכדבריהם מפורש בירושלמי, עיין להלן.

8/9 ר' אליעזר אומר עץ ארז ואזוב ושני תולעת האמור בתורה שלא נעשתה בהן מלאכה. ר"ש הנ"ל, תוספ' סוטה ט"ו סע"ב. ובס' יחסי תנאים ואמוראים ערך ר' טרפון: וגרס' נמי בספרי (צ"ל: בספר' = בספרא) פ' טהרת מצורע ובתוספת' דמס' נגעים פ' אין מצורע מטהר, ר' אליעזר אומר עץ ארז ואזוב ושני תולעת שלא נעשתה בהן מלאכה (ע"כ ליתא בתו"כ שלפנינו) א"ר יהודה שבתי היתה וכו'.

ובירוש' סוטה פ"ב ה"ב, י"ז סע"ד: תמן תנינן (משנה פרה הנ"ל) אזוב שהוזה בו כשר לטהר את המצורע. ר' אימי בשם ר' לעזר זו להוציא מדברי ר' לעזר. דתני (אולי צ"ל: תני, וזו היא ברייתא אחרת סתמית שהולכת בשיטת ר' אליעזר) הוזה בו על החטאת פסול למצורע. הוזה בו על המצורע פסול לחטאת.

9 אמר ר' יהודה שבתי היית והלכתי אצל ר' טרפון וכו'. ר"ש ויחסי תו"א כתי' הנ"ל, כפ"פ פ"ו עמ' פ"ד. וכל הברייתא בתו"כ ריש מצורע הי"ג, ירוש' סוטה פ"ב ה"ב, י"ח ע"א.

9/10 יהודה בני וכו'. המקורות הנ"ל, פי' הרשב"ץ לאבות פ"ד מ"ג, ס"ו ע"ב.

10/11 בוז מטהרתי שלשה מצורעים וכו'. רשב"ץ אבות פ"ב מט"ו, ל"ז ע"ב.
11 שהן של אברות. כ"ה בד, ובכ"ו: שהיא שלא ברית. ובר"ש הנ"ל: שהן אברות. ובתו"כ הנ"ל: שהיא של אברות. ובפס"ו י"ט ע"ב: שהיא של ברות. ובפיה"מ להר"מ סוף מכילתין עמ' 178 מעתיק מתו"כ: שהיא של בירות. ובכתי' ילון שם: שהיא של בירות (נ"א בירות) ובילקוט ד"ר שם: שהיא של בני תא. ולהלן אעתיק גי' תו"כ כ"ה. ובירוש' סוטה הנ"ל: שהיא של אברות. ועיין מ"ש הפרופ' ר"ע לעף בספרו הגדול פלורה דער יודען ח"ג עמ' 34.

שם: וראשה טרף. וכ"ה בד. וכן בירושלמי הנ"ל: וראשה טרף. אבל בר"ש הנ"ל: ובראשה טרף. וכ"ה בתו"כ הנ"ל בהוצ' שלפנינו, וכן מעתיק משם במה"ג מצורע עמ' 332, בפס"ו הנ"ל, בפיה"מ להר"מ הנ"ל, בפ"י הראב"ד תו"כ שם, וכן היתה הגי' בתו"כ לפני בעל הפי' המיוחס להר"ש שם, כפי שיוצא מדבריו סה"ג שם: כל זמן שהטרף עליו (וגם מכאן הוכחה ברורה שהפי' הזה איננו להר"ש, שהרי בר"ש כאן מדגיש מפורש שהגי' בתו"כ היא: וראשה טרף, עיין להלן).

והואיל והגי' בתו"כ הנ"ל בכ"י היא משונה מאד מהנדפס אעתיק את כל הברייתא משם, וכ"ה שם: ועץ יכול כל עץ תל' לו ארז או ארז יכול צלף תל' לו עץ הא כיצד זו בקעת שלארז. ר' חנניה בן גמ' או' וראשה טרף (וכן מעתיק משם גם בר"ש כאן פ"ד מ"ג. אבל בהוצ' שלפנינו, בילקוט, במה"ג 332: ובראשה טרף. ובחזקוני שם: ובראשו טרף) למה מצורע מטהר בארז ובאזוב. בארז שמשם עצמו

כארו לָקַח במצורע ובאיזוב כיון שעשה תשובה והשפיל עצמו כקיר (אולי צ"ל: כאזוב בקיר) מטהר באיזוב כן הוא אומ' (מלכים א' ה' י"ג) וידבר על העצים (כ"ז מלמה מצורע מטהר" וכו' ליתא לפנינו בתורכ, ועיין פסיקתא דר"כ פס' פרה ל"ה ע"א, תנחומא מצורע סי' ג', הוצ' בובר סי' ח', מה"ג עמ' 333, ועיין רש"י ופי' ר"י קרא מלכים א' ה' י"ג, ועיין מורה נבוכים להרמב"ם ח"ג סוף פמ"ז). אמ' ר' יהודה שבת היית והלכתי אחר ר' טרפון לביתו אמ' ל' יהודה בני תן ל' סנדליי ונתתי לו פשט ידו לחלון ונתן ל' הימנה מקל, אמ' ל' יהודה בני בוז טיהרתי שלשה מצורע' ולמדתי בה שבע הלכות שהיא של ברכות וראשה טרוף (וכ"ה גם בילקוט שם) וכו'. והנה הגי', בראשה טרף" נתפרשה ע"י הר"ש הנ"ל שעניינה שיהיה עלה בראש הארו. וכן בפ"י הראב"ד הנ"ל: ובראשו טרף בא לקיים עץ וארו, אי נמי כדי שיהא ראוי להיות (צ"ל: להיות) ממנו. אבל מה עניין, וראשה טרוף" לא נתפרש בר"ש הנ"ל, והוא רק העיר שבתורכ (ששם היתה לפניו הגי': ראשה טרוף) משמע עניין אחר. ונראה שהפ"י הנכון הוא ע"פ הרמב"ן שבועות ספ"ג, כ"ט ע"ב: אמר שמואל בטרופ פ"י רב נתן בעל הערוך (ערך טרף ה') בשם רב שרירא גאון ז"ל מושה כקורת בית הבד שאין מניחין פניה עגולות ומשופעות וכו', ובתוספתא דנגעים גבי מקל שמוין בו וראשה טרוף פירוש מרובע וכו'. והנה קרוב לוודאי שעלינו להסמך פירוש מלה זו לפי' הגאון הנ"ל לפעל טרף, ולפ"ז יהיה פירושה: חלק ושוה (כמו שפירש בק"ע בירוש' סוטה הנ"ל), והיינו שיהיה לו צורה של מקל ולא טרף (=ענף, עיין ספרי חקת פ' קכ"ד, הוצ' הורוביץ עמ' 156).

וראיה ברורה לפירוש זה נראה מספרי זוטא חוקת הוצ' הורוביץ עמ' 103: ולקח הכהן עץ, יכול אחד מכל העצים ת"ל ארו או ארו יכול אף טרוף של ארו ת"ל עץ ארו הא מה הדבר בקעת מתוך לבו של ארו וכמו מחוק היה. ועכשיו כשאנו משוים את תחילת הברייתא בתורכ הנ"ל לברייתא זו בס"ז אנו רואים ברור שראשה טרוף" מקביל ל"כמו מחוק היה" של הס"ז, והיינו כפירוש הנ"ל. 12 חלוק אחד ושנים לארבעה, בכ"ז ור"ש הנ"ל: חלוק אחד לשנים ושנים לארבעה. וכ"ה במשנה ו' פ"ד ובמקבילות הנ"ל.

12/13 מוין שונן ומשלשן ומטהרין וכו'. ר"ש ויחסי תו"א כת"י הנ"ל, תורכ וירושלמי הנ"ל, רמב"ם פ"א מה' טו"צ ה"ז.

13 ומטהרין בגבולין, בק"א לתורכ הנ"ל (ד"ו קכ"ח ע"ב): ומטהרין בגבולין דר' טרפון שלא בפני הבית היה ובגבולין היה כדגרסי' בפסחים בסוף פרק אלו דברים (ע"ב סע"ב) מעשה בר"ט וכו' אלמא דר"ט שלא בפני הבית ובגבולין היה. ולא ירדתי לסוף דעתו בזה, שהרי בגבולין שם הוא בניגוד למקדש וירושלים, כמו בכ"מ בש"ס, וכאן פירוש זה תמוה מאד, ואין להעלות על הדעת שר' יהודה למד ממעשה דר"ט שמתהרים מצורע (שכל טהרתו הראשונה היא כשהוא עדיין חוץ למחנה) מחוץ לירושלים⁽¹⁾. ונ"ל ברור שפירושה של מלה זו משתנה בהתאם לדבר המקביל לה, והיינו כשמדברים על המקדש, פירושו של גבולין הוא מחוץ למקדש, וכשמדברים על ירושלים פירושו מחוץ לירושלים (עיין בלימוד הערוך שבת ט"ז ע"ב) וכשמדברים על א"י פירושו מחוץ לא"י — תורכ. אלא שקשה מניין הסיק ר' יהודה שמטהרין בתורכ.

(1) עיין רש"י מנחות פ"ח רע"ב, אבל הנכון הוא ברש"י מכת"י שם בגליון ש"ס רא"ם.

ובפיה"מ להר"מ סוף מכילתין עמ' 178: ,ומטהרין בגבולין. ולמד זאת ההלכה לפי שר' טרפון היה אחר החרבן וזה המעשה היה בחוצה לארץ לפי מה שזכרו הדברים שהיו לו עמו". וא"כ לפי הר"מ עלינו להניח מתוך העניין שהמעשה של ר"י ור"ט היה בחו"ל. ועצם הדבר שמטמאין ומטהרין בחו"ל מפורש לעיל שו' 7 עיין מש"ש, ולעיל 627²³.

13/14 שתי צפרין דרור ואלו הן הדרות בעיר. וכ"ה בר"ש הנ"ל. וכן במיוחס להר"ש תו"כ, ג"ט ע"ב (ואני מעתיק מכ"א של הפירוש הזה): ובתוספת' שתי צפורי' אלו הדרות בעיר. אבל בסמ"ג עשין רל"ו, רל"ה ע"ד: ומביא שתי צפרי דרור ומפרש בתוספתא אלו הן הדרות בבתי'. ובתו"כ מצורע סוף נגעים הי"ד: ר' יוסי הגלילי אומר ציפור שחיה חוץ לעיר ואיזו זו דרור. ובראב"ד שם ע"ד ע"ד: יש מפרשי' שהוא שלו כמו שאמרנו באדם (עיין להלן) ואותו השלו אינו מצוי ביישוב כלל וכו' ולזה הפי' לא סביר' ליה כר' ישמעאל דאמר (שבת ק"ו ב' ושי"ג) למה נקרא שמו צפור דרור שדרה בבית כבשדה. ולפי' התוספתא שלנו כאן חולקת על ר' יוסי הגלילי. ועיין להלן.

14 ר' שמעון בן אלעזר אומר אלו הן הקיבלאות. בד: אלו הן הקובלאות. ובכ"י: ואלו הן אילו הקיבלאות. ובר"ש הנ"ל: ר' שמעון אומר אלו הקיבלאות. וכן במיוחס להר"ש תו"כ (כת"י הנ"ל): ר' שמעון אומר הקיבלאות. ובפירוש הר"ש כאן: אילו הקיבלאות המובחרות שבמינן והכי נמי תניא בתורת כהנים ר' שמעון אומר מה מים ברורין שבמינן אף ציפור ברורה שבמינה זו קובלי. קובל שם מקום ששם הם המובחרים.

ולפנינו בתו"כ מצורע פ"א הי"ד, ע' ע"ד: אף ציפור הברורה שבמינה זו קיפ"ל. ובכ"י שם: זו קיבל"ו. ובמה"ג שם 334: זו קיפ"ל. ובמה"ג כת"י ירושלמי: זו קיבלי. ובפסז"ו ג"ט ע"ב: את הצפור החיה יקח אותה ואת עץ וכו' זו בכ"י. ובטופס שלי (עיין מ"ש עליו בקרית ספר שי"ג ס"א עמ' 106 ואילך) הוגה בפנים: זו כ"ל, והמלים, ואת עץ וכו' נמחקו. ובגליון שם: ס"א קבלי. ובילקוט ד"ר: הצפור ברורה שבמינה זו קבל"ה (ובד"ו בטעות: ברורה שבמינה. ולקח זו קבל"ה). אבל כנראה שהג"י הנכונה והפירוש הנכון הוא בראב"ד שם ע' ע"ד (והמו"ל שם לא הרגיש בזה): שכלי וקבלי. מין שלו (קרי: שלו) כדאיתא ביומא (ע"ה ב'). וכן במיוחס להר"ש שם ג"ט ע"ב (כת"י הנ"ל): זו שכלי וקבלי. וכנראה שע"פ הראב"ד הגיה גם בתומת ישרים בהגהות ספרא מ"ח ע"א: ,שבמינה זו קיפל צ"ל שבמינה שיבלי והיכלי". ובהגהות ספרא לר' אברהם הלחמי כת"י וורטהיימר (עיין מ"ש עליהם לעיל עמ' 192 בהערה): וצ"ל שיכלי והיבלי. ועיין דק"ס יומא עמ' 230 הערה ד'. וג"י זו מתאימה באמת לבבלי יומא שם שהסיק: מעליא דכולהו שכלי. ובאגדות התלמוד שם מ"ה סע"ד: שכלי ככלי ופיסיוני (צריך להשלים: ושלו) פיסיוני ושלו מעליא דכולהו. גריעא דכולהו שכלי וכו'. ועיין דק"ס שם 231 הערה ה'. ומתו"כ כאן משמע שהג"י שלפנינו נכונה, כי שכלי וקבלי הם הברורות והמובחרות שבמינה.

14/16 שחט אחת מהן... על אחת ידו... על מצחו. משנה א' פי"ד. ובכ"י כאן: על אחד ידו של מצורע וכו', וצ"ל: על אחד ידו, כמו שהוא במשנה. 16 ואם הוזה עליו מכל מקום יצא. ליתא במשנה ובתו"כ, וגם הרמב"ם לא הביאה.

17 וכן היה מזה על השקוף של בית מבחוק. בכ"ו: וכך היה וכו'. משנה שם. שם: ואם היה עליו דם מכל מקום יצא. ליתא במשנה הנ"ל. וגם הר"מ לא הביאה. ובכ"ו: ואם הזה עליו דם וכו'. ובתו"כ מצורע סוף נגעים הי"ד, ע"ד ע"ג (בכ"ו): והזה על הבית. על שקופו. ויש אומרים על כלו. ואולי הפירוש הוא שיכול להיות על כולו, כלומר כל מקום שירצה, ודוחק.

17/18 שלח וחזרה אפילו חמש פעמים מותרת באכילה. בכ"ו: שלח וחזרה שלח וחזרה אפילו חמשה פעמים. ומותרת באכילה. ואולי צ"ל: שלח וחזרה חוזר ומשלח אפילו חמשה פעמים. ומותרת באכילה. וברמב"ם פ"א מה' טומאת צרעת ה"א: שלח וחזרה חוזר ומשלח אפילו מאה פעמים. ואח"כ מגלח הכהן וכו'. ועיין במל"מ שם. ואפשר שזה דווקא אם חזרה לפני שגילחו הכהן מפני שצריך שתהיה משולחת בשעת הגילות, אבל אם חזרה אח"כ לא איכפת לנו. והיא מותרת באכילה. ועיין תו"כ מצורע פרש' ב' ה"ה. ע"א ע"א.

18 וכשרה לטהר במצורע אחר. בכ"ו: וכשרה לטהר בה מצורע אחר. ופסקה הר"מ בפ"א מה' טו"צ ה"ז.

18/19 ר' יוסי הגלילי אומר ריסי עיניו אין צריך לגלח. בתו"כ מצורע. פ"ב ה"ה. ע"א ע"ג: ר' יוסי הגלילי אומר גבות עינים ולא ריסי עינים.

19 גלח ושייר שתי שערות וכו'. ר"ש פ"ד מ"ד, רמב"ם פ"א מה' טו"צ ה"ג.

19/20 שלח וחזרה. מלים אלו נכנסו כאן בטה"ד מסוף שו" 17 (עיין מש"ש מכ"ו)

ואינן בד, כ"ו, ר"ש ורמב"ם הנ"ל.

20/21 תגלחת של מצורע טבילתו והואתו מעכבין ושאר כל מעשיו אין

מעכבין בו. ר"ש פ"ד רמ"ד, רמב"ם פ"א מה' טו"צ ה"ד בגי' הפוכה, וצריך להפך שם הגירסא כמו שהגיה הראב"ד שם ע"פ התוספתא.

21/23 שחיטת צפריו והואתו ותגלחתו כיום... בין בכהנים בין בלויים. ר"ש הנ"ל.

תו"כ ריש מצורע ה"ג, ע' ע"א, תו"כ מצורע ריש פרק ב', ע"א ע"ב. וכל הברייתא ברמב"ם פ"א מה' טו"צ ה"ה, ושם הגירסא: בין בכהנים בין בלויים ר"ש ה"ה. ובר"ש הנ"ל: בין בכהנים בין בלויים פ"י ושאר כל מעשיו וכו' כגון לקיח' צפרין.

24/26 מצורע מותר בתשמיש המטה... אף אני כך אמרתי. תו"כ מצורע סוף

פרק א', ע"א ע"ב, מו"ק ז' ב', ועיין ירושלמי שם פ"א ה"ה, פ' ע"ג. ועיין סדר עולם פ"ט הוצ' רסנר עמ' 78 ובהערה י"ט שם.

27/28 שתי צפרים של מצורע... יקח זוג לשנייה. ר"ש פ"ד מ"ה, ועיין במשנה שם.

28 שחט אחת מהן ונמצאת שנייה דרור או שנמצאת טרפה שניהם מותרות.

בד: שחט אחת מהן ונמצאת שנייה דרור (= לדור, לא דרור. עיין מ"ש בח"ב עמ' 245) או שנמצאת טרפה יקח זוג לשנייה ושתייה מותרו וכו'. וגי' משובשת היא, עיין כ"מ פ"א מה' טו"צ סה"ט בשם מהרי"ק. ובכ"ו: שחט את אחת מהן ונמצאת שנייה של דרור (= שלדרור = שלדרוד = שלא דרור. עיין מ"ש לעיל 572a)

או שנמצאת טרפה שתייה מותרות וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: שחט את א' מהן ונמצאת שניה שלא דרור או שנמצאת טריף שתייה מותרו ויביא שתי כתחלה וכו' ומתני' דקתני ונמצאת שלא דרור יקח זוג לשניה, משום דאיירי בשחוט' שנמצאת שלא דרור, אבל הכא נמצאת שניה קתני, דהך דקיימי נמצאת שלא דרור, ולא אמרינן יקח זוג לשחוטת דאין השחוטת כשרה אלא אם כן איכא שניה בהדה.

29 שחטה ומתה חברתה או שנעשית טרפה שתיהן אסורות וכו'. בר"ש הנ"ל: שתיהן אסורות משום דפסול זה לאחר שחיטה כדקתני שנעשת טרפה ושחיטה שהיתה כתקנה קבעתן, אבל גבי שתיהן מותרות קתני שנמצאת טרפה דמשמ' מקודם שחיטה נטרפה ולא היתה שחטה כתקנה.

30/32 שחטה בלא עץ ארז... אסורה בהנאה. בכ"ו: שחטה שלא עץ ארז וכו'. ובר"ש הנ"ל: שחטה שלא בעץ ארז וכו' (כגירסתינו), שלא בעץ ארז. האי פסול הבא מחמת דבר אחר, מר מדמי ליה לפסול דקודם שחיטה ומר מדמי ליה לפסול דלאחר שחיטה. ובקידושין נ"ז א': שחטה שלא באזוב ושלא בעץ ארז ושלא בשני תולעת ר' יעקב אומר הואיל והוקצה למצותה אסורה ר' שמעון אומר הואיל ונשחטה שלא כמצותה מותרת וכו'. מר סבר שחיטה שאינה ראויה שמה שחיטה ומר סבר שחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה.

32/33 מצורע טובל... לא היה צריך טבילה. משנה ח' פ"ד.

33 שכבר טבל מבערב. תו"כ מצורע פ"ג סה"ד, ע"ב ע"א, בבלי יומא ל' ב'. ר"ש ורא"ש פ"ד מ"ח, ועיין מלא"ש שם.

33/34 אמרו לו לא מן השם... באותה לשכה. ר"ש ורא"ש הנ"ל. ועיין יומא הנ"ל ומה שהאריך בשיח יצחק שם. ועיין מה"ג מצורע 340.

34/35 ומביא אשמו ולוגו בידו ומעמידו בשער ניקנור וכו'. בכ"ו: והיה מביא אשמו וכו'. וכן בר"ש פ"ד מ"ח: תניא בתוספתא היה מבי' אשמו ולוגו בידו ומעמידו בשער ניקנור וכו'. וכל הברייתא בלשון טוב לר"מ נג'ארי מצורע ע"ה ע"ד. וכנראה שהעתיק את הגירסא והפירוש מן הר"ש.

36 והכהן מניח ידו על מצורע. בכ"ו: על המצורע. ובלשון טוב הנ"ל: ומה שאמר מניח הכהן ידו על המצורע כמו ועליו מטה מנשה פי' אצל המצורע תחת ידיו. והשוה ר"ש הנ"ל.

36/37 ומוליד ומביא ומעלה ומוריד... כל הסמיכות שבמקדש וכו'. עיין השגות הראב"ד פ"ד מה' מחוסרי כפרה ה"ב ובכ"מ שם.

37 כל הסמיכות שבמקדש תכף שחיטה וכו'. בכ"ו: תכף לסמיכה שחיטה וכו'. וכו' בר"ש ולקח טוב הנ"ל. וברייתא זו בזבחים ל"ג א', עיי"ש.

עמ' 629

1/2 כל הסמיכות שבמקדש... בשערי ניקנור. כ"ז חסר בר"ש ולקח טוב הנ"ל, וכן ליתא בזבחים שם. אבל נראה שבר"ש נשמט ע"י הדומות. ועיין על סמיכת ק"ק בצפון לעיל 527³⁸ ואי"ך. יומא ל"ו א', רמב"ם פ"ג מה' מעשה הקרבנות.

2 שלא יכול וכו'. בכ"ו ור"ש הנ"ל: שאין יכול וכו'.

2/3 בין שהקדים חטאתו לעולתו ועולתו לחטאתו מה שעשה עשוי. בתו"כ מצורע ספ"ג, ע"ב ע"ב: והעלה הכהן את העולה אע"פ שקדמה לחטאת. ובפסחים נ"ט סע"א: אמר רבא שאני עולת מצורע דרחמנא אמר והעלה הכהן את העולה שהעלה כבר. וברשב"א קידושין י"ג ב' כתב ע"ז: אלמא בעלמא אפילו בדיעבד אסור. אבל עיין בתוספ' פסחים שם ד"ה זה בנה אב ובגליון הש"ס שם.

3/4 הקדים עולתו לאשמו ועלו לגבי המזבח... לשם חובה. בכ"ו לנכון: יעלו לגבי המזבח וכו'. ובתוספתא זבחים פ"א ה"ג: ועולת מצורע וכו' ששחטן

מחוסר זמן לבעלים יעלו לגבי מזבח וטעוניה נסכים אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה. ואפשר שהכוונה שם שהביא את העולה לפני האשם שהוא קודם לכל. אבל עיין בה"ב שם, ושם אי אפשר לפרש כן. אבל בכל אופן בכלל הברייתא שם היא גם הלכה זו. ועיין ח"ד שם. ועיין רמב"ם ספ"ד מה' פסולי המוקדשין. 4/5 הקדים חמאתו לאשמו תעובר צורתו ויצא לבית השרפה. לעיל 160:368, בבלי מנחות ה' א'.

פ"ט

- 6 אשם מצורע ששחמו שלא לשמו וכו'. מנחות ה' רע"א.
- 6/7 ועלה לגבי המזבח טעון נסכים ויעלה לגבי המזבח אלא שלא עלה וכו'. בכ"ו: ועלה לגבי מזבח יעלה לגבי המזבח וטעון נסכים אלא שלא עלה וכו'. והמלים הראשונות, ועלה לגבי מזבח טענות מחיקה, וכנראה שהסופרים תקנו אותם: יעלו לגבי המזבח, ושכחו למחקן. ועיין גם במנחות הנ"ל.
- 8/9 תעובר צורתו ויצא לבית השרפה. עיין פסחים ל"ד ב', ומ"ש בירושלמי כפשוטו ח"א עמ' 489.
- 9 היו שני כהנים מקבלים את דמו וכו'. ר"ש פ"ד מ"ח, ועיין במשנה שם.
- 10/11 זה שקבל בכלי מקבל בימין וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין רמב"ם פ"ד מה' מחוסרי כפרה ה"ב ובכ"מ שם. ועיין תוספתא זבחים פ"א ה"י ומה שהאריך בח"ד שם ככ"א סע"ג ואילך. ועיין ספרי חקת פי' קכ"ג ובהערות הורוביץ שם עמ' 154.
- 13 אם משל יד. ליתא בר"ש הנ"ל, ונכון.
- 13/14 ואם יש דם הנפש בכוס אחד. וכו' בכ"ו ובר"ש הנ"ל, עיי"ש, ויותר נכון: בכוס אחד וכו', כמו שהוא לעיל 484:2 ועוד. ובמלים אלו נגמרה המסכת בד, ואח"כ בא מקום חלק ולמעלה כתוב: חסר עלה אחת מן הספר שהועתק ממנו הספר אשר אני מעתיק ממנו. והחסר נדפס בראשונה מכ"ו בהקדמה לס' המפתח לר"נ גאון ח' ע"א ואילך, עיי"ש. והגר"א ז"ל השלים את החסר ע"פ הר"ש.
- 14 יחזור ויקבל כשר. וכו' בר"ש הנ"ל. והמלה 'כשר' היא באשגרה מלעיל 484:15, 484:12.
- 15 היה מערה מן הלוג ויוצא וכו'. עיין ר"ש פ"ד מ"י.
- 15/16 מקום שהוא נותן את הדם... על מקום דם האשם. משנה י' פ"ד.
- 16/17 ואף על פי שגשתנה הדם נותן על מקומו וכשר. עיין תו"כ מצורע פי"ג ה"י, ע"ב ע"א—ע"ב, ועיין מנחות י' רע"א, ומשם ברמב"ם פ"ה מה' מחוסרי כפרה ה"א: אפילו נתקנת הדם וכו'.
- 17/18 ועד מתי מועלין עד שיתן מתנתיו ר' שמעון אומר עד שיוה הזאותיו. בר"ש פ"ד מ"י: תניא בתוספתא עד מתי מועלי' בשמן עד שיתן מתנותיו רש"א עד שיוה הזאותיו. ועיין הגי' בנבחים מ"ד א'.
- 18 הקדים מתן שמן לדם וכו'. ר"ש הנ"ל. וברייתא זו הובאה במנחות ה' א'.
- 19 נשפך הלוג וכו'. וכו' גם בר"ש הנ"ל: הקדים מתן בוהנות למתן שבע ונשפך הלוג וכו'. ועיין במנחות הנ"ל.
- 21 שירי השמן שבלוג נאכל לזכרי כהונה. עיין זבחים פ"י מ"ח.

21/22 ושביד נותנו על ראש המיטה ובפר. בכ"ו (בהקדמה לס' המפתח) ובר"ש הנ"ל: וכפר. וצ"ל: לכפר (לשון הכתוב, ויקרא י"ד כ"ט), וכ"ה במ"י פי"ד. 22/23 חסר הלוג... דברי ר' יעקב ר' שמעון אומר וכו'. במשנה הנ"ל, מחלוקת ר' עקיבא ור' שמעון, לפי הגי' בהוצ' שלפנינו, ד"ו רפ"ג, כ"מ וקויפמן. אבל בד' נפולי, הוצ' לו, כת"י פרמא, פיה"מ להר"מ גורסים ר' יעקב (במקום ר' עקיבא). ובתו"כ מצורע פ"ג ה"ו, ע"ב ע"א מחלוקת ר' עקיבא ור' ישמעאל, והגי' ר' ישמעאל שם היא בוודאי ט"ס, כי בכ"ר, פי' הראב"ד, מה"ג 340 וילקוט הגי' גם שם: ר' שמעון. ובילקוט גורס גם בתו"כ: ר' יעקב (במקום: ר' עקיבא). ולא מצינו במשנה את הלכות ר' יעקב (חוץ מאבות פ"ד מט"ו). אבל בר"ש הנ"ל גורס גם בתוספתא: דברי ר' עקיבא ר' שמעון אומר וכו'. ועיין מ"ש על חילוף כזה בין ר' עקיבא ור' יעקב (במחלוקת עם ר' שמעון) בח"ב עמ' 212. ועיין הרשימה להלן 631³⁵. 24 נתן מקצת המתנות בפנים ונשפך הלוג וכו'. ר"ש הנ"ל, והוא ציין שהברייתא שלפנינו הובאה ביומא ס"א א', עיי"ש. ועיין דק"ס שם עמ' 170. 27/28 וכולן אין נאכלין... כולן היו נאכלין. פי' הר"ש שנשאר קצת בכולן, ות"ק לטעמיה שסובר כי צריך להתחיל כתחילה, והראשונים לא כיפרו כלום ואסור באכילה כמו קודם הנתינה (עיין לעיל שו" 17 ומש"ש), אבל ר"א ור' (כ"ה בר"ש הנ"ל). ולפנינו בטעות: בר' שמעון לטעמייהו שסוברים שמתחיל ממקום שפסק והראשונים כיפרו וממילא מותרים באכילה אחרי שגמר את האחרון. 28 מצורע שנתנגע וחזר ונתנגע וכו'. כל הברייתא לעיל 562³⁶ ואילך. ועיין כריתות פ"ב מ"ג.

30 דברי ר' אלעזר. בתוספתא כריתות 562³⁶: דברי ר' אליעזר. ובגמרא שם ט' ב' משמע שר' אליעזר זה הוא ר' אליעזר בן יעקב. ועיין גם נדה ע' א'. 30/32 עד שיביא אשמו... עד שיביא חטאתו. עיין משנת כריתות הנ"ל. ובגמרא שם ט' ב'.

33/34 מצורע שהביא קרבנו עני... ר' יהודה אומר אחר אשם. משנה י"א פי"ד. 34/36 אבל יולדת שהביאה קרבנה ענייה והעשירה תגמור בעשירה שלא ממין שהיא מביאה חטאת היא מביאה עולתה. בתו"כ מצורע סוף פרש"ד הט"ו, ע"ב ע"ד: יוכל אף יולדת שהביאה קרבן ענייה (כגי' הילקוט ועוד) והעשירה תגמור כענייה ת"ל זאת. ובפי' הראב"ד שם: ונראה לי הטעם מפני שחטאתה של יולדת אף בעשירות עוף הוא הילכך אין חטאת ראויה לקבעה בעניות לעוף". ולפלא בעיני שכתב, ונראה ל"י, והרי טעמו מפורש בתוספתא כאן.

36 שני מצורעים שנתערבו עולותיהן זה נותן שלו וכו'. בכ"ו: שנתערבו פיאלותיהן וכו'. ובר"ש פי"ד מ"ג: תניא בתוספתא שני מצורעי שנתערבו כדאותיהן זה נותן שלו לזה וכו' פי' כדאותיהן מלשון כד והוא פיי"י של חרס. והגי' שלנו היא בוודאי הנכונה, וכפירוש הר"ש. ועיין מ"ש ע"ז בסה"ל לכבוד קרוים עמ' 304. 37 נתערבו פרידיהן וכו'. בר"ש הנ"ל: נתערבו פרידיהן הם הציפורי.

38/39 נתערבו אשמותיהן זה ישחוט לשום משהו וזה ישחוט לשום משהו וכו'. ובר"ש הנ"ל: נתערבו אשמותיהן זה ישחט לשם מיטה' וזה ישחט לשם מיטה' מזה על שני' וכו' לשם מיטה' הם בעציו כלומר לשם מי שהוא בעציו וכו'.

עמ' 630

1 נתערבו הטאותיהן זה תשחט לשום משהו וזה תשחט לשום משהו.
כ"ה הגי' בכ"ו. ובר"ש הנ"ל: נתערבו חטאותיהן זו תשחט לשם מה שהיא וזו תשחט לשם מה שהיא וכו'.

3/4 נזרק דם של אחת מהן ומת אחד מן המצורעין זה שאלו אנשי אלכסנדריא וכו'. בפיה"מ להר"מ סי"ד מי"ג: וזה לשון התוספתא נזרק דם של אחת מהן ומת אחד מן המצורעים, רצה לומר דם אחת השתי חטאות שנתערבו (כלומר, בבא זו ג"כ מדברת בנתערבו החטאות וזרק דם של אחת מהן). זו שאלו אנשי אלכסנדריא את ר' יהושע וכו' (כל הברייתא עד סוף הפרק). ובמה"ג ויקרא עמ' 343: תנו רבנן שני מצורעין שנתערבו קרבנותיהן ונזרק דם של אחת מן החטאות ומת אחד המצורעין זו שאלו אנשי אלכסנדריא את ר' יהושע וכו'. והעתיק את התוספתא כאן ע"פ פיה"מ להר"מ הנ"ל והכניס את פירושו של הר"מ לתוך הברייתא, או שהתחיל במשנה שם וצרף לה את התוספתא, או שהתחיל בלשון הרמב"ם פיה מה' מחוסרי כפרה ה"י. ובהערות המו"ל שם ציין גם למה"ג וירא וס' המעשיות של גסטר, ואינם עניין לתוספתא כאן. כי הם העתיקו את סוגיית הגמרא בנדה ע' א'.

4/5 להביא חטאת בהמה אינו יכול שאין חטאת וכו'. כל הברייתא ברמב"ם פיה מה' מחוסרי כפרה ה"י הנ"ל.

5 שאין חטאת בהמה בלא על הספק. המלה "אלא" היא ט"ס ואיננה בפיה"מ להר"מ, ברמב"ם, במה"ג ור"ש הנ"ל.

5/6 שהביא קרבנו עני וכו'. בכ"ו: שהביא קרבן עני וכו', וכ"ה בראשונים הנ"ל.

7 עכשיו שאלתם דבר של חכמה. וכ"ה בפיה"מ להר"מ במה"ג ור"ש הנ"ל.

ופירש בר"ש הנ"ל: ולפי ששאלו לר' יהושע ג' דברי בורות כדאיתא בפרק תינוקת (נדה ע' ב') אמר להם על זו עכשו שאלתם דבר חכמה.

פ ר ה

פ"א

14 פר בן עשרים וארבעה חודש ויום אחד וכו'. כל הברייתות עד להלן שר' 39 בר"ש פ"א מ"ב, עיי"ש. ועיין להלן.

14/15 ור' אלעזר אומר נותנים לו שלשים יום וכו'. בר"ש הנ"ל: בין ר' אליעזר בין ת"ק מודו דפר סתם בן שלש שנים ואיכא בינייהו דלית"ק יום אחד בשנה חשוב שנה ולר' אליעזר שלשים יום בשנה חשובי שנה וכו'. ועיין להלן.

15/16 שכל מקום שני' פר בן בקר בן שתי שנים פר סתם בן שלש שנים ועד בן חמש שנים. וכן בר"ש הנ"ל: שכל פרים שבתורה פר בן בקר בן שתי שנים פר סתם בן שלש שנים. אבל בר"ה י' א': דתניא פר האמור בתורה סתם בן עשרים

וארבעה חדש ויום אחד דברי ר' מאיר. ר' אלעזר אומר בן עשרים וארבעה חדש ול' יום שהיה ר' מאיר אומר כל מקום שנ' עגל בתורה סתם בן שנה בן בקר (כלומר, עגל בן בקר) בן שתים פר בן שלש. וגם לפנינו הסיום הוא מדברי ר' מאיר ולא מדברי ר' אלעזר, עיין במשנה כאן פ"א מ"ב ובתוספ' ר"ה שם ד"ה עגל מ"ש בשם התו"כ שאביא להלן.

16/17 ר' יוסי הגלילי אומר... תקח לחטאת. פסקא ממשנה ב' פ"א. ועיין תו"כ חובה פרק ג' ה"ב, י"ז ע"ב (ובד"ו יש שם חסרון ע"י הדומות, אבל הנכון כבד"ה, וכ"ה בכ"ר וילקוט). ועיין להלן.

17/18 אמרו לו איני אומר שני אלא שני לראשון וכו'. בר"ש הנ"ל: אמרו לו אני אומר שני לראשון וכו'. ובתו"כ הנ"ל אין תשובה זו לדברי ר' יוסי הגלילי, עיין להלן. 18/19 אמר ר' שמעון חטאת למה הוא דומה לפרקליט שנכנס לרצות רצה פרקליט ונכנס הדורון. בכ"ו: רוצה (צ"ל: ריצה) פרקליט ונכנס הדורון. ובר"ש הנ"ל: ריצה פרקליט ונכנס הדורון. ועיין הגי' בזבחים ז' ב'.

והנה לדברי ר' שמעון כאן אין מובן, והגר"א העבירם להלן אחרי דברי רבי, אבל גם בר"ש הגי' כמו שהיא לפנינו. אולם כשנסתכל היטב נראה שמכאן ולהלן עד שו' 34 דברי התוספתא מתאימים כמעט מלה במלה לדברי התו"כ הנ"ל, ולעומת זה אין זכר מתשובת החכמים לר"י הגלילי ודברי ר"ש בתו"כ הנ"ל. ולפיכך ברור בעיני שמסדר התוספתא שאב כאן ממקור אחר, ודברי ה"א אמרו לו מתאימים לדברי ר"ש להלן, ודברי ר"ש כאן מתאימים לדברי רבי להלן. וכן בתו"כ מצורע, נגעים סוף פרשה ג', ע"ב ע"ב (ואני מעתיק מכ"ר שם): מלמד שאיברי עולה קודמים לאימורי חטאת אמר ר' שמעון למה חטאת דומה לפרקליט שניכנס לרצות ריצה הפרקליט ניכנסה דורון. ועיי"ש הפי' הנכון בהגהות מהרי"ד לתו"כ שם. וגם כאן הפי' הוא שאע"פ שדם חטאת קודם לעולה (מטעמו של ר' שמעון) מ"מ איברי עולה קודמים לאימורי חטאת לפיכך נאמר ופר שני וכו', וכדברי ר' להלן, והמקור השני מבאר את הראשון.

ומ"מ אין לדעת היכן נאמרו דברי ר' שמעון בעיקרם, ויתכן שנאמרו במקום אחר. עיין לדוגמא בפ"י בכור שור (הצופה ההגרי ש"ח עמ' 219) לפסוק בן בקר לחטאת ואיל לעלה (שמיני ט' ב'): רצה פרקליט נכנס דורון. ואפשר שהי' לפניו איזה מדרש לפסוק זה.

19/20 רבי אומר מה תלמוד לומר ופר שני וכו'. מכאן ואילך מתחיל הקטע מתו"כ הנ"ל, עיי"ש. ומ"ש ווייס במסורת התלמוד שם שבי"לקוט הגי': דבר אחר, אינו כן כי בי"לקוט ד' שלוניקי וויניציאה אין שם לא ר' אומר ולא דבר אחר, ובד"ח הוסיפו: דבר אחר. וכן בזבחים פ"ט רע"ב (בכל כה"י ושטמ"ק, עיין דק"ס שם עמ' 170 הערה כ'): דת"ר רבי אומר ופר שני בן בקר תקח לחטאת וכו', עיי"ש.

21 יכול תקדים עולה לחטאת בכל מעשה וכו'. טה"ד יש כאן ובכ"ו לנכון: יכול תקדים חטאת לעולה בכל מעשה וכו', וכן בר"ש הנ"ל: יכול תקדום חטאת לעולה בכל מעשה וכו'. ובתו"כ הנ"ל: יכול תקדום חטאת לעולה בכל מקום ובכל מעשה וכו', אבל בכ"ר שם: יכול תקדים חטאת לעולה בכל מעשה וכו', ובי"לקוט שם (רמז תס"ח): יכול תקדום חטאת לעולה בכל מקו' וכו'. ולפי"ז יש לנו בדפוסים שם הרכבה של שתי הנוסחאות.

- 25/26 ר' שמעון אומר מה תלמוד לומר ופר שני וכו'. תו"כ הנ"ל, בבלי הוריות ה' סע"ב, אבל עיין דק"ס שם עמ' 15 הערה כ'.
- 26 שהם שניים הרי כבר נאמר את וכו'. בכ"ז ור"ש הנ"ל: שהם שנים הרי כבר נאמר ועשה את וכו'.
- 28 יכול נאכלה חטאת הלויים תלמוד לומר וכו'. בר"ש הנ"ל: יכול תהא נאכלת חטאת הלויים תלמוד לומר וכו'. ובתו"כ הנ"ל: שיכול שתהא נאכלת חטאת זו תלמוד לומר וכו'. אבל בכ"ז שם: יכול נאכלה חטאת לויים תל' לוי וכו'. ובהוריות הנ"ל: יכול נאכלת חטאת לויים וכו', ועיין מה שהאריך שם בשער יוסף להרחיב נ' ע"ד.
- 29 כיוצא בו אומר ר' יוסי הבאים וכו'. תו"כ הנ"ל, הוריות ו' א', תמורה ט"ו רע"ב, עיי"ש.
- 32 אפשר שהחטאת עולה וכו'. בכ"ז ור"ש הנ"ל: איפשר שחטאת עולה וכו', וכ"ה בירוש' הוריות פ"א ה"ח, מ"ו ע"ב עיי"ש.
- 32/33 וכן היה ר' יהודה אומר על עבודה זרה הביאום. וכ"ה בר"ש הנ"ל. ובתו"כ הנ"ל: ר' יהודה אומר וכו'. ובראב"ד שם: ר' יהודה אומר על ע"ז הביאום לא פליגי מיד, אלא טעמא קאמר, מה טעם לא נאכלו מפני שהן שעירי ע"ז וכו'. וכן בירוש' הנ"ל: ר' יהודה אומר על עבודה זרה וכו'. ובבבלי הוריות הנ"ל: ותניא (כצ"ל, עיין דק"ס שם עמ' 16 הערה ע') ר' יהודה אומר על ע"ז הביאום. ובתמורה הנ"ל: שהיה ר' יוסי אומר על ע"ז הביאום. וכ"ה ברש"י שם ובכ"מ שם. ועיין מה שהאריך בשער יוסף הנ"ל ג"א ע"ד.
- אבל בתו"כ כ"ז וילקוט (רמז תס"ח) הגירסא: וכן היה ר' יהוד' או' וכו'. וכן בתוספ' הוריות ו' א': ה"ג בת"כ וכן היה ר' יהודה אומר וכו'.
- 34 עגל סתם בן שנה ועגל וכבש וכו'. בר"ש ותו"כ הנ"ל: בן שנה שנאמר ועגל וכבש וכו'. ועיין בפ' הראב"ד שם.
- 35 ותמימים מכל מום. בזה נגמר הקטע מתו"כ הנ"ל.
- 36 ר' יוסי אומר שלש כפרות מן פרים ושלש מן אילים ושלש מן שעירים וכו'. בב"ר פמ"ד"ד, הוצ' תיאודור עמ' 436: עגלה משולשת ועז משולשת ואיל משולש וגו' הראה לו שלשה מיני פרים ושלשה מיני שעירים וגו' מיני אילים וכו'. ועיין ר"ש כאן פ"א סמ"ב שרמז לדרש זה מבלי להזכיר מקורו.
- וברור שיש לפנינו במדרש רבה ותוספתא כאן מקור אחד, ומעיני מפרשי המדרש הישנים והחדשים נעלמה תוספתא זו. ועיין להלן.
- 36/37 שלש מן פרים פר הבא על המצות ופר יום הכפורים ועגלה ערופה. כ"ה בכ"ז (בהקדמת ס' המפתח הנ"ל). וכן בר"ש הנ"ל: שלשה מן פרים פר הבא על כל המצות ופר יום הכיפורי ועגלה ערופה. וכן בב"ר הנ"ל: ג' מיני פרים פר יום הכפורים ופר הבא על כל המצות ועגלה ערופה. וכן ברש"י במקומו שם: רמז לשלשה פרים פר יום הכפורים ופר העלם דבר של צבור ועגלה ערופה. ועיין שאר המקורות אצל תיאודור שם. אבל במדרש אגדה הוצ' בוכר סוף עמ' ל"ב: זה פר של יום הכפורים ופר הקהל של שאר המצות ופר ע"ז.
- 37/38 שלש מן אילים ואשם ודאי וכבשה של יחיד. וכ"ה בב"ר הנ"ל, וכן ברש"י: אשם ודאי ואשם תלוי וכבשה של חטאת יחיד. אבל במדרש אגדה

הנ"ל: זה ששש אלים שהיו ישראל מקריבים. איל אשם למועץ בקדש ואיל אשם למועץ בפקדון ואיל נזיר.

38/39 שלש מן שעירים שעירי הרגלים ושעיר של יום הכפורים ושעיר של נשיא. כ"ה בכ"ז. וכן בר"ש הנ"ל: שלשה מן שעירים שעירי הרגלים ושעיר יום הכפורים ושעיר נשיא. ובב"ר הנ"ל: ג' מיני שעירים שעירי רגלים שעירי ראשי חדשים ושעירה שליחיד. וברש"י הנ"ל: רמז לשעיר הנעשה בפנים ושעירי מוספין של מועד ושעיר חטאת יחיד. והנה הגי', שעיר חטאת יחיד קשה מאד, שהרי היחיד מביא שעירה ולא שעיר, ואפילו אם נגרוס שעירה (במקום שעיר) כגי' המדרש, אינו מובן למה חלק כבשת חטאת יחיד ושעירת חטאת יחיד לשנים.

ובמדרש אגדה הנ"ל: אלו ג' שעירים שעיר של יום הכיפורים ושעיר של ראש השנה ושעיר של ע"ז.

והנה גי' ב"ר הנ"ל קרובה ביותר (ובפרט לפי גי' רש"י הנ"ל) לתוספתא שלנו, וכנראה שעצם הדרשה העתיקה היתה רק: ג' מיני פרים, ג' מיני אילים וג' מיני שעירים, ואח"כ באו פירושים שונים לדרשה זו.

39 כבשים בני שנה האמורין בתורה וכו'. כעין ברייתא זו לעניין בתי ערי חומה בר"ה ו' ב' ושינ. והתוספתא שלנו הובאה בר"ש פ"א מ"ג.

40 דברי ר'. חסר בר"ש הנ"ל, אבל בברייתא ר"ה הנ"ל מוכח כגירסתינו. שם: וחכמים אומרים מאחד בניסן לאחר מניסן וכו'. פיה"מ להר"מ פ"א מ"ג עמ' 180, ר"ש הנ"ל.

עמ' 631

1 נתעברה שנה נתעברה לו. כ"ה הגי' בכ"ז. פיה"מ להר"מ ור"ש הנ"ל. והיה מקום לומר שעיקר הלשון הוא מברייתא ר"ה הנ"ל (לעניין בתי ערי חומה). אבל הרמב"ם בפ"א מה' מעשה הקרבנות הי"א פסקה בלשון זו לעניין שלנו.

1/2 שנה האמורה בבתי ערי חומה ושתיים שבשדי אחוזה וכו'. ערכין י"ח ב'. 3/4 של עולת חובה יחיד... הקריבו ביום השמיני כשרות. בכ"ז: של עולת חובה של יחיד... הקריבין וכו'. ועיין במשנה ד' פ"א.

5 מיום שנכנס והלאה. הגר"א ז"ל מגיה: מיום שלשים והלאה.

6 שוחטו ואוכלו ואפילו בן יומן. עיין שבת קל"ו א' ושינ: ושזין שאם נולד הוא ומומו עמו שזה מן המוכן. ועיין חילופי מנהגים בין ב"ב ובני א"י סי' כ"ג ובהוצ' מ. מרגליות עמ' 137.

פ"ב

7 ר' אליעזר אומר אין ניקחת וכו'. ר"ש פ"ב סמ"א, משנה שם. ועיין דרשות מהריק"א חוקת (אור צדיקים וורשא תרס"ב) מ"ד ע"ד.

7/8 אמרו לו מעשה ולקחנה מבין הגויים בצידן ודומא היתה נקראת. בכ"ז: ורומה היתה נקראת. ובר"ש הנ"ל: ודומה היתה נקראת. ולפי' ברור שהשם הולך על הפרה. וכן בס"ז חקת, הוצ' הורוביץ עמ' 300: מעשה שלקחו פרה מן הערביים והיו קורין אותה דמת דר' (בילקוט ד"ר: דמתדמת — במלה אחת) והיא רצה ובאת.

אבל בד כאן: ודומא שמו. ולפ"ז אפשר לפרש שזה היה שם הגוי מצידון. ובע"ז כ"ד א': אמרו לו ר' אליעזר מעשה ולקחה מן הנכרי ודמא שמו. ואמרי לה רמץ שמו. ובילקוט כתי' (עיין דק"ס שם עמ' 58 הערה א'): ורמה בן נתינה שמו וא"ל רבץ שמו. אבל גוי זה היה מאשקלון ולא מצידון. עיין לעיל שם ובהקבלות. 8/9 ר' יהודה אומר משמרין אותה שלא לעבוד בה כל עבודה. וכ"ה בר"ש הנ"ל. ובד: משערין אותה וכו'. ובדרשות מהריק"א הנ"ל: ר' יאודה אומר משערין שלא וכו'. והנה בתוספתא כאן לא השיב ר' אליעזר כלום על המעשה של לקחת הפרה מגוי, אבל בע"ז שם: אמר להן ר' אליעזר משם ראייה ישראל היו משמרין אותה משעה שנולדה. ואולי היתה כאן הגי' לפני הבבלי: ר' יהודה אומר (ור' יהודה שנה משנת ר' אליעזר. עיין לעיל 483: ובהקבלה שם) משמרין אותה שלא לעבוד בה עבירה. וזו היתה תשובת ר' אליעזר לחכמים, ואפילו לגירסא שלפנינו יתכן שהפ"י הוא שהרי צריך לשמור אותה שלא יעבוד בה כל עבודה, וממילא אין לחשוש לרביעה. אבל עיין להלן בגמרא שם.

9 אמרו לו אם כן אין לדבר סוף אלא הרי היא בחזקת כשרה. כ"ה הגי' בכ"י ור"ש הנ"ל. ועיין בבבלי ע"ז הנ"ל ומ"ש לעיל.

9/10 ר' מאיר אומר פרה שנולגלי עיניה שחורין אם אין פרה אחרת כיוצא בה פסולה. וכ"ה בר"ש פ"ב מ"ב. אבל הגר"א כאן ובאליהו רבא במשנה שם מגיה: כשרה, ומפרש אם אין אדומה כמותה כשרה ואין הגלגל מעכב. ומסופקני מאד אם יצאה הגהה זו מפי רבינו ז"ל, וכבר העיר באור"ש ה' פרה אדומה פ"א ה"ה על הס"ז חקת (הורוביץ עמ' 301): פרה שגלגל עיניה משחיר היו מביאין פרות אחרות ומעמידין אותה בתוכן אם דומה גלגל עיניה לאחת מהן הרי זו כשרה ואם לאו הרי זו פסולה. ורואים מכאן שהפ"י הוא אם אין פרה אחרת שגלגל עיניה משחיר במדה כזו הרי זו פסולה מפני פגם באדומיתה. ועיין בהערות רח"ש הורוביץ שם שהעיר על התוספתא כאן ועל הגהת הגר"א, והדפיס הערה זו במ"ח חנ"ב (תרס"ח) עמ' 580 הערה 6 (היינו לפני שיצא האור"ש לאור). ושניהם כיוונו לדבר אחד. ועיין בקרית ספר להמבי"ט פ"א מה' פרה שמביא את כ"ו בשם ספרי.

11 והזכר עמהן פסולה. ר"ש ורא"ש פ"ב מ"ב. וכן בס"ז חקת, הורוביץ עמ' 301: ואם גירר (כ"ה בילקוט) בזכר הרי זו פסולה. ועיין בכורות מ"ד סע"א. ובקריית ספר הנ"ל: עד מקום הזכרות חתוך אבל יותר מכאן פסלה וכן תניא נמי בספרי ובתוספתא. שם: יוצא דופן פסולה ור' שמעון מכשיר. ע"ז כ"ג ב'.

11/13 אתנן ומחיר פסולה ור' אליעזר מכשיר... אין לזו ביאה לבית. עיין במשנה ג' פ"ב. ובר"ש שם (על דברי המשנה): ר' אליעזר מכשיר. במחנתי' לא מפרש ר' אליעזר טעמא אלא אאתנן ומחיר אבל ביוצא דופן לא מפרש טעמא ושמא מודה לרבנן ביוצא דופן וכו'. ועיין במשנה אחרונה שם. ומתוספתא כאן מוכח כפי' הר"ש שהרי כאן הפרידו מפורש בין יוצא דופן שעליו חולק ר"ש ובין אתנן ומחיר שעליהם חולק ר' אליעזר. ולפ"א שהר"ש לא הזכיר את התוספתא.

13 כל עבודות שחייבין עליהן במקדשין פסולה בפרה. בד וכ"י: פסולין בפרה. ובר"ש פ"ב מ"ג: תניא בתוספתא כל עבודות שחייבין עליהן במקדשין פסולין בפרה וכו' פ"י שחייבין עליהן במקדשין משו' לא תעבוד בבכור שורך. ובמשנה כאן נמנו כמה עבודות הפוסלות בפרה. ואמרו עליה בירושלמי פסחים פ"ו ה"א.

ל"ג ע"א: הדא ילפּה מן ההיא (כלומר, פרה אדומה מקדשים) וההיא ילפּה מן הדא (כלומר, קדשים מפרה אדומה) הדא ילפּה מן ההיא שאם תלָה בה סכין לשוהטה כשירה וההיא ילפּה מן הדא שכל עבוד' שהיא לשם קדשי' אינה עבודה. וזהו הכלל של התוספתא שלנו.

ובגליון מלא"ש כאן סמ"ג: .ומצאתי שכתב הר' יהוסף ז"ל בירושלמי דייק מכאן דכל עבודה שהיא לצורך הקרבן אין בה מעילה ותימא דהתם לצודו". ובהערה שם: .אינו מובן". וברור לי שר' יהוסף אשכנזי חמה איך לומד הירושלמי ממשנתנו, דהתם לצרכן הוא ולא לצורך הבהמה, וצורך הבהמה לחוד וצורך הקרבן לחוד. ובאמת בבבלי שם ס"ו רע"ב שיטה אחרת בזה (ועיין תוספ' שם ד"ה והא), וכנראה שהבבלי חולק, וכן במאירי שם הביא את הירושלמי הנ"ל ואח"כ הביא את תירוצ' הבבלי וכתוב עליו (115 רע"א): ולדעת זה נראה שבפרה אם תלָה בה סכין פסלה, אלא אם כן אתה בא עליה מטעם שכל לצרכה כשרה, ושתהא קורא דבר זה לצרכה, אעפ"י שיש לחלוק. ולזה כיוון ר"י אשכנזי. ובוה היא באמת מחלוקת הירושלמי והבבלי, שירושלמי צורך הקרבן הוא צורך הבהמה עצמה, ולשיטת הירושלמי צורך הקרבן הוא צורך הבעלים ולא הבהמה. אבל גם הבבלי יודה בכלל התוספתא כאן, שכל עבודות שחייבין עליהן במוקדשין פוסלין בפרה (וגם בהפוכו שעבודות שאין חייבין עליהן במוקדשין אין פוסלות בפרה), ולצורך הקרבן (ולא הבהמה) יהא פסול בשניהם. ועיין במשנה אחרונה פ"ג רמ"ז, שם רמ"ט ולא העיר על כל זה. 13/14 הכניסה לרכבה ודשה וכו', ברייתא בפסחים כ"ו סע"א וש"נ, וכבר נחלקו הראשונים לעניין מה נשנית שם. ועיין ר"ש הנ"ל, ס' הישר לר"ת ב"מ ס"י תצ"א, מ"ו ע"ד, שם פ' ע"ב, הוצ' מק"נ ריש 145, תוספות ומהר"ם חלאוה פסחים כ"ו סע"א, תוספות, רמב"ן, רשב"א, ח"י הר"ן ושטמ"ק ב"מ ל' א', סמ"ג עשין רל"ב, רל"ב ע"ד, וכולם הביאו ראייה מכאן שהברייתא בעיקרה לעניין פרה אדומה נשנית. 14/15 כל שלצורכה כשרה לצורך אחר פסולה. עיין הגי' בתוספ' ב"מ ל' א' ד"ה בשביל.

והנה ראיתי בר"ש פ"ב מ"א: דבתוספתא קתני ר' יהודה אומר עליה עליה זכר שלא לדעת הבעלים כשירה. וכן ברא"ש שם: דבתוס' קתני ר' יהודה אומר עליה עליה זכר שלא לדעת הבעלים כשירה. אבל בתוספתא לפנינו אין זכר מזה, וגם הר"ש כאן שמעתיק כמעט את כל הפרק הזה לא הביא תוספתא זו בפנים התוספתות שהוא מעתיק. ולפיכך קרוב לוודאי בעיני שהר"ש כיוון לס"ז (וכן בר"ש כלים פ"ט סמ"א קרא לברייתא שבס"ז הורוביץ 310 שו" 22 — תוספתא, וכן בר"ש פרה ספ"ט = ס"ז 315). וכ"ה בס"ז הוצ' הורוביץ עמ' 301: עליה עליה זכר לדעת הבעלים פסולה שלא לדעת הבעלים כשירה. והילקוט קיצר והשמיט את השם (כרגיל אצלנו), ומכאן שהנוסחא העיקרית שם היא: ר' יהודה אומר עליה עליה זכר לדעת הבעלים וכו'.

15 העול פוסל לעבודה ושלא לעבודה. ספרי חקת פי' קכ"ג, ירושלמי סוטה פ"ט ה"ה, כ"ג ע"ד, בבלי שם מ"ו א', ר"ש פ"ב מ"ג הנ"ל.

15/16 נפרות על כל פסול מתה תפדה וכו'. בד וכיו' נפדית על כל מום וכו'. ובר"ש הנ"ל: נפדית על כל פסול שבה מתה תפדה מצא אחרת וכו' בפרק קמא דשבועות (י"א ב') מייתי לה.

16 שחטה על גבי מערכתה וכו'. שבועות הנ"ל, ועיין תוספ' ב"ק ע"ז רע"ב.

17 אם מתרומת הלשכה היתה באה דמיה נופלין לתרומת הלשכה. בר"ש הנ"ל (בפירוש): אם מתרומת הלשכה היתה באה. עיקרה מתרומת הלשכה כדתנן בשקל"י (פ"ד מ"ב) וכדדרשינן בסיפרי (ריש חקת, הורוביץ עמ' 151 ועיין בהערה 14 שם), ומיהו יכול אדם להתנדב ולמסור לציבור (עיין שקלים הנ"ל פ"ד מ"א וירושלמי שם ובהקבלות) ואם נפדית אין דמיה נופלין לתרומת הלשכה דאדעתא דהכי לא אקדשום.

18 חומר בפרה שאין במקדשין ובמקדשין שאין בפרה שהעגלה שנים פוסלות בה וכו'. חסרון והשמטה יש כאן, והנכון הוא בר"ש פ"א מ"א, ואני משלים במרובעים כל מה שנשמט לפנינו, וכ"ה שם: חומר בפרה שאין במקדשין ובמקדשין שאין בפרה [שהפרה אינה כשירה אלא אדומה ועבודה פוסלת בה מה שאין כן במקדשין]. חומר במקדשין שהמקדשין אין נפדין אלא על בעל מום קבוע ואינן יוצאין לחולין ליגזו וליעבד והגוזו והעובד בהם סופג את הארבעים מה שאין כן בפרה. חומר בעגלה שאין במקדשין ובמקדשין שאין בעגלה [שהעגלה שנים פוסלו] בה וכו'.

19 חומר במקדשין, דיתא בכ"ו ור"ש הנ"ל.

20 לגזו ולעבוד. בכ"ו ור"ש הנ"ל: ליגזו וליעבד, וכ"ה לעיל, עיין מ"ש בשו" 18. 21 מה שאין כן בעגלה. במל"מ פ"י מה' רוצח ה"ו פירש שעגלה נפדית לעולם כמו פרה אדומה וזה תמוה. עיין מ"ש בחזון איש סי' ב' ס"ק י', ולדעתו מדברים כאן בעגלה שעדיין לא ירדה לנחל איתן ויכולים לבטל את הזמנתה. ובמאירי פסחים כ"ו סע"א (30 ע"א): עגלה ערופה אסורה בהנאה וכו' ואיסור הנאתן מותר לנחל איתן אעפ"י שלא נערפה עדיין והנהנה בה עבר אבל קרבן מעילה אין כאן שמאחר שאינה ראויה לפדיון הרי היא כחטאות המתות וכו'.

22 ומומין פוסלין בה. מה שאין כן בעגלה, כספרי חקת פ"י קכ"ג עמ' 152, ירוש' סוטה פ"ט ה"ה, כ"ג ע"ד, בבלי שם מ"ו א'.

22/23 ושעשה עמה מלאכה פסולה מה שאין כן בעגלה. בר"ש הנ"ל: פי' ושעשה עמה מלאכה פסולה כדתנן לקמן פ' רביעי (מיד): ופוסלין אותה במלאכה, כלומר אם עושין מלאכה בשעת שחיטתה או שריפתה).

24 בחוך גומא אחת פסולה בתוך שתי גומות כשרה. במשנה ה' פ"ב: בתוך גומא אחת פסולה. וכתב בחזון איש סי' ד' ס"ק ד': .נראה דהאי בגומא אחת הוא לרבנות דאע"ג דהן בגומא אחת מ"מ חשיבי כשתים וכן אמר בהדיא גדה ג"ב א' בב' שערות של בן ובת דבגומא אחת הוי רבנות ספ"י. ובתוספתא כאן אנו רואים מפורש שדווקא בגומא אחת פסולה. והטעם מבוואר בס"ז חקת הוצ' הורוביץ עמ' 301: אבל אם היו שתי בתוך גומא אחת פסולה מפני שהיא נראית כמין קרחת.

25 ר' יהודה אומר אפילו בתוך שתי גומות והן מוכיחות וכו'. במשנה הנ"ל: ר' יהודה אומר אפילו בתוך כוס אחד היו בתוך שני כוסות וכו'. ובר"ש שם: בתוך כוס אחד היינו כוס גומא אלא שחייב אדם ל' בלשון רבו וכן מוכח בתוספתא דקתני ר' יהודה אומר אפילו שתי גומות והן מוכיחות זו את זו פסולה. מוכיחות (וכ"ה במשנה שם) מכוונות וסמוכות זו בצד זו. ועיין גם ברא"ש שם. וכדבריהם מפורש בירושלמי ע"ז ספ"ב, מ"ב סע"א: הן כוסות הן גומות. 25/26 היו בה שערות עיקרן מאדים וכו'. ר"ש ספ"ב.

26 עיקרן מאדים וראשון משחיר ר' יוסי בן המשולם אומר מספר וכו'. ברייתא בבכורות כ"ה א'. וברש"י שם: ה"ג עיקרן מאדים וראשון משחיר וכן בתוספ' דמס' פרה. ועיין בתוספ' שם ד"ה עיקרן.

פ"ג

28 מה בין כהן השורף את הפרה וכו'. ירוש' יומא פ"א ה"א, ל"ח ע"א, בבלי שם ח' סע"א. וכל הברייתא בר"ש פ"ג מ"א וברא"ש פ"ג מ"ח.
29/30 כהן השורף את הפרה... נוגעין בו. ליתא בכ"ו, ונשמט ע"י הדומות, וישנו בירושלמי, בבלי, ר"ש ורא"ש הנ"ל. וכן מעתיק בבא זו מן התוספתא בפיה"מ להר"מ פ"ג סמ"א.

30 חוץ מן המסייעין אותו מפני שהוא מזה. בר"ש הנ"ל: חוץ מן המסייעי' אותו בשע' שהוא מזה פי' וכו' מפני שהוא מזה. אותו המסייע היה מקבל הזאה כמותו לפיכך היה נוגע בו. והנה העתיק מקודם את הגירסא: בשעה שהוא מזה, ובפירושו פירש ע"פ הגירסא: מפני שהוא מזה. ואין להגיה בר"ש ברישא: מפני (במקום: בשעה), שהרי גם ברא"ש הנ"ל העתיק: בשעה שהוא מזה, והוא פירש שהכוונה למשנתנינו שם האומרת שסומכים את ידיהם עליו כדי לטמא אותו, ולזה רמזה התוספתא שנוגעים בו בשעה שהוא מזה. ועיין היטב בתוספ' חגיגה כ"ג א' ד"ה מטמאין ותו"י יומא ב' א' ד"ה מטמאין. ולפ"ו נראה שיש חסרון בפירוש הר"ש והוא פירש מקודם את הגי': בשעה שהוא מזה, ואח"כ הביא את הגי': מפני שהוא מזה ופירש אותה.

ואולי הטעם הולך על איסור הנגיעה, והיינו: ואין אחיו הכהנים נוגעין בו מפני שהוא מזה (והמלים: חוץ מן המסייעין אותו, הן מאמר המוסגר). ויש לחשוש שלא יטמאו מן המים שעליו, אבל בכהן של יום הכיפורים שהיה מתחנך בעבודה אין לחשוש לזה. מפני שהוא מזה לפני השקיעה וטובל מיד. וכן מפורש בירושלמי הנ"ל (לפי גי' הסמ"ג עשין רל"ב ותו"י שם ב' ב'): למה כאן נוגעין וכאן אין נוגעין. אמר ר' חייא בר אדא שלא יטמאו אותו אחיו הכהנים. ולא כך אינו טמא מחמת הזויתו. ר' חנינא אמר שלא יטמאו ממנו. ועיין הפי' בנוע"י שם.

31/32 חצרות היו בנויות בירושלם... ומנדלות שם בניהן, משנה ב' פ"ג. ובכ"ו: חצרות היו בירושלים בנויות על גבי הסלע וכו', וכ"ה במשנה שם.

32 עד שיהיו בני שמונה עשרה שנה. אין לגי' זו שום מובן. והנכון הוא ברש"י סוכה כ"א א' סד"ה ומביאין נשים: ובתוספתא שנינו עד שיהיו בני שבעה ובני שמונה שנים, מגדלין אותן ולא יותר שלא ראו קרי. וכ"ה בר"ש ורא"ש כאן פ"ג מ"ב ותוספות ותוספ' הרא"ש סוכה הנ"ל, מאירי סוכה שם. ובריסב"א שם: ואמרו בתוספתא שלא היו מניחין אותן אלא שהם בני שש או בני שבע שנים שאינם רואים קרי וכו'. אבל העיקר הוא כגי' רש"י הנ"ל שהיא גירסת כמה מן הראשונים. וגם לפנינו צ"ל: בני ז' ח' שנה, והסופרים טעו וכתבו: י' ח', ושוב פתרו: שמנה עשרה שנה.

והנה המשנה הנ"ל סתמה את דבריה ולא הזכירה את גיל התינוקות, ועליו להניח שלפיה הפירוש הוא שיהיו התינוקות בני י"ג הראויים לקידוש ולהזויה.

והתוספתא הוסיפה על המשנה שהיו שם גם בני ז' וח' שהיו ממלאים את המים, כי כל מה שאפשר לתקן מתקנים, וכדברי התוספות סוכה כ"א א' ד"ה ומביאין. ועיין מ"ש להלן 632^א. עיי"ש.

ובפיט אצילי עם של הקליר לפ' פרה: בתוכם נולדים ושם ברים עד יוגדלו בכח כגבורים בעת יפריחו כבעלי דברים יגישו למו איתני שורים וכו'.

33/34 ר' יהודה אומר שוורים שכריסן רחבה וכו'. ר"ש פ"ג מ"ב, ועיין בסוכה הנ"ל.

34 שלא יהו יוצאות רגלי התינוקות. בד: שלא יצאו רגלי התינוקות. ובכ"ו:

שלא יהו רגלי התינוקות יוצאות, וכ"ה בר"ש הנ"ל (ושם: יוצאין). ועיין בסוכה הנ"ל.

34/35 והכל שוין שהתינוקות צריכות טבילה. ר"ש הנ"ל, תוספות סוכה כ"א א'

ד"ה והתינוקות, ר"ש ורא"ש פ"ג מ"ד, פיה"מ להר"מ שם עמ' 189, רמב"ם פ"ב מה' פרה אדומה סה"ו, סמ"ג עשין רל"ב, רל"ג רע"א.

35 אמרו לפני ר' עקיבה בשם ר' ישמעאל כוסות וכו'. בד: אמר לפניו

ר' יעקב כוסות וכו'. ובר"ש פ"ג מ"ב הנ"ל: אמרו לפני ר' יעקב משום ר' ישמעאל

כוסות של אבן היו תלוין וכו'. אבל בתוספות סוכה כ"א א' ד"ה ירדו, בתוספ'

הרא"ש וריטב"א שם גרסו: לפני ר' עקיבא. וחילוף כזה רגיל מאד, עיין ח"ב

עמ' 212 ועמ' 285, ועיין לעיל 629 שו' 22/23 ולהלן 660^ב, 667^א ואילך ועוד.

36 כיון ששוורים שחו לשתות, בכ"ו, ר"ש, תוספות, תוס' הרא"ש וריטב"א

הנ"ל: כיון ששחו שוורים לשתות.

37 אל תתנו מקום למינין לרדד אחריכם. בד: אל תתנו מקום לרדוף אחריכם.

ובראשונים הנ"ל: לרדות אחריכם (בתוס' הרא"ש חסרה המלה, אחריכם, ובתוספ'

שם: אחרי), ועיין במשנה ג' פ"ג.

שם: באו לשער היוצא מעזרת נשים וכו'. ר"ש פ"ג מ"ג.

עמ' 632

1 של עזרת נשים וכסייהן של אבן נראין לחול וכו'. בכ"ו: של עזרת הנשים וכסייהן של אבן נראין לחיל וכו'. ובר"ש הנ"ל: וקיללות של אבן היו קבועין בכותל מעלי של עזרת נשים וכסייהן של אבן נראין בחיל ובתוכן אפר מכל פרה ופרה וכו'.

3 מכה את הזכר... ומקדש. משנה ג' פ"ג.

3/4 ומוה שמשפך. בר"ש הנ"ל לנכון: מזה שנשפך, כלומר מקדש מזה שנשפך

על השוורים, וגם לפנינו צ"ל: מזה שנישפך ונתחברו, נ"י, ל"מ, ויצא: שמשפך.

4 מעשים אלו עשו כשעלו מן הגולה דברי ר' יהודה. בר"ש הנ"ל וכן ברא"ש

שם משמע קצת שפירשו כי מעשים אלו הם עניין הסידור עם הזכר של רחלים, אבל

בפיה"מ להר"מ שם עמ' 188: ואין חילוק בין האיש שלא נטמא מעולם במת או

שנטמא כל ימי חייו ואחר זה טבל והוזה עליו וכו' ולשון התוספתא מעשים אלו

עשו כשעלו בני הגולה דברי ר' יהודה רצה לומר אשר לא היה אצלם איש טהור

ר' שמעון אומר וכו'.

ולפי דברי ר' יהודה, תחילת התקנה עם התינוקות היתה כשעלו מן הגולה

כשלא היה להם טהור להזות והוצרכו לגדל תינוקות שלא נטמאו (ומכאן ברור שהיו

ביניהם גם בני י"ג שהיו ראויים להזות, שהרי כאן לא היו גדולים טהורים, עיין

מ"ש לעיל⁶³¹³²), והחזירו תקנה זו ליושנה אחרי המחלוקת עם הצדוקים והתקיני שנהגו בפרות אח"כ כמו שנהגו (ע"פ הכרח) בפרה ראשונה בימי עזרא.

4/5 ר' שמעון אומר עפרן ירד עמהן לבבל ועלה וכו'. בד: אפרן, ובכ"ו: איפרן וכו'. וכן בפיה"מ להר"מ ור"ש הנ"ל: אפרן וכו'. וברא"ש הנ"ל: עפרם וכו'. ובכפופ ספ"ג ע"מ שמ"ב (ד"ר ע"ח ע"ב): כשגלו לבבל הביאו עמהם אפר פרה וכדאיתא בתוספת מסכת פרה פ"ג (בהוצ' לונץ תקנו: פרק ב'!) ר' שמעון אומר אפר ירד עמהם לבבל ועלה אמרו לו וכו'.

ולפי ר' שמעון לא נהגו כן בפרה ראשונה כשעלו מבבל, מפני שהיו שם טהורים, ורק במחלוקת הצדוקים נתקנה תקנה זו בראשונה. ועיין מ"ש לעיל.

5/6 לא גזרו טומאה בארץ העמים וכו'. פיה"מ, ר"ש וכפופ הנ"ל, כפופ פ"י ע"מ רכ"ו.

6/7 ר' ישמעאל בן פיאבי הורה שתיים וכו'. בד: ר' ישמעאל אומר הור' בן פאבה אחת בטבול יום וכו'. ובכ"ו: ישמעאל בן פיאבי שתיים וכו', וזו היא פסקא ממשנה ה' פ"ג. ובר"ש שם: תניא בתוספתא ישמעאל בן פאבי שרף שתיים וכו'. וברא"ש שם: בתוס' קתני רבי ישמעאל בן פיאבי עשה אחת וכו'. ובס' יחוסי תור"א כתי' ערך יהושע בן גמלא: בתוספתא מסיק ר' ישמעאל בן פאבי שרף שתיים וכו'.

7/8 זו שנעשת בטבול יום היום היו דנין עמו ועליהן אמר' לו מעשר נאכל וכו'.

בכ"ו: זו שנעשת בטבול יום היו דנין עמו עליה אמרו לו מעשר נאכל וכו'. וכן בס' יחוסי תור"א כתי' הנ"ל: אחת לטבולי יום ואחת למעורבי שמש זו שנעשת לטבולי [היום] היו דנין עליה עמו וכו'. אבל גי' זו קשה שהרי מתוך המשך הדברים אנו רואים שהתווכחו על זו שנעשתה במעורבי שמש. והפי' להלן בס' יחוסי תור"א קשה וגם נפלו שם כמה שיבושים. אבל בר"ש הנ"ל: אחת לטבולי יום ואח' שנעשת במעורבי שמש היו דנין עליה אמ' להם וכו'. ולפי' גי' זו משמע שהיו דנים על זו שנעשתה במעורבי שמש. ובחשב"ק ח"ג סי' קצ"ז, י' רע"ג כתב על ישמעאל בן פיאבי שהיה גדול בתורה, וז"ל שם: "וכן בתוספתא דפר' נר' שהיה גדול בתורה", וכוונתו לכאן שהיה דן עם החכמים בהלכה.

8 ותרומה נאכלת במעורבי של שמש. בכ"ו: ותרומה למעורבי השמש.

9 מעשר שנאכל בטבול יום כל שכן הוסיפו לו קדושה. כלומר, אם יאכלוהו

במעורבי שמש. (הר"ש הנ"ל).

10/11 קדשים קלים שנאכלין חוץ לקלעים כל שכן הוסיפו להן קדושה.

כלומר, אם יאכלוהו בעזרה (הר"ש הנ"ל). ומכאן משמע שמותר לאכל קדשים קלים בעזרה. וכן גם בירושלמי מע"ש פ"ה ה"ה, ג"ו סע"ב: מהו בכל מקום. בעזרה. ועיין בפ"מ שם. ויש לחלק בין מע"ש וקדשים קלים שאכילתן עבודה. ועיין תו"כ שמיני פ"א ה"ה, מ"ז ע"א: אצל המזבח וכו' פרט לתורה ולעזרה וכו'. וכן לענין קדשי קדשים בהיכל (עיי"ש): אצל המזבח. ולא בהיכל. ועיין ספרי קרח פי' קי"ז, הורוביץ ע"מ 135: הרי הגויים שהקיפו את העזרה מנין לקדשי קדשים שנאכלים אפילו בהיכל וכו'. ועיין זבחים ס"ג א', ומשמע שדווקא באונס מותר לאכל קדשי קדשים בהיכל. ועיין תוס' תמורה כ"ג א' ד"ה אוכלין, וש"נ.

11/12 וקדשים קלים לשלשה ימים... שנאכלין לשלשה ימים וכו'. בכ"ו ור"ש

הנ"ל: לשני ימים... שנאכלין לשני ימים וכו'.

12 כל שכן הוסיפו להן קדושה. כשיאכלוהו ליום אחד. (ר"ש הנ"ל). ומכאן

משמע שמצוה מן המובחר לאכול קדשים קלים ליום אחד. וכ"ה בתוי"כ צו פי"ב הי"א, לפי פירוש הרמב"ן בחומש שם (וכג"י הרמב"ן בתוי"כ כ"ה בכ"ר ופסו"ו, אבל בלשקוט כלפנינו), ונחלקו בזה גם הראב"ד והרז"ה בפסחים פרק תמיד נשחט, ועיין מ"ש ע"ז באור"ש פ"י מה' מעשה הקרבנות ה"ו.

13 שהיו אומרים וכו'. בר"ש הנ"ל לנכון: שיהיו אומרים וכו'.

14 וחזור ועשה אחרת בטבול יום. בכ"ו: וחזר ועשה אחרת בטבול יום.

וביחסי תו"א כת"י הנ"ל פי' משונה מאד ולא זכיתי לדרת לסוף דעתו.

14/15 כבש היו עושין... קבר התהום. משנה ו' פ"ג.

15 ר' אליעזר אומר לא היה שם כבש וכו'. בר"ש פ"ג מ"ו: תניא בתוספתא

ר' יהודה אומר לא היה שם כבש אלא עמודים של שיש היו קבועין בארץ וכו'.

16/17 והפרה לא היתה צריכה לצאת בכבש. כלומר, אם מחמת הפרה לא היו

צריכים לכבש שאינה מקבלת טומאה, אבל הוציאו אותה דרך שם אגב מסעדיה.

17/18 ומטמאין היו הכהן... נעשית. משנה ו' פ"ג. ובכ"ו כאן: ומטמין היו את

הכהן וכו'. וכל הברייתא עד שו' 22 ביחסי תו"א כת"י ערך יהושע בן גמלא.

18/19 ומעשה בצדוקי אחד שהעריב שמשו ובא לשרוף את הפרה וידע בו

רבן יוחנן בן זכאי וכו'. בר"ש פ"ג מ"ח תניא בתוספתא מעשה בצדוקי אח' שהעריב

שמשו ובא לשרוף את הפרה וידע בו רבן יוחנן בן זכאי וכו' [פי'] שהעריב שמשו.

(הגה"ה פי') נתכוון אותו צדוקי ושחטה קרוב לערב והזה דמה ביום ומיד שקעה

החמה ובבקר היה שורפה דשריפת פרה פסולה בלילה, אי נמי נתכוון לשוחט' בזה

היום וטבל ואמ' איני יכול עתה בבקר נעשת והעריב ובבוקר השכים לעשותה. וידע

בו רבן יוחנן בן זכאי. (מכאן) נתבונן. [הגה"ה. מכאן] דיוחנן וכו'. כנ"ל להגיה,

והמדפיסים הכניסו את המלה, הגה"ה שלא במקומה, וגם המשיכו את המלים, שהעריב

שמשו לפיסקא של התוספתא, עיין מ"ש להלן שו' 22. ועיין תוספ' חגיגה כ"א א'

ד"ה מטמאין, תוספ' ישנים יומא ב' א' ד"ה מטמאין, יחסי תו"א כת"י הנ"ל.

19 ובא וסמך עליו שתי ידיו וכו'. הראשונים הנ"ל, ועיין תוי"י יומא ב' א' ד"ה

מפרישין, תוספ' חגיגה כ"א א' ותוספ' זבחים י"ז א' ד"ה שרפה. ועיין ר"ח סוכה מ"ח ב'.

20 רד טבול אחד. בכ"ו: רד טבול אחד. ובר"ש, תוי"י יומא ב' א' ד"ה מטמאין

ויחסי תו"א הנ"ל: רד וטבול אחת.

20/21 אחרי שעלה צרם לו באזנו. ביחסי תו"א הנ"ל: לאחר שעלה צרם לו

באזנו פי' עשאו בעל מום ובעל מום פסול בפרה (עיין גם תוס' זבחים י"ז ב' ד"ה אונן) וכו'. אבל בבאור הגר"א: וצרם לו באזנו. פי' כדי ליראו על שטמא אותו.

ומזה רואים שהוא פירש כי הצדוקי צרם לו לריב"ז באזנו, וכן פירש בעל ההגה"ה

בר"ש הנ"ל, ולכאורה פי' זה תמוה מאד. ונ"ל שרבינו פירש כן מפני דברי הירושלמי

יומא פ"א ה"ה, ל"ס ע"א (ובהקבלה בסוכה): אית דבעי מימר היא דפרה היא דסוכה

היא דיום הכיפורים וכו' מאן דאמר יצא חוטמו מנזק תולעים וכמין פרסת עגל יצאת

בתוך מצחו כמאן דאמר וכו' או דפרה וכיפורים חד וכו'. ובר"ח סוכה מ"ח ב':

ירושלמי אית דאמרי שהוא הצדוקי דפרה ש בא ונגע בו ריב"ז וכו'. הרי לך

שהירושלמי הניח שבעל המעשה שלנו הוא גם הצדוקי של יוה"כ שנענש תיכף אחרי

המעשה דפרה, ומכאן יוצא שהצדוקי לא נעשה בעל מום והמשיך לעבוד ביוה"כ,

ולפיכך נדחקו לפרש שהצדוקי צרם לו לריב"ז באזנו ולא ריב"ז לו.

- 21 בן זכאי לכשאפנה לך. כלומר. לכשאפנה אתנקם בך.
 21/22 לא שהה שלשה ימים וכו'. עיין לעיל 181, ועיין מ"ש להלן.
 22 עד שנתנוהו בקבר בא אביו לפני רבן יוחנן בן זכאי ואמר לו נפנה בני.
 בכ"ו: עד שנתנוהו בקברו בא אביו אצל רבן יוחנן בן זכאי ואמר לו בן זכאי
 לא נפנה בני. וכן בר"ש הנ"ל: בא אביו אצל רבן יוחנן בן זכאי ואמר לו בן זכאי
 לא נפנה בני. ובבאור המיוחס להגר"א: אמר לו בן זכאי לא נפנה בני על שהעריב
 שמשו, ועיין גם במנ"ב. ונראה שהמפרש קיבל שהמלים בר"ש הנ"ל: "שהעריב שמשו"
 הן מן התוספתא, אבל דרך הר"ש כמעט בכל מקום לחזור על התוספתא ולפרש אותה
 פיסקא, פיסקא, והמלים, "שהעריב שמשו" אינן אלא חזרה לתוספתא שהזכיר, כדי
 לפרש אותה, עיין מ"ש לעיל שו' 18/19 בדברי הר"ש כאן.
 וכן ביחודי תרי"א הנ"ל: עד שנתנוהו בקברו בא אביו אצל ר' יוחנן בן זכאי
 אמר לו בן זכאי לא נפנה בני.
 ולפי הנחת הירושלמי הנ"ל שהוא הוא הצדוקי דפרה והוא הצדוקי דיוה"כ יש
 לציין ששם אמר לו אביו עצמו לצדוקי (לעיל 181): תמיהני עליך אם תאריך ימים
 (כג"ד וכו"ו) לא שהה שלשה ימים עד שנתנוהו בקברו. והמספר, שלשה ימים
 הוא מספר עגול, ובירושלמי הנ"ל: אמרו לא באו ימים קלין עד שמת.
 22/23 מקום ניתה ומערכתה ובית המכילה היו חלולין מפני קבר התהום.
 ר"ש פ"ג מ"ז, רמב"ם פ"ג מה' פרה ה"א. ועצם הלכה זו גם בס"ז חקת, אלא שהיא
 נשתבשה בלוקט שם ובהוצ' הורוביץ עמ' 304, והנכון הוא בס"ז כת"י מן הגניזה
 שפרסם אפשטיין בתרביץ ש"א ס"א עמ' 59 (הוצ' מיוחדת עמ' 14): ובור היה נתון
 תחת הגת ש[ניתה] נשרפת בתוכה עשוי חלונות חלונות חוטמה שלזו כנגד חוררה
 שלזו וחוטמה שלזו כנגד חוררה שלזו מפני קבר התהום. והיינו חור כנגד אוטם
 ואוטם כנגד חור, כמו שפירש לנכון הר"ן אפשטיין שם, עיי"ש. ועיין זבחים ק"ג א'
 וברש"י ותוספ' שם ד"ה חוץ ובר"ש פ"ד רמ"ב.
 23/24 כפתוהו בחבל... המערכה. משנה ט' פ"ג, ר"ש שם.
 24 ויש אומרים מיכני היתה עולה וכו'. בר"ש הנ"ל: ויש אומרים במוכני
 היתה עולה. ר' אליעזר בן יעקב אומר כבש עושין לו שהיתה עולה בו (וכ"ה בכ"ו)
 ראשה לדרום ופניה למערב וכו'.
 25/26 כיצד היה עושה שוחט בימינו ומקבל בשמאלו וכו'. בכ"ו ור"ש הנ"ל:
 כיצד הוא עושה וכו'. ועיין לעיל זבחים פ"א 480²¹ ואילך.
 26 ואם שינה פסול. וכ"ה בזבחים הנ"ל. ועיין רמב"ם פ"ג מה' פרה ה"ב
 ובהשגות שם. ועיין בחסדי דוד זבחים קכ"א ע"ב.
 27 או לזה שעומד בצדו וכו'. בכ"ו: או לזה שהוא עומד בצדו וכו', ובר"ש הנ"ל:
 או לזה שעמו בצדו וכו'.
 27/28 ונותן בשמאלו. וכ"ה בר"ש הנ"ל. ובזבחים הנ"ל: ומערה בשמאלו.
 28 נתן בידו כשהוא מזה וכו'. בר"ש הנ"ל לנכון: ניתז מידו כשהוא מזה וכו',
 וגם לפנינו צ"ל: נתן וכו', עיין מ"ש לעיל 574 סוף שו' 28 בשם שו"ת הרא"ש.
 29/30 ר' אליעזר בן יעקב אומר חוץ לגיתה פסולה חוץ למערכתה לא יחזיר
 ואם החזיר כשר, ובר"ש הנ"ל: חוץ לגיתה פסול חוץ למערכת' לא יחזיר ואם החזיר
 כשר. ולפי גי' זו צריך לפרש שאם נותז הדם חוץ לגיתה פסול לכ"ע, אבל אם ניתז

חוק למערכתה הרי זה לא יחזיר לכתחילה (משום גזירה אטו חוק מגיתה) אבל אם החזיר כשר. וברמב"ם פ"ד מה' פרה ה"ח: הוציא את הדם חוק ממערכתה והזה פסולת. ובהשגות שם (לפנינו נדפסה ההשגה בטעות בה"ז, אבל כבר החליט לנכון בכ"מ שם שהשגה זו שייכת לה"ח): נראה לי הויתו פסולת אבל אין הפרה נפסלת ואם יש מן הדם בידו יחזור במערכתה (כ"ה בד"ק, אבל לפנינו: יחזור ויזה במערכתה) או בגתה והם דברי ר' אליעזר בן יעקב בתוספתא. ובקריית ספר להמבי"ט שם: הוציא את הדם חוק ממערכתה והזה פסולת כר' אליעזר בן יעקב בתוספתא דאמר חוק למערכתה לא יחזיר ואם החזיר כשר, הא לא החזיר והזה פסולת. ודברי הראב"ד צריכים באור. 30 ואם הוציא הדם שבידו והחזירו כשר, וכ"ה בר"ש הנ"ל. ובהשגות הנ"ל:

ומסיים בה שאם הוציא מדם שבידו והחזירו כשר, פירוש החזירו עד שלא הזה כשר, ונראה לי אפי' חוק לגתה קאמ' אע"פ שמחמירים יותר.

30/31 פקע מעורה ומשערה ומבשרה חוק לגיתה יחזיר וכו'. בכ"ז ור"ש הנ"ל: פקע מעורה ומבשרה ומשערה וכו'. וצריך להחזיר שהרי אינו יכול לשרוף מחוק לגיתה, משא"כ אם פקע רק מחוק למערכתה ונשאר בגיתה הרי זה שורפן במקומן. ומסתמיות דברי התוספתא משמע ששיעור הפוקעין הם בכל שהוא (ור' אלעזר חולק להלן). וכן מפורש בספרי חקת פי' קכ"ד, הורוביץ עמ' 155: מיכן אמרו הבשר כל שהוא יחזיר ואם לא החזיר פסל וכו'. וכן מעתיק משם גם בר"ש כאן פ"ג סמ"ט. ועיין להלן. 31/32 חוק למערכתה הרי זה מרבה עליו עצים ושורפו במקומו. רמב"ם פ"ד מה' פרה ה"ב, ועיין מ"ש להלן בשם הס"ז.

32/33 ר' אלעזר אומר כזית מעכבה פחות מכזית אין מעכבה. בר"ש הנ"ל: ר' אלעזר בר' שמעון אומר כזית מעכבה וכו'. וכן הגי' ר' אלעזר בר' שמעון" גם בכ"ז אלא שנשמט שם מאמרו עד: מוסיף השליך בשו' 34, וצ' וקרינגיל לא הרגישו בזה. והרמב"ם הנ"ל פסק כראב"ש, ופירש בכ"מ שם שלדעת הרמב"ם אין ראב"ש חולק אלא מפרש, אבל מכיוון שראינו לעיל שהספרי חולק בפירוש, הרי רחוק להניח כן, ובוודאי דעת ת"ק הוא כסתם הספרי. ויותר נכון להניח שהרמב"ם סמך על סתם הס"ז (ורמו אליו בכ"מ בעצמו שם) חקת הוצ' הורוביץ עמ' 303: הפוקעין שיצאו חוק למערכה אם יש בהם כזית יחזירם למקומן או יתן עליהן עצים וישרפם במקומם. ועיין בתוספתא לעיל בסמוך.

33 פקע מקרנה ומטלפה ומפרסה וכו'. בר"ש הנ"ל: פקע מקרנה ומטלפה ומפרסה אין צריך להחזיר שכל דבר שאין מעכב בחייה וכו'. וכן ברמב"ם הנ"ל סה"כ: פקע מקרנה ומטלפה או מפרסה אינו צריך להחזיר.

34 ר' אלעזר בר' צדוק מוסיף השליך והשליך וכו'. צ' וקרינגיל מציינים שבכ"ז הגי': ר' אלעזר בר' שמעון מוסיף וכו', וכבר ציינתי לעיל שזה טעות, וההשמטה שם היא אחרי מלים אילו, ולא לפניהן, עיין מ"ש לעיל. ובר"ש פ"ג מ"י: תניא בתוספתא ר' אליעזר בר' צדוק מוסיף השליך השליך וכו'. ובכ"ז (לפני כן יש שם השמטה): מוסיף השליך השליך וכו'. וברא"ש פ"ג מ"י: וכן שונה בתוס' אשליך אשליך והן אומרי' הן הן. ועיין הרשימה אצל אלבק באשכול ח"ב עמ' 25 הערה ד'.

35/36 בין שקרעה ביד בין שקרעה בסכין ובין שנקרעה מאיליה וכו'. ר"ש הנ"ל, רא"ש שם, רמב"ם פ"ג מה' פרה סה"ב, ועיי"ש לעיל בסמוך.

37 נתנן עד שלא יצאתה האור ברובה וכו'. בכ"ו: נתנן עד שלא יצת האור ברובן וכו'. ובר"ש הני"ף: נתנה עד שלא הוצת האור ברובו או משנעשית אפר פסולה. וברמב"ם פ"ג מה' פרה ה"ב: ומשמר לה עד שיצת את האור ברובה וכו' ואינו משליך קודם שיצת האור ברובה ולא אחר שתעשה אפר ואם השליך פסולה שנאמר אל תוך שריפת לא קודם שיצת האור ברובה ולא אחר שתעשה אפר. ועיין ספרי חקת פ' קכ"ד, הוצ' הורוביץ עמ' 156 והסמיכו הר"ש כאן לתוספתא שלנו.

עמ' 633

1/2 נטל עצם או שחור וקדש בו הרי זה לא עשאה כלום. בכ"ו: נטל עצם או שחור וקדש בו הרי זה לא עשה כלום. וגו' משובשת היא. ובר"ש פ"ג מ"א: תניא בתוספתא נטל עצם או שחור וקדש בו הרי זה לא עשה ולא כלום. ובפ' מהר"ם ספ"ג: אבל עצם שנכתש בפ"ע ואין נתערב עמו מאפר גמור אם קדש בו פסול כדתניא בתוספתא. ועיין להלן.

2 אם יש עליו אבק כל שהוא אם מגופה וכו'. בכ"ו: אבק כל שהוא מגופה וכו'. וכ"ה בר"ש הני"ף.

2/4 וחולקין אותה לשלשה... לכל המשמרות. משנה ספ"ג.

4/5 זה שמתחלק לכל המשמרות היו ישראל מוין הימנו זה שנתן בהר המשחה היו כהנים מקדשין זה שנותן בחיל היו משמרין שני וכו'. בכ"ו: זה שניתן בהר המשחה היו כהנים מקדשין בו וזה שניתן בחיל היו משמרין וכו'. וכן בר"ש הני"ף: זה שמתחלק לכל המשמרות היו ישראל מוין הימנו זה שניתן בהר המשחה היו הכהנים מקדשין בו זה שניתן בחיל היו משמרין אותו שנאמר וכו'. וכ"ה בערך גם בפ' הרא"ש ספ"ג. וכן בשו"ת הרשב"ש סי' תע"ד, צ"א סע"א: ומאותו המתחלק לכל המשמרות היו מטהרין כל ישראל כדאי' בתוספתא. ועיין גם בפ' הרע"ב כאן ספ"ג. ובפ' רש"י חקת י"ט—ט': זה של משמרות היה חוץ לעזרה ליטול ממנו בני העירות וכל הצריכין ליטהר וזה שבהר המשחה כהנים גדולים לפירות אחרות מקדשין הימנה וזה שבחיל נתון למשמרת מגזרת הכתוב וכו'. ובכתי' סארוואל שם: וזה שבהר המשחה לצורך כהנים גדולים והעוסקין לפירות אחרות וכו'. ובעקידה שם שער ע"ט (ד"ו ש"ז) ר"א ע"ד: זה של משמרו' היתה חוץ לעזרה שמסתפקין ממנה בני העירות וזה שבהר המשחה כהנים גדולים מקדשין לפירות אחרות וזה שבחיל נתון למשמרות מגזרת הכתוב וכו'. וכנראה שאב את הפיסקא מרש"י הני"ף.

ובסמ"ג עשין רל"ב, רל"ג סע"א: זה שמתחלק לכל המשמרות היה ליטול ממנו בני העירות וכל הצריכין ליטהר זה שבהר המשחה כהנים גדולים מקדשין ממנו לפירות אחרות וזה שבחיל נתן למשמרת מגזרת הכתוב וכו'. ואעפ"י שדרכו של הסמ"ג להעתיק את לשון הרמב"ם שבק' כאן למנהגו והעתיק את לשון רש"י בחומש. ואפשר שכתב מתחילה את הדברים ב"פשוטיו" לחומש ושם נגרר אחרי לשון רש"י, ומשם הכניסם לסה"מ שלו.

אבל גי' משונה בפיה"מ להר"ם ספ"ג, הוצ' דירינבורג עמ' 194: ובתוספתא אמרו זה שמתחלק לכל המשמרות היו הכהנים מקדשין הימנו וזה שנתן בהר המשחה היו ישראל מוין ממנו וזה שניתן בחיל היו מעמידין אותו שנאמר והיתה לעדת בני

ישראל למשמרת וכו'. וכן בפיה"מ כת"י ילון: ופי' אלתוספתא קאלו זה המתחלק לכ"ד המשמרות היו הכהנים מקדשין ממנו וזה שניתן בהר המשחה היו ישראל מוין ממנו וזה שניתן בחי"ל היו מעמידין אותו שנ' והיתה וכו'. וכן היתה הגי' בפיה"מ כת"י לפני בעל התיו"ט עיי"ש ספ"ג. וכ"ה ברמב"ם פ"ג מה' פרה ה"ד. ומכאן שהגי' בהוצ' שלפנינו בפיה"מ להר"מ, מתוקנת ע"פ התוספתא שלפנינו. ובקריית ספר להמבי"ט ספ"ג מה' פרה: ותניא בסיפרי ואסף איש טהור והניח. אוסף לפני מחנה ישראל דהינו הר המשחה שישראל היו מזין ממנו. והניח במחנה ישראל. שיהיו הכהני' מקדשין ממנו וכו'. אבל ברור לי שכוונתו לס"ז (והוא תמיד מזכיר אותו בשם ספרי) הוצ' הורוביץ עמ' 304: לקיים מה שנאמר ואסף איש טהור והניח. אוסף היה לפני מחנה ישראל ומניח במחנה ישראל וכו', והמבי"ט הכניס את פירושו ל"תוך הפיסקא.

פ"ד

6 פרה אינה נפסלת בלינה וכו'. ר"ש פ"ד מ"ב, רמב"ם פ"ד מה' פרה הי"ג. ועיין ספרי חקת, הוצ' הורוביץ 159 ובהערה 8 שם.
6/7 ואפילו שחמטה היום ושרפה למחר הרי זו כשרה. ר"ש הנ"ל, ר' אלחנן בתוספ' ישנים יומא מ"ב ב'. וברמב"ם הנ"ל: לפיכך אם נשחט היום והיוה דמה כהלכתו ונשרפה למחר כשירה.
7 הוזה בלילה הואתו פסולה ואפילו כולן ביום וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ד מה' פרה ה"ט, ועיין ס"ז הורוביץ 303 ובהערה 6 שם.
7/8 הוזה בכלי... הוזה בשמאל וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ד מה' פרה ה"ה.
9/10 הוזה שבעה כהנים כאחד הואתן פסולה זה אחר זה הואתו כשרה. בכי"ו: הוזה אתן כשרה. ר"ש ורמב"ם הנ"ל. ועיין ס"ז חקת הורוביץ 303 שו' 8. ועיין ר"ש הנ"ל והגהה בר"ש פ"ד סמ"א ע"ל, שבעה כהנים.
10/11 הוזה שבעה שהיון שלא לשמן או שאינן מכוונות וכו'. לעיל 480³⁰. מנחות כ"ז ב'.

11 או שחיסר אחת מהן. משנה מנחות פ"ג מ"ו.
11/12 או שמטבל אחת והוזה שתיים שתיים והוזה אחת הרי אלו פסולות. וכ"ה לעיל 480³¹. ועיין במשנה ב' פ"ד ובפיה"מ להר"מ שם. ועיין ר"ש הנ"ל. וברמב"ם פ"ד מה' פרה ה"ז: טבל שנים והוזה אחת הואתו פסולה. ופי' בח"ד זבחים קכ"א ע"ג: כיוון שהוסיף טבילה שנית אתיא טבילה דרשות ומבטל טבילה של מצוה וכו'. ובחזון איש סי' ח' ס"ק י"ח פירש שבכהן השורף איירי ופסול משום מלאכה. אבל מדברי התוספתא להלן משמע שמדברים כאן בכל כהן.
12 אם הוא כהן שעשה עמה מלאכה וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם הנ"ל סה"ו.
13 שרפה אונן ומחוסר כפרה כשרה ר' יוסף הבבלי וכו'. בכי"ו: שרפה אונן מחוסר כפרה כשרה יוסף הבבלי אומר וכו'. ועיין יבמות ע"ד א' וש"נ. וברש"י שם: ה"ג בתוספתא שרפת אונן ומחוסר כפורים כשרה יוסף הבבלי או' אונן כשרה מחוסר כפורים פסולה. ובר"ש הנ"ל: שרפה אונן ומחוסר כפורים כשירה איסי הבבלי אומר מחוסר כפרה פסולה.

14/16 שלא רחוק ידיים ורגלים פסולה ור' אלעזר ור' שמעון מכשירין... אלא לפנים. עיין במשנה רפ"ד. ושם: ור' אליעזר מכשיר. וכ"ה בד"ו רפ"ג ובמשנה עם פיה"מ להר"מ כת"י ילון. אבל במשנה ד' נפולי, בכת"י פרמה, קויפמן, פיה"מ להר"מ הוצ' דירינבורג: ר' אלעזר מכשיר. ובהוצ' לו: ור' אלעזר מכשיר. ובכ"מ חסרה בבא זו, אבל לעניין שלא לשמה גורס גם שם: ור' אלעזר מכשיר. ובד"ו ר"ש הנ"ל גורס כאן: ור' אלעזר בר' שמעון מכשיר. ולפ"ז סתם ר' אלעזר במשנתנו הנ"ל הוא ר' אלעזר בר' שמעון. ועיין היטב בפיה"מ להר"מ רפ"ד הנ"ל.

16/17 ר' יוסי הגלילי אומר עולות שהקריבו אבותינו על הר סיני אין בהם הפשט וניתוח וכו'. בבלי חגיגה ו' ב' ושל"ג. ובירוש' מגילה פ"א ה"ב, ע"ב ע"ב: הכל קרב עולה ואינן טעונין הפשט וניתוח וכו'. ועיין בירוש' להלן שם: מה עבד לה ר' יוסי בן חנינה שלימין בגופן בלא הפשט ובלא ניתוח. ועיין ב"ר פכ"ב—ה' ובהוצ' תיאודור שם עמ' 208 ובהקבלות שם. ובפסיקתא רבתי פ"ה, הוצ' רמא"ש י"ז ע"א: חזקיה בי ר' חייא ויזבחו זבחי שלמים בעורותיהן הקריבו את העולות ולא הפשיטום ולא ניתוחם.

17 סמכתן תורה ואילך. בחגיגה שם ובזבחים ק"כ א': מאהל מועד ואילך. 18/19 שריפת פרה והואותיה בכהן גדול ושאר כל מעשיה בכהן הדיוט שני ונתתם אותה אל אלעזר וכו'. וכן בר"ש פ"ד מ"א: תניא בתוספתא שריפת הפרה והואתה בכהן גדול ושאר כל מעשיה בכהן הדיוט שני ונתתם אותה אל אלעזר וכו'. וכן בס' יחוסי תו"א כת"י ערך יהושע בן גמלא: ובתוספתא במס' פרה פ' פרה אינה נפסל בלינה גרסי' שריפת פרה והואותיה בכהן גדול ושאר כל מעשיה בכהן הדיוט שנאמר ונתתם אל אלעזר שהוא סגן וכו'.

והנה לפי הגירסא שלפנינו בתוספתא להלן אין שום קשר בין הדברים, שהרי כאן אומר ששריפת הפרה היא בכ"ג ומן הפסוק מביא ראייה ששריפתה בכהן הדיוט. ולפיכך נ"ל שהדיבור, שנאמר כאן הוא כמו, נאמר, עיין מ"ש ע"ז בח"ב עמ' 203, והוא עניין מיוחד. וכן בפ"י הרא"ש כאן פ"ד מ"א: תוס' ונתתם אותה אל אלעזר הכהן זו באלעזר וכו', ונראה קצת שגם הוא פירש שזהו עניין מיוחד. והיינו שהת"ק סבר ששריפת הפרה בכה"ג, ואח"כ באה שיטה אחרת, עיין להלן. ועיין היטב הלשון בספרי שאביא להלן.

19/21 אותה באלעזר שהוא סגן ושאר כל הפרות בכהן הדיוט דברי ר' מאיר. ר' יוסי בר' יהודה ור' שמעון ור' אלעזר בן יעקב אומרים אותה באלעזר שהוא סגן ושאר כל הפרות אפילו בכהן גדול. וכן בס' יחוסי תו"א כת"י הנ"ל: ונתתם אל אלעזר שהוא סגן ושאר כל הפרות בכהן הדיוט דברי ר' מאיר ר' יוסי ור' שמעון וראב"י אומר אותה באלעזר שהוא סגן לדורות אפילו בכהן גדול. וברא"ש הנ"ל: זו באלעזר שהוא סגן ושאר כל הפרות בכהן הדיוט דרי"מ ר' יהודה אומ' ור"ש ור"א בן יעקב אומ' אותה באלעזר שהוא סגן ושאר כל הפרות בכ"ג (קרוב מאד שגם לפנינו היתה הגירסא: אפילו בכ"ג, אלא שהוא קיצר). אבל בר"ש הנ"ל: אותה באלעזר שהוא סגן ושאר כל הפרות אפילו בכהן גדול דברי ר"מ ר' יוסי בר' יהודה ור' שמעון ור' אליעזר בן יעקב אומר אותה באלעזר שהוא סגן ושאר כל הפרות אפי' בכהן הדיוט וכו' פי' ושאר כל הפרות

אפילו בכ"ג לשון אפי' לא יתכן ושיבוש הוא דהאי תנא סבר בכהן גדול דוקא. וכדברי הר"ש מפורש בספרי חקת פי' קכ"ג, הוצ' הורוביץ עמ' 153: ונתתם אותה אל אלעזר הכהן בא הכתוב ולימד על הפרה שתהא נעשית בסגן תדע שכן הוא שהרי אהרן קיים ואלעזר שורף את הפרה. ונתתם אותה אל אלעזר הכהן זו נעשית באלעזר ושאר כל הפרות בכהן גדול דברי ר' מאיר ר' יוסי בר' יהודה ור' שמעון ור' אליעזר בן יעקב אומר זו נעשית באלעזר ושאר כל הפרות בין בכהן גדול ובין בכהן הדיוט. וכן בפיה"מ להר"מ פ"ד מ"א עמ' 195: ואמר בפרה אדומה ונתתם אותה אל אלעזר הכהן ר' מאיר אומר זו נעשית באלעזר ושאר כל הפרות בכהן גדול, והוא האומר כאן (כלומר בסתם משנה שלנו כאן) שלא בכהן גדול פסולת.

אבל גירסתינו בתוספתא שהיא גם גירסת כ"ו ובעל ספר יחוסי תו"א והרא"ש הנ"ל נראית מקורית ונכונה. וגו' הר"ש נראית מתוקנת ע"פ הספרי הנ"ל, ואין לנו לשבש גירסת כהנ"י המתאשרת ע"י הראשונים הנ"ל. ולפיכך נראה שיש לפנינו בתוספתא אותן ג' מחלוקות שבספרי הנ"ל, ת"ק שלנו סובר שמעשה רק בכ"ג כשיטת ר"מ בספרי, ר' מאיר שלנו סובר כשיטת הת"ק בספרי שמעשה רק בכהן הדיוט, ור' יוסי בר' יהודה וכו' סוברים כשיטתם בספרי שהיא כשרה בין בכ"ג ובין בכהן הדיוט. ולפי זה מדויקת הלשון בתוספתא כאן: אפילו בכהן גדול. מפני שר"מ סובר שהיא כשרה רק בכהן הדיוט. ועיין בהגהה לכ"מ פ"ה מה' פרה הי"א שהתקשה בלשון, אפילו שבתוספתא כאן. ואפשר שטעמו של ר"מ הוא כמו ששנינו בפסיקתא פרה הוצ' בובר מ"א ע"א: מפני מה נעשית באלעזר ולא נעשית באהרן מפני שהיה לו שותפות במעשה העגל. ועיין בהערה שם.

וראיתי בפ"י ר"י בכור שור על התורה (הצופה ההגרי ח"א עמ' 114): לפי שמטמאה העוסקין בה לא רצה הק' שיטמא כהן גדול. וכתב המו"ל שם: ודעת רבינו שגם לדורות לא תהיה עשיית הפרה בכ"ג ואין זה אלא מן התימה וכו' שפולגת התנאים היא אם לדורות נעשה רק בכ"ג או אף בכהן הדיוט אבל זה מוסכם מכל שכשר בכ"ג וכו' עיי"ש שהאריך בזה. והנה במשנתנו כאן רפ"ד: ושל"א בכהן גדול פסולת ור' אליעזר מכשיר, אבל לפני הסמ"ג חסרה כאן המלה, ושל"א, ויצא לו: בכהן גדול פסולת. וכן הוא כותב בעשין רל"ב, רל"ג רע"ב: בכהן גדול פסולת פירוש שסובר שמצותה בסגן שנאמ' ונתתם אותה אל אלעזר הכהן ועדיין הוא אהרן קיים. וזהו ע"פ הספרי הנ"ל.

סוף דבר עניין זה שהיתה שיטה כי שריפת פרה היא רק בכהן הדיוט יש לה יסוד, ועדיין הדברים צריכים ברור וליבון.

21/22 מצותה בארבעה בגדי לבן של כהן הדיוט עשאה בבגדי זהב וכו'. בר"ש ובס' יחוסי תו"א כת"י הנ"ל: מצותה בארבעה בגדי לבן של כהן עשאה בבגדי זהב ובבגדי חול פסולת. אבל לפי הגירסא שלפנינו מפורש בבגדי לבן של כהן הדיוט, ולפ"ז משמש באבנט שיש בו כלאים (עיין יומא י"ב ב', ומלשון התוספתא שמדגישה, של כהן הדיוט משמע שהיא סוכרת שיש הבדל בין בגדי לבן של כה"ג וכהן הדיוט). וכן פסק הרמב"ם בפ"א מה' פרה הי"ב: והעושה אותה לובש ד' כלים של כהן הדיוט בין שעשאה כהן הדיוט בין שעשאה כ"ג. וכן מביא בשמו ברבינו בחיי חקת קפ"ג רע"א: ושאר הפרות בין בכהן גדול בין בכהן הדיוט נשרפות בארבע בגדי כהן הדיוט. ובפיה"מ להר"מ פ"ד מ"א בד' נפול: וכ"ל לבן הם אותן שהיה לובש כהן גדול

ביום הכפורים לעבודת היום כמו שהתבאר בפסוק ואמנם הם ז' (צ"ל: ד') כלים אשר היה לובש כהן הדיוט לעבודה ולשון התוספת מצותה בד' בבגדי לבן של כהן הדיוט ואם עשאה בבגדי זהב או בבגדי לבן פסולה וידענו זה בגזירה שוה וכו'. וכבר כתב ע"ז במשנה למלך פ"א מה' פרה ה"ב: ולא יכולתי להלום דבריו שרצה להשוות בגדי כהן הדיוט לבגדי לבן של כ"ג והדבר צריך אצלי תלמוד.

אבל הגי' בהוצ' שלנו משובשת, והנכון הוא בהוצ' דירינבורג עמ' 195: וכ"ל לבן הם כתונת בד ומכנסי בד ואבנט בד ומצנפת בד ואינם הארבעה כלים אשר ילבשם כהן גדול ביום צום הכפורים לעבודת היום כמו שביאר הכתוב ואינם אלא הארבעה כלים שילבשם כל כהן הדיוט לעבודה. ולשון התוספתא מצותה בארבעה בגדי לבן של כהן הדיוט וכו'. ועיין להלן. ומ"ש הר"מ שם: ולמדנו זה בגזירה שוה וכו', עיקרו הוא בספרי ריש חקת, עיי"ש. ובכ"מ פ"א סה"ב: ובתוספתא יליף לה בג"ש וכתבה רבינו שם. וכנראה שהוא סבר שהכל הוא מלשון התוספתא. ועיין מ"ש בתשלום תוספתא עמ' 16 ואילך.

22 עשאה בבגדי זהב ובבגדי חול פסולה. וכ"ה בר"ש וס' יחוס תו"א הנ"ל (והעתקתים לעיל). וכן ברמב"ם פ"ד מה' פרה ה"ג: או במחוסר בגדים (לשון המשנה כאן) או שעשה בבגדי זהב או בבגדי חול פסולה. והלשון, בבגדי חול" מגומגם קצת, שהרי זהו מחוסר בגדים ומה ל' ערום מה ל' בגדים של חול.

ובפיה"מ להר"מ הנ"ל ד' נפולי: ואם עשאה בבגדי זהב או בבגדי לבן פסולה. ובפיה"מ הוצ' דירינבורג עמ' 195, וכ"ה גם בפיה"מ כת"י ילון: ואם עשאה בבגדי זהב או בבגדי לבן חול פסולה. ונראה שיש כאן עירבוביא של שתי הנוסחאות והיתה כאן גירסא: בבגדי לבן פסולה, כמו שהוא בפיה"מ ד' נפולי. ולפי זה יהיה הפירוש שאם עבד כה"ג בבגדי זהב או בבגדי לבן של פסולה.

22/23 שאלו תלמידיו את רבן יוחנן בן זכאי פרה כמה נעשית וכו'. ר"ש ויחוס תו"א הנ"ל, ספרי חקת ריש פי' קכ"ג, הוצ' הורוביץ עמ' 151. ועיין לעיל אהלות 614¹⁰ ואילך.

23 אמרו לו למדתנו בבגדי לבן וכו'. בר"ש ויחוס תו"א הנ"ל: אמרו לו דימדתנו רבינו בבגדי לבן וכו'.

24 ומעשה שעשו ידי וראו עיני ושכחתי וכששמעו אזני על אחת כמה וכמה. וכן בר"ש הנ"ל: מעשה שעשו ידי וראו עיני שכחתי ששמעו אזני על אח' כמה וכמה. וכן ביחוס תו"א כת"י הנ"ל: מעשה שעשו ידי וראו עיני שכחתי מה ששמעו אזני על אחת כמה וכמה. ובספרי הנ"ל: אמר להם אם מה שראו עיני ומה ששרתו ידי שכחתי ק"ו למה שלמדתי.

וברש"י שבת ל"ד א' ד"ה תורמוסי: וגם הוא היה כהן כדאמרין במס' פרה בטהרות אם מה שעשו ידי וראו עיני שכחתי. וכן בתשב"ץ ח"ג ריש סי' קנ"ו, י' סע"ב: וכן ריב"ז בסוף בית שני שנר' בספרי (הנ"ל) ובתוספות פ' (= פרה) שהיה כ"ג.

אבל במנחות כ"א ב' משמע שריב"ז לא היה כהן, ובתוספות שם ד"ה שהכהנים: משמע דרבן יוחנן בן זכאי לא היה כהן והא דתניא בסיפרי (הנ"ל) גבי פרה שאמר רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו מה שעשו ושרתו ידי שכחתי, לאו דהוא עצמו קאמר אלא כלומר על פי הוראתו. וכן דעת בעל ס' יחוס תו"א הנ"ל, ואעתיקו להלן. ופירוש זה מרווח, שהרי גם לעניין בדיקת מקום טומאה אמרו לעיל באהלות 614²¹:

מעשה שעשו ידי וראו עיני שכחתי, ושם בוודאי אי אפשר לפרש עשו ידי ממש, שאם ריבז היה כהן אסור היה לו לבדוק מקום טומאה (עיין בר"ש אהלות פט"ז מ"ד) ובהכרח עלינו לפרש שעשו ידי פירושו שעשו את עצם הבדיקה ע"פ הוראתו (עיין משי"ש במקומו), והוא לא ידע שהיה כהן בין הבודקים. ולפי"ז הרי אין בזה שום דוחק אם אנו מפרשים כפירוש התוספות. ועיין להלן.

25 לזרו את התלמידים. בספרי הנ"ל: לזק וכו'. ובדפוסים שם: לחדד וכו'. 25/26 ויש אומרים הלל הזקן שאלו. וכו' בר"ש הנ"ל. ובס' יחסי תו"א כתי' הנ"ל: ויש אומר הלל הזקן שאלו וכו'. ומסיק בספרי אלא שלא היה יכול לומר מה שעשו ידי, והבאתי ברייתא זו לפי שאני הסודר תמיה אם ר' יוחנן כהן גדול היה ואם עשה פרה למה לא נמנית, ובתוספת' דפרה פ' מה בין כהן, מטמאין היו את הכהן וכו' (והעתיק את כל הברייתא לעיל פ"ג ה"ח) ונראה כשמת אותו הצדוקי ומינו אחר תחתיו ועשו את הפרה, ולפי שעל ידי ר' יוחנן בן זכאי נדחה אותו צדוקי אמר מה שעשו ידי, מיהו תימא לומר אם חנמאל המצרי או ישמעאל בן פאבי היה וכו'.

וכן בתוספות מנחות הנ"ל: והא דמסקינן התם (בספרי) וי"א הלל היה אלא שלא היה יכול לומר מה שעשו ושרתו ידי, היינו טעמא לפי שלא שרפו פרה בימיו. והורוביץ בהערותיו לספרי שם מביא את התוספות ומעיר: אבל לפ"ז נראה דצ"ל שלא היה יכול לומר מה שראו עיני ושרתו ידי. ועיין ס"ז. ותמה אני על ת"ח מופלג כמותו שיאמר דברים אלו, שהרי מסורת זאת, וי"א הלל הזקן שאלו עיקרה בס"ז חקת הוצ' הורוביץ עמ' 302: שאלו את הלל באיו לבוש הפרה נשרפת אמר להם בגדול אמרו לו אינה נשרפת אלא בלבן א"ל אני ראיתי את יהושע בן פרחיה ששרפה בגדול א"ל אנו ראינו ששרפה בלבן אמר ליה (צ"ל: לה' = להן) אתה אומר (צ"ל: אתם אומ') משמו ואני אומר משמו מי יוכיח וכו' א"ל אל תבוז שכחה לאדם שאם מה שראו עיני שכחתי מה ששמעו אזני לא אשכח וכו'. וא"כ הרי הלל אמר מפורש, מה שראו עיני.

ולא עוד אלא שהורוביץ מעיר בס"ז על יהושע בן פרחיה: בן פרחיה. משובש והח' בירלל בבית תלמוד ח"א צד קמ"ב (צ"ל: רמ"ב) מגיה בן פאבי ויש מי שמגיה ר' ישמעאל בן פיאבי ע"ש. וכן אפשטיין בהוצאתו (תרביץ ש"א ס"א עמ' 55, הוצ' מיוחדת עמ' 10 הערה 10) מציין להורוביץ. אבל הגהה זו היא בלתי אפשרית, שהרי מכל תוכן הדברים שם אנו רואים שהלל העיד משם חכם קדמון בר סמכא שחי לפני הרבה זמן, כפי שמוכיח הלשון: אתם אומרים משמו ואני אומר משמו מי יוכיח. אמרו ליה לך לתורה וכו', ולשון זו אינה מתאימה כלל לכה"ג שחי בזמן נשיאותו של הלל אלא לחכם שע"פ הוראתו נעשתה הפרה. ולפי מסורת הספרי ברכה פ"י שג"ז נתמנה הלל לנשיא כשהיה בן שמונים וחי עוד ארבעים שנה, וא"כ הלל היה יכול להעיד על מעשה שהיה לפני הרבה עשרות שנים. ובכל אופן ברור מן הלשון שהלל העיד על מעשה עתיק שנעשה בפקוח חכם גדול שראה בילדותו, ולפיכך מדויק מאד הלשון בספרי הנ"ל שהלל לא היה יכול לומר מה ששרתו ידי שהרי הוא העיד על מעשה שקרה בילדותו אלא אמר רק מה שראו עיני, מה שאין כן רבן יוחנן בן זכאי שהשתתף בפקוח עשיית הפרה (כמו שמפורש לעיל פ"ג ה"ח, וכדברי בעל יחסי תו"א הנ"ל) אמר: מה ששרתו ידי וראו עיני. ואין להגיה לא בספרי ולא בס"ז.

26/27 שהיה ר' יהשע אומר השונה ואינו עמל וכו'. עיין מ"ש על כל המשך הברייתא לעיל אהלות 614²³ ואילך.

28 אין שורפין שתי פרות בנת אחת. בכ"ו וד: בבת אחת. וכ"ה לעיל 619². עיין מ"ש, אבל בר"ש פ"ד מ"ב: תניא בתוספתא אין שורפין שתי פרות בנת אחת וכו', ועיין במשנה כאן.

28/29 משנעשית אפר מביא אחרת ושורף על גבה ואינו חושש. כ"ה הגי' בכ"ו ור"ש הנ"ל. ופסקה הרמב"ם בפ"ד מה' פרה סה"א, ועיין לעיל 619².

29 שרפה שני חצאין זו אחר זו וכו'. בכ"ו: זה אחר זה, ובר"ש הנ"ל: בזה אחר זה.

30/31 פרה שאירע בה פסול... אינו מטמא בנדים. משנה ד' פ"ד. ובר"ש שם הביא את התוספתא.

31/32 ר' שמעון אומר בין לפני פסולה... נידונת על שם סופה. ר"ש הנ"ל. ועיין א"ש פ"ה מה' פרה ה"ג.

32/33 מצאתי חנינא בן גמליאל בצדון ואמר לי פרה וכו'. בכ"ו מצאתי חנניה בן גמליאל בצידון ואמר פרה וכו', ובר"ש הנ"ל: מצאתי חנניה בן גמליאל בצידון ואמ' לי פרה וכו'. ואולי צ"ל: מצאתי חנניה וכו'. עיין לעיל 479²⁸. ור' שמעון מספר כאן איך הגיע לשנות הלכה זו.

33/34 אמרתי לו לפני פסולה מטמא בנדים וכו'. כלומר שנה לו סתם משנתינו. 34/35 והלא משמך אמר לי ר' אלעזר בין לפני פסולה וכו'. ונראה שר' אלעזר

לא שמע ממנו בפירוש הלכה זו אלא למד כן מכלל. שהרי ר"ש אומר להלן ספ"ז: פרה מטמאה אוכלין ומשקין שהיתה לו שעת הכושר, וכפירוש ריש לקיש בב"ק ע"ז רע"ב וש"ג, והסיק מכאן שר"ש אפילו לפני פסולה אינה מטמאה בגדים הואיל ויכול לפדותה אפילו לאחר שחיטתה אלא רק ההזיית קובעות אותה, וממילא הדין נותן שאם אירע פסול בהזיית נידונת על שם סופה, ממש כמו אירע פסול בשחיטתה שמודים חכמים במשנתינו כאן שאינה מטמאה בגדים.

35/36 אמרתי לו לא אמרתי אלא בין אמרתי בין לא אמרתי נראין דבריי. וכ"ה בר"ש הנ"ל. אבל בכ"ו: נראין דבריי. וגי' נכונה היא, והפירוש הוא שר"ש ענה לו שלא אמר כן בפירוש (עיין מ"ש לעיל), אבל בין אמר בין לא אמר נראין הדברים שמסר לו, וקבל את דבריו והתחיל לשנות כדברי ר' אלעזר בשמו.

36/37 לעולם מרבין לה עצים וכו'. ר"ש פ"ד מ"ג.

37 אמר ר' יהודה אף כשהיו מרכים לא היו מרכים אלא חבילי אוזב שאפרן יפה ומרובה. בר"ש הנ"ל: מפני שאפרו יפה ומרובה פי' יפה שאין נעשה פחמין כשאר עצים ובספרי (חקת פי' קכ"ד, הורובין ריש 156) קתני ר' יהודה אומ' ישרף שלא ימעט לה עצים מרבה הוא לה חבילי אוזב חבילי אוזביון בשביל לרבות את העפר. ועיין רמב"ם פ"ד מה' פרה ה"ז, שם פ"ו ה"ב. ועיין במשנה כאן.

עמ' 634

1 כל מעשה פרה ביום חוק מאסיפת האפר והמלוי והקדוש. וכ"ה בפיה"מ להר"מ ספ"ד. וכן בר"ש שם: עוד תניא בתוספתא כל מעשה פרה ביום חוק מאסיפת אפרה והמלוי והקידוש. ועיין רמב"ם פ"ד מה' פרה ה"ז, שם פ"ו ה"ב. ועיין במשנה כאן.

וברא"ש ספ"ד: תניא בתוספתא כל מעשה פרה ביום חוץ מאסיפת אפרה והמלוי והקדוש והזיה. וגי' זו בוודאי משובשת היא שהרי הזיה לכ"ע ביום (עיין להלן). ובהכרח עלינו להניח שנשמטה שם שורה ונשתרבה בשורה שלפניה (בד"ר כל השורה שלפניה מוקפת בסוגרים עגולים, ובד"ח החליפום במרובעים!). עיי"ש ועיין להלן.

1/2 כל מעשיה בכהנים חוץ מאסיפת האפר והמלוי והקדוש והזאה לעולם ביום אין ממלאין וכו'. בכ"ז: ההזאה לעולם ביום אין ממלין וכו'. ולפי גירסת כ"ז ברור שהמלה "ההזאה" נמשכת למטה, וזו היא הלכה חדשה. עיין במשנה סוף מכילתין.

אבל בר"ש הנ"ל: כל מעשה באנשים חוץ מאסיפת אפרה והמלוי והקידוש וההזיה. לעולם אין ממלים וכו' כל מעשיה באנשים אית דגרסי בכהנים, דר' יהודה פוסל באשה מלקדש לקמן בפרק חמשי'. כלומר, הר"ש מעיר שלפי הגי' "באנשים" יהא קשה למה שנתה הברייתא חוץ מקידוש, שהרי ר' יהודה פוסל להלן (פ"ה מ"ד) אשה לקידוש, וכרבנן בוודאי לא אתיא שהרי לרבנן אשה פסולה להזאה, עיין במשנה פ"ב מ"י, ועיין יומא מ"ג א'.

אבל גם ברא"ש הנ"ל (בשו' המחוקה בד"ר): וכל מעשיה באנשים חוץ מאסיפת אפרה והמלוי וההקדוש וההזיה. ולפי גי' זו הברייתא שלנו לא כר"י ולא כרבנן. ובפיה"מ הנ"ל: כל מעשיה בכהנים חוץ מאסיפת האפר והמלוי והקידוש וההזאה. וכ"ה גם בפיה"מ כת"י ילון. אבל בפיה"מ כת"י אוקספורד (עיין בהוצ' דירינבורג עמ' 199 הערה א'): כל מעשיה באנשים חוץ מאסיפת האפר והמלוי והקידוש. כל מעשיה בכהנים חוץ מאסיפת האפר והמלוי והקידוש וההזאה. ולפי גי' זו נשנו בתוספתא שני הנוסחאות, ולענין אנשים לא נזכרה הזיה, כי הזיה אינה כשרה אלא באנשים, ורק לענין כהנים נזכרה הזיה, שהרי היא כשרה בורים, ולפי' הברייתא שלנו היא כחכמים המכשירים אשה בקדוש-ופוסלים בהזיה. ולפי גי' כ"ז (שהזכרתי לעיל) שהמלה "ההזאה" נמשכת למטה אין צורך בכל הנ"ל.

2 והזאה לעולם ביום אין ממלאין וכו'. עיין מ"ש לעיל על גירסת כ"ז. אבל בד, בר"ש ובפיה"מ הנ"ל חסרה המלה, ביום", והמלה "וההזאה" נמשכת למעלה, ואנו קוראים לפ"ז: לעולם אין ממלאין וכו', עיין מ"ש לעיל.

2/3 אין ממלאין ואין מקדשין ואין מזין ממנה עד שתעשה אפר. וכן בר"ש הנ"ל: לעולם אין ממלין ואין מקדשין ואין מזין הימנה עד שתעשה אפר. וקשה להבין למה אין ממלאין מים לפני שנעשתה פרה זו אפר. אבל בפיה"מ הנ"ל, בהוצ' שלנו, בהוצ' דירינבורג ובכת"י ילון: ולעולם אין מזין ואין מקדשין ממנה (בכ"י ילון: הימנה) אלא בכ"י. וצ"ל: לעולם [אין ממלאין] אין מזין ואין מקדשין ממנה אלא בכ"י. עיין פ"ה מ"ה וידים פ"א מ"ב. ויתכן שהמלים, עד שתעשה אפר נשרדו מפיסקא של משנתינו כאן.

3/4 כל מעשיה מלאכה פוסלת בהן חוץ מאסיפת אפרה והזאת מימיה. ר"ש ופיה"מ להר"מ הנ"ל. ועיין במשנה ספ"ד וברמב"ם פ"ד מה' פרה סה"ז, שם רפ"ז ובקריית ספר להמבי"ט שם.

4 שש מעלות בחטאת וכו'. כל הברייתות עד שר' 25 נעתקו ונתפרשו בר"ש פ"ה מ"א. וכל הברייתות עד סוף פירקין נכפלו לעיל חגיגה 237 ואילך. והנה בהלכה

זו נשנו באמת שש הלכות בדיני מי חטאת, אבל קשה לחשוב אותן למעלות. ולפיכך פירש הר"ש הנ"ל: ושש מעלות דחטאת, המעלה הראשונה טבל לחטאת אוכל בתרומה לערב. המעלה השנייה ראו בידיו מי חטאת עושין על גביו טהרות אבל ראו בידיו תרומה לא. המעלה השלישית עם הארץ שהביא כלי לחטאת לוקח הימנו לחטאת ולתרומה. המעלה רביעית הביא לחטאת ולתרומה. המעלה החמישית חבר שאמ' לעם הארץ. המעלה הששית הביא לחטאת ולתרומה של חטאת חבר לוקח הימנו בין לו בין לאחר. הרי שש מעלות החטאת על התרומה. ועיין על כן להלן.

שם: ממלאין ומקדשין מי חטאת בכל מקום. בד נשאר מפיסקא זו רק המלים: בכל מקום. ולעיל חגיגה הנ"ל: מעלין ומקדשין מי חטאת מכל מקום. ובכ"ל שם: ממלין ומקדשין לחטאת בכל מקום. ובד שם: ממלאין ומקדשין מי חטאת בכל. ובר"ש הנ"ל: ממלין ומקדשין מי חטאת בכל מקום וכו' פי' ממלין ומקדשין בכל מקו' כדתנן בפרקין (פ"ה מ"ז) בכל הכלים מקדשין ואפי' תלוש ולבסוף חיברו וכו'.

5 מוזין מי חטאת ואפר חטאת בכל מקום. כ"ה בד וכי"ו כאן ור"ש הנ"ל, ופירש שם: וכן הזאה. כלומר שגם בהזאה פירושו שמוזין מכלי תלוש ולבסוף חיברו. עיין מ"ש לעיל.

ולעיל חגיגה הנ"ל: מביאין מי חטאת ואפר חטאת מכל מקום. וכ"ה בכ"ל שם. ובד שם: מביאין מי חטאת ואפר חטאת מכל מקום למקום. וכ"ה הגי' גם בכ"ו (לפי צ' שם). ועיין במשנה פ"ט מ"ו.

5/6 מקבלין הימנה. בכ"ו: מקבלין הימנו. אבל בחגיגה שם: מקבלין אותו. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ובפירושו: מקבלי' אותו שהכל נאמנין על החטאת.

6/7 טבל להזאה ולא הזה אוכל בתרומות לערב. בכ"ו: טבל להזות וכו'. ובד: טבל להזאת ולא הזה אוכל בתרומה לערב. ובחגיגה הנ"ל: טבל להזות אוכל בתרומה לערב. ובד וכ"ל שם: טבל להזות ולא הזה הרי זה אוכל בתרומות לערב. ובר"ש כאן הנ"ל: טבל להזות ולא הזה אוכל בתרומתו לערב וכו' אוכל בתרומתו לערב דטבל לחטאת הוחזק לתרומה (חגיגה פ"ב מ"ו). וכאן יש חידוש שאפילו לא היוזה אוכל בתרומה, ועיין טהרות פ"ז מ"ח ובח"ד חגיגה שם.

7 ראו בידו מי חטאת ואפר חטאת עושין על גביו טהרות וכו'. בר"ש הנ"ל (בפירושו): ראו בידיו מי חטאת ואפר חטאת. לא במקדשין, דהנושא מי חטאת שיש בהן כרי הזייה טמא (כלים פ"א מ"ב), אלא אוחו בידיו המים בפני עצמן והאפר בפני עצמו שרוצה לקדש. עושין על גביו טהרות דמחזקי' ליה בטהור לו ולבגדיו וסנדליו. ובחגיגה הנ"ל בד, כ"ל, כ"ו וכ"ע: אוכלין על גביו טהרות (בכ"ע: על גבו טהורות).

8 חבר לוקח ממנו לחטאתו ולתרומתו. עיין מ"ש לעיל 602.

9 אין חבר לוקח ממנו לחטאתו ולתרומתו. בד מוסיף כאן: של תרומה אין חבר לוקח ממנו לחטאתו ולתרומתו. אבל גם זו היא הלכה קטועה והנכון הוא בר"ש הנ"ל: אין חבר לוקח הימנו לחטאתו ולתרומתו. הביא לחטאתו ולתרומתו של חטאת חבר לוקח הימנו לחטאתו ולתרומתו של תרומ' אין חבר לוקח הימנו לחטאתו ולתרומתו וכו' הביא לחטאתו ולתרומתו ב' כלים הביא ואמר זה לחטאת וזה לתרומה. ואע"ג דמרישא שמעינן דאחטאת מהימן אתרומה לא מהימן, סד"א כיון דהביאם יחד מגו דמהימן אחטאת מהימן נמי אתרומה דאגב של חטאת נוהר בשמירתו של תרומ'.

אי נמי דלא תימא איפכא דמתוך שלא נזהר בשל תרומה משום דתרומה קילא ליה לא נזהר בשל חטאת. וכגירסת הר"ש כאן כ"ה גם בחגיגה הנ"ל 238 ואילך.

9/10 חבר שאמר לעם הארץ הבא כלים לחטאתי וכו'. בר"ש הנ"ל (בפירוש): חבר שאמר לע"ה איצטריך לאשמוענין דלא תימא בהביא מעצמו סתם הוא דהימנוה חכמים וכו', עיי"ש.

10 הביא לתרומתו אין חבר לוקח וכו'. וכ"ה בד כאן ובכ"ע חגיגה הנ"ל וכ"ה בר"ש הנ"ל, אבל בד שם: לתרומתי (והמלה, הביא"ל ליתא שם) אין חבר לוקח וכו', ולפי' הפירוש הוא: אמר לו לע"ה הביא לתרומתי וכו', אבל גי' זו אינה נראית, שהרי פשיטא הוא שאינו נאמן, וגם החבר לא יאמר לו להביא לתרומתו, שהרי אינו נאמן. ולפיכך ברור שהגי' שלפנינו נכונה והלכה זו וגם ההלכה הבאה הולכות על חבר שאמר לע"ה הבא לי לחטאתי. והע"ה הביא לו לתרומתו או שהביא גם לחטאתו וגם לתרומתו, כמו בהלכה שלהלן בסמוך.

11 הביא לחטאתו ולתרומתו של חטאת חבר לוקח וכו'. כ"ה הגירסא בכ"ו, ד, ור"ש הנ"ל, וכ"ה לעיל 238. והפי' הוא שהחבר אמר לו לע"ה הבא לי לחטאתי והביא לחטאתו ולתרומתו וכו', עיין מ"ש לעיל. ובר"ש הנ"ל (בפירוש): הביא לחטאתו ולתרומתו. איצטריך למיתני משום דמוסיף על דבריו שהביא גם לתרומה, סלקא דעתך אמינא דאיערומי קא מערים ולא מהימן כלל.

12 ובלבד שלא יערים. בר"ש הנ"ל: שלא יאמר כן מפני שאין יכול למוכרם. ומשמע קצת שפירש שהע"ה לא יערים, ובבאור הגר"א פירש שהחבר לא יערים ויאמר לו שיביא לחטאתו בשעה שהוא צריך רק לתרומתו.

13/14 הבאתי לחטאתי ונמלכתי עליהן וכו'. עיין בח"ד חגיגה שנתקשה מאי שנא מטבול להזות ולא הוה שאוכל בתרומה (לעיל שו' 6) ולמה כאן אינו נאמן והחליט שהברייתות חולקות, עיי"ש. ולכאורה אין הנידון דומה לראייה, כי לעיל הוחזק ע"ה לטהור לחטאת ואע"פ שלא הוה באותו יום מ"מ היה כל היום בחזקת טהרה ואוכל בתרומה לערב, אבל כאן הוא נאמן רק על הכלים בשעה שהוא אומר שהן לחטאת והוא נאמן גם על שמירתן, אבל ברגע שנמלך עליהן לתרומה הרי פקעה שמירתן, ומה לי אם נתייחדו אצל ע"ה אחר או אצל עצמו, בין כך ובין כך הן טמאין לחטאת.

פ"ה

15/17 המביא כלי חרס לחטאת... המשתמר טמא. ר"ש הנ"ל, ושם הוא המשך הפיסקא הנ"ל בלי שום הפסק, ועיין במשנה רפ"ה ומפרשים שם. ובר"ש שם (בפירוש): לן עד שלא טבל מטמא, ואפילו הניח שם שומר כשהלך לטבול.

17 מצאו פתוח או שנפתח אחד מהן. בר"ש הנ"ל: או שנפתח אחד מהן. ועיין במשנה הנ"ל.

17/18 ר' שמעון אומר... מן הסדר השלישי. משנה א' פ"ה, ר"ש הנ"ל.

20 פותח ונוטל וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ובבאור הגר"א: פותח ונוטל.

שם: והחבר בא אפילו לאחר שלשה וכו'. לעיל כלים 572²³ ואילך, ר"ש הנ"ל.

ועיין כ"מ פ"א מה' מטמאי משכב ומושב ה"ח.

21/22 גילה חפאים ומצא אבק על נבי כלים הרי זה נוטל מהן אחד כולן ברשות עם הארץ. בכ"ו: הרי זה נוטל ניטל אחד מהן כולן ברשות עם הארץ. וכ"ה הגירסא בר"ש הנ"ל. ובפירושו: גילה חפאים מלשון חיפוי הכלים (כלים פכו"ו מ"ו) והמחפה בכלאים (מו"ק ב' ב' ושל"ג) מכסה תרגום חופאה, שדרך לכסות הכבשן, וגילהו עם הארץ ומצא החבר אבק ע"ג הכלים. ועיין תוספתא כלים הנ"ל. ומן העניין נראה שהיו מכסין בחפאין את הכלים החדשים, ואם גילה ומצא אבק עליהם סימן שעדיין לא נגעו בהם.

22/23 מקום ששם משקעין את הנאות בטיט הלכן והחבר עומד על שיקעו העמוד שעומד עליו וכו'. בר"ש הנ"ל (בפירושו): "מקום ששם משקעין את הנאות בטיט הלכן. יש מקום בכבשן ששם משקעים אותן. והחבר עומד על שיקעו ושומר אות' שלא יגע בהם עם הארץ לפי שרוצה לקנות מהן ואינו חושש באחרות, והקדירות מסודרו' שם זו על זו עשויות כמין עמוד כי ההיא דתניא בתוספתא דאהלות (606³⁸) עמוד של קדירות העומד בתוך הבית, וכשבא עם הארץ ליטול מן המשוקעו' ליתן לחבר הבא לקנות ממנו, עומד על עמוד אחד של קדירות ואותו עמוד לבדו שהוא עומד עליו טמא".

ולפ"א דברי הר"ש היה נראה לפרש שאין מדברים כאן על מקום בכבשן אלא על מקום בא"י, והיו מקומות שהיו משתמשים בנאות, והיינו בקדרות שלא הוסקו כל צרכן, וכן מפורש בתוספ' כלים ב"ק ספ"ב 571¹⁷: והסקין והנאין טמאין. ובר"ש שם פ"ג סמ"ב: הוסקו והנאים טמאין, פירוש כמו והן נאים שלא הוסקו יפה מלשון אל תאכלו ממנו נא. ועיין ב"ב צ"ו ב' ובפ"י הר"י מיגאש שם וכן בפ"י הרא"ם בשטמ"ק שם, ועיין ברמב"ם ספ"ח מה' מכירה, והם פירשו פיטסאות שבמשנה שם, שאינן מבושלות כל צרכם אבל הוסיפו: ובלבד שיהיו נאות, והיה אפשר בדוחק לומר שפירשו ובלבד שיהיו לכל הפחות מבושלות עד כדי כך שאפשר יהיה לקרוא להם נאות, אבל לא פחות. אבל בפיה"מ להר"מ שם פ"ו סמ"ב, הוצ' לוי עמ' 10 אנו רואים מנוסח הערבי שהוא פירש, "נאות" — יפות. אבל קרוב לוודאי בעיני שהפירוש העיקרי לפיטסאות נבע מפירוש הגאונים והם פירשו פיטסאות (ע"פ התוספתא והברייתא שבבבלי) — נאות, והיינו שלא נתבשלו כל צרכם, ואח"כ הוסיפו על פירושם גם את דברי הברייתא שנתפרשה אחרת ע"י הראשונים.

וכאן אומרת התוספתא שבאותן המקומות שלא היו משתמשים בנאות אלא היו משקעין את הקדירות הנאות בטיט הלכן כדי לחזקן (ואפשר ששם אין הקדירות מקבלות טומאה עד שישקיעם בטיט), והחבר עומד על מקום השיקוע יחד עם העם הארץ הרי אותו עמוד הקדרות שעומדין עליו טמא והשאר טהור. ועיין בבאור הגר"א, ונראה שהוא פירש בדרך זו.

24 שולח ונותן לו וכו'. בר"ש הנ"ל: שולח ונותן לו. אין עם הארץ נוטלים בידו שלא יטמאם אלא על ידי דבר אחר שאין מקב' טומאה נוטלים ונותנים לחבר, ולפ"ה נקט שולח ולא נקט נוטל מלשון השולח דגים מן הים (שבת ק"ז ב'). ולפ"י כלים 572²⁷ הנ"ל: ושולח ונותן לו.

25/26 מלא דלי לשתות וחשב עליו עד שלא הגיע למים וערה' צריך לנגב אם משהגיע למים חשב עליו מערה ואין צריך לנגב. וכן בר"ש פ"ה מ"ג: תניא בתוספתא מילא דלי לשתות וחשב עליו עד שלא הגיע למים יערה וצריך לנגב

ואם משהגיע למים חישב עליו יערה ואין צריך לנגב. והוא פירש שהממלא חשב מתחילה למלאות למי חטאת ואח"כ נמלך לשתות והתוספתא מחלקת בזה שאם נמלך לפני שהדלי ירד למים הרי המים פסולין מן התורה וממילא צריך לנגב (עיין במשנה כאן). אבל אם נמלך כשהדלי היה כבר במים אין מחשבתו מועלת אלא שמדרבנן גזרינן במחשבה אחרי שהגיע למים אטו מחשבה לפני שהגיע, ולפיכך צריך לערות. ובדרך זו הלך גם הגר"א אלא שלדעתו מועילה מחשבתו לפני שהעלה מן המים וצריך לערות מן התורה, אלא שאין צריך לנגב שהרי לא חשב לשתות את המים שבדפנות.

אבל גי' אחרת ופירוש אחר ברמב"ם פ"ז מה' פרה ה"א: הממלא דלי לשתות ונמלך וחשב עליו למי חטאת אם עד שלא הגיע הדלי למים חשב מערה ואין צריך לנגב ואם משהגיע הדלי למים חישב מערה וצריך לנגב ואחר כך ימלא בו לחטאת. ולפ"ז אם חשב למי חטאת עד שלא הגיע למים, הרי המים כשרים מן התורה אלא שאנו גוזרים במחשבה לפני שהגיע אטו מחשבה אחרי שהגיע, מכיון שהתחיל למלא לשתות ולפיכך צריך לערות.

ובהשגות שם: א"א זו התוספתא מצאנו אותה בשני ספרים בהפך עד שא תיגע למים חישב מערה וצריך לנגב ואם משהגיע למים חישב מערה ואינו צריך לנגב. תחלת התוספתא מלא מים לשתות וחשב עליו עד שלא יגיע למים וכו' וכך פירוש מלא חבית אחד לשתות וכשחזר למלא אחרת חישב למלאותה לחטאת אם עד שלא הגיע האיש למים חישב כיון שזאת המחשבה רחוקה מן הממלא וכבר מלא תחלה לשתות חוששין שמא נכנס הסיח הדעת במלואה ולפיכך מערה וצריך לנגב אבל משהגיע איש למים חישב הואיל וקרובה מחשבתו אינו צריך לנגב אבל מערה מיהת דלמא אתי לאיחלופי בראשונה.

26/27 רבן שמעון בן גמליאל אומר אף אין צריך לערות. לפי הר"ש והראב"ד צ"ל שרשב"ג אינו גוזר מחשבה שלאחרי הגעת המים אטו לפניו וחולק על הסיפא, ולפי הרמב"ם הוא חולק על הרישא ואינו גוזר מחשבה שלפני הגעת המים אטו לאחריה. ולפירוש הגר"א צ"ל שרשב"ג עיקר מילוי המים היא ביאת המים לכלי ואין מחשבתו מועילה עד שיטה (כר' יהושע בפ"ס מ"ד), ולפיכך אינו צריך לערות. 27/28 שלשל דלי למלאות ונפסק החבל מידו אם עד שלא הגיע למים חשב עליו מערה וצריך לנגב עודהו במים וחשב עליו מערה ואין צריך לנגב, וכ"ה בר"ש הנ"ל, אבל מתוך פירושו נראה שהוא לא גרס כאן, חשב עליו... וחשב עליו (או שהוא סבר שמלים אלו הן באשגרה מן הרישא), וכאן הפסול הוא שנפסק החבל ולא נתמלא מכח אדם, ולפיכך אם נפסק לפני שהגיע למים פסול מן התורה וצריך לנגב, אבל אם נפסק אחרי שהגיע למים הרי הם כשרים מן התורה אלא שאנו גוזרים משהגיע אטו לא הגיע, כמו ברישא.

והגר"א מפרש לפי הגי' שלפנינו בכ"ו כאן, ואומר שבסיפא כאן התוספתא מוסיפה גם נפסק החבל למחשבה, עיין בבאורו. ואולי הפירוש הוא שהתוספתא אומרת כאן שאפילו נפסק החבל לפני שהגיע למים והוא חשב לשתות אחרי פסיקת החבל, ולא מלא בידים לשתות (כמו ברישא) מ"מ המים פסולין מן התורה. וברמב"ם הנ"ל: שלשל הדלי ונפסק החבל מידו אם עד שלא הגיע הדלי למים חשב עליו מערה ואינו צריך לנגב עודהו בתוך המים וחשב עליו למי חטאת מערה

אינו צריך לנגב. ורואים בעל"ל שיש כאן ט"ס וצ"ל בסיפא כמו שהגיה בכ"מ: וצריך לנגב, כי אחרת היה אומר הרמב"ם: בין שלא הגיע למים בין שהגיע וכו'. וגם כאן הפירוש הוא שאפילו מלא מלכתחילה לשתות ונפסק החבל ואחרי הפסיקה לפני שהגיע למים חשב עליהם למי חטאת כשרין מן התורה אע"פ שלא מלא בידים לשם חטאת, וצריך לערות רק משום גזירה. ונמצאנו למדים שלדעת הרמב"ם והגר"א אפילו נתמלאו המים מאליהם כשרים, וכ"ה בחוספ' סוכה כ"א א' ד"ה ירדו. אבל לפי הר"ש הנ"ל אינם כשרים אם לא נתמלאו ע"י אדם. וצ"ע על הסתירה שבין הר"ש ותוספ' סוכה, ומכאן משמע שתוספות סוכה אינן לו.

אבל בתוספתא ד כאן: שלשל למלאת ונפסק החבל מידו אם עד שלא הגיע למים חשב עליו מערה וצריך לנגב רבן שמעון וכו', והבבא השניה חסרה. וכן כנראה היתה הגי' בראב"ד הנ"ל (המשך הפיסקא הנ"ל) בד"ק: אבל אם לא מלא בתחלה אלא שישלשל הדלי לשתות ונפסק החבל וכו' אם עד שלא הגיע החבל והדלי למים חשב למי חטאת מערה וצריך לנגב, על הדרך הראשון הוא הולך לדעת תנא קמא, אבל לדעת רשב"ג יש חילוק כדאית' בתוספתא (בד"ה של הרמב"ם חילקו השגה זו לשנים, וגם הגי' שם: מערה ואין צריך לנגב). ועיין מ"ש על כ"ז הגאון בעל חזון איש בסי' י"א ס"ק ו' — ח'.

29/30 שפופרת שחתכה לחטאת ר' אליעזר אומר יטמא ואין צריך להטביל וכו'. בר"ש פ"ה מ"ד: תניא בתוספתא שפופרת שחתכה לחטאת ר' אליעזר אומר יטמא ואין צריך להטביל וכו' פי' יטמא ואין צריך להטביל. גירסא משובשת היא זו, אלא הכי תניא יטביל ואין צריך לטמא, כדתנן (במשנה שם) יטביל מיד. ועיין במשנה שם. 31 אם עד שלא יטבילנה טמא ומעשה באחד שחתך שפופרת בכית שערים וכו'. בכ"ז: עד שלא יטבילנה טמא אין ומעשה באחד שחתך שפופרתו בבית שערים וכו'. ובר"ש הנ"ל: אם עד שלא יטבילנה טמאין ר' שמעון מטהר ומעשה באחד שחתך שפופרתו בבית שערים וכו'. והתוספתא מוסיפה כאן על המשנה את המחלוקת של ר"ש וחכמים אם נתן בדיעבד מי חטאת ואפר חטאת בשפופרת טהורה שחתכה מן המחובר עד שלא יטבילנה.

32/33 הכל כשרין לקדש... מכשיר בקטן. משנה פ"ה מ"ד, ר"ש הנ"ל.

33/34 ר' ישמעאל כי ר' יוחנן בן ברוקה אומר חרש שוטה וקטן שקדשו ואחרים רואין אותן קדושין כשר. כ"ה בכ"ז. ובד: ואחרי' רואין אותו וכו'. ובר"ש הנ"ל: ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר חרש שוטה וקטן שקדשו ואחרים רואין אותן קידושין כשר. ועיין גם להלן 640.

ובירושלמי תרומות פ"א ה"א מ' סע"א: אתיא דר' יוחנן דתרומות כר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה דקידושין ודר' יוחנן בגיטין כרבנן דקידושין דתננין] חרש שוטה וקטן שקדשו אין קידושיהן קידושין ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר בינן לבין עצמן אין קידושיהן קידושין בינן לבין אחרים קידושיהן קידושין. ופירשו כל המפרשים שם (לרבות גם ר"ש סיריאיא) שהכוונה לקידושי אשה, ובגליון הש"ס שם ציין לספר תורת גיטין שפירש שהכוונה היא לקידושי אפר פרה, והיו עוד מגדולי הרבנים שפקפקו בפירוש זה ולא קבלוהו. עיין בפתחי תשובה אה"ע סי' קכ"א ס"ק ה' אות ה', ועיין בראש הספר שם בהסכמה לר' יוסף שאול נתנון שציין לתוספתא שלנו.

ובוא וראה שפירוש זה ישן נושן הוא, שכן כותב רבינו יואל בתשובתו בראבי"ה כת"י סי' תתק"מ (ואני מעתיק ממבואו של ר"א אפסוביצר לראבי"ה עמ' 280): וגרסין בירושלמי וכי (נראה שצ"ל: וכו') חרש שוטה וקטן שקידשו אין קידושו קידושין ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה אומר בינו לבין עצמו אין קידושו קידושין בינו לבין אחרים קידושו קידושין. כי חפשתי ומצאתי בספרים הישנים דלענין קידוש אפר פרה פליגי כדמשמע בפרק הערל (יבמות ע"ב ב') וגם ר' יצחק מסימפון פירש כן. וכן משמע בתוספתא דמסכת פרה אבל בקידושין דאירוסין לא פליגי. וא"כ רבינו יואל אבי הראבי"ה מעיד שפירוש זה נמצא כבר בספרים שנקראו ישנים בימיו. אבל מלשוננו אין לדעת אם הציון לתוספתא שלנו הוא שלו או של הספרים הישנים או של הריב"מ.
34/36 טומטום קדושו פסול... ואשה פסולה לקדש. בכ"ו: והאשה פסולה מלקדש. וכן לעיל בכ"ו: והערל פסול מלקדש. וכ"ה בר"ש הנ"ל. וכל הברייתא הובאה בבבלי יבמות ע"ב ב'.

36 שולי כלי עץ עצם וכלי זכוכית וכו'. ר"ש פ"ה מ"ה, רמב"ם פ"ו מה' פרה ה"ד, לעיל 578^ה ומש"ש. ובכ"ו כאן: שולי כלי עץ כלי עצים וכו', וכבר העירותי לעיל 584^ה שעצים אינו אלא כתיב אחר לעצם.
37 קרדן ושפן וכו'. בכ"ו: קירדסן ושפן וכו', ועיין מ"ש לעיל 578^ה, 578^ה. ופיסקא זו חסרה בר"ש הנ"ל, עיי"ש.
שם: מגופה שהתקינה לכלי כשרה לקדש בה. כ"ה הגירסא בכ"ו ור"ש הנ"ל, ועיין רמב"ם הנ"ל. ועיין להלן 681^ה ומש"ש.

עמ' 635

1 ביצת הנעמית כשרה לקדש בה. רמב"ם הנ"ל. ובר"ש פ"ה מ"ו: יבביצת הנעמית קתני בתוספתא דכשירה לקדש בה והוא בת היענה דמחרגמין בת נעמיתא". וכן מפורש בירושלמי שבת פ"א ה"ד, ג' ע"ד: תני ר' ישמעאל את בת היענה זו ביצת הנעמית. ועיין גם בחולין ס"ד ב'. ועיין במשנת כלים פ"ז מ"ד ובתוספתא שם 586^ה. ומכאן משמע שביצת הנעמית הוא כלי גמור.
ובמדרש איוב (כפי שמוכח במדרשים נלקטים כת"י ששון, אהל דוד ח"ב 653 ע"ב): הנעמית הזאת יולדת שתי ביצים אחת יולדת ואחת מפסדת וניזון ממנה האפרוח ולפי שניזון ממנה נקרא בת. ומכאן למדנו לחצי שיעור שהוא אסור מן התורה. ומדרש תמוה זה שייך לסוג המדרשים שמביא בס' חפץ וכדומה לו במדרשי תימן.
1/2 בין החוקק באמת המים בין בית קבלה אף על פי תלשוה המים וחברוה אין ממלין בה ואין מקדשין בה ואין מזין הימנה וכו'. כ"ה הגי' בכ"ו. וכן בד: בין החוקק וכו'. ובר"ש פ"ה מ"ו: תניא בתוספתא בין החוקק אמת המים בין בית קבלה אע"פ תלשוה מים וחברוה אין ממלי' בה ואין מקדשי' בה ואין מזין הימנה וכו'. פי' בין החוקק אמת המים כגון גומא שבסלע, בין שחוקקה מים כדכתיב אבנים שחקו מים. בין בית קבלה שחוקקה אדם לשם קבלה אע"פ שאחר שחוקק תלשוה מים וחזרו וחברוה כיון דלא חישוב עליה לשם כלי אין תורת כלי עליה והרי היא כלא נתלשה וכו'. ולהלן ידים פ"א 681^ה: החוקק אמת המים ועשה בהן בית קבלה אף על פי שתלשוה מים וחברוה וכו'. ובר"ש שם פ"א מ"ב: החוקק באמת המים ועשה לה

בית קבלה אף על פי שתלשוה מים וכו' החוקק באמת המים דכוותה תניא בחוספתא דאהלות (צ"ט: דפרה) ופרשתיה בפ"ה דאלות (צ"ט: דפרה). ועיין במשנה כאן פ"ה מ"ו. והתוספתא מוסיפה כאן על משנתינו שאם נתלש מן המחובר שלא לדעת ואח"כ נתחבר אין זה כלי. ועיין להלן.

4/5 מעיין היודר למכתשת ומבקש לקדש בה מפסיק ומנגב וחוזר וממשיך אמת המים ומקדש. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ובפירושו שם: "מפסיק ומנגב דבעינן מילוי מכח אדם לכך מפסיק המעיין ומנגב המכתשת, וממשיך אחרי כן דהוי מכח אדם". והנה החסרון הוא כאן רק מפני שהמילוי היה מאליו ושלא לדעת אדם, אבל המכתשת עצמה כשרה לקדש בה אעפ"י שהיא עכשיו מחוברת לקרקע, שהרי מקודם היתה כלי בתלוש. וכדין המשנה הנ"ל.

ובס"ז סוף חקת, הורוביץ סוף 313: אל כלי בכלי מקדשין ואין מקדשין בקרקע מכאן אמרו מכתשת שמחוברת לקרקע אין ממלאין בה ואין מקדשין בה ואין מזין ממנה וכו'. ועיין בהערות שם.

5/6 שוקעת שנממיות סובכות וכו'. בכ"ז: שוקת שגממיות וכו'. ועיין במשנה ז' פ"ה.

6/7 ואם לאו צריכה קדוש לכל אחד ואחד. בכ"ז: ואם לאו צריכות קדוש

לכל אחת ואחת.

7/8 ר' יהודה אומר משום ר' אליעזר עשה לה עטרה של טיט כדי שילכו מים לשם וכו'. ר"ש פ"ה מ"ו, ופירש שכאן אין אנו מדברים על כשרות המים מן העטרה אלא על כשרות המים מן השוקת, והיינו שאין המים נחשבים שם כנתמלאו מאליהם אלא מכיוון שעשה עטרה לשוקת כדי שילכו המים אליה ולא יתפשטו על הארץ. הוי ליה כנתמלאה ע"י אדם.

8/9 השוקת שבמיט אם ניטלת עמה כשרה וכו'. בר"ש הנ"ל: השוקת של טיט אם ניטלת עמה כשרה ואם לאו פסולה פי' וכו' השוקת של טיט אבן שאין בה חקק אלא שעשה עליה עטרה של טיט ונעשית שוקת. אם ניטלת עמה כשירה כדתנן (במשנה שם). וכאן מדברים כבר על המים של העטרה עצמה.

9/10 שתי אבנים שהקיפן זו לזו ועשאן שוקת וכו'. ר"ש ספ"ה, ועיין במשנה שם.

10/11 בזו הלכה קפצתי לפני ר' עקיבא וכו'. בכ"ז ד: בזו הלכה חפצתי

וכו'. אבל בר"ש הנ"ל: בזו ההלכה קפצתי וכו'. ועיין בכ"מ פ"ט מה' פרה סה"ז.

11 שתייהן אינן מקודשות שהמים שבסדק אינן אגודין בכלי. בכ"ז ור"ש הנ"ל:

בכ"ז. ובר"ש למעלה שם: ובתוספתא קתני שהמים שבסדק אינן אגודי' בכלי וכו' ולישנא דתוספתא משמע דכל המים אינן מקודשין כלל ולא יתכן דאם כן הוה ליה למיתני פסולין וצריך לדחוק לשון התוספתא לפי הענין שפירשתי. ועיין בכ"מ פ"ט מה' פרה ה"ז. ועיין רא"ש ספ"ה.

12 ואם נגע בספוג שהמים חוצה לה פסולה. בכ"ז פסולין. וזהו מעין פיסקא של משנה ג' פ"ו.

12/13 ואם לא נפל לתוך המים מקודשין נוטלו וסוחמו והמים כשרין. אולי צ"ל: ואם לא [כש']. נפל לתוך המים מקודשין וכו'. וברמב"ם פ"ט מה' פרה ה"ה הביא את המשנה הנ"ל, והוסיף: נפל ספוג לתוך המים המקודשין נוטלו וסוחטו חוץ לכלי והמים שבכלי כשרין. וכבר העיר בכ"מ בשם מהר"י קורקוס שם שנראה לו כי זו היא התוספתא שלפנינו. ועיי"ש הטעם למה צריך סחיטה, והרי המים נתקדשו כבר.

פ"ו

14 ההולך לקדש הרי זה נוטל מפתח ופותח וקרדום וחופר וסולם ומוליך וכו'.
ר"ש ורא"ש פ"ו מ"א, רמב"ם פ"ח מה' פרה ה"ח, ועיין להלן.

15 מפני שהוא עוסק עם הקדוש. בר"ש הנ"ל: פ"י מפני שהוא עוסק עם הקידוש כלומר עסק זה עם האפר שבשופרת ולא עם המים, דאין נחשבת מלאכה שעושה עם האפר כאילו היא עם המים אלא משעה שהוציא את האפר לקדש. וכ"ה ברא"ש הנ"ל. אבל ברמב"ם הנ"ל: ההולך לקדש הרי זה נוטל את המפתח ופותח להוציא האפר. ונוטל קרדום אם צריך לחפור בו אפר הפרה ונוטל סולם ומוליך ממקום למקום להביא האפר וכשר. ורואים מכאן שהוא פירש: מפני שהוא עוסק עם הקדוש — מפני שהעסק הוא לצורך הקידוש.

16 מפני שעושה עמו מלאכה. בכ"ו ור"ש הנ"ל: מפני שעושה עמו מלאכה. לפי הר"ש הנ"ל הפירוש הוא מפני שעושה מלאכה עם (בשעת) קידוש המים או לפניו אחרי הוצאת האפר ופוסל את המים, ולפי הר"מ הנ"ל הפ"י הוא שכאן הוא עושה מלאכה. הואיל ואין זה לצורך הקידוש.

16/17 קרסם עלה וית אם בשביל שיכנס בשופרת כשר אם בשביל שתחזוק אפר הרבה פסול. בכ"ו: בשביל שתחזיק אפר וכו'. ובר"ש הנ"ל (בפירוש): קרסם ע"י זית להכניסו בשופר ולנענע האפר שבתוכו להוציא מקצתו לא חשיב מלאכה וכשר המלוי דהיינו המים. ואם בשביל שתחזיק השופר אפר הרבה. כגון שהעלי ארוכים וסיבבן סביב לשופרת וראשן בפנים וכולן לחנוך והכניס אפר עד למעלה פסול המלוי, דהיינו המים, דחשיבא זו מלאכה.

אבל ברמב"ם הנ"ל: קרסם ע"י זית לחתות בו האפר אם בשביל ש"א יחזיק אפר הרבה פסול ואם בשביל שיכנס האפר בכלי כשר. ובהשגות שם: א"א לשון התוספו (סוף שורה) בשביל שתחזיק אפר הרבה. והלשון ש"ו (עד) ערב יותר. ואולי צ"ל גם לפנינו: אם בשביל שמחזיק אפר הרבה פסול, כלומר אם קרסם העלים בשביל שהיא מחזיקה אפר הרבה, וכפירוש הר"מ.

17/18 זקפה בארץ או שנתנה לעומדין בצדו אם יש שם שומרים כשר וכו'.
עיין במשנה פ"ו סמ"א ובפ"י הר"מ והר"ש שם. ובפ"י הרא"ש שם הביא מכאן ראייה לפי' הר"ש שהפסול בזקפה הוא מפני שאין זה למשמרת, אבל הרמב"ם מפרש שהפסול בזקפה הוא מחמת מלאכה, ועיין בחזון איש סי' ט' ס"ק ט'.

18/19 נטל את האפר וראהו שהוא מרובה והחזירו כשר. וכן מעתיק בר"ש פ"ו מ"ב, ובפירושו שם: פ"י והחזירו לשופרת. כשר המלוי דחזרת אפר לשופרת לא מלאכה היא. וכן ברמב"ם פ"ח מה' פרה ה"ח: נטל את האפר וראה שהוא מרובה והחזיר ממנו כשר. ועיין בבאור המיוחס להגרי"א ז"ל. וצ"ע.

19/20 נתן את האפר וראהו שהוא מרובה נטל הימנו והולך ומקדש במקום אחר. בכ"ו ור"ש הנ"ל: נוטל הימנו וכו'. וברמב"ם הנ"ל: נתן האפר ע"י המים וראה שהוא מרובה ונטל ממנו לקדש מים אחרים כשר. ועיין במשנה פ"ו מ"ב ובפ"י הרמב"ם בפ"ט מה' פרה ה"ג.

20/21 נשבה הרוח את האפר ונתנתו על גבי המים מנכבו ומקדש בו וכשר נתנו לקדש ר' מאיר וכו'. בר"ש הנ"ל: נשבה הרוח את האפר ע"י גבי המים מנכבו

ומקדש בו וכשר וכו' ובהא מודו רבנן דלא פליגי אלא בנתנו לקדש דאין חוזר ומקדש בו כיון שנגע במי, אבל האי הרוח נתנו ואין קידוש הרוח קידוש. אבל הרמב"ם בפ"ט מה' פרה סה"ג פסק שגם כאן אין מקדש בו, ואולי חסרו לפניו בתוספתא כאן המלים: "מנגבו ומקדש בו וכשר נתנו לקדש", ויצא שגם בזה מחלוקת ר"מ ור"ש וחכמים ופסק כחכמים. ואולי דייק כן מלשון משנתנו (פ"ו מ"ב): היה קידוש צף על גבי מים וכו', ומשמע ליה שצף מ"מ, בין שנשבתו הרוח ובין שנתנו בכוונה. 21/22 נתנו לקדש ר' מאיר... אין מקדשין בו, משנה ב' פ"ו, ר"ש הנ"ל.

22 ולוף בידו וברגליו ובחרסין של שוקת כשר מפני שנתמלאו בכלי. ככ"ו: זילוף בידיו וברגליו וכו'. ואין שום מובן לגי' שלפנינו, והיא לקויה בחסר, והנכון הוא בר"ש הנ"ל: זילף בידיו וברגליו ובחרסין של שוקת פסול מפני שלא נתמלאו בכלי. אבל חב"י שנשברה וזילפה בידיו וברגליו ובחרסין של שוקת כשר מפני שנתמלאו בכלי. ולפנינו נשמט ע"י הדומות. וכן בפיה"מ להר"מ פ"ו מ"ד עמ' 207: ובתוספתא הולף בידיו וברגליו ובחרסין של שוקת (בכת"י ילון: שלשוקת, במלה אחת, כרגיל בכת"י) פסול מפני שלא נתמלאו בכלי. וכן ברמב"ם פ"ו מה' פרה ה"ח: הולף מים מן המעין בידיו וברגליו ובחרסין ונתן לתוך החבית פסולין מפני שלא נתמלאו בכלי. וקרוב בעיני שגם לפני הר"מ היתה השמטה ע"י הדומות וחסרה לפניו הסיפא, ולפיכך לא העתיקה לא בפיה"מ הנ"ל ולא ביד החזקה.

ואשר לעצם הברייתא כבר כתב הגאון בעל חזון איש סי' י"א ס"ק ט"ו: "ובחרסין של שוקת דקתני קשה לפרשו, אי ר"ל חרסין שבורין הבאין משוקת קשה למה האריך לפרש תולדת החרסין, ואפשר דר"ל דלא שאב בתוך השוקת אלא בגבה ודפנותיה והיינו בחרסין שלה, ויותר היה ראוי להגיה לשוקת אבל אחרי שכל הראשונים העתיקו של שוקת עיין פי' הר"מ לקמן מ"ד וכ"ה בתוספתא לפנינו אי אפשר להגיה, ובר"מ פ"ו ה"ח השמיט תיבות של שוקת".

אבל מתוך כמה משניות כאן (פ"ה מ"ז, פ"ו מ"א, מ"ג ועוד) אנו רואים שהיו רגילים למלא מן המעיין בשוקת (או לשוקת). וכבר העירוני בכ"מ שדרך הסופרים לכתוב, של" יחד עם המלה שלאחריה: שלשוקת (וכ"ה בפיה"מ כת"י ילון, עיין לעיל), ודרך התוספתא לכתוב כן גם את המלה, שלא, של שוקת, כלומר, שלשוקת. פירושה — שלא שוקת, בלא שוקת, עיין הרשימה שלי לעיל 572¹³ שהבאתי שם כמה דוגמאות כאלה, עיי"ש.

ולפ"ז הפירוש פשוט שאם זלף ישר מן המעיין לתוך הצלוחית שמקדש בה בידיו וברגליו ובחרסין בלא שוקת (שהיו רגילים למלא בה) פסול מפני שלא נתמלא בכלי, אבל אם מלא בחבית ונשברה החבית וזלף ממנה לתוך הצלוחית בידיו וכו' בלא שוקת כשר שהרי נתמלא בכלי. ועיין הלשון ברמב"ם פ"ו מה' פרה ה"ח הנ"ל. ועיין בפ"י ר"ש סיריליאן תרומות פ"ה, פ' ע"א—ע"ב שכתב שם פי' חדש, והוסיף: וזה יותר נכון ממה שפירש'י ז"ל ושאר מפרשים, ונעלמה ממנו לפ"ש תוספתא זו. 23 נתן את האפר ואחר כך נתן את המים וכו'. סוטה ט"ז ב' ושי"ג, ר"ש הנ"ל. 23/25 מודה ר' שמעון... וצריך קדוש שני שאין מי חטאת עושין מי חטאת וכו'. בר"ש הנ"ל: צריך קידוש שני שאין מי חטאת עושין מי חטאת אלא מתן אפר. ועיין תמורה י"ב ב'.

26/27 היה עומד ומקדש והרתיח או שעף או שדחאו חברו או שדחאו הרוח ובא אחר וקדש דריו זה פסול. בד. כ"ו ור"ש הנ"ל: היה עומד ומקדש והרתיח וכו'. וכע"ז לעיל חולין פ"ב, 502a: היה שוחט והרתיח או שעף או שדחאו חברו או שדחתו הרוח וכו'. והג"י, שהרתיח"ה היא רק בד"ח.

ובר"ש הנ"ל: ובא אחר וקידש, כלומר, או בא אחר וקידש, שלא נתכוון לקדש וכן כולם לא נתכוונו ולכך קידושם פסול. ונראה שצריך לפרש ע"פ הר"ש שיש כאן שני מקרים: א. הרתיח ועף ונפל האפר מידו, אעפ"י שנפל מכח זריקתו פסול, הואיל וזרקו מחמת רתיתו ועייפותו ולא נתכוון לקדש. ב. שחברו דחפו ומכח דחיפת חברו וכחו נפל האפר למים או שאפילו חברו לקח בידו את האפר וזרקו למים פסול מפני שלא נתכוון לקדש. ולפ"ז כל הפסולים, כאן הוא רק מפני שלא נתכוון לקדש. ועיין להלן.

27 שני ולקחו לטמא עד שיהא מתכוין למלוי לקדוש ולחזאה. עיין מ"ש לעיל, ועיין רמב"ם פ"ט מה' פרה ה"ב, וצ"ע.

27/28 מלא לעצמו באחת ידו וכו'. כל הברייתות עד סוף הפרק בר"ש פ"ו מ"ד. ועיין במשנה שם מ"ב ומ"ג.

28 וקדש לעצמו באחת ידו מלא וקדש וכו'. בר"ש הנ"ל לנכון: קידש לעצמו בא' ידו ועשה מלאכה באחת ידו מלא וקידש וכו', וכן גם בכ"ו: וקדש לעצמו באחת ידו ועשה מלאכה באחת ידו וכו'. ופירש בר"ש שם שכאן מוכרחים לפרש שעשה שניהם בבת אחת שהרי מלאכה אחרי קידוש אינה פוסלת.

29 קדש ומלא לעצמו בשתי ידיו כאחת כולן פסולין. בכל הברייתות כאן נקט, שתי ידיו כאחת בשעה שמדבר בקידוש ומילוי או בקידוש וקידוש או במילוי ומילוי, אבל בשעה שמדבר בקידוש ומלאכה אחרת או במילוי ומלאכה אחרת נקט בלשון: קידש (או מלא) באחת ידו ועשה מלאכה באחת ידו. ועצם הפירוש כאן פשוט. עיין במשנה פ"ז מ"ב ומ"ג.

29/30 מלא לאחר באחת ידו ועשה מלאכה באחת ידו. וכן בד: מלא לאחר כאחת (צ"ל: באחת) ועשה מלאכה באחת. ובר"ש הנ"ל: מלא לאחר באחת ידו ועשה מלאכה באחת ידו פסול. אבל בפירושו להלן שם כתב: ברוב ספרים לא כתוב לא פסול ולא כשר ואיפשר להיות פסול [וכשר], דאם בזה אחר זה כשר דכיון דמילא לחבירו, מלאכה שהמלא עושה אחרי כן לא פסלא, ואם בבת אחת פסול דמלאכה שעם המילוי פוסלת בין לו בין לאחר (פ"ז מ"ב).

30 קדש לאחד באחת ידו ועשה מלאכה באחת ידו. כ"ז ליתא בר"ש הנ"ל. 30/31 מלא וקדש קדש ומלא לאחד בשתי ידיו כאחת אם לו כשר אם לאחר פסול. בכ"ו: מלא וקדש קדש ומלא לאחר בשתי ידיו כאחת אם לאו כשר אם לאחר פסול. ובר"ש הנ"ל: מלא וקדש קדש ומלא לאחר בשתי ידיו כאחת אם לו כשר אם לאחר פסול. אבל בפירושו להלן שם: מלא וקידש גרסינן ולא גרסינן קידש ומלא, ולא גרסינן נמי בשתי ידיו כאחת דבזה אחר זה איירי שמלא את הכלי והטיף בו אפר אם לו היה הקידוש כשר, שכן עושין ממלין ואח"כ מקדשין ואם לאחר היה הקידוש כיון שמלא לעצמו מה שקידש לאחר נחשב מלאכה לפסול מילוי שלו אעפ"י שבאותו מילוי עצמו היה הקידוש לאחר. ולפ"ז מוחק הר"ש מן התוספתא את המלים: קדש ומלא לאחר בשתי ידיו

כאחת" ומפרש שאם מילא לעצמו וקידש לעצמו כשר, אבל אם מילא לעצמו וקידש לאחר (ושוב קידש לעצמו) פסול. ועיין הגהות הגר"א.

31/32 אמר ר' שמעון... קדוש לאחרים: בקדוש לעצמו. בכ"ו: קידש לאחרים כקידש לעצמו. וכ"ה בר"ש הנ"ל. ובפירושו שם: אר"ש אימתי בזמן שיש שם שומרי' שהיו שומרי' לו המים כשהלך להביא את האפר לקדש אבל אם אין שם שומרי' שישמרו המים לממלא אלא זה האחר שנעש' הקידוש בשבילו כשר כאלו היה הקידוש לעצמו, דהרי היה צרי' לשמירתו של זה שלא יפסלו מימיו. ועיין הגהות הגר"א הנ"ל.

32/33 מלא לעצמו בשתי ידיו כאחת בקדש אחד פסול בשני קידושין כשרין. וכ"ה בר"ש הנ"ל, וכתב ע"ז בפירושו שם: איפכא הוה מסתברא בקידוש אחד כשר, דמילא ב' חביות לקדשן קידוש אחד אפילו בזה אחר זה כשר, בשני קידושין דהא בזה אחר זה קתני סיפא הראשון פסול והשני כשר, והשתא דבבת אחת לא ידע הי מיניהו קדים ושניהם פסולין שהאחר' נעשה מלאכה לראשון הואיל ומילא לקדש שני קידושין אף על גב דלעצמו וכו', ועיי"ש שטח ליישב את גי' הספרים. וכן ברמב"ם פ"ח מה' פרה ה"ה: הממלא לעצמו בשתי ידיו כאחת בקידוש אחת פסול בשני קידושין כשר. אבל ברמב"ם כתי' (לפי שנו"ס פרנקפורט תר"ן): בשני קידושין פסול. וברור לפ"ז שהיתה לפניו הגירסא בתוספתא כמו שהר"ש רצה להגיה, וכן הגיה הגר"א וכן מסתבר. ועיין להלן.

33/34 קדש לעצמו בשתי ידיו כאחת בקדוש אחד כשר ובשני קדושין פסול. וכ"ה בר"ש וברמב"ם הנ"ל, ופירש בר"ש שם: קידש לעצמו בשתי ידיו כאחת בקידוש אחד כשר שבחבית אחת הטיל אפר בשתי ידיו. בשני קידושין של שתי חביות הטיל אפר פסול אפילו המילוי האחרון דאימא קידוש הראשון קדוש ופסול משום מלאכה. אבל ברמב"ם כתי' הנ"ל: קידש לעצמו בשתי ידיו כאחת בין בקידוש אחד בין בשני קדושין כשרים. וכנראה שגי' משובשת היא.

34/35 מילא וקידש קידש ומילא בשתי ידיו כאחד שניהן פסולין. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ובפירושו שם: מילא וקידש קידש ומילא בשתי ידיו כאחת שניהן פסולין. על חנם נקט תרתי כיון דקתני כאחת. ויש לפרש כדפרשי' לעיל משום דזמני' דמתחיל הקידוש וזימנין מתחיל המילוי וכו'. וברמב"ם הנ"ל: מילא וקידש בשתי ידיו כאחת לעצמו שניהן פסולין. וברמב"ם כתי' הנ"ל יש השמטה וחסרון, אבל לא גי' אחרת והמיל' שם לא עמד ע"ז ולא סידר כהוגן. עיי"ש.

35/36 קדוש אחד כשר... בשתי ידיו כאחד. כ"ז חסר בר"ש הנ"ל ולפיכך נדחק מאד בפירוש, אבל כגי' שלפנינו כ"ה גם ברמב"ם הנ"ל, ולפ"ז אין חילוק בהלכה זו בין עצמו ואחרים. עיין מ"ש לעיל שו" 32/33.

36/37 מלא וקדש קדש ומילא בשתי ידיו כאחת וכו'. בר"ש הנ"ל חסרות המלים. קדש ומילא" (ועיין מ"ש לעיל שו" 34/35), ובפירושו שם: מילא וקידש בשתי ידיו כאחת הקידוש כשר והמילוי פסול. בעושה לאחר איירי דבעל המים לא עשה מלאכה, והמילוי פסול דהממלא עשה מלאכה שקידש. וכן ברמב"ם הנ"ל: מילא וקידש בשתי ידיו כאחת לאחר המילוי פסול והקידוש כשר.

37/38 זה הכלל כל מלאכה שיש עמה מלוי וכו'. ר"ש ורמב"ם הנ"ל, ועיין במשנה פ"ו מ"ב.

עמ' 636

- 1 כל דבר שבירדו ועשה מלאכה וכו'. ר"ש ורמב"ם הנ"ל, והפירוש הוא שמחזיק בידו. ועיין להלן שו" 20.
- 2 דבר שבירדו ולא עשה מלאכה אם יש שם שומרין כשר וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ובפירושו: ודבר שבירדו ולא עשה מלאכה אם יש שם שומרים כשר דכיון שנתכוון לשומרו או הוא או אחר. ואם אין שם שומרין פסול משום הסיח הדעת וכו'. אבל ברמב"ם הנ"ל: ודבר שאינו בידו ועשה מלאכה אם יש שומר לא פסול אם אין שם שומר פסול. ועיין במנ"ב. ועיין להלן שו" 16 ושו" 20.
- 3/4 מלא לו ולאחר... כשר. ר"ש הנ"ל, וכתב ע"ז בפירושו: מלא לו ולאחר היינו מתני' (מ"ב). קידש לו ולאחר היינו מתני' (מ"ג).
- 4/5 מלא לו... כשר. דיתא בר"ש הנ"ל, וכנראה שנשמט בתוספתא שלפניו בטעות ע"י הדומות. ועיין גי' כיו' בשנו"ס אצל צ'.
- 5 קדש לו... שניהן פסולין. ר"ש הנ"ל, ובפירושו: קידוש ידיה משום מילוי דלחבירו שמא קדם, ומילוי דחבריה משום קידוש ידיה שעם המלוי.
- 6/7 מלא לעצמו בשתי ידיו זה אחר זה... והשני פסול. ומדברים כאן בשני קידושין, והפירוש פשוט.
- 7/8 מלא וקדש לעצמו... שניהן פסולין. והיינו שהיתה לו חבית מלאה ע"מ לקדש והוא מלא אח"כ חבית שניה וקדש את הראשונה שניהן פסולין, הראשונה משום מלאכת המילוי של השניה, והשניה משום מלאכת הקידוש של הראשונה. אבל בר"ש הנ"ל גרס כאן: קידש ומלא לעצמו וכו', ולפיכך נדחק מאד בפירושו, ועיין להלן.
- 8 קדש ומלא לעצמו... שניהם כשרים. והיינו שקידש את הראשונה ואח"כ מלא שניה וקדש כדלעיל. אבל בר"ש הנ"ל גרס כאן: מלא וקידש לעצמו וכו', ועיין לעיל.
- 8/9 מלא לאחר בשתי ידיו זה אחר זה וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין פיה"מ להר"מ רפ"ו.
- 9 קדש לאחר זה אחר זה בשתי ידיו וכו'. בכיו': קדש לאחר בשתי ידיו זה אחר זה וכו', וכ"ה בר"ש הנ"ל, ועיין בפיה"מ להר"מ פ"ז סמ"א.
- 11/12 קדש לו ולאחר... שלו כשר ושל אחר פסול. פירש בר"ש הנ"ל: של חבירו פסול דבעוד שהיה מקדש שלו עמד של חבירו בלא שימור כדקתני לעיל (שו" 2/3) אין שם שומרין פסול. והגר"א הגיה: שניהם כשרין.
- 12 מלא לו וקדש לאחר... שניהן פסולין. פירש בר"ש הנ"ל: מילוי שלו משום קידוש של חבירו, וקידוש של חבירו משום דעמד בלא שימור בעוד שהיה ממלא. והגר"א הגיה: שלו פסול ושל חבירו כשר, ועיין מ"ש לעיל.
- 13 מלא לי ומלא לך קדש לי וקדש לך וכו'. בר"ש הנ"ל: מלא לי ומלא לך מכאן עד סוף הבריתא צריך להתיישב בדבר. והגר"א ז"ל הגיה בה הרבה, ובס' חזון איש נ"ד סע"א הגיה בה באופן אחר קצת, אבל בר"ש הנ"ל מעתיקה בגירסא שלפנינו, ולא זכיתי לעמוד על פירושה בגירסא זו.
- 16 ואם יש שם שומרין כולן כשרין. בר"ש הנ"ל בט"ס: ויש אומרים כולן כשרים. ועיין להלן שו" 19/20.

פ"ז

- 17 יחד שמלא חמש חביות וכו'. כל הברייתא בר"ש פ"ז מ"א.
- 18 כשר מפני שהוא עוסק עם הקדוש. כלומר, מכיוון שכולן לקידוש אחד הרי היה מוכרח לסגור את הדלת אחרי כל חבית שהוציא כדי לשמר על השאר שנשארו בחצר שאם יפסלו השאר בהיסח הדעת יפסלו גם הראשונות כשיערב אותן. וממילא המלאכה היא לצורך הקידוש ואינה פוסלת.
- 19 פסול מפני שעשה עמו מלאכה. כלומר, ההגפה אחרי הוצאת החבית האחרונה אינה כבר לצורך הקידוש ופוסלת.
- 19/20 ואם יש שם שומרים לא פסל אלא מה שבירדו בלבד לקדשן. המלה "לקדשן" שייכת להלכה הבאה, וצ' לא חילק את ההלכות כהוגן. והפירוש הוא שאם יש שומרים לא פסל את כל החביות אלא רק מה שבירדו שעליה אין שמירת השומרים מועילה, עיין לעיל שו' 1. ובר"ש הנ"ל: ויש אומרים לא פסל אלא מה שבירדו בלבד, וט"ס היא, עיין גם לעיל שו' 16 ומש"ש.
- 20 חמשה קדושין היה מוצא וכו'. חילוק ההלכות אצל צ' הוא בטעות וצ"ל: לקדשן (סוף הלכה א') חמשה קדושין וכו', כלומר שמלא ה' חביות על מנת לקדשן חמשה קידושין (והיה שם שומר ולפיכך לא פסל המילוי הראשון את השני) והיה מוציא חבית אחרי חבית וכו'.
- 21/22 זו שהגיף את הדלת עמה כשרה... פסולה. וכ"ה בר"ש הנ"ל ופירש שלא הגיף את הדלת עמה אלא אחריה פסולה שעשה מלאכה. והג"ר הפך את הגירסא והגיה: פסולה... כשרה, והיינו אפילו אם יש שם שומרים מכיוון שהגיף את הדלת כשהחבית בידו פסולה כדלעיל.
- 22 היתה חביתו מונחת לפניו וכו'. ר"ש פ"ז מ"ה.
- 22/23 שניהן פסולין. בר"ש הנ"ל: שניהן פסולין. מה שנתן לו ומה שנשאר בחבית שהנתינה היא מלאכה.
- 23 טול לך שלו פסול ושל אחר כשר. בר"ש הנ"ל: טול לך שלו פסול. דהיינו של נותן ושל אחר כשר דהיינו של נוטל. ופסול זה לאו משום מלאכה שהמלא לא עשה מלאכה אלא משו' דנותן אסח דעתיה מכיוון דאמר טול לך ולא היה שימור עמה שנשאר בחבית.
- 23/24 היו לפניו שתי חביות ואמר לו לחברו תן לי וכו'. בכ"ז ור"ש הנ"ל: ואמר לו חברו וכו'.
- 24 טול לך שניהן כשרין. בר"ש הנ"ל: אבל בשתי חביות כשאמר לו טול לך אחת מן החביות שניהן כשרין דלא אסח דעתיה מחבית הנשארת.
- 25 הממלא לו ולחטאת... את של חטאת. פיסקא ממשנתינו פ"ז מ"ה, ר"ש שם.
- 26/28 היה ממלא לשתות... ואחר כך מלא את שלו. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ולשון קטוע הוא, והפירוש הוא שבין כך ובין כך כשר, שהרי כשלא ימלא את שלו יפול של חטאת כשישתה, ונמצא שהמילוי לצורך מי חטאת הוא ואינו פוסל.
- 28/29 נתן שלו לאחריו ושל חטאת לפניו... פסול. פיסקא ממשנה הנ"ל. ובכ"ז ור"ש הנ"ל: נותן את שלו לאחריו וכו'.

29 המוליך את החבל לבעלים כדרכו כשר ושלם כדרכו פסול. בכ"ו: לדרכו כשר ושלם לדרכו פסול. וכן בפיה"מ להר"מ פ"ז מ"ז עמ' 212: כבר ביארה התוספתא ענין זאת ההלכה ואמרה המוליך את החבל לבעלים לדרכו כשר וכו'. ובר"ש שם כג"י שלפנינו (בערך). ועיין במשנה שם שאינה מזכירה את המלה "לבעלים".

30 הוראות שעה. בד: הוראת (וכ"ה בכ"ו) שעה אחת. ובר"ש הנ"ל ליתא, ועיין במשנה שם.

30/31 אמר ר' יוסי... וחזר ובנאו וכו'. בר"ש הנ"ל לנכון: וחזר וננו וכו'. ועיין במשנה ח'.

32/33 מי שהיה הוא ומימיו באוהל המת ומימיו מקפין צמיד פתיל כשם שהוא טהור כך מימיו טהורין. ברייתא תמוהה. ובד הגירסא: כש הוא טהור כך מימיו טהורין. ובכ"מ בפ"ד מה' פרה ה"ד קבל את נוסחת הדפוס אלא שמחק את המלה "כך", ויצא: כשהוא טהור מימיו טהורין. ובהשגות שם: מצאתי בשתי נוסחאות בשר (צ"ל: כשם, וכן העתיק בכ"מ) שהוא טהור כן מימיו טהורין ולא ידעתי מהו, ואולי אמר אם הוא והם מוקפים צמיד פתיל (עיין לעיל 613²² ומש"ש) וכיוצא בהן הרי זו טהורה. וכנראה שלפני הרמב"ם היתה כאן הגירסא: כשם שהוא טמא כך הם טמאים, שכן העתיק שם: כיצד היו מימיו מוקפין צמיד פתיל והוא והם באהל המת שניהן טמאים. ואולי היתה לפנינו הגירסא, כשם שהוא כך מימיו, ולא יותר. ועיין להלן.

33 הוא מבפנים ומימיו מבחוץ וכו'. רמב"ם הנ"ל.

34/35 הוא מבחוץ ומימיו מבפנים כשם שהוא טהור כך מימיו טהורין. רמב"ם הנ"ל, ומבואר שם שהלכה זו היא דווקא במים שעדיין אינם מקודשים אבל מים המקודשים אינם ניצולים בצמיד פתיל, כמו שמפורש במשנתנו רפי"א.

35 אמר ר' שמעון ולזה אמור לו שמור עצמך וכו'. בכ"ו: לזה אומר לו וכו', כלומר לזה שהוא מבחוץ אומרים לו שלא יכניס מימיו באהל המת אע"פ שהם כשרים בדיעבד.

35/36 מי שהיו מימיו על כתפיו מיאנה בפניו וחלצה בפניו. פיה"מ להר"מ ור"ש פ"ז מ"ט, רמב"ם רפ"ח מה' פרה. ועיין במשנה שם ומ"ש להלן.

36 והרצה סלע לאחר וכו'. בר"ש הנ"ל: פי' והרצה כמו אין לי שולחני להרצות דסוף ארבע מיתות וכו'.

37 אם עמד פסול אם לא עמד כשר. בתוספתא כאן לא נזכרו הריגת עקרב ונטילת אוכלים ולפיכך פסקה שאם לא עמד כשר, שאין כאן מלאכה, וכפירוש הר"ש במ"ט. ועיין בירוש' ברכות פ"ב סה"ה, ה' סע"א. אבל עיין ברמב"ם רפ"ח מה' פרה הנ"ל.

37/38 אמר ר' יהודה זה הכלל... לא עמד כשר. משנה הנ"ל. ועיין מפרשים שם.

39 ר' אליעזר אומר המוסר את מימיו לטמא וכו'. ר"ש פ"ז מ"י, ועיין במשנה שם.

עמ' 337

- 1 עשה טמא מלאכה כשרין וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין במלא"ש שם.
- 2 ר' יוסי אומר הפורץ על מנת לגדור ודתנה וכו'. בר"ש ספ"ז: תניא בתוספתא ר' יוסי אומר הפורץ על מנת לגדור והתנה עמו וכו' פי' והתנה עמו שאמ'

אם אגדור יהיו מימי לחבירי ור' יוסי לטעמיה דאמר לעיל במתני' (סמ"א) אף בשני קידושין כשר אם התנו ביניהם. ועוד יש לפ' והתנה עמו עם בעל הגדר שלא היה מניחו לפרוץ הגדר אלא א"כ יגדור הילכך הגדירה צורך מי חטאת היא וכו'.

3 האוכל על מנת לקצק וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין במשנה י"א ומפרשים שם.

4 השורף את הפרה ופרים וכו'. בס' הישר לר"ת חולין סי' שס"א, ל"ו ע"ד:

דהכי אמר ר' שמעון בהדיא בתוספת' דפרה בפ' יחיד שמיאל ומייתנין לרישא במסכת זבחים פרק טבול יום סוף גמרא (ק"ה א') השורף פרה ופרים הנשרפים וכו', עיי"ש שהביא את כל הברייתא עד סוף הפרק. וכן בר"ש פ"ח מ"ז: תניא בתוספתא השורף את הפרה ופרים וכו' ברייתא זו מפורשת בזבחים בסוף טבול יום. ועיין לעיל 188²².

5 אבל מטמאין אוכלין וכו'. הראשונים הנ"ל, תוספ' חולין פ"א א' ד"ה פרה.

6 פרה ופרים הנשרפין מטמאין וכו'. ס' הישר לר"ת ור"ש הנ"ל, פיה"מ להר"מ פ"ח מ"ג עמ' 216.

7/8 ר' שמעון אומר פרה מטמאה אוכלין וכו'. תוספ' ב"ק ע"ז א' ד"ה פרה (השני). רמב"ן שבועות י"א ב' ד"ה ואיכא.

10 פרה כיון ששחטה מטמא במשא כאפרה. ס' הישר לר"ת ור"ש הנ"ל. ועיין ספרי חקת סוף פ"י קכ"ד, הורוביץ עמ' 159 שו' 14, ס"ז שם עמ' 305 שו' 11, הוצ' אפשטיין עמ' 13, וסחם הס"ז הוא כדעת ר' יהודה כאן. ואין זה עניין למטפלים בפרה.

פ"ח

11 יש כאן שהוא אומר מטמאין לא טימאני וכו'. כל הפרק בר"ש פ"ח מ"ז. ובהגה"ה שם: „עיין בוישלוחו זוט' תמצא משניות כיוצא באלה". והכוונה לס"ז חוקת הוצ' הורוביץ עמ' 306.

12/13 נטמאה באויר העליונה וכו'. בכי"ו: נטמאו באויר העליונה וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: וניטמאו באויר וכו' וכשצפו משקין שבתחתונה לאוירה נטמאו וחזרו ונטמאו התחתונה ואין כלי מטמא כלי וכו'. ועיין במשנה כאן פ"ח מ"ז, כללים פ"ח מ"ד. 14 זב שישב על גבי אבן מטמא וכו'. בר"ש הנ"ל: אבן מסמא, ולפנינו צ"ל:

אבן משמא. עיין מ"ש לעיל 569¹⁵. ועיין מ"ש להלן בשם הס"ז. 14/15 האוכלין והמשקין שתחתיו טהורין משכב ומושב שתחתיו טמאין הרי זה אומר מטמאין לא טמאני וכו'. לפי הגירסא כאן ברור שהפירוש הוא שהאוכלין אומרים למשכב ומושב שהזב לא טימא אותן ע"י אבן מסמא (זבים פ"ה מ"ב) והם שניטמאו ע"י הזב טמאו את האוכלין ע"י מגע.

ובס"ז הנ"ל: האוכלים והמשקים והמרכב (צ"ל: והמשכב, כמו שהוא בכת"י מן הגניזה הוצ' אפשטיין עמ' 16) והמושב שהיו מונחים תחת אבן מסמא והמשכב תחתיהן (כלומר תחת האוכלים) טהור (שאינן המשכב מטמא משכב ומכ"ש אוכלים אם יש ביניהם חציצה, עיין זבים פ"ה פ"ג) הלך טהור ועמד שם (ע"ג אבן מסמא) ונטמא (עיין משנה הנ"ל) נגע בהם טימא את כולם הרי זה אומר וכו'. כלומר האוכלים אומרים לאדם מטמאין המשכב והמושב לא טמאוני וכו'.

16 יש כאן שהוא אומר מטמאין וכו'. בד: מטמא מטמאין וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: מטמאין מטמאין וכו', וכצ"ל לפנינו, עיין להלן.

16/17 קערה שהיא מלאה משקין טהורין וכו'. ס"ז הנ"ל, פיה"מ להר"מ טהרות פ"ח סמ"ז עמ' 57, ועיין בהקדמתו לסדר טהרות עמ' 20 ועמ' 21.

19 הרי זה אומר מטמאך לא טמאני וכו'. בד: הרי זה אומר מטמא (סוף שורה) לא טמאני וכו', וברור שנשמטה שם מלה וצ"ל: מטמא מטמאך לא טמאני וכו'. וכן בכ"ז: הרי זה אומר ניטמא (צ"ל: מטמא) מטמאך וכו', וכן בר"ש הנ"ל: הרי זה אומר מטמאי מטמאך לא טמאני וכו'.

ובס"ז הנ"ל (לפי כת"י מן הגניזה הנ"ל): הרי הכיכר או' לטבלה מטמא מטמין (והיינו אחורי הקערה) לא טימוני (שארין אחורים שנטמאו במשקין פוסלים אוכלי תרומה, כנדה ד' ב') ואתה טמאתני. ועיין משנת טהרות פ"ח מ"ז.

20/21 קמח של תרומה ומשקין של חולין טהורין ובללן זה בזה וכו'. ר"ש הנ"ל, ובפירושו שם: קמח של תרומה שלא הוכשר, ומשקין של חולין טהורין דאין טבול יום פוסל משקה חולין (מ"ז כאן). והגר"א פירש שבקמח שהוכשר עסקינן אלא שאין טבול יום פוסל אלא במקום שנגע ושאר הקמח טהור, אבל ע"י המשקין נתחבר כל הקמח לאחד וניטמא כולו, ובלי הקמח אין המשקין נטמאין כדלעיל.

22 נפתחו ונעשו כביצה טמאין וכו'. בכ"ז לנכון: נתפחו ונעשו טמאין וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: ניתפחו וכו' ניתפחו התורמוסי' והמשקין גרמו הטיפות. ועיין משנת טהרות פ"ג מ"ד וירוש' תרומות פ"ב ה"ד, מ"א ע"ד. ועיין מ"ש במשנה למלך פ"ד מה' טומאת אוכלין ה"א. ומ"ש צ' בשנו"ס שבבא זו חסרה בד אינו נכון.

23 הרי זה אומר טמאני וטמאתיו. צ' השמים כאן בבא שלמה שישנה בין בכ"ז, בין בד ובין בר"ש הנ"ל. וכ"ה בכ"ז: טהור שנפל ע"ל ראשו וע"ל רובו שלשת לוגין מים שאובין אפילו הוא טהור והן טהורין וניטמא (צ"ל: ניטמא) וטימאן (בר"ש: ניטמאו וטימאוהו) הרי זה אומר טימאני וטימאתיו. ועיין ר"ש מקוואות פ"ג מ"ד, ולהלן 655³⁶.

23/24 כיצד מטלת שתלאה על הקופה מטמא אחד וכו'. ר"ש פרה הנ"ל, ועיין כלים פכ"ח מ"ו.

26 מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונת ירד וטבל וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין מקוואות פ"ז מ"ו.

27 ומקוה טמא. טמא כאן פירושו פסול. (הגר"א). ועיין לעיל עמ' 600 שר' 36/37 ומש"ש.

28 והביא מסמר שהיה טמא וקבעו בה וכו'. בר"ש הנ"ל: כגון תיבה שפתחה למעלה (עיין כלים פכ"ד מ"ד) וכשקבע בה המסמר סתם פתחה. והגר"א פירש בתיבה שפתחה מן הצד וטמאה מדרס, אלא ע"י שקבע בה מסמר נטהרה מן המדרס (שאינה ראויה עוד לישיבה) והמסמר בטל ע"ל גב התיבה. ואולי הפי' שקבע בה מסמר וחברה לקרקע ונטהרו שניהן.

29/30 טהור שהוזה על הטמא טהר המזה וטהר הטמא הרי זה אומר טהרני וטהרתיו. כ"ז חסר בד, אבל ישנו בר"ש הנ"ל. ובפיה"מ להר"מ כלים פ"א מ"ב, עמ' 35: ובתוספתא טהור שהוזה על הטמא טהר המזה וטהור הטמא וזה וזה (בכת"י הערבי שם וכן בכת"י ילין רק פעם אחת: וזה) אומכ טהרני (בד' נפולי: טהרתי) וטהרתיו. לפי שאילו לא הוזה עליו היה המזה טמא להיותו נושא כדי הוזה (כלומר, בלי צורך). 30 שלשה מקוואות בזה עשרים ובוה עשרים וכו'. ר"ש הנ"ל, משנה מקוואות פ"ו מ"ג.

31 מים שאובין מן הצד וכו'. בכ"ו: מים שאובין ושואב מן הצד וכו', ובמשנה הנ"ל: מים שאובין והשאוב מן הצד וכו', ובר"ש הנ"ל: מים שאובין ושואבין מן הצד וכו'.

פ"ט

33 כל הנהרות פסולין לקדש מהן וכו'. ר"ש פ"ח מ"י, רמב"ם פ"ו מה' פרה ה"י, ועיין השגות שם.

33/34 מורה ר' יהודה במעין היוצא משני מקומות וחוזר ומתערב וכו'. אולי צ"ל: היוצא לשני מקומות, כלומר שנתפצל וחוזר ונתערב, וכפי' המפרשים, וכשר מפני שתחלתו וסופו אחד. ועיין במשנה פ"ח סמ"י.

35 חבית ממעין זה וחבית ממעין זה וכו'. בר"ש הנ"ל: ממלא אדם את החבית ממעין זה למעין זה וכו', אבל בפ"ט מ"ג העתיק: ובתוספתא דקתני ר' יהודה אומר ממלא אדם חבית ממעין זה וחבית ממעין זה וכו'. ועיין גם בגליון הרא"ש פ"ז מ"א. 35/36 וכן היה ר' יהודה אומר ממלא אדם צלוחית וכו'. ר"ש הנ"ל.

37 וכן היה ר' יהודה אומר יורדת הצלמון אסורה וכו'. בכ"ו: יורדת הצלמין אסורין וכו'. ובר"ש פ"ח מ"ט: תניא בתוספתא וכן היה ר' יהודה אומר יורדת הצלמין פסולה וכו'. ועיין במשנה שם.

37/38 אמרו לו כל מימי בראשית וכו'. בכ"ו ור"ש הנ"ל: אמרו לו והלא כל מימי (בר"ש: מי) בראשית וכו'. ועיין כפ"פ פ"ו עמ' ק"ט.

38 שילוח היתה נמלה מהלכת בו וכו'. המלה "נמלה" ליתא בד', אבל ישנה גם בר"ש וכפ"פ הנ"ל, ועיין מו"ק ו' סע"ב. ועיין לעיל פ"ג מ"ב.

עמ' 638

1 שהיה יוצא שנה זו מצד אחד וכו'. ר"ש הנ"ל.
1/2 או שהיה רבה מימות הגשמים ונתמעטו וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ו ה"ב.
2 הכל שוין בבאר שירד לתוכה שטף של גשמים וכו'. בר"ש ספ"ח: תניא בתוספתא הכל שוין בבאר שירד לתוכה וכו' פי' במים מודו דמתערבין טפי מחרסית ומאדמה. ועיין במשנה שם. ועיין רמב"ם פ"ו מה' פרה ה"טו.
2/3 שהוא צריך להמתין לכמות שהיו. בכ"ו ור"ש הנ"ל: שהוא צריך להמתין עד שיחזרו המים לכמות שהיו.

3/4 מעין שיצא בתחלה צריך לבדק... אין צריך. בד: מעין שיצא בתחלה צריך לברר וכו', ובכ"ו: צריך לברר וכו'. וברמב"ם פ"ו מה' פרה סה"יב: ומעין היוצא בתחלה כשר ואינו צריך לבדוק שמא יכזב. ופסק כחכמים.

4 היתה מונחת חבית לפניו ויורד לתוכה וכו'. בכ"ו ור"ש פ"ט מ"א: היתה חביתו מונחת לפניו ויורד לתוכה שטף וכו'.

5 ירד לתוכה טל פסול. ליתא בר"ש הנ"ל.

שם: ירד בה טל כלילה וכו'. ר"ש הנ"ל, ועיין במשנה שם.

6/7 מי חטאת שנפלו לתוכן מי מעין וכו'. ר"ש הנ"ל, ר"ש פ"ט מ"ג, רמב"ם פ"ט מה' פרה ה"ד. ועיין במשנה פ"ט מ"ו.

9 אמר רבי אם כדברי ר' אליעזר וכו', זבחים ע"ה סע"א, ר"ש פ"ט מ"א הנ"ל.
 10 נפל לתוכן עכשיו שיבאו ביכאי דנה וצפרדע וכו'. בד: נפל לתוכן עכשיו
 השו"ב או (אצל צ' בשנו"ס אינו נכון) מובאי וכו'. ובר"ש פ"ט מ"ב: תניא בתוספתא
 נפל לתוכן עכשיו שיבאי כובאי דג צפרדע וכו' פי' עכשיו שיבאי כל הני מיני
 שקצים הן.

11 ונשתנו הררי הן פסולין, בכ"ו ור"ש הנ"ל: ונשתנו מראיהן פסולין.
 וכ"ה במשנה שם.

12 מפני שהן מודין, בר"ש הנ"ל לנכון: מפני שהן מורין וכו' מורין מלשון רר
 בשרו כמו שחין ומכוה וקדח המורין בפ"ט דנגעים. ועיין מ"ש בירושלמי כפשוטו
 ח"א עמ' 480.

וראיתי בס' ידי משה (פיה"מ להרמב"ם פסחים מוגה ע"י הרמב"ם עצמו)
 בנספחות. שם עמ' ל"ט (והוא קטע ממלנו של ר' תנחום הירושלמי): ר"ר ש
 שבלול זוב בעל חי רב הליחות כשזוחל נמשך בסבובו זוב כהריר וכו'. וכתב המו"ל
 שם: נעלם ממני מקור זה ועיין וכו' ותוספתא פרה פ"ט מ"ד וכו', וכוונתו לכאן.
 אבל מקור ר' תנחום היא הגמרא במנחות מ"ב סע"ב: ומיא דשבלילתא, וברמב"ם
 פ"ב מה' ציצית ה"ה: ור"ר שבלול.

13 מפני שהוא מוריד, בר"ש הנ"ל לנכון: מפני שהוא מוריר, ועיין מ"ש לעיל.
 שם: והכל מודים בפקיעתה וכו'. בד ור"ש הנ"ל: והכל מודים בפקיענה וכו'.
 14 ר' יוסי ור' שמעון אומרים... וכדבריו אנו מורים. בכ"ו: אנו מודין. ובר"ש
 פ"ט סמ"ג: תניא בתוספתא ר' יוסי ור' שמעון אומרים וכו' ובדבריו אנו
 מודים. ועיין לעיל 596³¹ ולהלן 649¹¹ ומש"ש.

14/15 אמר ר' יוסי והלא אין דברי ר' אליעזר בפרה אלא להקל וכו'.
 וכן גורס בר"ש פ"ט מ"ד: תניא בתוספתא אמר ר' יוסי והלא וכו', ולפי גירסא
 זו הם דברי ר' יוסי בתוספתא הם דבריו במשנה, אלא שהוא באר כאן דבריו שקבלה
 בידו שר' אליעזר מיקל ספי משיטת ת"ק של משנתנו (אל"בא דר"א) ובע"כ אין
 מחשבה פוסלת לר"א אלא בשאינן מקודשין, כן פירש הר"ש. אבל הגר"א מגיה
 בתוספתא: ר' יהודה (במקום ר' יוסי), ועיי"ש פירוש.

16 מפני שהיא משקה פיו, בכ"ו ור"ש הנ"ל לנכון: מפני משקה פיו.

שם: ואם נירנר כשר, משנה ד' פ"ט.

16/17 מי חטאת שנשתנו מראיהן מחמת עצמן וכו'. בס' בעלי הנפש להראב"ד
 שער המים, ס"ח ע"ב: כמו שפירשנו בשער הטבילה. שנינו בפרק ראשון וכו'. ויש
 שם השמטה גדולה וצריך להשלימה ע"פ ההגהות בתודת שלמים מ"ב ע"א: כמו
 שפירשנו בשער הטבילה והא דאמרינן שאין מעין נפסל בשנוי מראה וכו' דהכי תניא
 בתוספת' דפר' (= דפרה) מי חטאת שנשתנו מראיהן מחמת עצמן כשרין מחמת עשן
 או שנפל סטים קוצה ופואה פסולין זה הכלל כל הפוסל בשינוי מראה במעין פוסל
 בצלוחי וכו'. וכל הברייתא גם בר"ש פ"ט מ"ה, והרישא ברמב"ם פ"ט מה' פרה הי"ג.

18/19 אפר חטאת שנשתנו מראיו מחמת עצמן ומחמת עשן כשר וכו'.
 ר"ש הנ"ל, רמב"ם פ"ט מה' פרה הי"ד, ועיין ספרי חקת פי' קכ"ה.

19 נשתנו מחמת אבק או שנפל לתוכן סיד וכו'. ר"ש ורמב"ם הנ"ל, ועיין ס"ז
 חקת הוצ' הורוביץ עמ' 313.

- 20 מי חטאת שהגלילו וכו'. ר"ש הנ"ל, רמב"ם הנ"ל הי"ג. ועיין להלן 662²¹ ויש שם ט"ס, עיין מש"ש.
- שם: המחן באויר פסול. בר"ש ורמב"ם הנ"ל לנכון: המחן (בר"ש: המחן) באור פסולין.
- 20/21 ר' אליעזר בר' צדוק אומר. בכ"ו ור"ש הנ"ל: אמר ר' אליעזר בר' צדוק. דבר שמטבילין בו לשבת כשר ודבר שאין מטבילין בו לשבת וכו'.
- בר"ש הנ"ל לנכון: דבר שמטמיני' בו לשבת כשרין ודבר שאין מטמיני' בו לשבת לחטאת פסולין וכו' שמטמינין בו. כל דבר המוסיף הבל ומפורשין בפרק במה טומנין. ולפ"ו נתן ראב"צ סימן, שהמחן באור לא דווקא, אלא אם המחן בכל דבר שמוסיף הבל פסולין.
- 22 המים הנמשכין והנמרצין פסולין. בר"ש הנ"ל: המים הנמשכין והנזרקין פסולין וכו' הנמשכין שמשטן על פני המים והם מונחין בחבית. והנזרקין שעומד בצד זה וזורקה לצד זה, ותרויהו חנן בפירקין. ופירוש זה נתקבל ע"י המפרשים, ולפלא בעיני שלא שמו לב לגי' ד: המים הנמשכים והנגררים פסולין. וברמב"ם פ"ו מה' פרה הי"א: והמים הנגררים משאר הימים והן הנקראין ווחלין פסולין. ולפ"ו הנמשכים והנגררים חדא היא.
- 22/23 לא יטול אדם מי חטאת ואפר חטאת וכו'. כל הברייתא בחגיגה כ"ג א' וש"נ. ועיין במ"ו כאן.
- 23 רכוב על גבי חברו וכו'. בכ"ו: רכוב על גבי בהמה או על גבי חברו.
- 24 חנינא בן עקיבא אמר וכו'. ר"ש פ"ט מ"ו, חגיגה הנ"ל וש"נ.

פ"י

- 26 מי חטאת ואפר חטאת וכו'. עיין במשנה ספ"ט.
- 27/28 מי חטאת שנשמאו הרי הן כאפר מקלה. עיין ס"ו סוף חקת, הוצ' הורוביץ סוף עמ' 314.
- 29/30 אפר חטאת שנשמא הרי הוא כאפר מקלה. המפרשים משלימים כאן ברייתא שלימה שהובאה בר"ש ספ"ט בשם התוספתא, ונעלם מהם לפ"ש שברייתא זו נמצאת בס"ז סוף חקת, הוצ' הורוביץ עמ' 315. וכבר העירותי לעיל עמ' 631 שו' 14/15 שהר"ש קורא לפעמים לברייתות שבס"ז — תוספתא.
- 30/31 כל הראוי ליטמא טמא מת אפילו טמא אינו מדרך וכו'. כל הברייתות עד להלן שו' 11 בר"ש פ"י מ"א, ועיין במשנה שם.
- 31/32 ולא חידשו מומאה בחטאת דברי ר' אליעזר. בר"ש הנ"ל: פי' לא חידשו מומאה בחטאת כדאמרינן בפרק חומר בקודש (חגיגה כ"ג ב') וכו', עיי"ש בגמרא.
- 32 אמר ר' אליעזר מעשה בשמיעה איש כפר עותני וכו'. זו היא הגי' הנכונה, ור' אליעזר הביא ראייה לדבריו, ובר"ש הנ"ל נשמטו ע"י הדומות המלים: אמר ר' אליעזר, ובד בס"ס: ר' אליעזר בן שמעיה איש כפר עותני וכו' וצ"ל: [אמר] ר' אליעזר [מעשה] בישמיעה וכו'.
- 33 והניף את הדלת שמפתח טמא טמא מת תלוי בה וכו'. ר"ש הנ"ל, פיה"מ להר"מ שם, רמב"ם פ"ג מה' פרה ה"ח.

35 מעשה בר' ישמעאל שהיה מהלך אחר ר' יהושע וכו'. ר"ש ופיה"מ הנ"ל, יחסי תנאים ואמוראים כת"י ערך ר' ישמעאל בן אבישע.

36 המפתח שהוא מהור של תרומה מהו וכו'. בפיה"מ הנ"ל: המפתח הטהור של תרומה מהו וכו'. ובר"ש ויחסי תו"א הנ"ל: המפתח שהוא טהור לתרומה מהו וכו'.

37 או שמא ישכח ויסיט וכו'. עיין רע"ב פ"י מ"ו.

עמ' 639

1 אמר לו וכי אינו אלא שהסיטו ודיי. כלומר, והרי אפילו אם וודאי הסיטו אינו טמא, שהרי מפתח זה אינו מטמא בהיסט. ובד יש כאן חסרון גדול, ובר"ש הנ"ל קרוב לגי' כ"ו.

3/4 אמר לו ישמעאל אחי היאך אתה קורא כי טובים דודיך מין או כי טובים דדיך מין אמר לו כי טובים דדיך וכו'. בד: היאך אתה קור' כי טובים דודך אמר לו טובים דודיך מין. ובר"ש הנ"ל העיר שכן הוא הלשון גם במשנת ע"ז פ"ב מ"ה, וכותב: ושמא בפעם אחת שאלו ר' ישמעאל על שתייהן. דאי שני מעשים הו' כיון דהשיב לו בפעם ראשונה דחבירו מוכיח עליו לא היה טועה בפעם שנייה. ובתוס' ר' אלחנן ע"ז ל"ד ב' (מ"ד ע"ד): וא"ר (=אומר רבי) דבתוספתא איכא נמי הכי על מילתא א' (=אחרייתא) שמע (צ"ל: ישמע') אחי היאך אתה קורא וכו' א"ל אין הדבר כן וכו'. ותימא וכי שכחו כבר ר' ישמעאל או לא הודה לו לר' יהושע, ואין נ"ל שבפעם אחת אמר הך דהכא והאי דהתם. וא"ר שבאחרונה כך א"ל היאך אתה רגיל לקרות כי טובים דודיך וכו' מ"ר. וברשב"ץ אבות פ"ג מ"ב, מ"ח ע"ב: ור' יהושע שהיה רבו של ר' עקיבא היה אומר לו ישמעאל אחי בפרק אין מעמידין (הנ"ל) ובתוספתא של מסכת פרה ובמדרש חזית (שה"ש רבה א'—ב').

ואשר לקריאת ר' ישמעאל בפסוק הרי הרי"ש גורס כאן: היאך אתה קורא כי טובים דודיך מין או כי טובים דודיך מין א"ל כי טובים דודיך מין וכו'. וכ"ה הגי' גם במשנת ע"ז בד' נפול, ובהוצ' התלמוד מד"ו ואילך. ובס' יחסי תו"א כת"י הנ"ל גורס בתוספתא כאן: היאך אתה קורא כי טובים דודיך או טובים דודיך. וכ"ה בע"ז במשנה שבירושלמי, בהוצ' קויפמן, פרמה, כ"מ (ועיין דק"ס שם עמ' 71 הערה ו', ועיין גם הניקוד בהוצ' לו' ובע"י שהביא בדק"ס הנ"ל). וכ"ה גם בש"ש רבה פ"א—ב'.

ובש"ש זוטא הוצ' שכטר סוף עמ' 11: שאל ר' יהושע את ר' ישמעאל היאך אתה קורא כי טובים דודיך מין או כי טובים דודיך. אמר לו ר' יהושע לא קראת כן אלא לשום לשון (לשום ולשון אינם אלא כתיבים שונים של מלה אחת, עיין מ"ש ע"ז בקרית ספר ש"ב עמ' 64). וזכר כי טובים דודיך.

אבל לפי הגי' שלנו בתוספתא היתה השאלה אם הוא קורא: דודיך או דדיך. וברמזי הרוקח לשה"ש שם: כי טובים דדיך מין קרי ביה דדיך להניק ד"ת, ודרשה זו נובעת משה"ש זוטא שם הוצ' שכטר עמ' 11, עיין בהערות שכטר עמ' 54. ובמדרש החפץ כת"י ששון (אהל דוד ח"א עמ' 52): קאלו פ"י בראש' רבא דודאים מלשון דדין ועל זה אמר שלמה כי טובים דודיך וכו'. ולפנינו בב"ר אין זכר מזה. והנה לפי הירושלמי בע"ז ובש"ש רבה הנ"ל היה ר' ישמעאל קטן בשעה

ששאלו ר' יהושע את השאלה הזאת, ובבבלי גיטין נ"ח א' אנו מוצאים שר' יהושע פדה את ר' ישמעאל ברומי ושאלו איזה דבר במקרא, ולפ"ו יתכן שר' ישמעאל נגרר אחרי היהודים ברומי וקרא: דדיך (וגם לפנינו הכתיב חסר). שהרי כן מתרגמים גם השבעים: — αὐτοὶ σου, וכן בוולגטה: — ubera tua, כלומר דדיך. ור' יהושע הוכיח לו מסוף הפסוק (לריח שמניך וגו') על כן עלמות אהבוך) שצריך לנקד דדיך. כמו שאנו קוראים.

5/6 וחכמים אומרים הטמא מדרף והטהור אינו מדרף. משנה פ"י סמ"א.
6 הטמא שאמרו טמא מת ולא טמא מדרף. ר"ש הנ"ל, פיה"מ להר"מ פ"י סמ"א, ר"ש ורא"ש פ"י מ"ב.

6/7 שהסיט את רוקן ואת מימי רגליו וכו'. ר"ש פ"י מ"א הנ"ל, רמב"ם פ"ג מה' פרה ה"ו, ירושלמי חגיגה ספ"ב, ע"ח ע"ג.

7 הסיט את דמו הרי זה טהור. שהרי גם בזב טהור, עיין להלן 679²⁰ ועיין יבמות ק"ה סע"א וש"נ.

7/8 הסיט את השרץ ואת הנבלה וכו'. בר"ש הנ"ל: ואת הנבלה. מדאורייתא נבלה מטמאה בהיסט, וצריך לומר דהכא בפחות מכשיעור (ועיין מה"ש להלן) או בנבלה מסרחת וכו'. וברמב"ם פ"ג מה' פרה ה"ח לא העתיק. נבלה". ובירושלמי חגיגה פ"ב סה"ה, ע"ח ע"ב: ר' יסא בשם רשב"ל היסט שטיהרתי לך בשרץ טימאתי לך כאן. ועיין מה"ש באריש פ"ג מה' פרה ה"ו.

8/9 קלל של חטאת... וחכמים מטמאין. ר"ש פ"י מ"ג, משנה שם.
10/11 ואפילו מת ונבלה נוגעין בו מאחוריו טמא. וכן בר"ש הנ"ל: אפילו מת ונבילה נוגעין בו מאחוריו טמא וכו'. פי' נוגעין בו מאחוריו טהור גרסינן ובתוספתא כתו' טמא וטעות סופר הוא, אלא טהור מכמה טעמים, וכגון שאם ינטלו והקלף עומד. ואפי' מת. לאו בכזית מן המת (עיין מה"ש לעיל בשם הר"ש לעניין נבילה). דאם כן קלף מאהיל עליו וטמא אלא כגון עצם כשעורה דלא מטמא באהל דומיא דנבילה. 12/13 נתנו על גבי אוכלין... ור' מאיר מטמא. בר"ש הנ"ל: נתנו על גבי אוכלין ומשקין ועל גבי ספר תורה ר' יוסי מטהר וחכמים מטמאין. וכ"ה (וחכמים) במשנה שם.

13 העבירו על תנור ועל גבי כלי נבלה וכו'. וכ"ה גם בד (הערת צ' על חסרון כאן בכ"ו אינה נכונה). וצ"ל: על תנור ועל גבי כלי [חרס ועל גבין] נבלה וכו'. ועיין במשנה ה' פ"י.

13/14 מודה ר' עקיבא שאם עברה ליה הזאה וכו'. ובחים צ"ג א'.
15 ומן המאהילין שהן מטמאין מלמעלה כלמטה. כ"ה הגירסא בכ"ו. ועיין להלן 663²⁵ ומש"ש. ועיין ובחים הנ"ל ונזיר ס"ד א' ומפרשים שם.
16 קלל של חטאת וקלל של תרומה וכו'. כל הברייתות עד סוף הפרק בר"ש פ"י מ"ו, ועיין במשנה שם.

16/17 בשתי ידיו שניהן טמאין ר' יהושע אומר וכו'. בכ"ו: בשתי ידיו שניהן טמאין בשתי נירות שניהן טהורין ר' יהושע אומר וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: בשתי ידות שניהם טמאין בשתי נירות שניהם טהורין ר' יהושע אומר וכו'. ועיין במשנה הנ"ל.
17/18 קלל של חטאת ולגן של תרומה... חטאת טמא. כ"ז ליתא בר"ש הנ"ל, וכנראה שנשמט ע"י הדומות. ודין קלל של חטאת ולגין של תרומה כדין שני קללות הנ"ל.

19/20 כמה דברים אמורים בשל אבן אבל בשל חרס הכל מודים בשל חטאת שהוא טהור לגין חטאת וכו'. בר"ש הנ"ל: פ"י הכל מודים בשל חטאת שהוא טהור גירסא זו משונה דמחמיר בשל אבן ומיקל בשל חרס ועוד דפליג אמתניתין דמתניתין קתני בשני לגינין שנגעו זה בזה של חטאת טמא והכא קתני שניהם טהורין. דכך נראה דהכל מודים בשל חטאת שהוא טהור טעות סופר הוא, אלא הכי גרסי כמה דברים אמורים בשל אבן אבל בשל חרס לגין של חטאת וכו', עיי"ש. ועיין מ"ש באור"ש פ"ד מה' פרה ה"ז.

21 בשתי נירות שבהן טהורין. בכ"ז: בשתי נירות שניהן טהורין. ובד וכן בר"ש הנ"ל: בשתי נירות שניהן (כד: שבהן) טמאין. וגי' תמוהה היא. 21/22 זה הכלל שר' יהושע אומר כל המטמא וכו'. ר"ש הנ"ל, ר"ש לעיל שם, פיה"מ להר"מ ורא"ש ספ"י, עיי"ש.

22 וכל שאינו מטמא במגע מי חטאת וכו'. בכ"ז ליתא המלה 'במגע' ובד ליתא, במי חטאת, ובר"ש הנ"ל: וכל שאינו מטמא מי חטאת במגע וכו'.

פ"א

24 אנוב המוכשר וכו'. ר"ש פ"א מ"א, ופירש: המוכשר מתוקן להזות בו. ועיין בתוי"ט ובח"י מהר"ח פ"א סמ"א.

24/25 כל הספק טהור לתרומה טהור לחטאת. פ"א מ"ב, ועיין מפרשים שם.

25/26 ספק הקפצין טהור לתרומה טמא לחטאת מפני שספק הפסול. בכ"ז:

ספק הקופצין וכו', ופירושו נעלם מעיני.

26/27 הרפופות טהורות לקדש לתרומה ולחטאת ור' אלעזר אומר הרפופות

טמאות לחטאת. כ"ז גם במשנתנו פ"א מ"ב, אלא שבמקום הרפופות שבדברי ר' אלעזר

כאן כתוב שם: הרעדות, ומשמע מכאן שהיינו רפופות היינו רעדות. וכבר עמד ע"ז

לוי במלנו בערך רפפות, והוא העיר גם על הירושלמי ע"ז ספ"ב, מ"ב סע"א:

הן רפפות הן רעלות, ושער שצ"ל: רעדות, במקום רעלות. ועמד ע"ז גם הגרמ"ש

באור"ש פ"ד מה' פרה ה"ט.

וכל הברייתא שלנו בר"ש פ"א מ"ב, עיי"ש פירושו על רפפות ורעדות.

28 אבל חברו גזרו עלי שיהא מודה בהן בטהרה. בר"ש הנ"ל: אבל חברי

גזרו עלי שאהא מודה (בתוס' כ"ז: מורה) בהם בטהרה.

29/30 נטלה ואכלה אף על פי שיש בה כביצה בין טמאה בין טהורה אם כן

אין טהרה לחטאת שאני אומר נטמא וכו'. כ"ה הגי' בד וכ"ז, ואין לה שום מובן.

ובר"ש פ"א מ"ג: תניא בתוספתא דב"ב של תרומה שנפלה לתוך מי חטאת נטלה

ואכלה אע"פ שיש בה כביצה בין טמאה בין טהור' טהורין אם כן אין טהרה

לחטאת וכו' פ"י בין טמאה בין טהורה טהורין (נראה קצת שצ"ל בר"ש כאן

ולפני כן: טמאין, במקום: טהורין) ברייתא זו כתובה בטעות, דמאי אף על פי

ומאי אם כן, אלא הכי גרסי' אף על פי שיש בה כביצה בטמאה טמאין ובטהורה

טהורין, אי נמי גרסי' אם אין בה כביצה בין טמאה בין טהורה טהורין. א"כ כלומי

שאם תאמר בכל עניין המים טהורי' (נראה שגם כאן צ"ל: טמאין), שניטמא הנוטלה

וחזר וטימאם אין טהרה למי חטאת.

33/34 ואת אפר החטאת ואת המזה מי חטאת. כִּי לִיתָא בְּכִי'ו, וכנראה שלא היה גם לפני הר"ש הנ"ל, ועיין גם בפ"י הרא"ש ובמשנה שם.
 34/36 כל המעון ביאת מים... במנע ובמשא. פסקא ממשנה ו' פי"א.
 36/37 ר' אלעזר אומר... ואינו חושש. כחכמים במשנה שם.
 37 אֲזוּב שֶׁל אִשְׁרָה וְשֶׁל עֲבֻדָּה זָרָה וְשֶׁל עֵיר הַנְּדָחַת וכו'. ר"ש פי"א מ"ו, רמב"ם פי"א מה' פרה ה"ו.

עמ' 640

1 ושל טהורה... ולא בתמרות. פסקא ממשנה ד' פי"א. ובר"ש הנ"ל: ושל תרומה טהורה וכו'.
 1/2 אם הוזה ביונקות... דברי ר' מאיר. וסתם משנתינו הנ"ל כר"מ.
 4 גבעולין שלא נמרו. במשנה הנ"ל: שלא גמלן, והיא היא, עיין ר"ש הנ"ל. שם: תמרות שלא הניצו כל עקר. וזהו שיעור האיזוב גם למעשרות, עיין לעיל 8118, וכג"ד שם.
 5/6 לא נחלקן על הלכה אלא על הלשון. שהרי שניהם מודים בהוזה באזוב שלא הניץ חייב על ביאת מקדש ובלא גמרו שהוא פטור, ולא נחלקו אלא בלשון, איך קורים לאיזוב שלא הניץ.
 6 שר' אלעזר אומר שורפין עליהן את התרומה וכו'. הולך על מ"ו, ויש גורסים שם ר' אלעזר. עיין במלא"ש. ור' אלעזר סובר כן בכמה ספקות, עיין לעיל 578 שר' 37/38 ומש"ש.
 7/8 הנלקט לחטאת... כנלקט לעצים. ר"ש פי"א מ"ח, ועיין במלא"ש ותוס' רעק"א שם.

פי"ב

9/10 איזוב אימתי כשר... מכשיר. ר"ש פי"א מ"ט. ועיין רמב"ם פי"א מה' פרה ה"ה ומ"ש בחזון איש סי' י"ד ס"ק י"א.
 10/11 ומורה ר' יוסי באזוב שהחלתו שנים וכו'. סוכה י"ג א', עיי"ש, ס' יחוסית תו"א כת"י ערך יודן בשם תוספתא דפרה פרק איזוב.
 11 גרדומי אזוב כשרין וגרדומי ניצית כשרין. בד וכי': וגרדומי ציצית כשרין, ובמנחות ל"ה ב': מדאמרי בני ר' חייא גרדומי תכלת וגרדומי אזוב כשרין. אבל בס' יחוסית תו"א כת"י הנ"ל: גרדומי איזוב כשרה גרדומי ציצית כך מצינו (ז) פסולין.
 11/12 ירד וטבל ועלה וכו'. כל הברייתא בר"ש סוף מכילתין. ולעיל שם: אומר רבינו תם דהך טבילה וכו' כדי לקבל הזאה וכדבריו משמע בתוספתא, וכוונתו לכאן. ועיין גם בתו"י יומא ח' א'.
 12 אם יש עליו שטף של מימי גשמים והוזה הזאתו פסולה. בר"ש הנ"ל: פי' של מי גשמים הם מי המקוה שנתקבצו בו מי גשמים ונעשה מקוה וטבל בו הזאתו פסולה שביטלו מי גשמים את מי ההזאה וכו'. וכן בתו"י הנ"ל: שטף גשמים טמא פי' שבטלה ההזאה וכו'.
 13 יש עליו משקה מרגליות וכו'. בר"ש הנ"ל: משקה מרגליות דרך אדם כשעולה מן הטבילה עומדין עליו המים טיפין טיפין כמין מרגליות.

14/15 והמים שופעין מן העץ לגבעול כשר. ואין אנו חוששים שמא הזה מן העץ.

ועיין במשנה רפ"ב.

15 מזה כדרכו ואינו חושש וכו'. זו היא הלכה חדשה. (הגר"א).

15/16 אוזב שהטביל מקצתו ר' יהודה מכשיר וכו'. ר"ש פייב מ"א. ופירש

בס' חזון איש שלדברי ר' יהודה אין מטבילין פעמיים בלא נגוב בנתיים, מפני שאנו חוששים שמא נתרכך האיזוב בטבילה הראשונה ויוציא את מימיו בטבילה שניה (ובצלוחית שפיה צר הוא מחמיר שלא יטביל פעמיים אפילו נגב בנתיים). ואם הטביל מקצתו, יכול להטביל אח"כ מקצתו האחרת עד שיטביל את כולו, אבל אם הטביל את כולו לא יטביל פעם אחרת עד שינגב.

18/19 צלוחית שפיה צר... מפני שהמים נסחטין דברי ר' יהודה. בד: מפני

שהמים ניסוטיין דברי ר' מאיר. ובכ"ז ור"ש הנ"ל: מפני שהמים ניסוטיין דברי ר' יהודה. ולפי גירסא זו חולקת התוספתא על משנתנו בשיטת ר' יהודה. וברמב"ם ספ"י מה' פרה: צלוחית שפיה צר טובל ומעלה כדרכו ומזה ואינו צריך להזהר שמע יגע בצידי הכלי בפעם שנייה. ודבריו מתאימים למשנתנו. אבל הראב"ד הבין את דבריו כאילו היה כתוב: טובל ומעלה כדרכו בפעם שנייה ואינו צריך להזהר שמא יגע בצידי הכלי. ולפיכך השיג עליו: ר' מאיר (כגירסת ד בתוספתא) הוא שאמ' כן בתוספתא, אבל משנה בסתם אמרו בין בראשונה בין בשנייה ונראה במשנה שר' יהודה הוא בן מחלוקתו דר' מאיר ומכשיר אפילו בראשונה. כלומר, מן המשנה אנו רואים שגם ר' יהודה חולק על ר"מ, והראב"ד פירש שהזאה ראשונה במשנה שם פירושה אף הזאה ראשונה, ור' יהודה אינו חולק על הת"ק. ועיין בירוש' ערלה פ"ב ה"ח, ס"ב ע"ג. ועיין להלן 665 ומש"ש.

20 מלחזות באוזב המוטבל ובצלוחית שפיה צר. דלא כר' יהודה בסה"ד ובה"ה. עיין ר"ש הנ"ל.

21 ופוצעין אגוזים של תרומה בידים סאובות וכו'. הגר"א הגיה: ופוצעים אגוזים של תרומה [במטלית] בידים סאובות וכו', והגהתו נובעת מביצה ל"ד א', ועיין לעיל 206²⁰. אבל גם בר"ש הנ"ל: ופוצעי אגוזין של תרומה בידים מסואבות.

22 הוזה עלי ואזה עליך ר' עקיבא מטמא וכו'. בר"ש הנ"ל הסמיך לזה את לשון הגמרא יומא מ"ג ב', עיי"ש. והגר"א פירש שמחמת מזה בשכר אחינן עליה. ובמנ"ב הביא פירוש שטהור אמר כן לטמא, וממילא אם הוזה עליו הטמא נטמא שטהור. ושוב פסול שטהור (שנטמא עכשיו) להיות על הטמא, עיי"ש.

23 דרי הן בחזקתן ואין צריך טבילה. כ"ה בד ור"ש הנ"ל. אבל בכ"ז: הרי הוא בחזקתו וכו', וכן הגיה הגר"א (בבאורו), ופירש שהאדם הוא בחזקתו ולא חיישינן שמא הסיח דעתו וכו'.

23/24 הכל כשרין להיות חוק מחרש וכו'. ר"ש פייב מ"י.

24 ור' יהודה מכשיר בקמץ. עיין ר"ש הנ"ל ותוספ' יומא מ"ג ב' ד"ה ולא.

24/25 ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא... הואתן כשרה. ר"ש הנ"ל,

ועיין לעיל 634³³ ומש"ש.

25/26 נתכוין... על צדדין. פיסקא קטועה מן המשנה פייב מ"ב, כרגיל בתוספתא.

26/27 לאחריו והוזה על צדדין שלאחריו הואתו כשרה. כ"ה הגי' בכ"ז (ובד יש

כאן חסרון, ונוסחת צ' בדויה מן הלב. ועיין ר"ש פייב מ"ב, ויש שם השמטה קטנה.

27/28 מזין על האדם ועל חיבוריו. בר"ש הנ"ל: מזין על האדם ועל חיבוריו. זו הלכה לעצמה (כמו להלן בסמוך, שמזין על הכלים בין מתוכן בין מאחוריהן). ועיין מ"ש להלן 679. ולעיל עמ' 10 הבאתי בשם הירושלמי שצפורן מדולדלת אינה חיבור להזייה. אבל ציפורן בריאה חיבור.

28 בין ער בין ישן, הלכה מיוחדת, ומתאימה למשנתנו הנ"ל: לדעתו ושלא לדעתו. 28/29 חוץ ממוסף יורה של שולקי זיתים שהיא מטמאה את ההזאה באויר כנגד המוסף שמזין עליה מאחוריה. כ"ה הגירסא בכ"ז ור"ש הנ"ל. ופירש בר"ש הנ"ל: "פי' יורה של שולקי זיתים של מתכת ועושין לה מוסף של טיט כדי שתחזיק הרבה, ודין המוסף ככלי חרס שמטמא מאוירו, דגבי כלי חרס תנינן לה במסכ' כלים פרק חמישי (לפלא שלא העיר שכן מפורש לעיל 573: ואינו מטמא באויר אלא כנגד המוסף). וכשמוזה מתוכה וההזאה יורדת דרך המוסף מיטמאה מאוירו קודם שתגיע ליורה, ואין לה תקנה עד שיזה מאחוריה. ולשון הברייתא צריך לישב לפי שיטה זו". כלומר לשון הברייתא היה צריך להיות: חוץ ממוסף יורה של שולקי זיתים שמזין עליה מאחוריה [מפני] שהיא מטמאה את ההזאה באויר כנגד המוסף.

30/31 טבל את האזוב לשום דבר שהוא ראוי להזאה והזה על דבר שהוא ראוי להזאה מים הנמספין ממאין וכשרין להזאה אם יש באזוב ישנה, ובהשגות הראב"ד פ"י מה' פרה ה"ח (בד"ק): והתוספתא מסודרת כך טבל את האזוב לשום דבר שהוא ראוי להזאת מים הניטפין טמאים וכשרים להזות ואם יש באזוב ישנה וכו', וזו היא ג"ד בערך (ועיין גם לעיל שו" 19 שצינתי כי גירסת הראב"ד מתאימה לג"ד). אבל בר"ש פי"ב מ"ד: "תניא בתוספתא טבל את האזוב לשום דבר שהוא ראוי להזייה והזה על דבר שהוא ראוי להזייה מים הנוטפין טמאין וכשרין להזות ואם יש באזוב ישנה. ס"א לא ישנה".

ובמשנתנו הנ"ל שנינו: נתכוון להזות וכו' על האדם והזה על הבהמה אם יש באזוב לא ישנה על הבהמה והזה על האדם אם יש באזוב ישנה המים המנטפים כשרים לפיכך הם מטמאים לשם מי חטאת. ונחלקו בפירושה ובגירסתה כמה מן הראשונים, עיין ר"ש במקומו, ר"ח יומא י"ד א', רש"י, תו"י, ריטב"א ומאירי שם. והנה שיטת הרמב"ם (בפיה"מ כאן וביד פ"י ה"ח) ודעימיה היא שהולכים אחרי הכוונה, ואם טבל להזות על דבר שהוא ראוי להזאה והזה על דבר שאינו ראוי להזאה אין הזאה זאת פוסלת את המים שנשארו באזוב ויכול להזות מהם פעם שנייה מבלי לטבול אחרת, שהרי הטבילה הראשונה היתה לשם דבר הראוי להזאה, ומפרש, לא ישנה אינו צריך לטבול שנייה. ולפי' המים המנטפים מן האזוב פסולין מלהזות וטהורים משום מי חטאת כדין מי חטאת שנעשו מצותן. אבל אם טבל להזות על דבר שאינו ראוי להזאה, הרי הטבילה פסולה מלכתחילה ואעפ"י שהזה על דבר הראוי להזאה, עליו לטבול פעם שניה (ואם יש באזוב ישנה), והמים המנטפים מן האזוב כשרים להזאה, שהרי עליו על האזוב שלא לשם הזאה, ומותר להחזירם לצלוחית ולטבול בהם פעם שנייה ולהזות, ולפיכך מטמאים משם מי חטאת.

אבל הראב"ד הנ"ל ודעימיה מפרשים שהולכים אחרי המעשה, ואעפ"י שנתכוון להזות על האדם מ"מ אם הזה על הבהמה נפסלו המים, ואם יש באזוב לא ישנה, כלומר לא יחזור ויזה באותם המים אלא יטבול שנייה, ולפי' המים המנטפין פסולין מלהזות וטהורין משום מי חטאת. ומ"ש במשנתנו הנ"ל: המים המנטפים כשרים,

הוא בטבל' להזות על דבר שהוא ראוי להזאה והזה על מה שראוי להזאה, כמו שמפורש בתוספתא כאן, עיי"ש בהשגות הנ"ל.

והנה לשיטת הראב"ד מתפרשת התוספתא כפשוטה שאם טבל' לשם דבר הראוי להזאה והזה על דבר הראוי להזאה הרי המים המנטפין מסמאין משום מי חטאת וכשרין להזאה אחרת ואם יש באזוב ישנה ויזה על סמאים אחרים ואינו צריך לטבול' שנייה. אבל לשיטת הרמב"ם עלינו בהכרח להניח שהיתה לו גירסא אחרת בתוספתא, וצריך להשלים את גי' ד: טבל' את האזוב לשם דבר [שאינו ראוי להזאה והזה על דבר] שהוא ראוי להזאה מים הנוטפין סמאין וכו', כמשנתנו הנ"ל, וכפירושו של הרמב"ם שזה מוסב על הרישא של משנתנו.

31/33 לשום דבר שהיא ראוי להזאה... יש באזוב לא ישנה. ר"ש והשגות הראב"ד הנ"ל. ובבא זו מתפרשת לשיטת הרמב"ם הנ"ל שהמים הנוטפין טהורין משום מי חטאת ופסולין להזות. מפני שטבל' לשם דבר הראוי להזאה ונעשו מצותן, ואם יש באזוב לא ישנה ויטבול' שנייה, שהרי הטבילה היתה בהכשר. ולשיטת הראב"ד המים הנוטפין טהורין משום מי חטאת ופסולין להזות משום שנפסלו בהזיית בהמה, ואם יש באזוב לא ישנה ויזה, אלא עלינו לטבול' פעם שנייה.

33/34 לשום דבר שאין ראוי להזאה הואיל ותחלת טבילתו פסולת כך הזאתו פסולה. כ"ה הגי' בכ"ו, וכ"ה בד (בערך). ובר"ש הנ"ל: לשם דבר שאין ראוי להזאה והזה על דבר שהוא ראוי להזאה הואיל ותחלת טבילתו פסולה כך הזאתו פסולה. וכן בסמ"ג עשין ר"ג, ר"ג ע"ד: וכן מפר' (כשיטת הרמב"ם הנ"ל) בתוספת' דתניא טבל' האזוב לשם דבר שאינו ראוי להזות והזה על דבר שהוא ראוי להזות הואיל ותחלת טבילתו פסול' כך הוייתו פסולה כול' (י) וכו'. וזו היא הראיה שהביא הר"מ עצמו בפיה"מ הנ"ל, עיי"ש.

ובריטב"א יומא י"ד א' סד"ה גרש"י: וכן אמרו בתוספתא דתניא טבל' האזוב לשם דבר שאינו ראוי להזות והזה על דבר הראוי להזות הואיל ותחלת טבילתו פסולה הזאתו פסולה. ואם תחלת טבילתו כשרה הזאתו כשרה. ומן הסיגנון נראה שהיה לפניו גי' זו בתוספתא. ועיין מ"ש לעיל בשם הסמ"ג ובהערה 1 כאן. אבל בהשגות הנ"ל העתיק את כל הברייתא חוץ מבבא זו, ודוחק לומר שחסרה לפניו, אחרי שאנו רואים שהעתיקוה ברמב"ם, ר"ש, סמ"ג הנ"ל וריטב"א (עיין להלן). ולא יתכן כלל שרבינו הראב"ד יביא ראייה מן הרישא לדבריו, ולא ישים לב שהסיפא סותרת את דבריו. וצ"ע.

34/35 וכן רבן שמעון בן גמליאל אומר למוה פרוש לאחריו וכו'. בכ"ו: וכן היה רבן שמעון בן גמליאל וכו'. ובד: וכן היה ר"ג אומר למוה וכו'. וכן בר"ש הנ"ל: וכן היה רבן גמליאל אומר למוה וכו'. וכן מעתיקים בפ"י הראב"ד ובתוספ' שאנזא עדיות פ"ה מ"ג, ורבן גמליאל כב"ה בעדיות שם. 35 והלא מחלקין היו בפני חלק של רבים וכו'. בר"ש הנ"ל: והלא מחלקין היו בפני חלק של רבים דורסין ולא נמנעין וכו', וכ"ה במשנה כאן. אבל בראב"ד ותוס' שאנזא הנ"ל: והלא (בראב"ד: והרי) מחלקין היו לפניו חולין של רבים וכו'.

(1) גיל קרוב לוודאי שצ"ל: כול', והיה לפניו הסיום בתוספתא: ואם תחלת טבילתו כשרה הזאתו כשרה, וקיצר את הבבא הזאת ע"י כול'. עיין מ"ש להלן בשם הריטב"א.

וכן בתוספ' שאנזא לעיל שם גרס גם במשנתינו: מחלקי' לפניו חולין של רבי' וכו'. ונראה שט"ס היא, וכן בראב"ד להלן שם: פירוש חולין של רבים. מקו' שמזין שם על כל הטמאים.

37 זה חוק מזה שהאזוב בולע, בפיה"מ להר"מ כלים רפ"א בד' נפולי: כמו שבאת (צ"ל: שבארה) התוספתא וכמה יהיה במים ויהא בהן כדי הוייה כדי שיטביל ראשי גבעולין זה חוק מזה. וכ"ה בערך גם בהוצ' דירינבורג, ואין לזה שום מובן. אבל בפיה"מ כת"י ילון: וכמה יהא במים ויהא בהן כדי הוייה כדי שיטביל ראשי גבעולין ויזה חוק מזה שהאזוב בולע, וכ"ה במשנה פי"ב מ"ה: כדי שיטביל ראשי גבעולין ויזה. ובר"ש שם: חוק מזה שהאזוב בולע כדקתני בתוספתא וכו' עיי"ש. 37/38 ר' יהודה אומר רואין וכו', משנה הנ"ל.

38 טהור לחטאת וכו'. ר"ש פי"ב מ"ח, משנה שם. סמ"ג עשין רל"ג, רל"ד ע"א.

עמ' 641

1 ואת אחרי לנין, בכ"ו: ואת אחורי לגין, ובר"ש הנ"ל: ואחורי לגין. ועיין להלן. 1/2 לנין של חטאת שניטמא איירו ניטמא תוכו. וכ"ה בר"ש הנ"ל, ואולי תיקן ופירש איזה סופר על הגליון: אחורי (במקום איירו) לגין, כלומר, שניטמא אחוריו וכו', והכניסו גליון זה שלא במקומו לשו' 1 לעיל. ועיין במשנה.

2 ואת המזה, כלן טמאין לטמא את המזה, אבל הם טהורים לקדשים (הגר"א). 2/3 אין אומרים בחטאת זה ראשון וכו'. כל הברייתא בר"ש הנ"ל, ר"ש ורא"ש טהרות פ"ב מ"ה, פיה"מ להר"מ כאן פי"ב מ"ח עמ' 241.

5 כוש הארכלי חבור לטומאה וכו'. ר"ש פי"ב מ"ח, ובארבל היו עושים כלי פשתן כמבואר בב"ר רפי"ט. (צה"ש).

5/6 של פשתן ושל פקיע הרי זה לא יזה וכו'. וכ"ה בר"ש הנ"ל, וזה בניגוד למשנתינו שם.

6 כל ידות הכלים הקדוחות וכו'. לפני זה נשמטה ע"י הדומות בבא שלימה, וכ"ה בר"ש הנ"ל: כל ידות הכלי' הבאות מבית האומן כגון יד המגל' ויד הפכין (צ"ל: הסכין) חיבור לטומאה ולהזאה. כל [ידות] הכלים הקדוחות וכו'. ופירושה שסתם ידות הכלים שבאו מבית האומן חיבורן קבוע.

6/7 ר' יוחנן בן נורי אומר אף הרוק, וכ"ה בר"ש הנ"ל. ועיין לעיל 584² ומש"ש.

7 וצואה שעל הכסא חבור להזאה וכו'. עיין לעיל 571²⁸ ומש"ש. וכל הברייתא

בר"ש פי"ב מ"י.

8 כל שחיבור להזאה חיבור לטומאה וכו'. והיינו במקום שהשאלה היא אם החיבור קבוע והולכים לחומרא בזה ובזה, עיין מ"ש לעיל עמ' 571 שו' 27/28.

9 הקומקומות. בכ"ו: הקומקומוס. ובר"ש הנ"ל: הקומקומין.

11 אמר ר' יוסי אלו דברי בית שמאי וכו'. כלומר דברי ב"ה של הת"ק הם באמת דברי ב"ש ומוחלפת המחלוקת. ועיין במשנה י' פי"ב.

12 טבל את האזוב כלילה לא שהמים פסולין וכו'. בכ"מ פי"א מה' פרה סה"א:

בתוס' טבל את האזוב בלילה פסול לא שהמים פסולין וכו'.

13 צריך להטביל שנייה הזה כלילה הזאתו פסולה וכו'. כ"ה בכ"ו. ובד':

שצריך להטביל שנייה הזה בלילה הזאת פסולה וכו'. ועיין בכ"מ הנ"ל.

גדה

פ"א

20 בדקה עצמה אחר השבת וכו'. בד: בדקה עצמה אחר שבת וכו'. וכל הברייתא בירושלמי פ"א ה"א, מ"ח ע"ד, בבלי שם ד' ב'. ובערוך ערך יד א': ומפורש בגמ' הא דתניא בריש תוספת גדה כיצד בדקה עצמה באחד בשבת וכו', והעתיק שם את לשון הברייתא בבבלי הנ"ל.

22 הרי זו אינה מטמא מעת לעת אלא מפקידה לפקידה. צ"ל: הרי זו (אינה) מטמא מעת לעת ולא מפקידה לפקידה. ובערוך הנ"ל לא ציין שיש שינוי גירסא בין התוספתא והברייתא שבבבלי.

23/24 ושרש שלש. בכ"ו: ושלש שעות.
24/25 הרי זו (אינה) מטמא מפקידה לפקידה (אלא) [ולא] מעת לעת. כצ"ל. ועיין לעיל.

26 טומטום ואנדרוגינוס שראו דיין שעתן. ירושלמי פ"א ה"א, מ"ח ע"ד, ומפורש שם: טומטום ואנדרוגינוס ספק ומעת לעת ספק ואין ספק לספק.
26/27 גזירת שראתה ראייה ראשונה וכו'. כתובות ל"ו א', ירוש' יבמות פ"ד ה"א ו' ע"א, ירוש' גדה פ"א ה"ה, מ"ט ע"ב.

27 דייה שעתה דבררי ר' יהודה ר' יוסי אומר וכו'. וכו' בבבלי כתובות וירוש' גדה הנ"ל, אבל בירוש' יבמות הנ"ל המחלוקת הפוכה עיי"ש.

28 והרואה מאונס דייה שעתה. בבבלי י"א א': והתניא כל שתקבענה מחמת אונס אפילו כמה פעמים לא קבעה וסת. ועיין להלן.

28/29 ואיזהו אונס חלתה וראת קפצה וראת היכה בעלה וראת וכו'. כ"ה בכ"ו. ובס' בעלי הנפש להראב"ד, נ"ז סע"א פירש את הברייתא שבבבלי הנ"ל כגון שאכלה דברים חריפים עיי"ש, והשיג עליו הרז"ה (תורת שלמים ל"ב ע"ד): כה"ג לא אונס הוא, וכן מפורש בתוספתא אי זהו אונס קפצ' או חלתה או הכה בעלה או נשאה משאוי כבד וראתה זהו אונס, ואעפ"י שהמאכל והמשתה נקרא אונס לענין זה, מפני שגרם לו חולי, אבל לענין ראית גדה שהדמים יפיה (צ"ל: יפים) לאשה לא מצינו שנקר' מאכל ומשתה אונס, אלא כמו שמפורש בתוספתא וכו'. ולענין מאכל ומשתה שבזב שחוכר רבינו, עיין להלן 677³⁵ ומש"ש.

30 וכיצד דייה שעתה ישבה לה על המטה וכו'. כ"ה בכ"ו. ועיין במשנה פ"א מ"ב.

31 ושמשה את ביתה. ליתא במשנה הנ"ל, והגר"א ז"ל מחקה, ועיין להלן.
שם: היא טהורה וטהורות טהורות. הגר"א ז"ל הגיה ע"פ המשנה: היא טמאה וכו', והוא ז"ל הולך לשיטתו שמחק לעיל את הגי'. ושמשה את ביתה", אבל

לפי הגירסא שלפנינו אין להבין למה הכניס כאן התנא את, ושמשא את ביתה". ולפיכך קרוב לוודאי בעיני שצ"ל: הוא טהור, כלומר, בעל טהור אפילו ממגע נדה, עיין בבבלי ט"ו א'. וכן מפורש להלן 643³³: מעברת ומניקה בועלה טהור וכל אשה שיש לה וסת. עיין מש"ש.

32/33 ר' אליעזר אומר... לא שמעתי אלא בתולה. משנה פ"א מ"ג.
33/34 אין אומרים למי שלא ראה את החדש יבוא ויעיד אלא למי שראה.
קרינגיל (במ"ח חמיה עמ' 32) מציין שבשו' 34 כאן כתוב בכ"ו: שלא ראה, אבל אינו מציין בדיוק היכן כתוב כן. ובכל אופן קרוב בעיני שצ"ל בכ"ו: אין אומרים מי (כ"ה בכ"ו) שלא ראה את החדש יבוא ויעיד שלא ראה וכו', וזה כפירוש המהרש"ל בבבלי ז' ב', עיי"ש בחכמת שלמה שפירש שלא כרש"י. ועיין הלשון בירושלמי פ"א ה"ג מ"ט ע"א.
35 ואנחנו שמענו ארבע, וכ"ה בבבלי שם בד"ו ר"פ: ואני שמעתי ארבע.

ובד"ח שם: הרבה.
35/36 כל ימיו של ר' אליעזר היו העם נוהגין כדבריו אחר שמת ר' אליעזר החזיר ר' יהושע את הדברים ליושנן. מלשון זו משמע שהיו נוהגין כר' אליעזר בחייו, וכשמת החזיר ר' יהושע את הדברים ליושנן. ועיין כע"ז בבבלי עירובין מ"א א'. אבל בירושלמי ובבבלי הנ"ל מפורש שבחי ר' אליעזר נהגו כר' יהושע. ולפ"ז צריך לפרש שר' יהושע החזיר את הדברים ליושנן, כלומר להלכה הקדומה של רבותיו של ר' אליעזר. ועיין גי' כ"ו להלן.
36 והלכה כר' אליעזר. בכ"ו: שהלכה כר' אליעזר, ועיין מ"ש לעיל. ועיין

במשנה פ"א סמ"ג.
36/37 ואיזו היא בתולה כל שלא ראתה דם מימיה ואף על פי שנישאת והיו לה בנים אני קורא אותה בתולה וכו'. עיין ירושלמי פ"א ה"ג, מ"ט ע"א. ולהלן שם: ואפילו נישאת ואפילו עיבירה ואפילו מיניקה ואפילו שופעת וכו', וכפי השני שבפ"מ שם. ועיין בבבלי ח' ב'. ועיין במשנה פ"א מ"א. ואנו מוצאים גם בתולה לבנים, עיין מ"ש ידידי הרמ"מ כשר בחורב ח"ד (ניסן תרצ"ז—תשרי תרצ"ח) עמ' 188.

עמ' 642

1 סומכוס אמר משום ר' מאיר. ליתא בכ"ו. וכנראה שגם בד השלימוהו מן הגליון שלא במקומו, וצ"ל: משידע עוברת סומכוס אמר משום ר' מאיר שלשה חדשים וכו'. ועיין בירושלמי יבמות פ"ד, ו' ע"א, נדה פ"א, מ"ט ע"א, ב"ר פרש' פ"ה—י', הוצ' תיאודור-אלבק 1043, בבלי כאן ח' ב'.

2 וראת ואחר כך הפילה דבר שאינו ולד וכו'. כ"ה בכ"ו. ובירוש' הנ"ל נמסרה הלכה זו בשם ר' יודן (ר' יהודה התנא), וגם בבבלי כאן הנ"ל היא ברייתא מיוחדת.

3/5 תינוקת שלא הגיע זמנה... וראתה דייה שעתה, ברייתא בבבלי ט' ב', ועיין בירוש' פ"א ה"ו מ"ט ע"ג, ומה שאמר ר' ירמיה בשם רב שם.

5/6 ושהגיע זמנה לראות וראת ראייה ראשונה ושנייה מטמא מעת לעת. כ"ה בכ"ו, וצ"ל: ושהגיע זמנה לראות וראת ראייה ראשונה [דייה שעתה] ושנייה וכו'. עיין בבבלי שם.

6/7 והשלישית דייה שעתה הפסיקה שלש עונות וראת מטמא מעת לעת.
 כ"ה בכ"ו. ואין לזה שום מובן, וכנראה שצריך לסרס את הגירסא, ועיין בבבלי הנ"ל.
 7 ומאימתי ראויה לראות משתביא שתי שערות. כ"ה בכ"ו. ובבבלי ה' א':
 ואימתי הגיע זמנה לראות משהגיעו ימי הנעורים. ובירושלמי פ"א ה"ו, מ"ט ע"ג:
 עד איכן עד שתבוא ל"מי הנעורים ואילו הן ימי הנעורים משתביא שתי שערות.
 ובתוה"ב להרשב"א בית ו' ש"ד, קצ"ו ע"ג: ומצאתי בתוספת נדה בפרק ראשון
 מאימתי ראויה להיות משהביאה שתי שערות וזה מבואר כדברינו (נגד רש"י, עיי"ש).
 7/8 אמר ר' אליעזר מעשה בריכה אחת בהתולות וכו'. כ"ה בכ"ו. וכל
 הברייתא בירוש' פ"א ה"ה, מ"ט סע"ב (ועיי"ש ה"א מ"ח סע"ד), בבלי ט' ב'.
 9 אמרו לו הוראת שעה היתה. בירושלמי שם: אמרו לו קטן היית ואין עדות
 לקטן. ובבבלי שם: אמרו לו אין שעת הדחק ראייה. וזה יותר קרוב לגירסת התוספתא.
 9/10 ר' יוסי ור' שמעון... שלש עונות. משנה פ"א מ"ה, ושם לא נזכר ר' שמעון.
 10/11 יומי עבודה מצטרפין בתוך ימי מיניקתה. ירוש' פ"א ה"ד, מ"ט ע"א.
 שם סה"ה, מ"ט רע"ג, בבלי י' ב', ל"ו א'.
 11/14 וקנה הפסיקה שלש עונות... אלא שפיחתה או שהותירה. ירוש' פ"א
 ה"ו מ"ט ע"ג, בבלי ט' ב'.

14 הפסיקה שלשתן וראתה הרי היא ככל הנשים וכו'. בכ"ו: הפסיקה שלשתן
 וראת דייה שעתה הפסיקה שלשתן וראת דייה שעתה הפסיקה שלשתן וראת הרי
 היא ככל הנשים וכו'. וזו היא כפילות ברורה מלמעלה. ואולי צ"ל כאן: כיוונה שלשתן
 וראת הרי היא ככל הנשים ומטמא מעת לעת וכו', כלומר שהיא מטמא מעת לעת
 מכאן ואילך אם תראה שלא בשעת ווסתה, אבל קבעה לה עונה ודייה שעתה אם ראת
 בשעת עונתה. ועיין בבלי ט' ב'. אבל בירושלמי הנ"ל: בשלא כיוונה מחמת הווסת,
 בשפחתה או הותירה שאילו כיוונה נקבעה ווסתה. והתוספתא והירושלמי מתבארים לפי
 האוקימתא הראשונה בבבלי ד' ב'.

15/16 ארבע נשים שאמרו... ראתה כתם וכו'. ואין הכתם מצטרף עם הראייה.
 16 הפסיקה שלש עונות וכו'. כ"ה בכ"ו. והדין מבואר בברייתות לעיל.
 17/18 הפסיקה שלש עונות בתוך ימי טהרתה ולא ראת וכו'. כ"ה בכ"ו.
 והמלים, שלש עונות הן באשגרה מלעיל, ועיין ירושלמי פ"א ה"ד, מ"ט ע"א, בבלי ל"ו א'.

פ"ב

19/22 מניקה שמת בנה... אלא עשרים וארבע חדש. בבלי ט' א', ועיין ירוש'
 פ"א רה"ה, מ"ט ע"ב.
 22/28 מינקת שמת בעלה... שאין החלב נעבר אלא לאחר שלשה חדשים.
 כל הברייתא בירושלמי סוטה פ"ד ה"ד. י"ט ע"ג. ועיין בבלי כתובות ס' א'—ב'.
 28 תנוק יונק והולך כל עשרים וארבעה חודש מכאן ואילך וכו'. כ"ה בכ"ו.
 וכל הברייתא בירוש' כתובות פ"ה ה"ו, ל' ע"א, נדה פ"א ה"ה מ"ט ע"ב, בבלי
 כתובות ס' א'.

29 יונק תינוק והולך אפילו בן חמשה שנים. במקורות הנ"ל: אפילו ארבע או
 חמש שנים. וגירסונים ב"Quaest" שלו לבראשית כ"א י"ד כותב: Inter Hebraeos

autem varia opinio est, asserentibus aliis, quinto anno ablactationis tempus statutum, aliis duodecimum annum vindicantibus. דבריו יש מחלוקת בין היהודים על זמן הגמל הי"ד, ואחדים אומרים חמש שנים. ואחרים שנים עשרה, ועיין מ"ש ע"ז ראהמר במחקרו על ספר זה עמ' 33. 30/31 חייבת אשה בטיפול בנה כל עשרים וארבעה חדש. בה' דר' אבא, במדעי היהדות ח"ב עמ' 175 (הוצאה מיוחדת עמ' י"א): כך שנו חכמים במשנה כל עשרים וארבע חדש האשה מטפלת [בב]נה וכו'. ועיין בבבלי כתובות נ"ט ב', ס' א'. 31 אחד בנה ואחד שניתן לה בן להניק וכו'. כתובות ס' ב'. 32/33 תינוק המכיר את אמו... מפני סכנות נפשות. עיין לעיל 266²⁵, ירוש' כתובות פ"ה ה"ו, ע"א, בבבלי שם נ"ט ב'. 33/35 יונק תינוק מן הנכרית ומהבהמה טמאה... ביום טוב. כ"ה בכ"ו. וכל הברייתא בבבלי יבמות ק"ד א'. ועיין לעיל שבת ספ"ט, 123¹⁰. 35 שלש נשים משמשות במוך וכו'. כל הברייתא בבבלי יבמות י"ב ב' ושי"ג. שם: קטנה שמא תתעבר ותמות. עיין ירוש' פסחים פ"ח ה"א. ל"ה ע"ג ובהקבלות.

עמ' 643

1 דש מבפנים וזורה מבחוץ. עיין תוספ' יבמות י"ב ב' ד"ה שלש ובמ"ש כאן. 2/3 לא ישא אדם מעוברת חברו ומינקת חברו משום שני' אל חסיג גבול עולם ובשדה יתומים אל תבוא. בירושלמי סוטה פ"ד ה"ד, י"ט ע"ג: לא ישא אדם מעוברת חברו ומינקת חברו ואם נשא עליו הכתוב אומר אל תשג גבול עולם אשר גבול ראשונים ובשדה יתומים אל תבוא. אבל בכ"ל שם: אל תשג גבול עולם ובשדה יתומים אל תבוא, ובגליון שם נוסף בכת"י המגיה: אשר גבול ראשונים, והמגיה ערבב שם את הפסוק במשלי כ"ג י' עם הפסוק בדברים י"ט י"ד. וכן במדרש תנאים הוצ' רד"צ הופמן עמ' 115: ר' עקיבה אומר בנושא מעוברת חברו ומינקת חברו הכת' מדבר שני' לא תסיג גבול עולם ובשדה יתומים אל תבא וכו'. ואנו רואים משם שהדרש נסמך גם לפסוק בדברים. ובבבלי יבמות ל"ו ב' ושי"ג לא נזכר הפסוק. אבל בה' ראו עמ' 85: דתנו רבנן לא ישא אדם מעוברת חברו ומינקת חברו ואם נשא עליו הכתוב אומר אל תסג גבול עולם ובשדה יתומים אל תבוא. וכן ראיתי בדרשות ר"י אבן שועיב פ' תזריע, מ"ח ע"ד: ועל זה אמרו זכרם לברכה במסכת יבמות לא ישא אדם מעוברת חברו וכו' וסמכו זה לפסוק אל תסג גבול עולם ובשדה יתומים אל תבוא פירוש עולים כמו עולם כי הוא הולד אשר בבטן ובשדה יתומים אל תבא כמו בשדי שהם השדים, עולם רמז למעוברת ובשדה רמז למנקת והוא צחות לשון.

ובתשובת הגאון (לפי כת"י ר' אפרים מבונא, שכטר בצופה האנגלי סדרא ישנה ח"ג עמ' 342): ותני ר' חייא לא תסיג גבול עולם זו מעוברת חברו ובשדה יתומים אל תבא זו מינקת. ועיין באוה"ג של ד"ר לוין, יבמות עמ' 97 ובהערה ז' שם. ובפירוש רוקח על התורה כת"י רבינוביץ (לפי אוה"ג שם): זהו אל תסג גבול עולם, קרי ביה גבול עולם (בחיריק תחת ה"מ"ד) ובשדי יתומים אל תבוא שדי ביוד וכו'. ועיין גם במדרש שכל טוב בראשית סוף עמ' 96. ובתרגום הרומי למשלי שם: Ne attig- nas parvulorum terminos, וזהו כדרש שלפנינו. ועיין במ"ע החלוק ח"ה עמ' 28.

ובאורו ח"א סי' תרכ"ט, פ"ז רע"א: תניא בתוספתא מניין שלא ישא אדם מעוברת חבירו שנאמר' ובשדה יתומים אל תבוא, פסוק במשלי, ואסמכתא היא דלא אסיר אלא מדרבנן וכו'. והשוה לשון ר"י אבן שועיב הנ"ל.

3/4 כל היר המרבה... תקצק. משנה פ"ב מ"א.

4/5 ר' טרפון אומר... הרי כריסו נהפחתה וכו'. ירושלמי פ"ב ה"א, מ"ט ע"ד עיי"ש, בבלי י"ג ב', ועיי"ש בתוספות סד"ה אלמא ובתוספ' הרא"ש שם שהזכירו את התוספתא. והחילוק בין למעלה מטיבורו ולמטה מטיבורו נזכר גם בירוש' ביצה פ"ה ה"ב, ס"ג ע"א.

5 משלו משל למה הדבר דומה וכו'. בבלי י"ג א', ועיין ירושלמי רפ"ב.

6/7 במה דברים אמורים בשכבת זרע אבל לזיבה וכו'. ירושלמי פ"ב ה"א, מ"ט ע"ד, בבלי י"ג א'.

7 הרי זו משובחת. בירושלמי: כל המרבה לבדוק מחבירו משובח מחבירו. ובבבלי שם: אף הוא משובח כנשים.

7/8 שוטה מטבירין אותו ומאכילין אותו וכו'. כל הברייתא עד סוף הפרק בבבלי י"ג ב', עיי"ש.

8 ומשמרין אותו שלא יישן וכו'. וכ"ה בבבלי שם, אבל בכ"ו: ומשמרין אותו ישן, ולפ"ו הפירוש הוא שמשמרין אותו כשהוא ישן. ואם ישן (ולא שמרו אותו) ועמד טמא.

11 אמר להם לא מדבריהם טמא הוא. בכ"ו: אמר להם הן לא מדבריהם טמא הוא. והפ"י הוא שראב"ז ענה להם ע"ז שאמרו לו כי ע"י כיס הוא מביאה לדי דאי, וע"ז ענה להם שאין כאן וודאי, והרי לא מדבריהם, מזה שאומרים שהוא טמא הוא נטמא באמת, והרי הכיס לפנינו ואפשר לבדוק. ועיין הגירסא בבבלי שם.

11/12 אמרו אם נמצאת שכבת זרע וכו'. הנכון בכ"ו: אמרו לו אתה אומר אם נמצאת שכבת זרע וכו'.

פ"ג

14 כל הנשים שאמרו חכמים דיין שעתן וכו'. ירוש' פ"א ה"ג, מ"ט ע"א,

בבלי ה' א', עיי"ש.

15 וחכמים אומרים כל הנשים וכו'. עיין הגי' בירושלמי שם, ובשרייר שם

עמ' 288, אבל הנכון כנראה כמו שמגיה בנוע"י שם. ובבבלי הנ"ל: ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר גשים שאמרו וכו'.

16/17 כל אשה שיש לה וסת כתמה מטמא וכו'. ברייתא בבבלי ד' סע"ב,

וכג"י כ"ו כאן, ועיין במ"ש שהביא ממרחק לחמו, עיי"ש.

18 רבי אומר החמירו בכתם יתר וכו'. הגר"א מגיה כאן: ר' מאיר אומר וכו'

(וחילוף זה בין ר"מ ורבי רגיל מאד בספרות התלמודית), ועיין בתוספ' ה' א' ד"ה ר"מ.

שם: שהכתם מטמא למפרע וכו'. כמבואר במשנה פ"ז מ"ב ועוד.

19/20 ראת כתם... אינה חוששת משום זוב, משנה פ"ז מי"ג, ועיין בגמרא שם.

20/23 דרואה כתם אם יש בו לחלק... ודברי ר' מאיר בומן שבדקה.

כל הברייתא בבבלי נ"ב ב' עיי"ש.

24 ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר... תלת כתמה באחרות וכו'. כלומר אם היא תולד כתמה באחרות, כמשנתנו פ"ט מ"ד, מכ"ש שתתלד בעצמה שהכל היא ראייה אחת. ועיין בבבלי נ"ב ב'.

25 פעמים שהכתמים מביאין את האשה וכו'. כ"ז הוא מדברי ר"ח בן אנטיגנוס, עיין בבבלי הנ"ל.

25/26 כיצד לבשה חמשה חלוקין הברוקין ל ה וראת עליהן שלש טיפין וכו'. כ"ה בכ"ו. ובבבלי הנ"ל: כיצד לבשה ג' חלוקות הבדוקות לה ומצאה עליהם כתם וכו'. ופירש"י שלבשתן בג' ימי זיבה אחד ליום. וברמב"ם פ"ט מה' איסורי ביאה ה"ב: וכן אם לבשה שלשה בגדים בדוקים ושהו עליה שלשה ימים בימי זיבתה ומצאה כתם בכל אחד מהן אף על פי שזה כנגד זה הרי זו ספק זבה. וכתב במ"מ שם שמדברי הר"מ משמע שחוששת משום זוב אפילו אם לבשה את כולן בבת אחת. והר"מ למד זה מן התוספתא: ששנינו שם לבשה שלשה חלוקים ראת עליהן ג' טיפין לשלשה ימים" (כ"ה בד"ו רפ"ד) וכו'. ולפי גי' זו אין להבין איך משמע כן מן התוספתא. ולפיכך נראה שצ"ל במ"מ: חמשה חלוקים וכו', כמו שהוא בתוספ' שלפנינו. וכאן בהכרח עלינו לומר שהיו עליה בבת אחת. אבל כס"ז גם להלן 648³⁶, עיי"ש.

27 הרי זו חוששת משום וסת משרו משל וכו'. בכ"ו: הרי זו חוששת משום זובותים משלו משל וכו'. וברור שבכ"ו נתחברו שתי מלים לאחת, וצ"ל: הרי זו חוששת משום זוב ותיים משלו משל וכו'. וכן במ"מ הנ"ל: הרי זו חוששת משום זוב. ואשר למלה, ותיים" הרי היא, אוהיום" שנזכר במשנתנו פ"ב מ"ב. וכן מפורש בבבלי י"ד ב' (לפי גירסת הערוך ערך אוותיאוס): ת"ר איזהו שיעור אוותיאוס משל לשמש וכו'. ובערוך ערך וותס: ת"ר איזהו שיעור ותס וכו' ס"א אוותיאוס. וכן להלן בבבלי ס' ב': והוא שבדקה עצמה בשיעור וסת. אבל בתוה"ב להרשב"א, בית ו' ש"ד, ק"פ ע"א: בשיעור ותס וכו'. שם, שיה קפ"ג ע"א: שיעור ותס וכו' ותס. וכן בקידושין ע"ג ב', בכ"מ: וותס, וכן בפיסקי הרשב"ץ נדה פ"ט י' ע"ד—י"א ע"א: ותס (שמונה פעמים), וכן יוצא מן הירושלמי, עיין להלן.

28 דומה לשמש ולאור שהיו נתונים בצד השקוף כיון שיצא השמש נכנס האור מיד זהו וס"ב. כ"ה בכ"ו. וברור שצ"ל: זהו ותיים, עיין מ"ש לעיל. וכן בירושלמי פ"ב ה"ב, מ"ט סע"ד: יצא השמש ונכנס העד זה היותיאוס. וכן בבבלי י"ד ב' (לפי ערוך הנ"ל): עם יציאת השמש נכנס עד הרי אוותיאוס וכו'. ואשר לגירסא, אור" במקום: עד, וכ"ה בכ"ו להלן שו' 30: ותול האור, וכ"ה בכ"ו להלן 649¹²: האור שהוא נתון תחת הכר וכו', לא מצאתי לה פתרון. ובמשנה (פ"ב מ"א, מ"ד, ספ"ח) בכל הנוסחאות: עדים, עד. ובפיה"ג שם עמ' 110: בשני עדים, אילו עדים, לא עדים ממש הם אלא מטליות וסמרטוטין של בגד שהאשה בודקת עצמה בהם לידע אם נדה היא ואם לאו, ואף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר כדכתי' וכבגד עדים כל צדקותינו (ישעיה ס"ד ה'). וכבר תירגם עקילס (לפי גירונימוס בפירושו שם) את המלה, עדים—μαρτυριών, ופירש גירונימוס שם שהבגד המלוכלך בדם עד הוא לבתולה, וטעה בזה, עיין מ"ש הגר"ל גינצבורג בקובץ לזכרו של ג. קהוט עמ' 314. וכן מפייס ינאי (הוצ' זולאי סוף עמ' ש"ח): סומאתה כבגד עידים, לכן היא ובניה מנודים. עיין מ"ש ע"ז במאמרי על חזנות ינאי עמ' 28.

29/31 אחר זמן שאמרו... ותטול הער מתחת הכר וכו'. בכ"ו: ותטול האור מתחת הכר וכו', עיין מ"ש לעיל. ולעצם העניין, עיין ירושלמי פ"ב ה"ג מ"ט סע"ד, בבלי ט"ו א'.

31/33 תוך זמן הזה... ומקמיר להיכל. בבלי ט"ו א', ומפרש התלמוד שם שר"י בנו של ריב"ז סובר כשמאי האומר כל הנשים דיין שעתן.

33/34 מעברת ומיניקה בועלה טהור וכל אשה שיש לה וסת ושאר כל הנשים מטמאות במגע וטהורות לבעלה. בד וכ"ו: וטהורות לבעלה. ובתוספות י"א ב' ד"ה תניא: וה"ר יהודה בן הר"ר י"ט כתב דרישא דברייתא זו הכי שנויה בתוספתא מעוברת ומניקה בועלה טהור, פירוש אפילו לר' עקיבא, דאמר לעיל ברואה דם דמטמאה בועלה למפרע, וכל אשה שיש לה וסת וכן שאר כל הנשים פי' דאין להן וסת, דאין סברא לפרש בתולה וזקנה דאם כן הוה תני להו בהדי מעוברת ומניקה דרישא, מטמאות במגע פירוש לטהורות וטהורות לבעליהן. וכ"ה בערך גם בתוס' הרא"ש שם.

וכן בס' התרומה ה' נדה ס"י צ"ג: דקתני בגווה בתוספתא מעוברת ומניקה בועלן (וכ"ה בכ"ו) טהור ואשה שיש לה וסת ושאר נשים טהורות לבעל במה דברים אמורים בהניחה בחזקת טהרה וכו'. ועיין סמ"ג לאווין ק"א, ל"ז ע"ג ובבאורי מהרי"א שטיין שם רפ"ד ע"ב.

ומעני המפרשים נעלם לפ"ש שהברייתא הובאה בירושלמי פ"א ה"ב, מ"ט ע"א: מעת לעת שאמרו מגעה ברשות הרבים מהו, נישמענה מן הדא מעוברת ומיניקה טהורות לבעליהן. וכן אשה שיש לה וסת ושאר כל הנשים טהורות בביאה ומטמאות במגע. הדא אמרה ודאי מגעה ברשות הרבים טמא. ועיין בפ"מ שם, ופירוש אינו מתקבל כלל. ואפשר מאד שהירושלמי לא כיוון לברייתא שלפנינו, אלא יתכן שברייתא כעין זו ממש נשתנה גם לפ"ט מ"ד: שלש נשים שהיו ישנות במטה אחת ונמצא דם תחת אחת מהן כולן טמאות וכו' ותולדות זו בזו וכו'. ובגמרא שם (ס' ב'): ת"ר כיצד תולדות זו בזו עוברת ושאינה עוברת תולה עוברת בשאינה עוברת וכו'. ולפ"ז יהיה הפירוש שאם היו ג' נשים במטה ונמצא דם תחת אחת מהן וביניהן היתה מעוברת או מניקה ובא הבעל על המעוברת וכו' אינו טמא אפילו במגע נדה, משא"כ בשאר נשים אין הבעל טמא מעת לעת, אבל טמא מגע (ועיקר הפירוש בירוש' בנוע"י שם, עיי"ש). ומכאן מוכיח הירושלמי שמגע מעת לעת טמא אפי' ברשות הרבים (עיין נזיר ג"ז א'). ולפ"ז צריך להעביר את הנקודה בירושלמי למקום אחר: מעוברת ומניקה טהורות לבעליהן וכן אשה שיש לה וסת. ושאר כל הנשים טהורות וכו'.

וכן אפשר לפרש את הברייתא שלפנינו: מעברת ומיניקה בועלן טהור וכל (אולי צ"ל: וכן, כמו בירושלמי) אשה שיש לה וסת, כלומר בכולן הבעל טהור לגמרי ואפילו ממגע, ושאר כל הנשים מטמאות במגע וטהורות לבעליהן (כג"ד וכ"ו), כלומר מטמאות במגע (וגם בועלן בכלל) וטהורות לבעליהן (לבעילה = בבעילה, כפי שהעירתי בספרי זה בכ"מ, ובראשונה בגזוי קדם של לוין ח"ה עמ' 181 ואילך). ועיין לעיל 641¹ ומש"ש. וכל בבא זו הולכת על משנה ג' פ"ב. ועיין להלן.

34 במה דברים אמורים בזמן שהניחה טהורה וכו'. לפי דעת רבותינו הראשונים הנ"ל הכלל הוא המשך למעלה, ולפי הירושלמי הנ"ל צריך לפרש שכאן מתחיל עניין בפני עצמו, ובבא זו הולכת על משנה ד' פ"ב: כל הנשים בחזקת טהרה לבעליהן.

וע"ז מוסיפה התוספתא: במה דברים וכו'. ועיין בירושלמי פ"ב ה"ג נ' ע"א: אמר ר' בא תיפתר שהניחה בחזקת טהרה. ועיין בבלי י"א סע"ב. ועיין במ"ב.
 36 דם הנמצא בפרסדיר וכו'. בבלי ב"ב כ"ד א', גדה י"ז ב' בשם תני ר' חייא.
 37 אם ידוע שדם מכה טהור. כרבותינו להלן 644.

עמ' 644

1/2 ר' אלעזר ברי' שמעון אומר... דם המכה טהור. עיין גדה ס"ו א' עיי"ש.
 ועיין להלן 649²⁹, ושם הגי' ר' שמעון בן אלעזר אומר וכו'.
 2/3 נמצא אומר שלש ספיקות באשה וכו'. בבלי נ"ז ב', ועיין ירושלמי פ"ב ה"ד, נ' ע"א.
 4 למנעות ולהסמות הולכין אחר הרוב. בבלי שם, ועיין ברש"י, תוספ' ורשב"א שם. ועיין להלן 649¹⁹ ומש"ש.
 4/5 שחור כחרת... ואפילו ככותל טהור. בכ"ז: ואפילו ככוחל טהור, ובד: ואפילו ככוחל טהור. ובברייתא י"ט א': אפי' ככוחל טהור. ועיין במשנה ספ"ב, ושם ליתא, ואפילו ככוחל.
 5/6 לא מתחלת ברייתא... שמשנעקר הוא משחיר. ברייתא הנ"ל.
 6 זו קרן כרכום כברור שיש בו, "זו" ליתא בד וכ"ו, ועיין במשנה ספ"ו.
 6/7 בעליון ולא בתחתון כלל ולא כיבש. כ"ה בכ"ו, ובירושלמי פ"ב ה"ו, נ' רע"ב: כלל ולא כיבש בעליון ולא בתחתון. ועיין להלן. ועיין בבלי כ' א'.
 7 כרואה בצל ולא כרואה בחמה. הגר"א ז"ל הגיה: וכולן אין רואין אותן אלא בין חמה לצל. וזו היא מימרא של שמואל בבבלי כ' סע"ב. אבל בירושלמי הנ"ל: ברואה את הצל ולא ברואה את החמה. ולפי פשוטו הפירוש הוא שאפילו בעליון אין משערים בזה שמופנה כלפי השמש (כי אין זה ברור שבו) אלא באלה שאין רואים את השמש. וכן הפירוש גם בתוספתא. ובפ"מ פירש ע"פ הבבלי כ' א'.
 7/8 ב"מ אדמה כיצד מביא... ומציף עליה מים. כ"ה בכ"ו. ועיין במשנה ספ"ב ובברייתא כ' א'. ועיין בפיה"מ להר"מ ספ"ב.
 8/9 ר' יהודה אומר מבקעת סכני וכו'. עיין בברייתא הנ"ל. אבל בכ"מ שם: ר' מאיר או' אף בקע' ים גינוסר כיוצ' בהן.
 10 משערין אותן עכורין ואין משערין אותן צלולין. וכ"ה בפיה"מ להר"מ ספ"ב הנ"ל. ועיין הגי' בבבלי כ' א'.
 10/11 צללו לא יחזור ויעכרם שניים. וכן בד: לא יחזור ויעכרם שניים (=שנייה). וכן בירושלמי פ"ב ה"ו, נ' ע"ב: דתני יצלו ולא יעכרו. ונ"ל ברור שצ"ל: דתני יצלו לא יעכרו (והי"ד של תני, וכן הו"ו של צלו נכפלו ונתחברו בטעות למלה שלאחריה, כרגיל בכת"י), וזו היא הברייתא שלפנינו, וע"פ זה מובן יפה המשך הירושלמי, עיין להלן. ופי' הפ"מ שם תמוה מאד.
 אבל בבבלי כ' א': צלו חוזר ועוכרן וכו'. ובסמ"ג לאווין ריש קי"א, ל"ה ע"ד: ואם צלו חוזר ומעכרן אמנם בתוספתא שנים (צ"ל: שנינו) צלו לא יחזור ויעכרם פעם שנייה, ותלמוד שלנו עיקר.
 ולמעשה נהגו כאן גם בא"י לפי מסורת הברייתא שבבבלי, וכ"ה בירושלמי הנ"ל: מן הדא דתני צלו לא יעכרו (כצ"ל, כמו שהגהתי לעיל), ר' חנינה עכר (כצ"ל) היה

עוכר שנייה את המים שצ"ל) אמרן קומי ר' יוחנן ר' חנינה עכר ואת לא עכר וכו' בגין דר' חנינה עיניה שביעה בעובדייה אפילו עכור (= עכר) לא פסליה, כלומר אפי' עכר בפעם שנייה לא פסליה.

11 שאין שעור למים ולעפר. בפיה"מ להר"מ ספ"ב הנ"ל: ושם אמרו אין שיעור למים ולעפר. ועיין הגי' בבבלי כ"א.

11/12 כמוז שני חלקים מים ואחד יין מן היין השרוני. משנה ספ"ב.

12 הרומה לכרמלי חדש ולא ישן. עיין בבלי כ"א א, ברש"י ובגליון שם. ועיין בה"ג ה' גדה, ד"ו פ"ד סע"ד.

פ"ד

13 המפלת חתיכה... וכן היה שמעון בן אלעזר אומר וכו'. בבלי כ"א ב, ושם: וכן היה ר' שמעון בן מנסיא וכו', ובכ"מ שם ר' שמעון סתם (בלי שם האב). 14/15 המפלת מין קליפה... אדומין. אפשר מאד שזו היא פיסקא קטועה ממשנה

ב' פ"ג, כרגיל בתוספתא, ועיין לשון הברייתא בבבלי כ"ב ב'.

15/16 רבן שמעון בן גמליאל אומר ממעכתן ברוק על הצפורן אם נמחו

וכו'. כ"ה בכ"ו. ועיין בבלי כ"ב ב'.

16/22 אמר ר' אלעזר בר' צדוק... ושאלו את ר' צדוק והלך ר' צדוק...

מפלת שערות אדומות. כל הברייתא בקיצור לשון בירוש' פ"ג ה"ב, ג' ע"ג, וב"שונה (בערך) בבבלי כ"ב ב', אלא ששם בכל מקום, אבא" במקום, ר' צדוק שבתוספתא.

וצ"ל שלפי מסורת הבבלי שמע ר' אלעזר בר' צדוק את הדברים מפי ר' צדוק עצמו, ולפי מסורת התוספתא שמע מפי אחר בשם אביו. עיין מ"ש לעיל עמ' 34.

22/23 המפלת כמין בהמה חיה ועוף דברי ר' מאיר וחכמים אומרים עד

שיהא בו צורת אדם. כ"ה בכ"ו, ואין שם המלה 'טמאה' בדברי ר"מ, ולפי גירסא זו יש לפנינו פיסקא ממשנת בכורות רפ"ח, עיי"ש.

ועיין במשנה כאן פ"ג סמ"ב. ובפיה"מ להר"מ שם עמ' 128: ר' מאיר אומר

אינו ולד עד שיהיה כל פניו בצורת פני אדם וחכמים אומרים משיש בפניו קצת תארי פני אדם הרי זה ולד וכו' ואף על פי שנראה מזאת המשנה שר' מאיר הוא

המחמיר וחכמים מקילים בכל זאת התבאר מן התוספתא מה שזכרתי לך. וציין דירינבורג לתוספתא שלפנינו, ולא דק, כי מן התוספתא שלפנינו מוכח בדיוק ההפך

מפי הר"מ. וכוונת רבינו היא לברייתא שבבבלי כ"ג ב': והא איפכא תניא ר"מ אומר כל צורת וחכ"א מצורת. ועיין ברש"י ותוספ' שם. ובתשלום תוספתא עמ' 7 ציינתי

שכן היא דרכו של הרמב"ם ביחוד לקרוא לברייתות שבבבלי—תוספתא.

23/25 אמר ר' חנינא בן גמליאל נראין דברי ר' מאיר... שאין בו מצורת אדם.

וכן בכ"ו: אמר ר' חנינה בן גמליאל וכו'. ובבבלי כ"ג א': מיתיבי ר' חנינא בן

אנטיגנוס אומר נראין וכו' חסורי מחסרה והכי קתני ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר נראין דברי ר"מ וכו'. ובכ"מ שם: מיתיבי ר' חנינ' בן אנטיגנ' או' נראין

דברי ר' מאיר וכו' חסורי מחסר' והכי קתני נראין דב' ר' מאיר וכו'.

25 שהפילה דמות עורב וכו'. לפי הבבלי כ"ג א' גם ר"מ מודה בהפילה עורב

שאינה טמאה לידה, אבל בירושלמי פ"ג ה"ב, ג' ע"ג: מקשי לה על דר' מאיר

הפילה דמות עורב עומד בראש הדקל ואומר (בריש א"ז, ג' סע"א ובתוס' הרא"ש כאן כ"ג סע"א: אומר) לו בא וחלוץ או ייבם.

27 צורת פנים שאמרו אחד מכל צורת הפנים חוץ מאוניים. ברייתא בבבלי כ"ג ב', ועיין ירוש' פ"ג ה"ב, נ' ע"ג והשוה בבלי שם.

27/29 וסנדל שאמרו... צורת אדם. ירוש' פ"ג ה"ד, נ' ע"ד, בבלי כ"ה ב'. ובס' יחסי תו"א כתי' ערך ר' יהודה נשיאה: גרסי' במס' נידה פ' המפלת ת"ר בתוספתא דנידה פ' המפלת סנדל דומה וכו'.

29 ולמה אמרו סנדל וכו'. עיין בבלי להלן שם.

30/31 שמא תפיל עמו... נמצאתה מונה תחלת לנדה ראשון וכו'. עיין בבבלי

שם וברש"י ד"ה שאם.

32 תחלתה כחוט הערב וראשה כתורמוס וחלולה כחצוצרת. כ"ה בד וכי"ו.

ובירושלמי פ"ג ה"ד, נ' ע"ד: אי זו היא שיליה שאמרו כל שהיא דומה לחוט ערב וראשה תפוח כתורמוס. רבן שמעון בן גמליאל אומר וכו' וחללה כחצוצרת ואין שילייה פחותה מטפה. כלומר, הירושלמי מפסיק באמצע בדברי רשב"ג, וחללה כחצוצרת ואין שילייה וכו' הוא מסתם התוספתא. ועיין הגירסא בבבלי כ"ו א' ובפיה"ג טהרות 112. ועיין ברש"י שם ד"ה וסופה.

32/33 אין שיליה פחותה מטפה. ירושלמי ובבלי הנ"ל, ירושלמי סוכה פ"ג ה"א, נ"ג ע"ג.

33 רבן שמעון בן גמליאל אמר וכו'. עיין בירושלמי ובבלי הנ"ל.

33/34 ולמה אמרו שליא והלא שליא שאין עמה ולד. הגר"א ז"ל מגיה: ולא

אמרו שליא ולד אלא שאין שליא שאין עמה ולד. ועיין במשנה ד' פ"ג.

34/35 הטיבור חיבור באדם עד טפח ליטמא ולטמא אכל בבהמה חבור.

הגר"א ז"ל הגיה: אבל בבהמה [אינו] חבור. ופירש שדווקא באדם שאינו נופל מא"ו הוי חיבור עד טפח. אבל בבהמה נופל מא"ו ולפיכך אינו חיבור. ומכאן יוצא שאפילו סופו להחתך הוי חיבור. ועיין נזיר נ"א א'. ולהלן 679 שו' 27/28 מונה בכיוו. שדרה"י יחד עם צפרניים ושיער, וכבר שיערתי שם שצ"ס: טיבור, במקום: שדרה. עיין מש"ש. ואולי דינו כאבר המדודל. עיין מ"ש לעיל 571²⁸. ועיין חולין פ"ט מ"ז ולעיל 611³⁸ (לעניין בהמה). ומ"מ לא מצאתי ברייתא זו לא בבבלי ולא בירושלמי וגם הרמב"ם לא הביאה.

35/36 עור היוצא מעור פניו של אדם בין חי בין מת טהור. בכורות ז' ב',

עיי"ש במפרשים. ובזר זהב להגר"א ז"ל פירש: עור הבא כנגד פניו של אדם. יש תינקות שנולידין בכפה על ראשם ונגד פניהם. ולפי האגדה נולד גד באופן כזה, שכן מביא הרחיד"א במדבר קדמות מערכת ג' סי' י"ט בשם פי' ר' אפרים על התורה כתי': גד נולד מחופה עור כמו בגד, וזה רמז בא גד בגד, והוא סי' טוב לכל הנולידים כך (עיין בבריטיש אנציקלופדיא ערך-caul).

36 ומותר בהנאה. מכאן משמע שסתם עור של מת אסור בהנאה. ועיין תוספ'

חולין כ"ב א' ד"ה עורות ומה שהעירו בגליון שם.

שם: ואיזהו שפיר מרוקם היה אבא שאול אומר תחלת ברייתו ברושם. בד: תחלת ברייתו בראשו. וכן בבבלי כ"ה א': תנו רבנן איזהו שפיר מרוקם אבא שאול אומר תחלת ברייתו מראשו. וכן באגדות התלמוד ועין יעקב: תחלת ברייתו של ולד מראשו. וכן בא"ז ח"א ה' נדה סי' שד"מ, מ"ו ע"ג: מראשו.

וכן בפיסקי הרשב"ץ. נדה פ"ג, ד' ע"ג: תחילת שפיר מרוקם וכו' היא מראש. וביוםא פ"ה א': דתניא מהיכן הולד נוצר מראשו וכו' אבא שאול אומר מסיבורו ומשלח שרשיו אי"ך ואי"ך וכו'. ובמה"ג ויקרא עמ' 259: מאיכן מתחיל הולד ליברות ר' מאיר אומר מראשו משליח שרשיו וכו' אבא שאול אומר מטבורו משלח שרשיו אי"ך ואי"ך. וכן במדרש חמדת הימים לר"ש שיבאוי ריש תוריע י"ז ע"ב: מאיכן מתחיל הולד להצטייר ר' מאיר אומר מראשו משלח שרשיו וכו', ועיי"ש י"ח רע"א. ובתוספ' כ"ה א' ד"ה תחלת תמהו מהסוגיא הנ"ל שרואים משם כי אבא שאול סובר שתחילת ברייתו מסיבורו, וכתבו: ונראה לר"ת דגרס ברשון, וכן פר"ח ובתוספ', פ"י כעין חגב דסלעס מתרגמינ' רש"י. וכ"ה בערך גם בתוספ' הרא"ש שם, וגם הוא מעיד שבתוספתא הגי': ברשון. ובאו"ז סוף סי' שד"מ הנ"ל: תחלת ברייתו כרשון פ"י כסלעס דמתרגמי' רשונא, כל"ז כך הוא קטן בתחלה, וה"ג בפר"ח ובערוך (ערך רשון) וביקרא רבה (עיין להלן) ובתוספ'. ועיין בתוספ' יומא פ"ה סע"א. וכן בפיה"ג טהרות עמ' 112: שפיר וכו' ועיקרו כרשון שהוא חגב תרגום. ועיין בהערות שם. ובילקוט איוב רמז תתק"ה: תנו רבנן אבא שאול אומר אי זהו שפיר מרוקם תחלת ברייתו ברשום (בד"ו: כרשום) וכו'.

ובירושלמי פ"ג ה"ג, נ' ע"ד: אי זהו שפיר מרוקם שאמרו כל שתחילת ברייתו דומה לרשון אין בודקין אותו וכו' תני אבא שאול אומר מסיבורו אדם נוצר ומשלח שרשין מיכן ומיכן.

וביקרא רבא פ"ד—ח': תנא צורת הולד כיצד תחלת ברייתו דומה שתי עיניו כשתי טיפין וכו'. כ"ה בד' קושטא ובד"ו. ובכ"ל שם: דומה לראשו וכו', ובכ"ר: דומה לראשו וכו'. ובילקוט המכירי תהלים פ' קל"ט ח"ב עמ' 270: ויקרא רבה תנא צורת הולד כיצד תחלת ברייתו דומה לראש דדין ב' עיניו וכו', וצ"ל שם: דומה לראש, ראין ב' עיניו וכו' (עיין להלן). ולפני הערוך וא"ו הנ"ל היתה שם הגירסא: דומה לרשון.

ומא"פס מאד הם דברי ינאי (פיוטי ינאי הוצ' ד"ר זולאי עמ' קל"ב): בריית תחלתו כתבנית חרגול וכו' גלילי אישוניו כמו טיפי זכוב (ועיין להלן) וכו'. וברור שמקורו היא הברייתא שלפנינו, והוא גרס בה כג' הירושלמי והתוספתא והראשונים הנ"ל: כרשון, אלא שהוא תרגם: כרשון — כחרגול.

ובתור"כ שמיני פרק ה' ה"ט, נ' ע"ד: סלעס זה הרשון. חרגול זה נפול. וכ"ה בת"י שם. וכן היה בתור"כ שלפני התלמוד חולין ס"ה א' (ועיי"ש ס"ו רע"א וברש"י שם). אבל בשם דבי ר' ישמעאל מביא התלמוד שם (ס"ה ב'): סלעס זה ניפול וכו' חרגול זה רשון. ולהלן שם (ס"ו א'): מר כי אתריה ומר כי אתריה. וינאי השתמש כאן בדבי ר' ישמעאל או בתרגום שנעשה ע"פ דבי ר' ישמעאל.

וברמב"ם פ"י מה' איסורי ביאה ה"ג: תחלת בריתו של אדם גופו כעדשה וכו'. ולכאורה היה נראה שכן פירש רבינו את דברי הברייתא להלן: וגויתו כעדשה — גופו כעדשה, אע"פ שמתוך העניין משמע שהכוונה שם לראש גויתו. אבל ראיתי במדרש הגדול תוריע עמ' 269: ושפיר מרוקם. מאי שפיר מרוקם. תא שמע דאמר אבא שאול תחלת ברייתו של אדם גופיה כעדשה שתי עיניו כשתי טיפי זכוב וכו'. וקצת רחוק בעיני שבעל מה"ג סידר את הברייתא כאן ע"פ פסק הרמב"ם הנ"ל, עיי"ש הסיגנון.

37 שתי עיניו כשתי טיפין של זבוב. כ"ה בכ"ו. ובירושלמי הנ"ל: תני רואין שתי עיניו כמין שתי טיפין של זבוב. וכן בויר הנ"ל בכ"ר: ראיין שתי עיניו וכו', וכן היה לפני ילקוט המכירי לפי הגהתי הנ"ל.

שם: פ"ו מתוח כשעורה. כ"ה בכ"ו. ובד': פי מתוח כשעורה. ובבבלי הנ"ל: ופ"ו מתוח כחוט השעורה. וכ"ה באגדות התלמוד ועין יעקב שם. וכ"ה באר"ו ופיסקי הרשב"ץ הנ"ל.

ובירושלמי הנ"ל: פ"ו פתוח כשעורה. ובילקוט הנ"ל: ופ"ו פתוח כחוט השעורה. וכ"ה ברמב"ם ומדה"ג הנ"ל. ובפיוטי ינאי הנ"ל: פי (כג"י ד) פתוח, כשעורה מתוח. והוא חבר את שני הנוסחאות.

ובויקרא רבא הנ"ל: פ"ו דומה לשעורה. ובכ"ל שם: פ"ו משוך כשעורה. 38 וגו' ונ"ו כעדרשה. וכ"ה בבבלי ובויר הנ"ל. אבל בירושלמי: גוייתו כטיפה של זבוב. וכן מעתיק מויר במכירי הנ"ל: וגוייתו כטיפה א' של זבוב. ולפני ינאי הנ"ל היתה כנראה הגי': כשעורה. והחילוף בין 'שעורה' ו'עדשה' בא ע"י סירוס האותיות. שם: ואם היתה נקבה גוייתה כשעורה לארכה. וכן בירושלמי הנ"ל: ואם היתה נקיבה גוייתה מתוח כשעורה (צ"ל: כשעורה). ובבבלי הנ"ל: ואם היתה נקבה גדונה כשעורה לארכה (ועיי"ש גם כ"ה ב'). ובכ"מ שם: גדונה' כשעור' וכו'. ובאר"ו הנ"ל: גידונית כשעורה וכו'. ובאגדות התלמוד ועין יעקב הנ"ל: ואם (בעין יעקב: אם) היתה נקבה נכרת כשעורה סדוקה לארכה. ובילקוט הנ"ל: אם היתה נקבה נראית כשעורה סדוקה לארכה.

וברור בעיני שכל אלה תיקונים הן, והנכון כלפנינו: ואם היתה נקבה גדונה (כצ"ל במקום: גדונה) כשעורה וכו', ופירושו תיק שלה—כינוי לגוייתה. וכן מתרגם בולגטה את הפסוק בדה"א כ"א—כ"ו (אל נדנה): in vaginam. וזה מתאים בדיוק לתוספתא וירושלמי.

והמלה 'נדן' במובנה הכללי גם לעיל 435: ובהקבלות (ע"פ דניאל ז', ט"ו). וברמב"ם הנ"ל: ואם ראה אותו מקום כשעורה סדוקה וכו'. ובמה"ג הנ"ל: ואם יש באותו מקום כשעורה סדוקה וכו'. ובפיסקי רשב"ץ הנ"ל בטעות: ואם היא נקבה סדוקה כסדק השעורה. ובויר הנ"ל: ואם היתה נקבה סדוקה כשעורה לארכה. שם: פיתוח ידיים ורגלים אין לו. וכן בירושלמי הנ"ל: ופיתוח ידיים ורגלים אין לו אדיין. ובויר הנ"ל: נתוח ידיים ורגלים וכו'. ובבבלי הנ"ל: וחתוך ידיים ורגלים וכו'.

עמ' 645

1/2 אין משערין במים וכו'. ירושלמי פ"ג ה"ג, נ' ע"ד, בבלי כ"ה סע"ב.
2/3 מפני שהשמן רך ומזכך ואין רואין אותו אלא בחמה. בירושלמי שם: מפני שהוא מתון ומזוג ואין בודקין אותו אלא בחמה. ובבבלי שם: שהשמן רך ומצחצחו ואין רואין אלא בחמה.

3/4 המפלת שפיר שלא מרוקם... אינו ולד. בבלי כ"ה א'.

4/5 ור' ישמעאל בר' יוסי אמר משם אביו... הרי זה ולד. עיין בבבלי כ"ה רע"א וירושלמי פ"ג ה"ג, נ' ע"ד. ועיין ירושלמי פ"ג סה"א, נ' ע"ג.

5 השליא בבית הבית טמא וכו'. פיסקא זו גם במשנה פ"ג מ"ד, וכל הברייתא בבבלי כ"ז א', עיי"ש.

6/7 אי אתה מודה שאם הוציאה לבית החיצון וכו'. ירושלמי פ"ג ה"ד, נ"א ע"א, ועיין בבבלי הנ"ל.

8/10 יצא מחותך או מסורס... זו פרתתו. עיין בברייתא שבבבלי כ"ט א'.
10/11 המפלת כירית גוף שאינו חתוך וכירית ראשו שאינו חתוך אינו ולד.
כ"ה בכ"ו. ובת"כ ריש תזריע ה"ח, נ"ח ע"א: יכול המפלת בריית ראש שאינו חתוכה בריית הגוף שאינו חתוך וכו', והובא בבבלי כ"ד ב'. ועיין רמב"ם פ"י מה' איסורי ביאה ה"א, והסדר שלו מתאים לתוספתא כאן, עיי"ש היטב.
11 יד חתוכה ורגל חתוכה הרי זה ולד. בבלי י"ח א', ועיין בירושלמי פ"ב ה"ד,

נ' ע"א. ועיין רמב"ם הנ"ל.
11/12 יד אטומה ורגל אטומה אינו ולד. כלומר יד שאינה חתוכה, ועיין רמב"ם הנ"ל.
12/13 גוף אטום אינו ולד איזהו גוף אטום... אינו ולד. עיין הברייתא בבבלי כ"ג סע"ב.
13 המפלת ואין ידוע מה היא תשב לזכר ולנקבה ולנדה. משנה פ"ג מ"ו.
14/17 ולמה אמרו לנדה שאם תראה... ותחלת נדה לאחרון. עיין בבבלי פ' רע"ב. ולכאורה משמע כאן שהבאור הולך על המשנה הנ"ל, ועיין תוספ' הרא"ש פ' סע"א.

17/19 אמר ר' ישמעאל מעשה בנלפטר... אמרו לו אין מביאין ראייה מכאן. בבבלי פ' ב'. ובכ"ו כאן: שהביאה את שפחתה שנתחייבה מיתה למלך וקרעתה וכו', וגוי' משובשת היא. ועיין על ג'פטרס בצופה הצרפתי ח"ה עמ' 185.
19/20 ומהיכן מביאין ראייה ממי שנכנסה אצל בעלה תחלה או ממי שבא בעלה ממדינת הים. כ"ה בכ"ו. ופירושה, שדווקא מבת ישראל שלא נחשדה על הזנות יש להביא ראייה, אבל לא משפחות. עיין בבבלי שם. ובבא זו שיש להביא ראייה מבת ישראל לא נזכרה בבבלי שם.

פ"ה

21/22 בנות הכותים... שהן יושבות על כל דם. משנה רפ"ד, ושם בכ"פ הנוסחאות שבידי: והן (והם) יושבות וכו'. ועיין בא"הו רבא במשנה שם.
22 יום שהיא טהורה בו סופרתו מתוך שבעה. כ"ה בכ"ו. ובבבלי פ"ג א':

דבר אחר יום שמוסקת בו סופרתו למנין שבעה.
23/24 בנות הצדוקין... כישראל. משנה פ"ד מ"ב.
24 מעשה בצדוקי אחד וכו'. כ"ה בד וכ"ו. ועיין בברייתא שבבבלי פ"ג ב'.
25/26 ובא ושאל את אשתו ואמרה אישי כהן גדול אף על פי שאנו נשי צדוקיות וכו'. כ"ה בכ"ו. ובא ושאלו את אשתו וכו'. ובכל אופן ברור כאן ששאלו את אשתו של הצדוקי, ומוכח מכאן כפירש"י בגמרא שם, ולא כמהרש"א שפירש שהכה"ג קידם אצל אשתו של עצמו עיי"ש.

26/27 אנו בקיעין בצדוקיות יותר מן הכל וכו'. בכ"ו: אם בקיעין וכו'. ובד: אין בקיין בצדוקיות יותר מן הכל וכו'. ובבבלי שם: בקיין אנו בהן יותר מן הכל וכו'.

28 בנות ישראל קטנות עד שלא הגיעו לפרקן וכו'. עיין במצפה שמואל, ונעלם ממנו לפ"ש שכל הברייתא הובאה בבבלי י' ב', עיי"ש.

29 וכשהגיעו לפרקן הרי הן בחזקת טמאה. כ"ה בד, וכ"ה בברייתא שבבבלי שם (בחזקת טומאה). אבל בכ"ו כאן: הרי הן בחזקת טהרה, וה' צ' הוריד גי' זו לשנו"ס (אעפ"י שלא ידע מהברייתא שבבבלי), וזו היא הגירסא הנכונה, שהרי כל ומן שלא ראתה דם היא בחזקת טהרה אעפ"י שהגיעה לפרקה, וההבדל בין הרישא והסיפא הוא רק בבדיקה. וכן ברמב"ם פ"ד מה' מטמאי מו"מ ה"ח: חזקת בנות ישראל שלא הגיעו לפרקן בחזקת טהרה ואין הנשים בודקות אותן אבל משהגיעו לפרקן צריכות בדיקה ונשים בודקות אותן. ועיין בהשגות סה"ז שם. וכן גם ברש"י במקומו שם: „בחזקת טומאה, כלומר בחזקת דמים מצויים בהם“, ולפיכך צריכה בדיקה. ובכ"מ שם המלה „טומאה“ נראית מתוקנת ממלה אחרת, וכנראה שהיה כתוב שם מקודם: טהרה (כגי' כ"ו כאן).

30/31 אלא סכות ומקנחות מבחון וכו'. בבבלי שם: סכות אותן בשמן מבפנים

ומקנחות אותן מבחון וכו', ועל פיו הגיה הגר"א.

31/33 דם הנכרית ודם הטהרה של מצורעת בית שמאי אומרים הרי הן

כדם מגפתה דם היוצרת שלא טבלה מטמא לח ואין מטמא יבש דברי ר' מאיר. כל הברייתא היא מדברי ר' מאיר, וסובר ר' מאיר שלא נחלקו בית שמאי וב"ה בדם הגויה, שגם בית שמאי מודים שהוא מטמא לח ואינו מטמא יבש (וכשיטתו במשנה פ"ב מ"ו שגם דם טהור מטמא משום משקה, וכאן באר את דבריו: כדם מגפתה, עיין גדה נ"ה סע"ב, כמו שפירש באו"ש פ"י מה' טומאת אוכלין ה"ה). וכדין דם סתם שאינו מטמא יבש, עיין להלן 662¹⁷ ומש"ש. וכמו כן סובר ר' מאיר שלא נחלקו ב"ש וב"ה בדין דם היוצרת ושניהם סוברים שמטמא לח ואינו מטמא יבש, כדין כל דם, ור"מ נקט לשון רבו ושנה ברישא, כדם מגפתה" ובסיפא „מטמא לח ואינו מטמא יבש“, והיא היא, ועיין הלשון במשנה, ור"מ חלק על משנתו וסבר שאין מחלוקת בזה בין ב"ש וב"ה. ולפיכך לא שנה ר' מאיר בין הכ"ד דברים מקול"י ב"ש וחומרי ב"ה את שני הדינים של משנתו. עיין בפ"י הראב"ד עדיות ספ"ד ובירושלמי צצייתא לעיל ח"ב עמ' 183. ועיין להלן.

33 ור' יהודה מטמא לח ויבש. כלומר ר' יהודה חולק רק על הסיפא וסובר

שב"ש סוברים שדם היוצרת מטמא לח ויבש, וגם הוא מודה שאין מחלוקת בין ב"ש ובין ב"ה בדם היוצרת, אבל מודה למשנתו ברישא, והיינו שנחלקו ב"ש וב"ה בדם גויה ומצורעת. וכן יוצא ברור ממשנת עדיות פ"ה מ"ה: ר' יהודה אומר ששה דברים מקול"י בית שמאי ומחומרי ב"ה וכו' דם נכרית ודם טהרה של מצורעת וכו', ואינו חושב דם יוצרת. והמניין בזה מדויק, כי בתוספתא שם 458¹⁴: ר' יהודה אומ' חמשה דברים וכו', ופירש הראב"ד שם פ"ה סמ"א שמשנתו חושבת דם גויה ודם מצורעת לשנים, והתוספתא מונה אותם אחת, ובשניהם לא נזכר דם יוצרת, הרי כך ברור כפירוש. ועיין להלן.

33/34 ר' אליעזר אומר מחומרי בית שמאי ומחומרי בית הלל בית שמאי

אומרים מטמא לח ואין מטמא יבש וכו'. הגי' משובשת וצ"ל: ר' אליעזר אומר מקול"י בית שמאי ומחומרי בית הלל דם היוצרת שלא טבלה בית שמאי אומרים וכו', וכן מפורש לעיל 458¹⁶: ר' אליעזר אומ' שני דברים מקול"י בית שמאי ומחומרי בית הלל דם היוצרת שלא טבלה (כ"ה בד) מטמא לח וכו', ולפ"ז ברור שר' אליעזר מוסיף על משנתו שם (בראב"ד שם פ"ה מ"א: ונראה לי כי התנאים

שזנכרו בזה הפרק לקול'י ב"ש ולחומרי ב"ה כולם מוסיפים הם על הפרק הראשון ששנה בפ"ד וכו') גם דם היולדת שלא טבלה, ולפ"ז סתם משנתינו בנדה כאן היא כר' אליעזר.

35/36 אמרו בית הלל לבית שמאי אי אתם מודים בנדה שאם הגיעה זמנה לטבול ולא טבלה שהיא טמאה אמרו להן בית שמאי לא אם אמרתם וכו'. כ"ה בכ"ז, וכה בברייתא פ"ה ב', וכן הגיה הגר"א.

עמ' 646

3/4 יולדת בזוב ימי ויבתה עולין לה מתוך ימי טהרתה ואין עולין לה מתוך ימי לידתה. בבא זו הולכת על משנתינו פ"ד מ"ג: ומודים ביולדת בזוב שהיא מטמאה פ"ח ויבש, וע"ז מוסיפה התוספתא שדווקא אם לא מנתה עדיין ז' מתוך ימי טהרתה, אבל אם מנתה ז' מתוך ימי טהרתה עולין לה לב"ש. ובבבלי פ"ה ב': והתניא (בניחותא) יולדת בזוב שספרה ולא טבלה וראתה הלכו ב"ש לשיטתן וכו', וזהו כברייתא שלפנינו, ועיי"ש פ"ו א', פ"ז א', תרי"כ ריש תזריע ה"ג, ג"ח ע"ב.

4/5 המקשה כמה תשפה... והלכה כדבריו. בבלי ז' ב', פ"ע 458¹⁴. ועיין במשנה פ"ד מ"ד, ועיין זבים פ"ב מ"ג.

5/6 ר' שמעון בן יהודה... מעת לעת. פ"ע 458¹⁵ ואילך.

6/7 המקשה לפני לידתה הרי זו נדה. במשנה פ"ד מ"ד: המקשה נדה. ועיין בגמרא פ"ו ב', ועיין בברייתא שם. ואפשר שצ"ל לפנינו: המקשה לפני לידתה [כימי נידתה] הרי זו נדה, ונשמט ע"י הדומות. והגר"א הגיה כאן ע"פ הברייתא שבבבלי הנ"ל.

7/10 בתוך אחד עשר קישת שנים... סמוך ללידה לא ילדה בזוב. עיין בברייתא הנ"ל, והנוסחא כאן מתפרשת כפשוטה בלי הגהה.

10/11 קישת שנים ושפת שנים אף על פי שחזרה וקישת וכו'. בד לנכון: קישת שנים ושפת אחד אף על פי שחזרה וקישת וכו', כלומר, מכיוון שראתה יום שלישי בשופי כבר נעשית זבה ואין הקושי שאח"כ מוציאה מידי זוב. ועיין רמב"ם פ"ז מה' איסורי ביאה ה"ב. ולה' צ' היתה נסיה להכניס דווקא את השיבושים של כ"ז לתוך פנים הנוסח שלו.

11/12 כמה יהא קישוי... דברי ר' מאיר. עיין במשנה פ"ד מ"ה, והלשון שלפנינו בתרי"כ שאציין להלן שו' 14/15.

12 ר' יהודה אומר משום ר' טרפון דייה חודשה וכו'. כ"ה בכ"ז, ועיין בברייתא פ"ח א' ובמשנה הנ"ל.

13/14 כיצד שנים מן השמיני ומן התשיעי לא ילדה בזוב שלשה מן השמיני ומן התשיעי ילדה בזוב. כלומר, אם שני הימים של הקושי היו יום אחד מן השמיני ויום אחד מן התשיעי לא ילדה בזוב, שהרי רוב הקושי היה בתשיעי, אבל אם שלשה היו מן השמיני והתשיעי, והיינו שנים מן השמיני ואחד מן התשיעי ילדה בזוב. והסיגנון מגומגם. ועיין הגירסא בברייתא פ"ח א' הנ"ל, ועל פיה הגיה הגר"א.

14 כולדת הנקבה. מימרא של שמואל פ"ח ב'.

14/15 לפיכך אם קישת שבעה עשר... וילדה בזוב. כ"ה בכ"ז, ובברייתא זו גם בתרי"כ מצורע, זבים, פרשה ה' סה"ב, ע"ח ע"ד.

15/17 יש מקשה עשרים וחמשה... כילדת הנקבה. תו"כ הנ"ל. בבלי ל"ח ב'. והכל הוא מדברי ר' יוסי ור' שמעון. ובמה"ג עמ' 388: תנו רבנן אין קישוי יותר משני שבועות. מיכן אמרו יש מקשה עשרים וחמשה וכו'.

17 אבל אי אפשר שתקשה עשרים וששה במקום שאין ולד ילדה בזוב. הנכון הוא בד: אבל אי אפשר שתקשה עשרים וששה (צריך להעמיד כאן נקודה) במקום שאינו ולד ילדה בזוב. כלומר, במקום שהילד אינו ולד אין הקושי מטהר אותה. ועל פי הברייתא כאן בגירסא זו פירש רבא את הברייתא הנ"ל ל"ח ב'. ובירושלמי יבמות פ"ד ה"א, ו' ע"א (ובמקבילה בנדה פ"א): ר' יודן בעי סוף דבר עד שתלד לא אפילו הפילה. ועיין במפרשים שם. ועיין להלן שו' 23/24 ומש"ש. ובתו"כ הנ"ל: אבל אי אפשר שתקשה עשרים וששה מקום שאין הולד (=הוא ולד) ולא ילדה בזוב. כלומר, אי אפשר שתקשה כ"ו יום במקום שאין הוא ולד ולא תלד בזוב. ועיין בבלי הנ"ל. ועיין הלשון במה"ג הנ"ל.

18/19 יש רואה מאה יום... לאחר נדה. תו"כ הנ"ל ה"ד, ברייתא בבבלי ל"ח א'. 19/22 ר' מאיר אומר מאה... כל ימיה ולא תהא זבה בהן. ברייתא בבבלי ל"ח א' בשינוי סדר. ובשו" 20 כאן צ"ל כמו בד: שבעה נדה ושנים לאחר נדה וכו'. וצ' הכניס לתוך הפנים דווקא את השיבוש של כ"ו.

22/23 קישת שלשה ימים... ואסורה לאכול בתרומתה. כלומר, חיישין שמא תשפה, ועיין בבלי ל"ו ב' וראשונים שם.

23/24 הרי זה בחזקת מעוברת קישת ואחר כך הפילה דבר שאינו ולד ילדה בזוב. כלומר, אפילו היתה לפנינו בחזקת מעוברת ואח"כ הפילה דבר שאינו ולד, והיינו שאין בו צורת אדם (משנה פ"ג סמ"ב) הרי היא זבה, והמלה "ילדה" לאו דווקא, שאינה טמאה לידה, ויתכן שכן הוא הפירוש גם לע"ל שו' 17 (וכאן הפירוש יותר מתקבל מפני הסגנון, דבר שאינו ולד). ולפי"ו אין מכאן סתירה לדברי הירושלמי שהבאתי שם, עיי"ש. אבל בהפילה צורת אדם יתכן שיש קושי בנפלים, כדברי הירושלמי. ובבבלי ל"ח א', ל"ח ב', ס"ו א' מבואר שאין קושי בנפלים. ועיין על החזקה עוברת בספק ולד בבבלי כאן כ"ט א'.

24/25 המקשה ויצא דרך רופנה... ר' שמעון מטהר. ברייתא בבבלי מ"א א'. 25/27 הפולטת שכבת זרע מבפנים... בפנים כבחוק. תו"כ מצורע. זבים, פרש' ד' סה"ד. ע"ח ע"א. בבלי מ"א ב'.

27 תינוקת בת יום אחד לנדה. משנה פ"ה מ"ג. שם: מעשה בעין וכול והטבילה קודם לאמה. בבלי ל"ב א'. ועל פיו הגיה הגר"א כאן.

27/28 בת שלש שנים... בת שלש שנים ויום אחד. בס' יחוסי תו"א כתי' ערך ר' יוסי בן כיפר: דגרס' התם בפ' יוצא דופן אמשנת בת ג' שנים ויום אחד (מיד סע"ב) ת"ר, בתוספתא דמס' גידה פ' בנות כותיים, בת ג' שנים לביאה דברי ר' מאיר וחכמים אומרי' בת ג' שנים ויום אחד וכו'.

28/30 בתוך הזמן של בדיקות הבן והבת אף על פי שאמרו לשם מי נדרנו ולשם מי הקדשנו נדרין והקדישן הקדש. כ"ה בכ"ו. והגר"א ז"ל מקבל את גי' ד ומגיה שם: אחר הזמן וכו'. ואולי צ"ל לפנינו: בתוך הזמן של בדיקות הבן והבת אם אמרו לשם מי נדרנו וכו', כלומר אם אמרו מעצמן בשעת הנדר לשם מי

נדרו אינם צריכים בדיקה, כי עצם אופן הנדר מראה שהם מופלאים. וע"ז מביא את המעשה של ר' חנניה בן חנניה. וא' צ' הפסיק כאן באמצע הפסקא בציון הלכה. ועיין במשנה פ"ה מ"ו.

30 מעשה בר' חנניה בן חנניה שהדירו אביו בנויר וכו'. כל הברייתא בירושלמי נזיר פ"ד ה"ו. נ"ג ע"ג. בבלי שם כ"ט ב'. ובשם התוספתא והבבלי ביחוסית תו"א כת"י ערך ר' חוניא בר' חנינא.

31 והיה רבן גמליאל בודקו וכו'. וכ"ה בבבלי נזיר שם. אבל בירושלמי הנ"ל: והיה רבן שמעון בן גמליאל בודקו. אבל להלן גם שם: עמד רבן גמליאל ונשקו וכו'. ואם אין שם ט"ס, צ"ל שהמעשה הובא לפני רבן גמליאל אלא שרשב"ג היה בודקו. 31/32 ר' יוסי בר' יהודה אמר וכו'. עיין תוס' נזיר כ"ט ב' ד"ה ר' יוסי אומר

ופי' הרא"ש שם.

35/36 אמר ר' אלעזר בר' צדוק אני ראיתי שהיה מורה הוראות בישראל. כ"ז פיתא בכ"ז ובבבלי הנ"ל. וביחוסית תו"א כת"י הנ"ל: א"ר אלעזר בר' צדוק אני ראיתי מורה הוראה בישראל, ובגמרא דידן לא היו ימים מועטים עד שהורה הלכה בישראל וכו'. ובירושלמי הנ"ל: אמר ר' אלעזר בר' צדוק אני ראיתי יושב ודורש ביבנה. 36 מעשה בתינוק אחד שהקדיש קרדום אחד וכו'. ברוקח סי' שצ"ד: ובתוספ' דגי' [פ'] בנות כותים מעשה בתינוק שהקדיש קרדומו (וכ"ה בכ"ז כאן) לשמים ובדקו ר' עקיבא לשם מי נדר. ובפירוש מנצור אלדמארי לחומש (בנספחות לקטעים ממנו, הוצ' קהוט עמ' XI): מעשה בתינוק שבא לפני ר"ע ואמר לו הקדשתי קרדומי אמר לו לשם חמה ולבנה הקדשתי (צ"ל: הקדשתי) וכו' (עיין המשך הפסקא להלן).

עמ' 647

1 אמר לא הקדשתי אלא למי שהברול שלו ברוך הוא וכו'. בפירוש אלדמארי (המשך הפסקא הנ"ל): אמר לו ר' אל תתיגע בי (מתאים לדברי ר' חנניה בן חנניה לצי"ל) לא הקדשתי אלא למי שברא את אלה אמר לו בני נדר. וקהוט מעיר שם שבנדרים כ"א ב' נמצאות דוגמאות אחרות! ולא ידע מקורו. 2/3 שוב מעשה בתינוק אחד שהיו באין בספינה וכו'. עיין ירוש' ברכות פ"ט סה"א, י"ג ע"ב.

4/5 למי שברא את הים... ואמרו זה בדוק ומתוקן. כ"ה בכ"ז.

פ"ו

6/10 בן תשע שנים... מותר לישא אלמנתו. כל הברייתא לעיל יבמות רפ"ח, ירושלמי שם פ"ז ה"ה, ח' ע"ב, ירושלמי סוטה ספ"ד, י"ט ע"ד, בבלי יבמות ס"ח א' וש"נ (ובגליון הבבלי ציין לתוספתא נדה ונעלם ממנו לפי שכל הברייתא היא גם בתוספ' יבמות במקומה).

ובערך ערך אלמנה כת"י לוין (לפי אוה"ג כתובות, הפירושים, עמ' 12): כגון כ"ג שבא על האלמנה אע"פ שמת הוא פוסלה מן כהן הדיט והדבר הזה ביבמות בס' אלמנה לכהן גדול (הנ"ל), ועיקר בריתא זו בתוספת יבמות (רפ"ח) ובתוספות נדה. 10 בן תשע ויום אחד שהביא שתי שערות שומא, בברייתא שבבבלי מ"ו א':

בן ט' שנים שהביא וכו'. וכן הגיה הגר"א. אבל בכ"מ גם שם: ויום אחד, וכבר ישובו על מדוכה זו בתוספ' שם מ"ו א' ד"ה בן, ברשב"א, ריטב"א, תוספ' הרא"ש וחי' הר"ן שם.

10/12 מבין תשע שנים... ר' יוסי בר' יהודה אמר סימן. ירושלמי יבמות פ"י ה"ז, י"א ע"ב, קידושין פ"א ה"ב, נ"ט ע"ג, בבלי כאן ה"ג. ועיי' הפירושים בשני התלמודים. 12/13 מבין שתים עשרה שנה ויום אחד עד בן שלש עשרה... הרי הוא כאיש לכל דבר. לפי גירסא זו מפורש כאן שתוך הזמן כלאחר זמן. אבל בבבלי שם: בן י"ג שנה ויום אחד דברי הכל סימן, ועיי' מה שדייק בתלמוד מלשון זו.

13/14 בן ארבע עשרה שנה ובן חמש עשרה שנה שלא הביא וכו'. בד, בטעות: שהביא וכו'. ובתשה"ג הרכבי סי' ע"ד עמ' 39: וכמה דלא הביאה שתי שערות קטנה היא דתאנו רבנן בתוספתא כלשון הזה בן ארבע עשרה ובן חמש עשרה שלא הביא שתי שערות הרי הוא כבן תשע שנים ויום אחד לכל דבריו, ודקתאני בן ארבע עשרה ובן חמש עשרה הוא הדין עד בן עשרים דתנן (משנה יבמות ספ"י) אחד בן תשע שנים ויום אחד ואחד בן עשרים שנה שלא הביא שתי שערות.

14/17 בן עשרים שנה... הרי היא כאילונית לכל דבר. לעיל יבמות פ"י ה"ו ורה"ז, בבלי שם פ' ב', ובס' יחוס תו"א כח"י ערך ר' יוסי בן כיפר: ועוד תנא בתוספתא דמס' נידה [פ'] בן תשע שנים ויום אחד ר' יוסי בן כיפר וכו' רישא הכי קתני בן עשרים שלא הביא שתי שערות אע"פ שהביא לאחר מכאן הרי הן כשרים (!) לכל דבר בת עשרים שנה שלא הביא שתי שערות אע"פ שהביאה לאחר מכאן הרי היא כאילונית לכל דבר ר' יוסי בן כיפר אומר וכו' (אעתיק פיסקא זו להלן בסמוך) ובגמרא דידן בפ' הערל (פ' ב') ה"ג ת"ר איזה סריס כל שחיה בן עשרים ולא הביא שתי שערות ואפילו לאחר מכאן הרי הוא כסריס לכל דבר ואיזה סימניו וכו' עד ואיזה איילונית כל שהיתה בת עשרים ולא הביאה שתי שערות ואפילו הביאה לאחר מכאן הרי היא כאילונית לכל דבריה. ואילו הן סימניה כו' וסימני סריס ואילונית לא נשנו בתוספתא וכו'. ועיין מ"ש ע"ז בח"ב עמ' 24.

17/19 ר' יוסי בן כיפר אמר משום ר' אלעזר שנת עשרים שנכנסו הימנה שלשים יום... שנכנסה הימנו שלשים יום שתהא כתינוקת בת שמנה עשרה וכו'. וכן בס' יחוס תו"א ה"ג (עיין לעיל): ר' יוסי בן כיפר אומר שנת עשרים שנכנסה הימנה י' יום מונין אותה שנה שלימה, הורה ר' בלוד על תינוקות בת י"ג (!) שנכנסה הימנה י' יום שהיא כתינוקת בת י"ח שנה ויום אחד לכל דבר. ובגמרא דידן בפ' הערל וכו' (כדעיל).

ובבבלי מ"ז ב': תני ר' יוסי בן כיפר (באגודה ספ"ה ע' ע"ג: ר' יוסי בר קפרא) אומר משום ר' אלעזר שנת עשרים שיצאו ממנה שלשים יום וכו' שנת שמונה עשרה שיצאו ממנה שלשים יום וכו'. ופ"י הר"מ בפיה"מ ספ"ה עמ' 146: כששניהם בני עשרים שנה פחות שלשים יום אנו דנים בהם כאלו היו עשרים שלמות. וכן פסק בפ"ב מה' אישות ה"ד. אבל הראב"ד והרמ"ך (לפי מעשה רוקח שם במקומו) השיגו עליו, ועיין במ"מ, מ"ע, משנה למלך ומעשה רוקח שם. ועיין בירושלמי יבמות ספ"י ובשי"ק, אבל הפירוש הנכון בירושלמי הוא בנוע"י שם. ומלשון התוספתא כאן משמע שלא כפירוש הר"מ.

19/20 ואלו הן סימניה של בוגרת וכו'. כ"ה בכ"י. וכפ' הברייתא בבבלי מ"ז א'.

20 משיתקשו הדרין. בד: משיתקשקשו הדרין. וכ"ה בבבלי הנ"ל בהוצ' שלפנינו, בכי"מ. בה"ג ד"ו ס"ג ע"ד, ד"ב עמ' 303, ברי"ף יבמות פ"ג עור.
אבל ברמב"ם פ"ב מה' אישות ה"ז בכת"י (לפי מעשה רוקח שם): ומשיתקשו הדרין.
21/22 ר' שמעון אומר משתפשט את הכף. בבבלי שם: משנתמעך הכף. וכ"ה בראשונים הנ"ל, ועיין להלן שו' 26 ומש"ש.
22 וכן היה ר' שמעון אומר כשם שאמרו שלשה סימנים מלמעלה וכו'. עיין בבלי מ"ז רע"ב.
23 כוחל מלמעלה וכו'. צ"ל: בוחל מלמעלה, כמו שהוא בד"ח ובבבלי הנ"ל.
24/25 עד מתי תינוקת ממאנת... עד שירכה שחור. ברייתא בירושלמי יבמות פ"א ה"ב, ב' ע"ד, בבלי כאן נ"ב ב'. ועיין במשנה כאן פ"א סמ"א.
25 על הלכך. עיין בתוס' ב"ב קנ"ו א' ד"ה עד, דק"ס שם עמ' 424 הערה ת', ומאמר ר' זעורה ר' חייא בשם רשב"ל בירושלמי שם (תיכף אחר הברייתא הנ"ל).
25/26 ר' יוסי אומר עד שתקיף עטרה ר' שמעון אומר עד שתפשט את הכף. בירושלמי הנ"ל חסר מאמר ר' יוסי ובבבלי הנ"ל חסר מאמר ר' שמעון. ומסוגיית הירושלמי שם יוצא ברור שאין שם השמטה בט"ס, שהרי הירושלמי מונה שם תנאים הסוברים שגם גדולה יכולה למאן (אם לא נבעלה אחרי שהביאה שתי שערות), והוא מזכיר שם את ר' ישמעאל (עיי"ש). ר' יהודה ור' שמעון, ואינו מונה את ר' יוסי. ולפי הגירסא שלפנינו ממאנת לר' יוסי עד שתביא סימני בגרות (עיין לעיל שו' 21), ממש כשיטת ר' שמעון, עיין לעיל שו' 21/22. ועיין מ"ש להלן שו' 36/37.
26/27 בן שלקית אומר עד שתכלכל אמר וכו'. כל הברייתא בבבלי הנ"ל.
27/28 לכשתלך אצל ר' עקיבא וכו'. כ"ה בכי"ו. וכן בבבלי הנ"ל: כשאתה מגיע אצל ר' עקיבא וכו'. אבל בד בט"ס: כשתלך אצל ר' יעקב וכו'. וחילוף זה בין ר' עקיבא ור' יעקב רגיל מאד בספרות התלמודית, עיין מ"ש לעיל עמ' 216.
31/32 שתי שערות שאמרו... הרי אלו מצטרפין. עיין בבלי נ"ב ב', ושם ברייתא מעין זו בשם ר' שמעון בן יהודה איש כפר עכו בשם ר' שמעון, עיי"ש, אבל אין הלכה כמותו.
32/33 כל הנברקות אינן נברקות אלא כנשים וכו'. כל הברייתא בבבלי מ"ח ב'.
33 ר' אליעזר מוסר לאשתו ור' ישמעאל מוסר לאמו. וכ"ה בבבלי שם. וברמב"ם פ"ב מה' אישות ה"כ: בודקין על פי נשים כשרות ונאמנות. ושתי נשים אילו היו באמת כשרות ונאמנות, עיין בי"מ נ"ט ב' ע"ד אימא שלום אשתו של ר' אליעזר, ועיין בירושלמי פאה פ"א ה"א, ט"ז ע"ג (ובמקבילה בקידושין) ע"ד אמו של ר' ישמעאל שרצתה לשתות את המים ששטפה בהם את האבק שנדבק לרגליו בבית הוועד עיי"ש.
ובה"ג ד"ב עמ' 302 גורס: ור' יהושע מוסר לאמו. וגם אמו של ר' יהושע נזכרה לשבח בירושלמי יבמות פ"א ה"ו, ג' סע"א שהיתה מוליכה את עריסתו של ר' יהושע לבית הכנסת בשביל שיתדבקו אוניו בדברי תורה. ועיין ברש"י אבות פ"ב מ"ח (ובנוסחא משונה בשמו במגן אבות להרשב"ץ כ"ח סע"ב), במחז"ו עמ' 499, במגן אבות להרשב"ץ שם כ"ט ע"א ובפ"י ר' אפרים (מובא במדרש שמואל לר' שמואל די אוזיידה ס"ה ע"ב) שם.

36/37 וגדולה היא שלא תמאן. עיין הגי' בבבלי שם, ומכאן ברור שהכל הוא מדברי ר"ש, ואעפ"י שר"ש גם גדולה ממאנת (עיין מ"ש לעיל שו" 25/26), בכ"ז צריכה בדיקה אם נבעלה בתוך הפרק ונאמנת אשה להעיד שהיא כבר גדולה ואינה יכולה למאן.

38/1 כיון שמוציאין בעליון אין משגיחין על התחתון. בבבלי מ"ח ב': כך היו מפרשין ביבנה ואמרו כיון שבא תחתון שוב אין משגיחין על עליון.

עמ' 648

1/2 ר' שמעון אומר בנות כרכין... כדן על גיסיהן. עיין הגי' בברייתא שבבבלי שם, ועל פיה הגיה הגר"א ז"ל.

2/3 כל המטמא באוהל מטמא טומאת שבעה יש מטמא טומאת שבעה ואין מטמא באוהל. ופי' במנ"ב כגון זב. וכן בור זהב להגר"א ז"ל: כגון זב וסיעתו. ועיין באור כוונתו להלן.

ובפנים נוסח הגר"א: כל המטמא באוהל המת מטמא טומאת שבעה יש מטמא טומאת שבעה ואינה מטמא טומאת האוהל. והנה הגהתו האחרונה (מטמא טומאת האוהל) אינה מובנת כלל, ואיזה הבדל יש בין מטמא באהל ובין מטמא טומאת האוהל. וג"כ ברור שדווקא ע"י הגהה זו אנו עומדים על המהדורות השונות של באור הגר"א, שכן כותב הרמב"ם בהקדמתו לסדר טהרות עמ' 3 (ואני מעתיק מנוסח הדפוסים, מד' נפולין): "ודין האהל אשר יטמא במת ודין כלי' הנוגע' במת אחד, לפי שהוא יטמא זולתו טמאת שבעה כמו כלי' שנגעו במת, ואמנ' מנינו אותו לפי חדושו, לפי שהעור והבגד והשק כאשר יהיה למת אהל הנה הן יטמאו, ואין כן בשאר חומרי הכלים (כלומר בשאר הכלים שהם עדיין חומר שלא נגמרה צורתם, כמו שבאר בחזון נחום, עיין להלן). לפי שאם היה האהל מעץ או חרס או עצם הרי הם לא יטמאו כדן כלי' עץ, ואם יהיה כלי' עץ או כלי' עצם מאהל על המת יהיה דינן דין כלי' שטף שנגעו במת וכו' ובתוספ' גדה אמ' כל המטמ' באהל מטמ' טמאת ז', ויש מטמ' טמאת ז' ואינו מטמ' באהל, ירמוז אל כלי' שטף כמו שבארנו". וכוונתו אינו ברורה, אבל דבריו נתבארו יפה בחזון נחום לטהרות ו' ע"ב, שפירש כי כוונת הר"מ שאין כלי' שטף נעשים אהלים (אם אינם כלי'ם, אם לא נגמרה מלאכתם), ואם נגמרה מלאכתם והם כלי'ם מטמאים מחמת נגיעה, כלומר שטומאתם אינו מדין אהל כי אם מדין נגיעה דכיון שהאחילו על המת הרי הוא כאלו נגעו".

והגר"א ז"ל באר כאן לתלמידיו בתוספתא את שיטת הרמב"ם וכפי פירוש החזון נחום, ולפיכך אמר להם: יש מטמא טומאת שבעה ואינו מטמא טומאת האוהל, כלומר, כלי' שטף שהאחילו על המת מטמאין אמנם טומאת שבעה, אבל אינם מטמאים טומאת האהל אלא טומאת נגיעה (ואם נגע בהם כלי' מן הצד בשעה שמאחילים על המת דינו כאילו נגע בכלי' שפירש מן המת ואינו מטמא כלי' אחר טומאת ז', אבל אם נגע באהל בשעה שהמת בתוכו דינו כאילו נגע במת עצמו ומטמא כלי' אחר טומאת ז', עיין מ"ש במשנה למלך פ"ה מה' טומאת מת ה"ב. ואעפ"י שהר"מ כאן ובפ"ה מה' טומאת מת ה"ב משהו דין אהל לדין כלי'ם שנגעו במת, היינו לעיקר דינם כשפירשו מן המת, אבל מ"מ אפשר לצייר חילוקים ביניהם).

ואשר לפירוש הר"מ עצמו נראה שנדחק לפרש כן מפני שגרס בתוספתא:

כל המיטמא באהל מיטמא טומאת שבעה (כג') הנוסח הערבי הוצ' דירינבורג ריש עמ' 4, עיי"ש הניקוד, וכ"ה הגירסא גם בפיה"מ כת"י ילון) וכו', כלומר כל הניטמא באהל אינו טמא פחות משבעה, ולפי"ו קשה שהרי הניטמאים באהל המצורע אינם טמאים טומאת שבעה (עיין רמב"ם ה' טומאת צרעת פ"י ה"ב), ולפיכך פירש שמדברים כאן על האוהל עצמו, כלומר, כל הניטמא בתורת אהל אינו פחות משבעה (ובמצורע לא מצינו שהאהל עצמו יטמא, ועיין על עצם טומאת אהל במצורע באליהו רבא כלים פ"א סמ"ד). אבל יש נטמאים טומאת שבעה ואינם מטמאים בתורת אהל אלא בתורת מגע. והגר"א ז"ל באר לתלמידיו את שיטת הר"מ ופירש שמדברים כאן באהל המת הניטמא מחמת המת וכו' (כדלעיל), ובד"ח של התוספתא הדפיסו בפנים: כל המטמא באהל המת וכו', אבל בד"ר: כל המטמא באהל וכו'.

ופירוש הגר"א בור זהב מכוון לנוסחא שלפנינו: כל המטמא באהל וכו', כלומר מי שמטמא אחרים באהל אינו טמא פחות משבעה, אבל יש טמא טומאת שבעה כגון זב וסייעתו (והוא הדין טמא מת, אלא שלשיטת כמה מן הראשונים חרב טמא מת מטמא גם באהל, ולפיכך נקט זב שאין עליו מחלוקת) ואינם מטמאים באהל. ולעיל בור זהב שם: כל המטמא באהל המת וכל כי האי גוונא וכו', וברור שצריך להפסיק אחרי "באהל", והיינו, כל המטמא באהל: המת וכל כי האי גוונא, כלומר המת (שהוא טמא לעולם) ואלה שהוקשו אליו, כגון מצורע שמטמא כמת (עיין ספרי בהעלותך פ"י ק"ה עמ' 103) אינם טמאים פחות משבעה, אבל ישנם טמאים שבעה וכו'.

4 כל שיש לו קרנים... ואין לו קרנים. משנה פ"ו מ"ט.

4/5 כל הגומל צדקה נוטל מעשר עני יש נוטל מעשר עני ואין נוטל צדקה. באר"ז ח"א ה' צדקה סי' כ"ו, ט' ע"ב: ועל שאני לומד צדקה ממעשר עני קשיא לי דאשכחית בתוספתא דגדה בפ' בן תשע דתניא כל הנוטל צדקה נוטל מעשר עני ויש שנוטל מ"ע ואינו נוטל צדקה וכו' ונראה בעיני דהיא מיירי בחבר עיר כדתניא בתוספתא דפאה בפ' בתרא (עמ' 24 שו" 11/12) מעשר עני נותנים אותו לחבר עיר בטובה, פ"י חבר עיר היינו חכם המתעסק בצרכי צבור כדפירש"י זצ"ל בפ' בני העיר (מגילה כ"ז ב'), שמחמת כן בני העיר מפרנסין אותו מחמת טובה שעושה להם שמתעסק בצרכיהם נותנין לו מעשר עני בטובה, שולחין לו בחזקת דורון בכבוד אבל אין שולחין לו צדקה מן הכיס, כי גנאי הוא לו וגם לבני העיר לפרנס חכם המתעסק בצרכיהם מן הצדקה וכו'. ודברי האר"ז הובאו בהגהות מרדכי ב"ב פ"א סי' תרנ"ח. ולולא דברי רבינו הייתי מפרש כל הנוטל צדקה, היינו מקופה של צדקה, נוטל מעשר עני, אבל יש נוטל מעשר עני ואינו נוטל מקופה של צדקה, והוא מי שאין לו מאתים זוז, אבל יש לו מזון י"ד סעודות, כמבואר במשנת פאה פ"ח מ"ז. וכן צריך לפרש בתוספתא פאה הנ"ל שמעשר עני אין פוסקין הימנו צדקה, והיינו אין פוסקין ממנו צדקה לקופה, מפני שבעה"ב חייב לתת לקופה בין כך ובין כך, והוי ליה כפורע חובו ממעשר עני, וכך הבבא שם מדברת בבעה"ב שרוצה לפרוע חובו ממעשר עני, עיי"ש, וכן משמע מסתימת לשון הרמב"ם ספ"ו מה' מתנות עניים ומדברי הסמ"ג שצינתי לו בח"א עמ' 40, וכן פירש בחיד שם. אבל שאר הראשונים (עיין בח"א שם) נדחקו לפרש את התוספתא שם באופן אחר עיי"ש.

ובשאלת ר' קלונימוס לר' אפרים (אר"ז ה' צדקה סי' י"ד ח' ע"ג) רצה לומר שמותר לקבל צדקה אפילו אם יש לו מאתים זוז, ועיי"ש בתשובת ר' אפרים ובפסק

האוי' עצמו. ולכאורה מכאן ראייה להפך, שהרי לפי התוספתא כל הנוטל צדקה נוטל מעשר עני, ולפי ר' קלונימוס מי שיש לו מאתים זוז נוטל צדקה ואינו נוטל מעשר עני. אבל לפי פירושי הנ"ל, אין התוספתא מדברת כלל על צדקה שנותן בעה"ב לעני אלא על צדקה מקופת צדקה, ומשם בוודאי אינו נוטל אם יש לו מאתים זוז.

5/6 דם הנדה ובשר המת כל אלו שהרקיבו הרי אלו טהורין. יתכן שיש לפנינו פיסקא קטועה מן המשנה רפ"ו, והיינו דם הנדה ובשר המת [וכו'] כל אלה שהרקיבו וכו', כרגיל בתוספתא. אבל אפשר שברייתא זו היא מדברי ר' יוסי במשנה שם. ועיין בברייתא נ"ו א', ועיין בירושלמי נזיר פ"ו ה"ב, נ"ו ע"ב. וכאן אינו מטמא אפילו טומאת רקב מפני שאין רקב לבשר בלי עצמות, עיין בירושלמי הנ"ל.

6/7 משום ר' נתן אמרו כל הפת שעפשה אינה מטמאה טומאת אוכלין ושורה אותה במקומה. בד' ושרין אותה במקומה. וברור שצ"ל: ושרופין אותה במקומה, עיין הפי' להלן. ומעיני המפרשים נעלם לפ"ש שלברייתא זו רמז הבבלי בפסחים מ"ה ב': ת"ר הפת שעפשה ונפסלה מלאכול לאדם והכלב יכול לאוכלה מטמאה טומאת אוכלין בכביצה ונשרפת עם הטמאה בפסח משום ר' נתן אמרו אינה מטמאה. וברייתא זו הובאה בכ"מ בבבלי (עיין מסורת הש"ס שם), וכן הובאה בירושלמי חלה פ"ד ה"ג (ה"ו), ס' רע"א, אבל דעת ר' נתן לא נזכרה בשום מקום אלא בפסחים מ"ה ב' הנ"ל. ומקורה בתוספתא כאן.

ובתוספתא תרומות פ"ט 42: תרומה שנפסלה מלאכול אדם וכלב אוכלה מטמא טומאת אוכלין ושורפה במקומה (ועיי"ש בהגהות הגר"א), ואפשר שר' נתן החמיר בתרומה, אע"פ שאינה מטמאה כבר טומאת אוכלין, מ"מ כיוון ששם תרומה טהורה עליה אינו שורפה יחד עם הטמאה אלא שורפה במקומה, ור' נתן חולק על החכמים בפסחים שם בתרתי. ואולי צ"ל: ושוורף אותה [בטומאה]. וחכ"א מטמאה טומאת אוכלין ושוורף אותה במקומה. ועיין לעיל 616 ומש"ש.

7 וכמה היא שרייתה בפושרים. כ"ה בכ"ו. ולפ"ו היא פי' קטועה מן המשנה רפ"ו. ובד': וכמה שרייתה בפושרי' וכמה שרייתה וכו'. ולפ"ו צ"ל שם: ובמה שרייתה בפושרים וכמה שרייתה וכו'. ועיין להלן.

7/8 יהודה בן נקוסא אומר עד שיהו פושרין מעת לעת. עיין הגי' בבבלי נ"ו א'. אבל גם בירושלמי פ"ג ה"ב, נ' ע"ג: תמן תנינן וכמה היא שרייתן בפושרין מעת לעת (עד כאן המשנה הנ"ל) יהודה בן נקוסה אומר צריכין שיהו פושרין מעת לעת. כיצד הוא עושה נותנן ברמץ או נותן לתוכן חמין כל שהן.

8 אמר ר' יהודה מפני מה וכו'. בבלי נ"ו ב', ושם בשם ר' מאיר.

9 שאם לא בדרך מטמא למפרע. בבבלי שם: מפני שחזקת בני ישראל בודקין מבואותיהן בשעת כבודיהן ואם לא בדקו הפסידוהו למפרע. ועיין הסיגנון להלן בתוספתא.

11 אם דיהה... אם אינו דיהה וכו'. בכ"ו: אם דוחה... אם אינו דוחה וכו'. ובבבלי שם: אם נדחה מראיתו וכו'.

12/13 שלפני הכיבוס מגליד שלאחר הכיבוס מקדיר. וכן בבבלי שם: שזה מקדיר וזה מגליד. אבל בכ"ו כאן: מקדיר, ועיין דק"ס ע"ז עמ' 150 הערה ל'. וכ"ה בזבחים ע"ט ב' בהוצ' שלפנינו (וכן מעתיק משם בר"ש טהרות פ"ד סמ"ד). שם צ"ח א' (בהוצ' שלפנינו ובכ"מ), מנחות פ"ג ב' בכ"מ ובכ"ר (עיין דק"ס שם עמ' 202 הערה ה').

13 קרדום שננב מתוך הבית וכו'. כ"ה בכ"ו. ועיין לשון הברייתא בפסחים י"ב.
 14 בדקתי את המקום הזה וכן היה. כלומר, וכאן היה הקרדום בזמן זה וזה.
 ובבבלי חסר כ"ז, וכר חסרות המלים, "וכן היה", וכנראה שהסופרים השמיטו אותן מפני
 שהמשיכו אותן למטה: וכן היה רבן שמעון בן גמליאל מטהר, וחשבוה לגי' משובשת.
 14/15 שני אומר שמא השאילו לאחר ושכח וכו'. כ"ה בכ"ו. ועיין פסחים הנ"ל.
 16 הכתמים הנמצאים במרחצאות של נשים טמאין. במשנה פ"ו מ"ד מקביל
 לכאן: הנמצאים בחדרים ובסביבות בית הטומאות. ואולי הכוונה לתלמי — *thalamos*,
 חדר מטות של נשים, ובו היה גם מרחץ. עיין להלן 656²⁸, עיין מש"ש בסוף ההערה,
 ועיין להלן.

16/17 בית המרחץ של כותיים מטמא באוהל מפני שקוברין שם את הנפלים.
 במשנה הנ"ל: בית הטומאות של כותים מטמאין וכו'. וכנראה שבבית הטומאות היה
 גם מרחץ, עיין מ"ש לעיל.

17 ר' יהודה מטהר מפני שחולדה וברדלם גוררין וכו'. עיין לעיל 615,
 ובמקבילות שצינתי לעיל שם.

וראיתי ברמב"ן חולין ב' ב' ד"ה ואם: וכל היכא דאיכא רגלים לדבר אפי'
 ברה"ס ספקו טמא ואמר (אולי צ"ל: ואמרו, והכוונה לבעלי התוספות, עיין לעיל שם)
 דה"נ אמרינן בפסחים (ט' א') גבי שפחתו של מציק וכו' ואקשינן והא אין ספק
 מוציא מידי ודאי ופרקינן שמא רוח הפילה והכא ברה"י הוא דגבי מדורות הגוים
 מיתניא בתוספתא דאהלות וכו' כיון שהוא ספק הרגיל תולין להקל וכ"ש להחמיר.
 ולפנינו בתוספתא אהלות ספס"ז לא נשתנה הברייתא לענין מדורות הגוים, אבל מכאן
 הוכחה לדבריו, שהרי מסוגיית פסחים הנ"ל אנו רואים שהתלמוד קורא לספק גרירת
 החולדה, ספקי' ובכל זאת מטהר כאן ר' יהודה, אע"פ שכאן רשות היחיד, בית המרחץ
 של כותים (ומתאים לבית הטומאות של כותים של משנתנו).

ובמשנתנו הנ"ל: ר' יהודה אומר לא היו קוברין אלא משליכין וחיה
 גוררת. והיה אפשר לומר שר' יהודה מטהר מפני שאין הכותים קוברים אלא משליכים
 ואם החיה לא הספיקה לגרור היה בוודאי רואה אותם. ויש רגלים לדבר, אבל משון
 התוספתא אנו רואים שלשיטתה מודה ר' יהודה שהם בוודאי קוברים את הנפלים אלא
 שהוא תולה שחולדה גררה אותן. ואולי צ"ל ברמב"ן: דגבי מדורות הגוים מיתניא
 כה"ג באהלות, עיין משנת אהלות פי"ח סמ"ח.

18 נאמן הכותי לומר קבר שנחרש ממנו וכו'. כל הברייתא בבבלי ג"ז א',
 ועיין מפרשים שם.

20 תולה בכל דבר שיכולה לתלות. משנה פ"ח מ"ב.

20/21 מעשה ותלה ר' מאיר... שקמה... בבלי י"ט סע"ב וש"נ.

21/22 ספק עברה בשוק של טבחים... ספק נתו עליה ספק לא נתו עליה
 וכו'. כ"ה בכ"ו. וכן בבבלי ג"ח ב': עברה בשוק של טבחים ספק נתו עליה ספק לא נתו
 עליה תולה ספק עברה ספק לא עברה טמאה. וכן הסדר גם בכ"מ א"א-שביטא שם:
 ספק עבר' ספק לא עבר' אינה תול'.

22/23 נתעסקה באדום... במרובה. בבלי ג"ט א'.

23 התולה בנכרית ר' מאיר אומר עד שתהא נכרית ראויה לראות.
 בבבלי ס' א': דתניא תולה בנכרית ר' מאיר אומר בנכרית הראויה לראות. ומסיק

בגמ' שם שר' מאיר דקולא קאמר, כי לת"ק דווקא בנכרית הוואה ולר"מ אפילו בראויה לראות. ומלשון התוספתא כאן משמע שהכל הוא מדברי ר"מ.
24/25 רבן שמעון בן גמליאל אומר קלה תולה בחמורה כיצד תולה שומרת יום כנגד יום וכו'. כ"ה בכ"ו. וכל הברייתא בבבלי ס' א' ע"י"ש. וצ' הפסיק בסעות בסימן הלכה לפני, כיצד".

27/28 נמצא על בנה יושב בצדה... אלא שדברו חכמים בהווה. עיין מצפה שמואל ועיין בסדרי טהרה ס' ק"צ סוף ס"ק ס"א.

29 נמצא על פסיקה שלה... בתורפה. עיין במשנה פ"ח סמ"א ובפיה"מ להר"מ שם. וכן ברמב"ם פ"ט מה' איסורי ביאה ה"א: וכן האזור שלה כל מקום שימצא בו הדם טמאה. ואפשר שפירש כן את המשנה ע"פ התוספתא כאן.

30/31 היתה מכה על צוארה... שמא יד הולוכה לשם. עיין הגירסא בבבלי נ"ח א'.
31 נמצא על ידה טמאה מפני שהידים עסקניות הן. באו"ז ח"א ה' גדה סוף ס' ש"מ"ט מ"ז רע"ב: תניא בתוספתא פ' בן תשע שנים נמצא לה על קשר אצבעותיה טמאה ומוקמי' לה משום דכולה יד עבדא דנגעה. וכוונתו לברייתא שבבבלי נ"ח א' שמקורה בתוספתא כאן.

32 היו שני כתמים על חיקה אחד מלמעלה וכו'. בכ"ו: היו עליה שני כתמין אחד מלמעלה ואחד מלמטה אע"פ שהתחתון והעליון קטן תולה את התחתון עד כגריס שאני אומר ממקום שבה העליון בא התחתון. היו שני כתמים על חיקה אחד מלמעלה וכו'. והתוספתא הובאה בבבלי הנפש להראב"ד שער הכתמים ס' ע"ב (וכפי הגי' שהובאה בב"י סיוד ס' ק"צ, ס"ד ע"ב ד"ה כתב הראב"ד), ברשב"א וחוספ' הרא"ש נ"ט א' ובפסיקי הרא"ש פ"ח ס' ז'.

פ"ז

34 נמצא על בית יד אונקלי שלה אם מגיע כנגד תורפה, טמאה ואם לאו טהורה. במשנה פ"ח מ"א: ראתה על בית יד של חלוק אם מגיע כנגד בית התורפה טמאה ואם לאו טהורה. והיינו חלוק היינו אונקלי, וכבר תאר אותו פיררוס (De re vestiaria II. 38) כמלבוש תחתון (tunica) בעל בתי ידים, ראה ברידל טראכטען וכו' עמ' 34. והשוה תאור קיקירו בנאומיו נגד קטילינה II. 22 של חלוק הנשים:—Manicatis et talaribus tunnicis. ונראה שכל ההלכה נוסחה ע"פ הוראת ר' אלעזר בר' יוסי ברומי (עיין להלן) ולפניו באה השאלה על אונקלי — ἀνάκωλος, והוא מסר את ההוראה בלשונה ממש.

ובאו"ז ח"א ה' גדה ס' שנ"א, מ"ז ע"ב: תניא נמצא על בית יד אונקלי שלה אם מגיע כנגד התורפ' טמא' וא"ל טהור'.

35 אמר ר' אלעזר בר' יוסי הלכה זו הורתי ברומי לטומאה וכשבאתי אצל חברי אמרו וכו'. מכאן משמע שהלכה זו פירושה כחם שנמצא על בית יד של אונקלי, אבל בבבלי נ"ח א': היתה פושטתו תניא אמר ר' אלעזר בר' יוסי דבר זה הוריתי ברומי לאיסור וכשבאתי אצל חכמים שבדרום אמרו לי יפה הוריתה. וכן נסמכה ברייתא זו לפיסקא הנ"ל גם בכ"מ. וכן מפורש ברשב"ם (לפי האו"ז הנ"ל): דבר זה. היתה פושטת ומתכסה בו וכו'. וכבר העיר מכאן באו"ז הנ"ל: אמר ר' אלעזר

בר' יוסי הלכ' זו הוריתי ברומי לטומא' וכשבאתי אצל חבירי אמרו לי יפה הורית.
משמע שעל מגיע לנגד בית התורפ' הורה.
וכאן הורה ראב"י ברומי לטומאה, אבל להלן 656²³ הורה שם לטהרה, וברור
שהכוונה לרומי שבאטליה. וכ"ה דעת רב נסים גאון, עיין מ"ש להלן שם.
36/37 לבשה חמשה חלוקות... אינה תולה, בבבלי נ"ח ב': ת"ר לבשה שלשה
חלוקות הבדוקין לה וכו'. וכס"ו גם לעיל 643²⁶, עיין מש"ש. וידוע שהמספר חמשה
הוא מספר עגול במשנה וברייתא, עיין הרשימה הגדולה במ"ע ציון (של יאסט) ח"א
(שנת תר"א) עמ' 40, ויש להוסיף עליה כהנה וכהנה.
37/38 קצרה שלבשה חלוקה של ארוכה וארוכה שלבשה חלוקה של קצרה
וכו'. כל הברייתא בבבלי נ"ח סע"א.

עמ' 649

1/2 שתיים שהיו טוחנות ברחים של יד... וחברתה טהורה. ברייתא בבבלי
ס' ב', עיי"ש הגירסא.
2/3 נמצא ביניהן זה היה מעשה ונמצא על שפתיו של אפטי ועל עלי
זית שמסקת בהן את התנור ובא מעשה לפני חכמים וטמאום. כ"ה בד. ובכ"ו: על
שפתה של אפסטר ועל עליה זית וכו'. וברור שג' ד נכונה, ובכ"ו צ"ל: שלאפטי
(בחילוף יוד ורי"ש הרגיל כפי שהעירותי בכ"מ), של אפטי וכו'. ואפטי = אבטי =
אמבטי, עיין לעיל 610²⁰ ומש"ש, וכן מפורש בברייתא שבבבלי, עיין להלן.
ובבבלי ס' ב': בינתים שתייהן טמאות היה מעשה ונמצא דם על שפתה
של אמבטי ועל עליה של זית בשעה שמסיקות את התנור ובא מעשה וכו'. אבל
בכ"מ שם: בינתים זה היה מעש' בשפח' של אבימי (צ"ל: בשפת'
של אבטי) ועל עליה של זית בשע' שמסיקו את התנור וכו'. וכן ברא"ש פ"ט
ס' ב': בינתים זה היה מעש' ונמצא דם על שפתה של אמבטי וכו', ועיין
גם בתוה"ב להרשב"א בית ז' ש"ד, ק"פ ע"ג. ונמצאנו למדים שקשה להגיה בתוספתא
ע"פ הבבלי, ואדרבה גי' כ"מ, הרשב"א והרא"ש בבבלי מאשרים את גירסתינו בתוספתא.
ואשר לפירושה נראה שאין מדברים כאן ברחיים כלל, אלא מעשה בשתי נשים
שהסיקו את התנור כדי לחמם את האמבטיה ואחד עמדה בצד אחד של האמבטיא
והשניה בצד השני ונמצא דם על שפת האמבטיא ועל עלי הזית שביניהן, וטמאום
חכמים, ומכאן אנו רואים שאפילו בלי רחיים טמאות אם נמצא דם ביניהן, ומכ"ש
כשטחנו ברחיים. ואין שום הבדל לא בגירסא ולא בפירוש בין הברייתא שבבבלי
ובין התוספתא.

4/5 ר' נחמיה אמר... טהור. עיין במשנה פ"ט מ"ג.

6 אמר רבן שמעון בן גמליאל וכו'. כל הברייתא בבבלי נ"ח ב', עיי"ש.

7/8 שאינה טהורה... שאינה טמאה. צ"ל: שהיא טהורה... שהיא טמאה,

כמו בבבלי שם.

11 וכדבריו אנו מורים. בד: ובדבריי אנו מודים. ובבבלי שם: ולדבריו
אנו מודים. ובכ"מ ובתוס' הרא"ש שם: וכדבריו אנו מודים. וכן ברא"ש שם פ"ח
סי' ו' (בד"ו ר"פ): וכדבריו אנו מודים. ועיין לעיל 638¹⁴ ומש"ש.

11/12 כתם הארוך... אין מצטרפין אותו. בבלי נדה נ"ט א', עיי"ש, ועיין להלן.

12/14 ר' אלעזר בר' צדוק אומר העד שהוא נתון... ואם משוך טמא. בכ"ו:
 ר' אלעזר בר' צדוק (הערת צ' בשנו"ס אינה נכונה) אומר האור שהוא נתון וכו'.
 ועיין מ"ש על 'האור' לעיל עמ' 261. ועיין במשנה ספ"ח.

ובהשגות הרז"ה על בעלי הנפש להראב"ד (תורת שלמים ל"ג ע"ב): והכי תניא
 לה בתוספת' העד שהוא נתון תחת הכר ונמצא עליו דם אם עגול טהור מפני שהוא
 דם מאכול' וכו'. ועיין הראשונים להלן.

14 מפני שהוא דם הקינוח. הרז"ה הנ"ל, ס' התרומה ה' נדה ס' צ"ב, סמ"ג
 (בשמו) לאווין ק"א, ל"ו סע"א, תוה"ב להרשב"א בית ז' ש"ד, קע"ח ע"א, חידושי
 הרשב"א ספ"ח, נ"ט סע"א, תוס' הרא"ש ופיסקי הרא"ש שם, מגדל עוז פ"ט מה' איסורי
 ביאה ה"ו, עיי"ש.

14/16 האשה שהיא עושה צרכיה וראתה דם אם עומדת טמאה ואם יושבת
 תולה דברי ר' מאיר ר' יוסי אומר בין כך ובין כך תולה. כ"ה בכ"ו, וגירסא
 זו מתאימה לברייתא שבבבלי נ"ט ב'. ובד': ואם יושב' טהור' דברי ר' מאיר וכו'.
 בין כך ובין כך טהורה. וגו' זו מתאימה יותר ללשון המשנה רפ"ח. ומסיגנון
 הדברים להלן, וכן מן הבבלי שם אנו רואים שתולה פ' טהורה, ואני מעיר ע"ז מפני
 פירוש הר"ח שם (הובא בתוס' י"ד ב' ד"ה ור"י ועוד בכמה ראשונים), וברור שאין
 להסתייע מסיגנון התוספתא לפירוש.

16 ר' שמעון אומר בין כך ובין כך תולה. גי' בדויה מן הלב. וכ"ז אינו לא
 בד ולא בכ"ו. ובבבלי שם: ר' שמעון אומר בין כך ובין כך אינה תולה.
 16/18 איש ואשה שעשו צרכיהם... אינו תולה. בבלי נ"ט ב', ושם: מטהרין וכו'.
 מטמא, במקום, תולה, אינה תולה, והיא היא, עיין מ"ש לעיל.

18 דם היוצא עם הרעי טהור. לא מצאתי ברייתא זו בשום פוסק מן הראשונים,
 והיחיד הוא מהר"ח או"ז בשו"ת שלו סוף סי' ח', ד' ע"ג: ובתוספתא ס"פ נמצא על
 בית יד תניא, דם היוצא עם הרעי טהור דם המנטף בין לפני המים בין אחר המים
 טמא ע"כ הברייתא. ואיני מבין מה הוצרך להשמיענו מדם היוצא עם הרעי והלא
 אפילו היוצא עם מי רגלים טהור לר' יוסי בין יושבת בין עומדת, ושמא כי האי
 גוונא איירי שמחמת כאב בא הדם, כי תחלה שנה באותה ברייתא (לעיל שו' 15)
 פלוגתא דר' מאיר ור' יוסי וזה מיירי בלא כאב, אכן על ידי כאב שמא יש נקבים
 בפנים שנפתחים זה לזה, ועל כן הוצרך להשמיענו כשיצא מן הרעי, דסד"א שמא
 כל הנקבים נפתחים זה לזה ע"י כאב, ושמא נקבים של מטה כנקבים של מעלה,
 שמי החוסם נגררין דרך הפה כשיש חולי לאדם וכן גם למטה וכו', עיי"ש.

ובסדרי טהרה סי' ק"צ ס"ק צ"ג: ומה"ס הוריתי באשה שעושה צרכיה ומצאה
 על הרעי שלה דם ובדקה עצמה ומצאה טהורה, כיון דנמצא הדם על הרעי שהוא
 דבר שאינו מקבל טומאה דטהורה האשה, אע"ג דליכא למיתלי דמעלמא אתיא, י"ל
 שממקום הרעי בא שכמה בני אדם מוציאים משם דם בבלי דעת ובלי שום הרגשת
 כאב וכו'. וכמובן שאין זה עניין לתוספתא שלנו, שהרי כאן מדברים שיודעת בוודאי
 שהדם בא עם הרעי.

18/19 דם המנטף בין לפני המים בין לאחר המים טמא. שו"ת מהר"ח או"ז
 הנ"ל. ובבבלי נ"ט ב': דימא בטר דתמו מיא אתא דם. ועיין שו"ת מהר"ם ב"ב
 הוצ' מק"נ סי' נ"א עמ' 170.

19 כתם הנתלה בנופו טהור למגעות ולהסמות הולכין אחר הרוב. בד: כתם הנפלה בתוכו טהור וכו'. ואין לזה שום מובן. ועיין לעיל 664 שו' 3/4 ובבבלי נ"ז ב' וברש"י ותוספ' שם ד"ה ובמגעות. ובתוס' רי"ד שם (נ"ד ע"א מן הספר): ובמגעות ובהסמות הלך אחר רוב ימיה, פי' ואם לא נמצא הכתם לא על בשרה ולא על חלוקה [א]לא על הכלי שנגעה בו או שהסיטה אותו אנו הולכין אחר הרוב וכו' כיוון שהיא עלולה לראות רוב ימיה אנו תולים שגם כתם זה שעל הכלי מגופה יצא ולא הרגישה בו. ובדוחק אפשר לפרש כן גם בתוספתא כאן, שכתם הנתלה (והיינו כתם שאנו מטהרין אותו מפני שתולין בדם אחר) בגופו טהור, כלומר רק אם נמצא על גופו (שלא כנגד בית התורפה) או על חלוקה, אבל אם נמצא על דבר אחר שנגעה בו או הסיטה אותו הולכין אחר הרוב, וכפירוש הרי"ד הנ"ל.

פ"ח

20 הרי שהיתה נישאת וראת דם בשעת תשמיש וכו'. בבבלי ס"ה סע"ב: ת"ר הוואה דם מחמת תשמיש וכו'. עיי"ש כל הברייתא. ובירושלמי יבמות פ"ו (קרוב לסופו). ז' סע"ג: נבעלת ורואה דם וכו'. והברייתא שלפנינו היתה בירושלמי נדה פ"ו, כפי שיוצא מדברי התוספ' ס"ו א' ד"ה ותבדוק, או"ז ח"א סי' שנו, מ"ח רע"א, אלא שלא זכינו עדיין שיגיעו אלינו הפרקים החסרים במסכת זו. ומלשון התוספתא כאן, הרי שהיתה נישאת הוכיח בס' התרומה סי' ק"ו שאין הכדל בין אם ראתה דם מתחילת נישואיה ובין אם זה בא אחר זמן מרובה. וכן בשו"ת מהר"ם ב"ב סי' מ"ט, הוצ' מק"נ עמ' 169 (= שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתל"ט). 20/21 שנייה ושלישית וכו'. עיין ירושלמי יבמות ובבלי נדה הנ"ל ומפרשים שם. 23/24 עד כמה מותרת לינשא עד שלש יתר מכאן לא תנשא עד שתבדוק עצמה וכו'. עיין הלשון בבבלי שם. ובס' התרומה סוף סי' ק"ו: וכן משמע בתוספתא דמותרת לראשון בבדיקה דתני עד כמה מותרת לינשא עד שלש יתר מכאן אסור לשמש עד שתבדוק, ולא מפרש עד כמה אסורה בביאה רביעית דראשון אף בבדיקה משמע דמעיקרא משום היתירא בלא בדיקה מתניא. וכן בתוספ' כאן ס"ו א' ד"ה ותבדוק: ובתוספתא נמי תניא עד כמה מותרת לינשא עד שלשה כו' פי' עד כמה מותרת בלא בדיק, ומדלא מהדר איסורא לפי' עד כמה היא אסורה אפילו בבדיקה משמע דבבדיקה שריא אפי' לראשון. וכן בתשובת הריצב"א שבתשוב' מיימוניות השייכות לה איסורי ביאה סי' ג': וסעד למה שפרשנו דמותרת לראשון ולשני בבדיקה מן התוספת' דתניא עד כמה מותרת לינשא עד ג' יתר מכן לא תנשא עד שתבדוק, מדנקט היתירא ולא נקט איסורא עד כמה תיאסר בביאה רביעית עד שנים, ש"מ דעיקר מילתא לאשמועינן היתירא ולא איסורא וכו'. ועיין סמ"ג לאוין קי"א, ל"ט ע"ב, או"ז ח"א סי' שנו, מ"ח רע"א, הגה"מ פ"ד מה' איסורי ביאה הכ"א אות נ', ועיין מ"ש הרד"ל בהגהותיו לשי"ט ס"ו א'. אבל דעת רב סעדיה גאון, רש"י ורשב"ם היא שאסורה לראשון ולשני אפילו בבדיקה, עיין או"ז ותשובת מיימוני הנ"ל. ועיין מה שהאריך בשו"ת הרדב"ז ח"א סי' ת"י.

26 ועל הצדדין הרי זו טהורה מפני שהוא דם הקינחה. כ"ה בכי"ו. כלומר,

מכיוון שאין דם על ראשו, סימן שאין המקור נוטף דם, ומה שיש על הצדדין זהו דם קינוח המכה שבצדדין (לשון מקנח את המכה לעיל 116:18 ועוד). ולעיל שו' 14 פ"י שהוא דם קינוח של העד ולא מאכולת, ושם הוא טעם לטומאה ולא לטהרה. ובבבלי שם: לא נמצא דם על ראשו בידוע שמן הצדדין הוא בא.

26/27 אם יש לה ווסת הרי זו חוששת לווסתה ואם יש לה מכה הרי זו תולה בה. בבבלי הנ"ל: ואם יש לה מכה באותו מקום תולה במכתה ואם יש לה וסת תולה בוסתה. אבל בכ"מ שם, בה"ג ה' נדה ד"ו פ"ה ע"ד, רי"ף שבועות פ"ב, תוה"ב להרשב"א בית ז' ש"ד, קפ"א ע"ב, רא"ש פ"י סי' ג' הסדר בבבלי הוא כמו בתוספתא כאן, מקודם: אם יש לה ווסת, ואח"כ: אם יש לה מכה.

ואשר לפירושה פירש"י שם: ואם יש לה וסת ולקלוקל הזה, שאינה רואה כל שעה מחמת תשמיש אלא לפרקים תולה בוסתה, ומשמשת בלא בדיקה בין וסת לוסת. אבל ברמב"ם פ"ד מה' איסורי ביאה ה"כ: אבל אם שמשה סמוך לוסתה תולה בוסת, ועיין גם בחי' הר"ן ס"ו א' ד"ה ואם יש לה וסת, ועיין טור יורד סי' קפ"ז ובב"י שם. ולשון התוספתא כאן, הרי זו חוששת לווסתה מוכיחה כפירוש הרמב"ם, והיינו שחוששת לווסתה וממילא אין אנו מחזקים אותה כרואה מחמת תשמיש. וממש כלשון זו בברייתא בבבלי ט"ז א': הרואה דם מחמת מכה וכו' אם יש לה וסת חוששת לוסתה. ולפירש"י צריכים לפרש שחוששת כאן לקולא, וזה דחוק מאד, ובפרט מפני הלשון שבברייתא הנ"ל.

28/29 נאמנת אשה לומר יש בי מכה מן המקור ואין בי מכה מן המקור דברי רבי. כ"ה בד. ובבבלי שם: ונאמנת אשה לומר מכה יש לי במקור שממנה דם יוצא דברי ר'. ובתוה"ב להרשב"א בית ז' ש"ד קפ"א ע"ב: והא דתני נאמנת לומר מכה יש לה שממנה הדם שותת ויורד, לאו נאמנת לומר שממנה שותת ויורד קאמר, אלא כלפי שאמר אם יש לה מכה תולה במכתה קא אמר שאין אנו צריכין לדעת בבירור שיש לה מכה, אלא היא עצמה מרגשת במכה ונאמנת לומר מכה יש לה, שיש שם דם תולה במכתה, שאני או' ממנה הדם שותת ויורד. ובלישנא דתוספתא לא מצאתי שממנה הדם שותת ויורד, אלא כך שנויה בתוספתא, ונאמנת אשה לומר מכה יש לי מן המקור עד כאן, ודרך הגמרא בכמה מקומות להוסיף בלשון התוספתא דרך פירוש בעלמא ושונין כאלו הוא מגוף התוספתא. וכ"ה בחידושי ס"ו א' ד"ה ואם, ועיין מ"ש בח"ב עמ' 140, אבל מה שכתבתי שם שכן הוא בחידושי הריטב"א נדה נעלם ממני שהחידושים הנדפסים בריטב"א מפ"ח ואילך אינם להריטב"א אלא להרשב"א, כפי שהוכיח שוח"ה בהקדמתו להריטב"א נדה שהוציא לאור, וביתר ברור הוכיח כן ידידי הגרי"מ בן מנחם (פצינר) בהקדמתו להרשב"א נדה שהוציא לאור בירושלים. ואשר לסיפא כאן האומרת שנאמנת אשה לומר אין בי מכה, פ"י במ"ש בשם הרד"ק שנאמנת לומר כן כדי להוציא עצמה מבע"ה, עיי"ש. ובבבלי הנ"ל לא נזכרה הסיפא.

29/31 ר' שמעון בן אלעזר אומר משום ר' מאיר... דם המכה טהור. לעיל 644 ואילך, ושם הגריסא: ר' אלעזר בר' שמעון אומר וכו', ועיין בבבלי הנ"ל.

31/33 היתה בודקת בימין והיא טמאה... לא תבדוק אלא בחכרתה. כלומר בכ"ז היא תולה בסיבות שונות, בכח וחוזק הבדיקה, באויר הטריקלין, ואפילו אם אחרת יודעת לבדוק אותה בזריות יותר שלא יצא דם מותר להבדק ע"י האחרת. וכל הברייתא שלנו הובאה ברשב"א ס"ו א' כלשונה כאן. אבל לא מצאתיה במקום

אחר. ועדות בעל מצפה שמואל באות א' שכל הברייתא עד. כל עוברות וכו' הובאה בבבלי היא שלא בדיוק.

33/34 כל עוברות אחת ומניקות אחת ואין תולות זו בזו. כ"ה בכ"ו. ונ"ד פירושו שכל העוברות אחת, ואע"פ שאחת מהם מעוברת רק ג' חדשים והשני' ט' חדשים אין תולת בעלת ט' בבעלת ג' ושתייהן טמאות. וכן אם היתה אחת מיניקה מחדש והשניה מזמן אין המיניקה החדשה תולת במיניקה מכבר אלא שתייהן טמאות. והברייתא שלנו הולכת על משנה ד' פ"ט, ואינה עניין לברייתא שבבבלי שם ס' סע"ב. ועיין להלן.

34 עוברה ומניקה וזקנה אינן תולות זו בזו. כלומר, אין אומדין מי מהם הפחות ראויה לראות דם ותתלה באחרות, אלא מכיוון שכולן בחזקת שאינן רואות אינן תולות זו בזו. ועיין לעיל.

34/35 אמר ר' מאיר מעשה בשקמה שבכפר סבא וכו'. בבלי ס"א א'.

36 ונמצאת גולגולת של מת דבוקה בשרשיו. כ"ה בכ"ו. וכן בבבלי: ונמצא גולגולת של מת תחובה לו בעיקרו.

37 אמר ר' יוסי מעשה במערה בשיחין וכו'. בבלי שם.

עמ' 650

2 וכשהיו מהרסין בקרדומות וכו'. בכ"ו: וכשהיו מחסרין בקרדומות וכו'. ובבבלי שם: ונתזו בקרדומותיהם וכו'. ומסיק שם: אמרו לו משם ראה אימר לא בדקו כל צרכו.

3 אמר ר' יוסי מעשה בסלע בית חורין וכו'. בד: אמר ר' שאול מעשה בסלע בית חורון וכו'. וכן בבבלי הנ"ל (בכ"מ): תני' א"ר שאול וכו'. ובתוספ' שבת ל"ד א' ד"ה כל: דתני' א"ר יוסי בן שאול וכו', ולפי' נשמט בד ובבבלי השם, יוסי בן, ובכ"ו נשמט השם, בן שאול. ובכל אופן גי' הדפוסים בגמרא: אבא שאול אומר וכו' מפוקפקת מאד.

4 מפני שהיה מדרו', כ"ה בד, ובכ"ו ליתא. ובבבלי הנ"ל: מפני שהיתה מרובה.

5 ונמצא מקום צדדי' לח ומקום אמצע נגוב וכו'. מכאן ברור שמקום הטומאה נגוב, שהרי הבור המלא מתים בוודאי היה בור רגיל ולא היה עשוי כטבעת. ובבבלי שם: מקום טהרה יבש מקום טומאה לח. ובכ"מ שם: מקו' טומא' לא נגב במקו' טהר' נגב' לח בדקו ומצאו וכו', והמלה, לח' באה כנראה מן הגליון שציין לגי' אחרת. ובתוספ' הרא"ש שם: מקום טומאה נגוב מקום טהרה לח, פירוש במקום הטומאה היתה הקרקע חפור ונכנס בו לחלוות המים ונתנגב הסדין, ובמקום טהרה שלא חפרו שם הקרקע היה קשה ולא נבלע המים ונשאר הסדין לח. וי"ס דגרסי מקום טומאה לח מקום טהרה נגוב, וקאי לח ונגוב אקרקע ולא אסדין. ועיין רש"י שם ותוספ' שם ד"ה מקום. 6 ואיזהו רוק תפל כל שלא מעם כלום מבערב. ברייתא בבבלי ס"ג א'.

ובמשנה פ"ט מ"ז אין מבערב.

6/7 ואפילו (כל היום) ישן כל היום אינו עושה רוק תפל ניער כל הלילה וכו'. ברייתא בבבלי ס"ג א'.

7/8 מי גריסין לעיסת גריסין של פול עד עיקת נפש. כ"ה בכ"ו. ובד: מגריסין מעיסת גריסין של ער עוקת נפש. ובמשנה פ"ט מ"ז בהוצ' שלנו: מי גריסין לעיסת

גריסין של פול חלוקת נפש. וכ"ה בד"ו ר"פ. וכ"ה בשינויים קלים גם בהוצ' לו, כ"מ וכת"י פרמה. ובד' נפולי, פיה"מ להר"מ דירינבורג וכת"י ילון: מי גריסין לעוסת (בד"נ: ולעוסת) גריסין של פול וחלוקת נפש.

אבל בפיה"ג עמ' 115: של עיסת גריסין של פול ושל עוקת נפש, א' ד' (=איכא דאמרי) וחלוקת נפש, כלומר כשילעוס אדם הגריסין יפה יפה ולא נשאר כלום אלא הם בעוקת נפש ופ' כשבא בהכנסת בית הבליעה שדומה לעוקה של בית הבד וכו'. ועיין בערוך ערך חלק ג' ומלא"ש כאן. ובב"ר ריש פצ"ד (בד"ק): את טוב זה גריס של פול שהן על עיקת נפש. ועיין רד"ל שם. ואחרי כל הפירושים לא נתחוויר ל"י עניינו.

8 מי רגלים שהחמיצו. משנה פ"ט מ"ו.

8/9 וכמה חימוצן שלשה ימים. כ"ה בכ"ו. וכ"ה ברייתא שבבבלי ס"ג א.

9 נתר וז נתר אלכסנדרית. בבלי שבת צ' א, כאן ס"ב א. ועיין תשב"ץ ח"א סי' כ"ח. שם: בורית זו קימיליא ואשלג מכל מקום. גם כאן זיכה אותנו צ' בפנים הנוסח בגי' משובשת, עיין משנת שבת פ"ט מ"ה, כאן פ"ט מ"ו. והנכון הוא בד: בורית קימיליא ואשלג מכל מקום.

9/10 מדיח ואין צריך לנגב. כ"ה בכ"ו. כלומר, מכססם באותם סמנין אחד אחר השני ואינו צריך לחכות עד שינגב כל אחד ואחד. ולא מצאתי ברייתא זו במקום אחר.

10 העבירן שלא בסדרן וכו'. ברייתא בבבלי ס"ג א.

10/11 העביר עליו שבעה סימנין ולא עבר וכו'. ברייתא בבבלי ס"ב סע"א.

11/12 עושה סמנין ולא עבר הצפינן ועבר (עליו) הטהרות תלויות שאלו העביר עליו צפון מתחלה היה עובר. כ"ה בכ"ו, והמלה שהקפתי היא באשגרה מלמעלה או מלמטה. ובד: ושה סמנין ולא עבר סאפון ועבר הטהרות תלויות שאלו לא העביר עליו סאפון מתחלה היה עובר. ובבבלי ס"ב ב': תנו רבנן העביר עליו שבעה סמנין ולא עבר צפון ועבר הטהרות טמאות. צפון צבע נמי מעבר. אלא העביר עליו ששה סמנין ולא עבר העביר עליו צפון ועבר הטהרות טמאות שאם העביר שביעי מתחילה שמא עבר.

ועיין בתוס' שם ד"ה העביר שתמהו איך יעלה על דעתנו לטהר אם העביר צפון במקום הסימן השביעי, והרי צפון לא נשנה במשנתנו בין השבעה סימנין, ועיי"ש שנדחקו מאד ליישב. ועיין רמב"ם פ"ד מה' מטמאי מו"מ הי"ד, ומדבריו ג"ל קצת שהוא פירש שצפון מעביר צבע בקלות יותר ממה שהוא מעביר דם, ולפיכך הייתי אומר שאם העביר ששה סימנין ולא עבר ואח"כ העביר צפון ועבר, הרי שני הדברים יחד מוכיחים שיש לנו צבע, כי הדברים המיוחדים להעביר דם לא השפיעו והדבר המיוחד להעביר צבע השפיע תיכף. ואולי היתה לפנינו הגי' בגמרא: צפון צבע קא מעבר, כלומר, הרי עיקר השפעתו היא על צבע, אבל אפשר לפרש כן גם לפי הגי' שלפנינו, והיינו מה שצפון העביר את הכתם אינו מוכיח שהיה כאן דם, שהרי צפון מעביר גם צבע ומכל שכן שיכול להעביר דם.

וכן הפירוש גם כאן בתוספתא, שאין אנו אומרים שיש כאן צבע מפני שהסימנים לא השפיעו והצפון השפיע, מפני שיתכן שאילו העביר עליו צפון מתחלה היה הכתם עובר, והיינו שצפון מעביר גם כתם של דם.

12/13 דם הנדה ודאי אין מעביר עליו שבעה סימנין. כ"ה הגי' בכ"ו (עיין להלן).

וזה מתאים לשיטת ריש דקיש בבבלי ס"ב ב', עיי"ש. אבל בד: דם הנדה ודאי מעביר עליו שבעה סימנין ומטלו. וברור שצ"ל שם: ומ[ב]טלו. וכ"ה בבבלי שם: והתני ר' חייא דם הנדה ודאי מעביר עליו ו' סימנין ומבטלו. ועיין לעיל שם בריש העמוד. 13/14 ונוטל השק והעור אינו מעביר עליו שבעה סימנין. כ"ז ליתא בכ"ו. והנה המלה, ונוטל אינו קיימת כלל. עיין מ"ש לעיל. אבל הבבא של השק והעור ישנה בד, וקרוב מאד שנשמטה בכ"ו ע"י הדומות. ולא מצאתיה במ"א. ואולי צ"ע: הכלי (והיינו אם מצאה כתם על הכלי) והעור וכו'. עיין היטב בזבחים צ"ד א'. ובד נשתבש: השק והעור באשגרה מכמה מקומות אחרים שנשנו שם יחד שק ועור. 14 הבגר הצבוע אין מיטמא בכתמים ור' יונתן בן יוסף אומר מטמא וכו'. ברייתא בבבלי ס"א ב' בגי' הפוכה, וכ"ה בד כאן. 15/16 בגר שאבד בו כתם... בודקו במחם ושחק בודקו בחמה. כ"ה בכ"ו. ובד: בודקו במחם ושחקין בודקין בחמה. וכל הברייתא בבבלי ס"א סע"א, ושם: חדש בודקו במחם שחוק בודקו בחמה.

פ"ט

17/20 היתה למודת... ווסתות הן. עיין במשנה פ"ט מ"ט. 20/24 כיצד היתה למודת... ולמעלה. ברייתא בבבלי ס"ג ב'. 24/25 ואין מחייבין אותה שתהא ידה בעינה כל היום אלא בודקת פעמיים ליום תה. כ"ה בד, ובכ"ו: פעמים ווסתה. והגר"א הגיה: פעמים [וסמוך] לווסתה. אבל אינה מחייבת להחזיק ידה בעין של מטה כל זמן הוסת. וכס"ז להלן 651a. 25 היתה למודת להיות רואה עשרים ואחד וכו'. ברייתא בבבלי ס"ד א'. 26 סירגה לה ארבעה ימים אינה ווסת. בבבלי שם: סירגה ליום עשרים וארבעה לא קבעה לה וסת. וכל בבא זו מתחלת הברייתא עד כאן ליתא בכ"ו. 26/29 היתה למודת להיות רואה ליום חמשה עשר... שמנה עשר בלבד. הגי' משובשת והיא צריכה תיקון ע"פ הברייתא בבבלי ס"ד א'. 29/32 היתה למודת להיות רואה יום עשרים... אסור לשמש יום שלשים. ברייתא בבבלי ס"ד סע"א, עיי"ש. 32 הרואה דם מטמא מעת לעת וכו'. ברייתא בירושלמי פ"א ה"א, מ"ט ע"א, בבלי ו' א'. ובירושלמי שם הסדר הפוך. והיינו מקודם: הרואה כתם וכו' ואח"כ: הרואה דם וכו'. וכ"ה הסדר בבבלי בכ"מ, וכ"ה לפני רש"י ועל פיו הגיה הב"ח שם. אבל בהוצאות שלפנינו הסדר בבבלי הוא כמו בתוספתא. ובפיה"מ להר"מ פ"א מ"ב עמ' 121: ולשון התוספתא הרואה דם מטמא מעת לעת וכו'. 33 ומקלקלת בירושלמי ובבבלי וכן בפיה"מ להר"מ הנ"ל: ואינה מקלקלת. ועיין בתוס' הרא"ש ו' א' ד"ה ואינה מונה (הראשון).

עמ' 651

1 כלי חרס פתוחין. בד: וכלי חרס המוקפין צמיד פתיל. וכ"ה בבבלי הנ"ל. אבל בכ"מ גורס בבבא שלנו כלי חרס סתם, ובבבא של הרואה דם גורס כלי חרס המוקפין צמיד פתיל.

שם: ומקולקלת. כ"ה בכ"ו. וכ"ה בבבלי וירושלמי הנ"ל. אבל בירושלמי שם בכ"ז:
 ואינה ומקולקלת, ונמחקה המלה, ואינה. ועיין בירושלמי פ"ב ה"ג, נ' רע"א.
 2 וזו חזו תולדות ולא שורפות. כ"ה בכ"ו. ועיין בירושלמי ובבבלי הנ"ל.
 2/3 תינוקת שלא הגיע זמנה... ארבעה לילות. משנה פ"י מ"א.
 3/4 מסורגין ואפילו בארבעה חדשים. כ"ה בכ"ו. ועיין תוספ' ס"ד ב' ד"ה
 תינוקת ובהגהות מהר"ב רנשבורג שם.
 4 ובית הלל או' כל זמן שנינפת. בבבלי ס"ד ב': אמר רב יהודה אמר רב
 כל זמן שנותרת, עיי"ש.
 4/5 כמה דברים אמורים... אבל הפסיקה וראת מחמת תשמיש הרי זו
 טמאה נדה. בד: אבל הפסיקה וראת שלא בשעת תשמיש וכו'. ובירושלמי פ"א ה"ז,
 נ' ע"ג: כיני מתניתא תינוקת שלא הגיע זמנה לראות ונישאת וכו' הפסיקה ואחר כך
 ראת טמאה וכו'. ובבבלי י"א ב': תניא נמי הכי בד"א שלא פסקה מחמת תשמיש
 וראתה שלא מחמת תשמיש וכו'.
 5 נותנין לה עד שתחיה המכה. כ"ה בכ"ו. ונראה שזו היא פסקא ממשנתינו
 רפ"י. וכאן באה ברייתא ממקור אחר שנשמכה למשנתינו.
 6 שינת מראה דמים וראתה הרי זו טמאה נדה. בירושלמי הנ"ל: שינת
 מראה דמיה טמאה. ובבבלי הנ"ל: נשתנו מראה דמים שלה טמאה.
 6/7 ושהגיע זמנה לראות הפסיקה וראת שלא מחמת תשמיש הרי זו טמאה
 נדה. לפי גירסא זו אין הבדל בהפסקה בין לא הגיע זמנה ובין הגיע זמנה. ואולי צ"ל
 כאן: וראת אפילו מחמת תשמיש וכו'. ולעיל גרסינן כג"ד: שלא בשעת תשמיש וכו'.
 7 נותנין לה לילה הראשון בלבד. כ"ה בכ"ו. ונראה שגם זו היא פסקא
 ממשנתינו פ"י מ"א, ועיין מ"ש לעיל.
 7/8 שינת מראה דמים וכו'. כלומר, אין לה אפילו לילה הראשון.
 7/9 לזו בית הלל אמרים... חצי יום ולילו. כלומר, לזו שאין נותנין לה אלא
 לילה הראשון בלבד. והיינו שראתה כבר בבית אביה. וכל הברייתא בבבלי ס"ה א'.
 9/10 וכולן שהיו רואות דם בודקין אותן בשפופרת חוץ מן הבתולה שדמיה
 טהורין וכו'. בד וכולן שהיו שופעו' דם וכו'. ועיין הגירסא בברייתא שבבבלי ס"ה ב'.
 וכן מעתיקים מן התוספתא בחי' הרשב"א ותוספ' הרא"ש ס"ה ב'. ובפירושה נראה
 שהבבא שלנו דברי הכל היא, והיינו אם כל אלה הבתולות שזכרו במשנתנו שופעות
 דם מתוך ימי טהרתן לתוך ימי טומאתן צריכות בדיקה בשפופרת כדי לראות אם
 הדם בא מן המקור או מן הצדדין חוץ מן הבתולה בשעת טהרתה שאינה צריכה
 בדיקה כלל. ולפירוש זה נוטים דברי הרשב"א ותוס' הרא"ש הנ"ל, עיי"ש. ועיין
 בתוספ' שם ס"ה סע"ב. אבל לשון התוספתא מגומגם לפי פירוש זה.
 ויתכן מאד שבבא זו באה ממקור אחר שדן בנשים שיש להם מכה באותו מקום
 (עיין לעיל פ"ח ה"א—ג'), וע"ז אמרה התוספתא שכולן צריכות בדיקה בשפופרת
 (עיין לעיל 649 ומש"ש) חוץ מן הבתולה שדמיה טהורין שאינה צריכה בדיקה כלל.
 ולפירוש זה מתאימה יותר גירסת כ"ו. ונראה שכן פירש בסמ"ג לאווין קי"א. ל"ס
 סע"א שכתב: ונאמנת אשה לזמ' מכה יש לה באותו מקום שממנה יוצא דם. פירש
 לטהרה שלא בשעת ווסתה ותניא בתוספתא דנדה פרק בתרא וכולן בודקים אותם
 בשפופר' חוץ מן הבתולה מפני שדמיה טהורים.

10/12 ובכולן היה ר' מאיר אומר... היה ר' מאיר אומר דמים משונין זה מזה. ברייתא בבבלי שם, ח' הרשב"א הנ"ל. ובתוספ' הרא"ש שם: ,ובכולן היה ר"מ מחמיר כדברי ב"ש כו". ועיין הגי' בבבלי שם.

12/13 דם הנדה ארום... דם הבתולין מן הצדדין. ח' הרשב"א הנ"ל. ובבבלי שם מוכח שהכל הוא מדברי ר"מ. ולוא היה דם בתולים מן המקור היה טמא לר"מ (עיין לעיל 644, 649³⁰). ובירושלמי פ"ד ה"א, נ"א ע"ב: דם נידה זהוהו וכו', ומשמע קצת שם שהכותים היו יושבים גם על דם בתולים.

13/14 ראתה כתם ואחר כך ראתה דם וכו'. ברייתא בבבלי נ"ג ב'. ועיין לעיל 643.

14/15 דברי ר' ר' שמעון בן אלעזר או' יומו אמר רבי וכו'. כ"ה בכ"ו

ובבבלי הנ"ל, ובד משובש.

16 בדקה את עצמה ואת חלוקה והשאלתו לחכירתה וכו'. כ"ה בכ"ו. וכן בד: בדקה עצמה ואת חלוקה וכו'. ובנוסח הגר"א: בדקה את חלוקה וכו'. ותמה אני אם יצאה הגהה זו מפי רבינו, ותלמידיו בוודאי הגיהו כן ע"פ הברייתא בבבלי נ"ח סע"א. אבל בח' הרשב"א שם: תניא בדקה עצמה וחלוקה וכו'. וכן בתוה"ב שלו בית ז' ש"ד, קע"ח ע"ב: דתניא בפר' הרואה בדקה עצמה וחלוקה וכו' שהרי בדקה עצמה וחלוקה וכו'. וכן ברא"ש פ"ח ס"י ה': תניא אידך בדקה עצמה וחלוקה וכו'. וכן היתה הגירסא גם לפני הר"מ, שפסק בפ"ט מה' איסורי ביאה ה"ל: בדקה חלוקה ובדקה עצמה ונמצאת טהור וכו'. וכן בהגהות הב"ח בבבלי שם: ס"א עצמה וחלוקה. ואף שקשה לפרש גירסא זו, אבל בכל אופן ברור שאין למחקה מן התוספתא. 17 וחברתה תולה בה. בבבלי שם נ"ח סע"א מסיק: לענין דינא תנן, והיינו שאין הראשונה יכולה לחייב את השנייה בכביסת החלוקה, אבל לענין טומאה השואלת טמאה.

17/18 אמר לו ר' שמעון לר' יהודה אף אתה אלו הייתה אומר וכו'. כ"ה בכ"ו. ובבבלי ס"ח ב': תניא אמרו לו לר' יהודה וכו'. אבל מהברייתא להלן שם בבבלי אנו רואים שהחכמים ש' משנתינו הם ר' יוסי ור' שמעון. 18 תהא ידה בעיניה כל היום וכו'. כס"ו לעיל 650²⁴. ובבבלי שם: אלמלי ידיה מונחות בעיניה כל בין השמשות וכו'.

19 מה לי הפסיקה טהרה מיום הראשון. כ"ה בד וכ"ו. ובבבלי שם: מה לי הפרישה בטהרה בראשון. ועיין מה שהקשו ע"ז בגמרא שם.

19/22 אמר לו ר' אליעזר... מונין מסורנין, בבלי ס"ח ב', עיי"ש.

22/23 נראין דברי ר' אליעזר מדברי ר' יהושע ודברי ר' עקיבא משניהן וכו'. בבלי הנ"ל, שם ז' ב' תור"כ, זבים, פרש' ג' פ"ה ה"ה, ע"ז ע"ב. וברייתא כעין זו (לענין אחר) גם ביבמות ק"ח, אלא שנשמטה בהוצאות שלנו. אבל בתשה"ג קהל' שלמה סי' ע"ז עמ' ע"ו: הכי אמרינן בסופה אמר רבי נראין דברי ר' אליעזר מדברי ר' יהושע ור' עקיבא משניהן אבל הלכה כר' אליעזר.

23/24 הוב והוכה... עד שימוק הבשר. משנה פ"י מ"ד. ובשם התוספתא גם בהקדמת הר"מ לפיה"מ טהרות עמ' 10.

24/25 ואין מטמאין אלא ברוכן ואין טומאתן אלא מדברי סופרים. הקדמת הר"מ הנ"ל, ופירש שדינם מדרבנן כמו זב חי שאינו מטמא משכב אלא אם כן נישא רובו עליו (זבים פ"ד מ"ד).

25/26 ר' שמעון אומר שורפין עליהן את התרומה... שאין טומאתן אלא מדברי סופרים. כ"ה בד (אלא ששם: שאין טומאה אלא וכו') ובכ"ו. ובנוסח הגר"א: ר' שמעון אומר אין שורפין עליהן וכו', ועל פיו הדפיסו כן בתוספתא בד"ה. ולהלן זבים רפ"ב אנו רואים שגם על סמאים מדברי סופרים שורפין את התרומה. עיין להלן 677²⁸ ומש"ש.

ובתו"כ מצורע, זבים, סוף פרשה א', ע"ו רע"א: ר' שמעון אומר וכו' ואין זב שמת מטמא משכב ומושב. ושאמרו הזב שמת מטמא במשא עד שימוק הבשר מדברי סופרים. והכל הוא מדברי ר' שמעון, כפי שמוכח מכאן.

26/28 וכן היה ר' שמעון אומר נכרי שמת... מדברי סופרים. בבבלי ס"ט ב': תניא אמר רבי מפני מה אמרו נכרי שמת וכו'. אבל בכ"מ שם: תני' א"ר שמעון מפני מה אמרו נכרי שמת טהור וכו'. וזה מתאים לתוספתא כאן.

28 ומורה ר' יהודה וכו'. כל הברייתא במשנה ה' פ"י.

29 שהיה טמא משום כתם. בכ"ו: שהוא מטמא וכו', ובד: שהי' מטמא וכו', ובמשנה הנ"ל: שהיא מטמאה וכו'.

29/30 בראשונה היו ממבילין על גב הנשים וכו'. ברייתא בבבלי ע"א א', מו"ק כ"ז ב'. ועיין תוספ' גדה ע"א א' ד"ה אלא ותוספ' הרא"ש שם. אבל עיין מה"ג מצורע עמ' 363 ובהערה מ"ג שם. וקרוב בעיני שבמה"ג ניסח ע"פ פיה"מ להר"מ כאן פ"י סמ"ד עמ' 167.

31 בראשונה היו מוציאים מוגמר וכו'. מו"ק כ"ז רע"ב.

32/33 בראשונה היו מוציאים עשירים בדרגש ועניים בכליכה וכו'. כ"ה בכ"ו. וכ"ה במו"ק, בכת"י וראשונים, עיין דק"ס שם עמ' 97 הערה ת'. ובפיה"ג סוף פרה עמ' 110: ובסיפה דמסכתא דגדה דתוספתא בראשונה היו עשירים מוציאים בדרגש ועניים בכליכה וכו'. ועיין בהערות שם.

33 חזרו להיות מוציאים בין בדרגש בין בכליכה וכו'. בפיה"ג הנ"ל: והיו עניים מתביישין התקינו שיהו הכל מוציאים בכליכה מפני כבודן של עניים. וזה לשון הברייתא במו"ק שם. ועיין להלן שו' 35.

33/34 בראשונה היו מוליכין לבית האבל וכו'. מו"ק כ"ז א'.

35 חזרו להיות מוליכין בין בצבועה בין כלבנה וכו'. כ"ה בכ"ו. ובבבלי שם: התקינו שיהו הכל משקין בזכוכית צבועה וכו'. והשווה לעיל שו' 33 ומש"ש.

36 היו יציאותיו קשין עליו ממיתתו וכו'. כ"ה בכ"ו, והשווה הלשון במו"ק שם.

עמ' 652

1 הנהיג רבן גמליאל קלות ראש בעצמו וכו'. מו"ק הנ"ל וש"ג, והעובדא רמוזה גם בירושלמי ברכות פ"ג ה"א, ו' ע"א, מס' שמחות ספ"ד, הוצ' היגר עמ' 209 וש"ג.

1/2 בראשונה היו אומרים בשר התאווה מהור, בירושלמי מע"ש פ"א ה"ג, ג"ב ע"ד: בראשונה היו או' לוקחין בהמה לבשר תאווה והיו מבריחין אותו מעל גבי המזבח וכו'. ועיין בפיה"מ להר"מ ערלה ספ"ב ובשו"ת הרדב"ז ח"ה סי' שני אלפים רכ"ג, ועיין בס' משנה ראשונה בערלה שם.

2/3 חזרו וגזרו עליו שיהא מטמא את הידים... ומטמא במשא. בהקדמת הר"מ לפיה"מ טהרות 17: ושם נאמר גזרו עליו שיטמא את הידים וחזרו וגזרו עליו שיטמא במגע וחזרו וגזרו עליו שיהא כנבלה עצמה ומטמא במשא. ועיין מ"ש להלן מחוס' מע"ש. 3/4 חזרו ואמרו כל הגת... טמאה לקודש וטהורה לתרומה. בהקדמת הר"מ הנ"ל: שכבר התבאר בתוספת גדה שבשר תאווה שמוהו לעולם שלישי לטומאה אף על פי שלא נטמא כלל וכו' שבאחרונה אמרו עליו שהוא טהור לתרומה, רצונם לומר שלא יטמא תרומה ויטמא הקודש, וזהו דין שלישי לטומאה כמו שזכרנו. ועיין רמב"ם פ"א מה' אבות הטומאה ה"ה ובכ"מ שם. ומדברי הר"מ בהקדמתו הנ"ל משמע כהר"י קורקוס שהביא בכ"מ שם. ועיין בשו"ת הרדב"ז הנ"ל.

4/5 חזרו ואמרו חיה ולא עוף, בתוספתא מע"ש פ"א 86³²: משגזרו שיהא בשר תאווה מטמא את הידים אמרו אין לוקחין חיה לבשר תאווה אבל לוקחין העוף לבשר תאווה. 5/6 ר' אליעזר בן יהודה איש כפר אוכלין... וטהורה לתרומה. עיין בתוס' מע"ש שם 87 ואילך.

6/7 לאותו שהיה בית הלל קורין אותו גרגרן ר' יהודה היה קורא אותו בועל נדה. ר' יהודה שנה כאן כנראה משנת ר' איילעאי אביו ששנה משנת ר' אליעזר (לעיל 483¹¹ ובהקבלה שבמנחות י"ח) שהיה שמותי, כלומר מתלמידי בית שמאי. ובבבלי ע"ב ב': דתניא אמר להם ר' יהודה לבית הלל וכי לזו אתם קורין תרבות רעה והלא לא נתכוון זה אלא לבעול את הנדה וכו', עיי"ש שהתלמוד מתקן את הלשון. ובלי ספק יש לנו אותה הברייתא בשינוי מסורת. ולדא הברייתא שבבבלי היה נראה שגם ר' יהודה שנה כאן את משנת בית הלל, ואין כאן אלא מחלוקת בלשון, עיין הרשימה של רי"ן אפשטיין בתרביץ ש"ז עמ' 156, ודברי אפשטיין בסוף הערה 78 שם שהמקום היחיד שנראה כמחלוקת בהלכה הוא בתוס' שבעות אינם מדויקים, כי בכל אופן גם המקום שלנו (שהרי"ן אפשטיין לא מנה אותו) נראה כמחלוקת, אם נשווה אותו לברייתא שבבבלי.

7/13 אמרו בית שמאי לבית הלל... נימעטו מהבאת קרבן הקל. כל הברייתא בבבלי ע"ב א', ופשוטה היא.

PRINTED IN PALESTINE BY
CENTRAL PRESS, JERUSALEM